Alle werken

Mattheus Gansneb Tengnagel

editie J.J. Oversteegen

bron
Mattheus Gansneb Tengnagel, *Alle werken* (ed. J.J. Oversteegen). Athenaeum - Polak & Van Gennep, Amsterdam 1969

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/teng001jjov01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

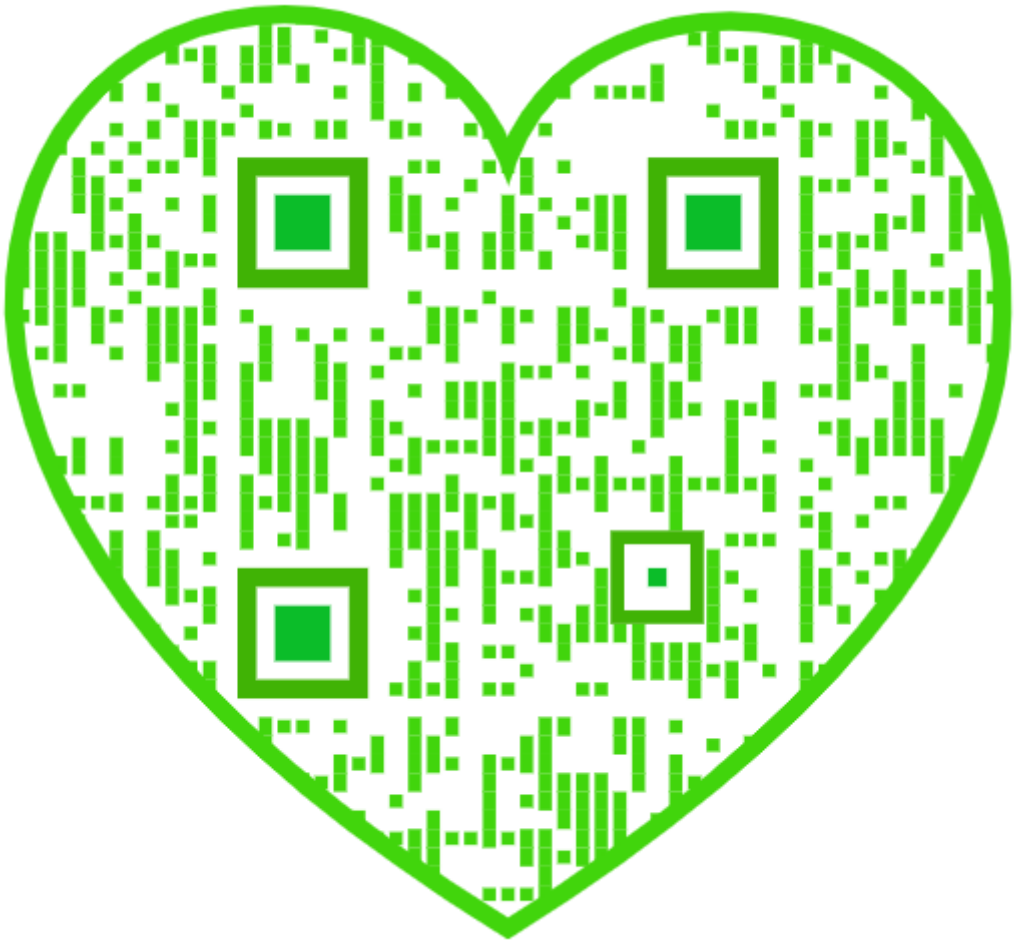

Handel en wandel van Mattheus Gansneb Tengnagel

Tussen de vriendelijke of neutrale aanduidingen in de ‘Bladtwyzer der voornaamste zaken’ die men vinden kan achterin Lambertus Bidloo's poëtisch accompagnement van de portrettengalerij *Panpoëticon Batavûm*, treft één bitse verwijzing: ‘Tengnagel berispt’. Dàt moest de lezer voor alles weten, als hij het in zijn hoofd mocht halen om Matthijs Tengnagel in dit statige werk te zoeken.

Het loont de moeite, de passage die Bidloo aan de beruchte roddelpoëet wijdt, aan te halen:

> Dat *Breêrô* in de Kroeg, en Kermissen der Boeren
> Verkeerde, om hun gedrag, en sprookjens te beloeren,
> En meer natuurelyk te brengen op 't Thooneel,
> Schoon 't niet zoo juyst behoefdt, heeft zyn verschooning-deel;
> Maar welk een Eerlyk oor is duld'lyk in *Tengnagel*
> Te hooren dat zoo vuyl uytgieten van Jan Hagel!
> Men noemde een aartigheyd van Vinding, Digter-gril,
> Dat hy het heymelykst der Sluyk-Min straffen wil.
> Men ziet zyn *Maneschyn* dus gunstig door de ving'ren,
> Bordeelen in, en uyt, als huys-genoot doorsling'ren
> En 't geen 'er omgaat, met der Hoeren monster-rol,
> Naam-kundigen op te doen, als afgesloofde Pol,
> En Opper Roffiaan, naneef van *Juvenalis*.
> En meer gelyk te zyn den vuyl-bek *Martialis*,
> Als Zedenmeester, met wiens mantel ook dit paar
> Bedekken wil 't vuylst der woorden, en gebaar
> Van 't *Roomsche* Hoerendom. *Tengnagel* thoond zig makker;

> En zyne *Poësy* gegroeidt op zulken akker;
> En deze fyne Quant, die ons tog nimmermeer
> Deed zien een Eenig stuk tot Roem van Deugd, en Eer
> En, door zyn vuyle Geest, niet kon, of wilde maken,
> Spart tegen *Roodenburg* zyn onbeschaamde kaken.

Dat ‘eenig stuk’ waarvoor in 1720 Bidloo nog wel een uitzondering wilde maken, is ongetwijfeld *De Spaensche heidin*, het werk van Tengnagel dat ons het minste aanspreekt.

Bidloo's op kothurnen gedeclameerde oordeel mag, in zijn heftigheid, exemplarisch heten voor de reacties die Tengnagel heeft opgewekt, bij tijdgenoten zo goed als bij lateren, - tot in onze dagen. Een roffiaan, d.i. bordeelloper, was hij.

Men begrijpt zonder moeite dat niet iedere amsterdammer uit de jaren rond 1640, als de ergste Tengnagel-paskwillen verschijnen, onze lasteraar aan het hart drukte. Nergens zijn zoveel intieme details te vinden over het dagelijks leven van notabele en obscure figuren uit onze hoofdstad, op precies dat ogenblik dat de gouden eeuw een hoogtepunt bereikte in gebeurtenissen als het verschijnen van de Statenbijbel en de opening van de nieuwe schouwburg met Vondels *Gijsbrecht*. Over de Statenbijbel zal men bij Tengnagel niets vinden, over de Schouwburg en wat daaromheen gebeurt des te meer, en zelfs over de Gijsbrecht. Dat hij zich daarmee niet bemind gemaakt heeft, bewijst de enkele keer dat het zwijgen rond zijn persoon en werk verbroken wordt.

Direct na Tengnagels dood, mag men aannemen, verschijnt bijvoorbeeld een anonieme kanonnade, die wij voor de curiositeit in dit boek afgedrukt hebben (p 577 vlg). Alle haat van mensen die zich bedreigd voelen, spreekt uit dit merkwaardige document. Ook het grafdicht van Willem Schellinks (p 579) toont duidelijk, hoe gevreesd Tengnagels onbarmhartige pen geweest moet zijn.

Toch is de ongebreidelde kwade tong van ‘Tijs’ niet de voornaamste reden waarom hij van het letterkundige toneel verdwe-

nen is (na de zeventiende eeuw werden slechts zijn twee toneelstukken nog herdrukt, en sedert respectievelijk 1731 en 1753 ook die niet meer). De roddel van Tengnagel heeft de litteratuurhistorici onschatbaar materiaal geleverd. Er is echter een andere eigenschap van zijn werk, die een posthume carrière verhinderd heeft: de 'onkiesheid', waarop in het Panpoëticon al de volle nadruk viel. Vooral de negentiende eeuwers zijn daarover gevallen, maar zij niet alleen, getuige bijvoorbeeld de anecdotenjager die de *Haerlemsche eerlycke uren* samenstelde en die in zijn inleiding een schimpscheut afgeeft tegen de 'onbetaemelijcke Roffiaens manieren' van sommige schrijvers. De eerste die hij noemt is 'Teignagel', met zijn 'Bordeel-Rijmen'.

Gunstiger zal het oordeel over Tengnagels werk voorlopig niet worden. Dit is wat Witsen Geysbeek in 1824 in zijn woordenboek schrijft: 'misschien de morsigste en onhebbelijkste rijmer der geheele zeventiende eeuw, die zelfs door Focqenbroch niet overtroffen werd. Zijne gerijmde onguurheden zijn in 1642, onder de titel van den *Geest van* W.G. Tengnagel (...) gedrukt.' Dat liegt er niet om, behalve wat de feiten betreft, want noch de naam van de auteur, noch het jaartal van het verafschuwde werk zijn juist weergegeven.

Maar ook Jan ten Brink, die zoveel smaak had in Breero's werk, komt nog niet verder dan 'ellendige beruchtheid' en 'brutaal cynisme van een onbeschaamden Bordeelrijmer' (*Brederoô* p 288, met eerbiedige hoofdletter en al), en 'pornografisch auteur' (in *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*). Hij citeert ruimschoots uit Tengnagel, - om Breero toe te lichten. Daarin was hij trouwens al voorgegaan door Schotel, in *Oud-Hollandsch huisgezin*, die hele bladzijden vult met fragmenten uit *Frik*, zonder moralistisch commentaar zelfs!

Ondanks de bezwaren tegen de persoon van Tengnagel begint langs deze weg toch de belangstelling voor zijn werk te groeien: hij is bruikbaar voor de historistische 19de eeuw. Voor Worp bijvoorbeeld, die hem voor zijn *Geschiedenis van het drama en van het toneel* intensief geraadpleegd heeft, en natuurlijk

voor Wybrands, die nergens beter terecht kon voor allerlei inlichtingen over het Amsterdamse toneelleven, dan bij Tengnagel. Maar juist het feit dat deze gespecialiseerde historici Tengnagel nodig hadden, brengt aan het licht hoe schadelijk de verwaarlozing van zijn werk gedurende zoveel jaren geweest was. Detailstudie van het hoe en waarom ervan is nu vóór alles noodzakelijk.

De eerste die een grondig onderzoek naar Tengnagels werk instelt, en zelfs een bibliografie probeert te leveren, is Unger, in het tijdschrift *Oud-Holland* (1883). Met deze studie begint de kleine lijst van wetenschappelijke verhandelingen over Tengnagel. Maar veel schot zit er niet in. Pas in 1915 gaat Worp in op de uitdaging van Unger, om een verklaring te geven van het in Oud-Holland afgedrukte lange gedicht *D'onbekende voerman*. In het *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* (XXXIV, 1915-1916) wijdt hij een uitgebreide studie aan het gedicht. Kenner van onze toneelgeschiedenis die hij was, ontdekte hij er van alles en nog wat in, dat ook voor ons nog waardevol is. Maar wat de hedendaagse lezer meer treft dan de juiste opmerkingen is, behalve de puntjes die ‘onkiesche regels’ vervangen, het fundamentele onbegrip voor de samenhang van het geheel, en daardoor helaas ook de onjuiste interpretatie van een groot deel van de details. Het feit dat Worp tien schouwburghoofden in *D'onbekende voerman* meent aan te treffen (uit 1637-1638 èn 1638-1639), terwijl het ongetwijfeld alleen maar gaat over de zes hoofden van 1638-1639, heeft allerlei duwen en wringen ten gevolge waardoor tenslotte vrijwel niets meer op zijn plaats staat. Vanwege het historische belang van deze tekst (over het eerste jaar van de fameuse nieuwe schouwburg!) heb ik in dit boek een samenvatting van Worps betoog en een korte analyse van mijzelf opgenomen (p 596 vlgg).

Nog meer dan Worps beschouwing, is de studie van Unger verouderd. De feiten die hij vermeldt zijn maar gedeeltelijk juist; zijn interpretatie ervan is zelfs dàt niet. Het zou natuurlijk bijzonder onrechtvaardig zijn, hem daar al te hard over te

vallen. Hij kon in 1883 bijvoorbeeld niet weten, dat noch de *Grove-Roffel*, noch *St. Nicolaes milde gaven* (dat wil zeggen: de meest schokkende geschriften van de verzamelbundels na 1652!) van Tengnagel zelf waren, en dat zelfs het auteurschap van de *Voerman* later betwijfeld zou worden. Het spreekt echter vanzelf dat het beeld van de auteur, over wiens privé leven bovendien verder niets bekend was, door deze onjuiste toeschrijvingen niet bepaald betrouwbaar is geworden.

De grote verdienste van Unger blijft dat hij, zonder al te veel braafheid, de aandacht voor Tengnagels werk heeft gevraagd en gekregen, getuige de grote litteratuurgeschiedenissen, die van Kalff en Te Winkel bijvoorbeeld. Met Unger als voornaamste bron, schreven zij onjuistheid na onjuistheid, maar zij tonen tenminste belangstelling voor Tengnagel, na een schervengericht dat hem tweehonderdvijftig jaar lang in ballingschap gehouden had. Hun oordeel is bovendien genuanceerder dan dat van Loffelt en Van Vloten (die Tengnagel steevast karakteriseren als ‘liederlijk’, ‘verliederlijkt’), om van de litteratuurhistorici vóór hen maar evenzeer te zwijgen als zij over Tengnagel.

Het eerste teken van een redelijker benadering van het fenomeen ‘schelddichter’ vindt men bij Jonckbloet, die misschien Unger tot zijn studie heeft gebracht door de lijst van ‘Amsterdamsche dichters’ uit de *Lindebladen* in zijn werk op te nemen. Hij spreekt over ‘dezen wel wat te hard veroordeelden dichter, wiens werken voor de kennis van het Amsterdam zijner dagen onschatbaar zijn.’ Kalff, na Unger schrijvend, noemt het openingstafereel van *Frik* zelfs ‘alleraardigst’ en prijst ook op andere plaatsen deze klucht. Te Winkel tenslotte, die wenkbrauwfronsen nog wel nodig vindt (Tengnagel behoort tot de ‘zwakkelingen zonder zelfbeheersing en werklust’) citeert hem toch waar nodig zonder puriteins voorbehoud.

Natuurlijk is het nog niet afgelopen met de excessieve veroordelingen van Tengnagels ‘vuilbekkerij’; groteren dan hij doen de tedere oren van menige twintigste-eeuwer blijkbaar nog wel pijn. P.H. van Moerkerken (de oudere) heeft geen goed

woord voor Tengnagel over in zijn *Nederlandsche kluchtspel*, en zelfs de auteur van het betreffende deel van onze laatste[1] grote litteratuurgeschiedenis, Van Es, vindt de paskwillendichter niet netjes genoeg, en is van mening dat de man zelf ongepast veel plezier had in de door hem verhaalde platte tafereeltjes. Men mag zich echter afvragen of Van Es wel de juiste persoon was om over dit onderwerp te schrijven. Alle onjuistheden die bij zijn voorgangers te vinden zijn, en die zoals gezegd terug gaan op vergissingen van Unger en Worp, heeft hij gehandhaafd. Maar, in tegenstelling tot Kalff en Te Wintel, had hij beter kunnen weten. Want in 1933 was er in het dertigste jaarboek van Amstelodamum een stuk verschenen van de hand van Mr. Izak Prins waarin op voorbeeldige wijze, met gebruikmaking van een aantal documenten uit het Rechterlijk Archief van de gemeente Amsterdam, de voornaamste misverstanden rond de boekjes van 'Tengnagel' werden opgeruimd. Pas door het artikel van Prins is het duidelijk geworden dat een gedeelte van de pamfletten in achtregelige strofen, die tot de verzamelde werken van Tengnagel gerekend werden, niet van zijn hand zijn, maar, belangwekkender eigenlijk, de producten zijn van wat ik niet zonder anachronisme een Amsterdamse bohème uit de zeventiende eeuw zou willen noemen. Te Winkel vermoedde reeds dat *De geest van Tengnagel* niet van de dichter zelf was. Maar dat dit ook geldt voor verschillende andere van deze anonieme gedichten is pas door het onderzoek van Prins gebleken.

Voordat ik iets meer over deze paskwillen, van Tengnagel en van anderen, meedeel, eerst enkele opmerkingen over de hoofdfiguur, bijna mag men zeggen: het slachtoffer, van dit gezelschapsspel van anonieme uitgaven.

Veel vaststaands valt er niet over Mattheus Gansneb Tengnagel mee te delen. Hij werd in de eerste weken van januari 1613 in Amsterdam geboren, want hij staat in het doopboek van de

1 Knuvelder laat ik buiten beschouwing; hij noemt Tengnagel niet, tenminste in zijn register.

Oude Kerk ingeschreven op 10 januari 1613, als Mattheus, zoon van Jan Tingnagel en Meynsjen Symonsdr (Pinas). Doopgetuigen zijn onder meer Francisco Badens, de schilder die bekend geworden is als leermeester van Breero, en een ander lid van de kunstenaarsfamilie Pinas, Jan. Ook vader Tengnagel was schilder; Mattheus groeide dus op in een artistiek milieu.

Over de ouders is verder niet veel bekend. De familie was gezien (er zijn relaties met de Bickers en de Boelensen), maar niet belangrijk genoeg voor een notitie in een van de geschriften uit die periode. Jan Tengnagel, die later de functie van substituutschout vervulde, stierf in 1635. Op 16 november van dat jaar laat Meynsje vastleggen dat haar drie kinderen, Mattheus, Jan en Simon, als wezen van Jan Tengnagel een huis op het Singel en een bedrag van 7000 gulden erven. Zij worden onder voogdij gesteld van Joost Bake, waarschijnlijk de zwager van Hooft.

Toen Mattheus meerderjarig werd, bleef hij onder voogdij; dat deelt Hans Bontemantel mee in zijn gedenkschriften (door Unger uit het ook later niet gepubliceerde deel van Bontemantels geschriften afgeschreven): ‘Tengnagel synde een poëet, wiens goederen waren ter Weeskamer, synde gedebaucheert van leeven, ende mondich wordende, hebben de voochden versocht aen Weesmeesteren, volgens het 25e art. haerder instructie dat mochte in voochdye blyven, dat Weesmeesteren met kennisse van Burgemeesteren hebben geconsenteert.’ Deze gang van zaken moet ongewoon geweest zijn, want in de gepubliceerde gedeelten van Bontemantels gedenkschriften (*Regeeringe van Amsterdam*) wordt juist ditzelfde geval als voorbeeld vermeld van een verlengde voogdij: ‘De boertige poëet Tengnagel, te speldiet (splendide?) van leeven sijnde, is, uyt cracht van het 25ste artyckel, nae sijn mondige jaeren, met kennisse van Burgemeesteren, op versoeck der naeste vrinden in 't weescamersboeck gehouden’ (a.w. deel II, p 119).

Dat moet dus in 1638 geweest zijn, juist als Tengnagel op het litteraire toneel verschijnt met een versje in het *Minne-beeckie*, al spreekt Bontemantel van 1635 ‘ofte daeromtrent’. Voordat wij

zullen nagaan wat er bekend is van die jeugdige gedebaucheerdheid, nog een enkele opmerking over de andere leden van het gezin.

Een tweede zoon van Jan en Meynsje, naar de vader genoemd, werd in 1619 geboren. In 1643 trouwde hij met Suzanna Adriaans van Zevenbergen (Mattheus schreef al eerder een naamdicht voor haar, zie p 316). Jan Tengnagel Jr. schreef een treurspel, *Verwoestingh des Stadts Naerden*, en een nog ernstiger werk, *XL Geestelycke Meditatien* - boeken die even ver afstaan van broeder Mattheus' geschriften als diens maatschappelijke carrière van die van Jan, naar men mag aannemen. Jan werd baljuw van Naerden. Dat belette hem overigens niet om in 1652 voor tien jaar failliet te gaan, hetgeen de onbekende dichter van *De geest* niet zonder kwaadaardigheid opmerkt (zie p 527).

De andere broer, Simon, was nog degelijker. Geboren in waarschijnlijk 1626, ving hij op zijn twintigste jaar de studie in de theologie aan, die hij voorspoedig voltooide. In 1652 werd hij beroepen te Uitdam. In hetzelfde jaar trouwde hij, ook met een meisje Adriaans, namelijk Cornelia.

En nu dan verder over het zwarte schaap van de familie. Het enige document van vóór 1635 dat er over hem bewaard is gebleven, is een aantekening in het Album Studiosorum van Leiden, d.d. 20 october 1633: Matthaeus Tengnagel Amsterodamensis 20, J. (20 jaar oud, rechten). Lang heeft de studie waarschijnlijk niet geduurd want na 1633 verschijnt de naam van Mattheus niet meer in het Album. Of hij er zijn naamgenoot Zeno Tengnagel (‘Geldrus’) nog heeft gekend, weten wij niet. Van vóór 1633: niets.

Een terzijde n.a.v. de inschrijving in Leiden. Er is een Gelders adelijk geslacht, de Gansneb Tengnagel(l)s, waar waarschijnlijk Zeno toe behoorde. Heeft de familie van Mattheus daar iets mee te maken? In het blad dat de fiere naam *De Nederlandsche Leeuw* draagt, heeft J.D. Wagner deze gedachte zeven voet van zich gezet. De familie had zich nog nooit eerder *Gansneb* genoemd, meent hij, dat heeft Mattheus zich maar aangemeten. Ik geloof

dat hij zich vergist. Broer Jan in ieder geval, toont dezelfde onbeschaamdheid, en eenmaal heeft ook de vader, in een officieel stuk, de naam Ganseneb aan de meer gebruikelijke toegevoegd. Maar natuurlijk, al die Amsterdamse families, de Huydecopers, de Pauwen, de Oetgensen enz., gaan plotseling Van Maarseveen, Van Achtienhoven, Van Waveren etc. heten. Van de Tengnagels weten wij echter dat zij niet van aver tot aver Amsterdams waren. De voor ons niet meer exact te reconstrueren relatie met de Tengnagel die een meisje Boelens trouwde, werd als vaststaand aangenomen (zelfs op Mattheus straalde de glans ervan op een kritiek moment af), en dìe Tengnagel, Jan Harmensz., werd geboren in Deventer, en kwam pas op het einde van de zestiende eeuw naar Amsterdam. Zijn dochter trouwde later met Dr. Andries Bicker.

Waarom zou trouwens onze tak niet eigenlijk Gansneb Tengnagel geheten hebben, een dubbele naam die tijdelijk in onbruik raakte? Dat komt even goed voor als het omgekeerde. Het familiewapen van Dr. Johan Tengnagel (zoon van Jan) uit Naarden is gelijk aan dat van de Gelderse edelen. Veel doet het er allemaal niet toe, behalve dit: in het werk van onze Tengnagel is bij herhaling sprake van Gelderland. De afkomst zou één reden kunnen zijn voor de bijzondere belangstelling die deze Amsterdamse dichter voor het Gelderse aan de dag legt. Maar er is, mogelijk hiermee samenhangend, nog een andere.

Herhaaldelijk vertelt Tengnagel in zijn gedichten over zijn geringe studielust, en zijn voorkeur voor de jacht. Zo bijvoorbeeld in de *Lindebladen* (regel 177 vlgg, p 218), waar bovendien nog iets anders te lezen staat. Tengnagel schiet, zegt hij, op eenden en duiven, ‘dat het Gelders recht verboot’ (regel 180), en dat dit zo is kan men lezen bij Chomel, i.v. jagt. Het jagen in de vroege morgen, wanneer er eigenlijk gestudeerd moest worden (de boeken roepen vergeefs jongen, jongen!) vindt dus plaats in Gelderland. Is de gedachte apocrief dat het ene studiejaar in Leiden gevolgd is door een al evenmin erg vruchtbare periode in Harderwijk? Bewijzen voor deze stelling heb ik niet, maar

argumenten wel, en daarbij gaat het niet alleen om het feit dat bepaalde passages in Tengnagels werk (in de *Lindebladen* en in *De Spaensche heidin*) wijzen op een meer dan gewone kennis van de jacht. Verschillende gedichten in *Afgeslagen bloemsel* bijvoorbeeld noemen personen die in of bij Harderwijk woonden: Karel van Gelder, wiens grafschrift Tengnagel schrijft (p 314), ongetwijfeld dezelfde als de K.V.G. die zijn geliefde in de steek laat maar later terugkomt (p 304 vlgg), en juffer Maria van Landskroon (p 311). Uit het gedicht *Minne-Klagt* (p 294) blijkt dat Tengnagel zelf zijn hart verloren heeft aan een jongedame, die op 't ‘hooge huys te Byssel’ woonde, - en het kasteel Byssel was te vinden onder de rook van Harderwijk. Behalve in Amsterdam schijnt Tengnagel dus vooral in de omgeving van die stad bekenden gehad te hebben (de gebroeders Heerde uit Zwolle, die de *Lindebladen* in manuscript toegestuurd kregen, mag men daar ook bij rekenen). Als hij niet in Harderwijk studeerde, wat reeds kon al had de latijnse school nog niet de status van ‘hogeschool’ verworven, zal hij er toch vaak geweest zijn, met de bedoeling om te werken. Uit de *Lindebladen* mag men concluderen dat zijn zuster in of bij Harderwijk woonde. Tenslotte blijkt uit de huwelijksregisters van Harderwijk uit die jaren dat er verschillende Gans(e)neb Tengnagels in die stad getrouwd zijn - relaties genoeg dus.

Mogelijk was hij toen al van plan om zich aan de dichtkunst te gaan wijden, en niet aan de juristerij. Immers, zijn studieboeken laat hij liggen,

> En ik slae myn Nazo op.
> Dat's een Bybel voor Poëten:
> Die weet al dat andere weten.

Uit zijn gedichten blijkt dat hij Ovidius inderdaad goed gelezen heeft, zoals zovelen van zijn tijdgenoten.

Als wij het jaar 1638 bereiken zijn de gissingen voorbij. Dan is Tengnagel in Amsterdam, zoals men uit zijn werk en uit de documenten kan opmaken. Tot en met 1643 zal hij wel in zijn geboortestad gebleven zijn (ik kom op die vier jaren, waarin al

zijn werk geschreven is, terug); dan verdwijnt hij weer uit ons gezichtsveld. Helemaal zelfs, want afgezien van één vers in het liber amicorum van de Amsterdamse rector Heiblocq (gedateerd 7 december 1651) laat hij geen enkel spoor na. Er is maar één behoorlijke bron, die ons nog inlichtingen kan verschaffen: het door een onbekende geschreven lange gedicht *De geest van Mattheus Gansneb Tengnagel in d'andere werelt by de verstorvene Poëten*. Er is geen reden om aan de datering van dat gedicht, 1652, te twijfelen. In dat jaar stierf Tengnagel, onverwacht, mag men uit het Grafschrift, dat de schilder Schellinks schreef, opmaken (zie p 579). Hij werd begraven in de Nieuwe Kerk; 'Mateas Tengnagel 23 april 1652' lezen wij in het begraafboek.

De dichter van *De geest* heeft Mattheus goed gekend, dat blijkt uit alles. Hij weet zelfs het naadje van de kous over zijn familie: in regel 70 wordt vermeld dat een van Tengnagels broers insolvent verklaard was, en dat is 'hot news': op 9 april 1652 raakte Jan failliet. En deze welingelichte schrijver deelt mee, dat Mattheus in het hiernamaals al meteen geconfronteerd wordt met de beenderen van door hem 'gekochte paerde', vooral omdat hij zich bij die paardehandel niet zo correct gedragen heeft tegenover de tegenpartij. Ook de mededeling waar hij die paarden kocht, is interessant: het is weer Gelderland. De oude contacten met het Gelderse hebben hem blijkbaar geen windeieren gelegd.

Verder weten wij nog één ding (uit het zeldzame anecdoten-boekje *St. Niklaes-gift* van 1652), en dat is dat Tengnagel iets 'met de prins te maken had'. Een kappersknecht vraagt hem namelijk: 'Myn heer, waer is syn Hoogheit? hoe staen syn saken?' etc. Het een met het ander combinerende, lijkt de veronderstelling mij niet te gewaagd dat de rusteloze poëtaster na 1643 in zijn levensonderhoud heeft voorzien door paarden voor het leger in te kopen. In dienst van de prins zou hij ook al die buitenlandse reizen hebben kunnen maken, waar in *De geest* over gesproken wordt, en in Schellinks gedicht.

Maar goed, het blijft raden, en meer dan deze enkele, onduidelijke, feiten hebben wij niet ter beschikking, op één na misschien. Er is iets zonderlings aan sommige uitlatingen van en over Tengnagel.

Zo staat er in *Frik* een merkwaardige passage (p 341), waarin men onder meer kan lezen:

> de zuyvre en waere leer
> van Ian Symesen Torentius; 't gat gunt hem een zoen
> daer hy is die goe heer.
> Haddenz' hem toch te Haerlem, in plaets van pijnigen,
> aen 1000 stukken doen knotten,
> Zoo had hy in Engeland niet leevendig hoeven te ver-
> rotten.

Ik moet bekennen dat ik de spot die anderen in deze woorden gelezen hebben, niet zie. Eerder zie ik er een nogal gevaarlijke uitspraak ten gunste van Torrentius in.

Wie was deze Jan Symonsz Torrentius? Een Haarlemmer die in 1628 wegens godslastering veroordeeld werd tot 20 jaar gevangenisstraf, na de verschrikkelijkste folteringen. Uit de stukken (zie het boekje van Bredius over Torrentius) mag men opmaken dat deze rozekruiser vooral gevaarlijk geacht werd om zijn onverschilligheid tegenover de bijbel èn om de alchemistische praktijken waarvan hij als schilder verdacht werd. Zijn werk is helaas spoorloos verdwenen, op één doek na (Rijksmuseum); het genoot een heel bijzondere reputatie. Aangezien Torrentius omstreeks 1610 nog in zijn geboortestad Amsterdam gewoond moet hebben, mag aangenomen worden dat zijn collega en generatiegenoot Jan Tengnagel hem daar gekend heeft. Later is Torrentius waarschijnlijk naar Keulen getrokken, en tenslotte had hij een atelier in Haarlem.

Het weinige dat bekend is over de denkbeelden van de Nederlandse rozekruisers van die jaren, schijnt er op te wijzen, dat zij niet alleen tegenover de kerk afwijzend stonden, maar ook tegenover de heersende maatschappelijke en zedelijke ideeën. Bij Torrentius, blijkbaar de voorman van deze secte, had dit de

vorm aangenomen van polygame opvattingen, niet ongewoon bij religieuze sectariërs. Uit *Frik* blijkt dat bepaalde vrouwelijke aanhangers na zijn veroordeling buiten Haarlem verbannen zijn. De lotgevallen van Torrentius, dit terzijde, doen denken aan de gelijktijdige ervaringen van Théophile de Viau, al waren het daar de jezuieten en hier de strenge calvinisten.

Torrentius is begenadigd op aandringen van de Engelse koning (via Frederik Hendrik), en naar Engeland gegaan zodra hij vrij was. De engelse koning was, naar men beweerde, ook rozekruiser. In Engeland ging het overigens met Torrentius ook niet al te goed, en in 1641 ongeveer moet hij weer naar Holland gekomen zijn, en wel naar Amsterdam, hetgeen Tengnagel blijkbaar niet wist.

De bovengeciteerde zin uit *Frik* is natuurlijk geheel onvoldoende om conclusies te trekken over eventuele verwantschap in opvattingen van Tengnagel en Torrentius. In *De geest* komt echter een duistere opmerking voor, die wel in die richting zou kunnen wijzen. De ‘andere poëten’ spreken Tengnagel namelijk onder meer toe als ‘Broeder van het Rode Kruys’ (regel 576, p 551). Dit kan betekenen, dat hij soldaat was - er zijn verordeningen uit het Brabantse die de soldaten opleggen ‘een rood kruis te dragen’ om zich van rovers te onderscheiden, hetgeen wel nodig was - maar een andere verklaring lijkt niet onmogelijk: de collegae maken Tengnagel uit voor ‘rozekruiser’, terecht of ten onrechte. Als dit zo is, zullen wij daar helaas nooit een deugdelijk bewijs voor vinden, want over de rozekruisers is weinig bekend (het verband met de vrijmetselaars is bijvoorbeeld maar heel betrekkelijk), en documenten over een zo gevaarlijke zaak zullen er niet zijn, en waarschijnlijk nooit geweest zijn. Wel weten wij een enkel ding over de onderlinge verplichtingen van de broeders, en daarvan is de merkwaardigste dat zij, in overeenstemming met een stelling van de vermoedelijke oprichter van de secte Christian Rosenkreuz, er zorg voor dienden te dragen dat in geval van overlijden van één van hen de juiste sterfdatum onbekend zou blijven aan buitenstaanders,

evenals de plaats waar de gestorven broeder begraven werd. En dat geldt voor Tengnagel niet, zoals wij weten nu het begraaf-boek van de Nieuwe Kerk in het Amsterdamse Gemeentearchief verwerkt is.

Hoe dan ook, dit is hypothese op hypothese stapelen. Veiliger grond hebben wij onder de voeten nu wij terug kunnen gaan naar de weinige jaren uit Tengnagels leven waar wij tastbare gegevens over bezitten, namelijk zijn werk en wat men hem in de schoenen geschoven heeft.

In 1639 verschenen twee anonieme boekjes, *Amsterdamsche Mane-schyn* en *Amsterdamsche Sonne-schyn*, in deze volgorde, want in het opdrachtgedicht van *Sonne-schyn*, van de hand van J.N. (Jan van Nieuwenhoven? zie p 82) en in de inleiding van de auteur zelf, wordt enkele malen gezinspeeld op de *Mane-schyn*. Zogenaamd zijn beide werkjes geschreven door een boertje, Melis, maar in werkelijkheid zijn zij van de hand van Matthijs Tengnagel. In deze pamfletten wordt het een en ander verteld over het dag- en nachtleven in de turbulente stad die Amsterdam was.

In de gesloten wereld van Amsterdamse poëtasters en verdere bohème (men mag daar ook de makelaars wel toe rekenen, en verder de boekverkopers, en natuurlijk de toneelwereld rond de zojuist opgerichte Schouwburg), zal het niet lang een geheim gebleven zijn wie deze boekjes vol roddel en pittige anecdoten op zijn geweten had, en menigeen moet veel voor een wraakoefening gevoeld hebben. Blijkens een opmerking in *St. Nicolaes milde gaven* (regel 1033 vlgg, p 187) hebben sommige slachtoffers hun handen niet thuis kunnen houden.

Hoewel toespelingen op het intieme leven van vooraanstaande Amsterdammers in beide boekjes voorkomen, heeft de magistraat het geval blijkbaar niet ernstig genoeg gevonden om in te grijpen. Men hoopte ongetwijfeld dat de zaak hiermee afgelopen was. Hoe minder aandacht hoe beter.

Dat wordt anders wanneer het volgende paskwil verschijnt:

de *Grove-Roffel*, die al in de titel valselijk pretendeert van dezelfde anonymus te zijn als zijn voorgangers, al ondertekent hij ditmaal met Fop in plaats van Melis.

Voor Tengnagel moet dit minder leuk zijn geweest. Het boekje is heel wat platter dan de *Sonne*- en *Mane-schyn*. De vraag is of de Amsterdamse politie ook dit door de vingers zal zien; vindt een vervolging plaats dan staat het wel vast dat ook Tengnagel er niet zonder kleerscheuren af zal komen. Waarschijnlijk is hij op dat ogenblik al begonnen aan zijn *Lindebladen*, dat 'nette' boek, onder eigen naam gepubliceerd, en ditmaal niet zoals de vorige gedichten alleen in de vorm (een reeks octaven) geïnspireerd op Huygens *Voor-hout*, maar ook in de inhoud uitdrukkelijk er op aansluitend. Het boek zet in niet een, nogal vervelende, aanroep van de Hagenaar. In de *Lindebladen* ontkent Tengnagel heftig het auteurschap van de 'onkuysche Maneschijn'.

Als de *Lindebladen* inderdaad bedoeld zijn geweest als een alibi, kwamen zij te laat. De *Grove-Roffel* zal de schout waakzaam hebben gemaakt, het vierde paskwil doet de maat overlopen: *St. Nicolaes milde gaven*, bij enkele boekhandelaren verkrijgbaar in de eerste dagen van december 1640, wordt in beslag genomen, en een aantal arrestaties volgen bliksemsnel op elkaar. Al op 6 december, Sinterklaas-dag dus, beginnen de verhoren. Wat daarbij aan het licht komt, kan men in details nalezen bij Mr. Izak Prins, die in het dertigste jaarboek van Amstelodamum de desbetreffende verhoren met zijn eigen commentaar heeft afgedrukt. Het resultaat van enkele dagen verhoren, ontkennen, weer verhoren en confronteren is dat Tengnagel schuldig wordt bevonden aan het schrijven van de *Sonne*- en *Mane-schyn*, 'beyde fameuse ende schandaleuse libellen', en verder aan het trekken van 'een bloot mes', al zegt hij zelf dat hij dit uit zelfverdediging heeft gedaan. Uit de verhoren blijkt trouwens dat dit niet onwaar is; op 6 december wordt hij in een herberg door verschillende personen bedreigd - ongetwijfeld omdat zij hem aanzagen voor de auteur van het zojuist verspreide St. Nicolaes-gedicht!

Tengnagels straf: ‘een boete van hondert guldens, ende voorts geordonneert in zijn moeders huys te blijven den tijt van drye achtereenvolgende maenden sonder middelertijt 'tzij bij dage of bij avont daeruyt te mogen gaen ofte de straten te frequenteren, op poene van in 't Tuchthuys dadelijck gebracht te worden.’ Zeven en twintig jaar oud, en dan deze straf - het klinkt ons vreemd in de oren, maar men vergete niet dat Tengnagel op speciaal verzoek na zijn meerderjarigheid onder voogdij gebleven was, en evenmin dat hij hoge connecties had. Het vonnis is eerder een waarschuwing dan een straf.

Tengnagel zelf vond het allemaal heel onrechtvaardig, al mag men uit zijn latere publicaties opmaken dat hij zijn vingers niet weer heeft willen branden. Wij, lezers van 1966, kunnen ons zijn verontwaardiging wel indenken. De politie begint een onderzoek naar schrijver, drukker en verspreiders van het boekje *St. Nicolaes milde gaven*. Zij verdenken, zoals iedereen, Tengnagel. Hij blijkt onschuldig te zijn, maar wordt toch gestraft: voor het schrijven van andere boekjes, veel minder erg, die hij al een vol jaar tevoren heeft laten drukken en waar niemand een proces over begonnen is. De schrijvers van het paskwil waar alles eigenlijk om begonnen was, Pieter van den Broeck en Jacob Valck, spelen hun spel zo handig dat zij niet verder vervolgd worden! Alleen de uitgever, Joost Hartgers, wordt tot een flinke geldboete veroordeeld. Ook de auteur van de *Grove-Roffel* valt bij de verhoren door de mand (het is Jan Soet, welbekend) maar ook hij ontspringt de dans. Tien jaar later echter zal hij voor het schrijven van nieuwe lasterlijke boekjes zijn straf niet ontlopen; hij wordt dan voor zes jaar uit Amsterdam verbannen.

Het loont de moeite, de gang van zaken met meer nauwkeurigheid te reconstrueren dan Mr. Prins in het kader van zijn artikel doen kon. Waarom hebben verschillende lieden geprobeerd, Tengnagel op te zadelen met boekjes waar hij niets mee te maken had, en zijn daarin zo goed geslaagd dat, ondanks het feit dat de ware schuldigen binnen een week allemaal opgespoord waren, Mattheus driehonderd jaar lang (tot 1933 name-

lijk) op het schrijven van al die paskwillen aangezien is, die na zijn dood onder de titel *De geest van Tengnagel* gebundeld werden?

Om te beginnen: Tengnagel gaat zelf bepaald niet vrij uit, tegenover zijn bentgenoten. Wie in een dergelijke kring bij een anoniem pamflet (de *Sonne-schyn*) een gedicht van een ander afdrukt, met diens initialen eronder, wijst naar die ander met een niet zo heel kleine vinger. Hij kan er op rekenen dat hij een kettingreactie uitlokt. Een nogal kras vers van Jan Soet (de drukker vergiste zich en maakte de initialen tot L.S., maar in het liedboekje *Amsterdamsche Vreugde-stroom* verscheen het met de juiste letters J.S.) sluit de *Sonne-schyn* af. Bovendien, de Ovidius-lezer Tengnagel die de uitdrukking 'meum mel', mijn zoetje, zeker wel eens tegengekomen zal zijn, heeft vermoedelijk niet toevallig het pseudoniem Melis gekozen. Het is precies het soort schuilnaam, met een woordspelletje via het latijn, dat iemand in 1639 gekozen zou kunnen hebben, als hij Soet heet. Uit Tengnagels overige werk blijkt herhaaldelijk dat Unger zich vergiste toen hij Soet tot diens 'vrienden' rekende.

Tengnagel is dus begonnen, en juist daarom zal de tegenzet van Soet hem de angst op het lijf gejaagd hebben. *Grove-Roffel, ofte qvartier des Aemsterdamsche Mane-schijn*: het zou wel eens zo uit kunnen vallen dat niet Soet op de eerste twee boekjes aangekeken wordt, maar Tengnagel op het derde!

In de *Lindebladen* beweert Tengnagel zelf dat iemand die hij Tantalus, 'dien snoden grover', noemt, zijn naam ten onrechte verbindt aan de 'Maneschijn' (waarmee vaagjes op de Grove-Roffel en tegelijk de rest gedoeld wordt, dunkt mij). Het lijkt niet eens onmogelijk dat die Tantalus ook weer Soet is, die zijn tegenzet effectief probeert te maken door hem mondeling nog wat toe te lichten.

Ik heb al gezegd dat de *Lindebladen* mij een te laat komende verdedigingsmanoeuvre van Tengnagel lijken. Ook dat moet ik nader adstrueren.

De *Lindebladen*, het eerste boek dat Tengnagel onder eigen

naam publiceerde, dragen op de titelpagina het jaartal 1640 (er is een editie van ‘1639’ maar dat is aantoonbaar een ge-antedateerde latere druk, zie p 605). Er is mij echter geen exemplaar bekend van deze eerste druk, waarbij niet de bundel losse gedichten *Afgeslagen bloemsel* ingebonden is. En deze is, blijkens de titelpagina, van 1641.

Toch waren de *Lindebladen* in 1640 al klaar. Niet alleen draagt de opdracht aan Jakob Feytama de datering 23 augustus 1640, maar in het gedicht zelf wordt bovendien vermeld (regel 1215-1216, p 261) dat Breero ‘twee-mael ellef jaeren’ dood is, en wel ‘deezen dag’, waarbij in margine aangetekend wordt: ‘Bredero gestorven den 23. August. 1618’. De zwolse gebroeders Heerde hadden op 6 september de *Lindebladen* al gelezen (ongetwijfeld in manuscript, zoals vaak gebeurde), want in het boek zijn hun lofverzen, achter de *Lindebladen* zelf, afgedrukt, - op een ongenummerde pagina overigens, dus waarschijnlijk was de rest van het boekje gezet, toen hun kopij binnenkwam!

De inhoud van de *Lindebladen* bewijst duidelijk genoeg dat Tengnagel er onder meer een praktisch doel mee had: het auteurschap van de *Mane-schyn* (serie) ontkennen. Toch zijn er enkele strofen, die een andere kant uitwijzen. Regel 115 en 116 bijvoorbeeld, waarin gesproken wordt van ‘Hen, die, zonder leet, oft kommer,/Oirsprong zijn van dit mijn quaed’, lijkt in tegenspraak met vele andere passages, waar alleen nog maar over een lasteraar gesproken wordt, die Tengnagel valselijk beticht van het schrijven van de ‘Maneschijn’. De zoëven geciteerde regels maken de indruk, geschreven te zijn op het ogenblik dat het te laat was, omdat het vonnis tegen Tengnagel al gevallen was. (Er wordt bovendien op die plaats van *hen* gesproken tegenover elders van ‘Tantalus, dien snoden grover’!) Is er een verklaring van de gang van zaken waarbij deze interne tegenspraak in het gedicht en het ongewone verloop bij de druk van het boek een logische samenhang gaan vertonen? Ik meen van wel.

Waarschijnlijk stond de uitgever Nicolaes van Ravesteyn op

het punt, de *Lindebladen* op de markt te brengen, in de eerste dagen van december 1640 (in de loop van september moet alle kopij binnen geweest zijn, ook de gedichten van de Heerde's), toen er een kink in de kabel kwam. *St. Nicolaes milde gaven* wordt door een paar boekhandelaren verspreid, en Tengnagel en Van Ravesteyn zullen zich het gevaar, daaraan verbonden, onmiddellijk gerealiseerd hebben. Ditmaal werden namelijk regelrecht de hoogstgeplaatsten in Amsterdam in opspraak gebracht, en vaak bij hun naam genoemd. De schepenbank zal ingrijpen, dat staat vast, en naar wie de heren al gauw de hand zullen uitsteken, is ook geen groot raadsel. Tengnagel geniet de gevaarlijke faam, de tevoren verschenen paskwillen geschreven te hebben, en de auteurs van *St. Nicolaes*, Van den Broeck en Valck, die het geschrift alleen met de letters *P.V.* ondertekenen, laten niet na in hun inleiding nog eens uitdrukkelijk te verwijzen naar 'Tijnnagel en Jan Soet met den Advocaet' (de laatste is meen ik Jan van Nieuwenhoven, zie p 82 en p 142). Het kwaad is gebeurd[1] voordat Tengnagel zijn ontkenning van de geruchten kan publiceren, en als de Justitie hem eenmaal in handen heeft, op de tweede dag van de verhoren al, is het verstandiger, de publicatie van de *Lindebladen* op te schorten. Als Tengnagel er zelf anders over gedacht zou hebben, heeft uitgever Van Ravesteyn zeker deze voor de hand liggende conclusie getrokken. Bij de verhoren komt even ter sprake dat 'voorseyde Tingnagel een boeckie soude laeten uitgaen (...) genaemt "de Lindeblaeties"...'

De lezer vraagt zich op dit punt misschien af, hoe het komt dat een zaak waar Tengnagel eigenlijk buiten stond, juist voor hem een zo onplezierige wending nam. De uitgever van het enige boekje waar het aanvankelijk om ging, Joost Hartgers, was

1 Waarom deze heren Tengnagel tot zondebok hebben willen maken, is niet meer te achterhalen. In de *Mane-schyn* komt een stukje laster voor over een meisje Engel dat 'Sint Pieters broek deed vallen'. In de stijl van Tengnagels half verborgen roddelen kan dit heel goed op een avontuurtje van Pieter van den Broeck slaan. Meer aanleiding is in deze kring van 'bohemiens' niet nodig om een wraakneming verklaarbaar te maken.

al gauw bekend, evenals de drukker, Joost Broersz (al had de eerste de bewijsstukken voor de zekerheid meteen verbrand). Diezelfde eerste dag van de verhoren valt de naam van Van den Broeck al, en daarmee zijn de voornaamste schuldigen wel bekend. Jacob Valck is nooit verhoord, terwijl zijn rol waarschijnlijk niet onderschat mag worden; misschien was hij ziek, want kort daarna is hij overleden.

De twee ‘dichters’ hebben hun spel handig gespeeld. Niemand kan *bewijzen* dat zij de schuldigen zijn, althans niet wie van hen dan de hoofdschuld heeft. Het manuscript is niet door een van hen zelf bij Hartgers gebracht, maar door een arbeider. Er zat een briefje bij met ongeveer de volgende inhoud: ‘Joost Hartges, ick sende u deze “St. Nicolaes”, soo u.l. dese wilt drucken, sal wel vercoft worden. 't Is een van u goede vrienden, die u daertoe versoeckt. Soo u.l. het drucken wilt, soo maeckt een ootgen (oo) met een cruys boven u deur met krijt tegen morgen middagh te twalef uren. Ende soo ghij 'tselve niet wilt drucken, sal het door deselve arbeyder weder laeten haelen’ (Prins, a.w. p 214). Men ziet: de heren hebben alle voorzichtigheid in acht genomen. Zij zijn dan ook de dans ontsprongen.

Maar Tengnagel moest hangen! Ongelijk kan men Hoofdschout Dr. Jan ten Grootenhuys en de Schepenbank niet geven. Hun bedoeling was vooral, de lasterlijke publicaties over vooraanstaande Amsterdammers te stoppen, en dat Tengnagel daarbij de belhamel was, of althans degeen die met het spel begon, dat staat vast. Zij hebben hem een lesje geleerd dat hij zijn leven lang niet vergeten heeft. Minder losbandig is hij niet geworden; dat blijkt bijvoorbeeld wel uit het testament dat zijn moeder op 17 juli 1641 liet registreren (Prins, a.w. p 206), en waarin zij spreekt van het ‘dissolut ende qualijck leven’ van Mattheus. Ik kan niet nalaten het verhoor van een herbergier en zijn vrouw af te schrijven, dat een alleraardigste momentopname geeft van Tengnagels vrolijke jaren:

> Compareerden voor den Heren Schepen ondergeschreven Barent Galliardon oud 24 jaren, herbergier, ende Anneken

> Parijs, sijn huysvrouw, oud 27 jaren, ende verclaerden, dat ontrent drye weken geleden ten huyse van hen, getuygen, des avonts gecomen sijn Matheus Tegnagel ende Cornelis Meurs, en heeft Tegnagel haer, getuyge, twee telioren (borden) op haer schoot geset, seggende, dat hij noch vier van dien in 't water hadde gewurpen, verclaerden mede, dat Tegnagel, Meurs en eenen genaempt Louys op een anderen avond t'haren huyse gecomen sijn, en dat Tegnagel haer getuyge een taffe (tafzijden) capertje (kapje dat hoofd en schouders bedekte) gegeven heeft, als oock een aen haer meyt. Verclaert noch sij, getuyge, dat Tegnagel seyde, dat hij de teljoren in een olijck hoerhuys gekregen hadde, omdat sij daer twee voor een geschreven hadden.

Uit het testament van moeder Meynsje blijkt verder nog dat Mattheus ‘oneerlijck quam te trouwen’, d.i. waarschijnlijk: een valse trouwbelofte heeft gedaan, want van een huwelijk is niets bekend, zelfs niet van ‘onder de geboden gaan’. Van het gedrag van Tengnagel, en wat zijn medeburgers daarvan dachten, kan misschien een passage uit *St. Nicolaes*, die dunkt mij op hem slaat (regel 305 vlgg, p 156), ons een indruk geven.

Na 10 december 1640 was het even uit met de pret. Drie maanden lang moet Tengnagel het huis houden. Dat was overigens minder erg dan het lijkt. De familie, in het bezit van verschillende huizen, woonde in Het Schaepscheren, een kapitaal huis (het staat er nog, nummer 223-225 van de Herengracht, althans tweederde daarvan) en volgens het vonnis heeft Matthijs daar zijn drie maanden huisarrest ‘jongelingachtig’, zoals hij het zelf noemde, uitgezeten. (Over het huis en zijn geschiedenis bestaat een studie van E. van Houten, in het 21ste jaarboek van Amstelodamum, 1924.)

Tengnagel heeft ditmaal zijn tijd goed besteed. Want wij kunnen, dunkt mij, precies vaststellen wat hij deed: de *Lindebladen* die al persklaar waren hier en daar wat bijschaven, en *Afgeslagen bloemsel*, een bundel losse gedichten, er aan toevoegen. Als uitgave hoort deze bundel namelijk bij de *Lindebladen* (de

signatuur loopt door, maar de paginering is afzonderlijk). De titelpagina draagt het jaartal 1641, terecht ongetwijfeld, de ondertitel spreekt, ook weer terecht, van 'bloemsel' dat in de zomer 'opgeleezen' werd en 'in den Winter uitgegeven'.

Een aanwijzing voor de tijd die verliep tussen het zetten van het eerste en het drukken van het tweede boek, kan men zien in het feit dat bij het lofdicht van Dominikus Heerde (p 277, achter de Lindebladen) alleen maar vermeld wordt dat deze ziek te bed ligt, terwijl in *Bloemsel* een gedicht op zijn dood staat. Een directe aanwijzig is verder te vinden zowel in Tengnagels eigen versje dat onder de titel *Den Redelijken Leezer* achter de *Lindebladen* afgedrukt is, als in *De drukker tot den lezer*, dat aan het *Bloemsel* voorafgaat. In beide wordt bij voorbaat al geëxcuseerd dat hier en daar de tekst door de vertraging in de publicatie wat verouderd is. Dat mocht wel, want het jaartal op de titelpagina van de *Lindebladen* was niet overgezet!

De *Lindebladen* en het *Bloemsel* zijn werken van andere allure dan de kwade, maar voor ons vaak heel onthullende, roddel van *Mane*- en *Sonne-schyn*. Ook dit nieuwe werk bevat nog krasse passages genoeg (en misschien is er nog wel het een en ander uitgehaald in die huiselijke winter van 1640-1641), maar de ambitie die er uit spreekt is eerder die van een dichter, dan die van de schandaaljournalist, die in de vroegere paskwillen zijn gossip columns neerschreef. De litteratuurhistorici zijn dan ook heel wat milder over de *Lindebladen*, dan over het vroegere werk. En inderdaad, er staan heel aardige stukken in de *Lindebladen*, en enkele treffende gedichten in het *Bloemsel*. De *Lindebladen* hebben bovendien een litterairhistorisch belang, omdat daarin de befaamde lijst van 'Amsterdamsche poëten' voorkomt, een lijst, die bij de tijdgenoten als uitputtend gold[1], getuige bij-

1 Er bestaat nog een soortgelijke lijst, namelijk die van J.J. Schipper in de *Toe-eygeningh* van zijn *Hoofse Clitie*. Omdat de twee lijsten elkaar merkwaardig aanvullen, heb ik die van Schipper in de bijlagen opgenomen (p 580). Het is belangwekkend om te zien hoe beide lijsten voor een groot deel bestaan uit lieden die tien jaar later tot de magistraat behoren. Een zijlicht op de liedboekjes en hun auteurs!

voorbeeld het gesprek tussen een vrijlustige jongeling en zijn prooi in het stuk *Hans van Tongen* van Jelis Noseman (van 1644):

> **Hans:**
> 'K ben een Poëet
>
> **Haesje:**
> Dat binnen immers praetjens /
> Sin jy een Poëet / waerom staje dan niet inde Lindeblaetjens?
>
> **Hans:**
> Wel dat is ook een vraegh / soudense alle daer in staen
> Die in dese tijdt wel voor Poëten deur gaen /
> Soo dienden Tijs dat boeckje wel soo groot ghemaeckt te hebben als een Bybel /
> Nou wort de Kunst openbaer / die te veure liep in versybel;
> En meenje dat het al groote eer is die hy in sommige rymen stelt /
> O daer staet'er soo menigh in / mochtense uytkoop doen met gelt /
> Sy souden haer niet lang beraen / maer de schryver met een bedancken.

Litterair gesproken is waarschijnlijk het beste werk van Tengnagel de klucht *Frik in 't Veur-huys* (1642), en die heeft de moralisten juist weer barse woorden in de pen gegeven. Deze eenacter, niet veel meer dan het verslag van een burenruzie eigenlijk, is het levendigste dat Tengnagel ooit schreef, leesbaar tot op dit moment, zoals de beste gedeelten van zijn roddelverzen. Veel leesbaarder, vooral, dan het deftige stuk over het al te bekende thema van Cervantes' *Gitanilla, De Spaensche heidin* (1643). Op enkele episoden over de jacht na, is dit stuk, dat Tengnagel moest rehabiliteren (en dat onder krokodillentranen over de dood van moeder Tengnagel werd opgedragen aan Daniel Mostaert, dichter en ... politiek machthebber) conventioneel en niet erg belangwekkend. Ik vrees dat dit verheven werkstuk een heel wat minder verheven doel moest dienen: de stads-

curatele opgeheven te krijgen waar nu juist moeder Meynsje voor gezorgd had. Tengnagel mocht volgens haar testamentaire beschikking niets van de niet onaanzienlijke bezittingen, waar hij als erfgenaam mede recht op had, aanraken, tenzij hij zijn leven zou beteren.

Ter compensatie van deze verdachtmaking, wil ik nog even terloops wijzen op het kwatrijn van Schipper Jan over Tengnagel (p 585) waaruit men zou kunnen opmaken dat deze ten onrechte voor het (alleen)auteurschap van de *Mane-* en *Sonne-schyn* veroordeeld is. Misschien had Tengnagel een afspraak met een mede-schuldige (Tengnagel noemt zelf tijdens de verhoren de toneelspeler Adam van Germez) die hem had kunnen dekken zoals Van den Broeck en Valck elkaar gedekt hebben, maar die daar toch maar van afgezien heeft? Tengnagel zelf heeft in de *Lindebladen* niet zonder pathetiek gezegd dat hij moest zwijgen over de ware schuldige.

Na 1643 is het afgelopen met Tengnagel als auteur, tot in 1652 zijn posthume carrière begint, met *De geest van Tengnagel*. De opzet van dit werkje is duidelijk: als introductie te fungeren voor het lange gedicht dat er de tweede helft van van vormt, *D'onbekende voerman*, een van de meest sensationele gedichten uit de verzamelde werken van Tengnagel, ook voor ons. De zes schouwburghoofden van 1638-1639 worden erin over de hekel gehaald (zie de analyse van het gedicht op p 596 vlgg), en de heren mochten blij zijn dat dit scheldvers veertien jaar na dato pas gepubliceerd werd, toen veel van de toespelingen waarschijnlijk al onbegrijpelijk of onwerkzaam waren geworden.

Mr. Izak Prins, die Tengnagel van zoveel valse beschuldigingen heeft vrij weten te pleiten, meent dat ook *D'onbekende voerman* niet van zijn hand is, maar van de al genoemde toneelspeler Adam van Germez. Ditmaal echter vind ik zijn redenering niet overtuigend. Wij moeten daarvoor terug naar de verhoren van 1640; ik schrijf de betreffende passage af uit het artikel van Prins (a.w. p 212):

> Adam van Garmez van Amsterdam, oud omtrent 28 jaren, chirurgijn, bij mijn heer de Schout (gevraeght), ontkent yets te weten ofte gemaeckt te hebben van de veersen, begrepen in ‘de Maneschijn’, nietjegenstaende dat Tegnagel hem in facie aenseyt, dat sulcx is waerachtich, alsoock dat Adriaen en Jan Vos hem hebben aengesocht ontrent 2 jaren geleden, dat hij yets van de hoofden van de Camer soude dichten, gelijck hij oock gedaen heeft.

Mr. Prins die aanneemt dat dit gaat over onze *Onbekende voerman*, concludeert hieruit dat Adam van Germez ‘bij zijn eerste verhoor, in tegenwoordigheid van Tengnagel (bekende) dat hij - Van Germez - in het jaar 1638 op instigatie van Adriaen (?P.) en Jan Vos, de glazemaker-tooneeldichter, een spotvers op het Schouwburgbestuur gemaakt had’ (a.w. p 197). Dat lijkt mij een onjuiste interpretatie van het door Prins zelf afgeschreven verhoor. Veel meer voor hand liggend is dat *Tengnagel* deze bekentenis doet. Het is dan ook pas bij een voortgezet verhoor van Tengnagel alleen, dat de zaak weer opgenomen wordt: ‘Mattheus Tignagel de novo gehoort, seyt, dat de veersen van de hoofden gemaeckt, de anderen niet schemper genoegh en dachte te wesen; en hebben hem dienvolgens geseyt, te weten Jan Vos, dat hij er een hadde, 't welck al schempender was, daer Jacob Luyt ende Jan Davelaer mede bij geweest en raed aen gegeven hebben, ofte selver mede gehulpen’ (a.w. p 212). Jacob Luyt zou het gedicht naar de drukker Joost Broersz hebben gebracht, maar Tengnagel had de laatste verzocht ‘dat hij 'tselve niet en soude drucken, waerop 'tselve oock is achtergebleven’ (het staat er...).

De conclusie moet dunkt me zijn dat er in 1638 minstens twee scheldgedichten op de hoofden werden gemaakt, een door Tengnagel en een door Jan Vos en consorten, beide niet gedrukt; en misschien nóg een door Jan Schipper, die blijkens de verhoren tenminste plannen in die richting koesterde. Een van die drie zal dan wel *D'onbekende voerman* zijn geweest. Welke, dat is niet vast te stellen, maar ik heb zo'n vermoeden dat Jan

Vos, wiens carrière een andere wending had genomen (hij werd in 1647 zelf regent van de Schouwburg!), zijn vers niet tot 1652 bewaard zal hebben. En als iemand anders, zuiniger dan hij, hem een poets heeft willen bakken? Dan zou die dat niet op naam van Tengnagel gedaan hebben, ditmaal. Van Schippers gedicht is zelfs niet zeker dat het ooit geschreven is. Ik houd het dus maar op Tengnagel, temeer omdat de intimus die *De geest* schreef, de *Voerman* voor werk van Tengnagel wilde doen doorgaan terwijl hij in zijn opsomming van de werken van Tengnagel heel precies de inderdaad door deze geschreven werken noemt, met weglating van de apocriefe gevallen! De zetwijze (laatste pagina van *Voerman* in twee kolommen, terwijl te voren alles in één kolom gezet was) wijst op slechte planning, dus: werken op basis van een manuscript; de zeer verschillende spelling van *Geest* en *Voerman* in de eerste druk, en in enkele latere ook nog, maakt bovendien waarschijnlijk dat de twee teksten niet tegelijk ontstaan zijn.

Behalve als introductie van *De voerman* heeft *De geest* voor de uitgever waarschijnlijk nog een heel ander doel moeten dienen, en wel de voorbereiding van een herpublicatie van alle paskwillen van Tengnagel, met inbegrip van de ten onrechte aan hem toegeschreven werkjes. Van al de bedoelde gedichten (uitgezonderd dus de toneelstukken *Frik* en *De Spaensche heidin*) bestaan drukken waarin hetzelfde vignet afgedrukt staat: meermin met meerman, door Unger ‘nymphen-vignet’ genoemd. Hetzelfde vignet als in ... de vroegste druk van *De geest* (1652). Al deze boekjes zijn volgens mij ge-antedateerd (in het geval van de *Lindebladen*-1639 is dat te bewijzen, en bij andere bestaan zeer duidelijke aanwijzingen), en werden in werkelijkheid pas in 1652 gedrukt. Blijkbaar werden zij nog steeds als explosief beschouwd. Over deze kwestie wordt in de Tekstverantwoording uitgebreid gehandeld (p 607 vlgg). In 1652 dus, heeft het vervalste beeld van Tengnagels oeuvre al zijn vaste vorm gekregen. Latere edities vertonen steeds dezelfde samenstelling als deze eerste ‘verzameling’ van nog losse uitgaven.

Voor het eerst sedert de 17de eeuw wordt nu de lezer een uitgave van Tengnagels werk geboden, - nog steeds in die vervalste vorm van 1652 en daarna. Zoveel samenhang zit er toch ook voor ons nog in al deze paskwillen, dat een ‘gezuiverde Tengnagel’ zijn belang voor een groot deel verliezen zou. Eerder dan een Tengnagel-uitgave, zou men dit boek dus moeten noemen: de werken van Tengnagel en enkele bentgenoten.

Eén klein probleem deed zich daarbij voor: in welke volgorde moesten de pamfletten en toneelstukken afgedrukt worden? Ik heb er de voorkeur aan gegeven, geen verdeling te maken in een categorie ‘Tengnagel zelf’ en een andere ‘aan Tengnagel toegeschreven’. Alle boekjes staan op hun chronologisch juiste plaats, d.w.z. volgens het jaar van eerste *uitgave*, hetgeen bijna steeds tevens betekent: het jaar van *schrijven*. Daardoor is de samenhang bewaard gebleven, behalve wat betreft *D'onbekende voerman*, dat immers het eerst van alle gedichten geschreven moet zijn, maar hier het laatst afgedrukt wordt. Ik heb dit gedicht namelijk niet los willen maken van *De geest* waar het organisch op aansluit (of liever: dat er organisch aan voorafgaat). Wanneer ik deze twee teksten vooraan had afgedrukt, was echter een samenhang gesuggereerd die alleen heeft bestaan in latere uitgaven, te beginnen met die van 1654.

Eén opmerking tot slot: volledigheidshalve heb ik de weinige losse gedichten die er van Tengnagel bekend zijn, in dit boek opgenomen. Er valt niets bijzonders over op te merken. Mogelijk is er meer in de liedboekjes, maar dit zijn de enige gesigneerde die ik heb kunnen vinden. Een motto waaronder Tengnagel geschreven zou hebben is mij niet bekend.

J.J. Oversteegen
Amsterdam
1965

Wijze van annoteren

Noten van de verzorger staan steeds onder aan de pagina. De weinige noten die Tengnagel zelf bij zijn werk plaatste, zijn, zoals in de oorspronkelijke uitgaven, in margine gedrukt.

Annotering heeft plaats gehad bij taalmoeilijkheden, die het verder lezen kunnen beletten of ernstige misverstanden kunnen wekken, en bij het oplossen van toespelingen die met enige waarschijnlijkheid te achterhalen waren. Als een toespeling aangenomen mag worden zonder dat er enige aanwijzing bestaat in welke richting men zoeken moet, is er geen noot geplaatst.

De nummering van de noten sluit, bij in regels verdeelbare en verdeelde stukken, aan bij de regelnummering. Bij andere teksten (proza en niet in regels verdeelbaar toneel) is de nummering opeenvolgend voor de duur van de tekst. Bij prozagedeelten of toneelaanwijzingen in *De Spaensche heidin* is om verwarring te voorkomen een alfabetisch nummerings-systeem, per pagina, gevolgd.

In de noten zijn bekende afkortingen als eig. voor eigenlijk, bv. voor bijvoorbeeld, nl. voor namelijk enz. gebruikt, en één minder bekende: ws. voor waarschijnlijk. Dat deze laatste afkorting noodzakelijk bleek, spreekt boekdelen over de onzekerheid die over de betekenis van vele passages is blijven bestaan.

Eén afwijking van de oorspronkelijke tekst wil ik nog met nadruk vermelden: in *De Spaense Heidin* is niet gepoogd, de lettertypen en lettergrootte van de oude druk te reproduceren, aangezien dan onder meer technische problemen zouden rijzen. Het is mogelijk, waarschijnlijk zelfs, dat daardoor gegevens verloren zijn gegaan, die als ‘toneelaanwijzingen’ beschouwd kunnen worden. Voor een nauwkeurige beschouwing van de enscenering van dit stuk is daarom het oorsponkelijk nodig, - zoals doorgaans bij de bestudering van 17de-eeuwse toneelwerken.

Amsterdamsche Mane-schyn Met een Beclaegh-liedt[aant.]

Horat. Art.
Ficta, voluptatis causâ, sint proxima veris

In de titels van dit en andere werken zijn de lettertypen van de oorspronkelijke uitgave niet overgenomen. Nauwkeurige beschrijvingen van de titelpagina's zijn te vinden in de *Beschrijving van de belangrijkste exemplaren* (p. 609 vlgg).
Betekenis latijns citaat: Wat men verzint om (de lezers) te vermaken, dient dicht bij de waarheid te zijn.

Toe-eygheningh,
Aen de stercke, walsche, boer.[1]

ED'LE BAES,

In dien het spreeck-woort vast gaet / dat een oudt Waghenaer gaeren het klappen van de sweep hoordt / soo ben ick ter rechter tijdt / by mijn rechte Man gheraeckt. Ick heb door opmerkingh bevonden / wanneer de dert'le Heyngsten van Apollo[2] *langhs de middel-wegh een stage ren ghedaen hadden / die sich streckte thien daghen reysens voorby de tweede Camp (al waer de gladde Stier / door danckbaerheyt vande sorghe die hy ghehadt heeft over de Dochter van* Agenor,[4] *in een vette Weyd' te grasen gaet)*[3] *datmen van de merckelijcxte veranderinghen in de Werelt / of ten minsten in onsen Kaspel*[5] *siet; dan kalft de Koe / de Beesten gaen in 't Veldt / dat stracks*[6] *veranderingh aen de Botter*[7] *gheeft (doch daer het Landt wat hoogher leydt als tot onsent / gheschiedt het eerder (*[8]*dan Bot de Wijngaerd' / de Boomen groenen / de Vruchten setten / de Weghen droghen / 't Ghevogelt*

Deze 'Toe-eygheningh', hier cursief afgedrukt, is in de gebruikte editie in gothische letter gezet. Het teken / is een rust-teken.

1 de stercke, walsche, boer: als hier een bestaande persoon mee aangeduid wordt, is onbekend wie dat is.
2 de dert'le Heyngsten van Apollo: de zon, die als een door Apollo's paarden voortgetrokken wagen wordt voorgesteld.
4 de dochter van Agenor: Europa. Het verhaal hoe zij door Zeus, in de gedaante van een Stier, ontvoerd werd, is algemeen bekend.
3 thien daghen reysens voorbij de tweede Camp (al waer de gladde Stier (...) te grasen gaet): na de grieks-mythologische aanhef, volgt hier een zodiakale aanduiding, - een karakteristieke vermenging binnen één passage. Het teken van de stier beheerst de periode 21 april-20 mei. De zodiakale cyclus wordt doorgaans geopend met 21 maart (het teken van de Ram, tot 20 april), de Stier is dan inderdaad het tweede teken van de dierenriem. Camp betekent eigenlijk weide. Tien dagen voorbij de Stier is 1 mei, een datering die in overeenstemming is met wat er verder geschreven wordt over dit ogenblik (de wijngaard, het zetten van de vruchten, het jongen van de kat, die in maart gepaard heeft etc).
5 Kaspel: kerspel, parochie (onsen, tekst: onsel).
6 stracks: onmiddellijk.
7 de botter: als de koeien op ander voer over gaan, verandert de boter (in dit geval wordt het 'grasboter').
8 het teken: (is ws. een drukfout voor het sluitteken:), aangezien een regel tevoren het openingshaakje is gebruikt.

bloeyt: in t kort de veranderingh heeft de overhandt in alles / tot onse Kat incluys / die 't dan mee opbreeckt datse in de Meert ghegheten heeft. Als by gheval op dese tijdt de hennep-koecken op waren / en de Peerden op stal de reuck van't gras kreghen / dat haer het oude Hoy teghen maeckte / hoe wel het noch heel goedt was; soo spande ick mijn Lecker becken[9] *in / die sonder sweep met een harde draf van de Vincke-buyrt / langhs de Amstel-dijck tot in de Stee joeghen; doch sy wisten wel / dat de reys om versche Koecken te halen / nae Jacob Claesz. op 't Rockin lagh; ick betaelden 't oud"*[10] */ en borghden 't nieu / maer de goede man wel wetende dat ick een van de beste klanten was / sette mijn een Beecker op de handt / daer een van mijn Ruynen wel een Been in gebroken souden hebben; ick stuyrde 't inghewant na mijn herte toe / en het Vel*[11] *nae de Kelder / datter schuymende weder van daen quam / maer 't was niet van sweet / want het worde ghedraghen: Dus saten wy by den aer / en kouten van dit / en dat / doch van niemandt quaedt: Ondertusschen het Bier begon te klimmen / en de Son te dalen / so meenden ick mijn afscheyt te nemen / maer de beenen wilden niet mee; ick die qualijck sonder beenen 't Huys kon gaen / most om harent wil daer blijven: Ende siende dat het soo wesen most / soo bracht ick mijn Beesten op stal / en raeckte met struyckelen en vallen neffens haer in 't Hoy / daer ick een uyr twee of drie bleef ligghen slapen; maer mijn Peerden die ick / door mijn drincken vergheten had drincken te gheven / maeckten van dorst sulcken gheraes / dat ick wacker worde;*[12] *wacker zijnde stelde ick haer te vreden / maer mijn meeste ghedachten waren / hoe ic mijn wijf soude te vreden stellen als ick t'huys quam: dan de kracht van 't Mout / dat door 't slapen noch niet heel krachteloos geworden was / maeckte my wat lichthartich / soo dat ick d'aen-*

9 Lecker becken: de paarden, die immers beschreven worden als kieskeurig.
10 't oud': wat ik vroeger gekocht had maar nog niet betaald.
11 het Vel: de meid (nl. van Jacob Claesz).
12 het teken; na *worde* staat in de tekst een regel lager, achter het reklaam (waar het niet thuis hoort). Ik neem dus een zetfout aan, omdat na *worde* een stopteken zeker op zijn plaats is.

staende tijd[13] *inde wind sloegh / en niet en dacht als op de tegenwoordigheyt: Onderwijlen dachtme dat de Voerman die mijn savondts te voren verby sloegh*[14] */ wederom aen sach komen / maer uyt mijn oogen siende was het sijn suster die haer soo moy opgheprónckt hadt / met noch een deel Speel noodjens / die vry wat minder waren als sy / dat haer zilver-werck door de gantsche stadt blonck / en meerder glans had / als op onse Kermis al de zilver-kramen hebben; dese wase*[15] *waren vry wat veer van mijn / maer wat dichter by krielden 't mee van menschen / maer van een and're aerdt; dese ginghen hand aen hand in de schaduw / onder het jonge groen van de Ypen / ende Linde-boomen haer vermaken met verscheyde kuuren / die nou te langh zijn om te verhalen: maer het stond my geweldich aen / en daer was stof genoech om Lietjes af te maken / had ick maer Reden-Rijckers by my ghehadt: Dus wandelende schoot my in / dat ick op so menigen In-tre*[16] *geweest ben in verscheyde Dorpen / en dat ick op de Kamer t'Ouwer-schie / en te Pijn-acker / door 't beantwoorden van al heel diepe Vragen / schier de prijs ghewonnen had / soo teegh icker selfs aen / en ick songh na mijn Boere verstandt / als een Stee-man die der vuyr en licht hout*[17] */ dese Deuntjens / die ick mee een naem gheef / want ick noemse de* Amsterdamsche Mane-schijn, *om dat de Maen op die tijdt helder scheen. Maer naer dien de daghe-raed de tijdingh bracht dat de dagh volghde / so wast oock tijdt voor mijn om nae huys te gaen / maer mijn papiere kinderen liet ick hier blijven / en also*[18] *licht geen beschermer gehadt souden hebben / als haer Vaer vertrocken was / want de vremdelingen te Herbergen is uyt de Werelt / soo heb ick mijn verstout haer de wegh te wijsen nae jouwent toe; aensiet haer onnoselheydt / en doetse doch wat goedt: als ick weer in stee kom / sal ick het met een leck're Soete-melcks Kaes / of een Dosijn versche Hennen Eyeren / nae onse vermo-*

13 aenstaende tijd: toekomst.
14 verby sloegh: passeerde.
15 wase(n): juffers? In het middelnederlands betekende het woord: tante van vaderszijde.
16 In-tre: feestelijke intocht (bijv. van rederijkers).
17 ergens vuur en licht houden: ergens wonen.
18 also, ws. drukfout voor alsose, zoals latere drukken ook hebben.

gen eenichsins vergelden: sy beginnen eerst te praten; sy en zijn niet snottich / ofse maken haer niet vuyl / kustse / streeltse[19] */ stroocktse / moghelijck of haer halve woorden jou niet in plaats van gheheugenis soo veel vermaeck aenbrengen Elen-baes / als eertijts de daedt deedt / doe uwen Jaques de Kliever*[20] *menighen Pruym-pot*[21] *so rond sette als onse gans haer oogen staen / vaert wel / ende hebt medelijden met de kinderen van uwen Vriendt*

Melis.

Ovid I. Fastor.
Conscia mens, ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto, spemque metumque suo.[22]

Horat. I. Epist. I.
Hic murus aeneus esto:
Nil Conscire sibi nulla pallescere culpa.[23]

19 streeltse, tekst: streetse.
20 Jaques de Kliever: mannelijk geslachts-orgaan.
21 Pruym-pot: vrouwelijk geslachtsorgaan.
22 citaat uit *Fasti* van Ovidius: Het geweten, zoals ieder dat heeft, kent hoop en vrees tegenover de eigen daden.
23 Citaat uit *Epistolae* van Horatius: Hier moet een onwrikbare muur zijn: men mag zich van geen kwaad bewust zijn, geen schuld mag ooit verbleken. In de tekst staat geen spatie tussen ‘sibi’ en ‘nulla’.

Amsterdamsche Mane-schyn

'T Avond-mael is nu ghehouwen,
't Overschot is wegh gheset,
't Tafel-laken opghevouwen,
Noch een droncje na 't Gebed;
Daer mee tygh ick op de beenen
'T moye weer dat roept my aen,
En het vuyr verveelt mijn scheenen,[7]
Want de Winter heeft ghedaen.

Grietje luyster wat nae 't kloppen
Slae het Huys te deghen gae,
Breeck geen Schotels, ooc geen koppen,
Waschje vaten doch wat drae,
Broeje borden wel te deghen,[13]
Maeck het water Siedend' heet,
'T sal het smeer te beter vegen,[15]
Dat aers van geen smelten weet.

Schickje keucken, swartje schoenen,
Schuerje blakers immers glat,
Sooje d'Heugel of wildt boenen[19]
Datje nergens aen en spat,
Schrob de heert maer mijt de wanden,[21]
Doof de kooltjes, reecken 't vuyr,[22]
Laet het oly-pitje branden,
Want de keersen zijn te duyr.

Titel: het woord *Amsterdamsche* is in de tekst gothisch gedrukt.
7 Regel 7 verveelt: is onaangenaam voor.
13 Broeje borden: maak je borden warm.
15 smeer: vet.
19 Heugel: verstelbare, getande haak waaraan de ketel of pot boven het vuur hangt.
21 heert: haard.
22 (het vuur) rekenen: met as bedekken en daardoor temperen.

Slae het bed op, druck geen veeren,
Vouw de sprey en doet het net,
Leg de kussens op de kleeren,
Set de pispot voor het bed:
Wilje dan jou wat vermyen,
Als de schicking heeft het heur,[30]
Seecker 'k magh dat geeren lyen
Als je stal houd aen de deur.[32]

Daer is 't kneghje, dat ick beyde,[33]
'T is by loo een vreemde haen,
Grietje, 'k had hem hier bescheyden[35]
Om een straetje door te gaen:
Seecker 't Hoen beswaert mijn leden,
'k Kloof de beentjens wat te ras,
Maer ick fal 't wat gaen vertreden,
Soo 't geen meertsche Bucking was.[40]

't Slacht de Ioncker, die sijn speten[41]
Met een kiecxken had ghevult,
Dat wy Plomperts Lever heten;[43]
Heer de Man had soo gesmult!
En hy droomde van wat lackers;
Ick doe oock soo als mijn Heer,
Maer ick denck wy hebben mackers,[47]
En men doet veel om de eer.

30 Als de schicking heeft het heur: als de boel aan kant is.
32 stal houd aen: niet verder gaat dan.
33 beyde: wachtte.
35 bescheyden: uitgenodigd om te komen.
40 Soo 't geen meertsche Bucking was: als het tenminste geen maartse droge bokking was.
41 Slacht: lijkt op; speten: oude meervoudsvorm van spit.
43 Dat wy Plomperts Lever heten: de jonker had dus geen braadkuiken maar een veel lager aangeslagen lever aan zijn spit gestoken; en zo heeft Melis, de spreker in het gedicht, bokking gegeten i.p.v. kip.
47 Maer ick denck etc.: Maar ik denk dat wij de enigen niet zijn, en men doet veel om de schijn op te houden!

Ben je daer mijn Soete baesje?
'k Dacht je mijn vergeten had:
Grietje tap ons nou een glaesje,
Daerme gaen wy op een pad.
Siet hoe vrolick lonckt het Maentje
Maer! Hoe vriendelijck kijckt 't ons aen;
Dit raad meenich Courtoysaentje[55]
Nae sijn liefste lief te gaen.

Holla! Soudmen soo langh wachten
Tot het moye weer ons drijft?
Die soud Clapper-tand niet slachten,
Daer ons Huygens soo af schrijft;[60]
Die voor 't venster stond bedropen,
In het reghenachtigh weer,
Daer sijn beckje lagh ghekropen[63]
In de lodderlijcke veer.[64]

Helder op mijn trotse vryers;[65]
Daer de Hagenaer af spreeckt,[66]
't Zijn maer wevers, pelsers, snyers,[67]
En van sulcken op-ghequeeck:
Souje daer af moeten lyen
Datse grager zijn van aerd?
Soo waer 't Amsterdamsche vryen
Niet een Oortjes Kockje waert.[72]

55 Courtoysaentje: minnaar.
60 Huygens: nl. in *'t Voor-hout*, dat in al deze lange gedichten nagevolgd wordt.
63 beckje: liefje.
64 lodderlijcke: ‘lekkere’; veer: veren, bed.
65 Helder op: Schep moed.
66 de Hagenaer: Huygens.
67 van sulcken op-ghequeeck: door dergelijke lieden opgevoed, uit een dergelijk milieu.
72 een Oortjes Kockje: wat ‘oortje’ (munt) betekent, is bekend, maar aan welke van de vele betekenissen van ‘Kock’ hier gedacht moet worden, is onzeker. De betekenis van het geheel is duidelijk: geen knip voor de neus (waard).

Drenghter deur; kijckt op gheen regen,[73]
Siet noch weer, noch winden aen,
Stelter alje winden teghen,
Al sou d'een met d'aer vergaen.
'k Sweerje niemand sou mijn hinderen,
k Liet voor 't Meysje goet, en lijf;
Maer nou denck ick op mijn kinderen,
En mijn af-ghereden Wijf.

Maer ick selj' een ander wijsen,
Die je wacker veur sel gaen,
En je sult hem self prijsen
Voor de beste Courtoysaen:
'k Weet hy selje niet begheven,[85]
Iae al gingter noch soo grof,
Maer hy houd veul van sijn leven,
En hy bijt gheen vinghers of.[88]

Siet daer komt hy aen-ghetreden
Met een Vryster aen sijn zy;
'k wed sijn Vaer heeft al sijn leden
Schier ghemaeckt op vryery;
Want het past hem ja te wonder,
'T is een Iupiter quansuys,
Sy de blixem, hy de donder,
Maer de Arend laet hy t'huys.[96]

73 Drenghter deur: sla je er doorheen (lett.: dring er door).
85 begheven: in de steek laten.
88 hy bijt gheen vinghers of: hij neemt geen risico's? (zie ook regels 745-748). Het WNT noemt deze passage en ziet een betekenis ‘spijt hebben’ (samenhangend met ‘zich op de vingers bijten’). Ten onrechte dunkt mij.
96 de Arend: attribuut van Jupiter. Mogelijk wordt hier een toespeling gemaakt op een eigennaam.

En 't is sulcken ritse veughel,[97]
Maer sijn kuyfje wil niet staen;
Doch hy houd het in de teughel,
'T sou aers buyten 't spoor light gaen:
Dese selje Hopman wesen,[101]
Vryers, jaeght sijn vroome deught,
Volght sijn schreden sonder vresen,
k' Bidje, wat je volghen meught.

'k Souje wel een aer op draghen,
Maer sijn wreedheyd is te fel;
Alle Meysjes leyd hy lagen:
Maer hy komt niet in haer vel;
En hy gaet het efter roemen;[109]
Wel wat dunckje van die schroef?[110]
Wie sel 't loghenaertje noemen
Anders, als een vuyle boef?

Vuyle Boef men sel'tje loonen,
'k Sweer ten loopt niet langhe aen,[114]
Of je selt met dicke konen[115]
Over straet noch proncken gaen,
Sooje slegh niet raeckt aen 't hincken[117]
Even als je Schaffer doet:[118]
Heer! dan wil de Son staen blincken,[119]
Elcke zijd' een houte voet.

97 rits: hitsig.
101 Hopman: aanvoerder (van de vrijers).
109 efter: evenwel.
110 schroef: losbol.
114 ten loopt niet langhe aen: het zal niet lang meer duren.
115 dicke konen: ws. equivalent van ‘een blauw oog’.
117 slegh(s): tenminste.
118 Schaffer: tafeldienaar. De ‘vrijer’ wordt nog steeds met Jupiter in verband gebracht; dit woord ‘schaffer’ slaat nl. op de manke Ganymedes, schenker van Jupiter.
119 de Son: ook dit verwijst nog naar Jupiter.

Spits-Broer, laet ons nu gaen wand'len,
Geeft de roemer onse Griet,
T' word vast laet, 't is tijdt te hand'len:
Van het gheen men hoord, en siet.
Onse Griet die sou wel slapen,
Ofse schoon gheen soen en had;[126]
Houd! je selt je mont vergapen,
Soo j'haer propre lipjes vat.

Scheyter uyt, houd op van licken,
Wel! hoe benje nou dus groen?[130]
Sacht! je soent mijn meyt aen sticken,
Seecker je most dat niet doen;
Get je mostse daer niet klouwen,[133]
Ofse spartelt van melkaer;
Maer wil jy de stucken houwen?
Soo klouw ickje wel eens naer.[136]

Want ick sie wel, als de nichjes[137]
Speulen knick-knick-knelis-huys,[138]
En se blyven even dighjes,[139]
Dan is 't sus! daer slaept een muys![140]
Maer als 't schaep begint te lammen,
(Want dat volght ghemeenlyck naer)
Dan is d'hand, in plaets van kammen,
Dickwils al te laet in 't hayr.

126 Onse Griet etc.: Grietje slaapt heus wel, al krijgt zij geen zoen.
130 groen: geil.
133 klouwen: h. kietelen.
136 je (...) naer: na jou.
137 nichjes: meisjes.
138 Speulen knick-knick-knelis-huys: de liefde bedrijven (eig. een nu onbekend kinderspel, maar de hier gebruikte toepassing is algemeen).
139 dichjes: dicht blijven = zwijgen, niets uitlaten.
140 Dan is 't sus! daer slaept een muys: Dan wordt er gedaan alsof er niets gebeurd is.

Isset lestend niet ghebleecken?
(Soo je'et sleghjes swyghen wil)
Doe Poulyntje werdt bestreecken,[147]
Datter 't vet ten eers uyt vil.
Wie had immer, durven dencken,
Dat die ouwe kouwe ram
'T meysjen tot den gril sou wencken,
En verlaten dan het lam.

Doch men kan 't noch yets verschonen,
Want hy reysde hier van daen,
En hy heeft een van syn Sonen
Weder in syn plaets doen gaen;
Die doet nu syn vaertjes dinghen,
Tureluer heeft al 't bewint:[158]
Maer je moet niet van hem singhen,
Want hy is een Keunincx kint.[160]

En ick kan byget wel andren,
Die ick hier niet noemen sel:
Laet ons liever nu gaen wandren,
En beloeren eens het spel,
Dat de borsjens savonts spelen,
Als de Maen haer schijnsel gheeft;
'k Meen 't en sal je niet vervelen,
Soo je gheeren bent, daer 't leeft.

147 bestreecken: kan betekenen ‘geraakt’, ‘getroffen’. Hier obsceen gebruikt.
158 Tureluer: 1) het zingen van een eenvoudig liedje (wiegeliedje) of het ‘zingen’ van het kind zelf, 2) de liefde (sexueel). Beide betekenissen zijn hier mogelijk. Dat hangt ook af van de vraag of *al* hier ‘reeds’ betekent dan wel ‘geheel’. Zie ook St. Nicolaes, p 184, regel 96.
160 een Keunincx kint: hier mag men ongetwijfeld weer een toespeling op een eigennaam als bv. Koning achter zoeken.

'k bidje siet de straten krielen!
Wie wil nou begraven zyn?[170]
'k Wed wy vinden noch twee Sielen
t'Samen trecken aen de lijn[172]
Van het lecke lere schuytje,
Daer men 't hemt neemt voor de dweyl,
Daer de stuerman speelt op 't fluytje,
En de neers hout oogh in 't Zeyl.[176]

Sacht je mantel om je ooren,
Daer comt d'eerste vryer aen,
'k Sorgh hy sel in 't snot noch smooren,[179]
Want syn asem is ghedaen,
'k Bidje siet de knecht eens quylen,
Kijck hoe stard hy op die meyd:
Vryster soent hem doch somwylen,
Of je raeckt je vryer quyt.

'k Sie wie 't is! 't is 't soetje diefje,[185]
Dat door brillen plagh te sien;
Maer my dunckt syn lieve liefje
Weet hem beter glas te bien:
Met een lonckje can s' hem stooven
'T schijn van d'ooghen, neus, en mont,
Stooff s' hem onder soo, als boven,
Soo leyt Lammerts broeck vol stront.

170 Wie wil nou begraven zyn: Wie zou dit niet allemaal mee willen maken.
172 trecken aen de lijn van het (...) schuytje: de beeldspraak van het ‘schuitje’, in allerlei variaties, wordt vaak gebruikt met betrekking tot het bedrijven van de liefde.
176 neers: aars.
179 Sorgh: Vrees (ww).
185 soetje: ws. drukfout voor ‘soete’.

'k Soud 't wel eer onmoghelyck achten,
Dat de min soo wercken con,
Maer noch sie ick dat haer crachten
Stercker trecken dan de Son,
Die de velden op can drooghen,
Doch hy doet het zomers maer,
Daer de min haer groot vermoghen
Toont in 't koutste van het jaer.

Dat noch onlanx is gheleden,
Doe de Vryer met zijn Broer
In het narre-sleetje reden,[203]
Dat naer Kost-verlooren voer:
Baerde doe de min haer vlaghen
Niet in 't koutste vande tijt
Even, als doe Plutoos waghen[207]
'T kint van Iupiter verleyd"?

'T minnen kan veel dinghen wecken,
'T minnen maeckt de blooden stout,
'T minnen maeckt de wysen gecken,
'T minnen maeckt de jongers out,
'T minnen mint het min saem spreken,
En sy maeckt de minnaers stom,
En noch duysent minne-treecken
Gaen der in het minnen om.

203 narre-slee: arreslee.

207 doe Plutoos waghen / 'T kint van Iupiter verleyd': Het is niet duidelijk waar dit op slaat. Op het verhaal van Proserpina (dochter van Jupiter) die door Pluto ontvoerd werd? Of op de nymf Minthe, die (bijna) door de schitterende wagen van Pluto verleid werd?

Spits-broer, 'k waer dees' daeg bescheyden,[217]
Daer ick lachte boven maet,
Om de dicke drolligheyden
Van de vrye Vrysters staet:
'k Hoorde melden van een Vryer
Die sijn eerste Wambays droegh,
't Maecken was hy aen de Snyer,
Aen de Winckel 't Laecken schoeg;[224]

En hy swoer het loon te sachten,[225]
Als sijn Vryster waer sijn Vrouw';
Want hy selfs soo langh most wachten
Eer hy duyten hebben sou:
Maer 't misluckte 't murwe kneghje,
Daer sijn sin was opghestelt;
Gijsbert wordt ghehaet van Brechje,
Nou heeft gheen van dryen geldt.[232]

Ia wel kind'ren! wat gheschieter
Niet in 't prachtigh Amsterdam?
'k Dacht terstont op ouwe Pieter
Eer ick uyt mijn lacchen quam:
Die koockt voor twee Exters pappen,[237]
Doch sy eten al alleen,
En sy konnen louter klappen,[239]
Maer sy zijn te leegh ghesneen.[240]

217 'k waer bescheyden: ik was (vandaag) ergens op bezoek.
224 schoeg: schuldig.
225 sachten: afbetalen.
232 dryen: Gijsbert, de kleermaker en de lakenverkoper.
237 Die kookt voor twee Exters pappen etc: die heeft twee vrouwen, maar ze wonen niet bij elkaar.
239 klappen: kletsen.
240 leegh ghesneen: licht gesneden, d.i. weinig gekuist in hun taal?

s Smorghens gaense fijntjes setten
D'eene spieghel voor de aer,
Om de Doeckjes niet te pletten,
Diese stulpen op haer hayr:
Ick en sou mijn soo niet toyen,[245]
Als ick niemant geld' en de,[246]
Schult te maecken om wat ployen
In een Kapje lagh ick mee.[248]

Maer ick prijs Sint Lucas Lijsje,
Die versoet een yeders loon;
Dats een Vryster, dats een Meysje,
Isse slordigh, s'is weer schoon.
Wie het moyst' in 't moy doet duycken[253]
Die bedeckt het moyste deel,
Ronde Billen, vlacke Buycken
Hebben schier een Hemd te veel.[256]

Seecker 'k moet van 't Sletje roemen
('k Raeck haer kleedingh nou niet aen)
Want sy is als Bloemers bloemen,[259]
Die met niemandt willen gaen,
Of hy moet sijn mantel menghen
Om en om met Sijde pluys,
Anders mach haer niemand brenghen
Van de Schouburgh nae haer huys.

245 mijn: mij.
246 geld' (en) de: ‘geld deed’, dus: betaalde.
248 lagh ick mee: daar lach ik om, dat vind ik ridicuul.
253 Wie het moyst' in 't moy doet duycken: Wie het mooiste (het lichaam) hult in het mooie (fraaie kleren).
256 schier: al gauw.
259 Bloemers bloemen: ws. zinspeling op de boven alles uitmuntende bloemenschilderijen van Abraham Bloemaert (1564-1651).

En dat weet de stoute stryer,
't Broertje van de Volle Maen,[266]
Daerom komt de gare Vryer[267]
Met sijn Fulpe Mantel aen:[268]
Doch hy mach nou wel wat proncken,
Want hy sit niet in de Muyt,[270]
En hy drinckt hem niet meer droncken,
Daerom gaet hy oock weer uyt.

Vrysters, 'k seghje met goed menen,
't Is aen 't Vercken niet besteed,
Wild hem gheen Faveurtjes lenen
Als het Friesche Schaepje deed,
Die haer Braselet most koopen,[277]
Daer de Beer se had verpand:[278]
Men sal nae gheen Lombert lopen
En hy is gheen Aramant.[280]

Doch in dien je sinnen nyghen
Niet te schencken eenigh Man,
Maer van vryers wat te kryghen,
Soo neemt gheen faveurtjes an:
Laet je liever eens om-armen,
Keurt een kus, die leven maeckt;
Want al kackt een meyt wat darmen,
'T schaed niet, als 't haer eer niet raeckt.

266 de Volle Maen: ws. Tobias van Domselaer. Zie ook *Voerman*, p. 565. regel 277 vlgg.
267 gaer: bijdehand.
268 Fulpe: fluwelen.
270 Muyt: eig. kooi, dus: gevangenis.
277 Braselet: armband; koopen: terugkopen.
278 de Beer: de broer van Domselaer.
280 gheen, tekst: gheeu; Aramant: ?

Neemt een voor-beelt van een ander,
Let eens hoe het brandend' kind[290]
Brulde does' een Salmander[291]
Inde sachte luy'ren wind':
Dan! s' en brulde niet om 't ryden,[293]
Maer om dat de ruyter vlood,
Die soo meenigh cransje breyde
In de breydel van haer schoot.

'k Wed, de kraen soud' niet onfluyten[297]
Als het vat ontsteecken leyd;[298]
Maer het schijnt, 'shaer ooghen sluyten,
Als het onderst' open glijd.
'k Sweer hy sou mijn niet beloeren,[301]
Maer men moet wat anders doen,
Als syn achter-wanghen roeren,
En syn asem binnen voen.

'k Sou, aleer ick quam aen 't drillen,[305]
Lett'ren eyschen van haer hand,
Soo s' het dan ont-dreyen willen,[307]
Daer sijn rechten voor in 't land:
En ick sou de saeck betrouwen
Keuningh, wilde, of Molijn,
Die, tot pleyten voor de vrouwen,
Dry door slepen meesters zijn.

290 het brandend' kind: blijkbaar weer een toespeling op een bestaande persoon.
291 does': toen zij; een Salmander: ws. wordt hiermee een (onecht) kind bedoeld, zie ook regel 314.
293 't ryden: het bedrijven van de liefde.
297 onfluyten: drukfout voor ontsluyten? (latere drukken hebben dit inderdaad).
298 ontsteecken: aangebroken, opengestoken. De betekenis van 297-298 is niet duidelijk.
301 beloeren: het WNT en andere woordenboeken geven slechts de betekenis ‘bespieden’. Het is echter duidelijk dat deze hier niet de juiste kan zijn. Een afleiding van ‘loer’, d.i. namaakvogel waarmee de valk tijdens de jacht aangelokt wordt, dus iets als: voor de gek houden, lijkt mij hier het waarschijnlijkst.
305 drillen: copuleren.
307 ontdreyen: lett. ontdraaien, dus: er aan ontsnappen.

Laetje dit tot raed ghedyen,
Peetjens van Salmanders zaet,[314]
Die nou mee, om 't malle vryen,
Al je eyghen vryheydt smaet;
Want ick sie de Vuyle-bieren,[317]
Dan de jonghst', en dan de outst'
Stadigh om je Venster swieren,
Ellick houd' sich voor de troust.

En de beste sou mijn sinnen
Niet bekooren tot sijn sin,
Noch myn minnen tot syn minnen,
Daer ick minder min in vin,
Ia al spoogh syn eers ducaten
Alle daegh een Tobbe vol,
Of ick sou myn sinnen laten
Vallen op een rappe Pol.[328]

Doch ick wil 't soo hoogh niet setten,
Want indien je sin daer leydt,
'k Sweer ick sal 't je niet beletten;
Seecker 'k sie noch vrolickheyd
In het paaren van je beyde,
Dat elck een niet kijcken kan,
Want je selt uyt spelen ryden
Met de Susters van je Man.

314 Peetjens van Salmanders zaet: ws. moeders van onechte kinderen (zie ook regel 291).
317 Vuyle-bieren: ? Er is een woord ‘vulle-bier’, d.i. bier waarmee het vat aangevuld wordt. En verder is er een dichter C. Felbier.
328 Pol: minnaar, meestal van een getrouwde vrouw.

Die niet eene Marckt versuymen,[337]
Wantse trecken alle jaer
Nae de Valckenburghsche kruymen,[339]
En van daer weer op een aer:
't Haerlems spec dat smaect haer wonder,
End' het Wijntje alderbest,
Maer dat wierp de Meysjes onder;[343]
Die het weet, die klapt de rest.

Spits-broer hier 's wat nieus te kijcken,
'T is ghenoech van dese praet,
Siet daer komen ses ghelijcken,
En sy stappen op de maet;
'K wedse gaen in masckerade,
Om te dansen voor een bruyt,
Want haer grijnsen en gewaden
Roepen niet dan bruyloft uyt.

'T eerste paer heeft hooghe rugghe;
'T tweede toont sich leep, en scheel;
'T derde paer is noch niet vlugghe,
Want het hincken is haer deel:
Heer! hoe bly wil 't selschap wesen,
'K wou ick mee sat aen den disch;
Maer de bruydt die mach wel vreesen,
Soo de gest aen 't rijsen is.[360]

337 Marckt: jaarmarkt, kermis.
339 de Valckenburghse kruymen: ws. de feesten in Valckenburg (tijdens de in die jaren heel bekende kermis in begin september).
343 dat wierp de Meysjes onder: daar konden de meisjes niet tegen (nl. de wijn).
360 Soo de gest aen 't rijsen is: wanneer zij al zwanger is (en deze stoet van afzichtelijken ziet, hetgeen volgens het bijgeloof onaangename gevolgen voor het kind kan hebben).

Ay! Wat magh ick oock al praten?
'T is sen leven niet ghebeurt:
Sou een bruyt haer nayen laten,[363]
Eer het schaepje waer ghescheurt?[364]
Sacht! Ick twijffel aen mijn ooghen,
ofse al ghemaskert zyn:
Maetje, 'k vind ons beyd bedroghen,
'T is haer wesen, en geen schijn.

Want dat paer (die packen paeren[369]
Sonder moeyten met haer rugh)
Leecken, doe sy verder waren
'T oorgat vande pape-brugh,[372]
Dat wy over sullen komen,
'T is doch even wat wy gaen;
Maer nu ben ick uyt mijn droomen,
Want ick sie 't voor kennis aen.

'T is de Hel-hont met het diertje,
Dat het Hoorens teer bewaert:
'T tweede paer is schele kniertje
Met het lepe kind van aert:
'T leste paer hoort voor te treden,
Maer dat heb ick niet ghedaen,
Om haer lamme luye leden,
Die meest volghen achter-aen.

363 haer nayen laten: zich beslapen laten, maar deze beeldspraak is niet zo versleten als in ons spraakgebruik.

364 Eer het schaepje waer gescheurt: voordat de zaak beklonken is (dus: het huwelijk gesloten). Gescheurd, van: scheuren, in stukken verdelen, of van een verbasterd ‘scheren’.

369 die packen paeren / Sonder moeyten met haer rugh: die zonder inspanning een last, namelijk een bochel, op hun rug dragen.

372 oorgat: gleuf in een brug, waar de mast van een passerend schip door kan glijden, zodat de brug niet opgehaald hoeft te worden; de papebrugh: hoge houten brug over het Damrak. Op deze brug, met een brede gleuf in het midden, leek het gebochelde paar dus.

'T is de seun van stille Ioris,
Maer hy rammelt in sijn goud
'T meysjes oomtje die heet floris,
Die haer voor sijn dochter houd;
Want sy sel sijn duyten erven
(Daer sint Ioris kindt op siet)
Als haer oomtje komt te sterven;
Sterft hy noyt, soo erft sy niet.

Weer wat aerts! Maert 't is geen vryen;[393]
Och! daer sijnse hand-ghemeen,
'T arme knechje dat sal lyen,
Want daer sijn der twee op een.
Heer! wien doen de speelmans loeren[397]
Door de brassers niet te cort?
Maer hoe wil het hooft staen loeren,
Als het gat gheslooten word?

Vrijers, hoeren sijn maer kanckers,
En de pocken in je bloed;
Houd je liever by Griet Danckers,[403]
Die doet al de drillers goed;
En dat doet Ael klem-kous mede,[405]
Heyntje duyvels, Vriesche May;
Tryntje Sant-schuyt log van leden,
En het weeuwtje van de Bray.

393 aerts: ws. gelijk aan ‘aers’, anders. Een andere mogelijkheid is echter dat men aan ‘aertigs’ moet denken.
397 en volgende regels: onduidelijk. Ws. betekent loeren: schurken, of is drukfout voor: hoeren.
403 Griet Danckers (en volgende personen): herbergiersters, met een nogal persoonlijke service (aangezien zij de ‘drillers’ goed doen).
405 klem-kous: in dit woord moet men bij ‘kous’ niet zozeer aan het kledingstuk denken, als aan de homoniem, die vrouwelijk geslachtsorgaan betekent.

Grietje Vroe-moers, Anna Clara,
Aeltgen in de Diemer-meer,
Slecht Menisje, Bleecke Sara,
En de Ioffrouw met de Veer:
Dats een Rey van twaelf vromen,
Daer een yeder lust in schept,
Maer jen hoefter niet te komen,
Sooje niet te droopen hebt.[416]

Doch; daer zyn wel and're plaetsen,[417]
Daer men met twee ballen slaen,
Maer ick souder noode Kaetsen,
Want de Netten zijn vergaen;[420]
En het deuchter gheen van allen,
Troef, en Grielje zijn te wijd,[422]
Doch men neemt maer schellinghs ballen,[423]
Daer het meest al hayr van schijt.[424]

416 droopen: lett. vet op wildbraad druipen, vaak gebruikt in de betekenis: verteren, met een bijgedachte aan copuleren.
417 en volgende: deze hele strofe spreekt van bezoek aan lichte meisjes, in een volgehouden beeldspraak, ontleend aan het kaatsspel.
420 de Netten: veel voorkomend beeld voor vrouwelijk geslachtsorgaan.
422 Troef, en Grieltje: deze woorden heb ik niet kunnen vinden. Mogelijk zijn het de aanduidingen van bepaalde slagwerktuigen, die bij het kaatsen gebruikt worden, een soort ‘rackets’. Troef kan samenhangen met ‘tro(e)ffel’, grielje met het franse grille, waaraan ook het woord ‘griel’ (koperen raster) uit de papierindustrie herinnert.
423 schellinghs ballen: goedkope ballen.
424 Daer het meest al hayr van schijt: waar de meeste al van kapot zijn zodat de haarvulling eruit komt. Maar natuurlijk gaat het niet om deze primaire betekenis. Er wordt ws. gezinspeeld op de oude mannen (die hun haar verliezen), die bij deze versleten vrouwen hun heul zoeken.

Maer die moetje s'avondts vinden,
Op de Vismarckt, of den Dam,
En men hoeftse niet te binden,[427]
Wantse staen ghelijck een Lam;
'k Sie somtijdts wel trotse Luyden,
(Dat ick ben ghelijck bedeest)
Die 't haer Vroutjes niet beduyden,
Waerse 's avondts zyn gheweest.

Maer het eynd' beschyter velen,[433]
Want men recht te weynigh uyt,
Als men Bancquerot moet spelen,
Dat men dan syn Boecken sluyt:[435-436]
Dan ist stracx de Man moet breecken
Door syn ongheluck en schae,
Iuyst is 't door syn slimme treecken,[439]
Doch d'onnoselen niet te nae.[440]

'k Hoorde lest een klucht vertellen,
(Wisten s' het, 't quam op 't Tonneel,
Want de net-ghevylde spellen[443]
Hebben doch gheen gunst of deel)
Hoe een meyd de may sou planten[445]
Teghen 't boortje van een schuyt,
Maer het schip weeck vande kanten,
En het lam schoot onder uyt;

427 te binden: vast te binden. Deze vrouwen lopen niet weg, blijven als een lammetje staan.
433 beschyter velen: maakt dat velen er bekaaid af komen.
435-436 verklaring: het afsluiten van de boeken als men al bankroet is, komt te laat.
439 treecken: handigheidjes.
440 onnoselen: onschuldigen.
443 net-ghevylde: keurig gepolijste.
445 de may planten: copuleren (lett. de meiboom opzetten).

Blood-hert teegh sijn best aen 't sluypen[449]
Met sijn broeckje in sijn hand,
En hy liet de meyd staen druypen,
Die nou weer stond op het land;
Want de schipper quam, door 't vergen[453]
Van het schreeuwen, uyt sijn koy,
Om de water-roos te bergen:
Maets wat duncktje was 't niet moy?

Dats 's een klugje! 't geeft my wonder,
Daermen soo veel kloeckerts siet,
Datter niet een borst loopt onder
Die syn pen eens drincken bied,
En tot weelde maeckt beschoncken;
Daerse sellifs altijdt vol[462]
Voor de deuvick legghen roncken[463]
In het kroeghje van Apol.[464]

449 Blood-hert: de laffe minnaar (maakte dat hij weg kwam).
453 vergen: lett. vragen.
462 sellifs: zelf. Tengnagel vraagt zich hier af waarom niemand van die hele Amsterdamse dichterbent over deze dingen schrijft (‘zijn pen te drinken bied’), en ondertussen doet hij het zelf...
463 deuvick: vat (eig. pin in het spongat van een vat).
464 het kroeghje van Apol: Misschien moet hier gedacht worden aan het nogal levendige etablissement van Eduard Hancock, al neemt De Roever (I, p 113) aan dat pas de zoon van Eduard, Richard Hancock, het uithangbord koos waarop Apollo temidden van de muzen, boven op de Helicon, te zien was. Het kan natuurlijk dat alleen figuurlijk over ‘de kroeg van Apollo’ wordt gesproken. Gezien de volgende regels, geef ik echter de voorkeur aan de eerste interpretatie, waarbij de tweede zich dan zonder moeite aansluit, omdat Hancocks herberg een artiestenkroeg was.

'k Prijs voorwaer die wyde monden,
Die het groote Nectars vat[466]
Op haer tanden setten konde,
Doe een yeder vol en sat
Rolde van de steyle toppen[469]
In het vrolijck Amsterdam,[470]
Daer se soo veel minne-droppen[471]
Spooghen, daer een beeck van quam.

Die gheen ebben kan ghedooghen,
Maer ghedooght een staeghe vloed:
'k Meen daer sal gheen drop verdrogen,
Schoon se nou wat rusten moet.
Siet, haer Goden zijn gaen dwalen,[477]
(Want de Nectar was hier op)[478]
Om van d'Indiaen te halen
Voedsel voor de minne-drop.

'k Wed indien sy weder komen
(Pels, en Moor die t'samen gaen)
Dat de minne-beeck haer stromen
Sal verheffen tot de Maen;
Maer ick meen aleer de sluypers
Sluypen weer nae dese wal,[486]
Datter van die Nectar-suypers
Noch wel twintigh volgen sal.

466 het groote Nectars vat / Op haer tanden setten: aan het dichten sloegen.
469 de steyle toppen: de Helicon.
470 het, tekst: her.
471 minne-droppen (...) daer een beeck van quam: zonder twijfel zinspeling op het liedboekje *'t Amsteldams Minne-beeckie*, waarvan de eerste druk verscheen in 1638. Voor de geschiedenis van dit boekje is deze hele passage interessant, omdat men eruit mag opmaken dat Pels en Moor als 'redacteuren' beschouwd worden, en mogelijk dat het boekje de publicatie was van een soort dichterskring, die in de herberg van Hancock bijeen kwam.
477 haer Goden: hun 'redacteuren' (zie ook regel 482).
478 de Nectar was hier op: hier viel geen inspiratie meer te vinden (en die kwam blijkens de volgende regels uit de liefde zelf). Daarom gaan zij 'naar de Indiaan'.
486 Sluypen weer nae dese wal: weer heimelijk in Amsterdam aan wal zullen komen.

Staeck je tret! Ay stae wat stille!
Spits-broer, 'k heb dit al voorseyt;
Ginder gaet het op een drillen;
Menschen kykt hoe helpt de meyd?
Siet daer laet 's haer rockjen vallen:
Wel wat dunckje van die slagh?
Soudmen soo gheen meyd vergallen[495]
Dat de gal in 't midden lagh?

Seecker had de Scherrem-mayster[497]
Sulcken schiltjen me ghevat
Even als die natte naeyster,[499]
'k wed hy 't niet verlooren had.
Maer nou bleef hy in ghebreecken,
En hy moster onder gaen;
'T Meysje kreegh wel vyftigh steken,
En sy bleef al lijck wel staen.

495 vergallen: eig. van de gal ontdoen, h. natuurlijk weer obsceen.
497 en volgende strofe: zoals in dit soort gedichten vaak de beeldspraak van een hele passage samenhangend gehouden wordt, is in deze strofe consistent het schermen als arsenaal van beeldspraak voor geslachtsverkeer gebruikt. Men mag in zo'n geval aannemen, dat er een directe toespeling aanwezig is (bv. op een bestaande ‘schermmeester’), die ons ontgaat. De man wordt hier gerekend verloren te hebben (‘onder gaen’ in regel 502) omdat ondanks al de steken die hij het meisje toebrengt, zij op de been blijft.
499 het woord ‘natte’ releveert het obscene gebruik van ‘naeyster’ dat op zich zelf niet veel zou zeggen.

Maer kom laet ons voorder reden:
Houd'! wie sie ick ginder veer?
Daer sal 't weer gaen op een treden,[507]
Want de hen die duyckt al neer:
Broertje laet ons hier wat tucken,[509]
Want sy sijn nou wel te moe,[510]
Of hy sel haer 't speen ont-rucken,
En dan valt de borst licht toe:[512]

'T is gheklaert: wel dat 's een quantje,
Dat 's een vryer als een kruyt;
Kijck hy geeftse noch een hantje,
En hy helpt de jonghe bruyt:
Maet, dat sal gheen snyer lijcken,
Want hy speelt de courtoysaen,
Of hy beun-haest by de rijcken,[519]
Of hy heeftse wel sien gaen.

'k Sweerje dat, hy kan 't te deghen,
Is 't een knip-luys, hy is gauw;[522]
Siet hy sel haer rugh af veghen,
Want de Vrysters sien wat nau;
En het sou haer licht beklappen,[525]
Alsse voor haer Iuffer staet,
Dat's haer kousen had doen lappen[527]
Met een Naeltjen sonder draet.

507 treden: bespringen.
509 tucken: blijven wachten.
510 sy sijn wel te moe: het gaat zo goed (dus wij moeten het spel niet verstoren).
512 dan valt de borst licht toe: als de moeder het kind de borst uit de mond neemt, kan het al gauw gebeuren dat daarna de melk niet meer wil komen.
519 beun-haesen: h. ws. klaplopen.
522 knip-luys: scheldwoord voor kleermaker.
525 beklappen: verraden.
527 haer kousen doen lappen (etc.): een zeer gebruikelijke omschrijving van copuleren, mogelijk gemaakt vooral door de dubbele betekenis van het woord ‘kous’ (zie ook regel 405).

'K meyn daer is nou meenigh meysje
In haer nieuwe huer ghetreen,
Die schier twijffeld, of haer vleysje
Is beset met twee, of een:
Seecker door dat avond-loopen
Worter meenigh op gheruyt;
Maer die speten wil moet dropen,
Want het vleysch dyt beter uyt.

't Plagh al meerder te gheschieden,
Waer men quam daer wierd ghevryd,[538]
Of men sacher punten bieden,[539]
Op de Beurs insonderheydt;
Daerom staender oock twee hecken
Voor dat vuyl en snood bedrogh,[542]
Die soo licht haer messen trecken:[543]
Maer daer is noch plaets ghenoch.

Want indien men wou beletten,
Dat dat werck bleef onghemeyn,
Most men soo veel hecken setten,
Alsser boom, of stoepen zyn;
Ia 't en sou niet moghen baten
Of men schoon een sportjen sloegh[550]
Voor de loos-bedeckte gaten,[551]
Daer het schaep de Wolf injoegh.

538 Waer: Als; daer: waer.
539 Of men sacher punten bieden: Dat men er een discussie over de prijs zag houden.
542 bedrogh: h. bedriegend gespuis.
543 haer messen trecken: obscene bijbetekenis. Er wordt h. beweerd dat men in de beurs hekken heeft moeten plaatsen om paal en perk aan de vrijpartijen te stellen.
550 sportjen: plankje.
551 loos-bedeckt: losjes bedekt, zo bedekt dat het gemakkelijk ontbloot kan worden. De gaten waar een wolf zelfs door een schaap al ingejaagd kan worden, zijn natuurlijk de vrouwelijke geslachtsorganen.

Maets daer zyn veel grage gasten,
Soo 't je noch te vooren staet,
Heuchtje wel hoe 't Meysje waste
In een Pot-huys aen de straet,
En de Vos die kon hem buyghen
Met syn uyer nae het gat,
Als het kind haer vaer quam suyghen
Daer de man ghevanghen sat.

Meenigh wilder zyn bespronghen
Om de liefde tot het Lam;
En haer ram en maeckt gheen jonghen
Offer dan een ander quam,
Isser soo veel aen gheleghen?
Evert seydt het mach bestaen,
En hy heefter gantsch niet teghen,
Of hy onghekleedt moet gaen.

Lieve spits, 't zyn sulcke dinghen,
Die men niet beletten kan,
Want indien men vlam wil dwinghen,
Daer komt niet dan arger van;
'T vuyr en kanmen niet besluyten,
Of het dooft sich sellifs uyt,
Of het barst met kracht daer buyten,
Dat het aen den hemel stuyt.

Wasser lestend niet een vryster,
Die de kranckert speelen gingh?
Och het schaep dat was soo byster,
Offer 't leven schier aen hingh:
Moertje, seyse met veel suchten,
Haeld een Doctor voor myn pijn,
Of myn sieltjen sal 't ont-vlughten,
En dit sal myn sterf-dagh zyn.

'T wijf dat lieter stracx bepraten,[585]
Want sy wist van 't veynsen niet;[586]
Dochter, 'k sal hem halen laten;
Blijf gheduldigh in 't verdriet:
Daerop quam de doctor binnen
Met syn gouwe ringh voor uyt,
Maer hy kende 't meysjes sinnen,
En hy wist wel wat 't beduyd.

Soete kind hoe staet het leven?
Sey de wyse man terstond;
Wild my eens de arrem gheven,
Dat ick weet de rechte grond:[596]
'T is een koorsje wild niet vresen,
Want de pols is wat berad,[598]
Doch daer sel wel raed voor wesen,
Pen en inct; Ay haestje wat!

585 ('T wijf dat) lieter stracx bepraten: liet zich meteen ompraten.
586 sy wist van 't veynsen niet: zij had niet door dat haar dochter maar toneel speelde.
596 gouwe ringh: ten teken van de artsen-waardigheid.
598 berad: snel.

Hier op gingh hy ordineeren
Dit clysteertje, dat hier staet,
(Dat elck een behoord' te leeren,
'T is voor sulcke sieckt niet quaed)
Eerst een dragma mosterd-zaden;[605]
Langhe peper hondert grayn,[606]
En een hand-vol netel-bladen,
'T saem gemenght in brande-wijn.

Daetlijck gingh de moeder tyen
Met 't receptie nae d'Apteeck,
Maer de vrouw die most staen beyen,[611]
Want het stond wat in de weeck;
Onder tusschen kreegh het meysje
Van de doctor een kleysteer
Noch eenmael, en noch een reysje,
Dat de sieckte nam sijn keer.

Daer me quam de Moeder treden,
Met d'apteecker aen haer zy,
Maer sy vond haer dochter kleden,
Heer! De vrou die was soo bly;
'k Meyn soo 't meysje was gheleghen,
En sy had de medicijn
Achter in haer poort ghekreghen,[623]
'T kind sou noch al gauwer zijn.

605 dragma: drachme, medicinaal gewicht, één kwart lood of één achtste ons.
606 grayn: grein; 60 grein is een drachme.
611 beyen: wachten.
623 Achter in haer poort: rectaal.

't Licht-gat stond weer op de beenen,[625]
En de doctor nam verlof,
Die niet langh daer na teegh heenen
Naer het kuysche Weeuwen-hof;
Daer was me een pols te voelen,
Maer die bracht hy in het groen;[630]
Dorre kruyden moghen koelen,
Maer het sap kan 't beter doen.

Vrysters voelje ergens jeucken,
Daerment niet wel klouwen kan,[634]
Scharpe naghels maecken breucken,
En dat brenght geen vordeel an;
Wild het liever openbaren,
Leght het voor de doctor bloot,
Want sijn kruyt kan leven baeren,
Dat 's een middel voor de doot.

Doch ick walgh van 't ordineeren,
'k Hou van geen Apteeckers bry;
Daerom sal ick weder keeren.
Nae de Soete vrijery;
Daer is beter kruyt te smaken.
Daer behoeft geen medecijn
Harde stronten weeck te maken,
Tot verlichtingh van de pijn.

625 't Licht-gat: het geile ding.
630 die bracht hy in het groen: die liet hij naar buiten gaan. Het geneesmiddel dat voor het jonge meisje goed was, wordt hier niet gebruikt. Het weeuwtje moet opstaan, want medicijnen (dorre kruiden) kunnen haar niet zo goed helpen als de levende natuur.
634 klouwen: krabben.

Duysend lonckjens, duysend gluertjens,
Duysend kusjens heen en weer,
Hondert duysend minne-kuertjens
Syn de pleysters van dat zeer.
Doch daer zyn wel meer gebreecken,
Maer daer houd ick gantsch niet van,
Menich lever is ontsteecken,[655]
Dat geen kusje koelen kan.

Daerom gaense nae de doelen,
Daer is water voor de brand,
Daer 's een dranckje, om te koelen,
D'hitte van haer inghewand;
Rijnsche vocht, en fransche wijnen,
Stinckend kruyt, en luchtich bier,[662]
Dat de geesten doet verdwijnen,
Dat 's de doofpot van haer vuyr.

Leenert was onlanghs aen 't dwalen,
En hy raeckten ergens vast,
Maer de mantel most betalen[667]
Wat syn meester had verbrast,
En hy worden uyt ghedreven,[669]
Dat quam seper al te kael,
Tomas oom kan beter leven,
Maer die kan de Stichtse tael.

655 Menich lever is ontsteecken (ontstoken): menigeen heeft zo'n trek in sterke drank. De lever wordt in veel uitdrukkingen met drankzucht in verband gebracht.
662 stinckend kruyt: tabak.
667 de mantel most betalen: hij moest bij wijze van betaling zijn mantel achter laten. Op iets dergelijks wordt ook gezinspeeld in *Grove-roffel* (p 112, regel 120).
669 uyt ghedreven: buiten de deur gezet.

Menich die niet drincken willen,
Maer de dronckers stellen voor
Door het maecken van pasquillen,
Dat het yeder komt ter oor;
'k Meyn indiens s' haer selfs bedrijven
Eensjes stelden by malkaer,[678]
Datter uyr, noch tydt sou blijven,
Om te schryven van een aer.

Maer ick sal mijn daer voor hoeden,
Want het schryven siet wat veer;
Klout men schurft het dreygt te bloeden,
Roertmen strond se stinct te seer:
'k Laet een yeder in syn wesen,
Beste-maet is dat niet goet?
't Vry gemoet hoeft niet te vresen,
Daer 't onvrye vresen moet.

'k Set myn roer weer nae het minnen,
Want de min is al myn lijf;
Maer de liefde dryft myn sinnen
Nimmer van myn echte wyf,
'k Laet myn oogh wel wat gaen weyen,
Maer het loopt niet al te rou,
'k Blijf, al spreeck ick wat van 't vryen,
In 't staecketsel van de trouw.

678 stelden by malkaer: opschreven.

Wacker aen verliefde helden,
Steld het dutten uyt jou sin,
Trouwe minnaers slapen selden,
Of se droomen van de min:
Die het voorst verslyt met pissen,[701]
En het achterst met de wind,
Sal ick uyt myn boeckje wissen,
Daermen 't puyck van vryers vind.

Op, staet op! Ick doogh gheen slapen,
'T vryen is noch niet voldaen,
Laet de speel-luy louter schrapen
Voor de veynsters, daerse staen:
Vrysters hooren 't spelen gaeren,
T is de voorbood van de bruyt.
Meenigh lysterd nae de snaren,
Maer sy houwent met de fluyt.[711-712]

Spits-broer 'k had onlancx erbarmen
Met een kneghje, dat ick sagh
'Savonds door een scheurtjen karmen,[715]
Daer sijn hert te bedde lagh;[716]
Heer! de Knaep die kon soo suchten
Met veel tranen op sijn wangh;
Vrysters houd het voor gheen klughten,
Want het valt de maets te bangh.

701 het voorst: zijn geslachtsorgaan.
711-712 Meenigh luysterd nae de snaren, / Maer sy houwent met de fluyt: Menig meisje laat zich een aubade door een minnaar brengen, maar geeft de voorkeur aan het minnespel.
715 een scheurtjen: een kier.
716 hert: hart, liefje.

En een ander van ter zyden,
Die bescheet de gantsche deur
Sonder 't sleutel-gat te myden,
En hy riep, dat hebjer veur.
'k Denck de vryster had sijn woorden
Nae sijn wensch niet wel ghevat,
Dat hy dus haer rust verstoorde;
Menschen 't gingher soo van gat.

En wat veerder stonter eene,
Seecker 'k was hem al voor by:
Maer hy riep mijn met sijn steenen,[731]
Want de knecht die sat in ly;
Och! hy wrong hem schier aen sticken,[733]
En hy gaf de klinck een soen,[734]
Vryer, docht ick, wilje licken,
Lick hier naest, daer is 't van doen.

Noch een ander van die basen,
Die gingh op een pot-huys staen,
Want hy meynde door de glasen
't soete kind te sien ontdaen;[740]
Borsje seyd ick sonder schroomen,
Dat gaet seecker wat te grof,
Had dat yemand aers vernomen,
'T heylijck raeckte lichtelijck of.

731 steenen: kreunen.
733 sticken: stukken.
734 klinck: deurknop.
740 ontdaen: ontkleed.

Niemand kan hem beter quyten,
Als die op gheen vingher past,
Doch hy most maer tienmael byten,
Of sijn toonen lyden last.[745-748]
Vryers wat al minne-vlaghen
Brenght de soete nacht al me,
Dat de Zon niet kan verdraghen?
Maer! al eer ick voorder tre.

Yemandt sou hier moghen dencken,
Dese vriend die loop te veer;
Vrienden, 'k sal mijn echt niet krencken,
'k Spreeck maer van de vryers eer:
'T heught my noch hoe 'k plag te vryen
Wort my dat soo quaet gheduyt?
Of en kan 't de trou niet lyen?
Wel ick scheyder liever uyt.

T' is ghenoegh, de tijdt vlied heenen;
Spits-broer, 'k meen nae huys te gaen,
Want het Maentje is verdweenen,
En de vlucht die heeft ghedaen,
'T leven is op straet ghestorven,
En het haeckt al nae het stroy
Achter moertjes eyer-korven,[767]
In een warm gheveeste koy.

745-748 In verband ook met regel 88 neem ik aan dat ‘die op gheen vingher past’ hier weer betekent: die risico's durft te nemen. Letterlijk betekenen de volgende regels dan: maar na tien keer een vinger afbijten, is men aan zijn tenen toe. Ik neem aan dat dit inhoudt: maar als je tevéél risico's neemt, gaat het mis.

767 eyer-korven: billen.

Vrysters heb ick wat gheschreven
Datje niet wel aen en staet,
Ay! dat moetje my verghеven,
Want het haten is te quaet:
Vanje Vryers mach ick hoopen
Soo 't haer wat te drolligh luyt,[774]
Datser ellick eentje koopen,[775]
En haer drollen krabben uyt.[776]

Als haer doen is uyt-ghewreven,[777]
En de schriften sijn verbrand;
Isser dan wat aen bedreven?
Ellick swijght sijn eyghe schand,
En ick sal het mee vergeten,
Of ten sy daer yemand weer
Van sijn weten wilde weten;
Laet hem comen; 'k weet noch meer.

En myn weten noem ick grillen,[785]
Die wel dickwils zyn gheschiet;
Die de vryers weten willen,
En ick weetse sellefs niet:[787-788]
Maer die 't raeckt, die sal 't wel seggen
Die het sellifs heeft ghedaen,
Kan het alderbest uyt-legghen.
En dan gaet het my niet aen.

774 haer: hun.
775 Datser ellick eentje koopen: nl. van het boekje.
776 En haer drollen krabben uyt: En de gekke verhalen over henzelf (uit het boekje) zullen verwijderen.
777 uyt-ghewreven: uitgeradeerd.
785 grillen: fantasieën.
787-788 Betekenis: Wie willen weten wie de vrijers zijn, (die kan ik niet helpen want) ik ken ze zelf niet.

Want al-eer ick gonst sou derven
Van de een, of d'and're brief,[794]
Wil ick liever datelyck sterven
In de armen van myn lief.
Vryers, 'k gunt je altemalen,
Sterft een doot, die leven gheeft,
Yeder mach syn bruyt betalen
Met de munten, die hy heeft.

794 brief: zot, ‘versierder’.

Beclaegh-liedt, *Op de Stemme* Van Cloris

Ach! wat een droeve pijn[1]
Ist hier alleen te zijn;
Al die my immers siet /
Off voormaels heeft ghekent
(Ist niet een groot verdriet?)
Daer word ic van gheschent.[6]

2.
Wanneer een jonghe Maeght
Haer teere Maeghdom waeght /
Soo isset al bekaeyt /[9]
Wat datse doet off laet /
Wat datse saeyt off maeyt
't Doet niet als eyghen quaet.

3.
Indien sy haer vercloeckt
Dat sy een vryer soeckt /
En dat sy met een schijn
Een Jongh-mans oogh bedeckt /[16]
So wert sy noch met pijn
Van alle man begeckt.

1 De acht strofen van het gedicht zijn in de gebruikte uitgave gotisch gedrukt.
6 *Daer*, tekst *Daet*; *gheschent*: belasterd.
9 *bekaeyt*: mis, verknoeid.
16 *Een Jongh-mans oogh bedeckt*: een jongeman een rad voor ogen draait (namelijk door zich ten onrechte als maagd voor te doen).

4.
Het is een vaste saeck /
Wie datter neemt vermaeck
Om yemant in sijn net
Te vanghen door sijn list
Die wort wel licht belet
Soo dat hy droevigh mist.

5.
Hoe sit ick nu en kijck
Ghelijck een levend lijck /
Dat alle uyr verwacht
Den loop des levens endt /
De doot haer felle kracht /
Ons door sijn Brant verwent.[30]

6.
Ick was een schoone roos /
Die meenigh Jongh-man koos /
De bloeysem van mijn jeught
Die was een lust om sien /
Een yder stont verheught
Als hy my quam bespien.

7.
Maer siet / helaes! mijn druck /
En mijn groot ongheluck;
Doch 't gheen ick nu beclaegh
Dat is dat ick bedroogh /
En dat ick / met behaegh /
Blinden een Jongh-mans oogh.

30 *verwent*: ws. verwint, overwint. Een andere, minder waarschijnlijke mogelijkheid is echter dat het woord ‘verwent’ gelezen moet worden in de betekenis: voortreffelijk, als inderdaad voorkomende variant van ‘verweent’.

8.
Nu / Maeghden / wie ghy sijt /
Wanneer ghy wort ghevrijt /
Soo wacht u van de last
Die my nu over coomt /
Hierom het nodigh past
Dat Maeghden zijn beschroomt.

Die staet, siet datse niet en valle.
Het brullen der Leeuwen, maeckt den blooden dwee
Kent en versint, eer datje mint.

FINIS.

Vóór de laatste zinspreuk (Kent en versint etc.) staan aanhalingstekens, die ik weggelaten heb omdat zij zonder functie lijken.

Amsterdamsche Sonne-schyn[aant.]

Ovid.I. fast.
Conscia mens recti famae mendacia ridet:
Sed nos in vitium credula turba sumus.

Het Ovidius citaat (dat overigens niet in Fasti I maar in Fasti IV voorkomt) betekent:
Het goede geweten lacht om de leugens van het gerucht
Maar wij vormen een lichtgelovige massa ten aanzien van (andermans) misstap.

Aen de maats

Dits Melis vaer
Mijn ouwe kaer[1],
Sijn moertjes eyge seuntje,
Wat dochtje van
Die sulleman[2]?
Song hy gien lustig deuntje?
Hy is niet quaet,
Al draeg j'hem haet,
Om dat hy't 's nachts liep quelen:
Maer koomt nou fijn
By sonne-schijn
Het selve wijsjen strelen.

J.N.[3]

Opschrift in gotische letters, in de gebruikte uitgave.

1 kaer: vriend.

2 sulleman: sukkel (=snulleman); of vriend (=Selle).

3 J.N.: Unger (a.w. p 28) vult aan tot J. Noozeman, en anderen volgden Hem daarin. Dat was dan niet de bekende toneelspeler Jelis Noozeman, want die was in 1639 dertien jaar oud, maar zijn broer (?) Jan, die in dat jaar al in de Schouwburg speelde (Kossmann, *Nieuwe bijdragen*, p 97). Een andere auteur lijkt mij echter waarschijnlijker: Jan van Nieuwenhoven. Het gedicht *St. Nicolaes milde gaven* zet in met een aanval op deze figuur, en daarin kan men onder meer lezen, dat hij zijn kennis van de latijnse en franse taal luchtte in ‘syn blinckent Sonne-schijn’ (p 145). De auteurs zagen hem blijkbaar aan voor de schrijver van de hele *Sonne-schyn*, die inderdaad rijk voorzien is van latijnse citaten. Uit de processtukken (Izak Prins, a.w. p 211 en 212) blijkt dat Tengnagel wel degelijk de auteur was, maar dat hij over het een en ander wel met Jan van Nieuwenhoven en anderen contact heeft gehad voor materiaal. Het lijkt mij daarom het waarschijnlijkste dat J.N. deze Van Nieuwenhoven was, en dat hij bij de wraakneming van Van den Broeck en Valck voorop gaat omdat zij dat wèl wisten, maar niet dat de rest van het boekje van Tengnagel is. Daarop wijst ook het voorwoord van *St. Nicolaes*, waarin ‘Tijnnagel, Jan Soet met den Advocaet’ genoemd worden; Nieuwenhoven was advocaat.

Aen de Amsterdamsche moye vryers

Maats-alle-maats.[4]

Akrementen! wat ik je segghen sel? daer het nou lestend sulcken ty egaen tusschen my / en mijn wijf / toen ick 's morghens t' huys quam / om dat ik de hiele nacht uyt ebleven had / datter het gantsche durp van weegde[5]; en haddet onse domine Pastoor niet estuyt / 't had noch gien effe water eweest: mijn moer / mijn vaer / mijn broer / mijn snaer[6] / ja de ronde buurt quammer / uyt medogentheydt tusschen / maer 't hulp soo veel als bol mijn hond[7]. Heer! sy ging soo verbrangst aen / aers / noch aers[8] / ofse beseten had geweest: doch 't is nou over / god loont dien goeden Heer Jan! die / in een kamer allien / mit sijn heyligen kruysnagel soo veel te wege brogt / dat de boose giest van 'er weeck: 't geeft my gien wonder / dat de nonnetjens / bagijntjens / en klopjens[9] so gerust en wel te vreden zijn / nou ik sie / dat de paters / die haer daegelijx versoecken[10] / sulcken kracht hebben. onse trijn was quaed / en goed in een ommesien; sy ging als een grimmende duyvel met hem in de kamer / en sy quamer als een lachende engel weer uyt. Maer als ick by my selfjens overdenck / zoo moet ik / om de waerheid te seggen / bekennen / datse al vry wat gelijk had: want het wasser al van den een / of den aere fiel schelmachtig over gedraegen / hoe dat ik 's nachts in de Maneschijn / met noch een duyts hart[11] / over straet soo geweldig had loopen singhen / dat de raetelwacht / die op de wijnschuyt geweest had / in de stoepen niet slaepen kon: en alsse wakker zijn / komense een mensch somtijds op 't werk steuren / daer jy vryers altemael soo euvelijke quaed om word / en nou bent / dat

4 Dit hele stuk is gothisch gezet in de gebruikte druk; het leesteken voor alle soorten pauzes dat daarbij gebruikelijk is, de /, is hier gehandhaafd.
5 weegde: in rep en roer was; andere mogelijkheid, minder ws.: gewaagde. Zie Tuinman, 1, p 363.
6 snaer: h. schoonzuster.
7 als bol mijn hond: ? (betekenis: niets).
8 aers noch aers: precies alsof.
9 klopjens: kwezeltjes.
10 versoecken: dubbelzinnig, nl. bezoeken en verleiden.
11 met noch een duyts hart: met een andere vrolijke knaap.

je mit den aer eswooren hebt / my te afgrondieren[12] */ zoo drae als ickje oock tegen koom. Heer! daer is mijn wijf / die niet langer quaed op my is soo bang voor / datze my haer leven niet weer durf in stee senden. Neen! vrienden / sy heeft my lief / al beuktze my zomtijts wat / het blijckt wel aen de zorg / diese voor me draeght: al touwtser*[13] *self by wijlen een schoft*[14] *op / sy wil daerom niet hebben dattet ien aer oock doet: neen / neen / alle ding behalven dat. lestend was ick iens mit een veenpuyt*[15] *of twee / tot onsent / in een kroeg eraekt / daer de kaert glad ging, en gelijkker altijt / en overal / korsele bloeds*[16] *zijn / zoo raekte ick om een onnoosel zeghwoord / dat ik in een anders spul*[17] *sprack / mit een hongsklink*[18] *aen 't kijven / van 't kijven aen 't slaen, ik viel op ien nae boven*[19] */ maer mijn wijf / die my gewent is te soeken / quam op 't slag, elemelementen! soo 't hem bequam / dat geef ikje iens te raden; hy worde al eveneens zoo geklout / gelijk de balck in de uytersche*[20] *dom / daer heintepik*[21] *zijn klaeuwen in sloeg dieder noch in staen. zoo zou 't jou luy oock vergaen / datje my quaed dee; daerom koom ik stilswygens iens over / daer onse trijn niet af en weet (je moet het haer ook niet seggen / want se heeft my op den hals verboden niet weer na stee te gaen) om jou altemael uit goedheyd te waerschouwen / datje my in 't minst gien leet en doet / of ik noch iens verlof kreeg / en datse self mee ging. zy isme waerachtig in die dingen geweldig getrou; maer watze in de rest is / ik denk al mee / als ien aer: wat roert het my: als ikker maer gien bruyen*[22] *af heb: zy moet het self uytvoeren: zou ik / en al die geen / die dat overkoomt / ons daer aen steuren / zoo zou de helft van de stad / en van*

12 afgrondieren: moedwillig verbasterde vorm van affronteren.
13 al touwtser: al slaat ze er.
14 een schoft: een flinke tijd.
15 veenpuyt: kinkel
16 korsele bloeds: driftige kerels.
17 spul: spel (Melis bemoeit zich dus met andermans kaarten).
18 hongsklink: verachtelijk persoon (klink eig.: geslachtsorgaan van vrouwelijk dier).
19 ik viel op ien nae boven: ik lag onder (bij vechtpartij).
20 uytersche: utrechtse.
21 heintepik: de duivel (latere drukken hebben ‘heintjepik’, een meer gebruikelijke vorm).
22 bruyen: gezanik (maar oorspronkelijke betekenis van ‘bruiden’, d.i. beslapen of zelfs verkrachten van een vrouw, werd nog wel begrepen, en speelt hier zeker mee).

onse dorp een hielen dag te paerd sitten[23]*: elck voor 't zijn / sy voor 't haer / en ik voor 't mijn. Maer terwijl ik hier nou ben / zoo moet ikme weer wat / op mijn benier*[24] */ vermaecken: niet quaed te worden / dat beding*[25] *van te vooren: 'k salter ook wat nae aenleggen: 'k heb nou tot den olieslaegers niet eweest / die my dronken maekte; en heb ik toen ien vry woortjen esprooken / dat meughje my van self vergeven / want ik heb niet in 't sin om vergiffenis te bidden. 't was toen nacht / nou isset dagh; en als het donker is zoo stootmen sich eer / dan als het licht is. 'k heb vast de zon in mijn dienst. dat gaetter op aen: maer word niet quaet; lacht vry om my / datje blind word / zoo hebje gien nood / dat mijn wijf jou de oogen uyt krabt; verstaeje dat wel / moye Vryers? dat zeitje*

Melis

23 te paerd sitten: zich ergens druk over maken (cf. ‘hem rijden’ in hedendaagse spreektaal).
24 benier: manier.
25 beding: andere drukken hebben: beding ik.

HORAT. Art.
Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterq; monendo.

PLAUT. Rudente.
Semper cavere, hoc dictum sapientissimum est,
Ne conscii sint ipsi malificii sui.

SENEC. Hipp. Art. 3
Alium silere quod voles, primum sile.

Betekenis van de latijnse citaten:
1 (Horatius, Ars Poetica)
Alle bijval heeft hij verdiend, die het nuttige met het aangename wist te verenigen, door de lezer te vermaken en tegelijkertijd te vermanen.
2 (Plautus, Rudens)
Pas er altijd voor op - dit is een zeer wijs gezegde - dat zij zich niet zelf van hun wandaden bewust zijn.
3 (Seneca, Hippolytus of Phaedra)
Wat gij wilt dat een ander verzwijgt, spreek daar om te beginnen zelf niet over.

Amsterdamsche Sonne-schyn

'T Silver aensicht is verlooren,
En het goude koomt weer aen:
't Sonne licht wordt vast herbooren,
Dat de Maneschijn doet gaen.
Op! staet op! ik sie hem nadren,
En my dunckt, dat hy sich spoelt
In de dauw van Daphnes bladren,[7]
Dat sijn brandend' hert verkoelt.

Kijck, hoe moedich koomt hy treden
Uit de poort van 't ooster hof,
Met sijn op-gesmuckte leden.
Luye rekels spreeckt hem lof.
Op! sta op! en groet sijn straelen;
'T is al lang enoch gedroomt:
'k Sal mijn spitsbroer meê gaen haelen,[15]
Die niet op sijn uur en koomt.

Sacht wat! dats te vroeg gesprooken,
Want ick meen hy ginder staet.
Is hy 't, 't wilder dapper rooken[19]
Want dan koom ick self te laet.
Gut hy is 't, ik sie 't te degen,
En ik ken hem aen sijn gang.
'T gaet, soo 't gaet, ik gae hem tegen,
'K ben ook voor geen menschen bang,

Amsterdamsche: staat in de tekst in gothische letters.
7 regel 7 Daphnes bladren: Daphne was de nymf die door Apollo (d.i. de zon) begeerd werd maar wist te ontkomen; waar zij gestaan had groeide een laurier.
15 spits(broer): boezemvriend.
19 't wilder dapper rooken: dan zwaait er wat.

Of se mosten kunnen bijten,
Als de vent, die ruyter is;
Die sijn hembt noch sel bedrijten,[27]
En weer wasschen in de pis,
Soo hy maer een veest siet vliegen,
Als hy eens op schildwacht staet.
Houd! ik sou my self bedriegen,
Want ick ben wat hart van praet:

En mijn spitsbroer sou het hooren:
Siet hy is hier dichte by.
Welkoom! welkoom, hoog-gebooren!
Wacht ik jou, of wacht je my?
'K denk wy wachten geen van beyden,
Want wy koomen even drae.
Waer zal ons de weg nou leyden?
'T is my even, waer ik gae.

Maer ik moetme eerst wat sterken
Met een mond-vol brood, of twee;
Daer een dijker op sou werken,[43]
Die twee dagen honger leê.
Of kan 't eeten niet verkloeken?[45]
Hou je 't met den alsem-wijn?[46]
Laet ons dan dirk mouten soeken,
Daer de klaerste romers zijn.[48]

27 bedrijten: beschijten.
43 dijker: dijkwerker.
45 verkloeken: kracht geven.
46 alsem-wijn: met alsembladeren gekruide wijn.
48 romers: roemers.

Dat's niet quaed; koom gaenwe daetlijk,
'K weet voorwaer geen beter stee.
Elk een stoopjen, dat is staetlijk,[51]
Soo doet Mennoos volkje meê.[52]
Of beminje broeders schopjens?[53]
'K ben te vreen, ick keur 't voor goet,
Daer zijn meê wel sulke dropjens,
Daer men 't swakke lijf meê voed.

Spits, wy sijn nou op de kollek,
Keur de korven, of de schop:[58]
Haestje wat! 't is schand voor 't vollek,
Snapter in, de deur staet op.
Neen, blijf staen! ik moetje troonen
Op het eynd van deeze gracht,
Daer twee moye nichjens woonen,
Roeland houter stage wacht.[64]

Get! 't zijn sulke zoete slooren,
Altijt goed, en nimmer quaed,
Kust'er after, kust 'er vooren,
'k Wed haer niet een grauw ontgaet.
Maer het wijf dat doetme vreesen,
Als se kracht krijgt uyt de kan:
Sy behoord' de weerd te wesen,
Doch se heeft geen pieterman:[72]

51 stoopjen: flinke drinkbeker; staetlijk: deftig.
52 Mennoos volkje: de menisten (doopsgezinden).
53 schopjens: drank? (ook wat broeders precies inhoudt, is niet uit te maken).
58 Keur: kies; de korven: eten; de schop: drinken (dus: kies tussen eten en drinken!).
64 Roeland: de ‘Steenen Roeland’, een beeld dat op de stoep van een huis aan de Nieuwe Zijds Voorburgwal stond, tegenover de Kolk.
72 pieterman: penis.

Die en isser niet gegeven;
Maer se weet een loutre plaets,
Daer der wel een door kan streven:[74-75]
Lambert oom ay merck die kaets![76]
Want je weet van al haer saeken:
Maer je ouwe kouwe lijf
Had voorwaer te luttel smaecken
Voor het potgeld van je wijf.[80]

Spitsje wilje daer eens pypen?[81]
Koom, dat mostje staende doen:
'k Sal mijn mes terwijl eens slijpen,
En het slijpbort met een soen
Neder-leggen. tre vast binnen,
Want wy zijn hier voor de deur.
Ay! daer staen de twee godinnen.
Volg me na, dat gaetje veur.[88]

Siet! de roemer koomt ons tegen:
Dat zijn luy, die sneedich zijn!
Gut! dat voel ik wel ter degen.
Seeker 't is een goe dronck wijn.
Jy de rest, en daer meê heenen,
Daer's betaling voor de kan.
Soo mijn vaer! je kunt meê steenen,[95]
Dats een teyken van een man.

74-75 Maar zij weet een goed plaatsje waar een pieterman doorheen kan gaan.
76 Lambert oom: zou dit Lammert Bontemantel kunnen zijn? Hij wordt ws. bedoeld in *St. Nicolaes* r. 1137, waar eveneens van Lammertoom gesproken wordt; merck die kaets: die is raak! (namelijk de mededeling dat de vrouw van Lambert wel weet wat zij met de ‘pietermannen’ beginnen moet).
80 potgeld: wat (je vrouw) sexueel te bieden heeft. Cf. spaarpot in de betekenis van vrouwelijk geslachtsorgaan, passim.
81 pypen: wijn drinken.
88 dat gaetje veur: ik ga voor.
95 steenen: drinken (cf. drinken dat je steent).

Meysje-maets wy moeten wand'len,
Maer wy koomen t'avond wis,
Siet wy hebben jets te hand'len,
Daer ons aen gelegen is.
Blijft gesont mijn uytgelesen!
Maektje onderwijl wat hert,[102]
Soo behoef je niet te vreesen,
Of mijn steertje steekend werd'.[104]

Spits, wat dochtje van die billen.
Is het niet goed tijd-verdrijf?
'K wou haer alsoo lief eens drillen,[107]
Als het schaep in N^{o}. vijf.
Niet dat ick daer mee wil seggen,
Dat die van de slag niet weet:
Neen, sy kan wel onder leggen,
'T wasser, seytze, anders leet.

Maer dat sy z'al gaet te boven,
Dieder zijn in deese stad,
Dat en kan ik niet geloven;
Want ik weet een hippelgat,[116]
Met haer geel-gekrulde lokken:
'K meenmen haers gelijk niet vint;
Maer se wil met niemand jokken,
Als met griet, en ysbrants kind.

102 Maektje onderwijl wat hert: drink je ondertussen wat moed in.
104 steertje: staartje (natuurlijk obsceen, cf. Schwanz in het duits).
107 drillen: beslapen.
116 hippelgat = hippelklink, volgens het WNT. Dit geeft als betekenis: ‘spring-in-'t-veld’ of ‘lichte deern’. Het één lijkt mij wat te onschuldig, het ander te gespecialiseerd. Eerder lijkt mij de betekenis: een ‘sexy meisje’ waarschijnlijk, aangezien klink (of gat) vrouwelijk geslachtsorgaan betekent. Het hele woord is dus letterlijk iets als: een meisje dat haar schoot op en neer laat dansen.

'K wed die is de best van allen:
Of ten sy het Engel was,
Die sint Pieters broek deed' vallen;[123]
Daer goe geraert quam te pas,
Toen sijn oog de deur bewaekte
Van de kamer, daer sijn bruyd
Met het draey-gat haer vermaekte
Sonder lachen, of geluyt.

'T is genoch van deeze dingen.
Och! my dunktse roepen brand:[130]
Laet ons nae 't gedrang eens dringen,
En de luyden biên een hand.
Heer! het breekt al door de pannen.
Water! water! staet doch by!
Hellep vrouwen! hellep mannen!
Want de menschen zijn in ly.[136]

'K bidje! siet de buurt eens vlugten,
Als de boeren, die hun goed
Bergen voor de krijgs-geruchten,
Roovers van de arremoed.
Voort nae huys toe, deeze jongen!
Vrysters gaet toch hier van daen!
Of je word half dood gedrongen.
Soo! ay soo! brengt emmers aen.

123 Die sint Pieters broek deed' vallen: die ‘Sint Pieter’ verleidde. Het lijkt mij waarschijnlijk dat hiermee gezinspeeld wordt op de makelaar Pieter van den Broeck, die een jaar later met Jacob Valck het St Nicolaes-gedicht zal maken, waar Tengnagel zoveel last van heeft gehad. Zie verder Inleiding.

130 vlgg.: de brand die h. beschreven wordt, vernielt het bezit van een zekere ‘Klaesje’ (regel 210). Is dit Klaas van den Heuvel, waarover in *St. Nicolaes* geschreven werd, ook in verband met een brand?

136 in ly: in nood.

Och! de gilden koomen loopen.
Lustig mannen, doet je best!
Wie nu dank om dienst wil koopen,
Die en wacht niet nae de lest.
Houd doch ordre met malkander!
Want het water doet maer quaed,
Als 't de een giet tegen d'ander;
En het geeft een gladde straet.

'T sal wel gaen, hier zijn soldaten:
Ginder sie ick burgers staen,
Die besetten vast de straeten,
Datter niemand deur kan gaen.
Soo behoort het, want daer naeken
Somtijts helpers tot 'er baet,
Die maer koomen om te taeken,[159]
Alsser nergens wacht en staet.

Spits my dunckt, het is aen 't stillen:
'T volk is meester van de vlam.
Nou 't is over, wou god willen,
Dat het niet weer aen en quam.
Heer, 't steekt op! neen, 't gaet weer onder.
Daer al weer! neen, 't is gevelt.
't Smookt noch wat, maer dats geen wonder,
Want het isser nae gestelt.

159 taeken: stelen.

't Stonter wel bedroeft geschaepen.
Was het soo wel nacht als dag,[170]
Als de meeste luyden slaepen,
'k Meen men 't soo niet uyt en sag.[172]
En het sou noch slim g'noch wesen
Had Christofel met gedruys
Vuur en vlammen niet doen vreezen
Met sijn sabel op het huys.

'Trouwes! willem quammer mede,
Met een puthaek op sijn rug,
Die geen kleynen voordel dede,
Op het oorgat van de brug.[180]
Heer! hy was het wyf ontkoomen,
Met sijn knevel-loose beert:
'k Sweer de duyvel sou hem schroomen,
Want hy had een ysre sweert.

En hy dreyghde strax te steeken
Die hem slech liep in de weeg.
Eensjes wou hy halsen breeken,
Daer ick schier een koorts af kreeg.
Ja wel kind'ren! sulke menschen
Zijnder noodig, soo ik meen:
'k Souwer sulke vier wel wenschen,
Als myn kater werd gesneen.

170 Was het soo wel nacht als dag: als het nacht was in plaats van dag (dit gedicht speelt immers overdag).
172 uyt: geblust.
180 oorgat: gleuf in brug waar de mast van een schip door kan.

Noch een aer van die gesellen
Wasser, die wel quam ter staet,
Want hy wurp een tuygh met bellen
Van de solder op de straet,
Dat syn swager wist te vangen,
(Sonder raken aen de grond)
En rontom syn lijf te hangen,
Dat hem alsoo reyntjes stond

Of hy voor de slee sou stappen.
'k Wil wel wedden dat het paerd
Op 't geluyd so niet kon trappen
Met syn opgepronkte staert,
Dat op 't gladde ys quam treden
Doen de broekluy metter tween
Langs de droeven Aemstel reden,
Tot beschutting van Heleen.

't Is, so 't is, de brand is over,
Maer het moeyt me, klaesje maet,
Jae 't waerachtig! vroome slover,
Dat het jou so dapper schaet:
Doch je moet je wat bedwingen:
En bekennen dat hy leeft,
Die na wil, de aerdsche dingen
Heden neemt, en morgen geeft.

't Is wel waer, die soekt te leven
Met zijn huysgesin in eer,
En een jeder 't sijn te geven,
Dien doet sulke schade zeer.
Maer wat raed? daer is niet tegen
Als met danken, en gebeen
Aen te roepen 's Hemels zegen,
Die gestadich is beneen.

Soo het wenschen hier mocht vlotten,
'k Wenschte datje schaeloos stond,
En dat al de hoere-kotten
Luchtig branden tot de grond;
Ja! al souwen al de snollen,
Zonder datter een ontquam
Huylen, als de tover-kollen,
In het midden van de vlam.

Of sou jy 't niet willen doogen,
Als j'er in te seggen hebt
Jacob met je varkens oogen?
Die daer altijt sit, en lebt,[236]
En niet uyt en recht als voelen[237]
D'een, en d' ander nae de puys:[238]
Meenje soo je brand te koelen?
Och! soo benje veer van huys.

Kan ik jou met raed verblyen?
Soo gae nae de gasthuys steeg,
Daer se leeren Emmers snyen:
En bid barent-baes ter deeg,
(Dieder nou soo veel moet maeken)
Dat hy jou met ien versiet,
Daermen, om je brand te staeken,
Viermael daegs een schoft meê giet.[248]

236 lebt: (drank) slobbert.
237 niet uyt en recht: niets anders doet.
238 D'een, en d'ander nae: de een na de ander; puys: 1) vrouw, vooral snol, 2) vrouwelijk geslachtsorgaan. Hier beide mogelijk.
248 een schoft: eig. een maaltijd (waarvan er doorgaans vier per dag waren), ook wel de tijd tussen de maaltijden in. In het eerste geval is de betekenis hier: (vier maal per dag) een flinke portie, in het tweede: de hele dag door. Het eerste lijkt waarschijnlijker.

Daer nae toe! heen! zonder schroomen,
Soo geraekje uyt de pijn.
'k Wed 'er 1000. volgers koomen,
Soo 'er soo veel vryers zijn:
Ay! wat mag ik ook al praeten?
Al wat in de vrijsters woelt
Sal een emmer maken laeten,
Soose hooren dat het koelt.

Koelen? ja. het moet wel koelen;
Siet, de zomer heeft gedaen;
En de winter laet sich voelen,
Want de kermis koomt vast aen.[260]
Laet de emmers soo lang rusten,
Tot die tijt is achter stuur
En voldoet je lieve lusten
Met het geen'er koomt te huur.

Welkoom! welkoom kermis-gasten!
Zijn-je wyven slechs wat graeg,
Die niet vreesen voor het tasten,
Ja al tastmen schoon wat laeg.
Gut! men salje soo onthaelen
Met de bouten, en de ham
Die de mostard sellef maelen,[271]
Want je bent te Amsterdam:

260 de kermis koomt vast aen: het gedicht speelt dus in september, de maand dat in Amsterdam kermis gehouden werd.

271 Die de mostard sellef maelen: de uitdrukking ‘mosterd malen’ betekent doorgaans: tekeer gaan. In deze passage echter is de betekenis ongetwijfeld obsceen: de ‘bouten en de ham’ (de geslachtsorganen) die zelf hun mosterd produceren, of wel: die flink tekeer gaan - wat verrassend is voor stukken vlees.

Dats geen stad, als andre steden:
Hier is alles opgeschept:
Koomt vrymoedig binnen treden,
Sooje maer goe honger hebt.
Hey byget! daer 's weer een waegen!
Spitsbroer dats een kermis pop,[278]
Die sou wel een ruyter draegen
Met een jongen after op.

't Mag byloo alreê wel sloeren![281]
En het blijfter noch niet by:
Hier komt al 't geslach van hoeren,
Met ses wagens op een ry:
'K wed se komen altemalen
Van de Valckenburgse mis,[286]
Om haer renten op te haelen,[287]
Daer geen hooft-som van en is.

Gansch! het wilder duyster daegen:
Mast, en kerven lyden last.[290]
Vryers let vry op de slaegen,[291]
Of je raekt aen 't teefjen vast:
Doch je b'hoeftje niet te spenen,
Als j'in tijts bent op je hoe:[294]
Voelje wat, gaet fijntjes henen
Nae den Poolschen doctor toe:[296]

278 kermis pop: opgedirkte vrouw.
281 't Mag sloeren: het is niet gek.
286 de Valckenburgse mis: de Valkenburgse kermis werd in begin september gehouden.
287 renten: met deze ‘renten zonder hoofdsom’ wordt bedoeld dat de hoeren profiteren van het geslachtsleven zonder getrouwd te zijn.
290 Mast, en kerven: mannelijke en vrouwelijke geslachtsorganen.
291 vry: goed.
294 hoe: hoede.
296 den Poolschen doctor: blijkbaar iemand die een middel tegen geslachtsziekte had.

Die doet alle quaelen wijcken.
Onlanx wasser sybrechts seun,
En hy wou 't niet laeten kijken,
Heer! sy hadden sulken deun.
Maer hy liet hem noch belezen,[301]
Dat hy 't haelde voor den dag:[302]
In een weeck was 't zoo genesen,
Datmer niet een vlek aen zag.

Wel wat dunkje van die streeken?
Seg eens, hansje hakkelaer?
J'hebt nouw engels leeren breeken:
Doch ten dienste van je vaer:
Maer, ay hoor eens! sonder jokken,
Vonje in gansch Engeland
Sulken meester wel van pokken?
Want je haddet by der hand.[312]

301 hem (...) belezen: zich overhalen.
302 hy, tekst: by.
312 Na deze regel, het slot van het eigenlijke gedicht, volgt een gedicht in veertien vier-regelige strofen, getiteld *Spits Bekoorde Harder*. Dit hoort hier wel thuis, want het wordt gevolgd door het vers van L.S. en *'t Vertrek van Melis*, waarmee het doek als het ware valt. Een bladvulling was het zeker niet, want juist hier begint een nieuwe kathern; als dat nodig geweest was, had op de laatste pagina van de vorige kathern het korte *Vertreck van Melis* afgedrukt kunnen worden. Al vormt *Spits Bekoorde Harder* dus een integraal onderdeel van het boekje, ik heb het hier niet afgedrukt, omdat Tengnagel een tweede versie publiceerde in *Afgeslagen Bloemsel*. Zie p 306. De varianten zijn daar aangegeven, omdat dit de enige tekst van Tengnagel is waarvan wij twee versies hebben die beide door de auteur zelf verzorgd zijn.
De titel van het gedicht geeft nog aanleiding tot een opmerking. Betekent het: heftig verliefde herder? Of: Spits (d.i. vriend, en wel dezelfde die in Mane-schyn en Sonne-schyn als metgezel van Melis optreedt), verliefde herder? In het laatste geval zou die metgezel geïdentificeerd kunnen worden met K.V.G. (Karel van Gelder ws), die in *Afgeslagen Bloemsel* in dit gedicht aan het woord is. Daar over deze K.V.G. echter juist meegedeeld wordt dat hij uit Frankrijk komt, en verder dat hij in Harderwijk begraven werd, wordt zijn kandidatuur voor de rol van Amsterdamse boezemvriend nogal onzeker.

[Aerdige Trijntje]

Stemme:
Windeken daer het bosch, etc.

Aerdige Trijntje / geestig dier /
Stookstertje van minnevyer /
Die mijn sinnen
Dreef tot minnen /
Minnen dat mijn inghewand
Levendig en verdronken brand.

Waerom verdronken / soete meyt?
Om dat ik uw' schoonicheyt
Niet kan derven
Moet ik sterven /
Sterven in een traenen-vloed /
So ghy my met geen troost ontmoet.

Troostertje troost my troostlijk staeg /
Want mijn zieltje is soo graeg /
Om de smaekjens
Van uw' kaekjens
Te genieten; dien ik vond /
Als ik kuste voor uw' mond.

Kussend zeeg mijn ingewand /
Uyt mijn lichaem / in mijn hand /
Dat ik drukte /
Als gy bukte
Achterwaert / op 't uw' soo stijf /
Tot dat het weer kroop in mijn lijf.

Dit hele gedicht, behalve de regel Windeken etc. (verwijzend naar het liedje uit Hoofts *Granida*) is gothisch gezet; het wordt hier cursief weergegeven, met behoud van het leesteken/, dat in gothisch gedrukte teksten een veelvoudige functie heeft.

Daer voor ik Trijntje dankbaerheyd
Steets te toonen ben bereyt /
Die my 't leven
Heeft gegeven /
Toen sy in haer schootjen ving
't Ingewand / dat een vierdeel hing.

L.S.

't Vertrek van Melis.

Dats gang, ik gae weer heen.
Is yemand niet te vreen,
Om dat ik hem wat porden?
Ik geef hem soo veel tijd,
Als al sijn leven lijd,
Om weer te vreen te worden.

Laatste regel van *Aerdige Trijntje*: vierdeel: een (vrij grote) inhoudsmaat of vierde-el = een kwart el. Ondertekening L.S.: ongetwijfeld een zetfout voor I.S(oet), zoals in *Amsterdamsche Vreughde-Stroom* (1654, deel II, p 141) dan ook onder hetzelfde gedicht te lezen staat. Zie verder p 25.
Achter het gedicht van Soet, staat in *Amsterdamsche Vreughde-Stroom* ook *'t Vertreck van Melis* afgedrukt. Dat lijkt mij een vergissing van de drukker, maar wel een belangwekkende, omdat er uit opgemaakt kan worden dat het gedicht van Soet overgenomen werd uit de *Sonne-schyn*, met correctie van de initialen.

[Jan Soet]
Grove-Roffel, ofte Qvartier des Amsterdamsche Mane-Schijn[aant.]

Principijs opsta, Sero Medicina paratur
Cum mala, per longas invaluere moras.

Betekenis latijns citaat: Bied in het begin weerstand, want te laat wordt het geneesmiddel toebereid, als het kwaad door lang wachten de overhand heeft gekregen.

d'Heer mijn Heer H. Paarde-schoen[1]
a Mye.[2]

Een[3] wijltijtds mijn vermaeck genoten hebbende / soo tendele inde volcomen vercieringhe / der lust ghevende Landeryen / als mede door de aenghename ende bevallige draf van een nieuwe aengheerfde Hengst / waermede ick altemet de naest gheleghen Dorpen van mijn Woonplaets heb gaen besoecken / om te sien of de Mellick-Koejen van onse oude Oom Ghijs oock in haer bestelde Kampen[4] ghenoech te kauwen vonden / om teghen de aenstaenden Winter onse Keucken met haer gheklonterde Room te versorghen / om alsoo / by ghelegentheyt / met een overkomende Vrunt / een wel gheboterd sootjen[5] te kluyven: so schijnt of het geval[6] mijn dese soeticheyt misgunt heeft door het afsterven van een oude Petemoey: mijn berovende van mijn vorighe weelde / vermits haer na ghelaten goederen ons driejen zijn te beurt ghevallen / doch elck porsije / nae uytwysen van het Testament / by haer in het sterfbet gemaeckt / het welcke gheopent zijnde / hebben bevonden my / als de naest Bloet verwant / besorght te zijn met een gherechte 2 de part[7] ende een ander met een 3 de: voort de Derde / zijnde een achters Kint[8] / met een 4 de part / waer op de goederen tot penninghen zijn ghemaeckt / bevinde de gansche besterffenis op ses duysent Guldens / waer van ick / na de rekening / voor eerst drie voor mijn deel heb ghenoten / ende de naeste Twee: alsoo dat voor de darde erfgenaem maer een duysent is overgheschoten / daer nochtans de vierde part 15 hondert bedroech: soo is uyt dese

1 H. Paarde-schoen: volgens Mr Izak Prins (a.w. p 195) Hendrik Hoeffijser, ‘het loszinnig zoontje van den Amsterdamschen Admiraliteitsontvanger Pieter Martensz Hoeffijser’.
2 a Mye: Ami (zoals latere drukken ook hebben).
3 Deze passage, hier cursief, is in de oorspronkelijke uitgave in gothische letters gedrukt. Het leesteken / (voor punt, komma, dubbele punt, punt-komma) dat in gothisch gedrukte teksten wordt gebruikt, is hier gehandhaafd.
4 bestelde kampen: met het juiste gewas begroeide weiden.
5 sootjen: portie (vis), hier een flinke maaltijd.
6 geval: lot.
7 2de part: helft (derde en 4de part: een derde en een kwart, totaal meer dan het geheel!).
8 achters Kint: achterneef of -nicht.

delinghe ontstaen een Proses / vermidts ick / ende de tweede: rekende niet meerder als het onse ghenoten te hebben / ende de derde evenwel aen het syne tekort quam: Somma het is soo vergekomen door aenraden der Advocaten / dat van het Cappitael alrede een twede part inde klappers[9] *Kantoren verdwaelt is / het gheen ick voor vast gheloof nimmer weder by syn rechte heer te sullen gheraken: dan ick en ben hier over niet verwondert / vermits dit ghebreck onder haer luyden soo ghemeen is / dat eertijdts een / die by het Pleyten veel verloren had / met goude letteren heeft boven sijn Deur laten setten*.

Advocaten, Procereurs,
Dat zijn de Kanckers inde Beurs.

Nu ons voor verhaelde Proses op het sterven leggende / ben ick ghenootsaeckt geweest / om mijn Woonplaets voor een tijdt / te veranderen / ende tot Amsterdam soo langh te blijven tot dat ick sach hoe dat dit kluuwen afghehaspelt wierdt / onder tusschen niet wetende waer ick myne overschietende uren soude besteden / heb ick mij altemets ghevoecht daer men ghemenelijck wat nieuws heeft / ende daer soo eenige quackjes[10] *gehoort hebbende van onse hedensdaegse Jonckertjes / hebbe ick de selve /* Per Memorij *aen ghetekent / ende te huys komende / na dat alles gheredt*[11] *was / die wat breder uytghesmeet / om aen U E (soo de grimmende doodt my oock eens quam besoecken ghelijck hy voorseker doen sal / soo daer gheen andere tijdingh met de eerst ooste windt overwaeyt) yts terghedachtenis na te laten*.

Vale[12]
Fop[13].

9 klappers: kletskousen, h. de advocaten.
10 quackjes: gekke verhalen.
11 gheredt: ws. drukfout voor ghereedt.
12 Vale: vaarwel.
13 Fop: Naam van de veronderstelde schrijver van dit boekje (in regel 366 nogmaals genoemd). Latere drukken missen deze ondertekening, waarschijnlijk omdat men ten onrechte het woord voor een verkeerd begrepen reklaam aanzag.

Grove Roffel *ofte* Quartier des Amsterdamse Mane-schijn

Op myn sinnen aen het wercken,
Hier is wat voor u te doen,
Wilt u selven eerst wat stercken.
En dan oock een ander voên.
Hier is stof om af te praten,
Hier is Spijse voor de Pen,
Hier is, dat ghy niet kont laten
Om te schrijven: soo je ken.
Nu wel aen dan rappe sinnen
'k Heb de Neb in Int ghedoopt,[10]
Komt wilt vaerdigh gaen beginnen
Toont hoe dat de Weerelt loopt.
Wijst hier al de lossen handel,
Alde dartelheyt der Ieucht,
Toont haer domme cromme wandel
So perfeckt ghy immer meuch,
Wijst hier al haer slimme treken
Al haer groove dartelheen,
Al haer rappige gebreken,
Van haer buyten gave leên.[20]
Doch indien ghy komt te raecken
Mannen haer verkeerde loop,
Die het buyten orden maecken,
Schenkt dat toe, als op de koop.

10 Neb: pen (eig. snavel) een vingerwijzing ongetwijfeld naar (Gansneb) Tengnagel, die verondersteld moest worden, de auteur te zijn).
20 haer buyten gave leên: hun lichaam dat er van buiten gaaf uitziet.

Nu wel an dan Pen en handen
Tast het hartste 't eerste aen,
Bruyckt daer toe de scharpste tanden,
Laet het slegst op't leste staen.

Claes met syn gheblaude wanghen
Acht men voor een groot Monsiuer,
Doch hy weet bedeckte ganghen
Door sijn Meesters achter deur,
Daer weet hy heel stil te praten
Met de Munt Godt en de Kas[33-34]
Dat de Schijven door de gaten[35]
Dolen in syn holle tas,
Dan is Claes een wacker Heertje,
Trots de Vryer met sen baert[38]
Die in't groene Diemer Meertje
Hout het hoeckje van den haert,
Wel wie kan het al begrijpen
't Is te diep voor plomp verstant,
Dat de Oesters nu soo nijpen[43]
Hellip! Heer 't is Water brandt.[44]
Met het Sloepje uyt laveren[45]
Om een soo nae Diemer-brugh[46]
Doch door al te veel te smeren[47]
Viel het Meysje op haer rugh,[48]

33-34 Daer weet hy heel stil te praten / Met de Munt Godt en de Kas: Daar haalt hij in stilte het geld uit de kas.
35 Schijven: geldstukken.
38 de Vryer met sen baert: weer een onbekende, waarvan uit de tekst slechts blijkt dat hij regelmatig zit in ‘'t groene Diemer Meertje’ (waarschijnlijk een café waarvan hij eigenaar is), en dat hij door zijn vrouw bedrogen wordt, als zij boodschappen gaat doen in Diemerbrug. De Diemermeer was overigens al sedert het jaar 1629 gedempt, en werd steeds meer een wandelplaats voor de Amsterdamse bevolking.
43 de Oesters nijpen: wordt gezegd van een vrouw die hitsig is.
44 Water brandt: brand waar water bij moet komen.
45 (de vrouw) gaat met de roeiboot naar Diemerbrug om boodschappen te doen; van de Diemermeer naar Diemerbrug liep een brede sloot.
46 soo: een zootje vis.
47 smeren: drinken.
48 het meisje laat zich verleiden.

't Is gheen wonder, by myn solen
Want de slocker was te graegh,
Ia hy vonckt als dove kolen[51]
Met Mooy-niesje uyt den Haegh.
'k Sie de Vlag daer ginder swieren,
't Is een horen op een stock:[54]
Gut wat zijn de Steese dieren[55]
Oock te wonder light van rock,[56]
Maer de drommel 't was te aerdigh
Daer sy by malkander staen
Met haer haspel-tuygie vaerdigh[59]
Komt de Suster boven gaen,
Bloet wat saegse daer Pendanten[61]
Hangen aen 't verkeerde oor?[62]
Brilie niet? besiet de kanten,[63]
En de Sleutel in't Tresoor.[64]
Hoe gaet Poest al weer aen schrijen?[65]
Och de kiel die sit nu pal,[66]
Weetie ander niet te ryen?
Wat soo benie dubbelt mal,
Wegh, loop huts'len met de Hoeren,[69]
Soeckt wat eerlix dat is best,
Laet u van gheen snollen loeren
Die zijn slimmer als de Pest.

51 als dove kolen: als uitgedoofde kolen (dus niet erg).
54 een horen op een stock: ws. toespeling op iets onbekends, mogelijk een herberg (waar vaak een vlag uithing). In ieder geval mag men een toespeling op ‘hoorntjes opzetten’ in deze zin lezen.
55 Steese: uit de stad.
56 light van rock: wellustig, gemakkelijk te krijgen.
59 haspeltuygie (de ie-uitgang voor -je is in deze tekst gewoon): gereedschap voor het spinnen. Het is niet duidelijk of de zuster dan wel het meisje haar ‘haspeltuigje’ bij de hand heeft. In het laatste geval is het weer een obscene uitdrukking.
61 Bloet: bastaardvloek voor ‘Gods bloed’.
62 wat saegse daer Pendanten / Hangen aen 't verkeerde oor?: daar zag ze lieden bij elkaar die niet bijeen hoorden.
63 Brilie niet: bril je niet, d.w.z. heb je nog ogen in je hoofd.
kanten: het kantwerk.
64 de Sleutel in 't Tresoor: de sleutel in de provisiekast (obscene toespeling).
65 Poest: kan betekenen ‘driftig persoon’; of is het h. = poes (meid)? schrijen: lopen, of, minder ws., schreien.
66 de kiel die sit nu pal (d.i. vast): de zaak is misgelopen.
69 loop huts'len: maak dat je weg komt.

'k Weet een lustigh wacker baesje
Mooy van Trony en van Haer.
Die heeft grepen om het haesje
Schier te vangen by de vaer,
Hy sou Moer op 't Fluytie leren,
't Gheen hy wonder aerdigh kan,
Want het was de Vaers begeren,
Hey! daer gingh het Fluyten an.
Sy kost niet een Vinger stellen,
Want het diertje was te bloo;
Kom iey moet de gaetjes tellen;
Ut, Ree, My, nu dat is soo.
Somma: hy kan 't soo beduyen
Dat sy aen het fluyten raeckt;
Wonder iss'et dat sijn kruyen[87]
Niet een Kermis popje maeckt.[88]
Wel: dat is een Maneschijntje![89]
't Is soo lighies als een dagh:
Om een wandeltie met Trijntie
Gauw: terwijl 't je beuren magh;
't Is gesont soo wat te treden
Als het kosie is in't Lijf,
Strack te slapen maeckt de leden
Al te lodsich loom en stijf.
Maer en wilt het soo niet maecken
Als de Spring-haes van de Beurs,[98]

87 sijn kruyen: al zijn ingespannen werken.
88 een Kermis popje: met de kermis placht de vrijer zijn meisje een pop te geven, bij wijze van liefdesverklaring; hier wordt echter zeker bedoeld: een kind, zoals vaak als in het werk van Tengnagel en zijn tijdgenoten over een kermispop gesproken wordt, en men de gevolgen van een beschreven vrijpartij bedoelt.
89 In het volgende moet de lezer er van uitgaan dat Fop aan het woord is, soms door ‘Trijntje’ onderbroken. Het eerste gedeelte is weer vol van onbegrijpelijk geworden toespelingen.
98 de Spring-haes: ws. de makelaar De Haas, die ook in *St. Nicolaes* genoemd wordt (regel 65 en 1054).

Die door 't lange note kraecken
Vondt de dopjes tot sen Breurs[99-100]
Kaeckert moet het Smoel-blat houwen[101]
Of hy krijgt een zuffelet:[102]
Pen-Broeck weet het aers te Brouwen[103]
Want hy doopt op Iochems vet.
Dat is winningh voor een kluyver[105]
Soo een Struyfje in de pan,
Negen Eyren om een stuyver
En een snap-soen van de Man[107-108]
Trouwe Teuwis kan het klaren!
Neen: de vrunt die heeft verstant,
Wilje weer eens over varen?
Steeck het Schuytje vry van lant.
Tot Piet Ioosten om een Aeltje[113]
Die is beter als een Snoeck,
Wacht je voor het slimme Waeltje[115]
't draeght mee Knoopen aen sen Broeck,[116]

99-100 Die door 't lange note kraecken / Vondt de dopjes tot sen Breurs: die zo vrolijk geleefd heeft, dat hij zijn geld aan zijn broer verloren heeft. ‘Noten kraken’ = zijn geld verbrassen, of (zie M.v.d. Merwe, *Roomse Min-Triomfen*, 1651, p 34) copuleren; ‘dopjens’ is een woordspeling waarin de betekenis geldstukken, naast die van ‘notedoppen’ aanwezig is (zie *Afgeslagen Bloemsel*, p 284, noot 35).

101 Kaeckert: kletskous.

102 zuffelet: oorvijg (De Haas is blijkbaar alle vrijheid kwijt, als dit tenminste nog over hem gaat).

103 Pen-Broeck: ws. Pieter van den Broeck (die makelaar was). Over hem wordt hier geïnsinueerd dat hij van andermans geld leeft, ‘hy doopt op Iochems vet’.

105 kluyver: smulpaap of vrouwengek.

107-108 Negen Eyren om een stuyver/En een snap-soen (steelse zoen) van de Man: is dit een bestaande uitdrukking? (voor: dat is goedkoop verworven). Komt niet voor bij Tuinman of Stoett.

113 om een Aeltje: om te drinken.

115 het slimme Waeltje: misschien De Waal (zie Hoofse Clitie, p 587).

116 't draeght mee Knoopen aen sen Broeck: die is ook niet van gisteren.

Neen: 't Besaentje wil wel over[117]
Al bleef 't lest onnosel vast,
Was het Katz-vel wat te pover
Rock en Ring de droegh de last,[119-120]
Wel: wie kan het soo nauw gissen?
Achthien gulden maer te kort,
't Kan de beste wel eens missen
Als het aen de Pols-stock schort.[124]
Vaertje moet de pappot koelen;[125]
Buyten na de Swarte dogh,[126]
Daer valt wacker wat te voelen,
Luytjes kint; wel leef je noch?[128]
Dat 's een bol en aerdigh sackje,[129]
Dat 's een snobbel siecke truy:[130]
Kees: waer blyfje met u quacje?[131]
Kom een reys mee by de luy.
Veertien Gulden in een uyrtje
Met syn tweetjes soo alleen
Op een Kamer by een vuyrtje?
Wat dat seylt al moeytjes heen.

117 't Besaentje wil wel over: het schip zeilt goed, oftewel: hij kan het (finantieel) wel redden.
119-120 Was het Katz-vel wat te pover etc.: Omdat de portemonnaie niet voldoende gevuld was, moesten jas en kostbaarheden als pand achtergelaten worden; cf. *Mane-schyn* p 71 regel 667).
124 Als het aan de Pols-stock schort: als de kas leeg is.
125 de pappot koelen: er voor opdraaien.
126 de Swarte dogh: ws. de herberg De Swarte Hont (of De Prins) van admiraal Swartenhondt, in de Nes, in deze jaren gedreven door de weduwe van de admiraal, Elisabeth Bas, door Rembrandt geschilderd. Deze zin kan men lezen als door Fop tegen Trijntje gesproken: laten we nu gaan naar...
128 Luytjes kint: Jacob Luyt (waarmee Tengnatel omging, zie p 33 van Inleiding)? Fop begroet Luyt bij het binnenkomen, en maakt daarna een opmerking over een aanwezig meisje. Een andere mogelijkheid is, dat ‘Luytjes kint’ het meisje zelf is. Cf. St. Nicolaes, regel 118.
129 bol: poezelig; sackje: meisje, vrouwtje.
130 snobbel sieck: kusgraag; truy, eig.: zeug.
131 quacje: borrel (door Fop tegen de waard gezegd, evenals de volgende woorden: kom ook eens bij ons).

Maer het loopt by loo te vinnigh,
't Middelrifft geheel ontstelt?[138]
Nu wert kroes-kop wel uyt sinnigh[139]
Want de Smeer-pot die kost geldt,[140]
Wat mach 't vuntse dingh bedryven?
Had hy gheen meer lucht op klaer?[142]
Die Wint gelt ghenoech met styven
Van Ponjetten voor een a'er,[144]
't Is een soet en goelick Meysje,[145]
Altydt even net en fraey,
'k Wed sy doet het menigh reysje
Trots de Pruym van Vriesse maey.[148]
Grietje sit mooy in haer neringh
Daer is nu voor komen kans,[150]
Die verstaet hem op de veringh[151]
Alsoo wel als slimme Frans,
Daer zijn Schijven mee te stropen,
Want hy weet je op een prick
Waer de Katers krollen lopen,
En daer stelt hij strax een strick,
Dan weet hy haer braef te knellen[157]
Want hy heeft de voortocht vry,[158]
En hy luystse dan de vellen[159]
Met de plooytjes noch daer by.
Seper: 't is schier niet te achten,
En al evenwel ist waer,
Maer de Gooden hebben krachten
Soo quam pofsack oock op haer:[164]

138 't Middelrifft ontstelt: (hij is) helemaal opgewonden, hitsig.
139 kroeskop: driftkop.
140 de Smeer-pot-: eig. de zalfpot, hier ws. ‘een snol’.
142 klaer: Klaartje.
144 Ponjetten: manchetten, maar ponjetten stijven = de liefde bedrijven.
145 goelick: mooi, knap.
148 Pruym: knorrig gezicht?
150 komen: koopman.
151 veringh: fokstier (hier ongetwijfeld toespeling op een bordeelhoudster).
157 haer: hen (de katers, d.i. de ‘krolse’ mannen).
158 hy heeft de voortocht vry: zij zijn aan hem overgeleverd, hij heeft vrij spel?
159 luystse de vellen: maakt ze hun geld afhandig.
164 pofsack: dikzak.

Doch haer Man die mach 't wel lyen:[165]
't Ventje is soo waer te goet
Als sy maer eens uyt wil tyen
Vraeght se hem niet ofze moet
Om een Nachje uyt te blyven!
Wat: dat is hy al gewent,
Souw een Man daer oock om kyven
Als hy 't wijfs manieren kent?
Laet mijn Vrouw je wat pleysieren[173]
Seyt de Sul: ick word al ouwt:
En ick loof dat sy de Nieren
Voor de beste huts-pot houwt.[175-176]
Dan in 't Schuytje of op waghen
Na Ian Koeck tot Hinderdam,[178]
Nuf moet t' huys de sorrig draghen[179]
Want zyn lenden syn al lam.
By Aeght Duyvels tot Heyn bonen
Daer men met een lighte voet[182]
Soeckt om Mesterlijck te tonen
Hoe men Meysjes winnen moet,
Daer gebeurde lest wat sonders,
'k Lach men selven schier aen't endt,
Want het is al vry wat wonders
By de maets niet veel bekendt;
Een die door syn brave spronghen
't Scheurde goetje soo belas[190]
Dat se by na sijn gedwonghen
Hem te volghen waer hy was;

165 Man, tekst: kapitaal cursief. Dit gebeurt abusievelijk voortdurend met de M en de W, in deze druk.
173 Vrouw je, latere drukken hebben: Vrouwtje.
175-176 (sy houwt) de Nieren voor de beste huts-pot: alleen met mij gaat zij naar bed.
178 Hinderdam: gehucht bij de Horstermeer.
179 Nuf? (voor een man is dit een zonderling woord).
182 met een lighte voet: op de dansvloer.
190 't Scheurde goetje, ‘het gescheurde goedje’: grove uitdrukking voor ‘de vrouwen’.

Op een tijdt een proper diertje
't Gheen daer by gheval soo quam[194]
Uyt de Stad om een pleysiertje
Dese quant zyn geest vernam;
Sy kreegh nae de Kneght begeren,
Voeght haer voort schier aen zyn sy
'k Loof om oock sijn kunst te leren,
Kint: seyt hey: wel soeckje my?
Voort maeckt hy met Moer een praetje,[201]
Gaet met haer wat in de Tuyn,
Toont een deuvick tot haer vaetje,[203]
Want de voght was inde kruyn.[204]
Somma: 't Meysje liet haer segghen.
Op het druck-huys aen de sloot
Sou hy haer eens uyt gaen legghen.
Wat'er schorte inde schoot;
't Scheen sy mocht het pompen velen.
Doch door 't wroeten en gedril:[210]
Breken daer twe oude delen[211]
Dat het paer in't water vil,
't Was gheen prijckel van versmooren,[213]
Want sy hadden voort de gront,
Maer sy raeckten tot de ooren
Heel bedoven in de stront,
Dat was voor de lanst een vetje
't Luck dat liep daer niet te hoogh.
Wil hy vangen? 't vincke nettje[219]
Dient voor al weer mooytjes droogh.

194 quam, tekst: qum.
201 praetje, tekst: pratje.
203 deuvick: eig. sluitpin (van een vat).
204 de voght was inde kruyn: hij was heet, hitsig.
210 gedril: copulatie.
211 delen: planken.
213 't Was gheen prijckel van versmooren: Er was geen gevaar voor verdrinken.
219 't vincke nettje: vrouwelijk geslachtsorgaan (vinck=penis).

Maer wat valter al te stoven
In de keucken van de Stadt?
'k Souw 't weerentigh niet geloven
Soo ick dàer gheen schrift of hadt
Op de Bruyloft van Cryn Ioosten[225]
In het voor Iaer eerst ghetrouwt,
Viel soo weynigh niet te troosten
Want het schorte aen de bouwt,[228]
Als het Nachje zyn gordynen
Vonde voor de Uchtent stont,[230]
Voecht hem ellick by de zyne,
Arent juyst syn Duyfje vondt.
Noch een dronckje voor het scheyen
Daer mêé vrienties vaert dan wel,
Hy sou 't Meysje t'huys gaen leyen
En verdwaelde inde Hel[236]
Hoor: Wat schiede onderweghen?
Door het mallen ende praet.
Heeft de Rover lucht gekregen
Om te drillen op de straet,
't Meysje liet haer voort belesen,
Want het schorte inde kluys:[242]
Geen bequamer plaets te pesen[243]
Als op Hans de lappers huys,[244]
Dat staet soo wat laegh gedoken
Stil, en met de Luyf bedeckt,
Niet een woortie meer ghesproken
Mits hy voort syn Ponjaert treckt,

225 Cryn Ioosten: een acteur.
228 het schorte aen de bouwt: er was te weinig te eten?
230 vonde: drukfout voor voude, vouwde?
236 de Hel: bij het Singel, ter hoogte van de huidige Schoorsteenvegerssteeg, was een straatje van die naam, dat h. bedoeld kan zijn.
242 het schorte inde kluys: lett. haar geslachtsorgaan had iets nodig.
243 pesen: eig. hard werken, in Amsterdam nu nog wel gebruikt in de betekenis van copuleren.
244 huys: pothuis.

Hans die loerde in het Kasje
Deckt syn licht soo veel hy mach,
Houwt hem stil, tot dat het gasje
Op de Hen te picken lach.
Gheen meer wonder van myn leven:
In het Pot-huys was een scheur,
Op het beste van haer weven[255]
Steeckt daer Hans een Pen-els deur,
Die raeckt moer juyst in de billen,
Daer mee schreeuwt sy byster styf,
Soo dat hy: door 't haestig drillen
Wipt ghelyck een Kraey van 't lijf,
Plof van boven heel beneden
Van de buyck tot op de Aert,
'k Seg het is schier tegen reeden
Dat het dier gheen Monster baerdt:
Hans begon sijn Leer te kloppen
Of hy seggen wouw: men vrient
Soeck je weer een leck te stoppen
Myt myn Pot-huys: soo je 't mient.
Arent die ginck soetjes strycken[269]
't Slechte Duyfje was belaen,[270]
Soeckt hy 't vaetje weer te eycken
'k Wed hy laet dat Kasje staen.
Liever 't hele Lijf begoten
Schoon het water byster stinckt,
Als soo uyt de Sael gestoten[275]
Dat de Ruyter daer af hinckt.

255 haer weven: hun paring.
269 strycken: er vandoor.
270 slecht: argeloos, onschuldig; de verbinding ‘een slechte duif’ komt zeer veel voor in het zeventiende eeuws; h. natuurlijk een spottende zinspeling op de naam van het meisje, dat niet zo erg onschuldig is; belaen: bedroefd
275 Sael: zadel; gestoten, tekst heeft: gestoden.

Dat sou Thomas mee wel weten
Want hy wasser niet ver af,
Doe hy 't Hoentje socht te speten[279]
Daer een ander 't doop toe gaf,
By de dove Orgel-pijpen[281]
Klampten hy de prijs aenboort,[282]
Maer doe 't recht begon te nijpen
Wiert hy in syn dienst ghestoort,
Arme Duyvel! want mocht Hansje
Met het vuyl en vunstigh nat[286]
Gaen bestorten 't Maegde kransje
Daer het goe verkoelingh hadt?
Wat ick sou gheen vreucht verstoren,
'k Liet de grage bloets betien,
Wou ick nae de veel niet horen[291]
'k Sou altyt het dansen sien?
't Lyckt schier of de gragie bloetjes[293]
Hier alleen zyn op ghepunt
Ia de soolen van haer voetjes
Branden loof ick nae de vunt.[296]
Acht van dese Jonge Gecken
Die besloten met malkaer
Om door 't hele lant te trecken
Enversoecken 't vreemde haer,
Yeder gaet zyn Beurs stofferen
Op het ryckste dat hy mach,
Overal aen't domyneren[303]
't Wiert syn leven schier gheen dach,

279 speten: aan het spit steken.
281 de dove Orgel-pijpen: het geschut (op de wallen), eig. het orgel dat niet speelt.
282 prijs: eig. veroverd schip.
286 vunstigh: muf.
291 veel: vedel (deze twee regels betekenen: al kun je zelf niet meedoen, je kunt toch kijken?).
293 gragie: latere drukken hebben: grage, wat beter lijkt.
296 vunt: (doop)vont, hier weer obsceen.
303 domyneren: het spel ‘domino’ spelen, bij uitbreiding: brassen.

't goetje soght niet als te krollen
Waer men quam in Dorp of Stadt,
Beyde alderslimste snollen
Seven dickwiels op een gat,
'tScheen het kon niet qualick lopen
Want het schorte aen gheen gelt,
Twee de moesten 't al bekopen,[311]
't Wiert er byster slecht ghestelt.
Want de Pis begon testyven,
'tDeuvickgat dat was verstopt
Wat souw 't volckje gaen bedryven
'tWas geweldigh slim gefopt,[316]
d'Hant in't haer: het was ochlacy!
Na de Meester om wat raet,
Die beschickt haer een purgacy
Maer wat souw't? het was te laet,
't Poppegoet begon te swellen[321]
Als een Arrem schier soo dick,
Somma: 't was niet aers te stellen
Of daer bleef van elck een stick,[324]
Dat was doen een geestigh leven,
Met het stompje most men voort
't Best was inde loop ghebleven,
Dan het is wel meer gehoort.
't zyn alveeltydt goe Soldaten
Die het meeste syn gheraeckt,
Maer de Poock by gort te laten[331]
Dat is wat te slecht gemaeckt.

311 de: die.
316 'tWas slim gefopt: zij zaten in een lelijk parket (latere drukken hebben ‘gesopt’, wat ook zou kunnen).
321 Poppegoet: geslachtsorgaan.
324 daer bleef van elck een stick: zij schoten er allemaal een stuk (van hun geslachtsorgaan) bij in.
331 by gort: bastaardvloek, van ‘bij god’ (andere variaties komen ook voor, zoals: bij gouwt). De hele zin kan ook anders gelezen worden: de Poock (d.i. het orgaan) by gort te laten (d.i. er bij in te schieten).

Die met gladde radde oogen
Alle dinghen wel doorsiet
Vint hem dickwijls heel bedrogen
In de keur van wat of niet,
Gut hoe snorren hier die vincken[337]
Dit's wat meerder als gemeen,[338]
Briescht den henghst alleen om drincken[339]
Door de drooghte? 'k denck wel neen!
'k Wed syn Vaer sal wacker kyven,
Soon: ghy maeckt het wat te grof.
Seven Nachjes uyt te blyven
Dat mach van gheen snapper of;[344]
Buytens huys ghelyck een Graefje,[345]
Altijdt weeraen 't grootste woort,
't Lyckt schier of de Beurs van Baesje[347]
Hem wel halif toe behoort,
Wel hoe sou hy 't anders klaren?
Want zyn Renten die zyn uyt,
Laet hem nae Brasiel toe varen
Daer verteertmen met een Duyt[352]

337 hoe snorren hier die vincken:? Misschien: wat wordt hier met geld gesmeten.
338 gemeen: gewoon.
339 henghst, tekst heeft: henght.
344 Dat mach van gheen snapper of: Dat kan een praatjesmaker (als jij) zich niet permitteren?
345 Graefje: dit woord rijmt niet op Baesje (regel 347). Ik veronderstel dat hier een f-s verwisseling heeft plaats gevonden, zoals vaak in 17de-eeuwse teksten. Het is dus mogelijk dat het woord Graefje gelezen moet worden als: Graesje (d.i. gratie), een voor de zetter ongewoon woord. De andere mogelijkheid, namelijk dat men ‘Baefje’ moet lezen, is even groot. Er was nl. een weduwe, Baefje Bisschop, wier rijkdom spreekwoordelijk was.
347 Baesje: de vader, of: drukfout voor Baefje. Gezien de onduidelijkheid van de tekst ter plaatse zijn beide lezingen mogelijk. Latere drukken hebben: Baesje.
352 Daer verteertmen met een Duyt: daar kan men met een schijntje rondkomen. Er is een andere mogelijkheid, namelijk weer een drukfout van *met* voor *niet* (veel voorkomend). De betekenis is dan: daar kost het leven geen cent.

Siet hoe komt de Vent daer swieren
Met de Kappert op sen sy?
Sel hy 't weer nae buyten stieren?[355]
Soo is Lysje flep-kouws bly;[356]
Nu raeckt hy het hoeckje boven,[357]
Mons Antony: 't is u vrient[358]
Is u bouwtie schier gekloven?
Licht hy u een hachje leent.[360]
't Is te mal om of te praten;
Wel: hoe sit de Geck soo droogh?
Lammert moet het singen laten
Want het vooysje is te hoogh.[363-364]
Dit zyn al maer malle grillen,
Stille Fop weet beter raet:
Om het minste gelt te spillen
Hy het dus beschicken gaet:
Binnens huys een goelyck diertje
Soo wiet Besje nietwers van,[370]
Slaet zyn pols: soo roep hy Kniertie
Die sijn hette blussen kan,
Om een Kermis magh hy 't tuyghen,[373]
t Is een Rockje of een Ringh,
't Meysje wil ghewilligh buyghen,
Want sy acht dat niet een dingh:

355 stieren: sturen.
356 flep-kouws: fleppen betekent drinken, kou(w)s vrouwelijk geslachtsorgaan. Hele woord dus: òf dronken snol òf hitsige vrouw.
357 het hoeckje boven raken: de moeilijkheden teboven komen.
358 Mons: Monsieur.
360 hachje: kluifje.
363-364 Lammert kan zich de uitgaven voor wijntje en trijntje niet permitteren (eig.: Hj kan niet meezingen omdat de wijs te hoog is).
370 Besje: moeder de vrouw.
373 Kermis: (kermis)gift. Hele zin: Met een cadeautje kan hij het klaarspelen (zie Van Moerkerken, Woordenlijst), óf: met een cadeautje kan hij het kopen (mnl. tugen = betalen), òf: voor een cadeautje mag hij haar ‘berijden’ (een tuig aandoen), òf, tenslotte: voor een cadeautje mag hij haar ‘bruid maken’ (de bruid kreeg van haar toekomstige schoonvader vaak een ‘tuigje’, van zilver bv., waaraan allerlei dingen gehangen konden worden).

Niemant kan hier yets van weten
Daer om isse even vroom:
Blyft het pelsje sonder neten[379]
Soo is't staeg voorwint en stroom?
Komt de pan eens aen te setten:[381]
Daer voor is de botter goet.[382]
Strax weer op het trouwe letten[383]
Met een slechte groene bloet;[384]
Want dat achtmen nu maer leurtjes;[385]
't Is noch over dubbelt puyck;
Brave klock-spys voor de Schreurties[387]
Soo een wel beproefde Fuyck.[388]
Dat 's een slimme gauwe vryer;[389]
Dat 's een spaer-pot van het gelt.[390]
't Poppe-goet is by de Snyer[391]
Maer alleen termin bestelt.[392]
Ouwe kennis komt wat praten
Hier: het schort hem aen de Broeck,[394]
Soeckt hy wat te perlegaten,[395]
Voor het Kint een fijne koeck.
Harmen die wort weer ontboden.
Aljebest en neemt de maet,
Gal jey 't baersje op de soden,[399]
Vrunt neyt vast de binne naedt.[400]

379 Blyft het pelsje sonder neten: wordt het meisje niet zwanger.
381 Komt de pan aen te setten: raakt het meisje in verwachting.
382 Daer voor is de botter goet: dan is daar wel iets op te vinden.
383 Strax weer op het trouwe letten: meteen zorgen dat ze trouwt.
384 een slechte groene bloet: een brave kerel die wel zin heeft.
385 leurtjes: beuzelingen (speelt in: het zijn ‘maer leurtjes’ het woord malheurtje mee?).
387 Schreur: (arme) kleermaker.
388 een wel beproefde Fuyck: eig. een net waar al wat in gevangen is.
389 Dat 's: Als je het zo doet dan ben je.
390 Zo spaar je je geld.
391 't Poppe-goet: de geslachtsorganen.
392 termin: voor het bedrijven van de liefde.
394 het schort hem aen de Broeck: hij heeft een vrouw nodig.
395 perlegaten (eig. een gat in een parel boren): copuleren.
399 Gal jey 't baersje op de soden: knap jij dat karweitje eens direct op (lett. maak jij het baarsje direct na de vangst, op 't gras, schoon).
400 In de termen van de kleermakerij wordt het ‘schreurtje’ te kennen gegeven dat hij maar goed van het meisje moet profiteren.

Heer: wat ben je oock een prater?[401]
Nimmer staet u mondt schier stil.
Nu moet Ott de wyn-verlater[403]
Met het stop-mes op den tril,[404]
Daer is licht weer wat te vegen:[405]
Ia: De kelder die staet an;[406]
Kruycke vullen vaten leghen
Dat 's een Vryer als een Man.
Stil: ick moet hier wat staen loeren;
Soo de Mantel om de Neus:
'k Hoor daer gunder 't becken roeren[411]
Snap nu uyt, dat is de leus.[412]
Dat gaet regel-recht nae Aeltie
Wis heeft nu de Man de waght,
Daer hout dan het Ammeraeltje[415]
't Loofje selschap van de Nacht,[416]
Nen: dat benne brave bonen![417]
't Baentje is daer moeytjes klaer;
Kan je soo het voorschrift tonen[419]
Op het sponsje van een haer?[420]

401 Wordt deze zin door Trijntje tegen Fop gezegd?
403 wyn-verlater: kelderknecht.
404 op den tril: aan de gang? (gewone betekenis: aan de zwier, maar dat is hier niet waarschijnlijk). Hele zin misschien: nu moet Ott de kelderknecht weer met het stopmes aan de gang (om een vat tapklaar te maken).
405 vegen: drinken.
406 de kelder staet an: de kelderdeur staat open.
411 becken: gong (waarmee de stadswacht opgeroepen wordt).
412 snap uyt: mondje dicht.
415 het Ammeraeltje: zinspeling op bepaalde persoon, of algemene betekenis van ‘het puikje’?
416 't Loofje? Misschien weer f-s verwisseling, dus: 't Loosje, oftewel: 't slimme vrouwtje, met een toespeling op een eigennaam (in regel 422 wordt de vrouw ‘Vosje’ genoemd).
417 Nen: neen (drukfout) of: Vrouwtje; dat benne brave bonen: zo is het niet gek.
419 voorschrift: aanbevelingsbrief.
420 sponsje, voor sponnetje: vulgat midden in een vat (h. natuurlijk obsceen); haer: hoer. Betekenis van zin 419-420: bij een hoer kom je niet zo gemakkelijk aan je trekken (d.w.z. zonder betalen).

t Bedt dat heeft nu wat te lyen
Want het Vosje is heel heet,
Wil het Schoots-vel wacker vlyen[423]
'k Wed hy licht een ancker smeedt.
't Is by gouwt een groote zegen
Nimmer is haer yser kouwt,
Is de Man van huys getegen
Buermans moocker klinckt de bouwt,
Wie souw 't in de blaes-balg soecken?[429]
Of op't hoeckje van de schop,[430]
Schut hy duske Kermis koecken[431]
Uyt de voor-broeck vande Pop.
Maer wie kan't van buyten kycken?
't Wyfje is modest en stil,
Maer het is verlore strycken[435]
Als de Hen doch broeden wil.
Doch de Vrou die heeft wat reden
't Is een grimmert van een vent.
Nimmer is hy wel te vreden
Altijt gnort de styve drent;
't Wijfje kan geen vurtie stoken[441]
Of daer is altijt een dat,[442]
't Is dit turfje dient gebroken,
Soo: dan spaer je altoos wat,

423 Schoots-vel: dubbele betekenis: de gebruikelijke (die op het beroep van smid lijkt te zinspelen) en: vachtje van de schoot. Zelfs het woord *vel* in de betekenis van: vrouw, speelt mogelijk mee.
429 de blaes-balg: aanduiding voor de man (een smid blijkbaar)? Dus: wie zou het achter deze smid zoeken?
430 op 't hoeckje van de schop: zonder veel omslag? De koek werd met een ‘schop’ in de oven gekeerd.
431 duske: zodanige. Koek uit de broek schudden: copuleren.
435 verlore: tevergeefs; strycken: ws. de behandeling die men ook nu nog een broedse kip geeft om haar van het broeden af te brengen (in een zak ophangen en daar van tijd tot tijd langs strijken). Betekenis van de hele zin is duidelijk: als een vrouw wil, houdt niets haar tegen.
441 vurtie: vuurtje.
442 een dat: het een of ander (te kankeren).

Schort de Pot een weynich lager,[445]
Daermee raeckt het kosje gaer:
't Is een rechte sorrig drager;[447]
Dan het meeste voor een aer.
Wel: wie sie ick ginder streven?
Gut de straet die is te naeu!
Al gesien: 't Is droncke steven,
Nu zijn alle Katten graeu.
Hoor: hoe gaet hem nu de snater?
Dat is weeraen van de kouws,[454]
't Is een slimme maertse kater,
Viermael in het jaer gortwouws;
Maer wanneer dat hy de billen
Heeft soo wacker ront gelaen,
Wil de slocker altijdt drillen
Wou de Deuvick maer slechts staen,
Dan sijn Stijntjen is te keurigh,
Want hy stinckt soo van tabacq,
al was 't rockje noch soo scheurigh[463]
't Maeckt de beenties niet eens swack,
't Staet je als een Hengst te stampen[465]
Met het Zever op de kin,
Styntje: seyt hy: 'k moet eens klampen
Want myn mosje heeft nu sin,[468]
Maer 't is al verloren praten,
Stijntje sluyt de spaerpot toe,
Steve wil de lelle gaten[471]
Doch de stempel wort te moe,

445 Schort de pot een weynich lager: hang de pot wat lager.
447 een rechte sorrig drager: een moeilijke kerel (volgende zin: maar vooral voor anderen).
454 van de kouws: over de vrouwtjes (zie regel 356).
463 't rockje is scheurigh: de vrouw heeft er zin in.
465 't Staet je: hij staat daar (tekst: Saet).
468 mosje: eig. mostje, gistend sap.
471 de lelle gaten: gaatjes (voor een oorhanger) in de oorlellen boren, hier obsceen: zich toch een weg banen (Stijntje wil immers niet, ‘sluyt de spaerpot toe’).

Wel de drommel mocht het velen,
Altijt met een droncken aers:
Liever stil een slockje stelen,
Bot gepunt en galt gheen baers.[476]
't Vrouwtie heeft genoech te stellen;
'k Loof se lyt gewis gebreck,
Altyt met de slappe vellen?
Wat ick sprongh eens over 't heck.
Soo verbrangst een Wijf te foppen
En ontdragen haer het goet![482]
Sonder 't gaetwerck eens te stoppen?
'k Segh het diertje is te soet.
Neen: ick souw hem ander kruyen,
Doen soo mee als Jaspers vrouw,
Laten met de klock of luyen[487]
Dat hem niemant borgen souw?
't Is te slim het wijfs juwelen
Als sy nieuwers op en gist,[490]
Soo bedeckt en stil te stelen
En die daetlijck dan verpist:[492]
Sou een Vrou dit steets verdragen?
Myn dunckt seper vast van neen:
'k Weet hier noch wat houwt te sagen[495]
Styntie stuert hem daer vry heen.[496]
'k Wed je hebt dan beter leven,
Lieve moer: ey! laet je raen
Heb je dan wat of te weven,[499]
Het getou sal beter gaen?

476 Bot gepunt en galt gheen baers: met een bot mes kun je geen baars schoon maken, dus: zonder erectie is de paring onmogelijk.
482 ontdragen: stelen, wegnemen.
487 met de klock of laten luyen: door de stadsomroeper bekend laten maken.
490 nieuwers: nergens; op en gist: op bedacht is.
492 verpist: verpatst.
495 hou(w)t sagen: slaat op het rasphuis waar nietsnutten te werk werden gesteld.
496 Styntie stuert: Stijntje, stuur (...)!
499 te weven: te vrijen.

Al genoech het hooft gebroken,
'k Heb met andre niet te doen:
Wel: wie komt daer soo gedoocken?
Bloet! die veugel lijckt al groen.[504]
Gut: hoe stapt de arme stryer?[505]
Hoor: hy hyght schier nae syn aem,
Dat lijckt al een grage vryer,
Want hy dost hem heel bequaem.
Hoo! wie drommel mach het wesen?
Ia: ick heb hem in't versier:[510]
'k Wed syn aers de brant van vresen![511]
Lieve lanst wat soeckje hier?
Dit is doch voor u gheen hachje[513]
't Meysje kyckt al na wat groots,
Dwaelje hier soo meenigh nachje?
En de Burrigh-wal is doots.
Klaertie wilt u eens erbarmen
Soete Meysje kom doch veur,
Siet de slocker staet te karmen
Met het oor schier aen de deur,
Gut hoe swiert hy met zyn ogen
Dan om hoogh, en dan om laegh!
En niet een reys noch te mogen?
By men solen 't is een plaegh.
Lanst jey dwaelt byloo te byster,
Seper 'k bidje gaet maer heen,
Want je vrydt doch niet een Vryster
Of het valt een blaeuwe scheen,[528]

504 groen: geil.
505 Gut: Dit staat aan het begin van een pagina, zonder de dubbele punt echter; maar de reklaam heeft deze wel. Omdat aangenomen mag worden dat die het handschrift nauwkeuriger volgt, is hier de dubbele punt wel overgenomen.
510 versier: vizier.
511 de: die.
513 gheen, tekst: ghen; hachje: eig. boutje, dus: dit is geen spekje voor jouw bekje.
528 een blauwe scheen vallen: een blauwtje lopen.

Ben je kleyn en teer van schinckel
Wordje daerom soo gehaet?
'k Sie je dickwiels in je winckel
Als een Adel in zyn staet,
Als een Pauw soo kanje treden,
Mannen houd u aen een sy![534]
Siet wat set het Geckje schreden?
Lieve laet de Knecht voorby.[536]
'k Seg je lyckt by gort een Ioncker
In het brave Krygsmans kleet,
Gheen soo op gheblasen proncker
Ick in't hele vaendel weet,
En sou jey gheen nieyt belesen?
Wat! dat vouwt heel uyt de kreuck:[542]
Of sout door de study wesen?
Want het lyckt ghy hebt een beuck.[544]
Doch ick kander die u lycken
Even van het selfde stof,
Die nae grote Iuffers kycken,
En altydt is 't klosjen of.[548]
Heer: de Knecht is soo parmantigh!
Ia een Cicero in praet:
En het hele Lyf is kantigh[551]
Als hy eens uyt vryen gaet,
Doch hy wil by nacht niet lopen
Neen: hy soeckt het al by daegh,
Light sel hy het lutsje knopen[555]
Want het diertie wort al graegh,

534 houd u aen een sy: ga aan de kant!
536 Deze zin spreekt Fop tegen Trijntje.
542 dat vouwt uyt de kreuck: daar klopt niets van.
544 beuck: boek.
548 altydt is 't klosjen of: nooit schiet er iets voor hen over.
551 kantigh: met kant bezet.
555 het lutsje knopen: zijn doel bereiken (meestal obsceen).

Als sy hem van veer siet treden
Springht haer hart schier uyt haer Lyf.
Want hy is door al zyn leden
Haer vermaeck en tyt verdryf.
Gut sy weet hem soo te stroocken,
En hy ratelt met de beck,
Maer wanneer hy heeft ghesproken
Seyt se: wel! wat seyt de Geck?
Dat zyn lieffelycke woorties,
Dat zyn tekens van de min,
Dat zyn rechte harte koorties
Want sy boejen ziel en sin
't Ventie sachmen wacker streven,
Altyt weer an na de raep.[570]
Waer een kunstenaer na't leven
Socht te treffen 't Ionge schaep:
Hele dagen ginck hy wachten,
't Staen dat was hem gants gheen kruys;
't Soet dat kon het suer versachten,
's Avonts broght hy't hartje t'huys.
Maer wat heeft een Knecht te lyen
Die het wel van harten mient?
Hy moet als een lans-knecht stryen
Eer dat hy zijn schat verdient;
Daer weet desen af te spreken
Want hy leé nu lest gewelt,
't Sou een Mensch de sinnen breken
Schoon sy waren wel gestelt,
Soete slocker quam wat kijcken
Daer die schilder besich was,
En het Meysje sat te prijcken
Of sy een Commedy las,

570 na de raep: naar het Rapenburg? of: om de buit binnen te halen (hetgeen echter de volgende zin met ‘Waer...’ onbegrijpelijk zou maken). Of, tenslotte, zinspeling op familie Raep?

Daer begon hy heel te vryen
Wat voor liefde dat hy droech,
Doch sy moch die praet niet lyen
Dies sy hem haest van haer sloech,
Iuyst quam daer een ander streven,
't Leeck een Schipper of syn maet,
Die heeft goet hart wech gedreven
Van de Kamer tot op straet;
d'Ogen waren schier aen greyen,
Want het was een grote spijt
't Meysje niet nae huys te leyen
Daer men 't lijf had op gevlijt.[600]
Wel de Droes moght dat verdragen
Van een slechte lompe Boer,
'k Had by gort daer om geslagen
Dat hy voor sint velten voer[604]
Dan wat souw 't onnosel ventie
't Is een mantje sonder hart
Die van 't Meysje voor een drentie
En als sot gehouden wart.
Broeck wat zijn de jonge baesjes
Inde liefde oock versot?
't Schynt sy reutlent als de blaesjes
Van een vastens rommel-pot,
'k Gingh wel eer eens mee uyt vryen[613]
Maer in't minste niet soo broets,
'k Wist my nae de ploey te vleyen[615]
En ick boot het vel wat goets.[616]
Daer mee kost ick haer bekoren,
Daer me was het lopen uyt.
Als sy nae de veel niet horen
Soo is al het spel verbruyt

600 Waar men zijn zinnen op gezet heeft.
604 sint velten (d.i. sint Valentijn): schutspatroon van lijders aan vallende ziekte. Hele zin dus iets als: buiten westen (slaan).
613 wel eer: vroeger.
615 nae de ploey vleyen: zich aan de situatie aanpassen.
616 vel: vrouwtje.

Let maer eens op stijve Ioris
Die doet moeyten om de Meyt.
Want hy in de stoep van Floris
Dickwiel hele nachten leyt,
Offer somtijs reghen vlagen
Vallen dat het water stort,
Dat en kan hem niet verjagen,
Noch gheen kouw sijn hette schort,[628]
Als de witte vlocke swieren
Datter niemant uyt en siet,
Soo gaet Ioris tiere lieren
Door de liefde 't klapperliet,[632]
Hey! daer drilt hy op de tanden
Met de mantel voor de mondt,
Blaest van weelde in zijn handen
Of hy op de Schilt-wacht stont,
'K Hoorde lest eens hoe hy queelde
Want hy is het heel gewent,
't Gaet soo goet schier of hy speelde
Op het Noortse Instrument,[640]
'tMeysje staet in huys te lachen
Met haer Suster aen haer sy,
Hoor: hoe kan de slocker prachen
't Is een leer-beek van ghevry.[644]
Jaren langh: by gut: te lopen
En de Vryster niet te sien,
Sou men soo het vel verkopen
Dat most wonder baer geschien?

628 hette: hitte; schort: doet ophouden.
632 klapperliet: eig. lied van de klepperman, hier natuurlijk het lied dat de vrijer met zijn tanden klappert.
640 het Noortse Instrument: de noordsche balk (een snareninstrument)? Of een zinspeling op Anthoni van Noordt, de organist van de Nieuwe Zijds Kapel, in deze jaren?
644 leer-beelt: model.

Vraeghtmen dan hoe ist gelegen
Ioris hebje 't Ia woort schier?
'k Had het gistren haest gekregen
Seyt hy soo na lagh het vier.[652]
En de Meyt heeft van haer leven
Hem niet eens te spraeck gestaen,
Souse soo het Ia woort geven
Dat sou seper drolligh gaen
Mocht hy maer soo ver eens komen
Dat sy gaepte dat hy 't sagh,
Ioris die sou dan wel droomen
Dat hy by het diertie lach.
Dan wat sou den bloet bedryven?
Soeckt hy mee al nae een gat?
't middel-punt en wil niet styven[663]
Want het sobbert steets in 't nat.
'k Weet bykans geen meer te seggen:
Wel: waer duycker of ick ben?
Wie mach daar in't venster leggen?
Dat lijckt al een broetse Hen;
Al gesien: by gut ick kander!
Dit is op de Keysers gracht.
Of den groten Alexander
Noch van Iuffer wert verwacht?
Seper 'k heb dat wel getroffen
Want de kaers de staet en brandt,[674]
Wel wat segje van de moffen
Met haer bot en dom verstant?
't Moet het dingh geweldigh jeucken
Dat se soo een klouwert toeft,[678]
Wil hy nu gheen stockvis beucken
'k segh hy dan gheen moocker hoeft,

652 vier: vuur.
663 het middel-punt: de penis.
674 de: die.
678 klouwert: sul; toeft: wacht op.

Van syn leven niet bequamer,
D'ouwe klouwer is te bedt,[682]
Met haer tweeties op de Kamer
Soo raeckt wis de vinck in 't net,[684]
Neen de knoet die kan het passen[685]
't Hanght allenich aen het endt,[686]
Weet hy soo een gier te lassen[687]
Soo is sy de steeck ghewent?
Gut hoe stil weet hy te sluypen
Of hy nieuwers af en weet?
Ioncker hier valt wat te kuypen,
Is u dryfhouwt maer gereet?
Snap maer in en hout u laechjes,
Hier is niemant die u steurdt,
Och men Juffer is heel graechjes[695]
Want haer kousje wacht een beurdt[696]
Wel men kan 't niet beter maecken
Als de kamer-meyt te vrient,
Die beschickt dan alle saecken
Mits sy spelle gelt verdient,[700]
Maer wat beurt'er by de Rycke?
't Goetje brant van over daet,
Soo men eens terdeegh will kijcken
't Swickt so waer schier daer het gaet,[704]
Op het Schou-borgh wast voor desen
Voor de grage baesjes mooy,
't Was daer goet en veyl te wesen
Sprong de broeck eens uyt de ploy,

682 klouwer: (ditmaal) afgeleefd man.
684 de vink raakt in het net: vaste uitdrukking, waarin gedacht wordt aan de betekenis ‘penis’ voor vink.
685 knoet: Mof.
686 Hanght, tekst: Hangh; aen het endt: na afloop.
687 een gier lassen: contaminatie van: een gier maken (heen en weer bewegingen maken) en lassen (twee dingen aan elkaar vast maken, vaak in obscene betekenis).
695 Juffer, tekst (met f-s verwisseling): Jusser.
696 kousje, zie noot regel 356.
700 spelle gelt: fooi.
704 swickt: zakt door de knieën (cf. regel 464).

Had men lust om wat te stoejen
Met een snap de vensters toe,[710]
't Hoen dat kost daer Kieckens broejen
En de Haen en wist naeuw hoe,
't Was soo waer een goelick baentje,
't Was een eerlick hoenderhock,
Want men stack daer menig kraentje
In het swick-gat van de rock,[716]
Maer het is nu al te open
Daer kan niet een ding gheschien,
'k Wed daer sou aers menig lopen
Die mer nu niet komt te sien,
't Is te schaedlyck voor de ouwe[721]
Menigh huysje is'er leegh,
Want daer valt nu niet te touwe[723]
Daerom gaet het oock gheen deegh.
Was het soo als van te voren.
Seper 't was u veel proffijt.
't Ionghe goet dat soeckt het boren[727]
Eer het avegaert verslyt.[728]
Iorden heeft nu uyt ghelopen[729]
Want het heylijck dat is klaer,
Moertie gaet vast stoffen kopen
Op de reekningh van de Snaer.[732]

710 vensters: de zitplaatsen in de schouwburg waren in een soort loges ondergebracht, die oorspronkelijk met een gordijntje afgesloten konden worden, een mogelijkheid waar druk gebruik van gemaakt werd; zo druk dat al na een jaar de gordijntjes weggenomen werden.
716 swick-gat: eig. spon van wijnvat.
721 de ouwe: de pachter van de schenkrechten etc., òf (meervoud) de ouden van dagen; de inkomsten van de toneelvoorstellingen gingen immers naar wezen en oudemannen.
723 touwe: eig. kloppen, algemeen echter obsceen als: copuleren. Van de betekenis van de algemeen bekende uitdrukking ‘het deeg touwen’, krachtig kneden, wordt in de volgende regel gebruik gemaakt.
727 boren: copuleren.
728 het avegaert: de boor (obsceen)
729 Jorden hoeft niet langer te lopen.
732 Snaer: schoondochter.

'k Hoor hy krijght drie nieuwe packen
en twe mantels dubbelt net,
Maer de Bruyt moet schyve kacken[735]
't Wort nu maer in 't schrift geset.
Hoe sel 't ventie gaen brageren?[737]
Beurs en Dam sta dan vry vast,
Raeckt hy in dees brave kleren
Soo lyt Vaerties winckel last,
Niemant heeft een woort te spreecken
Hy leyt alle rechten uyt,
Dan wat sou hem oock ontbreecken[743]
Daer de vaer 't hem staeg beduyt,[744]
Isser gelt met praet te winnen?
Soo wort hy wel haestig rijk,
Want hy sal geen pleyt beginnen
Eer het dient heeft hy gelijck.
Ick wil andre niet bestraffen,
Doch het is wel meer geschiet.
Honden die het meeste blaffen
Dat en sijn de byters niet,
Best dat ick mijn rust gae houwen
En mijn eygen saecken doe,
Iorden mach sijn Iuffer trouwen
Want sy komt hem nu doch toe,
'K laet een yder in sijn wesen,
Daer mee is mijn praet gedaen.
Wilje noch wat sonders lesen
Soo most jey tot Ian-ooms gaen?
Die door kruypt schier alle gaten,
Inde Stadt schiet niet een fort
Of hy weet'er van te praten
Wat er aen de toestel schort,[764]

735 schyve kacken: met geld over de brug komen.
737 brageren: de gebraden haan uithangen.
743 ontbreecken, tekst heeft: ontbrecken.
744 beduyt: uitlegt.
764 Wat er, tekst: Water.

'K mach myn hooft daer niet mee quellen
Dit is soo maer voor de kool[766]
Want men hoort het daegs vertellen
In het groote klappers school,[768]
Dat men eens ging registreren
Wat de radde tong daer smeedt
Spieren, senuws aadren, smeren[771]
't Wort van stuck tot beet ontleet,
Dingen! ja het is te wonder
Watmen daer gedurigh hoort,
Dan een stort vlaegh, dan een donder
't Komt een daer schier al aenboort,
't Sou een Corpus Iuris lycken
Was de hellift in geschrift,[778]
Daer gebeurt niet by de rijke
Of het wordt daer al gesift,
Niet en blijft'er van verholen
Wat'er in de Stadt geschiet,
Inde alder hoogste scholen
Hoort men sulcke lesse niet.
Nu mijn tijt die is verlopen
Almen best by 't wijf te bedt,
'k Moet haer ook een kermis kopen[787]
Want de kramen sijn geset,
'K wens u samen wel te varen,
Houwt mijn praetjes maer voor jock
Is de veel wat doof van snaren[791]
Harst de haren vande stock.

766 voor de kool: voor de gekkigheid.
768 klappers: kletskousen (dus: in het milieu van de roddelaars).
771 smeren: wordt van verschillende anatomische onderdelen gezegd; hier ws. slagaderen.
778 geschrift, tekst: geschift.
787 kermis: kermisgeschenk, ditmaal letterlijk, want ‘de kramen zijn al opgezet’.
791 veel: vedel; doof: zonder (het juiste) geluid voort te brengen.

't Is een bouwt in 't wilt geschoten[793]
Raeck ick wat: het is by gis,
Nu mijn spillen op gesloten[795]
Tot daer weer wat sonders is.

Roffel al voort.

793 bouwt: bout, stuk wild.
795 spillen: spullen.

[Pieter van den Broeck en Jacob Valck]
St. Nicolaes milde gaven, aen d'Amstelse ionckheyt
Ofte het laetste Quartier der Amsterdamsche Mane-schijn.[aant.]

Lieve keyeren:

Na mijn oude ghewoonte kome ick hier wederom mijn gaven op offeren / ende mildelijck uyt deelen: aen die geen die mijn heylighe naem bekent / ende jaerlijcks yet van my te verwachten hebben: hoewel mijn gaven by veele niet geacht / ende na waerdy niet aengenomen worden / soo troost ick my ghelijckwel daer mee datter noch eenige: hoewel weynigh / gevonden: die eenichsins danckbaer ende mijn bewesen deucht erkennen / die weynighe segh ick / die soo danckbaer van harten maken / dat ick mijn milde gaven / sonder onderscheyt in't generael laet voort gaen ende niet aensiet wie het verdient of waerdigh is: Maer ick heb nu een tijdt langh herwaerts / boven op de schoorsteen sittende gesien / de quade gangen / ende lasterlijcke daden / die hier van vele gepleecht ende die mijn rijcke gaven ontwassen sijn / och dat ick in mijn hoogen ouderdom sulck een droevighen / ende verkeerde staet moet beleven / datmen alle goede vermaninge en stichtelijcke dingen verwerpt / die een Mensche brenghen tot sijn eygen welvaren: Ick had soo wel gehoopt datter wat beternis inde gemoederen soude ghekomen sijn / door het schijnen van de klaeren heele ende grove roffels Mane-schijn / ende van het nimmer ghenoech ghepresen Sonne-schijntje: Maer wat ist / hoe schoon men 't licht haer voorstelt / sy blyven in die groote duysternis al wandelen / niemandt en siet eens om / maer meent dat al sijn daden / ghelijck de gedachten in het duyster begraven blijven / maer och die sulckx meent / is vart[1] *bedroghen /* S. Niclaes: *die siet al meer als yemandt meent / ende blijft voor hem doch niet*[2] *verborghen: Ick sal nu maer ter loop / eenighe dinghen aenroeren die my noch vars in de gedachten speelen / soo ick het soo just op de Poëtse stijl niet weet uyt te leggen / is niet vremt / alsoo ick my met andere dinghen te bekommeren heb: wel dan Vrienden / betert u handel / en wandel / ende neemt dese goede vermaninghe in acht / of ick sal ghenootsaeckt wesen / al u dingen noch beter op te mercken / en teghens toekomende*

Voorwoord in oorspr. druk gotisch.

1 vart (ver): heel erg.

2 niet: niets.

Jaer / Tijnnagel / en Jan Soet / met den Advocaet[3] */ in 't werck stellen / die alle jou bedreven fouten na den rechten stijl sullen uyt-legghen / want voor my can niet verholen blijven / daeromme betert u / ende neemt doch in acht dese goede vermaninghe / van*

S^{t}. Niclaes.

3 den Advocaet: wie hiermee bedoeld wordt, is niet met zekerheid vast te stellen. Door de opsomming in deze passage, waar 'de advocaat' op één lijn gesteld wordt met Tengnagel en Jan Soet, de schrijvers van de vorige 'Maneschijn-paskwillen', krijgt men de indruk dat ook deze onbekende iets met die boekjes of althans met één ervan, te maken had. Het is onder meer daarom dat ik de mogelijkheid opper, dat het opdrachtvers van de *Sonne-schyn* (ondertekend door J.N., hetgeen tot nu toe voor de initialen van J. Noozeman aangezien werd) geschreven is door de advocaat Jan van Nieuwenhoven. Uit de woorden hierboven maak ik op dat Van den Broeck en Valck, de twee auteurs van *St. Nicolaes*, gemeend hebben dat het gehele werkje door Van Nieuwenhoven geschreven was. Men vergete niet dat dit allemaal 'illegale' boekjes waren, waarvan de auteur soms niet met zekerheid bekend was. Wij, die de processtukken van 1640 kennen, weten dat Tengnagel de *Sonne-schyn* schreef (zie Inleiding, p 23), maar de tijdgenoten waren daar lang niet altijd van op de hoogte. Niet alleen deze passage over 'de advocaet' doet mij vermoeden dat de auteurs van *St. Nicolaes* een verkeerde aanzagen voor de schrijver van een voor hen nogal onaangenaam gedicht, maar ook het feit, dat Nieuwenhoven de scherpst geattakeerde persoon in het paskwil van Van den Broeck en Valck is. Daarover passim in de noten.
In de nu volgende tekst is de interpunctie uitermate slordig. Vaak dient een teken als punt of komma-punt geheel genegeerd te worden om tot een goed begrip van de zin te komen.

[St. Nicolaes milde gaven]

'T Lieflijck weertje, ende vlagen
Van de held're Somer tijt
Zijn vertrocken, en de dagen
Bennen hare soetheydt quijt.
Cortheyt om is nu gaen nad'ren,[5]
Door 't verliesen van het licht
Dat van 'shemels hooge rad'ren,
Ons de glans op 't aertrijck sticht.

Alles heeft sich nu verloopen:[9]
Om te gunnen d'rechte plaets
Aen de borsten die met hoopen
Stadigh kroeghen met hun maets;
Yder moet sijn tijt verspillen
Na gelegentheyt van 't Iaer,
Somers in de way te drillen[15]
En in d'Herfst, by 't vremt haer.[16]

Of te roocken, en te smoocken
Inde stinckende Toback
Dat een yder 't hart moet koocken
Als men denckt om 't ongemack,
Doch ons Iantje salt niet seggen[21]
Die 't soo heerlijck weet te doen
En soo braefjes uyt te leggen
Dat het 'smensen lijf kan voen.

5 Cortheyt om: de korte dagen.
9 heeft sich verloopen: is verminderd?
15 drillen: copuleren.
16 haer: vrouw(volk).
21 ons Iantje: gezien regel 40 lijkt mij dit duidelijk over Jan van Nieuwenhoven te gaan. Deze 'advocaet' wordt m.i. ook in het voorwoord 'Lieve keyeren' bedoeld, en dat hij voor de auteur van de *Sonne-schyn* aangezien wordt, blijkt ook uit de strofe die begint met regel 49. Als geducht roker stond hij blijkbaar ook bekend, zie regel 444, in een passage die zonder enige twijfel op hem betrekking heeft. Wraakgevoelens over de *Sonne-schyn* (waar hij onschuldig aan was...) verklaren dan waarom hij hier als eerste slachtoffer valt, en later nog eens een beurt krijgt.

Voeden can het edele kruyt
Sonder nuttingh van de spijs
Alsje drinckt een nobele fluyt
Op de Rotterdamse wijs.
Geen van al de noble basen
Soo daer leven by de roock
Die dit mantjen can verblasen[31]
In het drincken van de smoock.

Heele nachten can hy sitten
Met het pijpjen in syn hant
En daer wacker bier by kitten[35]
Op 't welvaren van het Landt,
'k Loof Vulcaen in al syn erven
Geen soo braven rooker heeft,
Noch geen trony soo veel verwen[39]
Als in 't Nieuwe hofje sweeft.[40]

Geen van al de Bacchis knechten
Daer hy stadich meer verkeert,
Ofse gaen hem d'eer oprechten[43]
Van hun 'tbest te zyn gheleert.[44]
'tSy in slimmicheen van treken
Dien hy dagelycx betoont,
Om een meysje te bepreken
Datse van hem wert ghecroont.[48]

31 verblasen: eig. wegblazen, dus: overtreffen (met een toespeling op het roken).
35 kitten: drinken.
39 verwen: kleuren.
40 't Nieuwe hofje: hierin zie ik een toespeling op de naam van het slachtoffer. Het is echter ook mogelijk dat er nog een verwijzing naar een kroeg in gezien moet worden. Verder werd in later jaren een liedboekje *De Nieuwen-hofsche Rommelzoo* uitgegeven, maar ik zie geen verband met Jan van Nieuwenhoven.
43 oprechten (oprichten): toekennen.
44 Van hun: (dat hij) van allen (...) is.
48 ghecroont: eig. tot bruid gemaakt.

Of in 't stuck van alle talen[49]
Soo in 't Frans, als in 't Latyn,[50]
Dat hy heerelijck af gaet malen[51]
In syn blinckent Sonne-schijn.
Sonne-schijntje uyt wiens stralen
Blinckt de glans van d'eele gast,
Daer de Meesters selfs voor dalen
Als hy in syn sackje tast.

Sackje dat vol geesticheden
En soo nobel is gheleert:
Dat ick loof met groote reden,
Dat ghy zijt ghepromoveert.
Niet te Leuven, noch te Layen,[61]
Maer te Kaen in't groote hof,[62]
Daerse sulcke ezels bayen
Om te krygen zilv're stof.[63-64]

Haesje met jou kruyfde locken[65]
Sech hoe staet het instrument?[66]
Voelje noch wat van de pocken[67]
Daerje lest mee waert gheschent?
Of hebt ghy uyt mede-lyden,
En tot salvingh van de tas,
Iou Confrater gaen verblyden,
Daerje soo beset mee was.

49 Deze strofe bewijst dat de bedoelde 'Iantje' aangezien werd voor de auteur van *Sonne-schyn*, althans door de schrijvers van *St. Nicolaes*.
50 Dat een grapje gemaakt wordt over het pronken van de auteur van de *Sonne-schyn* met zijn kennis van het latijn, is begrijpelijk: het boekje wordt ingeleid met een hele parade van latijnse citaten.
51 malen: schilderen.
61 Layen: Leiden.
62 Kaen: de universiteit van Caen, in Normandië, dateerde al van 1434, en werd wel meer door nederlanders bezocht. Er was onder meer een juridische faculteit.
63-64 Duur was deze universiteit blijkbaar wel, want ezels als 'Iantje' worden er 'gebaad' omwille van het zilver dat van hen af komt.
65 Haesje: ws. makelaar De Haes, die meer ter sprake komt (regel 1054).
66 het instrument: het geslachtsorgaan.
67 pocken: geslachtsziekte.

Na mijn dunckt hy siet soo blieckjes
En soo geeltjes om syn muyl,
Of hy al de sallif klieckjes
Had te dragen aen syn buyl.
Doch ick meen je sout wel willen
Dat hy weder was te vreen,
En dat jy weer soet mocht spillen
In 't geselschap van de steen.[80]

Doch geen noot je hebt verkregen
d'Langhghewenschte heerschappy,
Maer door 't gaen van slimme wegen,
Brenght het niet veel voordeel by.
't Makels ampt dient waer genomen,[85]
Als men 't schoon verkregen heeft,
En een yeder moet sich tomen[87]
Na de winste die Godt geeft.

Doch soo 't wisselen, niet wel voort.[89]
Laet u selfs onderrechten
Inde cours van d'onder boort[91]
Door de ouw ervaren knechten.
Daer is nimmermeer geen vrede
'tZy by d'een of d'ander moer,
Die niet opent haer geleden,[95]
Vraecht dat vry aen Onckelboer.

80 In 't geselschap van de steen: ws. terwijl je zit te dobbelen.
85 't Makels ampt dient waer genomen / Als men 't schoon verkregen heeft: Het is niet genoeg of men makelaar wordt, men moet wat doen als men het eenmaal is.
87 tomen: eig. inhouden, dus: richten (naar).
89 wisselen, namelijk als makelaar; voort: vordert, slaagt.
91 onder boort: geslachtsgemeenschap (boren is copuleren).
95 geleden: leden (de leden openen is een herhaaldelijk in deze paskwillen voorkomende uitdrukking).

Of aen Machtich die heel vierich
In die wislingh, daeg'lijcx doet.[98]
Ackers-dijck die wordt te bierich
En versuypt het heel ghemoet.
Claesje met jou gouwe Wagen[101]
Daer de Ziep ton op emaelt,
Heer wat hebt ghy last te draghen
Door het springen van jou naelt.[104]

Doch je bent noch al voorsichtich
Dat je nimmermeer en rijt,
Sonder merry die niet schichtich
Noch niet after uyt en smijt.[108]
Anders souw het jonge leven
Dat jou lieve moer soo dick[110]
Heeft gecoestert lichtlijck sneven
In een hippolitus strick.[112]

98 de ‘wisselingh’ waar deze Machtich vooral mee bezig is, heeft dus weer met de ‘onder boort’ te maken. Vandaar het woord ‘vierich’ in de vorige regel.
101 Claesje: de zeepton in de volgende regel maakt het ws. dat Claes Zeep bedoeld wordt.
104 naelt: penis.
108 schichtich, vul aan: is.
110 dick: dikwijls.
112 een hippolitus strick: een niet geheel duidelijke toespeling op het verhaal van Hippolytus, die door toedoen van zijn vader Theseus omkwam doordat hij in de teugels van zijn wildgeworden paarden verstrikt raakte. Als de moeder van zijn kinderen niet zo'n makke merrie was, zou Claes Zeep blijkbaar het leven van zijn nog ongeboren kinderen in gevaar brengen.

Heer hoe moet dat Hencxtje springen
Als het soo een paar op heeft,
En hoe moet die merry wringen
Alsser soo een quantus leeft.[116]
Trouwens dat en is geen wonder
Luytjes kous en voelt geen gront,[118]
Claesje stooter wacker onder
En hy maeckt de Ziep-ton ront.[120]

Dat 's geen noot hy macht wel tuygen[121]
Met sijn rijcke milde handt,
Dat een kijnt of twee gaet suygen
By peet Nel in Waterlandt.
't Is weer vreuchdich met sijn Iachje
Te gaen zeylen nae die plaets
En te halen daer een lachje
Van die soete kleyne maets.

Hoor ick niet jou buer-man krayen[129]
Ia voor seker 'tis den baes,
Siet hy sal het vaendel swayen
Op de sluys want daer is plaets.
Vyt de wech wat Wortel-boeren,[133]
Dese kinckels staen soo stijf,
Hy kan aers de vlagh niet voeren,
Door sijn beenen om het lijf.

116 soo een quantus: zo een groot (geslachtsorgaan).
118 Luytje: kan betekenen ‘vrouw’ in het algemeen; het is echter ook een gelderse vrouwennaam. Mogelijk heette de vrouw van Zeep zo; kous: vrouwelijk geslachtsorgaan; voelt geen grond: is diep (kan dus zo'n ‘quantus’ aan).
120 ront: h. zwanger (de zeepton is nu de vrouw).
121 tuygen: klaarspelen.
129 jou buer-man: blijkbaar een zekere Haen? (regel 139). Hij gaat op de sluis staan vendel-zwaaien (regel 135-136 beschrijft hoe hij de vlag om zich heen draait, tussen de benen door).
133 Wortel-boeren: vindt dit plaats bij de wortelmarkt (aan de Oude Z. Voorburgwal)?

Dat 's een langhst ay siet hem swieren[137]
Met het vaendel om sijn hooft,
Haentje can het soo manieren
Dat het ouwe maets verdooft.[140]
Onder al de twintigh vromen[141]
Daer den Aemstel roem op draecht,
Vintmer geen soo uytgenomen
Die sijn jonge leven waeght.

'tZy by nachten of by dagen
Hy en siet geen weder aen,
Heefter yemandt wat te klagen
Die comt datelijck na de vaen.[148]
Grootsheyt can sijn geest niet binden[149]
Tot verkrenckingh van sijn eer,
Daerom heeft hy soo veel vrinden
Aen dat bierich Wtters Veer.[152]

Niemandt van die swellich buycken
Ofse kennen dese sanght,[154]
Want hy schaftse groote kruycken,
En hy vultse moy de hanght.
Geen van al die 't Veer passeren
Sulcken wil by Schippers heeft,
Knechs en Iongens met hem scheren[159]
Want hy 's al vry lapus geeft.[160]

137 langhst: eig. krijgsman, een spottende aanduiding, waar het hier over een schutter gaat.
140 verdooft: stom doet staan.
141 de twintigh vromen: de schutters.
148 vaen: vaandrigt.
149 Grootsheyt: (familie)trots.
152 dat bierich Wtters Veer: het Utrechtse veer lag aan het Singel (toen Koningsgracht) bij de Gasthuismolensteeg. De brouwerij De Zwaan, die zich daar bevond, had zijn vaten bij de steiger staan, vandaar ‘bierig’. Terzijde: het Utrechtse veer was ook Tengnagel goed bekend, want hij woonde om de hoek, aan de Herengracht bij de Gasthuismolensteeg.
154 sanght: van sant, heilige, gewoon woord voor ‘kerel’ of ‘knaap’.
159 scheren: schertsen.
160 lapus: drank (ik neem aan dat dit afgeleid is van ‘stenen’ voor drinken, via een potjeslatijn vertaling, want ‘lapis’ betekent steen, kei). Het woord *'s* in deze regel staat voor *s', se* (hen), een verkeerde plaatsing van de apostrophe, die in deze tekst schering en inslag is.

Wijsheyt comt ons nu weer nad'ren
Siet hier is de rechte quant
Die de brave Cats sijn blad'ren
Heeft gestadich inde handt.
Heer hy is soo weyts belesen,
Datje niet een woort en spreeckt,
Of je hebt een vaers te vreesen
Dat vol diepe reden steeckt.

'kMeen eer langh men sou hem kronen[169]
Met d'een of d'ander maecht,
Waren maer sijn paerse koonen
Met geen smouticheyt gheplaecht.[172]
Lammert oom en wilt niet suchten
Smout die is te vast en kael,[174]
En se houtet maer voor kluchten[175]
Al sijn mal gerijmde tael.

Maer sijn Macker dats een gasje
En en brackje van sijn tijt[178]
Die sijn soete middel quasje[179]
Meen ick geen gebreck en lijt,
't Is een Hylas in sijn leven[181]
En een snogg'laer in sijn hert,[182]
Want je siet hem dagelijcx sweven
Van de een op d'ander mart.

169 kronen: huwen.
172 smouticheyt: vetzucht.
174 vast: dik.
175 se: blijkbaar de dochter van ‘Lammert oom’ die gerustgesteld wordt.
178 brackje: pierewaaier.
179 middel quasje: het kwastje dat in het midden hangt...
181 Hylas: vriend van Hercules, die door een verliefde bronnymf in het water werd gesleurd. Hier wordt ws. bedoeld: iemand waar de vrouwen gek op zijn.
182 snogg'laer: ? Samenhang met ‘snugger’?

'k Ra u al ghy soete Maechden
Die den Amstels Rey vereert,
Of hy d'een of d'ander vraechden,
Dat ghy voor hem zijt geleert,[188]
Want hy soeckt niet als zijn hoetje
Fraey te stellen na de wint,
Tot dat hy een lieflijck bloetje
Met een hoope duyten vint.

Doch sijn wesen is bekoorlijck,
En sijn trony is mee schoon,
Daerom isset oock behoorlijck
Dat hy hiet als Venus Soon.[196]
Siet hier comt een moy paer coppels
Van het botte Spreeuwen-nest:[198]
Ay besiet die blancke droppels
Wie is vande vier de best.

d' Acsy-cooper met sijn kuyten[201]
Is een man van goet ghehoor,
Die door 't rammelen van sijn duyten
Kreegh een moye haes op 't spoor.[204]
d'Wedder can so hooch niet climmen[205]
Als sijn broeder heeft ghedaen
Want haer staet het lieflijck grimmen[207]
Van sijn ape-muyl niet aen.

188 geleert: op je hoede.
196 Venus Soon: onduidelijk.
198 Spreeuwennest: deze vier heren zijn ws. de Bontemantels, zie ook regel 1089 vlgg. Ook daar wordt het woord ‘spreeuw’ voor één van hen gebruikt.
201 Acsy-cooper: makelaar.
204 een moye haes: trouwde deze makelaar met een dochter van ene De Haes? Of is hij met een andere makelaar, De Haes, gelieerd? Dan zou dit dezelfde persoon kunnen zijn, waar de strofe die begint met regel 65 betrekking op heeft. Daar wordt immers gesuggereerd dat een rijke De Haes samengaat met een minder rijke confrater.
205 Wedder: speculant?
207 haer: hun.

Is 't oock wonder dat een baesje
Die, met d'heele werelt lacht
Bot-vanght, aen een soet'lijck haesje[211]
Dat hem niet een beet en acht.
Broertje dat soo aerdigh wandelt
Alle daegh op jou playsier,
En soo net weet watmen handelt
By het een oft ander dier.

Segh toch eens mijn soete Maetje
Waer je selfs niet mee ver-eert
Denckje niet hier is geen gaetje
Die mijn rijckdom meriteert,
Wt de Son wat laet de stralen[221]
Van het hemels glantsich licht
Op de Iongst van vieren dalen
Met syn blinckend mols ghesicht.

Dats een Batavier van weesen
En Adonis in sijn tijdt:
Want hy deet de Iufferen vreesen
Daer hy eens syn oogh na smijt.
Onlangs had een Ieughdigh Diertje
Soo hy meende hem besint:
Maer hy achtent niet een siertje,
En hy sloegh het inde wint.

211 Bot-vanght, aen een soet'lijck haesje: als de tweede gissing betreffende regel 204 juist is, zou dit betekenen dat de heren de broer van de ‘Acsy-cooper’ liever niet als derde partner nemen. Is de eerste veronderstelling de juiste, dan staat hier dat een ander meisje De Haes in deze ‘ape-muyl’ geen zin had. De veronderstelling van een samenwerking van makelaar De Haes met een ander lijkt mij waarschijnlijker.

221 Wt de Son wat laet de stralen: Ga wat uit het zonlicht, dan kunnen de stralen.

Om syn groote heerlyckheden
Daer 't gheslacht mee waer verkleent,
Dat hy sou in d'echte treden
En met Barckje zyn ver-eent.
Ia wel broertjes 'k souje raden
Dat'je'n anders doent niet laeckt,
Maer besien jou eygen daden,
En de saeck dan beter maeckt.

Comt hier niet een vogel vliegen[241]
Van de Overzeesche kant,
Of sou ick my wel bedriegen
In het aensien van de quant?
Neen bygort ick sie ter deegen
't Is mijn eygen soete maet,
Die om 't lieve Duyf-jes weghen
Soo doorloopt de Warmoestraet.

Heer de knecht is soo doorschoten
Met de heete minne-brant,
Datter moet verkoelingh vlooten[251]
Of hy reyst na 't ander landt,[252]
Och wie souje dan verkiesen
Soete Duyfje in die noot?
Als j'e vryer ginght verliesen
Door het schayen van de doot?

241 een vogel: ws. toespeling op de naam Vogel. In regel 1058 wordt deze genoemd, en wel in een passage waarin velen van de reeds genoemden nogmaals vermeld worden, als klanten van een bepaalde herberg.
251 vlooten: vloeien.
252 hy reyst na 't ander landt: hij sterft.

'k weet geen beter als syn macker
Die is mooy van een fatsoen,
En syn tongh die can hy wacker
Roeren om een eer te doen.[260]
Daer en boven kan hy praten
Men syn lachende gebit,
Dat een yder hem moet laten
In het middelste besit.[264]

En hy gaet nu oock braveeren
Met de naem van Meester Ian,[266]
Om dat hy soo wist te scheeren,
Trots de beste gilde-man.
'k sou syn broertje u wel wijsen
Met syn mooy gemaeckte leen:
Maer die sou u licht misprysen:
Want hy siet na Graeflijckheen;[272]

Grootsheyt quelt jou soete Neef-je
Die 't gemoet soo overheert,[274]
Dat hy denckt hier is geen schreef-je[275]
Die mijn Trony niet begeert.
Noch een ander van syn maetjes
Schiet my daer oock inde sin,
Die een Ioffrouw door syn praetjes
Sou ontsteken inde min.

260 een eer te doen: (iemand) ‘opkuiven’.
264 het middelste besit: het bezit van het middelste (ongetwijfeld obsceen).
266 Meester: chirurgijnstitel.
272 hy siet na Graeflijckheen: hij heeft het oog op ‘Grafelijkheden’ (ws. een meisje uit een adelijk geslacht).
274 overheert: beheerst, de baas is.
275 schreef-je: onduidelijk. Het woord schreef betekent gewoonlijk streep, lijn, grenslijn, een betekenisveld dat hier niets oplevert. Behalve de mogelijkheid, alweer, van een toespeling op een eigennaam, zie ik nog een niet in de woordenboeken te vinden mogelijkheid: meisje of vrouw, afgeleid van schreef in de betekenis ‘scheur’, ‘spleet’, zoals ‘scheurde goedje’ van ‘gescheurd goedje’ komt.

't Is een Iongman die syn saken
En syn neeringh wel verstaet,
En een glaesje klaer te maken[283]
Weet hy oock te lydigh raet;
Heer hy weet so mooy te zwelgen,
Inde nieuwe Spaense vocht;[286]
Dat hy sou 't hem seker belgen
Soo een ander beter mocht.

Heeft hem 't ongeluck lest getroffen,
Daer hy anders is soo heus,
Dat hy gingh voor overploffen,
En hy viel een blaeuwe neus:
Dat kan oock de best wel beuren
Als men eens aen 't sitten is,
Want men kan altydt niet treuren,
En bedencken droeffenis.

Vraeght dat maer de schoone Ionge
Of men niet eens spoelen mach,[298]
Dat het geesjen onbedwonghen,
Hem vermaeckt met soet ghelach.
'kWed voor seker hy sal seggen
Dattet is de rechte grondt,
Brave glaesjes in te leggen,
En te speelen met de mondt.

283 klaer maken: achterover slaan.
286 de nieuwe Spaense vocht: cf. Breero's *Moortje*, regel 2034: ‘nuwe Spaensche Moskedel’.
298 spoelen: drinken.

Sammel kan hem eerst verheughen[305]
Als hy maer aen 't suypen komt,
En op 't swelghen van syn teughen,
Is 't dat hy soo lustigh bromt.
Doch syn tongh is wel ghehangen
En syn Trony moy gheciert,
Om een Ioffrou mee te vanghen
Die niet meer als 't buytenst viert.[312]

'tSchoon gebouw sal heerlyck toonen
Als men 't maer van vars eens siet;[314]
Maer die 't sal te deegh bewoonen,
Vinter vaeck in groot verdriet.
Soo gaet oock met dese Ioncker[317]
Die in 't aensien wel ghekleet,
Maer het binnenst vintmer doncker,[319]
En een gheest die niet en weet.

Als, sich selfs soo achten,
Daer men aen een Tafel sit,
Dat de vremden hem uytlachten
Met de lof, wat Geck is dit:
En hy is soo heeten Kater,
Dat hy krolt in yders huys,
Want hy springht wel over 't water,
Als hy weet een mooye puys.[328]

305 Sammel: ? Een eigennaam lijkt mij niet waarschijnlijk, aangezien ik op gronden die ik n.a.v. regel 329 zal uiteenzetten, aanneem dat deze passage betrekking heeft op Tengnagel. Het zou trouwens verwonderlijk zijn als hij *niet* in dit gedicht voorkwam! De enige betekenismogelijkheid die ik voor 'sammel' kan veronderstellen, is een merkwaardige afleiding van het woord 'sammelen', dat onder meer lanterfanten betekent. De vertaling zou dus zoiets als 'nietsnut' kunnen zijn.
312 Die niet meer als 't buytenst viert: die alleen maar op het uiterlijk let.
314 vars: ver.
317 gaet: gaat het.
319 vintmer: vindt men er.
328 puys: meisje (eig. poes).

'tIs een Way-man, jae hy seker[329]
Als j'em self maer ghelooft:
Trots de beste Lancy-breker[331]
Die sijn Naghel is verdooft.[332]
Lomper Geck wort niet gevonden,
Die soo op syn schoonheyt acht,
En van alle soete monden,
Na behoor wort uyt-ghelacht.

'kMoet me seker noch verheugen,
Dat ick in dees kleyne Stadt
Yemant vin die noch wil deugen,
En bewandelt 't rechte padt.
Dat 's myn Rombouts soete maetje,[341]
Vijfde Burghemeesters Soon
Die gaet om een stemmigh praetje
Als men komt van het Sermoon:[344]

En hy voeght hem by de lieden
Van respect en eer befaemt,
Daer men hoort, en siet gheschieden
'tGeen een stemmigh Knecht betaemt:
En hy doet niet lycker veele[349]
Die een stadigh dronckje schort,[350]
Wt de Kerrick voort aen 't speelen;[351]
Maer hy wacht dat doncker wort.

329 Way-man: jager. Deze mededeling, en de mogelijke toespeling op de naam in regel 332, doet mij aannemen dat deze passage Tengnagel betreft. In bv. de *Lindebladen* meet hij zijn jagerspassie breed uit. Het is aannemelijk dat hij dat ook in de kroeg gedaan zal hebben. Dat het woord Naghel, dat verder niet veel zin lijkt te hebben, op zijn naam zinspeelt, is in overeenstemming met wat in dit gedicht voortdurend gebeurt. Ik zal nog voorbeelden genoeg kunnen aanwijzen van dit soort ‘rebussen’.
331 Trots: zoals, als; Lancy-breker: eig. lansbreker, lansier, vechtjas.
332 Naghel is eig. spijker, h. zeker obsceen.
341 Rombouts: ?
344 Sermoon: preek.
349 lycker: zoals (zin loopt niet).
350 schort: ontbreekt (dus: die een regelmatige borrel nodig hebben).
351 speelen: drinken.

Hellip, daer is men verleghen:
Och! daer buyten sien ick vlam.
Och! wort daer geen hulp verkregen,
Soo komt 't haest aen Amsterdam.
Ay, loopt ras toch na de Heeren,
En versoeckt de sleutels daer,[358]
Eer de brant hem gaet vermeeren:
Ay! wat soo, loopt ras myn vaer.

Nou geen noot, de poort is open:
Lustigh mannen by der handt,
Wilt die ouwe schuttingh slopen;
Voeghtje aen de water-kandt.
Yeder laet nu trouwlijck blijcken
Dat men niet komt buyten gaen,
Om het werrick aen te kijcken,
Maer om wacker by te staen.

Nu (Godt lof) het gaet al mind'ren,
En de vlam is moy gheblust,
En ten kan nu niet meer hind'ren,
Yeder gaet vry weer te rust.
Maer het moeytje wel te deghen,
Neefje om je onghemack,
Daerje waert soo soet gheleghen
Opje pluym gheveerde sack.[376]

358 de sleutels, namelijk van de poort zoals uit regel 361 blijkt.
376 je pluym gheveerde sack: je met veren gevulde matras.

Datje most van boven komen
Om 'tgheraes van desen branght,
En verlaten 't liefflijck dromen[379]
Van jou soet begeerde sanght.
Dochtje niet ick ga al seylen
Met myn Iachje voor de wint,
En sal oock de ree wel peylen,
Daer men een goe haven vint.

't Is soo nobel te gaen strycken,
Met het Masjen overent,
En het Roertjen laten wycken
Na Neptuyn de winden sent.
Maer het blyckt wel dat de Stuerman
In 't Compas niet wel en sach,
Want hy zeylter op een vuer an,
Dat hy voor een heuvel lach.

379 verlaten 't liefflijck dromen / Van jou soet begeerde sanght: (je bed) verlaten waar je zo prettig lag te dromen over het meisje waarnaar je verlangt. De zeven strofen die hierop volgen zijn niet geheel duidelijk. Op grond van het kwatrijn in de *Clitie* dat aan een Van den Heuvel gewijd is (p 591, regel 317 vlgg.) neem ik aan dat de Claes van den Heuvel die in het bovenstaande genoemd wordt, dezelfde is, en dat het geheel gaat over zijn trouwplannen met een meisje dat misschien Schuyt heet (Clitie: van geen heuvel gestoten maar van een schuit). De passage begint dan met het 'liefflijck dromen' van een ander die het oog op dit meisje had, en die zijn 'jachtje' (!) wel een veilige haven in dacht te krijgen. Er komt echter een Van den Heuvel tussen (het jachtje loopt vast op een heuvel). En Neefje, de ander dus, moet naar een nieuwe mogelijkheid omkijken. Maar dan loopt het mis met de familie van den Heuvel: de heuvel verstuift. En de vrijers van het meisje mogen weer voor haar deur gaan tierelieren, nu Van den Heuvel van de baan is. Ook de andere Van den Heuvels raken blijkbaar hun geld kwijt. Michiel (als dit tenminste een Van den Heuvel is) en Willem, die zich redt door een huwezijn overigens ongetwijfeld *niet* de Bartolotti-Van den Heuvels. Willem Bartolotti en zijn vrouw bv. zijn hun hele leven schatrijk gebleven. Cf. Lindebladen regel 1067 vlgg., p 255.

Daer wout (schijnt) niet wel over,
Maer bleef sitten aen de gront,
Doen most Neefje arme slover
Soecken weer een ander ront.[396]
Neefje daerom niet te schroomen,
Neen by gort hout goede moet,
't Iachje can noch wel los comen
Door het spoelen van een vloet.

Siet daer gaet de heuvel dalen
Die soo vastelyck scheen gebout
Op syn dick-ghepronckte palen,
Maer ick sie, 'tis clater-gout.
Ia wel kyeren wie sou 't loven
Datmen 't selfde niet en sach,
Dat de heuvel is verstoven,
Die soo trots en blinckent lach.

Daerom wacker nou je vryers
Die voor desen waert soo graech,
Maecktje selfs nu bedyers,[411]
Sonder uytspraeck inden Haech.
Laet u oochjens nu weer swieren
Na jou lief gewenste deur,
En u fluytjes tierelieren
Op haer ouwe moye geur.[416]

396 een ander ront: ws. een ander schip.
411 bedyers: advocaten. Hele zin: neem je recht in eigen hand, en ga weer achter het meisje aan.
416 geur: wijs.

Maer voor al gheen hollen veughel,[417]
Of hy houtet langer staen,
Als ons Claesjen vanden heuvel,
Die nu troostloos heen moet gaen.
Michel-maet het moeytme seecker[421]
Van jou deerlyck ongheval,
Daerje waert soo soeten preker
En nu licht in leeger wal.

Hadje toch soo hoogh geclommen,[425]
Doen 't de heuvel dragen mocht,
Datje waert in 't koor gaen brommen
En met d'Echte band verknocht.
Soo mocht jy nu licke-broertje,
Mee gaen winnen daghlycks broot,
Mettet loeren achter Moertje,
En 't beploeghen van haer schoot.

Willem heeft sich wel ghequeten
En syn Heuvel braef gheplant,
Om syn droefheyt te vergeten,
In het nieuwen-hofsche zandt.[436]
Iantje broer gheen meer te halen
Van die Heuvels inje Hof,
Ofse brenghen door het dalen,
d'Heele plaets vol puyn en stof.

417 hollen veughel: de fluit had vaak de vorm van een vogel. Er wordt de minnaars aangeraden op een degelijk fluitje te blazen, en niet op een zo weinig soliede instrument als Claes (tekst: Glaes) van den Heuvel.
421 moeytme: doet me verdriet.
425 vlgg.: Michel had verstandig moeten doen en trouwen met een rijk meisje toen het nog kon.
436 het nieuwen-hofsche zandt: Willem van den Heuvel is dus met een meisje Van Nieuwenhoven getrouwd, een zuster van de drank- en rooklustige Jan, waar deze twee auteurs blijkbaar bijzonder op gebeten zijn. Overigens wordt Jan van Nieuwenhoven aangeraden, niet meer Van den Heuvels in zijn familie te halen, anders wordt hij zelf geruïneerd.

't Is wel waer, je hebt verkreghen
Weer een Swagher nae je sin,
Om de glaesjes t'helpen veghen,
En te roocken oock niet min.
Maer dat sal jou lieve Zusje,
Niet behaghen soo ick meen,
Die veel liever met een kusje,
Als met smoocken is te vreen.

Hellip, wie komt hier aen springen,
Met soo weytsen pluym op 't hooft?
Is 't Abeel die door syn singhen,
Yders stem en keel verdooft?
Ia voorseker 'ksie niet qualyck.
Heer hoe is hy op epronckt,
Kyck wat staet syn wesen galyck,[455]
En hoe soet wort hy belonckt

Van de Iuffers, die in 't Schuytje[457]
Mettet lyntje raecken voort,
Als hy soetelyck met syn fluytje
Speelt een aenghenaem accoort:
Of in 't lichte van syn voetje,
Trots de beste van het school,
Daer Matthys soo meenigh Bloetje,
Wyst de snaren syns Fyool.

455 wesen: uiterlijk, ook: gezicht; galyck: zoals het behoort, h. dus iets als bekoorlijk.
457 die in 't Schuytje/Mettet lyntje raecken: veel gebruikte beeldspraak voor ‘die (met hem) naar bed gaan’; voort: onmiddellijk.

Over al is hy ervaren
In het geen jy maer begeert,
Nergens sulje van verklaren,
Of hy is al meer gheleert.
Maer 't is jammer dat syn sinnen
Soo hoogh dravent zyn van moed,
Dat hy niemant hier kan vinnen,
Na de mooyheyt van syn bloed.

Doch ick moet dat weder seggen,
Sou hy niet hooghmoedigh zyn,
Als hem op syn schoot gaen leggen,
Met een soete Roemer Wyn.
Hansje costje mee soo vryen,
En soo fraeytjes raecken voort,
Soo mocht jy 't eens laten glyen
In de soete middel-boort.[480]

Na myn dunckt je bent wat vinnigh,
En wat steeckrigh om je hart.
Doch ick raeje weest soo sinnigh[483]
Als je Ionghe Vriese swart.[484]
Die en sal sich niet licht breecken,
In het springhen op het hout,
Doch hy kan maer effen spreecken,
Want hy is maer dry Jaer out.

480 middel-boort: deze scheepsterm zinspeelt op het woord ‘boren’ voor: copuleren.
483 sinnigh: verstandig.
484 swart: zwart paard?

'kMeen van al de voorder Hansen
Gheen soo hooghlyck is vereert,
Daer Mon peer say, Hans kan dansen,[491]
Wel waer het y 't gheleert.
Welkom, welkom, hoor ick roepen.
Wel wie geven s'daer de handt,
Is 't een van de grootse Poepen,[495]
Wt het eel West-Francken landt?

Neen, het is den It'liaender
Van de Osenbrughse stam,
Daer hier noyt geen meer verwaender
Op de Kamper steygher klam.[500]
Siet hoe wort hy aenghenomen,
En van yder een besien,
'tIs niet als van wellekomen,
Datz' hem nu de handt gaen bien:

Want de reys is nu ten ende,
En syn lust die is voldaen,
In 't besien van Venus bende,
En Europa door te gaen.
Maer ick meen het is ghevaerlyck,
Soo te sien een vreemt ghebiet,
En voor 'tlichaem oock beswaerlyck,
Dat syn rust dan niet gheniet.

491 Mon peer: ws. spot met de in gebruik rakende franse aansprekingsvormen ‘mon père’, ‘ma soeur’ etc. in deftige kringen.
495 Poepen: Moffen.
500 de Kamper steygher: aanlegplaats van de veerboot uit Zwolle en daarmee het hele oosten, tussen Nieuwe Brug en Schreierstoren.

Want je bent al mee goet aerdich
En versien van goet humeur,
Om een Medeken eens vaerdich,[515]
Braef te kloppen voor haer deur:[516]
En je hebter toch ghevonden,
Schoone Deerens naje lust,
Die niet sochten als haer wonden[519]
Met vercoelingh wierdt gheblust.

Waerom soum' ooc niet eens duycken[521]
Met syn springh-stock na de gront,
En besien de vreemde fuycken,[523]
Hoese boven zyn gheront.
'kMeen j'hebt j'al mee ghequeten
Als een Edelman van moet,
En je crachten daer vergeten,
Met het beste van je bloet.

'k Sie je trony inghevallen,
En je hooft so dun van haer,
Datje hier het Venus-mallen
Wel moocht laten voor een aer.
Of zyn u de heete stralen
Van het glants Aurorich hooft,
Op je kruyn gaen neder dalen,
Die je moye kleur verdooft.

515 Medeken: meisje.
516 te kloppen voor haer deur: te beslapen.
519 haer wonden (blussen): met een man naar bed gaan.
521 met de polsof springstok naar de grond duiken is weer een andere uitdrukking voor: copuleren.
523 fuycken: gewone beeldspraak (evenals vinkennet etc.) voor vrouwelijk geslachtsorgaan.

Soo sal 't comen dat u wesen
Staet nu in soo slechten schyn,
En ick sou voor jou niet vresen
Om een goede medecyn,
Waer fortuyn u soo niet teghen
Op u soete herwaerts tocht,
Dat ghy vint u Lief gheleghen,
In het gheen haer eerst voort brocht.[544]

Dat syn stooten niet te draghen
Voor een recht verliefde ziel,
Maer het zyn de wreetste plaghen,
Die oyt op het sterflijck viel.
Och! wat sieje ongelocken,[549]
Soete Vryer in je tijdt,
Alsje moet voor Venus bocken[551]
En van hare quellingh lijdt.

Als dat Fieltjen heeft gheschoten,[553]
En ghetroffen u ghemoet,
Siet men uyt u ooghen vlooten
Recht verliefden tranens vloet.
Dan soo is de geest omvouwen
Met ghedachten vol van waen,
En men gaet Casteelen bouwen
In het hoochste van de Maen.

544 In het gheen haer eerst voort brocht: in het huwelijksbed ws.
549 ongelocken: ongelukken.
551 bocken: bukken, je onderwerpen aan.
553 dat Fieltjen: Amor.

Doch je bent daer in gheluckigh,
Datje weer jou groote smart
Mocht verklaren, och! hoe druckich[563]
Dat u die leyt om het hart.
Daer de soet verliefde Ioffers,
Venus heete minnens-quel,
Moete sluyten in haer koffers,[567]
En ghedulden desen hel.

Tot dat haer de rechte sleutel[569]
Van de Goden opgheleyt,
Comt en opent 't soet gher eutel,[571]
En vercoelt haer viericheydt.
Doch ick prys de soete Maechden,
Die soo vies daer niet in zyn,[574]
Of men 't schoon haer selfs niet vraegden
Datse dulden minnens-pyn.

563 verklaren: verlichten en tegelijk: uitspreken; druckich: drukkend.
567 in haer koffers: dubbelzinnigheid, want de zin kan inhouden dat de ‘Ioffers’ moeten zwijgen over hun liefde als hij niet beantwoord wordt, èn (koffers is een gewone beeldspraak voor vrouwelijk geslachtsorgaan) dat zij voor hun lusten geen uitweg hebben.
569 de rechte sleutel / Van de Goden opgheleyt: (het orgaan) van de man met wie zij trouwen.
571 ghereutel: de betekenissen die het WNT van dit woord geeft, zijn gelijk aan die wij nu nog kennen. Bedoeld zal wel worden: dat de meisjes pas na een huwelijk hun liefde kunnen uitspreken.
574 vies: kieskeurig.

Maer gaen hanghen aende klopper[577]
Soo een fraey beniste Koeck,
Van een ellef duymse stopper,
Met twee bollen uyt de broeck.
En dan roepen Trijn wilt schellen,
Maer ick bidje toch wat ras,
Want ick voel de brandt mijn quellen,
En 't ontsteeckt soo licht myn vlas.[584]

Trijn die was daer mee te vreden;
Want se had soo graech wat in,
Als haer Ioffers, die daer deden
Dese teeckens van de min.
Meysje moet het u niet smarten,
Sech mijn soete Ian-ooms kindt?
Dat jou Vryer die van harte
En soo vierich u bemint.

577 hanghen aende klopper: wat dit precies inhoudt is mij niet duidelijk. Bestaat er een vaste uitdrukking, waar hier op gevarieerd wordt? In ieder geval lijkt het mij niet moeilijk te raden wat de mooie 'meniste koek' is die beschreven wordt als een 'stopper' van elf duim met twee bollen. De joffers vinden dus blijkbaar een oplossing voor hun naar de wet nog niet geregelde sexuele problemen, en wel de eenvoudigste. Mogelijk zinspeelt het 'aan de klopper hangen' op het in huis nemen van iemand die van dienst kan zijn. Meniste-koeken bestonden en werden in de kermistijd vaak aan de meisjes gegeven, maar de implicatie is, evenals bij het woord 'kermiskoek', toch wel meer dan een onschuldige vrijerij. Het woord 'benist' kan bovendien op heimelijkheid wijzen.

584 vlas: het vlas dat zij aan het spinnen is.

Moet verlaten 'tlieve loncke
Van u aengenaem ghesicht,
Die sijn ziel in vlam ontfoncke,
En verrysingh in hem sticht.[596]
Datje Vaer dien groven rekel
Wist hoe noodich datje vat[598]
Was versien met levent pekel,
'kMeen hy dee wel anders wat.

Als te maken datje Vryer,
Die je Trouw soo lieflijck kreech,[602]
Most weer gheven, arme strijer,[603]
En voort blyven uyt de weech.
Doch je meucht u mee gelyen,[605]
Als dat schrandre Amstels kint
Die het soet kloeyabel vryen[607]
Soo van harten heeft bemint.

Dat haer wangen die voor desen,
Plachten soet, en bol te staen,
Nu door droefheyt in geresen[611]
En met bleecke verw belaen,
Om dat sy het vyerich jeucken
'tGeen haer dickmael is geklout,[614]
Nu moet derven uyt de keucken
En niet proeven van de bout.

596 verrysingh: deze verrijzing, het rechtop gaan staan, moet hier maar letterlijk opgevat worden, al wordt er gespeeld met de betekenis ‘stichten’.
598 vat: gewone beeldspraak voor vrouwelijk geslachtsorgaan.
602 Trouw: ondermeer trouwbewijs (penning).
603 Most weer gheven: (de trouw) terug moest geven.
605 je meucht u mee gelyen: je moet het maar dulden.
607 kloeyabel: ? ‘klooien’ komt voor in de betekenis: beslapen. Daar zal het dus wel mee samenhangen.
611 in geresen: ingevallen.
614 klouwen: eig. krabben, vaak obsceen gebruikt in verband met een ‘inwendige jeuk’.

Hollandt mach sich luckigh noemen
Door het rysen van haer staet,
Maer, o Amstel! ghy moocht roemen
Op het edel braef ghelaet,
Van u spruyten die daer groeyen
Binnen u omsingeltheen,
En soo heerlyck nu staet bloeyen,
Dat ghy seght met groote reen.

'k Puf u al ghy nob'le steden,[625]
Die daer op u Adel bromt,
En soo roemt van deftigheden,
'k Maeck u al te saem verstomt
Door het wysen van de vromen,
Van het tweemael ses ghetal,
Dat hier deftich voor sal comen,
Met haer lieffelijck ghemal.[632]

'k Weet niet wie ick d'eer sal gheven
Van te noemen d'eerste naem,
Want se weten al te leven,
Na de mode heel bequaem.
Maer voor al dient niet verschoven[637]
d'Outste van het Adels bloedt,
Dats d'Heer van achtien Hoven.[639]
Inden Oorloch opghevoet.

625 puffen: trotseren.
632 ghemal: dartel gedoe.
637 verschoven: op de achtergrond gezet.
639 Heer van achtien Hoven: Isaac Pauw.

Daer de Koegels uyt de Mynen[641]
Van het rijck Peruse landt,
Soo geswint voor 't ooch verdwynen,
Door het werpen van de handt.
Dat Kalesje met de Paerden[645]
Dickwils raken op de hol,
Daermen niet dan voor de waerde,[647]
Krijcht een moy ghesteurde bol.[648]

Onlanghs lucktent noch wat beter
Doenje met je Swager ree,
Na dat eele Stichts gheveter,[651]
En daer proef van vroomheydt dee.
Door het openen van 't Kalesje,
Daer soo moye milt in lach,[654]
Datse vlamden al op't resje,[655]
Die maer eens te deech aensach.

Duysent guldens waren reede,
Al gevlogen na de plaets,
Om te vullen d'achterheden[659]
Van de kale Stichtse maets.
Als een Swager die de saken
Soo een beetje mee verstaet,
Doch dit moet ick beter maken,[663]
Of wy raken veel te quaet.

641 de Koegels uyt de Mynen etc.: het geld (namelijk het zilver). Pauw weet blijkbaar goed raad met het geld.
645 Kalesje: eig. koets; het lijkt mij waarschijnlijk dat hier bedoeld wordt: de huishouding. Regel 645-648 zouden dan kunnen betekenen: Dat je budget vaak niet meer klopt, zodat je aan het eind alleen maar moeilijkheden overhebt.
647 niet: niets.
648 ghesteurde bol: ws. een hoofd vol builen. Voor zijn geld heeft hij dus niets anders gekregen dan de builen die hij zich viel toen ‘zijn paarden op hol raakten’.
651 gheveter: ? veteren kan betekenen ‘drinken’ en ‘copuleren’. Het waarschijnlijkst lijkt mij hier iets als: plaats waar men de bloemetjes buiten kan zetten.
654 milt: ws. som geld.
655 Datse vlamden al op't resje: dat iedereen (die het zag) zin kreeg in de buit.
659 achterheden: de lege kas.
663 Doch: docht, dacht.

Hey sa! lustich niet te dromen,[665]
Speuldy op sijn Frans manier,
Laet de beentjes hier eens comen,[667]
'kWet se winnen niet een sier.
Na syn seggen ginght oock lopen,[669]
Mits 'tgeluck hem mede was,
Want hy gingh 't haer weer afstropen,
Dat gheraeckt was uyt syn tas.

Doch hy wist noch d'ouwe slagen,
Hoemen in het Franse rijck,
Yemant door de beurs kan jaghen,[675]
Met een opgepronckt pratijck.[676]
Daerom is hy oock verheven,
En bekent van yeder een,
Dat hy 't beste weet te leven,
Met de nob'le dobbel-steen.

Paeuwtje metje gladde veeren,
Opgepronckt met schoone kleur,
Was het niet u sot begeeren
Op de Feest vanje Masseur.[684]
Datmen liet de Catten braden,
En versticken inde vlam,
Om te dienen tot cierade
Voor die op de Feest daer quam.

665 De zwager daagt de lieden die Pauws geld gekregen hebben, uit tot dobbelen ‘op zijn frans’ (wat hier en in het volgende lijkt in te houden: niet al te eerlijk).
667 beentjes: dobbelstenen.
669 Na syn seggen ginght oock lopen: het liep zoals hij voorspeld had.
675 door de beurs jaghen: het geld afhandig maken.
676 opgepronckt pratijck: fraai uitziende trucjes.
684 Masseur: zuster.

'k Meen soo langh de Amstel-stranden
Syn bestraelt van 't Sonne licht
Dat men noyt in dese Landen
Sulcke raerheyt heeft ghesticht;
Gheen van al de Batavieren,
Die der noch oyt syn gheweest
Die s'oon werck kost verzieren,[695]
Door de kloeckheyt van syn geest.[696]

Neen voorseker 't was wel geestigh
En verselt met soet gheluyt,
Had het werrick niet soo beestigh
In de Bruyt haer oor ghetuyt.
Seker s'heeft wel groote reden
Om te dencken naer het eynd[702]
Dat men haer in vrolickheden,
Soo een Katten-spel toe send.

Maer men siet de edele zeden
Van jou hooghgheleerde geest,
Datje komt met Katten treden
Op het beste van haer Feest.
'kWil niet hopen dat de saecken
Lyck by veel gheprofiteert[710]
In het end soo quaet sal raecken
Dat haer vreught in druck verkeert

695 s'oon: zo'n (het verkeerd plaatsen van de apostrophe is in deze tekst een zeer veel voorkomende fout).
696 kloeckheyt: verstandigheid.
702 dencken: verlangen.
710 gheprofiteert: voorspeld (geprofeteerd).

Wel wie komt my hier ontmoeten,
Dus brageeren in de wynt:[714]
Heer die dien ick wel te groeten,
Is 't maer slechts een Amstels kynt.
Ia voor seker wel te deghen
Is hy van het Amstel-lant:
Want Mercuri milde reghen,[719]
Heeft syn wel-vaert hier gheplant,

Door het seeg'nen van syn gaven,
Dien hy mildelijck heeft vereert
Aen de ouwen, die met slaven,[723]
't Goetjen hebben soo vermeert.
Dat het soontjen nu gaet strijcken
Even als een Batavier,
Die voor niemant hoeft te wijcken
In het spelen van goet cier.

t'Iebbe gingh syn goet vermeeren,[729]
Maer hy reysde naer het landt,[730]
Daermen al te saem moet keeren,
En oock eerst is van gheplant.
Doch hy moet sich wat vermaken
Door de een of d'ander lust,
Of hy souw wel licht geraken
In een sieckte sonder rust.

714 brageeren: fraai uitgedost rondwandelen; wynt: wind.
719 Mercuri: van Mercurius (immers de god van de handel).
723 de ouwen: zijn ouders.
729 t'Iebbe: de naam Tjebbe? (dat zou dan de vader kunnen zijn, of eerder nog een verhoopte schoonvader, die hem geld zou bezorgen maar sterft. Volgens de volgende strofe zou hij het meisje daarna niet gekregen hebben). Daar de I niet duidelijk is, kan ook gedacht worden aan een woord *lebbe;* wat de betekenis van de zin dan zou zijn, is echter twijfelachtig. Tenslotte bestaat de mogelijkheid dat *Iebbe* het woord iebe = ebbenhout, of taxishout, zou zijn. Ook in dat geval is de achtergrond niet duidelijk.
730 het landt, / Daermen etc.: de dood.

Want hy heeft mee moeten smaken
Wat een pijn t'een minner doet,
Die syn lief meent te ghenaken,
En een ander dulden moet.
Vryer conjet wel verdraghen?
Seecker 't is te grooten smart,
Datmen gaet sijn liefde klagen,
Darmen soo verstooten wart.

Maer werentigh om te segghen,
En te spreecken lijck ick't meen,
's Hebben jou een laegh gaen leggen
Buyten alle redelijckheen.
'k Meen je waert al na ghecomen,
Op de grensen van dit landt,
Eerje hebt te deegh vernomen,
Datje hofje wiert beplant.[752]

Ia wel Vryer wilje troosten,
Lijcker vele moeten doen,
En verwachten uytet Oosten,
Weer een ander mooy fatsoen.
Maeck wat plaets, hier kome treden
Dry ghebroertjes op een ry,
Die in't stuck van dartelheden,
Yder stellen op d'een zy.[760]

752 Datje hofje wiert beplant: dat een ander er met je meisje vandoor is gegaan.
760 stellen op d'een zy: overtreffen.

Let hoe geestigh zyn haer kleetjes
Nae de mode van het Hof,
En hoe aerdigh staen haer leetjes
In het nau-ghepranghde Stof.
Niemandt comt in comparacy
Schoon hoe hooch hy is gheleert,[766]
Die hier met soo soeten gracy,
d'Eelste mede practiseert.

Als dees Broertjes met hun dryen,
Die daer in ghepromoveert,[770]
Om een kleet te laten snyen,
Dat hun geesticheyt vermeert.[772]
Doch se comen varsjes wand'len[773]
Wt het eedel Franse rijck,
Daermen niet en weet te hand'len,
Als van diergelijck pratijck.

Maer hier heb ick twee Confraters,
Diergelijck men niet en vint,
In het rueren van haer snaters,
En te blasen voor de wint.[780]
'tZyn twee rechte nob'le basen
Na de mode heel perfeckt,
Die niet doen als stadich blasen,
Waer men best een Iuffer deckt.

766 Schoon hoe: Hoe.
770 ghepromoveert: spottende aanduiding van hun ‘geleerdheid’ in het aanschaffen van mode-kleding.
772 Dat hun geesticheyt vermeert: dat hun fijnzinnige smaak beter doet uitkomen.
773 varsjes: kersvers.
780 blasen (voor de wint): pochen.

Is 't oock wonder dat dees quanten;
Die ghestadich in het velt,
Weeten soo 't gheschut te planten,
Datter vaeck een wordt ghevelt.
'kPrijs noch die de oorlochs bende
Vande Venus janckerny,[790]
Niet ghesint is te versende,[791]
Maer te staen getrouwelijck by.

Sich oock quijt ghelijck de vromen
Die gheen noot noch prykel schout,
Maer slechs tracht om hooch te comen,[795]
En dan wacker vocht in dout.
'k Sie je bent al op de trappen
Daer men fraeye Geeste laet,
Me gheklommen om te stappen[799]
Na een hoogh, en meerder staet.

Maer ick weet niet wie van bayen[801]
(Mits ghy sulcke vrienden zyt)
'tEerste vaendel sal doen wayen
Tot Victory van de strydt.
Want ghy zyt de rechte vrinden,
Die in ware trou uyt-munt,
Dat den een en sal niet vinden,
Of den ander is 't ghegunt.

790 Venus janckerny: een Venusjanker is een vrouwengek.
791 versende: wegsturen.
795 hooch te comen: eig. overeind te komen, h. weer obsceen.
799 me: mee, ook.
801 bayen: beiden.

'kLoof d'een syn pols gingh steken[809]
In het kloofje van de Ploegh,[810]
En door ongh'luck quam te breken.[811]
Datter d'ander rou om droegh.
'tIs wat raers, men vinter selden
In dees Goddeloosen tydt,
Dat men noch een vrunt mach melden
Daer men van versekert zyt.

Dat syn suchten, en syn smarten,
Die men dickwils openbaert
Tot verlichtenis van harten,
Blijven by hem wel verwaert.[820]
Nettigheyt en gentielheden
Die men aen een sterflijck mensch,
Na begeeren sou ontleden,[823]
Vint ghy al te saem na wensch.[824]

In 't postuur van dese Ioncker,
Die soo lieff'lijck is ghemaeckt
Dat hy dickwils in het doncker,
By een snollich schaepje raeckt:
Dat sijn handel, als sijn wesen,
Was van een soo goet fatsoen,
Hy en hoefde niet te vresen[831]
Om een goeden trouw te doen.

809 'kLoof: Ik geloof dat (als); pols: ws. ‘polsstok’ in de vaak voorkomende obscene betekenis.
810 Ploegh: ws. ook obsceen, want ploegen wordt vaak gebruikt voor (een vrouw) beslapen. Zie bv. regel 432.
811 809-811 betekent dus ws.: Ik geloof, dat als de één een ongeluk overkwam bij het minnespel, (dat dan de ander...).
820 verwaert: bewaard.
823 ontleden: opmerken (eig. bij nauwkeurige beschouwing).
824 De punt achter deze zin staat er ten onrechte, zoals zo vaak aan het eind van een strofe, in dit gedicht.
831 Hy en hoefde niet te vresen/Om een goeden trouw te doen: Dan zou hij niet bang hoeven te zijn, geen voordelig huwelijk te zullen sluiten.

Maer wat ist de ouwe luytjes[833]
Sien wat vorder als het jongh,[834]
Die niet geven om de Bruytjes[835]
Van een opgepronckte tongh.
s'Houwen van die vastlijck handelt,
Daer men kan sijn huys op voen,
Maer niet van die stadich wandelt
En niet anders weet te doen.

Dolle loopers met je bayen,
Neefjes van een selfde naem:
Heer hoe wacker gaye swaeyen,
Op de grootsheyt van je faem.
Doch voor wie sou je oock schromen,
Want je ben 't van 't eelste bloet
Wt den Amstel voort gecomen,
En in weelden op gevoet.

Past maer dat jou grooten adel
Niet versterft in dit ghewest;
Maer beklimt een brave sadel,
En bestormt een warrem nest,
Of ghy daer op hebt genomen
Sicx s'en costlijck dravent paert,[854]
Daer en wilt niet eens voor schromen,
Dat's u vry wat meerder waert.

833 Maer wat ist: Maar hoe gaat het nu eenmaal in die dingen.
834 vorder: verder vooruit.
835 Bruytjes: beuzelpraat.
854 s'en: zijn; het paard uit deze regel zal wel een dochter zijn, waar een bedrag van negen honderd pond voor neergeteld moet worden.

Schoon ghy daer voor sijt verbonden
Als u dit gheluck ontmoet,
Negen hondert ouwe ponden
Hem te tellen in sijn hoet.
Sulcke schade kan niet raken
Aen de winste die men doet,
Als men mach sijn wit genaken[863]
En verkoelen 't hitsich bloet.

Ioncker Ian van piepenfoye,[865]
Wel gemaeckt van brave leen,
Is mee geestich in 't optoyen
Van hem sellifs soet te kleen.
Seker 'tgoetje staet hem vaerdich,
Want hy is van goet postuyr;
En sijn Wammis blinckt soo aerdich,[871]
By het flick'ren van het vuyr.

Dat verdonckert d'held're stralen,
Van het witte Maechden was,
Die haer glans soo vierich dalen,
Maer ten comter niet te pas.
't Gouwe Laken staet wel heerlijck,
Maer ten is geen Borghers dracht,
Schoon men daer toe soo begeerlijck,
Datmen dat niet veel en acht.

863 sijn wit genaken: zijn doel bereiken.
865 piepenfoye:? De naam Pipenpoy komt wel voor.
871 Wammis: Wambuis.

Princen, Graven, groote Heeren,
Zijn niet meer als dese lien;
In 't uyt-munten van haer kleeren,
Want men can geen Adel sien.[884]
Maer ick meen dat dees verguldingh
Meest hem daer toe heeft vermaent,
Om te draghen op de huldingh,[887]
Van het Edel barre-landt.[888]

Tot besluyt van dese vromen,
En het tweemael ses ghetal,
Sal de leste noch aencomen
Met het alderbest ghemal.
't Grootste Geckje comt al nad'ren
Na ick hoor ons soet ghewest,
En verlaet de wijse Vad'ren
In het Edel Kaense nest.[896]

Heer Hoe weyts wil hy gaen brommen
Als hy aen den Amstels gront,
Weer gheluckigh is ghecommen,
In het roeren van syn mont.
'tHaechje sal van vreuchde vieren
Als het maer sijn comste siet,
Want hy heeft by d'Hoofse Dieren,
Naer hem dunckt al wat crediet.

884 Want men can geen Adel sien: Want men kan niet aan iemand zien of hij van adel is.
887 huldingh: plechtigheid waarbij iemand tot heer uitgeroepen wordt.
888 het Edel barre-landt: ? Mogelijk samenhang met barrevoets, dus: een land dat niet bestaat bv.? Of moet men hierin een zinspeling lezen op het verboden kaartspel ‘barlan’?
896 het Edel Kaense nest: de universiteit van Caen.

Maer ick ra hem niet te maken[905]
Even als hy eens ghedaen,
Of syn groote Hoofse saken,
Souwen lichtelijck kreupel gaen.
'kSou noch wel wat voorder wercken
En wat meerder laten sien,
Maer ghy sult aen dees wel mercken,
Wat het ander zijn voor lien.

'k Moetje d'Amstels heerlijckheden
In het stuck van wijse lien,
Oock een beetje gaen ontleden,
En hier blijcklijck laten sien.
Datmen niet en hoeft te sturen
Na de een of d'ander plaets,
Om te halen die de kuren[919]
Beter pleyt als onse maets.

'k Meen den Amstel is verheven,
Alsoo wel als 'tHaechse Vleck,
Om de wijsheydt plaets te geven,
En te spelen met den beck.
'k Sal van een dozijntje roemen,
Mits'ker hier soo veele vijn[926]
Die haer Advocaten noemen,
Datter sou geen ent aen zijn.

905 ick ra hem niet te maken: ik raad hem aan niet zo te handelen.
919 kuren: eig. gekke streken, wat hier inderdaad wel bedoeld kan zijn.
926 vijn: vind.

Nieuwen-hoven, en van Bassen,
Sasborch, Bevers, en Cappit,
Zijn die vinnich op gaen passen,
Daer maer slechts wat kley by sit.[932]
Davelaer, van Loon, en Kloeckje,
Hebben weer het recht verstant,
Van 't verkeeren in het boeckje,
Met het pijpjen inde handt.

Vogel-zangh, de Raet en Roeters,
Door haer hooch en kloecke geest,
Zijn de gaewe wijsheyt wroeters,
En verstaen de rechten 'tmeest.
Om 't ghetal dan vol te maken,
Van dees twalif op een ry,
Can ick Oyens niet versaken,
Noch soo lichtlijck gaen verby.

Want hy heeft wel laten blijcken
Dat hy is gepromoveert,
En sijn roer soo weet te strijcken[947]
Dat een schuytje vracht uyt keert.
Isser yemant nu verleghen
Om een goeden advocaet,
Die een anders Cous geregen[951]
Die comt slechts by dese maet.

932 Daer maer slechts wat kley by sit: als er maar geld mee gemoeid is.
947 sijn roer soo weet te strijcken / Dat een schuytje vracht uyt keert: die de zaken zo weet te behandelen dat hij er wel bij vaart.
951 een anders Cous rijgen: naar bed gaan met andermans vrouw.

Hy is boorde vol van reden,
En versien met listigheydt,
Om je saken te verdeden,
Die by kans verwesen leyt.[956]
Hy is daer van Ammeraeltje,[957]
En het puyckje van de buert
Vraeght dat vry, aen onse Aeltje,
Dien hy vaeck eens tureluert.[960]

Al genoech van dees twee sessen,
Tot haer roem en eer gheseyt,
Die haer leven geen processen
Door partien zyn ontleyt.[964]
Laet de soete Colleganten,
Die ghestadich by de vocht
Niet en doen als schijve planten,[967]
Oock eens wandelen voor de bocht,

Om te sien wie ons gheweste,
Dagelijcx den tol betaelt,
En wie datter op het beste
Prijs en eer hier van behaelt.
Naer mijn dunckt 'k vin geen bequamer,
Noch die beter Compareert,
Alst Collegi van de kamer
Dat met: d'wie naem is vereert.[976]

956 verwesen leyt: verloren is.
957 Ammeraeltje: de beste.
960 tureluert: beslaapt.
964 ontleyt: uit handen genomen?
967 schijve planten: gedacht kan worden aan: aan het verkeerbord spelen, maar waarschijnlijker lijkt mij toch dat bedoeld wordt: geld verdienen (en wel, blijkens regel 969-970, als lid van de magistraat).
976 d'wie naem: onbegrijpelijke cryptische weergave. Ik heb geen bestaand college kunnen vinden waar de verderop genoemden tegelijk lid van zijn geweest.

Doch 't sijn al te samen brackjes,[977]
In dien handel op ghevoet.
Die wel weten met wat quackjes,[979]
Dat men 't glaesje vegen moet.
Bontemantel soop en backer,
Campen, Hasselaer en Sicx,
Vinck en Bas, die sijn wat lacker,[983]
Maer de andren sijn goet slicx.[984]

Outgers vlaming, en Dirck 'tHovling[985]
Bricker, Rendorp, als de lest,[986]
Niet te stellen voor verschovling,[987]
Want sy mogent trots de best.
Dit Collegi is verheven,
En op 't alderhoochst vereert,
Want m'er s'jaers een mael gaet geven
Om dat het soo statich teert.

977 brackjes: pierewaaiers.
979 quackjes: borrels.
983 lacker, d.i. lekker: op goed eten en drinken gesteld.
984 goet slicx: goed van innemen (van het hele ‘college’ wordt dus gezegd dat zij van lekker eten en drinken houden, met misschien in het eerste geval wat meer de nadruk op eten, in het tweede op drinken).
985 Outgers: Outgert Psz. Spieghel?
986 Bricker: ongetwijfeld drukfout voor Bicker.
987 verschovling: iemand die men als onwaardig terzijde mag stellen.

'tFranse schiltje tot moy Saertje,[993]
Vinje 'savonts selde leegh,
Want daer comt so menich Vaertje
Die sijn Wijf loopt uyt de weech.
En veel liever by de stralen;
Van de soete Weesper vliet,[998]
Haer vermaken weer gaen halen
Of het noyt en was gheschiet.

Als te passen op hun saken,
Die men toch voor al in acht
Hoort te nemen en te maken,
Dat een vroutje niet en wacht.
Maer dit schiltjen is verheven,
Boven eenich ander plaets
Daer men 'tbeste weet te leven,
Met de ouw en jonge maets.

't Is niet vremt men heeft oock garen
Als men toch zyn gelt verteert,
Vriend'lijck oogjens die vaeck waren
Naer het geen 't gheslacht vermeert.[1012]
'kMach dan oock om kort te handlen,
En om ras na huys te gaen,
Door twee kamers maer eens wandelen,
En de andre laten staen.

993 'tFranse schiltje: de herberg Het Schilt van Vranckrijk, op de Dam. Wat in het volgende geïnsinueerd wordt over dit deftige 'café-restaurant' lijkt ons nogal kras, maar de zeventiende eeuwse normen waren op dat punt bepaald anders dan de onze.

998 Weesper vliet: Unger veronderstelt ten onrechte dat dit over een andere herberg gaat, aan de 'Weesper vliet'. Bedoeld wordt echter zonder twijfel: weesper brandewijn. De plaats Weesp was in die jaren even bekend om zijn brandewijn (en langzamerhand ook jenever) als nu Schiedam. Het vervolg bewijst ook wel dat de hele passage over 'Het Schilt van Vranckrijk' handelt. Cf. verder regel 1067.

1012 het geen 't gheslacht vermeert: dit kan betekenen: dat wat de familie meer eer bezorgt, en: dat wat de familie uitbreidt. Het laatste, en dan in obscene zin, lijkt hier wel bedoeld.

d'Ouwe luytjes moet ick eeren,
En vergunnen d'eerste stee,
Om haer stadich compareren
En haer geestich slicken mee.
Geeraers, Ojens, en kleyn franckje
Formentrouw van bon romyn
Sullen voor een stadich dranckje,
Nimmermeer verleghen syn.

Beeringh, Ipelaer en Metsuw,
Welborch, Brentes en Ian huer
Syn noyt voor het roock gat schuw,
Met een pypje by het vuer,
Ionge luytjes 'k moetje vragen,
Eer ick aen je namen kom,
Of ick vreesen sal voor slagen,
Want ick sie al dickwils om.[1032]

'k Wil niet hopen datje handen,
Na myn vleys so jeuckrich syn,
Als op hem die hier quam landen,[1035]
Met een heldre Mane-schyn.
'k Sal maer slechts je vanne raken,[1037]
En je daden laten staen
Want daer sou m'en boeck van maken
Wel van vier-en-vyftich blaen.

1032 ick sie (...) om: ik ben voorzichtig met wat ik zeg.
1035 die hier quam landen etc.: Tengnagel, die inderdaad moeilijkheden heeft gehad met lieden die in de *Mane-schyn* genoemd waren.
1037 je vanne: jullie achternamen.

'k Sal alleenlyck maer gaen seggen,
Dat u al te saem vereert,
Dat g' u handel weet te leggen,
Dattet 's lants accys vermeert.
Soo 'k hier yemant ga vergeeten,
Die 't Collegi sy bekent,
'k Bidt wilt my dat laten weten
'k Sal hem voegen op het ent.[1048]

Van de Graef, Metsu en Geeraert,
Vos-kuyl, Oomse en Kamay,
Zyn al van de beste Leeraers
En in 't speelen wonder fray.
Outgers schaep, en Nieuwen-hove,
Met de Makelaer de Haes,
Gaense al te saem te boven
En verdienen d'eerste plaes.

Bogert, Blauwtje en van Keulen,
Vriesje, Voghel en Godyn,
Willen oock wel lustigh heulen
Met een goede Roemer Wyn.
Pelgrom sal nu oock wel leeren,[1061]
En eer langh mee worden fray,[1062]
Want hy kan in 't boeck verkeeren,[1063]
En mee schryven op de lay.[1064]

1048 voegen op het ent: aan het eind van het gedicht toevoegen.
1061 Pelgrom: Pelgrom ten Grootenhuys?
1062 fray worden: h. iets als tot de ‘elite’ gaan behoren.
1063 in 't boeck verkeeren: zijn finantiële belangen goed weten te behartigen.
1064 schryven op de lay: zich goed laten betalen.

Dit sijn van de braefste haentjes,
Die nu op haer soet ghemack:
Hand'len met de Weesper traentjes[1067]
En niet minder met Toback.
'k Prijs noch datse oock verkiesen
Al die sulcken handel doen,
Brave plaetsen daer men 't vriesen
Kan ontdooyen met een soen.

En ick meen dat dit consoortje,[1073]
Redelyck daer van versien,[1074]
Die peet Saertjens middel-boortje[1075]
Wel eens goeden avont bien.
Maer byget sy is soo nobel,
Alse van ter sy eens lonckt,
Datse vaeck een slappen bobel[1079]
Ia byget een schaep ontfonckt.[1080]

Wilje s'werelts soeticheden,
En haer daeglycx ommeloop,
Sonder kommer sien besteden,
Soo kyckt maer na desen hoop.
Die sal u na 't leven wijsen,
En met soetheydt aen gaen bien,
Alle droefheydt te mis-prijsen,
En maer slechs na vreucht te sien.

1067 Weesper traentjes: brandewijn uit Weesp.
1073 consoortje: consortium.
1074 versien, weggelaten: is.
1075 middel-boortje: eig. een scheepsterm die h. obsceen gebruikt wordt met een toespeling op het ww. boren, copuleren.
1079 bobel: eig. bobbel, bult.
1080 een schaep: h. zit ongetwijfeld weer een persoonlijke toespeling op een van de leden van de familie Schaep in.

Dese broertjes met hun vieren[1089]
Sieje dagelijcx op de straet,
En een yder stadich swieren,
Daer sijn stijl hem roepen laet.
Vreeckje laet sijn werels uyrtjens
Soet verloopen op den doel,[1094]
En hy houtet by de vuyrtjens,
Daermen krijcht het braef ghevoel

Vande Duytse Rinse drupp'len
Die soo nobel uyt de kan
Na beneen in 't glaesjen hipp'len,
Dattet vreucht brenght in de man.
Gerrit gaet de Starren tellen,
En besiet uyt 't Firmament,
Waermen d'eerste Meyt sal vellen,
En wat cracht der by de vent.[1104]

Hy gaet stadich practiseren,
Op de gronden van 't begrip,[1106]
Daer soo menich met sijn veren,
Onversiens raeckt in de knip.[1108]
'kMeender alsoo vremde quinten[1109]
Woelen in sijn harsen pan,
Als in Iacomo del Pinten,[1111]
Of in onse Schippers Ian.[1112]

1089 broertjes: ongetwijfeld worden hier, evenals in regel 197 vlgg., de vier Bontemantels bedoeld, namelijk Frederik, Gerrit, Hans en Lammert. Opvallend is dat zowel in de vroegere passage als hier het woord spreeuw voor (een van) hen gebruikt wordt. Heeft dit iets te maken met een huisnaam (als ‘Het spreeuwennest’), of wordt hiermee op de familienaam gezinspeeld?
1094 den doel: de Doelen.
1104 deze regel moet weer met het woord ‘is’ aangevuld worden.
1106 begrip: gebied; hele zin: lett. de gronden (d.i. de terreinen) van het gebied, dus: op die gebieden (waar menigeen etc.).
1108 knip: klem.
1109 quinten: grillen.
1111 del Pinten: dit zal wel del Pinto zijn, maar wie er bedoeld wordt heb ik niet kunnen achterhalen.
1112 Schippers Jan: J.J. Schipper.

Hansje gaet hem weer stileren[1113]
Met een over groote lust,
Datter kan gheen dingh passeren,
Of hy worter van bewust.
Hy is nyver in den handel,
En verstaet hem wonder wel,
Door syn dagelijckse wandel
Op het Iufferlijck ghequel.[1120]

Daer en wordt oock niet bedreven
In dees prachtich Amstels stadt,
Of hy moeter 't zyn van geven,
Na behoor van dit of dat.
Lomper Spreeuw en kan niet komen,
Die met al de Werelt schemt,[1126]
En die sellifs trots de vromen,[1127]
't Middel-rift geheel verlemt,[1128]

Door het jancken, met syn rancken[1129]
Na dat morsigh Enghels goet,[1130]
Daer hy mee al om drie blancken,[1131]
Dat men hierom niet wel doet.[1132]
Heeft ghehaelt de held're Starren[1133]
Die men in dien Hemel zayt,
En daer al de Venus Narren,
Mooytjens worden mee bekayt.[1136]

1113 hem stileren: zich toeleggen op.
1120 Iufferlijck ghequel: de kwellingen der liefde.
1126 schemt: schimpt.
1127 sellifs: zelf; trots de vromen: zo goed als diegenen die zich op dit gebied het beste weren.
1128 't Middel-rift verlemt: zijn gestel in de war brengt. (Vaak wordt bij ‘Middel-rift’ gedacht aan de geslachtsorganen, hetgeen mij hier ook waarschijnlijk lijkt.)
1129 rancken: listen (Venusranken is een vaste combinatie, waar h. ook op gedoeld wordt).
1130 Enghels goet: eig. engelachtige lieden, h. de snollen.
1131 blanck: kleine munteenheid, ongeveer 3/4 stuiver.
1132 Dat men hierom niet wel doet: Wat men voor dit (geringe) bedrag niet goed kan doen (?).
1133 de held're Starren: ws. wordt gedoeld op de ‘pokken’ waar al de ‘Venus Narren’ (hoerelopers) van geschonden zijn.
1136 bekayt: eig. stervend, van vis bv., bij uitbreiding ook ‘versuft’ etc. h. zoiets als: mee opgescheept.

Lammert-oom die gaet syn leven
Op een ander wijs besteen,
En hy denckt, 'kwil my begheven
By die geen, die ick 't best meen,
En niet loopen lijck myn Breurtje,
Die het Venus Vaendel mindt,
Daer men aen een lieff'lijck deurtje,
Wercks ghenogh te sluyten vindt.[1144]

Hy is van de beste Vryers,
En die stadighst by de Meydt,
En oock van de minst bedyers,[1147]
Die het meest wort of gheseydt.[1148]
Wie roemt nu de groote stacy?
Wie roemt nu de groote pracht
Van de It'liaensche nacy
Die men toch soo geestigh acht

In het stuck van masquerade,
En vermomde mommery,
Met haer geestighe ambade,[1155]
En meer and're snakery.
Wilt niet roemen dat de landen,
Daer alleenich van versien
Daer men hier soo veelderhanden
Van die dinghen siet gheschien.

1144 Wercks ghenogh te sluyten vindt: ws. nog genoeg kiertjes te dichten vindt (uitgaande van de betekenis van werk = vlas, voor breeuwen gebruikt).
1147 bedyers: succes hebbenden (Lammert Bontemantel is dus vaak op vrijersvoeten maar heeft zelden succes).
1148 of gheseydt: afgewezen.
1155 ambade: het WNT geeft deze passage als de enige waar dit woord voorkomt, en neemt aan dat het voor ‘gambade’ staat. Waarom dit zelf ook heel ongewone woord genoemd wordt, is mij niet duidelijk. Als een emendatie gesuggereerd moet worden, zou ik eerder ‘aubade’ kiezen, dat regelmatig voorkomt (Huygens schreef bv. een gedicht onder die titel), maar voor een zetter nog ongewoon genoeg is.

d'Amstel sout hem seker steuren.[1161]
Dat men op sijn gront niet vont
Brave geesten die de leuren[1163]
Stadich hebben in de mont.
Onlanghs heeft noch eer bevochten,[1165]
Drie paer gheesten van de soort,
Die soo aerdich alsse mochten
Dansten met een soet accoort.

Dese brackjes met hun sessen,[1169]
Quamen gheestich lijck een spoock
En vertoonde hunne lessen,
Op de Feest van Monsieur Kroock.[1172]
Hey 'tBaletje ginck soo aerdigh,
En soo nobel op sijn pas,
Dat men 't achte alsoo waerdigh
Of het voor een Koninck was.

Neen hier worter noch gevonden,
Om haer naem, balet te kleen[1178]
Die twee hondert Vlaemse ponden,
Op een avondt wel besteen.
Dat's geen noot, staet weer te prijsen,[1181]
Dat men sulcke geesten vint
Die haer brave daden wijsen,[1183]
Schoon men dan wat gelt verslint.

1161 hem steuren: zich boos maken.
1163 leuren: zotteklap.
1165 eer bevechten: eer behalen.
1169 brackjes: fuifnummers.
1172 Monsieur Kroock: Kornelis Kroock? (die in het midden van de vijftiger jaren als danser optrad in de Schouwburg).
1178 balet: reeks dansen op een feest, ‘suite’. Hier ws. feest, zodat de hele zin kan betekenen (duidelijk is het niet): (die) terwille van hun reputatie een feest laten houden; kleen: kleden. Bij *balet kleen* wordt dus mogelijk gedacht aan een gecostumeerd bal.
1181 staet: het staat (d.i. het moet ... worden).
1183 wijsen: tonen, laten zien.

Als men 't weder kan vergelden[1185]
G'lijck dit braef Collegy doet,
Die hun eyghen namen melden
Om de grootsheyt van 't ghemoet.[1188]
Papen-broeck kan 't wel beginnen
Door de veelheyt van syn goet
Dat syn vaertjen heeft gaen winnen
Met een woeckerent ghemoet.

Haver-kamp macht oock wel tuygen,[1193]
Want hy wint mee gelt als slijck,
In de Moffen uyt te suyghen
Met syn Broertjes soet practijck.
Bloys en hoeft oock niet te vresen,
Want hy heeft een Moeyers Breur,[1198]
Die syn geltsucht kan ghenesen,
Als hy stopt een vaetse scheur.[1200]

Broeckje is van 't soet humeurtje[1201]
Die het nimmer komt t'onpas,
Want hy weet een achter-deurtje,
Na syn Meesters rijcke kas.
'tGelders Ventje wil wel kraken,[1205]
Alsser slechs maer Neuten zyn,[1206]
En je selt hem nimmer maken
Anghstigh voor een Roomer Wijn.

1185 vergelden: betalen.
1188 grootsheyt: trots.
1193 tuygen: klaarspelen.
1198 Moeyers Breur: oom.
1200 vaets: eig. naar het vat smakend, vandaar muf, vuil; stoppen komt in veel obscene uitdrukkingen voor, wat in verbinding met ‘een scheur’ bepaald niet apocrief lijkt.
1201 Broeckje: dit kan moeilijk Pieter van den Broeck zijn, die immers een van de twee auteurs van dit gedicht is, - tenzij het een ‘alibi’ is!
1205 'tGelders Ventje: ?
1206 Neuten kraken: geld opmaken of copuleren (zie *Grove Roffel*, regel 99-100, p 111).

Buysje kan wel eer behalen
Als hy maer een ander vint,
Die de kleeren wil betalen,
En syn moye trony mint.
Hellip, hellip, hoor ick roepen,
Och! daer isser een in noot,
Ay! brenght licht in al de Stoepen,
Want het Knechjen is schier doot.

Siet, hy is soo vart ghedreven,[1217]
Och! brenght haeck, en leeren by,[1218]
Of hy laet syn jonghe leven,
Vat hem in syn kleeren vry.[1220]
Ay! wat soo, wilt hem doch nad'ren:
Treckt hem soetjes aen het lant:
Laet hem klimmen op de rad'ren,[1223]
Met de houte leer gheplant.

1217 vart: ver.
1218 leeren: ladders.
1220 Vat: Pak (met de haak).
1223 rad'ren: de sluisdeuren werden opgetrokken door middel van een systeem van grote raderen. Zie regel 1232.

Heer, hoe is de Knecht besweken,
Houdt hem soetjes over ent,
En laet ick hem maer eens spreken,
Of hy van my was bekent.[1228]

Och! het is het broetse broentje[1229]
Dat uyt meester Hankocks huys,[1230]
Van dat jonghe leggent Hoentje
Komt ghelopen in de Sluys.
Soete Vryer, Venus handel
Wil hier met verstant gheschien,
En niet met een droncke wandel,
Dat men kan geen water sien.

't Is hier niet als in 't gheweste
Daer je langhe hebt verkeert,
Dat men eer geeft aen de beste
Die het alder meest Hoereert.
Maer byget ick wilje raden
Datje op je saken let,
En wel passen datje daden
Met verweeringh zyn beset.[1244]

1228 In de oorspr. uitgave is dit de laatste regel van blad C3r. Anders dan alle voorgaande bladzijden begint C3v met een octaaf. Tevoren werd steeds op de overgang in de bladzijde een octaaf in twee kwatrijnen gebroken.

1229 broentje: dit woord wordt nergens vermeld; wel bestaat ‘broedsch broeden’, het hoofd op hol maken. Deze uitdrukking heeft misschien in de klank meegespeeld, maar de betekenis van de passage in onze tekst lijkt mij eerder iets als: het broedse, d.i. geile, heerschap.

1230 meester Hancocks huys: de herberg van Eduard Hancock?

1244 met verweeringh zyn beset: te verdedigen zijn.

Want soo 't Houreens komt te weten[1245]
Datje op die keetel sopt,[1246]
Ie sult van de lever eten
Die men met goe vuysten stopt.
Want hy houd dat soete Meysje
Voor syn daghelijcks onbyt,
En hy doet soo menigh reysje,
Dat de ouwe luy wel spyt.

Maer ick meen hy gaet al sling'ren
Met syn eenen been na 't lant
Daer men veel die met haer ving'ren[1255]
Voelen in de waterkant
Gaet bestellen om te halen
Van de Indiaensche vrucht[1258]
Die men hier soo weet te malen
Dattet geeft een Peper-lucht.

Wat voor graeuwe langhe rocken
Kyck ick daer weer in 't verschiet:
't Lycke wel twee spitse klocken
Als men in de Toorens siet.[1264]
Of twee Broertjes van myn oorden,[1265]
Die ghestadigh bymen kaer[1266]
Prev'len binnen s'monts de woorden,
En verlaten noyt den aer.

1245 Houreens: Hour eens? In dat geval kan aan de al eerder genoemde (onbekende) Jan Huer gedacht worden. Ook kan in het manuscript Houwens gestaan hebben, een naam die zowel in de *Lindebladen* als in de *Clitie* voorkomt.
1246 op die ketel sopt: uit dat potje eet (dat meisje ‘bezoekt’).
1255 veel die met haer ving'ren/Voelen in de waterkant: hier wordt ws. gezinspeeld op de geringe activiteit van de toeschouwers als er iemand in het water ligt.
1258 de Indiaensche vrucht: spaanse peper? In ieder geval een opwekkingsmiddel. Foelie, dat als ‘vlugzout’ gebruikt werd, zal het wel niet zijn; die ruikt niet naar peper.
1264 Als: Zoals.
1265 oorden: ws. orde (dus ‘broeders van mijn orde’; wat *myn* wil zeggen, is mij niet duidelijk; Sint Nicolaas behoort niet tot een ‘orde’, maar misschien mag men van een 17de eeuwse Amsterdammer niet te veel kennis van dit soort zaken verwachten.
1266 bymen kaer: bij elkaar.

Alle sien, twee brave vryers,[1269]
d'Een is Mons. Calanbryn,[1270]
Wel bekent by de bedyers,[1271]
En het ander is Colpyn.
Meest by avont gaense treden
Met die langhe kleeden aen,
En besien in duysterheden,
Waer de mooyste Maeghde gaen.

Harten Heertje, 'kmoet je daden[1277]
En je Cordiael besluyt,[1278]
By myn kyers niet versmaden,
Maer mee roepen over luyt
Dat j'een van de gauste Basen[1281]
Die nu in dit s'Werelts rondt,
Lustigh weten op te blasen[1283]
En te swetsen met de mondt.

Wantje durft mee, trots de vromen[1285]
Door de vryheyt van je gheest,
In een Ioffrouws selschap komen
Daerje noyt bent in gheweest.
En by gort dat sinne stucken[1289]
Daer wel op te letten staet,
Want men kan hen licht verrucken[1291]
Door de een of d'ander praet.

1269 Alle sien: Al gezien.
1270 Calanbryn: latere drukken hebben soms terecht Calandrijn. Het gaat ongetwijfeld om een lid van de familie Calandrini.
1271 bedyers: advocaten.
1277 Harten Heertje: ? Misschien Klaas van Harten, die door Tengnagel genoemd wordt in de Lindebladen?
1278 besluyt: de gewone betekenis van dit woord lijkt h. niet aannemelijk. Misschien: besluitvaardigheid?
1281 Achter deze zin moet ‘bent’ gedacht worden.
1283 op (...) blasen: pochen, opscheppen.
1285 trots de vromen: evenals in regel 1127 neem ik aan dat dit h. betekent: als de besten. Vergelijk ook regel 1372.
1289 sinne: zijn.
1291 verrucken: de gewone betekenis is die van: meeslepen. Hier lijkt mij echter eerder iets bedoeld als: boos maken.

Maer ick meen je sult wel voelen
Hoe de gront dan is ghestelt,
Als je roer begint te woelen
En te stooten aen het velt
Anders, vraeght het Labistraetje,[1297]
Die in al syn doen soo raer,[1298]
Dat hy door een soet'lijck praetje
Weet te krijghen 'tfraeyste haer.[1300]

Holla! 'k sou me wel versinnen
Dat ick hem de eer aen doe,
Dat hy in het Venis minnen,
Nimmermeer sou werden moe:
Want syn trouheyt in het vryen
Is by yeder wel bekendt
Dat hy gaet ghestadigh glyen
Van het een na 't ander endt.

Maer van al de nettigheden
Die een soete Ioffrou heeft
Om haer geestigh mee te kleden,[1311]
Hy het recht bescheyt van gheeft.[1312]
'kMeen hy is daer in ervaren,
Trots de beste kamer-meyt,
Om een Ioffrouw te verklaren,
Wat haer schoonigheyt verbreyt.

1297 Labistraetje: ? Een eigennaam?
1298 raer: uitzonderlijk.
1300 haer: vrouw(volk).
1311 geestigh: bevallig.
1312 Hy het recht bescheyt van gheeft: daar geeft hij het passende commentaar op.

Van beneden tot na boven
Staet niet om haer poes'lich vleys,[1318]
Of hy weetet al te loven
Na behooren, op syn eys.
Of de Locxkens zyn ghepoeyert,
En 'tghesichte wel ghekapt,
En of 't Rocxken soo ghevoeyert[1323]
Datter noyt geen wint door snapt.

Of de Boesem is ghereghen,
Oock te plat, of oock te ront,
En of Ioffrou heeft ghekregen
Knickers voor haer soete mont.[1328]
Alles weet hy uyt te legghen,
Daer my nu den tijdt aenschort[1330]
Om wat meerder van te segghen,
Mits my hier een ander port.[1332]

Dat ick doch sijn brave stucken[1333]
(Die hy door het Bacchis nat
Heeft bewesen) sou doen drucken
Tot vercieringh van de Stadt.
Doch mijn dunckt se ben so geestich
Dat men die wel stellen mach
Om te sien hoe fraey en beestigh
Dat men houdt een droncke lach.

1318 niet: niets.
1323 ghevoeyert: gevoerd.
1328 knickers: het WNT geeft deze passage, en vermeldt als mogelijke betekenis ‘zekere balletjes, t.w. snoepgoed’. Deze betekenis zou m.i. de zin er niet duidelijker op maken. Eerder lijkt mij de hele regel in te houden: of de mond van de juffrouw mooi rond is opgemaakt.
1330 Daer my nu de tijdt aenschort/Om wat meerder van te segghen: Waar ik nu wegens tijdgebrek niet meer over vertellen kan.
1332 mits: aangezien.
1333 doch: toch.

Door het swelgen van de kruycken,
En de glasen over hoop:
Wierde vol de Bacchus buycken,
En de sinnen op de loop.
Dese quant die sou ontlasten
Soo hem docht sijn volle blaes,
En hy gingh al swierent tasten
Na de deur van d'open plaets.

Maer mits dat de Maen niet helder
Lichte voor sijn droncke gat,
Valt hy los in d'achter kelder,
En het swick heel fraey uyt vat.[1352]
Doen soo spronghen Bacchis tranen,[1353]
Dese droncke bloet op 't lijf,
Daer hem Iantje quam vermanen
Dattet was maer tijdt verdrijf.[1356]

Hy na boven, en gaet duwen
Soo hy meende op 't ghemack;
Maer hy gingh van acht're spuwen
Lustigh in de reghen-back.
Soo der meer met sulcke myen[1361]
Komen voor mijn heyligheyt,
'k Salse uyt myn ky'ren wyen[1363]
En ontsegghen veyligheyt.

1352 swick: spon.
1353 Bacchis tranen: de drank.
1356 tijdt verdrijf: beuzelarij.
1361 myen: ws. gelijk aan ‘mieden’, dat ook wel als ‘myden’, ‘mien’ gespeld wordt: bericht.
1363 uyt myn ky'ren wyen: niet meer tot ‘mijn’ kinderen rekenen (het is immers Sinterklaas die spreekt).

d'Amesfoorder die sijn daghen[1365]
In de hooghe School besteet,
Moet ick oock zijn eer voor-dragen,[1367]
Dat 'tverstant al vry wat weet.
Want hy heeft nu vars gaen loeren
Dat de naem van Mons. Vet[1370]
Hy met reden vol mach voeren,
Trots de beste die wat het.[1372]

En mijn dunckt het mach wel wesen
Tot vermeerd'ringh van sijn eer:
Want syn vaertje placht voor desen
Mooy te doopen in het smeer.[1376]
Wie nu lust heeft in Negocy
En Contracten op syn maet,
Die verlaet de qua devocy[1379]
En aensiet monsieur de Raet.

Dats een jongman die syn sinnen
Syn geslepen als een naelt,
Om een machtigh goet te winnen
Soo hy maer slechs niet verdwaelt
In 't begrip van syn gedachten,
Die soo vliegen over hoop,
Dat ick meen hy gaet maer wachten
Dat den Amstel komt te koop.

1365 d'Amesfoorder: ?
1367 sijn eer voor-dragen: de eer toekennen.
1370 Mons. Vet: ?
1372 Trots: Als; het: heeft.
1376 te doopen in het smeer: het er goed van nemen? Het is duidelijk dat met ‘smeer’ een woordspeling gemaakt wordt die aanhaakt bij Mons. *Vet* in de vorige strofe, maar de strekking daarvan ontgaat mij.
1379 de qua devocy: het verkeerde pad? Of: de kwade praktijken? Ik heb geen ander vb. gevonden van een zin waarin deze uitdrukking voorkomt.

Of alleenigh droogh te malen
All de kleyne Leydsche plas,
Daer men wel in sou verdwalen,
Schoon men eens soo groots noch was.
Soete vrienden al te samen
Hoor wat ick het lest verbie[1394]
Datje sult geen spel beramen;
Want ick bay de nuytse sie.[1396]

Maer wie komt hier dus ghedoken
Met de Mantel voor de neus.
Och! sijn Trony is beloken,[1399]
En 't ghesicht dat siet soo beus[1400]
Of hy d'een al had ghegeten,
En den ander spuwen wou:
'tKnechje sal hem selfs vergeten
Door de over groote rou.[1404]

Want hy heeft syn Fulpe lapje
Daer alleenigh op ghemaeckt,
Om te vanghen 't lipse Kapje,[1407]
En het is juyst slip gheraeckt.[1408]
Soete ky'ren 'ksal vertrecken,
Want ick ben al moe ghegaen,
En mijn sellifs wat gaen decken
Voor de kouwe winter vlaen.

1394 verbie: gelast.
1396 bay de nuytse: beide Nuytsen? In de Clitie komt een Nuyts voor. Waarom de kinderen niet mogen spelen als ‘de Nuytsen’ in de buurt zijn, is onduidelijk.
1399 beloken: bedekt.
1400 beus: boos.
1404 rou: spijt, verdriet.
1407 't lipse Kapje: ? *lips* komt voor in de betekenis van lispelend, maar ik zie niet goed hoe dat bier zou passen.
1408 slip: los.

Heefter yemant nu te klaghen
Dat sijn schoen niet is ghevult,
Die wil daer geen rou om draghen;
Maer hem troosten met ghedult:
En verwachten 't ander jaertje,
Daer ick dan niet missen sal
Om te gheven 't soete vaertje
't Eerste met het achterstal.[1420]

P.V.

1420 het achterstal: de rente (dus: een flinke portie extra).

M: G: Tengnagels Aemsterdamsche Lindebladen[aant.]

Gaudia post tantos oriuntur tanta dolores

Betekenis latijnse citaat: Zoveel vreugde komt na zoveel verdriet

Aen de lindebladen

Ofschoon der dichtren God (hy toont wel eens meedogen
  Aen 't magtelooze volk, als 't magtig is in wil.)
  Plasregen nederdreef, die op de hoofden vil,
Zoo moest nochtans mijn brein in 't zwemmend' hoofd verdroghen;
Ten zy het endelijk een druipel had gezogen:
  Door wiens heilzaeme geur (o wonderllijk verschil!)
  Mijn ademlooze geest weer adem kreeg; en stil,
Als uit een duistren damp, ten Hemel werd getogen.
  O Goddelijke drank, vol liefelijke kracht!
  Zoo haest ik u ontfing, zoo haest ben ik gebragt
Op d'eerste trap ten top, daer 't lauwer word geladen.
  Hier duik ik schaemrood neer, terwijl mijn deuntje streelt
  Dit lieve Lindewoud met vreugd, uit druk geteelt:
Dies noem ik u, mijn kind, (elaes!) de Lindebladen.

Aen Jakob Feytama[1]

Keurelijke knecht,[2]

waer ik loop, waer ik ben, wien ik vraeg, wien ik ken, dit boekje koomt u toe. 't Is niet onbekent, dat de Gerechtigheid ons raed oprechtigheid boven voordeel te stellen; 'twelk Klaudiaen *bevestigt, als hy zeit:*

Justitia utilibus rectum praeponere suadet.[3]

Om nu te betoonen, dat ik deezen degelijken raed my zelven geenzins ondegelijk afrade, koom ik met het gevonden, en opgenomen goed tot den eigenaer: daer is 't. Noch zoude ik mogelijk getwijfelt hebben, of het onder uw' boekery al hoorde, ten zy de onberispelijke inhoud met uw onberispelijke leven (dat in eenzinnige, evenwel godvruchtige naerstigheid, die de waere ledigheid, ja de rust des gemoeds is, versleten word) in veel deelen juist over een quaem. 'k Heb't verscheide maelen doorlezen; en, buiten roem gesproken[3a]*, zoo wel als iemand verstaen. 'k Vind' er niet in, dat tedre ooren schaeft; niet dat den onnozelen verargert: maer dat, zonder argernis, zich zelven, mogelijk anderen mêe, met geoorlofde vreugd maetig kittelt. 'k Oordeel van de stof. Wat belangt den stijl, het çiersel van dien, den manier van spreken, het duitsch, den maet, het rijm, en 't geen 'er meer zou mogen wezen beveel ik het sprekende oordeel mijner leeraeren, en leerlingen spraekelooze bedenking, wien bet*[3b] *tijdig hooren, dan ontijdig spreken past. Het opend zich droevig, en het sluit zich bly; doch beide niet zonder stand van redenen, dien de lezer merkelijk vinden zal. Behalven*

1 Jakob Feytama: een Amsterdamse dichter, waarvan echter niets bekend is. Zie ook de op p 580 vlgg. afgedrukte *Toe-eygeningh* van J.J. Schipper, waar van Feytama eveneens vermeld wordt dat hij een vrouwenhater is.
2 Keurelijke knecht: voortreffelijk man.
3 betekenis lat. citaat: De gerechtigheid raadt ons aan, het goede boven het nuttige te stellen. Claudianus is een latijns dichter uit het begin van de 5de eeuw, afkomstig uit Alexandrië.
3a buiten roem gesproken: in alle bescheidenheid.
3b bet: beter, eerder.

deeze twee hartstogten, vertoogen zich verscheide deugden, als ootmoedigheid, zachtzinnigheid, kuisheid, oprechtigheid, dankbaerheid, en andre meer; doch doorgaens nedrigheid, vermits het nooit naer eer, en staeg naer redelijke bestraffinge haekt. Of u noch ergens iets ontmoete, dat verwekte tot ophaling uwer schouderen, haelze op, maer als gy wederom bevindt, dat het zelvige niet tot een voorbeeld, om na te bootsen, maer om elk daer van afkeerig te maken, gestelt is, laetze dan ook schielijk vallen; onschuldig my; en lees voort. Het toortslicht licht nooit lichter, dan in donker: zoo is ook de deugd, die nimmer heerlijker vertooning van schoonheid, oft rijkelijker uitdeeling van belooning doet, als in 't aenzien van haer tegendeel. Hier beneffens streelt het liefelijk, met geen ydel stoffen, maer zonder geveinstheid, uw', en mijn geboorte-plaets; die is deeze wonderlijke stad; daer Pallas[4]*, (als wel eer Epikurus, die binnen Athenen, in een zeer vermaekelijken, ja by nae volmaekten hof, zijn lessen deê) in al't gewoel van Merkurius*[5]*, haer smaekelijke stem laet klinken in een doorluchtige school; die zich wijd, en zijd (ô verquikkende doorzicht!) omçingelt, en bezet vint met veel duizend blygeestige linden, onder wiens aenlokkende groente zoo zoetigheiden wemelen, als't getal der bladen is, die den schaduw schenken aen hen, die de zoetigheid plegen. Deeze wemeling troont met zich ernst, en boert: daer heeft de waerheid, hier meest de poëzy (soo 'k anders haer naem, onder eerbiedigheid, noemen mag) 't gebied over. Maer hoe! Daer dringt my in den zin, dat ik dit aen u, als aen de eigenaer, breng. Dwael ik niet? 'K zorg*[6] *ja; vermits ik my zelven voorstel, dat het u nooit toegekomen heeft, door dien ik in't lezen bevonden heb, dat de min, boven al't geen 'er verhaelt is, haer liefkozende personagie, niet te min eerlijk, hier mêe in speelt: voor wien gy (ik weet het toch.) zoo schuw, mogelijk schuwer zijt, als wel eertijds was de Filozoof* Appollonius Tyaneus, *van wien* Caelius[7] *in het zeste hooftstuk van het achste boek getuigt, dat hy, van der jeugd aen, de prikkelingen der liefde*

4 Pallas: godin van de wijsheid.
5 Merkurius: god van de handel.
6 zorg: vrees.
7 Caelius: L. Caelius Aurelianus, van wiens werken een aantal verhandelingen over de menselijke hartstochten bewaard gebleven zijn.

(op dat de kuisheid, dien hy met zich ten grave gevoert heeft, in hem t' uitter maeten blinken zoude) niet alleen tegens gestaen, maer vyandlijk tenemael overwonnen, en gedemt heeft. Wat raed nu in deeze twijfeling? 'K ben bekommert: en aen deeze bekommering te blijven hangen vind ik onraedzaem: derhalven zal ik, voor 't beste kiezende, my verkloeken, en komen evenwel, keurelijke knecht, tot u; doch onder bescherminge van dien ongelukkigen Nazo[8], *die in zijn ballingschap noch t' mijnen voordeel aldus zeit:*

> Nec tamen est facinus versus evolvere molles,
> Multa licet castae non facienda legant.[9]

Dat is.

> De kuisheid leest wel wat, daer zy nochtans voor vreest;
> En daerom is hy 't niet, die dartle deuntjes leest.

Dit oirlooft u vrymoedig te lezen: te meer om dat de dartelheid, daer hy af spreekt, hier nergens plaets heeft. Maer eer gy begint! Verwondert u mijn stoutigheid niet, die, zonder om te zien, zoo edelen stof bestont op te raepen? 'k Meen voorzeeker ja. Wat zal ik zeggen? De hoop, om den zelven zonder iemands nadeel schappelijk te verhandelen, heeft mij daer toe gebragt. 'k Was 'er ten halven in: wilde ik 'er weer uit, 'k moest keeren, oft voort gaen. Wat dacht ik? Keeren is te schandelijk, en voortgaen te zorgelijk. Hier stond ik twijfelachtig tusschen beide, en zou niet geweten hebben wat; ten zy ik uitziende ten einde van mijn weg gesien hadde Lukaen[10], *die met held'ren stem vast zong:*

> Quòd si digna tuâ minùs est mea pagina laude,
> At voluisse sat est: animum, non carmina jacto.[11]

8 Nazo: Ovidius.
9 betekenis van het lat. citaat: ‘Het is toch geen misdaad, zoetgevooisde verzen te lezen, al lezen kuise meisjes veel dat niet gemaakt had moeten worden.
10 Lukaen: M. Annaeus Lucanus, eerst gunsteling van Nero, later door deze ter dood veroordeeld. Van zijn werken zijn de *Pharsalia* bewaard gebleven.
11 Lat. citaat: Al is wat ik geschreven heb, Uw lof niet al te waardig,/Het is voldoende dat ik gewild heb: ik beroep mij op mijn geest, niet op mijn verzen.

Dat is.

Mijn werk verdient geen lof, maer 't willen is te prijzen:
Ik stof ook op 't gemoed, niet op mijn schaem'le wijzen.

Dit baerde moed. 'k Maekte gang. 'k Struikelde wel. 'k Raekte neer. 'k Stond weer op. 'k Liep voort, en quaem 'er door. Hoe 't nu afgelopen is (och armen!) kan ik zellef niet zeggen: gy sult het zien. Vaer wel, en zijt gegroet van uwen vriend

Mattheus Ganzneb Tengnagel.

In Aemsterdam, den 23 van
Oogstmaend[12], 1640.

12 Oogstmaend: augustus.

Aemsterdamsche Lindebladen.

Aemsterdamsche Lindebladen,
Wien 't hesperisch groen bezweek,[2]
Guntme, dat ik, door genaden,
Met uw' heyligheid wat spreek!
'k Ben bedroeft. Mijn ziel zou 't tuigen.
'k Schrei, en krop mijn traenen in.
't Sterven kan de dood niet buigen,
Dien ik boven 't leven min.

'k Min de dood: maer, laes! verlooren.[9]
'k Volg 'er smekend dag, en nacht:
Maerze vlught, en stopt 'er ooren
Voor de naerheid van mijn klagt:
Daerom koom ik u toeschieten,
Troostelijke Lindelaen,
Om mijn traenen uit te gieten,
En te stremmen in uw'blaên.

Vangtze! vangtze! strekt medoogen
Tot dit hart, dat in een vloed
Van zijn traenen moet verdrogen,
Door onlesselijke gloed!
Ik beken, 't zou wonder wezen,
Dat ik, in een baere zee,[22]
Vuur, en vonken had te vreezen,
Dien het water nimmer lee.

2 hesperisch groen: meestal worden daarmee struiken aangeduid die in de kas moeten overwinteren, vooral oranjebomen en citroenbomen. Men moet de zin ws. zo vertalen: waarvoor zuidelijke bomen het veld moeten ruimen, onderdoen.
9 verlooren: tevergeefs.
22 baere: volle.

Oei! hoe snerpen my mijn zuchten?
Dat 's de blaker, die my brand;
Dat 's de brand, die my doet vlugten,
Met een zwoegend' ingewant,
Tot uw' heul, mijn luwe haven,
Daer mijn droefheid neemt een end;
Daer mijn bangheid zich zal laven
Met de koelte van uw' lent.

Of zijt gy beducht voor traenen,
Dat uw' frisch, en jeugdig groen
Licht tot quijnen zou vermanen?
Wilt dat nimmermeer vermôen.
't Is wel waer, het zout strijt teghen
't Loof, en doet 'er groen te niet:
Maer dit zal zich niet verleghen[39]
Quaed te doen, daer 't goed gheschiet.

Zijt gerust, mijn Lindebladen.
'k Zweer, u zal geen leet geschien.
Schoon mijn schreien u wou schaden,
't Zuchten zal 't wel haest verbiên:
't Zuchten zal, met dappre vlaeghen,
Vliegen door uw' telgen heên,
En de traenen zoo verjagen,
Dat uw' groen zal zijn te vreên.

39 verleghen: verlagen? of verkorte vorm van verledigen: zich bezihouden met?

Wilt mijn hoop toch niet verkorten!
Hout uw' lieve blaedjens by!
Want ik kanze nergens storten,
Ofze kruipen weer tot my.
Hoe nae vreestge, datwe t'zaemen[53]
Zullen spannen tot uw' schae?
Neen, o neen! ik zou my schaemen;
't Ging mijn dankbaerheid te nae,

Dien ik aen u zal betonen.
Troost my toch in deezen rou!
d' Hemel zal 't u meê beloonen,
Die geen deugd vergeten zou.
Laet daer op uw' takjens buigen.
Trotse gevels, die hier staen,
Luistert toe, en weest getuigen,
Hoe ik leev' met deeze blaên.

Heilig groen, ik moet gaen treuren.
't Treuren is u wel bewust.
Waerom 't treuren moet gebeuren
Zultge smaeken, zoo 't u lust.
'k Word belogen. Wie kan 't keeren?
Niemand! Niemand, van die 't doet.
Dat 's te laet. Het mag hem deeren,
En ook my, die 't lijden moet.

53 Hoe na (vreestge): (vreest ge) soms.

'k Moet het lijden; maer hoe gaeren
Kuntge lichtelijk vermoén:
En die 't nochtans wedervaren
Kunnen zelden voordeel doen,
Als met zwijgen! Zwijgen! Zwijgen!
Want de waerheid valt te schrael,
Daer een ieder 't oor laet zijgen
Naer vervloekte logentael.

Holla! 'k Mis. De toom ontschootme.
'k Liep daer vry wat buiten 't spoor.
'k Heb berou. Het woord ontvloodme.
Daer 's noch wel een red'lijk oor,
Daer geen logen in zou tuiten,[85]
Of het zou, om 't tegendeel,
't Ondier in het bijten stuiten:
Maer ik vonze, laes! Niet veel.

Weinig zijnze, die de waerheid
Koestren in een warme schoot.
Weinig, die de waerheids klaerheid,
Schoon zy 't weten, stellen bloot,
Als 't hen kittelt 't geen zy hooren;
En dit kittelt ieder een.
Tedre blaedjens, jonggebooren,
Weest met deezen nooit gemeen!

85 tuiten: klinken

Weest oprecht! Aenhoort mijn klagten!
Troost mijn zucht, en wischt mijn traen,
Dien ik nu by dag, by nachten
Zal vertrouwen in uw' laen!
Hemel zijt 'er toch genegen,
Om de deugd, dien zy my doen!
Spaer geen zonneschijn op regen,
Die haer wasdom weeldig voên!

Groeit, en bloeidt, en spreit uw' telgen
Wijd, en zijd. Uw' schaduw geeft[106]
Hen, die zich aen valscheid belgen,
Zoo 't hun hooft van noode heeft,
Als hun zinnen zich vermaeken
Onder uw' meewaerig loof,
Op dat Titan aen zijn blaeken[111]
't Blanke vel niet doem ten roof.

Maer ontrukt uw' koele lommer,[113]
Als zijn vuur op 't vinnigst braed,
Hen, die, zonder leet, oft kommer,
Oirsprong zijn van dit mijn quaed;
En ook al die 't voedsel geven.
Goude Febus brand, en blaek[118]
Al hun aenschijn, datze leven[119]
Zelf den mooren tot vermaek:

106 Uw' schaduw geeft: geeft Uw schaduw.
111 Titan: de zon.
113 ontrukt: onthoud.
118 Febus: de zon.
119 datze leven. / Zelf den mooren tot vermaek: dat zelfs de moren (om hun zwartheid) lachen moeten.

Zoo mag ieder een hen kennen.
Of raed uw' bezet gemoed
Datmen zich behoort te wennen
't Quaed te straffen door het goed?
'k Ben te vrede. 'k Zal u luistren;
Ja volvoeren uw' vermaen:
Maer uw' Zusters licht te duistren[127]
Staet my veel te qualijk aen.

En dat doenze, door 't verdichten
Van d'onkuische* *Maeneschijn*;[130]
Daerze my, laes! meê betichten.
't Is, (God beter!) wel een pijn;
En het moeit mijn vry geweten:
Maer dit strekt my weer tot baet,
Dat ik slechs zoo word geheten,
Nu *ik weet niet* voert de daed.[136]

Hoe waer 't mog'lijk, dat mijn veder
Soo wildweiich vliegen zou[138]
In dat liefelijke weder,
Dat ons streelde, toen die Vrou[140]
Zoo ondankbaer wierd ontfangen
Door dat schaemtelooze lied,
Dat het sneeu van bei'er wangen
In het kuische purper stiet?[144]

*Een onlangs uyt gegeven boekje.

127 uw' Zuster: de maan (Diana, zuster van Apollo).
130 Maeneschijn: deze poging om zich van het schrijven van de *Amsterdamsche Mane-schyn* vrij te pleiten, is al mislukt wanneer de *Lindebladen* verschijnen: Tengnagel is dan al veroordeeld.
136 *ik weet niet*: een anonymus.
138 wildweiich: buitensporig.
140 die Vrou: de maan (weer een zinspeling op de titel van het geïncrimineerde boekje).
144 In het kuische purper stiet: van kuisheid rood werd.

't Is niet mog'lijk; want ik miste[145]
Nimmer plaets in haer gedacht,
Toen ik vaek mijn tijd verquiste
Door het leven van de jagt:
Toen mijn brakken yvrig zochten,[149]
En het haesje raekte roer,[150]
Dat de winden zuiver brogten,[151]
Zonder scheuren: toen het loer[152]

Listig lokte op mijn handen
d' Havik, die den slimmen quak[154]
Zoo voorzichtig aen kon randen,
Datze sneefde, schoonze stak
Met'er neb, en sloeg met wieken:[157]
Toen de leepe legerhond
't Duikend veldhoen op kon rieken,
't Geen hy onbeweeglijk stond:

Toen mijn quakkelbeentje vrijde[161]
't Snel gehoor van 't heete beest;
'k Zet zijn doofheid nu ter zijde,[163]
Is hy immer doof geweest:
Toen ik in de herrebst paste
Op het onbarmhartig net,
Dat zoo menigh vink verraste:
Toen 't konijntje, door het fret,

145 want ik miste / Nimmer plaets in haer gedacht: want zij heeft mij nooit in de steek gelaten. De maan (Diana) is immers ook de godin van de jacht.
149 brakken: jachthonden.
150 roer raken: het leger verlaten, in beweging komen.
151 winden: windhonden.
152 Zonder scheuren: zonder het (haasje) te verscheuren; loer: nagemaakte vogel die dient om bij de valkenjacht de jachtvogel terug te lokken.
154 quak: soort reiger.
157 sneb: snavel.
161 quakkelbeentje: kwartelfluitje, waarmee de mannetjes-kwartels (en andere veldvogels) in het net gelokt worden.
163 zijn doofheid: van de kwartel werd wel beweerd dat hij in de paartijd doof was; anderen nemen dit van het vrouwtje aan.

Wierd gejaegt in stille builen:[169]
Toen ik, door verborgen list,
't Visjen, daer het plag te schuilen
Onder 't kroost, te krijgen wist:
Toen mijn strikje snoeken strikte:
Toen het kurrik op de beek
't Kleinste baersjen wel verklikte,
Dat 'er in mijn schakel streek:[176]

Toenwe 't snepnet liepen schuiven:[177]
Toen mijn snaphaen reuk'loos schoot[178]
Jong Jans eenden, Japiks duiven,
Dat het Gelders recht verboot:[180]
Toenwe 't eiernest bespronghen,
Als de kivit kivit riep;
En mijn boeken jongen, jongen,
Die noch meenden dat ick sliep:

Maerze misten in'er meenen,
Want ik was voor zonneschijn
Met mijn spitsen op de beenen,[187]
Die al meê niet murrew zijn
Door 't gestadig letterjagen;
Hoewel dat'er menig treed,
Die de brieven by zich dragen:
Van geleertheid, datje 't weet.

169 buil: net dat voor een konijnenhol geplaatst wordt en dat zich zelf toetrekt.
176 schakel: net voor het vissen in de rivier.
177 snepnet: sleepnet om snippen te vangen.
178 reuk'loos: roekeloos.
180 het Gelders recht: een van de vele aanwijzingen dat Tengnagel zich vaak in Gelderland bevonden heeft.
187 spitsen: kameraden.

Dus geviel ick steets 'er zinnen.[193]
Zou ik haer nu in 't verdriet
Helpen, die my plag te minnen?
Neen! Apollo, denk dat niet.
'k Hou'er veel te veel in waerden:
Of ick moest, door ongeduld
Om onwetendheid, veraerden;[199]
En dat is mijn eige schuld.

'k Heb dat niemand ooit te wijten.
Niemand is van mijn verzuim
Oirzaek. Niemand zal 't ook spijten,
Als mijn letterschuwe luim.
'k Storte nimmermeer gebeden,
Dan voor 't outer van Diaen:
En zy neigde naer mijn reden:
Deeze neiging deê my gaen.

Maer had ik mijn beê gedreven
's Morgens vroeg naer uwen troon![210]
Zie noch voorje schreeude Steven[211]
Tot zijn zusters oudste zoon,
(En hy stak vast tot zijn ooren
Op het loopveld in een sloot)[214]
Of je zult in 't veen versmooren,
En nu is het noch geen nood.

193 dus: zo; 'er: Diana's.
199 veraerden: van aard of natuur veranderen.
210 uwen: Apollo's (de zon).
211 Zie noch voorje: kijk toch waar je loopt!
214 loopveld: jachtterrein.

'k Mag meê noch wat voorme kijken
Nu Fortuin noch tuiten bied;[218]
Daetlijk gaetze heenen strijken,
En van after lijdze niet[220]
Dat m'er grijp. O! Wijsheids vader,[221]
Wijze Febus, Jupijns kind,[222]
Koom in plaets van Febe naeder,
Toon dat gy my meê bemint!

'k Meen voortaen de jagt te staeken,
En mijn gansch gestoorde tijd
Door verbeetring goed te maeken,
Zoo 't uw' goedheid gunstig lijd.
Ly het gunstig! Stort uw' droppen!
'k Wachtze onder aen de voet
Van de hemelhooge toppen,
Daer de wijsheid word gevoed.

Zet uw' ruime sluizen open:
Laet het Goddelijke vocht
Toch met volle sprongen lopen
Langs mijn aenzicht uit de locht!
Meet met maeten hoog van peg'len,[237]
Als ik eens het rijmen huw
Aen de loop van lange reg'len,
Of een ieder is'er schuw!

218 tuiten: lok. De Kans (Occasio, Kairos) werd voorgesteld als kaalhoofdig met een lok aan de voorzijde, die men beet moest pakken om ‘zijn kans te grijpen’. In later tijd vond verwarring plaats van Occasio met Fortuna, zoals men ook hier lezen kan.
220 Van achteren kan men Occasio (h. Fortuna) niet beetpakken, want daar is zij kaal!
221 m'er: men haar.
222 Febus-Febe: Apollo als god van de kunst tegenover Diana als godin van de jacht.
237 peg'len: peil, teken in een vloeistof-maat.

Let hier niet op t schamel spreken!
Let slechs hoe ootmoedig dat
Dees bedroefde ziel koomt smeken,
Die nooit in uw' Tempel trad
Met een lauwerspruit, oft raven:[245]
Maer gestadig ging ter steê,
Daer uw' Zuster zich liet laven
Met het *zweet van eenig re!

*Bloed.

Zal mijn karmen u bewegen?
Ja, och! Ja. Ik steun te vast
Op de stut van Vaders zegen.
'k Noem u Vader, zoo 't my past:
Past het niet, zoo help my gaeren
Als een armen vreemdeling.
Waer 's uw' lier? t Sa! Stel'er snaeren,
't Is op 't tipje dat ik zing.[256]

Zacht wat! eer gy op zult heffen,
Moet ik niet naer billijkheid
't Lindeloof met vreugde treffen,
't Geen ik, leider! heb beschreit,
En met traenen overgoten?
Zou ik niet! ik heb 't belooft:
Anders word ik weer verstoten,
En van al mijn lust berooft.

245 raven: attribuut van Apollo, zie ook p 482, regel 1242 vlgg. Hier worden de raven blijkbaar geofferd.
256 op 't tipje: ws. op hoge toon (hij vraagt Apollo daar zijn lier op te stemmen).

Holla! 'k schrik. Mijn beenen zwenken,
Als ik op die droefenis,
En verdriet begin te denken,
Dat noch naeu geweken is.
Wis ik wil mijn schuld betalen.
Hoe! ik ben ook zellef graeg
Om mijn hart eens op te halen,
't Geen naeu heugt een blijde vlaeg.

Wech dan met het trekkebeenen.
'k Ben op dit banket belust.
'k Wil mijn lust niet langer speenen.
Och! daer word ik weer ontrust.
'k Zorg Diane zal 't zich belgen,
Dat ik zulken vreugd betoon,
Onder 't groen van deeze telgen,
Wantze is het niet gewoon.

Z' is gewoon dat ik mijn leven,
Vreugd, en vryheid haer op draeg.
Ook zoo zal 't 'er wonder geven,
Dat ik niet eens koom, en klaeg
Van al 't geen my is verschenen.
Goede Vader, durfd' ik maer,
'k Zeide ga voor my eens heenen,
Want uw' aenzien gelt by haer.

Wiltge? 'k Zal uw' lier bewaeren
Zoo lang totge wederkeert.
'k Zweer niet een van al de snaeren
Zal ontstelt zijn, of bezeert.
Ga slechs heen. Ai! wacht het wachten.
(Zoekze niet, z' is wel bewaert)
Zeg haer, die mijn onlust bragten,
Wieze zijn, en hoe van aert.

Maer voor allen sla niet over,
Daer mijn moeilijk oog op mikt,
Tantalus dien snoden grover,[299]
Die 't geheym der Goôn verklikt.
Deese darde dapper drijven,[301]
Daer mijn Damon was ter steê[302]
Dat ik meester waer van 't schrijven,[303]
Dat uw' Zuster schaemen deê.

299 Tantalus: Jan Soet? In de volgende strofe wordt gezinspeeld op een ‘dronken ezelin’ waar Tantalus op gezet moet worden, en dat is ‘zijn’ ezelin. In veel scheldgedichten krijgt Soet te horen dat hij getrouwd is met een verlopen vrouw, die in het Spinhuis heeft gezeten; grover: botterik.

301 Deese darde dapper drijven, / Daer mijn Damon was ter steê: Die durfde stokstijf vol te houden, waar mijn Damon bij was.

302 Damon: eig. de door Cicero (De officiis, III, 10) genoemde Pythagoraeër, trouwe vriend van Phintias. Wie Tengnagel hier bedoelt is niet te achterhalen. Soms Jakob Feytama, aan wie dit boek opgedragen is? Of Cornelis Meurs, met wie volgens de processtukken (zie p 29) Tengnagel de kroegen afliep? Of Jacob Luyt, die eveneens bij het proces ter sprake komt (hij publiceerde in het *Amsteldamse Minne-beeckie* onder het motto *suum cuique*)? Een laatste mogelijkheid die ik niet ongenoemd wil laten is Jan van Nieuwenhoven, die mogelijk bedoeld wordt met ‘de advocaat’ in de inleiding van *St. Nicolaes*, en die ik voor de dichter van het versje voorin de *Sonne-schyn* aanzie. Zie p 82.

303 't schrijven: nog altijd de *Mane-schyn*.

Laet zijn logen waerlijk pronken;
En ontkleed zijn valsche zin.
Zet hem, als Sileen, dan droncken
Op zijn dronken Ezelin.
Die den dronkaerd dronke volgen
Kentge meê. Verbeeld hun doen.
Toon dat gy hen zijt verbolgen;
Want hun schuld verwekt mijn zoen.

'k Wistze zellef wel te maelen
Op een plaetje van papier:
Maer, wie 't quaed met quaed betaelen,
Die betaelen veel te dier
Met hun eigen tegenvoordeel:
Hierom word ik niet verkort,
Als ik, door Dianaes oordeel,
Op uw' pleit ontslagen word.

Dit is 't geen ik u kan zeggen.
Koomt u ietwes anders voor
Kuntge heuschlijk wederleggen.
Eerge gaet, hoor, hoor, ai hoor!
Of z'u naer den dichter vraegde,
Zweer vry dat ik hem niet ken;
Dat zijn doen my nooit behaegde;
En dat ik onschuldig ben.

Maer dat staeg mijn zinnen strekken,
Om (och! Kon ik slechs.) haer lof
Van den Hemel af te trekken,
  En te strooien onder 't stof
Van de menschen. Ga nu heenen.
  Ik ga meê met vreugd verlaên,
Los van traenen, zuchten, steenen,
  Naer mijn lieve Lindeblaên.

Lindebladen! Lindebladen!
  Lustig loof, dat in uw' jeugd
d'Aemstel, en de binnepaden
  Van zijn grooten Dam verheugt.
Ik bedank u, datge dulde
  Dat ik 't zuchten, en 't geschrei,
Dat mijn bange boezem vulde,
  In uw' groente nederlei.

Ik bedank u, datg 'er beide
  Zoo meêwaerig zeegt te moet;
Dat uw' troost nooit van 'er scheide:
  Troost, die 't bitter schiep tot zoet;
Die de traenen wist te wisschen;
  Die het zuchten deê vergaen;
Die de bangheid konde slissen.[351]
  Ik bedank u Lindeblaên.

351 slissen: beëindigen.

Ha! Wat mag ik toch beginnen?
Ik bedank 'er. Waer 's de dank?
Woorden zijn 't. Verdwaelde zinnen,
Nu, nocht al uw' leven langk,
(Schoon gy 't leven in kon halen,
Dat wel eer den Griek verliet)
Kuntge deeze deugd betalen,
Hierom, bid ik, denk het niet.

Zonder haer gingt gy verlooren,
Niemand bood u toch een hand:
Zonder haer moest gy versmooren
In uw' bangheid: en de brand,
Door het zuchten, deed u krenken,
Schoon gy in uw' traenen zwom.
Wie kon ooit een dank bedenken,
Die zoo hoogen deugd beklom?

Niemand. Ik beken dit gaeren;
Daerom zwijg ik voortaen stil.
Maer de schuld zal my bezwaeren,
Dien ik wel betaelen wil,
In ik konde: doch 't verlangen[373]
Hoopt dat gy, ô groen geslacht!
Voor voldoening zult ontfangen
Grooten wil, en kleinen magt.

373 In: Indien.

Twijfel vin ik hier, nocht kommer,
Of uw' goedheid is te vrêen.
Duld nu dat ik in uw' lommer,
(Schoon ik my wat maek gemeen
Met uw' godheid) my verhandel.
Duld dat ik weer traenen baer,
Als ik in uw' groente wandel;
Maer geen traenen van gevaer:

Traenen, die van blijdschap juigen
Dat ik dit ontkomen ben:
Traenen, die mijn leven tuigen,
Dat nu sterven kan, noch ken:
Traenen, die mijn dorre wangen
Overvloeien: die niet fel
Brandend' aen mijn boezem hangen;
Maer die 't fel gebrande vel

Eerst verkoelen, dan genezen.
Deeze hebtge mêe van doen,
Of 'er noch een blad mogt wezen,
Dat verkort waer in zijn groen
Door de vloed, die my verzengde;
Hoewel dat ik niet geloof,
Dat het zilte zap zich plengde
Tot verwelking van uw' loof.

't Is zoo 't is, ge kuntze krijgen.
Zietze vloeien. 't Is 'er ty.
Scheptze. Laet uw' telgjens zijgen
Blijde blaedjens. Zijtge vry,
Laetz' u dan voor regen strekken,
Wantze versch zijn, en niet vuil:
'k Weetze zullen wasdom wekken,
T'wijl ik hier mijn tuiltjen tuil.

'k Heb nu d'oorzaek van het karmen,
En het kliemen u gezeit.
Och! Hoe sloegtg' uw' groene narmen[411]
Onbezien, door goedigheid,
Om de mijne! 'k Goot mijn traenen,
Al ze drukten, in uw' groen:
Maer nu koomtge lieflijk manen
't Geen aen my noch staet te doen.

Kan ooit dankbaerheid beloonen
Deezen weldaed, my geschiet?
Neen, dies zultge my verschoonen:
Maer verschoontme hier in niet,
Dat ik volle vreugd moet meten.
'k Heb u dit noch eens gezeit.
Waerom tweemael? om te weten
Of mijn blijdschap u vermeit.

411 narmen: armen.

'k Weet niet of mijn lust uw' zinnen
Lusten zullen; of uw' jeugd
Zich tot zulken vreugd laet vinnen,
Schoonze my, en meer verheugt;
Want 't vermaek is gansch byzonder
Tusschen hemel, en de aerd:
Daer hoort gy, hier hoor ik onder:
Dat zijt gy, ik dit niet waerd:

Nochtans zal ik my verkloeken.
Was mijn droefheid wellekoom,
Waer toe dan verlof te zoeken
Om mijn blijdschap, zonder toom,
Eens door 't veld te laeten ruisschen,
't Geen uw' lindeloof beschanst:
Veld, wiens keizers kroon, en kruissen,[439]
Ja wiens wereld gy bekranst?

Dit 's verlof. 'k Mag aen gaen vangen.
'tSa! Ruimbaen! 't zy heg, of hout,
Berg, of beemd by watergangen,
Duin, of del, ja 't haegsche woud.
'k Zeg, ruimbaen! Hier gelt geen kijken.[445]
'k Zweer, het zal zoo moeten zijn.
't Een zal met het ander wijken,
Zonder vrees voor Konstantijn.[448]

439 Veld: zinspeling op het amsterdamse wapen.
445 gelt: heeft zin, baat.
448 Konstantijn: Huyghens, wiens *Voorhout* hier door Tengnagel nagevolgd wordt.

'k Heb gelijk. Waer toe dan 't vreezen?
'k Woon ter vierschaer van de reên.[450]
Laet hem hier vry voorzit wezen.
't Oordeel hang aen hem alleen,
Wien de red'nen nimmer weken.
Lindeblaên, vertrout het vast:
'k Weet hy 't recht soo recht zal spreken,
Als 't den rechten rechter past.

En het zal naer ons toe hellen,
Of hy schoon het voorhout streelt;
Of hy 't schoon voor u ging stellen;[458-459]
U, die 't gansche rond verbeelt
Dat zijn voorhout houd besloten.
Toef. Ik spreek hem zellef aen;
Schoon hy munt uit al de grooten,
Die ten hoov' rondom hem staen.

Wijze borst. O! Uitverkooren
Andre ziel van Welhems Zoon.[466]
Oog, en stem des hooggebooren.
Waerde perel aen zijn kroon.
Wakkre Huigens, die, zomwijlen
Ledig, naer het dichten schoot[470]
Als een star, waer naer wy zeylen,
Zoo 'k mag vlotten in die vloot.[472]

450 'k Woon ter vierschaer van de reên: ik onderwerp mij aan het redelijke oordeel.
458-459 schoon: eerste keer onderdeel van: of (...) schoon, tweede maal meer de alternatieve betekenis van: mooi, fraai.
466 Andre ziel van Welhems Zoon: Huyghens was op dat ogenblik secretaris van Frederik Hendrik.
470 Ledig: zinspeling op *Otia* (‘ledige uren’), de titel waaronder Huyghens in 1625 zijn gedichten verzamelde.
472 vlotten: meevaren.

Zeg my eens, ik koom u vraegen,
Of gy 't loflijk Haegsche woud
Tegen 't Aemsterdamsch durft wagen?
'k Weet uw' deel is wel zoo oud:
Maerge zultme daer niet vinnen,
Want haer ouderdom verliest
't Geen de jongheid wis zal winnen,
Zoo g'het mijn voor beter kiest.

En dit kan my niet ontkomen.
Spreek rond uyt. Het staet aen u.
Hoe! Wat 's dit? Gy schijnt te schromen.
Zal de man, die nimmer schuw,
Maer met moed door dappre zaeken
Heenen drong, nu, ingezwicht,[486]
't Glad gelaet vol kreuken maeken
Om een uitspraek, al te licht?

Hier verflaeut mijn sterck gevoelen.
Neen! 't Doet niet. Hy zoeckt zich maer
Door het zwijgen af te spoelen
Van den uitspraeck; die 't misbaer
Zou verwekken van de linden,
Daer zijn lieve onnozelheed
't Voedzaem luchjen noch kon vinden,
Toen hy d'eerste windels leed.[496]

486 ingezwicht: eig. ingetoomd, h. voorzichtig geworden.
496 windels: windsels. In deze regels wordt dus gezegd dat Huyghens geen uitspraak durft te doen uit vrees voor het ‘misbaer’ van de linden uit zijn geboorteplaats.

'k Val hem zeeker hier niet tegen,[497]
Maer ik geef hem groot gelijk:
Dan hy zalme niet bewegen
Dat ik ook van 't mijne wijk,
Schoon hy 't vonnis niet durf strijken.
Let 'er op, ô! Aemsterdam,
Mijn geboorteplaets, 't zal blijken
Datge 't wint, ook stam voor stam.

Wat zijn toch de lekkre dingen,
Daer het voorhout smaek in vint?
Luiten. Fluiten. Zinghen. Springen.
Vrolijk vryen voor de wind.
In 't gevry het minlijk prachchen.
't Wreede weigren van de meid.
Dikwijls zuchten. Dikwijls lachchen.
Allerhande boertigheid.

Leepe sullen. Slechte schalken.
Jonkers. Juffers. Ambachts stof.
Veinzers. Deinzers. Huilebalken.
Ouwe sne, en nieuwe snof.[516]
Likken. Slikken. Zoenen. Zabben.
Jankers om: wat docht ik daer?
'k Meen die quijlders zonder slabben,
Met hun vuns gepoeiert hair.

497 val (...) tegen: spreek (...) tegen.
516 Ouwe sne: eig. snit; hele uitdrukking: oude praatjes en dingen die nog niet eerder gehoord zijn.

Dit zijn al de zoete beeten,
Waer het voorhout zoo van groeit;
Daer wy hier al meê van eeten.
'k Zweer! Ik word 'er toe gemoeit,[524]
'k Moet 'er meê een deel verhalen
Eer ik noch ten hemel vlieg:
Maer ik zal op niemand smaelen.
Dat zich niemand ook bedrieg

Met mijn tuiltjens uit te leggen,[529]
Schoon hy 't fijntjes klaren kan,
Of men zou te lichtlijk zeggen
Lieve vriend ghy zijt de man:
Doch daer was niet aen bedreven;
Want ik zal geen boevejagt
Aen mijn Lindebladen geven,
Weest daer zeeker op verdacht.

Kreeg ik zullex in de zinnen,
'k Zou mijn logenachtig volk
Zonder twijfel meê wel vinnen:
Dan dat smeult al in een kolk,
Daer 't zich zellef wel zal smooren.
Logens, zie 'k wel, zijn haest moe.
En ik magme niet weer stooren.[543]
Dit 's wat anders. Luistert toe.

524 Ik word'er toe gemoeit: het laat mij niet met rust.
529 tuiltjens: luchtige praat, scherts.
543 stooren: boos maken.

Als de zon met purpre wangen
Onlanx door het westen reed;
Daerz' 'er vlechten, dicht behangen
En bemeuzelt van het zweet,
In het bad van Thetis baeren[549]
Zuiver spoelde, zooze plag;
En, om meerder te bedaeren,
Naer het oude leger zag,

Daerz' 'er matte leden strekte.
Naeulix was 'er glinstrend' oog
Uit het oog, of d' hemel wekte
Duizend oogen in het oog.
't Blaeu was heel bezaeit met starren.
'k Zag geen schijnsel van de maen:
Dan ze mogt wel elders marren;
En dat stondme dapper aen:

Want indienze zich mijn Linden
('k Minze nochtans) had vertoont,
'k Had, om zoo veel valsche vrinden,
My van 't wand'len wel verschoont;
Daer ick nu mijn lust in schepte
Met een engel aen mijn hand,
Die naeu tong, of asem repte
Ofze blies mijn ziel aen brand.

549 Thetis: godin van de zee, vrouw van Neptunus.

Och! Wat eerbre woordjens, lonkjens,
Maer geen kusjens smulden wy?
Oei! Ik voel noch van de vonkjens.
Hemel, was 't al kost voor my?
'k Twijfelde schier aen mijn sterven:
Maer het twijf'len bleef niet staen,
Want ik 't leven schier moest derven
Toenze sprak van t' huis te gaen:

En het moest al lijkwel wezen.
'k Bragt 'er daerze slaepen zou.
Och! Ik stak in duizend vreezen.
'k Wist niet of ik sterven wou,
Zoo besturf ik: en ik vleide
Evenwel noch om een zoen;
Dienze noch wel hallef scheide,
En ik hadze heel van doen.

Siet, ze trok'er lieve lipjens
Lieflijk van mijn lippen af,
En ik raekte naeu de tipjens.
Zoete zoenster, al te straf!
Hier meê moest ik van'er zijgen.
Schoon ik om de helleft bad,
'k Zag geen hoop van iets te krijgen.
'k Dreigde noch eens. Zy, zoo radd'

Als ze mogt, voor heên gestooten.
'k Volgde wel. Wat was 't? De deur,
Als ik quaem, was al gesloten,
En ik stond 'er hijgend veur:
Maer ik wierd noch wel te vreden
Met de helleft; want mijn krop
Mogt de zerpe zoetigheden[599]
Van de helft niet hallef op.

'k Ging al smaekend' langs de wegen,
Die met my naer huis toe gaen.
En juist quaem my *Damon tegen.
'k Schrikte, want hy deê my staen,
En ik had hem niet gekeken.
Och! Ik had zoo veel te doen
Met gedachten, zonder spreken,
Van het geenge kunt vermoên,

Dat ik zien, en hooren miste.
Hem geviel de wandelbaen,
Daer ik wel wat tegens twiste,
Maer ik moest 'er end'lijk aen.
Zeeker 't heeftme niet verdroten,
Als ik alles zeggen moet,
Wantwe meenig klucht genooten:
Maer de eerste was te zoet.

*Een trouwe vriend: Zoo ook op het 21 blad.

599 zerpe: wrange.

Toenwe quaemen daer, in *wezen,
Heil'ge Pieter schildwacht houd,[618]
Naest de wooning, die, voor deezen,
Is ten water uitgebout:
Heer! Wat was 'er al te stellen?
't Gansche grachje was in roer.
d'Eene wou den ander vellen,
Om, ik noemze schier een hoer.

Maer het liep noch al ten besten;
Wantze raekten in verdrag:
En het meisje kreeg ten lesten
Zoo veel zoentjes, dat ik zag,
Dat 'er neus, en bekje bloeden.
'k Docht, is dat uit zoenen gaen,
'k Zalme dan voor 't zoenen hoeden,
Want het leek, byloo! wel slaen.

En een boom zes, zeven veerder
Liep een koppel in de kool:[634]
Maer die linker was geleerder:
't Was ook by de hooge school,[636]
Daer het knechje plag te komen;
Dan ik denk niet dat by daer
Deeze les heeft aengenomen,
Dien hy opzei tegens haer.

*Gelijkenis

618 Heil'ge Pieter: deze aanduiding stelt ons in staat uit te maken waar de wandeling van de twee voyeurs begint. Het beeld van St. Pieter stond namelijk boven op een pakhuis (dat ter plaatse van de Scafferij, de stadstimmertuin, gebouwd was), tot grote ergernis van de stijle calvinisten. Naast dit (dubbele) pakhuis werd in 1647 het Heerenlogement gebouwd. Tevoren stond daar de brouwerij *De sleutel*. Deze zal wel ongeveer hetzelfde terrein ingenomen hebben als het Heerenlogement, dat inderdaad uitstak, 'ten water uitgebout' was. De wandeling begint dus ongeveer ter plaatse van het 'Huis op de drie grachten'.

634 in de kool: te vrijen.

636 de hooge school: de Illustere School, voorloper van de Amsterdamse universiteit, toentertijd ondergebracht in de Agnietenkapel aan de Oude Zijds Voorburgwal; ook nu nog is dat zes, zeven bomen van de boekhandel op de hoek af.

Naeder niet, of 't zalje rouwen,
Riep hy, mit dat Willem quam;
Die zich naeulix kon onthouwen
Van het lachchen: maer het lam,
Arme dier, begon te karmen.
Karm niet, zeid hy; kijk, hy vlied;
Mit zoo nam hy z' in zijn narmen:
Niemand weet de rest nu niet.

Wy terwijl voor by geslopen
Zoetjes, zachjes, zy aen zy,
Hallef kruipen, hallef lopen:
'k Zweerje dat, het lag 'er by;[652]
Want hy dreigde vuur te geven
Met pistoolen, watje mient:
'k Docht ik heb mijn lieve leven
Al te lief, mijn lieve vriend,

Dan om hier dus slechts te laeten;
Wy voort op het haezepad:
Maer als 't loopen niet wil baeten,
Radde loopers, loopt dan wat.
Ziet, 't wou wezen, wantwe liepen
Uit de prijkel in 't gevaer,[662]
Daer twee monden vrees'lijk riepen
Moordenaer! Jou moordenaer!

652 het lag 'er by: er zat niets anders op.
662 Uit de prijkel in 't gevaer: van de regen in de drop.

Ja! Wat zijn de wijven wonder.
Wat! Ze beerden uit de keer:[666]
Doch'er dronkers vlogen onder
't Blank, en wel gescherpt geweer
Van een drommel raetelaeren,[669]
Dieze meenden dat'er mans
Moorden; en de moordenaeren
Hadden zeeker zelf geen kans.

Van het vechten op het vryen.
'k Bidje luister, zei mijn maet,
En daer ging een paer ter zijen;
Gut! Het was zoo mild van praet.
Tortel, zeid hy, trekkebekster,
Zinnewinster, lokkend vleis,
Liefdequeekster, lustewekster,
Zieltje, zal ik niet een reis?

't Blijft toch al in dichte vaten;
En het heilijk is ook klaer.
Hoor, je moestme zoo niet praten,
Zeize. 'k Hou mijn maegdom, vaer,
Veel te lief, om dus te schenken.
'k Ben al dikwijls zoo gehad;
En dat doet my achterdenken.
Eerst getrout, en dan van dat.

666 beerden: tierden; uit de keer: buitensporig.
669 een drommel raetelaeren: een groep gewapende nachtwakers.

't Is ook waer, zeid' hy, mijn bekje,
En hy docht 'er niet meer op.
Maer wat veerder quaem een gekje:
Aêrs, noch aêrs was 't kind zijn pop,[692]
Op een kermis, uitgestreken.[693]
't Schort hem, zeid' ik, in zijn hoed:
Hy zal deur, en venster breeken,
Zoo de meid niet ope doet.

Keer niet! Keer niet! Ai! Laet lopen,
Riep ik, hier komt weer een aêr.
Deeze was zoo nat bedropen
Van het zweet; aen elken hair
Hing een druipel. Wist ik vrienden,
Zeid' hy, waer een vroemoer woont,[702]
Die mijn liefste nu eens diende!
Truitjemoer die word verschoont![704]

Z' is te ziek, ze kan niet koomen!
En hy bleef schier in zijn huil.
'k Zei, wel hei! Dit 'lijkt wel droomen;
Veegje traenen, groote guil;[708]
Snuitje neus uit; hart; te degen.
Koom, we zullen metje gaen.
Mit quaem zatte Joost ons tegen.
Kraemheer, zeid ik, spreek hem aen:

692 Aêrs, noch aêrs: precies zo.
693 uitgestreken: uitgedost.
702 vroemoer: vroedvrouw.
704 die word verschoont: die laat zich excuseren.
708 guil: slappeling.

Dat 's er een: die zal 't wel klaeren;
Want hy deê zijn eigen wijf
Onlanx voor 'er tijd noch baeren
Door een muilpeer vier, of vijf:
En al eerze was gelegen
Vloog zijn vinger in zijn keel,
En hy broude wel te degen,
Voor de vrouwen, kraemkandeel.[720]

Strijken ging hy, kon hy strijken.[721]
Daetlijk was 'er weer al een,
Die mogt tienmael omme kijken,
En hy quaem al langzaem treên:
Om zijn vrijster zou 'k wel raemen,
Die haer maegdelijke kak
Eens verloste. Mitwe quaemen
Gaf hy leus. Strax lietz' 'er pak[728]

Schichtig vallen, en liep heenen.
W' hadden 't zeeper niet gezien:[730]
Dan daer voeren, zou 'k wel meenen,
Niet te minder in ons twien[732]
Van de geesten, die 'er waerden
Om de boom, daer 't lag verlost;
Die mijn hars'nen zoo bezwaerden,
Dat ik staeg aen 't niezen most.

720 kraemkandeel: eig. drank die bij een geboorte geserveerd werd, vooral aan de kraamvrouw; bestond uit witte wijn, eieren, kaneel en andere kruiden.
721 Strijken ging hy, kon hy strijken: hij ging er vandoor, zo hard hij lopen kon.
728 Gaf hy leus: sloeg hij alarm; Strax: meteen; pak: kleren.
730 zeeper: zeker.
732 twien: tweeën.

Repje wat, ik dar naeu spreken,
Riep ik, want de lucht is hier
Over al te zeer ontsteken
Van een drollig stinkend vier,[740]
Dat mijn asem houd gevangen,
En ik liep mijn best voor uit;
Strax mijn maet de zelfde gangen:
Maerwe wierden ras gestuit;

Want 'er een ging voor ons treden.
Gut! Hem stond de kop zoo kroes,[746]
Wis, hy was niet wel te vreden;
Want hy riep geen eenen droes,
Maer wel honderd duizend stijgen:[749]
Ieder stijg is viermael vijf.
'k Docht je zalt jou zat wel krijgen,
Koomt die huspot in je lijf.

't Was een humling, arme vryer![753]
Want hy sprak vast van zijn land;
Ook van adel: maer een snijer.[755]
Ziet, zijn stamhuis was verbrand;
En hy zelf door krijg verdreven.
Wat ik prijs noch zulken man,
Die in tegenspoet durf leven,
En den tijd believen kan.

740 vier: vuur.
746 kroes: driftig.
749 stijg: twintigtal.
753 humling: volgens het WNT ‘sukkel’. Mij lijkt het eerder de scheldnaam voor iemand uit een bepaald land. De man komt uit Westfalen, zoals uit regel 787 blijkt.
755 snijer: kleermaker.

Meenig zoekt verkeerde gangen:
Deeze zijn in luiheid kloek:
En dat doet, dat bei'er wangen[763]
Dikwijls hangen door'er broek;
Want (by ja, by neen!) de ronden[765]
Rollen nimmermeer te ras:
En de pot is lang gevonden,
Die vol dubbeloenen was:

Niemand hoeft'er naer te zoeken.
Warnar is al dood; verrot;[770]
En al in de Kosters boeken[771]
Aengeteikent: maer den pot
Heeft zijn zwager in de kluiven;[773]
En die word te langzaem klaer[774]
Omze hier, of daer te schuiven
Onder steigers, als zijn vaer.

Och! Hy weet het wel te maeken,
Datze Lekker niet betraept;[778]
Dat de zorg niet hoeft te waeken;
Want ze groeit, terwijl hy slaept.
Tien ten honderd! 't Is geen schande.[781]
Meenig koopman wenscht'er om:
En hy gaf wel waer in hande,
Ging het maer met stille trom.

763 doet: maakt.
765 ronden: munten.
770 Warnar: een beruchte gierigaard, uitgebeeld in Hoofts *Ware-nar*.
771 Ondermeer P. Leendertz Jr. heeft in zijn *Warenar*-uitgave (Zwolle, 1897?, p xxix) verondersteld, dat in deze regel gezinspeeld wordt op een auteurschap van Samuel Coster. Dit is mogelijk, al kan ‘in de Kosters boeken aengeteikent’ ook eenvoudig betekenen: begraven. Als Leendertz het bij het rechte eind heeft, is *Ware-nar* geschreven door Hooft en Coster samen.
773 zwager: schoonzoon.
774 die word te langzaem klaer: die is te traag? De historische figuur die voor Warenar model gestaan zou hebben, heeft volgens Tengnagel dus een schoonzoon, die, gezien het volgende, van woeker leeft.
778 Lekker: de straatjongen in Hoofts stuk, die de vrek Warenar zijn pot met geldstukken ziet verstoppen.
781 Tien ten honderd: tien procent, een toespeling op woekerrente.

Hei! Waer loop ik? 'k Ben aen 't dwalen.
Laet eens zien, waer was ik daer?
Ia! Nu weet ik: in Westfalen,[787]
Byme Jonker, arme vaer.
Bloed! Is dat uit speulen ryen?[789]
Meentze datmen 't geld hier zaeit!
Ia! De duivel mag zoo vryen!
'k Heb de gansche week genaeit,

En pas half zoo veel gewonnen,
Zeid' hy, als 'er is vergast.
Had ik noch een reis gesponnen![795]
Maer wat is 't? Niet eens getast!
Wech! Ik prijs mijn maet zijn vrijster.
Dat's een kleuter, zoo 't behoort:
Die betaelde al de plijster,[799]
Tot de stuiver in de poort:[800]

En ze kon 'er buik vol dansen.
Vielz' eens neer, hy hulp 'er op:
Maer dit varke wou al schransen.
Schep slechs, met de groote schop,
Hier wat nooten, daer wat vijgen:
W' hebben 't heerschap, dochtze: maer
'k Wedze zalme niet weer krijgen:
En het eerste, dat ik gaer,

787 De mogelijkheid dat met ‘Westfalen’ het pakhuis van die naam bedoeld wordt, aan de huidige Spuistraat bij de Nieuwendijk, dunkt mij uitgesloten, omdat de wandeling begon bij ‘St. Pieter’ en via de ‘Hooge School’ nu halverwege dat punt en het Rusland (zie regel 831) moet zijn gevorderd. Vandaar dat ik aanneem, dat bedoeld wordt: ik had het over de jonker uit Westfalen.

789 Bloed: Hier begint de Westfaalse kleermaker-jonker te spreken; uit speulen ryen: een pleziertochtje met de koets gaan maken.

795 gesponnen: gecopuleerd.

799 plijster: vertering.

800 Tot de stuiver in de poort: tot en met de stuiver die bij de stadspoort betaald moest worden.

Daer zal onze vrou van brassen:
Z' heeftme zeeker wel gerijft,[810]
Alsme meester 's nachts moest passen,
Dat de stad niet wech en drijft.
Waer voor zoumen anders waeken?
Hier is zelden brand, of moord,
Of men hoort alarrem maeken:
En dus gingme Jonker voort.

Juist quaem Rijkjes zeun hem steuren.
Heer! Die was zoo rein gedost,
En zoo gnutjes, zonder scheuren.[819]
Soo! Me vaer, je spaert geen kost,
Docht ik. 't Is nu goed te weten,
Dat je peete Klaertje rust:[822]
Onlanx hadje naeu te eeten,
En nou eetje watje lust.

Trouwes! Kijnd, hy zocht te trouwen:
En zijn liefste ging 'er by
In een effe bratte bouwen,[827]
Dat zoo mals van stof was: zij-
d'Is niet malser. 'k Ging voor by 'er,
En ik voelde 't eens. Ai! Ziet,
Dicht by 't Rusland zat een vryer
In een stoep, en zong een lied,

810 heeft (...) gerijft: is van dienst geweest.
819 gnutjes: knapjes.
822 Dat je peete Klaertje rust: dat je (peet)tante Klaertje dood is.
827 brat: wollen stof waar zijde in verwerkt is; bouwen: bovenrok.

Dat mijn hart schier stukken barste.
Zoo beweeghlijk als het viel![834]
En zoo krachtig als hy 't parste
Uit het binnenst' van zijn ziel!
'k Zweer, 't geboomte zich beweegde:
Maer, verstaetme, 't woei al wat.[838]
En hy zat vast staeg, en veegde
Snot, en quijl, en traenenat

Op zijn mouwen. Zuchten, stenen
Was'er zeker geen gebrek.
Dan eens met een barst aen 't wenen.
Gaenwe, zeid' ik, dit 's een gek.
Hier 's 'er weer een met een vrijster:
Maer die zong uit vrolijkheid.
Zing ik niet gelijk een lijster,
Zeid' hy, zeg eens, zoete meit.

Dit geschiet jou al ter eeren:
Maer ik acht het niet een traen.
Morgen zal ik eerst braveeren,
Met mijn schutters tuigjen aen.
'k Draeg een harnas met een tipjen,[853]
Daer de vlaemsche slag op staet:[854]
Kijk, dat sluitmen met een knipjen.
En ik wedje niet en raed,

834 beweeghlijk: ontroerend.
838 al wat: nogal
853 tipjen: uitsteeksel.
854 de vlaemsche slag: de slag bij Nieuwpoort (die op dit borstkuras geëtst staat).

Hoe 'k mijn stormhoed langs de beugel[857]
Zal verçieren. Ridders wijs!
'k Heb, begort! een heele veugel[859]
Uit het heil'ge Paradijs;
Dien zal ik 'er overjagen.
Boven is mijn spies bequast;
En, om niet te laeg te dragen,
Met een handsvat, daer het past.

Maer mijn degen dat 's een degen!
Wantje ziet'er roest, noch schrap.
Z' heeft ook 't heele jaer gelegen
In een vetten olijlap.
'k Zweer, ik zou schier zellef grouwen,
Als ik z' afneem met een doek.
Daer by heb ik ope mouwen;[871]
En van 't zelve stuk een broek;

Groen sattijn; om laeg vol schelpen;[873]
En gehakt, gelijkze doen;[874]
Zijde kousen, mag 't aêrs helpen;
Banden, roozen op de schoên;
Strikjens; quikjens: en mijn sluier,[877]
Of je 't looven wilt, of niet,
Is het fijnste linne luier[879]
Van mijn oudste zuster Griet.

857 stormhoed: helm
859 veugel: vogel; de man heeft dus een hele bos veren op zijn helm.
871 ope mouwen: mouwen met overlangse splitten waren de chique dracht van die dagen.
873 schelpen: schelpvormige strikken.
874 gehakt: (de schoen) van een hak voorzien.
877 sluier: sjerp.
879 luier: fijn doek.

O! Je weet niet wat al parten:
Maer het eelste, dat ik draeg,
Daer ik Mouris meê kon tarten,[883]
Dat 's mijn opgezette kraeg.
Toen begon de meid te lachenen.
Lach niet, zeid' hy; kijk! Een mensch!
Juist was 't Elberd. Die kon prachchen![887]
Giertje, zeid' hy, 'k heb mijn wensch:

En ik kan niet meerder wenschen
Als met jou, mijn keizerin,
Afgezondert van de menschen,
Dus te kuiren van de min.
Maer ik moetje nou wat vragen,
Wantwe zijn toch al verkocht:
Zouje 't niet een reisje wagen,
Als ik het in eerenst zocht?

Zy daer op, je praet van leggen.
Weet vry dat ik gaeren wou:
Maer wat is 't? Wat zal ik zeggen?
'k Zorg dat moêr het ruiken zou;
En dan was het heel verpeutert.
'k Sla 't slechs voor, zeid'hy, mijn lam:
'k Stond noch wel een week beteutert,[903]
Schoon ik al van trouwen quam.

883 Mouris: Prins Maurits? Die overleed in 1625, dus in dat geval moet het een staande uitdrukking zijn.
887 prachchen: h. mooie praatjes verkopen.
903 'k Stond noch wel een week beteutert, / Schoon ik al van trouwen quam: Ik houd het nog wel een week uit, al staan we al onder de geboden. Tussen aankondiging en voltrekking van het huwelijk verliepen enige weken; zie ook regel 894.

Brust dan heen, jy drooge Jorden[905]
Zeize. Loop, en haelje vaer.
Jy met my de bruigom worden!
Neen bedrieger! Boorme daer,
En ze sloeg vast op 'er billen:
Pieter is een andre gast;
Die zal daetlijk gaeren willen:
En ik weet hy opme past.

Hy aen 't smeken, mocht hy smeken,
Met de traenen op zijn wang:
Quaem ik daerom alle weeken,
En wel zeven maenden lang,
Zondags na den middag praeten?
Ging ik daerom? Loop niet! Hoor!
Ging ik daerom duizend straeten,
Op een avond, met je door,

Onder deeze groene boomen?
Trouwes moer! Ik zeg je keunt.[922]
Wat! Me dunkt, het 'lijkt wel droomen.
't Is ook droom. Ik weetje deunt.
Maer je zoud een mensch verkrachten
Met je grauwen. Blijf toch staen!
Zou 't je morgen kunnen wachten
Datw' eens op de Schouburg gaen?

905 Jorden: naam die gebruikt wordt voor sukkel.
922 keunt: kunt het (wat er bedoeld wordt is niet duidelijk); moet men misschien lezen: je keunt wat! (dus punt na ‘keunt’ ten onrechte)?

Zeg eens, graustertje. Je zwijmde
Datje 't zaegt. 't Is eenkelt min:[930]
Schier mijns weerga. En die 't rijmde[931]
Speelt'er zelf de vryer in.
Wilje, 'k zalme vaerdig stellen?
Neen ik, zeize, malle Web.
'k Heb de bras van zulke spellen,
Daer ik zelf geen rol in heb.

Heen! naer huis toe! Laetj' ontkleden,
't Is al tijd naer bed te gaen:
En zoo gingze voor hem treden.
Hier quam gauwe Gerrit aen;
Die kon anders aertig mallen.
't Meisje was zoo wel te vreên!
Get! Hy had zoo veel te kallen:
Dan hy liep niet buiten reên;

Want hy kon niet een woord spreken.
Och! de vriend was doof, en stom:
Maer niet gek om in te steken
't Geen hy wilde, en waerom,
Hoe, en wat, en altemaelen.
't Leek' er datze beter smaek
Had in zulke stomme taelen,
Als in zieketroosters spraek.

930 't Is eenkelt min: het gaat alleen over de liefde.

931 die 't rijmde: ws. Jan Soet, want die trad in de Schouwburg op van mei tot juli 1640, en weer in september-december. Zijn stuk *Clorinde en Dambise* ging op 14 mei in première, en daar is ‘eenkelt min’ een goede karakteristiek van, terwijl bovendien in september zijn stuk *Olympia* voor het eerst opgevoerd werd.

After quaem zijn blinde zwager.
Och! Die vrijde door 't gevoel,
Dan wat hooger, dan wat laeger.
Dit was by de nieuwe doel[956]
Van de ouwe Klauwenieren.
Mitwe 't zagen, docht ick, hoe!
Zijn dat blindemans manieren,
'k Hou dan meê mijn oogen toe.[960]

'k Weet niet hoeze 't kon verdragen,
Want hy greep te bot, by gis.
'k Moet hem, zeid' ik, eensjes vragen
Waar zijn vinger nu al is.
Ai! Laet staen: hy zou 't zich belgen,
Zei mijn maet: ras! Gaenwe voort.
Kijk eens onder ginsche telgen,[967]
Dichte by de kloosterpoort,[968]

Hoe 't 'er wemelt. Dat is woelen!
Toenwe 'r quaemen was 't een slomp,[970]
Die meê jeukte naer 't gevoelen:[971]
Maer de slooipoot nam 'er klomp,[972]
En ze kloude hem te bijster.
Al 't geschenk, dat om 'er stond,[974]
Riep vast, raek wat! Raek wat, vrijster!
Trap! Tre toe, 't is vaste grond!

956 nieuwe doel: omstreeks 1640 werd bij de Kloveniersdoelen de Doelenzaal gebouwd, die hier zeker bedoeld wordt. Daar hingen ook de schuttersstukken, zoals Rembrandts Nachtwacht.
960 'k Hou dan meê mijn oogen toe: dan doe ik óók mijn oogen dicht!
967 telgen: takken, dus: bomen.
968 de kloosterpoort: ? ws. poortje aan de Kloveniersburgwal of Oude Zijdsburgwal.
970 slomp: boerenpummel.
971 Die meê jeukte naer 't gevoelen: die er ook zin in had, het te voelen.
972 slooipoot: sloerie.
974 gescheuk: hoerenpak.

Dat gevoel doet lang gedenken.
Een van alle, 't schaet hem niet,[978]
Die een vryster zoekt te krenken.
In 'er eer! een andre Griet,
'K zou hem zelfs wel aen gaen vliegen![981]
Gins een Trijn, wat meent die guit!
Hier een Lijs, op zulk bedriegen
Zijn de reekels dikwijls uit!

En noch duizent andre woorden,
Geene tot verschooning ree.
'K docht, zy zel de man vermoorden:
En ik dorst niet zeggen meê.[988]
Iuist quam Iaepjes Iaep aen treden:
Deeze zag vast al dit spul.
'K zegje, laet de knecht met vreeden,
Zeid hy. Benje vol, of dul?[992]

Wel! wat meenen deeze scheuken?[993]
Zy hem daetlijk aengerant,
En gelijkkelijk aen 't beuken;
D'eene met een Linker-mand;[996]
D'ander kloude hem de puisten
Met een Eemer; gins noch een[998]
Met twee ongeweekte vuisten:
Daer lag Iakob meê vertreen;

978 Een van alle: een van hen (zegt:); daarop sluit twee regels verder aan: een andre Griet (zegt), en verderop: Gins een Trijn, Hier een Lijs.
981 zelfs: zelf.
988 niet: niets; meê: ook.
992 vol: dronken; dul: gek.
993 scheuken: snollen.
996 Linker-mand: mand van een koopvrouw, aan de linkerarm gedragen.
998 Eemer: emmer.

En hy weerde vast met karmen;
Want het weerslaen was gedaen.
Ik myn Gort-kreuk in myn narmen,[1003]
En myn Makker after aen:
Hebje wel gehoort van rekken?[1005]
'K zweer, de Duivel bleef niet staen;
Want daer is niet meê te gekken,
Als 't Rappalje is aen 't gaen.

Dan geld loopen, zou 'k wel meenen
Voor die lam, noch kreupel zyn:
En wy hadden elk twee beenen,
Zonder exter-oog, of pyn;
Die ons trouwlijk konnen dragen.
Alswe quamen op de gracht,
Daer twee Mollen gaeren zagen,[1015]
(Maets, daer dient eens om gelacht.)

Onze Meinaerd, Moertjes gekje,
Met een straet-zog, die al stonk,[1018]
Zaeten 't zaemen in een hekje,
En zy vryden dat het klonk:
Hy, om eens zyn vreugd te storten:
Zy, om spelde-geld voor haer:
En wy loerden door de sporten:
Eindlijk viel het heilijk klaer:

1003 Ik myn Gort-kreuk (= buik) in myn narmen: ik er van door.
1005 rekken: vluchten, ‘hem smeren’.
1015 Daer twee Mollen gaeren zagen: woordspeling, waarvan de eerste (absurde) betekenis direkt duidelijk is. De tweede is: ‘waar twee mollen graag zouden zien’. Ws. bevond zich ergens een uithangbord of gevelsteen, met een afbeelding en met een tekst als: ‘twee mollen zagen garen’. Het is verleidelijk om te veronderstellen dat dit dan op de Garenmarkt (tussen Kloveniersburgwal en O.Z. Achterburgwal) geweest kan zijn, maar daarover staan ons geen feitelijke gegevens ter beschikking.
1018 straet-zog: straatmeid.

Zietze raekten in malkander
Met een krevelend gezoen.
d'Eene staerde vast op d'ander.
Zeeker! Dat 's geen geestlijk doen.
Hier moet vleesch, en bloed by wezen.
Dikke Dirkje, is 't niet waer?
't Wierdje onlanx aengeprezen
Door de nicht van Bestevaer,

Toen de bul van spijt wou sterven.
Had hy toch al heen gegaen,
Likkebaerd, zoo mogtje erven.
Staetje dat niet dapper aen?
Gut! Hoe zoumen dan gaen streven,
Daermen nou zit in den druk.
Koom. Ik weetje raed te geven.
Om te raeken, door 't geluk,

Tot het wentlen in de duiten
Van dien wreveligen stier:
Maer hy moet zijn poort eerst sluiten:[1043]
En wat raed 'er toe? Hoor hier.
Zoen zijn Zoetjen: 't zoete meisje
Meen ik, dat tot zijnent naeit.
'k Weet hy doet het wel een reisje;
Maerze word niet wel gepaeit[1048]

1043 de poort sluiten: de laatste adem uitblazen.
1048 ze word gepaeit: ze komt (sexueel) niet aan haar trekken.

Naer'er zin. Hy zal niet geven
Dat een Jongman geven zou.
Volgme raed zoo moet hy sneven.
Lustig! Dirkje, repje nou.
Wat! Je bent al opje dagen.
Weest niet bloo, maer toonje stout.
Onlanx ging 't een Jonge wagen
Naulix zestien jaeren oud,

Salomon het vaerloos zeuntje
Met een veertig jaerge weeuw.
't Zusje zei, wel dit 's een deuntje:
Maer zijn moertje gaf een schreeuw,
Die de gansche buurt vervaerde.
Voor dat schreeuwen benje vry;
Wantje moer ligt diep in d'aerde.
Lag 'er bestevaer slechs by!

Doch dit zal een doodsteek wezen
In zijn ouwe taeie huid.
'k Wed dat Klaesje niet zou vreezen[1067]
Mogt hy maer eens, in een Schuit,
Dreumlen vaeren met zijn bruidje.[1069]
't Meisje zeeker is oock gek,
Daerze voogd is van het Schuitje,
Datze niet en zorgt voor 't lek.

1067 Klaesje: ms. Klaas van den Heuvel, die blijkbaar trouwplannen had met een meisje Schuyt? Zie *Clitie II*, regel 317, p 519 en *St. Nicolaes* regel 381 vlgg., p 159.

1069 Dreumlen vaeren: het WNT geeft, met verwijzing naar deze plaats bij Tengnagel, de betekenis lanterfanten. Beter lijkt iets als ‘spelevaren’ en dat dan niet te onschuldig opgevat, gezien het volgende.

Zelden, als de huwlix knoopen
Zyn bezegelt van de ziel,
Datze lichtelijk weer open
Gaen: en of 't al zoo geviel,
'T geen hier blykt voor ieders oogen,[1077]
Wat loopt 't eeuwig dan gevaers,
En hoe heeft men zich bedrogen!
Dan ik oordeel niet. Wat aêrs:

Ziet, Scherminkel was meê gaeren
In het vleesch-huis met zyn been:
Maer hy mogt het wel bewaeren
Voor het knekelvat: of neen,
Voor de kamer van ontleding;
Want het dorre vel, zoo 'k zie,
Strekt het drooge vleisch tot kleeding,
Als een levende Momi.[1088]

'T meisje zal zoo zot niet wezen.
Is z' inwendig wat gebrand;
Dat zal wel een aêr genezen:
Daerom rust vry lieve quant,
I' hoeft 'er niet meer om te spreeken
D'Aemstel Boud voor u geen Wijn,[1094]
Om jou droogen in te weeken,
Die van geur, noch krachten zijn.

1077 ieders, tekst: eiders.
1088 Momi: mummie.
1094 D'Aemstel Boud voor u geen Wijn, / Om jou droogen in te weeken: lett. er wordt in Amsterdam geen wijn verbouwd waar jij je kruiden in weken kunt, dus: voor jouw oude botten is er in Amsterdam geen heul, dwz. geen vrouw. Ongetwijfeld draait de hele zin om een toespeling op de naam Boudewijn, ook als achternaam bekend.

Ziet hem nu eens staen te prijkken
'T blaeu gezicht, die kevelkin.[1098]
Slop-hoos, wilje jou gelyken[1099]
By de dienaers van de min?
By het puikjen van de grooten?
Zieje 't niet? Je bent de lest.
Waer j' een jonge, 'k zei, loop kooten;[1103]
Maer nu past je 't vinken best.[1104]

Laet een waerder met dat waerde
Beeld, op aerden, zyn gepaert;
Want de aerde haer niet baerde,
Om in 't eind te zyn vergaert
Met een snotvink, met een vleten,[1109]
Met een kaeklaer, met een bloed,
Met een baerd-bok zonder weten.
Foei! dat ik je Neven moet.[1112]

DIT, en diergelijke dingen
Teelt, en deelt de vruchtb're tyd.
'T leeft hier van veranderingen.
Daer is Joost zyn Vryster quyt.
Hier gaet Leendert om te trouwen.
Ginder vechtmen om de Meid.
Die 't slechs half kon onthouwen:[1119]
Maer het minst is nau gezeit.

1098 kevelkin: puntkin.
1099 Slop-hoos: slobberbroek, dus: sukkel; gelyken: vergelijken.
1103 kooten, eig.: kootspelen, dan: de beest uithangen.
1104 vinken: lett. vinken vangen, vaak: naar de hoeren gaan. Hoewel deze regels ook letterlijk gelezen kunnen worden, geloof ik dat bedoeld wordt: ‘als je nog jong was, zou ik zeggen: neem die meid, maar nu kun je beter betaalde liefde zoeken.’
1109 vleten: lett. soort rog (vis).
1112 Neven: de les lezen.
1119 Die 't slechs half kon onthouwen: / Maer het minst is nau gezeit: Als je de helft maar kon onthouden, maar ik heb nog nauwelijks iets verteld van alle dingen die er gebeuren.

Zondags moestje 't hier eens waegen,[1121]
Buitebuurman: dat 's een dag,
Dien ik by geen kermis dagen
Van de buurt gelijken mag.
Dan is 't al in rep, en roeren;
Waerje gaet, of waerje staet;
By de steelui, by de boeren;
Binnens huis, en op de straet.

Kiel moet dan de golven schaeven
Van het Y, en Aemstelstroom.
Kol moet voor de wagen draeven.[1131]
Klepper wisselt op de toom;[1132]
Die te wonder wel mag lijden
Dat zijn meester hem beschrijd:
Maer zoo dartel is, dat hy den
Armen ganger naulix mijd.[1136]

Dan de dartelheid moet daelen,
Want vermoeidheid word zijn voogd.
't Zeiltje word door warme straelen
Ondertusschen meê gedroogt.
't Leutert. 't Windje ligt te slaepen.[1141]
't Is op 't heetste van den dag.
'k Wed een voerman zou wel gaepen,
Dat hy koeien drinken zag;

1121 eens, tekst: een.
1131 Kol: paard.
1132 Klepper wisselt op de toom: het trekpaard wordt voor de verandering met losse teugel bereden.
1136 ganger: voetganger.
1141 leutert: plappert.

Want de zon doet ieder zwoegen,
't Zy te water, of te land.
Sta nu vast! Geen kerk, maer kroegen.
Louter! 't Is een schoone wand.[1148]
Ellek ty aen 't messen slijpen.
Keeltjezwelg, en Tantjebijt
Staen al schrap, om aen te grijpen
't Geen 'er Lekkeroogje vrijd;

Dat door vijf gewisse boden[1153]
't Keurlijk beetjen, uit het vet,[1154]
Op zijn tafelbord doet noden:
Wil't niet gaen, zy slepen 't met.[1156]
'k Prijs hem, die wat past te raken.[1157]
Mannen, let nu wakker op,
Ofze zullen draeiers maken;[1159]
Want een waerd krijgt licht de schop,

Als de trommel staet gespannen.[1161]
Schaft vry, maer hebt oog in 't zeil,[1162]
Volle potten, volle kannen,
Ja je dochters, zijnze veil.
Ziet! Hoe welkoom zijn de gasten!
't Is 'er al; ook wat 'er dient.
Niemands lust behoeft te vasten.
Dit 's een taeling, dat 's een smient.

1148 wand: tafelkleed? (Kiliaen: pannus, vestis). De hele zin kan dan betekenen: de tafel is gedekt.
1153 vijf gewisse boden: de vijf vingers van één hand.
1154 't Keurlijk beetjen: het uitgezochte hapje.
1156 met: mee.
1157 die wat past te raken: die probeert zoveel mogelijk naar binnen te werken.
1159 draeiers maken: ervandoor gaan (*pijpen draaien* is de gewone uitdrukking).
1161 Als de trommel staet gespannen: als de buik vol is.
1162 Schaft: dient op.

Kyk hoe alles, nae behooren,
Aengerecht staet op den disch.[1170]
Zou dit [*]kokje niet bekooren,
Die zoo graeg van wangen is?
'T sa! dat geld de harst, en hammen.[1173]
'T is een gek, die honger lyd,
Sta by kreuplen, maer geen lammen.[1175]
Repje! repje! 't is nu tyd:

Of bekoortje geen gezouten?
Ben je 't Pekel-vleisch al wars?
Daer voor staender Schapen-bouten,
Mals gebraden, kars en varsch;
Hoend'ren, Kallekhoenen, K'nynen,
Gans en Vogels wel vereent
Met Kastanjens, en Rozynen:
Voor de Schutters klein-gebeent;[1184]

Lysters, Kievits met 'er kuiven,
Dieken, Kemphaen, Leeuwerik,[1186]
Wilsters, Stinting, Jonge duiven,[1187]
Slobben, Duikers, Koeten, Krik,[1188]
Water-hoen met roode bekjens,
Musschen, Spreeuwen, Vink, Plevier,
Lekkre Snippen met 'er drekjens,[1191]
En noch meenig ander dier,

[*]*Een gek die twe hammen op eeten kon.*

1170 disch, tekst: dich
1173 harst: gebraden ribstuk.
1175 Sta by kreuplen, maer geen lammen: help mee, wie ook maar enigszins kan.
1184 klein-gebeent: gevogelte en klein wild.
1186 Diek: Goudpluvier.
1187 Wilster: Zilverpluvier; Stinting: Oeverloper? (Cf. engels ‘stint’).
1188 Slobbe: Slob-eend; Duiker: soort Fuut; Krik: Taling.
1191 drekens: de snip werd met ingewanden en al geroosterd.

Reigers, Quakken, en Puttooren:[1193]
Voor de Visschers varsche visch;
Karper, Braesem, Posk, en Vooren,[1195]
Snoek, Baers, Bot, en watter is:
Voor die niet veel houd van kluiven
Mellek, Stremsel, Room, en Zaen.[1198]
Taeie boter, korte struiven,[1199]
Vette kaezen, Airen, Vlaen,[1200]

Koekjens, Koek, en Kraekelingen,
Heete Garner, Krabben, Kreeft,[1202]
En noch duizend andre dingen,
Dien de tyd van 't Jaer dan geeft;
Applen Peeren, Kersen, Nooten:
(Die 't slechs alles noemen kon)
En dat ook niet dient verstooten,
[*]Scheele Herri op de ton,

[*]*Een speelman*.

Met zyn AREND PIETER GYZEN,
Met zyn MARTEN AEPJES mee,
Met, ik weet niet hoe veel wyzen
Van de rechte ouwe snee;
Die noch daeglix vreugde baeren,
Tot vermaek van Gerbrands geest,
Schoon hy twee-mael ellef jaeren
Deezen dag[*] is dood geweest.

[*]*Bredero gestorven den 23. August. 1618*.

1193 Quak: blauwe reiger; Put(t)oor: Roerdomp.
1195 Posk: Pos(t), soort Baars.
1198 Zaen: dikke melk.
1199 kort: van onaangelengd ei gemaakt; struif: omelet.
1200 Airen: Eieren.
1202 Garner: Garnaal.

Gut! Wat heb ik daer vergeten?
Al het bier, toebak, en wijn.
Kan een maeltijd vrolijk heeten
Daer die googlaers niet en zijn?
Neen. Zy moeten meê vergaeren.
Zonder dat was vaer het kind;
En de vedel had geen snaeren;
En de zakpijp zonder wind.[1224]

'k Wed Jan tapje van gevoel is[1225]
Dat de zomer is in 't land;
Meer om dat zijn kelder koel is,
Dan om dat de zon zoo brand.
'k Meen de maets, die buiten leven,
Daer de vlag in 't venster leit;[1230]
Die zoo veel om Godswil geven,[1231]
Dat de broodzak duivel zeid;[1232]

Die met leuren is te stillen.[1233]
O! De kneukels zijn beleeft.[1234]
'k Wedj' 'er zeeker een zoud villen
Eer de tweed' een aelmis geeft;
Ja al stont hy 't aen te loeren
Dat zijn makker velloos lag.
't Is 't gebrek van alle boeren.
Maer Jan tap moet deezen dag

1224 zakpijp: doedelzak.
1225 Jan tapje: plattelands herbergier.
1230 Daer de vlag in 't venster leit: Waar herberg gehouden wordt.
1231 om Godswil geven: een aalmoes geven.
1232 broodzak: bedelzak; duivel zeggen: vloeken.
1233 leuren: bedelen.
1234 kneukels: boerenkinkels; beleeft: vriendelijk.

Zijn verschoont in alle deelen,
Want de kruin is heel ontstelt:[1242]
Ook zoo mag 't hem nu niet velen;[1243]
Hier 's geklopt, en daer gebelt.
't Gansche huis dat waegt van brassen.[1245]
Man, en maegd, 't loopt al om baet.
Wijf, en kind moet louter passen
Dat de ploegh niet stille staet.

Zulken drok is 't by de boeren.
By de steelui is 't noch aêrs:
Maer ik zal dat werk niet roeren:
Ziet, het loopt te veel gevaers,
Want ik zou 't niet kunnen zeggen.
't Is een weerelds wonder schier:
En om efter uit te leggen,[1255]
Wat 'er is, dat vindmen hier.

Dit is 't louterlieflijk leven
Van het lustig Aemsterdam.
Zouje 't hofbanket niet geven,
Lekker Haegje? Jy den ham,
Dorstig Haerlem? Jy al 't deeltje,
Trouwe buurlui met malkaer,
Voor de koek van onse Neeltje?
Ja je zeeker, mochtje maer!

1242 de kruin is heel ontstelt: hy is helemaal in de war, het hoofd loopt hem om.
1243 't mag hem velen: hij kan het aan.
1245 waegt: 1) schudt, 2) ‘gewaagt’, dus hele zin: staat te schudden van het gebras òf staat in het teken van. Cf. *Sonne-schyn*, p 83, noot 5.
1255 efter: toch, echter. Hele zin: Om er toch maar iets over te vertellen. Een andere mogelijkheid is echter, dat *uitleggen* hier iets anders betekent, namelijk: ten toon spreiden, laten zien; de betekenis is dan duidelijk.

Maer je meugt niet voorwe willen;
En wy willen nimmermeer.
Wilje hier een weekjen spillen,
Als het Kermis is: och Heer!
'K mag dat wonder gaeren hebben.
Koomt met al jou huisgezin:
Onze baierd is vol krebben;[1271]
En zy laet een ieder in:

Maer je moogt geen grillen maeken;
Want wy zyn z' hier niet gewoon.
Vechten, smyten moetje staeken,[1275]
Of het Tucht-huis wordje loon,
Kan je 't met geen geld afdingen.
Laet je dit een waerschou zyn.
Die zich zelf nu best kan dwingen
Nood ik op de kermis wyn.

Koomt, en helpt vry louter teeren.
Vryers, vrysters jy al meê.
Boven 't smeeren zulje leeren[1283]
'T vryen van de nieuwe snee.[1284]
D'Aemstel zal je met verblyen
Voorgaen: voegtje blylijk by;
Want de min, en 't blye vryen
Staet de vrye vryers vry.

1271 baierd: passantenhuis voor arme vreemdelingen. De meeste gasthuizen hadden een ‘baaierd’; krebben: primitieve bedden.
1275 smyten: slaan.
1283 smeeren: overvloedig eten en drinken.
1284 snee: snit, mode.

Al genoegh van 't malle vryen.
Wat! ik word 'er qualijk van.
'K zou bykans aen 't geublen tyen.[1291]
Och! my dunkt, ik moet 'er an.
Houd myn hooft, het driescht me grover.[1293]
Sterven moet ik duurt dit lang.
Zacht! my dunkt het gaet wat over.
Heer! wat was ik daer ook bang![1296]

'K bidje! staet zoo drong niet anme:[1297]
Het benautme veel te zeer.
Ai! is 't mog'lijk, treed wat vanme;
Want het dampje, zet zich neer.
'K zegje vrienden, 'k zou wel schreeuwen
Als je zoo nae byme staet:
'T is toch over; want het geeuwen
Is een teiken dat het gaet.

Kon ik nu wat respjens respen.
Ai! wat Foly, en wat Zout.[1306]
Wil 'er een de gespjens gespen
Van myn Wanbeis? 'k word zoo koud;
En myn hart mag dat niet lyen.
Maets, koomt dat van vryery,
'K zal het vryen dan wel myen,
Want het lyen heet het my.

1291 geublen: overgeven
1293 het driescht me grover: ik krijg het erger te pakken.
1296 bang: benauwd.
1297 drong: dicht opeengepakt.
1306 Foly: foelie.

'k Schenk dat nou eens aen een ander.
Ziet, ik heb mijn buik ook vol.
Jy nu meê wat met malkander:
Schipper Jan: Hoefyzer: Mol:[1316]
Jan van Arp: Jan Vos: de Bruine:
Wittenoom: Liskali: Krul:
Pieter Koning: Trans: Verduine:
Bartels Jan: Klaes Zeep: de Brul:

Dankerts: Vloozwijk: Vlak: Verhaeren:
David Ces: Exalt': van Zur'g:
Evert Pels: de Domselaeren:
Winter: Pars: Kist: Kloppenburg:
Stoffels Jan: van Zoest: van Keulen:
Gijsberts Jacob met zijn Vaer:
Wit: Jan Zoet: le Bleu: Vermeulen:
Van den Berg: Jan Davelaer:

1316 Schipper Jan etc. Deze beroemde lijst van 'Amsterdamse dichters' is een belangrijk document. Het heeft geen zin, bij iedere naam een noot te plaatsen, aangezien hier van de betreffende dichters niets verteld wordt dan de naam. Als deze afwijkt van de gebruikelijke vorm, kan de laatste gevonden worden via het naamregister (p 627). Een enkele opmerking: een aantal van deze dichters zijn onbekend; waarschijnlijk waren het medewerkers aan de liedboekjes die in deze periode als paddestoelen uit de grond kwamen. Aangezien zij verder niets publiceerden, en in de bundeltjes niet zelden alleen onder motto schreven, zullen zij wel voorgoed anoniem blijven, of liever: wij kennen aan de ene kant hun namen, aan de andere soms hun gedichten, maar wij kunnen de twee niet bij elkaar brengen.
Bij de spelling van de namen moet niet alleen rekening gehouden worden met de gebruikelijke willekeur, maar ook met het feit dat Tengnagel een aantal van deze namen alleen uit mondeling contact kende; dit blijkt uit de processtukken, waarin gesproken wordt over de namen die bijv. Schipper Jan aan Tengnagel genoemd heeft voor zijn Lindebladen. Zo neem ik aan dat 'Liskali' in regel 1318 staat voor (Jacob) Lescailje. Hoogstwaarschijnlijk zijn er meer gevallen aan te wijzen, die mij ontsnapt zijn.
Het is de moeite waard, deze lijst van Tengnagel te vergelijken met die van Schipper Jan in zijn *Toe-eygeningh* van *De hoofse Clitie* (in dit boek afgedrukt op p 580 vlgg.), die met een soortgelijke bedoeling opgesteld werd.

Breugel: Meurs: de Vry: van Buure':
Dommer: Duurkant: Smient: Van Dam:
Koesveld: Kodde: Luit: Verschuure:
Oever: Duizenddaelders: Stam:[1332]
Beierland: Van Buil: ter Spilde:
Gerrit, Barent, Klaes Fontein:
Soop: Sandrà: l'Hommel: de VVilde:
Vlasvat: Visscher: Kastelein:

VVillem Diertwijk: Roos: van Zelde:
Adam van Germeez: van Noord:
Everwijn: twee Kolevelde':
Kiskes: Heermans: van der Voord:
Vinkel: van den Heuvel: Stralen:
Pieter Lamberts: van den Broek:
Par: Panneel: le Blon: van Dalen:
Luts: Ian Lem: Stadlander: Kloek:

*Bontemantel: Meekren: *VVaeker:*
Blok: Van Heusden: Iakob Valk:
Stag: Kolijn: Ruil: Scheepemaeker:
Loefs: de Mooje Vries: van Balk:
Blaeu: Kolòm: Matthijs van Loeven:
Koezaerd: Ian de VVit: Pelt: Ras:
Houwens: Doodshooft: Ian ten Hoeven:[1351]
Poetz: Ian Hendrix: van de Pas:

**wachter*.

1332 *Oever:* andere drukken hebben *Orsveg* en *Ogvers;* Duizenddaelders: is dit misschien dezelfde als de Duyzent Daelders, een modieus gekleed man, die Gillis van Scheyndel afbeeldde in zijn *Ian-Hagels Compagne* (1638)?

1351 Latere drukken: Van der Hoeven.

Vet: van Geel: Monjeer: Marinus:
Houthaek: Volkuil: Blaeuwenhaen:[1354]
Manke Iakob: Stas: Sixtinus:[1355]
Hudde: Herkmans: Andries Kraen:
Iut: Klaes Pels: de korendrager:
Sammers: VVillem Hoofd: Aidan:
Albert Albertsen: Hoefslager:
Meester Miehil: Robberts Ian:

Moor: Galtero: Klai: Leeg-water:[+]
Borre: Raephorst: Montanier:
Nieuwenhoven: Post: de Kater:
Tonis Bartelsen Mersier:
En die vier gewijde *Bekjens*.[1365]
Die met oordeel 't wit Papier
Witter toonen, door de trekjens
Van 'er vlugge vederzwier:

Daer de Poëzy heur straelen
In koomt zetten van ter zy':
U beveel ik altemalen
Al de vreugd van al 't gevry.
K noem het mal; dat 's niet te denken.
'T is niet mal: maer ik ben moe,
En myn LINDEBLADEN wenken:
'K moet 'er zeeker zoo naer toe.

[+] *Amsterdamsche Poëten*.

1354 Volkuil: ws. drukfout voor Voskuil.
1355 Manke Iakob: druk van '1639' (ws. van 1652) heeft *Aslijn*, en verder *Stat* voor *Stas*, en toegevoegd *Stribee*.
1365 die vier gewijde Bekjens: ws. vier dichteressen, maar wie bedoeld worden is moeilijk te bepalen.

LINDEBLADEN, LIEVE TELGEN,
Ziet, hier hen ik, maer verbaest;
Want ik vrees gy zult u belgen,
Dat ik my dus langzaem haest.
'K haestme langzaem tot het streelen
Van uw' lof: 't is al te lang.
'K slacht de vogels, mild in 't queelen,[1383]
Eer ze komen op 'er Zang;

En, als 't lukt, dan schaers in 't zingen:
Evenmatig queel ik meê,
Als ik roem van al die dingen,
Dien ik daetlijk bragt ter steê.
Wech dan met de vryeryen,
En het slempers open hof!
'K zetze by malkaer ter zyen;
En ik voeg my tot uw' lof.

Op dan! op! myn blyde zinnen.
Schud de dampen van u af.
Laet u nergens elders vinnen,[1395]
Op verbeurt van zwaere straf.
'K ben van meening 't heerlijk praelen
Van den Aemstel, en zyn magt,
Door myn Zang, eens op te haelen.
'K weet dat al 't gevogelt wacht

1383 Slacht: lijk op.
1395 Vinnen: vinden.

Om 'er stem met myn' te huwen:
Uitgezeit de Nachtegael,[1402]
Die door droefheid schijnt te schuwen
Onzen blydschap; en 'er tael,
Die geveinst is, met het veinzen
Koppelt van 't geveinsde Hof,
Dus in 't spreeken, zoo in 't peynzen.
Haegje! Haegje! is dit lof?

Neen! het openhartig leven,
Daer een gulle ziel in zweeft,
Die door gal niet word gedreven,
Maer in koele rede leeft,
Dat is hier by ons te vinden.
Geen geveinstheyd grijpt 'er steê.
Z' is een grouwel voor myn LINDEN:
Maer GETROUHEID, LIEFDE, VREE,

(Zoo 't my vry staet roem te dragen
Op myn Vaderlijke kreb)
Deeze zyn 't, die gaeren zagen
Dat de zege, zonder eb,
Stadig vloeide van den Hemel
In 'er welvermaerde vest,
'T schynt ook dat in ons gewemel
Al de Goden doen het best,

1402 Uitgezeit: uitgezonderd; de Nachtegael: hier en in het volgende wordt gezinspeeld op de Griekse mythe over de nachtegaal (Philomela), die uit droefheid zingt. Zie *Spaensche heidin*, p 431, regel 197.

Om een toonbre proef te toonen
Van hun milden gunst. Zy zien
(Dit beweegtze tot beloonen.)
Hoe wy staeg met offer vliên
Naer hun Tempels, en Autaeren;
Hoe hun naem hier word verbreit;
Hoewe steeds ten Hemel vaeren
In een vuur van dankbaerheid.

'K stof niet breinloos als de dwaezen:
'K heb de waerheid aen myn zy':
En ik haet de vizevazen
Van veel Roemers rymery.
Laet vry letten op myn zeggen.
'K heb van dankbaerheid geroemt:
Wie zal 't kunnen wederleggen,
Als men hem de teeknen noemt?

*Slaet dan eens een oog op d'armen;[1441]
Op de stut des ouden dags;
Op den hulp van 't kranke karmen,
Binnens wals en buitens grachs;
Op den troost van Weeuw, en Weezen;
Op de zorg voor razery;[1446]
Op (zoo 't moglijk waer) 't genezen
Van geschuwde Lazery;

*Aenwijzing tot de Godshuizen.

1441 noot in margine, Gods-huizen: huizen van barmhartigheid, zoals weeshuizen, ziekenhuizen etc.
1446 razery: krankzinnigheid.

Op den uitgift, daer men veele[1449]
Duizenden van bier, en brood,
Geld, en kleding, meerder deele',
Dan hun armoed heeft van nood':
'T welk van Aemstels milde stroomen
Maekt een plaets van vrygelei,
Niet voor guits, als eertyds Rome,
Maer voor 't arm verjaegt geschrei:

En voor al, beschout de drempels,
En het hemelhoog gewelf
Van de God-gewijde Tempels:
Daer de Priesters altyd zelf
Brood, en wijn hun Broedren schenken;
Die eenzinnig, by den disch,
Aen het vleesch, en bloed gedenken,
Dat voor ons gesturven is.

Daer 's een deel der dankbaerheiden.
Daer 's de wortel van het goet.
Daer is 't, dat ons koomt bereiden
Lust, en rust, en overvloed
Van het geen wy kunnen wenschen.
Let nu voort op alle ding;
Op 't gekriel van zoo veel menschen;
Op den verren vreemdeling,

1449 uitgift: armenzorg.

Die den handel met ons spande:
'T welk het oorlog strekt een pees;[1474]
Waer in wy, ter zee, te lande,
Elken vyand zyn een vrees.
Let eens hoe 't 'er woelt van Schepen,
En van Schuiten of en an;
Die met alle winden sleepen
Wat de wereld levren kan.

Wie zal ooit den rijkdom gronden
Van dit kleine werelds rijk?
Waer word Land, of Zand gevonden
D'Aemstel, in zyn schat, gelijk?
'T blijkt aen 't veur-hoofd van zyn huizen,
Aen het zwieren van zyn stroom,
Omgeleit door gracht, en Sluizen,
En geboort met Boom by Boom:[1488]

Daer de goude Jeugd heur dagen,
Nae betaemlijkheid, verdeelt;
En, met wonder wel behagen,
'T ovrig schenkt de eerbre weeld':
Daer Apollo, hoog gezeten,
In zyn school, en Schouburg streeft,
Om den Nektar uit te meeten
Aen die lust in wijsheid heeft:[1496]

1474 'T welk hetoorlog strekt een pees: waardoor de oorlog gesteund wordt.
1488 geboort: omzoomd.
1496 die, tekst: de.

Daer de Burger, eenzaem, goedig,[1497]
  En gehoorzaem dienst betoont
Aen zyn Opperst', die zachtmoedig[1499]
  Hem met wyze wetten loont:
Dat hem maekt in raed van Staeten
  Als een God schier aengebeên.
Holla! dit zyn andre straeten.
  'K ben heel van myn pad getreên.

'K loop te veer: of wel te spreeken,
  'K ga hier in een anders schoen.
'K zou my dus in 't werk wel steeken,
  'T geen ik nimmer kan voldoen:
'T laet dat HOOFD, BARLAEUS, SCHRYVER,[*1509]
  MOSTERT, VONDELEN, VICTRYN,
KOSTER, die al t' zaem in yver,
  En in wysheid meesters zyn.

Zulke zullen dit best passen.
  Die zyn tot zoo grooten werk
Voort-geteelt, en opgewassen:
  Maer het valt voor my te sterk;
Daerom zal ik hier meê staeken.
  'K heb ook al genoeg gedaen,
Dat ik dard', in hooge zaeken
  'T zwaer beginnen licht bestaen.

[*] *Voornaeme Poëten*.

1497 eenzaem: het WNT en de andere woordenboeken geven geen bruikbare betekenis, behalve misschien: gering in getal. Mij lijkt hier echter een nergens genoemde betekenis voor de hand te liggen, namelijk die van ‘eensgezind’.
1499 Opperst': Magistraat.
1509 'T laet, lees: 'K laet. Een andere mogelijkheid is dat de zin betekent: laat dat maar over aan...

DIT 's dan 't staeltje van 't bepeereld
Aemsterdam, myn LINDELAEN;
Daer de grootste van de weereld,
Door verwondring, stom in staen,
Als het oog 'er door mag roden.[1525]
Is 't niet onlanx noch gezien,
Dat *de MOEDER van de GODEN[1527]
Quaem heur gunst ten offer biên?

*Maria de Medices.

BLYDE MOEDER VAN DE GODEN,

Gun dat ik, juist by geval,
U mag op een vraegjen nooden,
Dat myn zang besluiten zal!
'k Merk' uw' reislust heeft verlangen
't Christenrijk eens door te gaen:
Maer wie kan u zoo ontfangen
Als myn lieve LINDEBLAEN?

UIT.

1525 roden: zwerven, rondgaan.
1527 de MOEDER van de GODEN: In 1638 bezocht Maria de Medicis, weduwe van Henri IV en moeder van Lodewijk XIII, Amsterdam. Bij die gelegenheid werden uitzonderlijk grootscheepse feesten gehouden, ongetwijfeld omdat men in Maria haar echtgenoot wilde eren, die in ons land algemeen gold als een voorbeeldig vorst.

Den Redelijken Leezer.

Indien gy aen myn Lindelaen
Ziet dat 'er dit, en dat misstaen,
Ai! straf het, in myn voordeel,
Toch met een reklijk oordeel.
Denk datze lang versteken zyn
Geweest van Dau, en Zonneschyn;
En dat, door 't voedsel derven,
Een bladje licht moest sterven.

Aen M: G: T. Op zyn Lindebladen.

Broer! ik leefde zoo gerustig.
Overyssel was te lustig:
Maer wat is 't? het is gedaen,
Nu mijn zinnen wandlen gaen
In uw' Aemsterdamsche Linden.
Dat ik alles zoo zou vinden,
Als je schrijft, wanneer ik quam;
'K sleet myn klompen t'Aemsterdam.

Iakob Heerde.

In Zwol den 6. van
Herbst-maend, in 't jaer 1640.

Op het zelven.

'K woon hier meê wel: maer die boomen
Doenme lichtlijk by u komen.
Och! mijn zwakheid schijnt verheugt,
Als ik snoffel naer de vreugd;
Daer uw' zwaene-veeren aezen.
Mogt ik slechs een uurtjen grazen
In dat lokkend' luchje: licht
Dat myn lange quelling zwicht'.

D: Heerde.

In Zwol den 6. van
Herbst-maend, in 't jaer 1640.
ziek te bedde liggende.

Regel 5 van het gedicht van Dominikus Heerde: Daer uw' zwaene-veeren aezen: waar uw pen haar prooi vindt (zinspeling op de tussennaam Gansneb, die hier als het ware verbeterd wordt).

**Afgeslagen bloemsel van de Aemsterdamsche lindebladen,
Al vvandelende in de Zomer opgeleezen, zonder orden by een
verzaemelt, en in den Winter uitgegeven door den zelven.**

De drukker tot den lezer als voor-spraek van den vinder.[1]

Zoo veer gy hier, of daer,[2]
Dat dor is, word gewaer
Aen 't BLOS van LINDEBLADEN;
Ai! laet het zyn verdooft,[3]
En gaet het over 't hoofd,
Of slaet het met genaden.
Geen Roos hoe schoon van verf,
Of 't rot is heur bederf
Voor 't najaer, Ja verslinter:
Dies noem het wellekom;
Dit 's mee een zomer-blom,[4]
In 't midden van de Winter.

1 DEN VINDER: de dichter Tengnagel, die dit 'Bloemsel' immers opgeraapt zou hebben. Dit hele gedichtje is een verontschuldiging van de drukker voor het feit dat een in de zomer al geschreven bundel pas in de winter gedrukt werd (zie voor de omstandigheden de inleiding van dit boek, p 25 vlgg.).
2 Zoo veer: in zoverre.
3 verdooft: verzwegen.
4 mee: ook, eveneens.

Peete Grietjes Ian Neefs Snikkende Vryagie Aen Annetjen...[5]

O!	jeugd,	Bloed	niet.
snoo	vreugd	doet,	biet
maegd,	van	met	toch
zaegt	Ian-	het	noch
gy de	's blye	gekken,	lonkjens,
blyde	vrye';	nekken[9]	vonkjens.
starren	inde	bieden,	lusjens,[10]
marren;[6]	Linde	vlieden	kusjens
maen	veur[8]	tot	my
staen,	deur:	spot	vry
stroom	'k zweer!	van	bly.
loom;	eer	Ian)	by
takken	uwe	zouje,	boomen,
zakken	schuwe	wouje	stroomen,
naer de	oogen	zotte	steegen,
aerde;	vlogen	botte	wegen,
om	heen,	Vel,	eer
stom	('t geen	wel	zweer
meê	gy	dra	ik!
te	my	na-	(schrik
deelen	rechte,	laeten;	nimmer[11]
'tspeelen,	slechte,	praeten	immer
't lachchen,	houwe,	komen;	van de
't prachchen,	trouwe	schromen	bande',

In deze bundel zijn de titels van een aantal kleine gedichten, die in de oorspr. uitgave in allerlei lettertypen gezet zijn, in hun geheel cursief gedrukt.

5 Peete etc.: de partners in dit gesprek zijn dus: Jan, neef van peet Grietje, en An(netje).

9 nekken bieden: op de vlucht slaan

10 lusje: lust(je).

6 marren: wachten, dralen.

8 veur deur: voor de deur, voor het huis.

11 nimmer immer: versterking van immer.

die' zal huilaerd, duiten[17]
'k zie 't al pruilaerd, kluiten.
twe loone'. vrage': gut!
be- schoone wage- Slut,
minde Vrijster, naer Jan-
binde' Lijster, waer man
mette Lief, heen g'leeker
nette Dief, treen zeeker
trouw.) Zon, uwe lustig
'k zou kon schuwe rustig
jou dyne[12] paerde'? om.
hou myne[13] waerde kom
wezen, zinnen man, sloer-
vreezen, winnen; kan moer,
eeren, gon,[14] 't krat[16] 'k waende
weeren, Zon, wat aen de
ja dan licht ge- woorde',
na- an wichte voor de
gaen, myne voeren? dag
staen dyne! boeren! 't zag,
blyven, schreye, 'k docht, te
dryven zeije, moght be-[18]
zoetheid. flus: dat dijen.
goedheid sus![15] rad' rijen
van 'k wil 'schiede', docht ik:
Ian stil, 'k biede mogt ik,

17 duiten kluiten: hopen geld.
12 dyne (zinnen): lijd. vw.
13 myne zinnen: onderwerp.
16 krat: eig. wagenbak (hele zin: kan bruin het trekken als ik met je trouw?).
14 gon: gun.
18 bedijen: slagen.
15 sus!: stil!

'k zou stee 'k weende, luipaerd,[30]
jou.[19] te 'k steende, sluipaerd,
veur-[20] stuure'. 'k huilde, fy!
deur zuure 'k pruilde, jy
wonder,[21] woorde' hei! zelt
onder hoorde (zei 't geld,
wegen, ik zy) d'ouwe,
vegen: dik, jy gouwe,
maer Peet huilen? roode
naer kreet, pruilen? gode'
ik zonder weenen? (ziet)
wik, wonder, stenen? niet
('k gis het) lestend.[24] stil! eer
is het 't west end'[25] 'k wil heer
nieuwers[22] viel[26] zwijg! worden,
iewers hiel 'k krijg[27] (Iorden
voor, veur zwakke hoorje?)
(hoor deur. takke'! voorje
An) vrouwe', touwen[28] van
dan ouwe, zouwen An
om me jonge, 't pak blijft.[31]
domme, zonge strak kijft
rechte, tot 't stof hande-
slechte spot: of tande-

30 luipaerd: in dit woord wordt de betekenis ‘lui’ algemeen gevoeld, in Tengnagels tijd.
19 jou.: de punt is ws. een vergissing van de drukker.
20 jou veurdeur vegen: de liefde met je bedrijven.
21 wonder: geducht.
24 lestend: onlangs.
25 't west end': (de bewoners van) het ‘Westeinde’.
26 viel hiel veur deur: kwamen met zijn allen voor onze deur staan.
22 nieuwers iewers: helemaal nergens.
27 'k krijg zwakke takke': ik krijg een beroerte (attaque)? In verband met het volgende is een andere interpretatie niet onmogelijk: Ik pak soepele takken, een roede dus, om je een pak slaag te geven.
28 touwen zouwen 't pak 't stof of vege': je moest een aframmeling met een touw (of een ‘kat’) hebben.
31 blijft: afblijft.

puit[23]	zot!	vege'!	looze
uit	zot!	steege[29]	booze

23 puit: kinkel.
29 steeg: onwillig (vooral van paarden en ezels).

drocht,
docht
ik.
'k schrick
voor de
koorde',
zwakke
takke'
niet,
Griet.
'k vin
in
Iantjes
Antjes
trekke-
bekke'
meer
eer,
lust,
rust,
leven;
even
dan de
mande'
met

oud
goud,
stientjens,[32]
bientjens,[33]
kopjens,[34]
dopjens[35]
van
Ian-
's Peet
reed[36]
kunnen
gunnen.
in de
blinde
min
vin
ik
schrik-
lijkke
rijkke
rijkdom.
kijk om
lief!
g'rief
toch

uwe
nuwe
vryer!
blyer
kan
dan
geen
een
wezen.
vreezen,
kommer
slommer,
nijt,
spijt,
't zal
al
zwichten:
nichten
neven
beven.
dit
wit
ziet
Griet:
houwjy,

Leven,
even-
wel:
't zel
my
vry-
spreeken;
breeken
bande'
van de
dood.
zoo 't
niet
schied,
't leven
geven
't sterven
erven
is[37]
wis
veur
deur.
vlugtje?
zuchtje
engel?

32 stientjens: eig. steentjes, gebruikt voor geld of edelstenen.
33 bientjens: het WNT geeft geen bruikbare betekenis, maar ziet er de combinatie steentje-beentje in, die herhaaldelijk voorkomt in verband met het bikkelspel (het beentje, of bikkel dat neerkomt op de bikkelsteen). Het lijkt mij ws. dat hier wel in de klank gespeeld wordt met die vaste combinatie, maar dat door de algemeen bekende betekenis van steentje voor geld of edelsteen ook het tweede lid van de uitdrukking naar die betekenis getrokken wordt. Mogelijk is natuurlijk ook dat na ‘steentje’ het woord ‘beentje’ een komisch werkend automatisme moet weergeven.
34 kopjens: geldstukken.
35 dopjens: munten.
36 reed: op staande voet.
37 is wis veur deur: (de dood) staat zeker voor de deur.

het noch trouwjy, mengel

goed,
bloed,
hand,
tand,
beenen,
teenen,
nieren,
spieren,
sap,
slap
stijf,
't lijf.
'k wed het
bed, het
laeken
haeken
daer
naer.
maer!
waer
draelje?
smaelje
bekje?
gekje
noch?
och!

'k schroom.
koom!
koomje?
schroomje
meisje?
deisje
wech?
zeg
dra
ja!
'tveinzen,
't deinzen
roostme.[38]
troostme
mit
dit
woord.
moord.
't breektme.
't steektme
t' euvel
'k sneuvel.
'k stort.
'k word
langer[39]
banger.

'k brand.
kan 't
zyn,
myn
Engel,
strengel
narmen!
't karmen
toch
noch
vreest!
weest
holle
bolle
Dimmer[40]
nimmer-
meer
weer
zoo[41]
snoo!

38 roostme: maakt me heet? (roosten kan ‘roosteren’ betekenen; hem roosten is onder meer ‘zich neerzetten’, maar in dat betekenisveld zie ik hier geen mogelijkheid, behalve een al te speculatief: ‘slaat me ter neer’).
40 Dimmer: Ditmar(s)? (d.i. ‘Mof’).
41 zoo, tekst heeft: znoo.
39 langer banger: hoe langer hoe banger.

Zang.

Stemm: *Polyphemus aen de*, etc.

Als de zon haer flaeuwe straelen
Nu laet daelen,
Loop ik dwalen
Gins, en weer,
In uw' groente, lieve Linde',
Om te vinde'
Dien ik minde:
Maer niet meer;

Want haer eeden, my gezwooren
Zijn verlooren
Z' is gebooren
Tot mijn smaet:
Dies mijn liefde, dien 'k voor deezen
Heb bewezen
Is gerezen
In een haet.

Blaedjens, wistge wat al kluchjens,
Wat al zuchjens
Wat al vruchjens
Van 't gevry,
In uw' lommer, haer gebeurden:
'k zweer gy treurden,
Ia verscheurden
U, om my.

Schoon mijn oogen zich bepaelden,
En nooit dwaelden;
Maer steeds straelden
Op 'er borst:
Niet een traentjen (droef bedinken)
Kon ik winken,
Om te drinken
Voor den dorst.

'K plach'er duyzend te bedijen,[42]
Tot verblijen:
Maer het vrijen
Van dien bloed[43]
Wist 'er trouwelooze zinnen
Zoo te winnen;
Dat mijn minnen
Treuren moet.

Evenwel wensch ik'er oogen.
Nu vervlogen,
Eens te mogen
In uw' laen
Met 'er nieuwe lief ontmoeten:
'k zouze groeten,
Schoon 't gemoed, en
Spijt ontrâen.

42 'K plach'er duyzend te bedijen, / Tot verblijen: Ik zie twee mogelijke betekenissen: 1) Ik placht er tot mijn plezier duizend (wat?) te verwerven, 2) (waarschijnlijker) Ik placht haar duizelend tot ‘verblijen’ te brengen. Duyzend kan namelijk ook zijn het teg. dlw. van duyzen, d.i. duizelig zijn.

43 dien bloed: dat heerschap.

Op een Echtbreekende Bruyd, Die den eersten verlatende, met den tweeden getrouwt was.

GY die, van 't goud gekroont,[44]
U hier als bruyd vertoont:
En offren koomt uw' zwaenen.[45]
'T waer nutter, dat g'uw' ziel,
Die laes! in zonden viel,
Afspoelde met uw' traenen:
Uw' vreugd word toch van god
Gehaet, van elk bespot.

Op een Lachchende Bruid.

Ai! ziet. Nu lacht de Bruid, die op 'er Hansjen wacht:
En als zy 't diefjen voelt, 'k wed datze dan niet lacht.

Op een Schreiende Bruid.

Wech! meisjens. Uit den tret. Jy ziet wel dat de Bruid
Naer bed wil; want zy schreit heur oogen daerom uit.

Op een Spreekende Papegaai.

Hier schuilt een ziel, 'T is wis 't geen ons Pythagras zeit.
Ai! luistert, of de tong wel buiten reden weid.

44 gekroont: in de bruidstijd droeg de bruid een kroontje. Mogelijk zit er in deze regel nog een woordspeling verstopt, betrekking hebbend op de rijkdom van de bruidegom: door het goud (door de rijke bruidegom) tot bruid gekroond. Om daar meer over te kunnen zeggen, zouden wij moeten weten op wie hier gedoeld wordt.

45 zwaenen: mogelijk zinspeling op familiewapen van de bruid, dat ‘opgeofferd wordt’, of op haar naam?

Mai-zang

VVijze: *Gy lodderlijcke Nymphje*.[46]

Ziet hier de aller zoetste tyd;
Die al, wat adem schept, verblyd;
  En koestert dartle wenschen
  Van sterfelijcke menschen.

Die 't zomer groen, dat winter kracht
Ontwijd had, en tot niet gebragt,
  Lokt met zyn lieve lonkjens
  Uit schijnverdorde stronkjens.

Nu leeft, dat levend' scheen als dood.
Het Pluimgediert, op lust genood,
  Queelt in verheve topjens[47]
  Met opgeblaezen kropjens.

Het schobbig dier, indien het mogt,[48]
Begaf zich opwaert in de locht:
  Dat nu, om tijd verliezen,
  Zich baekert in de biezen.

Nu queelt Philander menig lied:[49]
Daer Thyrsus met het snelle ried[50]
  Op past; om 't zoete minnen
  Te voên van Harderinnen:

46 Gy lodderlijcke Nymphje: ws. *Ghy lodderlijcke Nymphen soet*, uit Hooft's *Granida*; lodderlijck: verliefd of wellustig.
47 verheve topjens: hoge boomtoppen.
48 Het schobbig dier: de vis.
49 Philander: deze naam, evenals Thyrsus in de volgende regel, is conventioneel in herderspoëzie.
50 ried: (riet)fluit.

Terwijl Granida 't grasjen bind:[51]
Waer van heur Daiphlo 't knoopjen vind;[52]
Terwijl hun schaepjens weiden,
En woelen onverscheiden.

Ai! ziet het zachtgewolde vee:
Het ooi, de ram, de lamren meê
Zijn vrolijk, om het paeren
Van die hun trouw bewaeren:[53]

En grazen in het bruilofs goed
Van maegdekruid, en roozenhoed.[54][55]
Wat kanmen zoeter wenschen
Voor sterfelijke menschen?

Op een zingende vrijster.

Terwijl de dartle stem sloeg op een zedig lied,
Zag zy, dat ik'er zag: maer ik zacht zeeker niet.

Op een schoone vrijster, die niet gaeren had dat men haer aenzag.

Is 't vreemd, dat zulken beeld heur oog wil hebben vry?
Neen: Titan doet het wel. Of is die meer als zy?[56]

51 Granida, en Daiphlo (Daifilo) verwijzen naar Hoofts *Granida*. De verwijzing gaat niet ver, want Granida was geen herderin, zoals hier.
52 vind: ontwart.
53 die hun trouw bewaeren: die hen (de schapen) trouw bewaken.
54 maegdekruid: madeliefje.
55 roozenhoed: rozenkrans, door het meisje voor haar geliefde gevlochten. De hele strofe slaat op het eerste oog op de schapen die zich te goed doen aan de kransen die het herderinnetje vlocht. Maar de laatste twee regels suggereren een tweede (gelijktijdige) betekenis die niet verwaarloosd mag worden: het zijn herder en herderin die ‘grazen in het bruiloftsgoed’. Maagdekruid en rozenhoed zijn symbolen die vaak gebruikt worden bij de beschrijving van de ‘inwijding’ van een maagd.
56 Titan: de zon.

Op een geschildert Mariebeeld.

Ontkenners dat noch leeft de zuivre Moeder maegd,
Koomd herwaert, en beziet of zy geen leven draegt.[57]

Op een blinde Bruid.

Och had de Bruigom nu een wratjen op zijn bil,
Zoo wist zy dat hy 't was, al quaem hy noch zoo stil.

Aen Marten Harpertsen Tromp.

D'onsterf'lijkheid is 't wis, daer gy te werk op gaet.
Zijt gy 't niet, braeve borst, zoo is't uw naem, en daed.

Op een Honde-Dief.

O! rekel, j'hebt mijn teef: maer datjez' eens besprong;
En zond my, na de werp, het allermooiste Jong:
Zoo kreeg ik jou weer lief,
jou hondsche honde dief!

Op een Luizebos.

Is 't waer dat dit gediert zou raed voor Geelzucht wezen:
O! Ian'zoo hebje stof, om duyzend te genezen.

57 leven draegt: dubbelzinnigheid: 1) er als levend uitziet, 2) een kind draagt.

Op het Toekomende Raedhuis.

De rijkdom, en de konst, die meester, deeze knecht,
Zijn uit op Tempelbouw voor 't Goddelijke recht.

Op de dood Van Mijn vriend Dominikus Heerde, gestorven aen de Teering.[58]

Dit was een lichaam zonder lust.
Dit was een ligger zonder rust.
Dit was een hart dat naulix sloeg.
Dit was een pols die altijd joeg.
Dit waeren zeenwen zonder zap.
Dit waeren vellen leeg, en slap.
Dit waeren schinkels zonder pit.
Dit waeren tanden zonder bit.
Dit waeren adren zonder bloed.
Kort af: hier was geen hoop, of moed.
Men noemt de dood zoo stark: maer vriend
Hier heeft de starkt haer niet gedient.

58 Dominikus Heerde: zie ook p 277.

Op een lachjen van Iuffrouw...

Uw' lachjens met 'er vriendlijkheit
Zijn geenzins kost, voor my bereit:
'T is voedsel, voor de goden.
Gebiedme: 'k gaeze noden.

Op een traentjen van den zelven.

De zeenwen van mijn ziel zijn aen uw'oogen vast.
Als gy nu traenen schreit, zoo lijd mijn leven last.

Op een zuchjen van den zelven.

Een zucht houd mijn tong, als lijm.
Twee zuchjens helpen my in zwijm.
Drie zuchjens zouden maeken,
Dat ik het hier moest staaken.[59]

59 Dat ik het hier moest staaken: dat ik het aardse leven er bij in zou schieten.

Minne-Klagt, Gestort aen de Kaedijk, buiten de S. Antonis Poort.

Dit 's mijn oude plaets van klagen.
Yemand zou nu mogen vragen:
  Vryer, quaemj' 'er dan wel meer?
  Och! ik zat hier dikwijls neer,
Met de traenen op de wangen;
Die zoo wel als ik verlangen
  Naer den uitkoomst van myn nood:
  Dat 's het *leven*, of de *dood*.
Lieve *dood*, of liever *leven*,
Wie van u zal uitkoomst geven?
  Wie van beide zal myn pijn,
  Als een Artz behulp'lijk zijn?
Of zal ik u t' zaemen derven,
En ellendig eeuwig sterven?
  Hoort dan eens myn naere klagt,
  Dien ik rammel dag, en nacht!
'S morgens, als Apol zijn kaeken,[60]
Met een minnelijk vermaeken,
  Bied den koelen lauwerboom;[61]
  Zit ik hier al aen den stroom.
'S middaegs, als zijn zengend' oogen
Blad, en bloeisel schier verdroogen,

60 Apol: de zon.
61 lauwerboom: zinspeling op de mythe van de nymf Daphne, die door Apollo begeerd werd maar hem ontsnapte. Op de plaats waar zij gestaan had groeide een laurierboom.

Twee getuigen van zyn brand:
Zit ik hier al aen de kant.
S' avonds, als zyn geile straelen,
Treurig om den Nymph, gaen daelen
In de zee met al zyn stoet;
Zit ik hier al aen de vloed,
'S middernachts, als hy door droomen
Daphne roept, die niet wil komen;
En Diana volgt het re;[6263]
Och! dan zit ik hier al meê.
Zon, en Maen my bei vervelen.
Pluim, ja donst kan my niet strelen:
Wat 's 'er doch meer tegen-lust,
Als het bedde zonder rust?
Als het rusten zonder warmen
In een streng van lieve narmen?
Want de rust heeft zelf een rust:
Dat 's de min met al zyn lust.
Poog ik dan van 't bed te treden,
En myn wandel te besteden
Straetjen op, en straetjen neer,
Burgwal heen, en burgwal weer:
'T minste licht, de flaeuste straelen
Van de Nymphjens, die 'er dwaelen
Langs den Aemstel, en het Y
Rukken myn gezicht ter zy':
Denkt op wien ik dan moet denken!
Zomtijds koomt myn kamer wenken:
En myn boeken roepen schier,
Leerling! leerling! koom doch hier!
'K lig, en schimmel in de hoeken!
Niemand koomt my hier bezoeken!

62 Diana: de maan, tevens jachtgodin.
63 het re: jagersterm voor ‘de ree’.

En 't gekap van Rat, en Muis[64]
Draegt myn lett'ren uit ten huis!
Loop ik dan om haer te lezen:
Niemand wil de leste wezen:
Elk wil voor ander gaen:
Let eens hoe ik daer moet staen:
'K kanze t' zaemen niet gerieven:
En om ieder te believen,
Geef ik ieder een de schop,
En ik slae myn Nazo op.[65]
Dat 's een Bybel voor Poëten:
Die weet al dat andere weten:
Boertery, en deftigheid
Wordt 'er hemels-wijs bereid,
En gedischt voor lekkre zinnen:
Maer in zonderheid het minnen
Ment hy met zoo wijzen bit;
Dat Dione zelf schier zit,[66]
Als verrukt door toverrijmen,
Wil ik dan myn ooren lijmen
Aen zijn wonderlijke zang:
Daetlijk raek ik in den drang.
Daer koomt Phyllis my ontmoeten:[67]
Hier koomt my Enone groeten:
Derwaert gaet Demophoon:
Ginder rijst de Griexe Zon:
Zon, die door een stof van schichten
Troojens trans in vlammen stichten;

64 gekap: geknaag.
65 Nazo: Ovidius.
66 Dione: vrouwelijke titan, goden-moeder, vaak beschouwd als moeder van Venus.
67 en vlgg.: Phyllis, Enone, Demophoon en Helena (‘de Griexe Zon’) komen allen voor in de *Heroides* van Ovidius. Demophoon, een Atheense jongeling, werd bemind door de Bisaltische prinses Phyllis, en verliet haar na haar getrouwd te hebben. Zij maakte een einde aan haar leven en zorgde er voor dat hij met verstandsverbijstering werd geslagen. Enone: een bronnymf, die een tijd lang de geliefde van de jonge Paris was. Het verhaal van Paris en Helena is algemeen bekend.

Dat de vonken, en 't gezucht
Stuifden door de leege lucht.
Dus is 't overal te zoeken,
Niet te vinden, noch in boeken,
Noch op kamer, bed, of straet;
'S morgens vroeg, of 's avonds laet.
Waer zal my dan troost gebeuren?
'K weet niet: daerom koom ik treuren
Aen dit dijkjen; daer ik giet
Al myn traenen in de vliet:
Vliet wiens vloeden kunnen vinden,
Met een tocht van Weste winden,
'T hooge huys te Byssel; dat[68]
Al myn lusten in zich vat.
Byssels huys, stutoude muuren,
Ad'lijk zaet, zal't altyd duuren,
Dat de Zon, die in u schijnt,
Voor myn traenen als verdwijnt?
Lieve Zon, ai! dwing uw' straelen,
Datze nergens heenen dwaelen.
Laetze doch myn brakke vloed
Eens optrekken, door 'er gloed!
Laetze doch myn stervend' leven,
Door 'er glans, gezontheid geven!
Laetze doch, met blyde zin,
Zich opoff'ren aen de min!
'K weet, zoo dra dit zal geschieden,
Dat de Goon zich zullen bieden
Op ons Feest, met bly geschal:
Of in dien 't niet wezen zal,
Trotze Zon, zoo zend uw' booden,
Die dit stervend' leven dooden!

68 'T hooge huys te Byssel: kasteel onder Harderwijk (zie p 18).

Op een, Die niet zwijgen kan, al ging 't zich zelven aen.

'T is nu omtrent een week geleên,
Toen wierdje blond, en blaeu getreen,
Om 't kaeklen van al 't geen je ziet:
En, zoo my dunkt, noch laetje 't niet.
Je bent gelijk de Verkens, die
Vast liggen onder *Klokjes knie
En hebben 't mes al op de keel,
En schreeuwen noch al evenveel.

*Een slachter.

AEsculapius, Staende voor 't bedde van den verliefden A:V:G.[69]

Myn vriend, dit's meer dan koorts. Apollo plant geen kruiden
Bequaem tot zulkken ziekt': maer zent die zieke luiden
Ter darden Hemelwaert: daer Venus van 'er Troon[70]
Der menschen nood beschout; en zent tot hulp heur zoon:
Die brand, en quellingh raed uit lijf, en zin te keeren,
Niet door gespuit te zyn: maer anderen te klysteren.

69 A:V:G.: Adam van Germez?
70 Ter darden Hemelwaert: de derde (of ook wel zevende) hemel is de plaats waar verliefden gelukkig zijn. Zie ook p 441 noot bij regel 470.

Op een Deur van een Kakhuis.

Sta binnen wie 't ook is,
Ik gaer een grooten hoop:
Maer elk breng zyn wisch,
'K hou geen Papier te koop:
En haet ook Schildery, na Ketels oud kostuim,[71]
Van schytgeel op de wand, met vingren, en met duim.

Op een Nijdig Mensch.

Onnutte schepsel, foei! waer ben j'al op belust!
Je gunt geen ander 't zyn, noch ook jou zelven rust.

Op een Loogenaer.

Wie liegt en meent het waerheid is,
Die stel ik al by onze Vis...[72]
Holla! dat was'er hallef uit.
Hier dient de waerheid meê gestuit.

71 Ketel: de schilder Cornelis Ketel, 1548-1616, wiens pogingen om niet met het penseel maar met de hand te schilderen algemeen bekend waren. Van Mander bericht er bv. uitgebreid over; kostuim: gewoonte.

72 Vis... Pieter Roemersz. Visscher?

Wijze woorden Van malle Kobus tegens een, die van een Krab genepen worde.

Hoe baerje dus? jou Bloed!
Jou zot! jou twede webben![73]
Ie schreeut nu 't beest jou doet;
En eerst zoo wou je 't hebben.

Op een Vrouw, die by haer eerste mans tijden dapper de hoer speelde; en nu van anderen alles berispen wil.

O! vuilneus, is 't j' al uitgegaen,
Hoe datje pleegt ten dienst te staen
Voor elk; en zaegt jou eersten man,
Om hem, die 't nu is, naulix an?
Of denktmen om dien tyd niet mee?
Of strekt jou heugnis nau zoo veer?
Of hebje nu te veel ter hand?
Wat mag ik ook al vragen! want
Ik vraeg, en weet wel wat ik vraeg:
Dat is: je hebt nu alle daeg
Zoo veel te doen met after-klap;
Dat ik u wel een geelen lap,
Niet geel geverwt, maer menschlijk geel,
Zou wenschen after in jou keel.
'T is waer, al valt je tong vry vuil.
Jy zet jou man weer niet ten tuil:[74]
Dus na dat ik het kan verstaen,
Zoo hebje maer een ruil gedaen.

73 webben: het woord ‘webbe’ wordt vaak voor ‘zot’ gebruikt. Mogelijk is het oorspronkelijk de aanduiding van een bestaand persoon geweest; dat zou het woord ‘twede’ verklaren.
74 ten tuil zetten: om de tuin leiden.

Zang.

Stemme, *Als Garint zijn oogen*.

Als Apol zyn hemels aengezicht
In het Oosten vertoont; dat dit landschap verlicht:
Dan bepeins ik vaek,
Met smaek,
Met lust,
(Als of 't my helpen kon)
Waer of myn aerdsche zon
Nu rust?
Och! schootze' heur schichjens hier,
'K smolt schier.

'K zweer! ik smolt in zulkken lekkren vreugd;
Daer myn lichaem af leeft, daer myn ziel door verheugt.
Ach! beleefde maegd,[75]
Als 't daegt,
Zent vry
(Eer Phaebus zich vertoog)[76]
De stralen door uw' oog
Aen my;
Want van een heldren blik
Leef ik.

75 beleefd: zachtzinnig.
76 vertoog: vertoont (eig. vertone).

Ai! betrek uw' levend licht toch niet[77]
Met een wolk van getraen, voortgeteelt uit verdriet:
Maer het schreien dwing,
En dring,
Met een
Gansch ongeveinst door't leet,
Dat wreê voogdy u deed
Toch heen:
En spyt met d' oude zin[78]
Myn min.

Doch in dien het veinzen wezen moet;
Veins dan zoo, dat het veinzen hun wreedheid verzoet.
Ruk toch onderwyl
Den pyl
Van goud
Uit myn verdorde borst,
Verdort door drooge dorst;
Of brout
Myn zucht en uw' gesteen
In een.

Maer kan 't zyn zoo staek uw' stenen ook:
'K zal myn zuchten, voor wind, dan verjagen als rook:
En wy zullen bei
Den rei
Van trouw
(Zoo trouheid trouwen kan)
In wisse liefd', als man
En Vrouw,
Voor dansen, of 't geviel
Myn ZIEL.

77 betrek: bewolk.
78 spyt: ws. drukfout voor spys.

Gesprek, Over een schoone Iuffer, in 't voor by gaen.

Ai! zie wie daer toch staet, zeid' ik, en zag 'er aen.
De Hemel, zei myn Maed, mogt ik 'er slechts in gaen.

Daer Na over een leelijke, mede in't voor by gaen.

Is dit al meê, zeid' ik, een Hemel? spreek nu luid.
Zacht! zeid' hy, 't is de Hel; daer blyf ik liever uit.

Over een zweed, die zich veinsde geen starcke dranck te drinken; en op een morgen, te elf uuren dronken, en wel bespogen te bedde lag: daer ik hem, die sliep, dus aen sprak, en wederom stil weg ging.

Schynheilig, zeg, zyn dit de staeltjens van je werken?
Och! och! hy slaept. Ik ga. Hoe ronkt hy! gut! hoe vrij!
Dat dit Sint Tonis zag, hy nam jou voor zyn verken:[79]
Dien voegt een heilig beest, dat puntig is, als gy.

Het schip, Naer koppenhagen varende met een brief aen myn Vriend, als het zyn roer by nae verlooren had, roept in 't onweer tot AEolus aldus:[80]

Zie watge doet! betoon geen magt meer op myn roer
Het stuurt my: en ik breng de groet'nis aen een broer.

79 verken: Sint Anthonis wordt vaak met varkens voorgesteld.
80 AEolus: de bewaker der winden.

Klagte Van Juffer A..... Over 't vlugten van heur liefste
K.V.G.[81]

Harderinnewys.

Hoe dikwijls dool ik op de strand,
Daer ik de wreede baeren,
Aen d'ander zijd het stuivend zand
Myn klagjens gae verklaeren!
De klagten, die myn boezem stort,
Gepropt met diepe zuchten,
Geschieden om dat ghy verkort[82]
Myn Roozenhoed, door't vlugten.[83]
Myn Roozenhoed blyft onbevlekt
Noch in zyn eerste waerde,
Zoo gy de woordjens maer bedekt,
Dien ik u noo verklaerde:
Doch eindelijk, met bly gemoed,
Door uw' gecierde woorden,
Opofferde uw' Edel bloed;
Dat my tot u bekoorde.
Bekoorde my uw' Edel bloed,
En uw' gecierde woorden;
Dat nu myn zuchjens overvloed
Uw' hartjen meê bekoorde:
Want loop ik naer het woeste meyr,
In plaets van myn beminde,
En stort ik daer myn klagjens neer:
'T is buit voor Noorder winden.

81 K.V.G.: ws. K. van Gelder, waar Tengnagel ook een grafschrift aan wijdde (zie p 314).
82 verkort: te kort doet.
83 Roozenhoed: rozekrans die het meisje voor haar geliefde vlecht. als teken van haar gevoelens.

Ik dwaelde vaek door 't gulle zand,
   Daer ik in plaets van klagten,
Myn brakke traentjes liet te pand:
   Wat deed' 't my meer, dan smachten?
En of ik uit een vol gemoed
   Het bosch vervul met klagen:
'T na baauwen, dat daer Echo doet,
   Dat kan ik niet verdragen.
Dan klaeg ik myn verdriet alleen
   Myn uitgeschreide oogen;
Dien 'k al myn lyden maek gemeen:
   Maer 'k word al meê bedrogen.
Waer dat ik loop, of waer ik vlie,
   Ik zal geen troost verwerven:
En zoo 'k in u geen troost en zie,
   Zoo moet ik troostloos sterven.
Als nu de dood heur bleeke kleed
   Gespreit heeft op myn lippen;
En dat, door oirzaek van mijn leed,
   My 't leven zal ontslippen:
Dan pluk de bloemtjes van de krans,
   Dien ik u heb geschonken;
Daer gy wel eer meê aen den dans
   Plagt aen myn zijd te pronken:
En strooize op myn bleek gelaet,
   Wel eer verrijkt met bloosjens,
Met bloosjens, die (nu laes! versmaet)
   Beschaemden al myn roosjens.
Dan zal het maexel van myn hoed,
   Na myn vermaek'lijk leven,
Dat eertijds was myn bruilofts goed,
   Myn uitvaert zyn gegeven.

Hy, hier door beweegt zynde, keert uit Vrankrijk weder, en zeyt:[84]

Ach! Rozemond, myn Harderin,
Wiens nat bedauwde wangen
Getuigen zyn van trouwe min,
En hopende verlangen.
Ai! stel verlangen aen een kant;
En min my zoo veel meerder,
Die hier geknielt met offerhand
Lig voor uw' voeten neerder:
Daer ik myn lieve Engelin
Veel dringende gebeden
Opoffer, tot een zachte zin,
En quisting van 't voorleden.[85]
'T is waer ik doolde: als ik dool
Dan doolden myn gedachten:
Die zich nooit spoeden naer 'er school,
Als overlaên met klagten:
Met klagten, dien myn Rozemond
Om my te wil ging strooien,
Tot voedsel van zoo diepen wond,
Die niemand uit kan rooien,

84 Dit gedicht komt, onder de titel *Spits Bekoorde Harder*, ook voor in *Amsterdamsche Sonne-Schyn*, met enkele opvallende varianten. Daar dit het enige werkje van Tengnagel is waarvan twee versies bestaan die beide zeker door de auteur zelf verzorgd zijn, doe ik de afwijkende woorden en zinnen uit *Spits Bekoorde Harder* volgen, voorzover deze niet slechts de spelling betreffen. Om deze lijst van varianten overzichtelijk te houden, heb ik het gedicht in regels verdeeld. De gewone noten zijn echter doorgenummerd, zoals dat in *Afgeslagen Bloemsel* consequent gebeurd is. Varianten: In *Sonne-schyn* is het gedicht in strofen van vier regels verdeeld. regel 14: doolen. 15: Die nimmer quamen in haer school, 18: Om mijnent wil. 21: Als gy. 25: Als nu de vlam op 't felste woed. 26: Soo neem mijn grove zeeren. 27: heetste. 28: Daer zalze 't vuur verteeren. 29: So sal mijn zieltje (waerde pand!). 30: belast met sonden. 32: Ja suyver wit gevonden. 34: haer beyden; 37: Quam 's hemels bode, Jupijns soon. 39: na sijn. 41: Ick sou hem laten seggen weer. 43: aldergrootste. 45: hoed' 49: hoef. 54: wy bedryven. 56: En altyt by ons blyven.

85 quisting: kwijting (van schuld).

Dan gy alleen myn Harderin,
Zoo gy myn offerhanden,
Door 't stooken van een koelen zin,
Laet in uw' hartjen branden.
En als de vlam op 't vinnigst woed,
Dan hoop myn grove zonden[86]
En smytze in de heete gloed,
Daer wordenze verslonden.
Dan zal myn zieltje, waerde Pand,
Wel eer verlaen met pynen,[87]
Ontlast zyn door myn offerhand;
Ia hagelwit verschynen.
Meng dan de zieltjes onder een,
Door toedoen van 'er beiden:
En is het uw', als 't myn, te vreên,
Zoo kan 'er niemand scheiden.
Quaem 's hemels bode, Majas zoon,[88]
Uit last van al de Goden,
En bood my aen zyn Vaders troon,
En dat hy u niet noode:
Ik zou hen laten weten weer
Door het gezwinde knaepjen,
Dat ik hun allermeeste eer
Niet koos voor 't minste schaepjen.
Als ik de Schaepjens hoê, door lust,
Met u, in 't aerdsch gewemel;
En dat ik in uw' narmen rust,
Dan ben ik in den hemel.
Wat b'hoef ik elders heên te spoên,
En van myn lief te scheiden?
De hemel kan de vreugd niet voên,
Dien wy voên met ons beide.
Indien de Goden zagen aen

86 hoop: leg bijeen.
87 verlaen: beladen.
88 's hemels bode: Hermes, inderdaad zoon van Maia.

De vreugt, dien wy betoonen:
[55] Een ieder zou zyn plaets versmaên,
En by ons komen woonen.

Zang.

Stemme: *O! Karsnacht, etc.*

Myn Schaepjens, die uw' honger bluste
Met weelig thijm, boet nu uw lusten
Met Roozeblaedjens van myn krans;
Die al'er geur ten offer bragten
Myn brein; dat hert en ziel verkrachte,
Wanneer ik uitstak aen den dans.[89]

'T is beter dat de blaedjens voede'
Myn Lamren, dien ik stervend' hoede;
Dan datze, van heur eer berooft,
Door heete zuchten, die my quellen,
En traenen, die 't gezucht verzellen,
Onschuldig dorren op myn hooft.

Herkauze menigmael met smaekjens,
Onnoozel Vee; maer als uw' kaekjens
Vermoeit zyn, en de slaep u groet,
Dan denk eens op myn doode leven;
Wat oirzaek dat myn zinnen dreven
Tot schennis van myn Roozenhoed.

Gy waert 'er by toen my Philander
Zyn trou toezwoer; die nu een ander
Met geile tochten beezigh houd.[90]
Gy waert 'er by toen my zyn eeden
In 't heilig werk met hem deên treden,
Dat in den Hemel was gebout.

89 uitstak aen: uitmuntte bij?
90 tochten: driften.

Niet dat ik zeg, alziende Goden,
Dat uwe wil myn Harder noode
  Tot werking van zoo valschen daad:
Maer 'k zie op myn volmaekte minnen;
Wiens weergae by u is te vinnen,
  Die 't goed verzien, en straffen 't quaed.

Doch 'k eisch geen straf: maer bid voor zonden.
'K eisch balsem voor vervuilde wonden.
  'K eisch balsem, dien de Hemel voed:
Maer is uw' wil tot straf genegen,
Zoo straft 't bedrog, en wel te degen,
  Met wroeging van zyn znood gemoed.

Dan zal gewis myn smart hem deeren
Zyn liefde tot myn liefde keeren,
  Myn liefde wederom tot zyn:
En als wy dus zyn t' zaem gebonden,
Waer wort 'er trouwer paer gevonden
  Als Phillis, en Phylander zyn?

Aemsterdam Spreekt van zich zelf, en vervat het gebouw van de VVester-kerx-Tooren; daer het Stads VVaepen konstig in gewrocht staet.

  Wat Stad is 't, die meer goed,
  Of deugd aen armen doet,
Als ik, in 't aertsch gewemel?
  Daerom gaet dit gebouw
  Voor uit; en brengt getrou
Myn Wapen in den Hemel.

Vier gelijken zonder Kaert.

Een Hoer, die zingt,
En lieflijk streelt:
Een waerd, die drinkt,[91]
En zellef speelt:
Een hond, die uit quaê oogen ziet;
Dat zynder drie, die doogen niet:
En hoort 'er noch een by de dry,
Zoo zet 'er Ian in't Paautjen by:
Dat is een man,
Die liegen kan.

Op een Schoonen abrikok in een Iuffers hand, staende in heur Stoep, by de Ian Roompoorts Tooren.

Armenisch fruit, gezien gewas,
Hoe 'lukkig koomt gy hier te pas!
Hoe gaeren zult g'uw' leven
Dit beeld ten beste geven!
Maer zeg my eens: waerom bent gy
Zoo zeedig rood, aen d'eene zy'?
Of zyt gy, door gewoonheid,
Beschaemt voor zulken schoonheid?

91 Een, tekst: En.

Grafschrift, van Iuffer Maria van Landskroon tot Harderwijk.

Dit Marmor dekt een maegd, (daer in natuur deê blyken
Het proef-stuk van 'er konst; waer voor de konst moest wyken
Die in Apelles woont, wiens konstig stil pinseel
Het minst niet treffen kon van 't allerminste deel)
Gesturven, en niet dood; vermids heur deugd zal leven
Tot dat de leste mond den lesten snik zal geven.
Haer geest, te zeer geprangt, borst uit het enge lijf,
En nam de wereld in: daer pleegtze tydverdrijf;
Terwijl het Lichaem rust, en sluimer-slaept in d'aerde.
Heur ziel, van hooger waerd', leeft in een hooger waerde:
En wacht verzaemeling, gelijk een Bol heur blom,
Die 's winters nergens was, heet 's zomers wellekom.

Moeders Traenen, gestremt door 't Geest'lijk troosten van heur Zoon Iakob Baek.[92]

Moeder.
Als 'thart in flaeute bleef, bleef 't lichaem daer beneven?
O! neen: myn eige hart ligt onder deezen steen,
En 't lichaem staet 'er op; en acht veel traenen geen,
Om 't sterven van myn hart, of om myn lichaems leven,
Myn kind, dat quynend' was: maer sterk om steun te geven
Uw' moeders onderdom: wie heeft den band doorsneen
Van onze eenigheid, dat nu myn bange leen,
Door 't scheiden banger maekt; vermids myn zuchten kleven?
Holla 't is Godes wil, zyn wille moet geschien!
Gy namt uw' afscheid vaek, om ander land te zien:
Daer gy uw' wyze deugd verrijkte met veel spraeken:
Ik leed het met geduld: 'k zal weer geduldig zyn:
En tMarmor evenwel de Parlen van myn brein[93]
Opoffren, tot de dood ons wed'rom een zal maeken.

Het Sonnet op de volgende pagina is een antwoord op dit gedicht.

92 Iakob Baek: deze overleed in 1639; Vondel schreef een grafdicht op hem.

93 Parlen van myn brein: tranen.

Geest.

VVat naere gallem doet myn Marm're woning scheuren?
Is 't ook een idle schim die noch geen rusten ziet?
Zacht wat! zy noemt my kind. Hoe! z'is myn moeder niet:
'K denk dat het een gebeent' het andre koomt versteuren.
Maer 'k smaek een ziltig zap in plaets van Wierook geuren.
Zoud 't wel een ander zyn, die my noch gunst aenbied?
Want laes! een dorre schim stort nimmer traenevlied.
Och! 't is myn Moeder zelf: zy koomt myn dood betreuren.
Ai! strem uw' traenen, 'k bid! zy branden myn gebeent.
Nu 't lyden over is, is 't lang genoeg geweent.
Men moet niet droevig zyn, om die den Hemel erven.
Ik heb den weg gebaent, die alle vleesch moet gaen.
Had Gods volmaekte zoon het eigen niet gedaen
Dan gaf ik u verlof te schreien om myn sterven.

Op een Dood-Kist.

Wie sloeg 'er ooit een merk op zulken houten kluis?
Niet een: en elk (ik lach!) zyn wapen voor zyn huis.

Op een Mooje dood, die Godvreezende geleeft had.

Dit aenzicht ligt, en lacht. Hoe koomt dat? zal ik raen?
De blydschap van de ziel hangt noch het Lichaem aen.

Tegens Mijn Zandloper.

Ik keer u dikwijls om: maer zelden dat ik denk,
Als ik u 's morgens keer, dat ik den avond wenk.

Tegens Een Doods-Hooft.

Ik weet niet wiege zyt: gy ook niet wie ik ben.
Is 't wonder, die niet leeft, dat hy geen dooden ken?

Grafschrift Van K.V. Gelder, t'Harderwijk.

Sta stil, die daer zoo prat myn drempel durf betreen.
Weet gy wel wat ons scheit? de dikte van de steen.

Troost Aen de droevige Gemeente, wegen het ontydige sterven van den Eerweerdigen, VVijzen, Diepgeleerden en Voorzightigen ROBBERT van der HOEVEN, VVelervaren Artz in de genees-kunst.[94]

Wat treurt gy om den dood
Van hem, die ons in nood
Een helper plag te wezen?
Ai! treur niet. Hy 's by God;
En wekt ons door zyn lot:
Dat 's eerst het recht genezen.

94 Robert van der Hoeven: Amsterdams arts. Vondel noemt hem in de opdracht van *Josef in Dothan* als bezitter van schilderijen van Lastman en Jan Pinas.

Kreet, Over een Brief, meldende de dood van myn vriend, O: van Golstein.

ACH! wat leide maeren
Koomen my bezwaeren!
Wie had ooit gedacht
Dat ik, nu vol klacht,
My moest wassen
In de plassen
Van 't getraen?
Hy moest gaen
In de
Blinde
Dood.
O! 't
Routme.
Zoudme
Zeeker niet
Rouwen? ziet,
Alde goedheid,
Alde zoetheid,
Dien ik ooit ontfing
Van dien Jongeling,
Moet ik, door zyn sterven,
Al myn leven derven.

Gabriels groet, op het verjaer-feest van Zuzanna Adrians.[9596]

Z o o gy de Vrouwe waert van Jojakim, O! waerde,
V w ' waerdigheid liep veer: nu zyt gy haer gelijk.
Z u zanna zeg ik dan, die deugd en jeugd te prijk
A e n 't staetig voor-hoofd hangt tot leering op der aerde:
N u is 't een dag van vreugd, een dag dat gy verjaerde
N a jaeren driemaal zes, en een, Verjaerde maegd,
A i ! denk dan op geen druk, waer van de wereld waegt:
A l eerb're vreugd staet vry, dien ooit uw tyd vergaerde.
D e Nymphjens, die met u aen d'Aemstel, en het Y
R o emwaerdig zyn bekent, zyn al te zaemen bly;
I a stikken schier in vreugd, dien niemand zal vermindren.
A l d'Engelen zyn verblyd: en God zend my, zyn geest,
N a er u met groetenis, en zegend deezen feest.
S c hou eens wat zorg hy noch draegt voor zyn aerdsche kindren!

95 Gabriels groet: eigenlijk de groet die Gabriel tegen Maria uitsprak (Wees gegroet Maria etc.), bij uitbreiding: plechtige begroeting. N.B.: dit is een naamdicht, vandaar dat de eerste letter van iedere regel door spatie van de rest gescheiden is.

96 Zuzanna Adrians (van Zevenbergen): de latere vrouw van Jan Tengnagel, de broer van Mattheus.

Ian Aldeweereld tegen zijn Zoon, op zyn geboorte dag,[97] den 4. van wiedemaend, 1640.

I u ist zaegt gy 't eerste licht, in dit ellendig leven,
A l s Titan naer den Kreeft zy vlugge rossen dreef,[98]
N e t toen zyn zusters oog hem vlak in 't aenzicht bleef,[99]
A l s wy het veertigst jaer, na zestien eeuwen, schreven.
L a es! waert ghy ongeteelt uit dit verdriet gebleven,
D a t u alrêe bezoekt: hoewel gy Zoontje, neef,
E n zuigling spraekloos zegt: kijk, Vader lief, ik leef!
W i e kon u ooit den naem van ongelukkig geven?
E i ! neen: ei! neen. Ik dwael van reden, en bescheid;
E n zie niet eens op 't recht van uw' onnozelheid:
R e cht dat u is gekocht door 't heilzaem heilig sterven,
E n opstaen van uw' BROER; waer voor gy schuldig bent.
L e ef dan. Voldoe dat eerst, of dank die 't alles zend:
D a n zulge nooit den naem van steedsgelukkig derven.

97 Ian Aldewereld: de man van Hester van Zevenbergen; Tengnagels beide broers zijn later met zusters van deze Hester getrouwd. Wiedemaend: juni.
Ook dit sonnet is een naamdicht; vandaar weer de spatie na de eerste letter van iedere regel.

98 Als Titan naer den Kreeft zy vlugge rossen dreef: toen de zon het teken van de Kreeft naderde. De zodiakale periode van de Kreeft loopt van 22 juni tot 22 juli.

99 zyn zusters oog: de maan. Uit de hele zin mag opgemaakt worden dat het op de geboortedag van de zoon van Aldeweereld volle maan was.

Op den Slag-tijd.

Wie zag ooit Treurspel, min beschreit
Als dit? nochtans d'onnozelheid
  Word hier, voor ieders oogen,
  Te jammerlijk bedroogen.
Men troont de Deenen van 'er strand.[100]
Men voert z'axkax in voller land:[101]
  En als z' 'er nau gewoon zyn,
  Moet (laes!) de dood hun loon zyn.
Dan woelt de moordlust door malkaer:
De gelt heeft huurt een moordenaer:[102]
  Die 't niet heeft loopt uit moorden
  Met byl, met mes, met koorden.
Is dat een vreemd'ling nae de Wet,
Geherbergt, en ter disch gezet?
  Is dat het droevig steenen
  Vertroost van bange Deenen?
O Hollandts Bloed, hoe graeg zyt gy!
Hoe hongrig waert g 'er lestend by,
  Toen gy de Deensche Bende'
  In Zoerland, over rende![103]
Och! 't is te droevig, als men 't leest:
En dat 's noch nau 't begin geweest:
  Men speelde maer het veurspel
  Van dit bloed-dorstig Treurspel.

100 Deenen: Deense runderen, die naar ons land geïmporteerd werden.
101 axkax: voor de schijn.
102 De: Die.
103 Zoerland:? In deze periode groeit de spanning met Denemarken over de Oostzeehandel en de afsluiting van het Sont.

Grafschrift Van Koert Eiken, Olie-koek-bakker in de Servet-steeg.

Hier leid hy, die de Vis-markt plag,
Zoo 's morgens, 's avonds, als by dag,
Door vette koeken, met geweld,
Te spijzen voor het vissig geld.
Hier leid hy, die de domme jeugd
Zoo listig lokte van de deugd,
Door lekker meel, door drinkekan;
En streek 'er zellef woeker van.
Hier leid hy, dien ik onbedacht
Myn zondags geld, myn spaer-pot bragt,
En achte t' huis niet eenen beet,
Die zoeter was als deeze deed.
Hier leid hy, die een goed kassier
Betoverde, door quade cier.
Hier leid hy, die zoo menig quant
Door 't speelen hulp naer 't warme land:
En heeft deez' neering, onbeweegt,
Wel dartig jaeren lang gepleegt.
Hier leid hy nu in 't droevig graf,
En weet van alle ding niet af.
Geen ziekt' heeft hem den dood gedaen:
Hy 's koeke-bakkend' gaer gebraên.

Op de Lindebladen.

'K zal myn lusten nooit verzaden
In uw' lieve *Lindebladen*.
Jonge schryver, weet het vry,
'K hebze lief zoo wel als gy:
Maer je snikken,
En je quikken,
Met 'er strikken,
Die my prikken,
Doen my schrikken.
'K zal noch stikken
Deezen dag
In een lach,
Zonder rou;
Niet om jou:
Maer je sakkereersche drollen,
Die zoo door malkander rollen.

I: I: Schipper.

Aen Alle berispers.

Bedillers, wiege bent,
Of waerje woont omtrent,
Ai! koomt doch altemaelen.
Ik nood je nu te gast;
Al hadj' een week gevast,
Ie zultje zat wel haelen.
'K schaf louter by de gis.
Al is 't geen diere vis,
Al zijn 't geen kermis harsten;[104]
Tast evenvel maer toe:
Vreet voort, al wordje moe'
Zoo Moogje schelmen barsten.

EINDE.

104 harst: gebraden ribstuk.

M, G, Tengnagels.
Klucht van Frik in't veur-huys.[aant.]

Een verzoek in 't gemeen: maer inzonderheid *aen D' P' P', en zijn Zoonen:*[12]

Ai! oordeelt van mijn drollen niet[3]
Voor dat het oog'er rollen ziet;
Voor dat de wisse proef, met recht,
Den Kok mag schelden voor een knecht:[4]
En heeft hy dan te laf gebrout,
Zoo mengt het oordeel noch met Zout.

1 inzonderheid, tekst: inzonderherheid.
2 *D' P' P'*: mogelijk Dirk Pietersz Pers, de drukker.
3 drollen: grappen, maar ook excrementen.
4 knecht: onbekwaam man.

Aen A' H'.[5]
Kluchtige, ja dat ik dorst ik zey drollige Slut.[6]

EN (als 't ook wel overdacht is) wie zeyt, dat het bywoord van drollig u hier niet meer toekoomt, als het bywoord van kluchtig, hoewelze in eygenschap tweelingen zijn? Want, je ziet wel, ik koom hier aentorsen met een heele turfmand opgestapelt vol van mijn drooge drollen; om dezelve aen u, die in der daed meê drollig zijt, en die in mijn drollen buyten twijffel smaek zult vinden, meteen goedgunstige genegentheyd toe te duwen. Haddenze nat geweest, ik zouze in een balie[7] gebraght hebben, daer kunnenze niet licht deur druypen; want (of je 't gehoort hebt of niet) ik ben op zijn oud Amsterdams, al vry wat puntig; en dat hoor ik benje mêe: daerom zou ikje Vloer niet gaeren vuyl maeken: ook te meer om uw dienst-meyd, die van dien zelven aerd is, niet onnoodig te verstooren; 'twelk wy leeren van dit onnoozle dreumelrijmtje, als het zeyt,

Die de Dochter zoekt te booren,[8]
Moet de Meysjens niet verstooren;
Die den Hen van 't Huys wil treên,[9]
Houd de Meysjens staeg te vreên:
Want wanneer de boden willen,
Iankt dan vry, je zult niet drillen.[10]

Dan dat's tot daerentoe. Als ikje nu het byvoegsel van drollig, dat je my niet qualijk af zult neemen, toeschik; zoo behoud gy uw eygenschap, en d'ouwe spreek-woorden blijven waerachtigh, alsze zeggen,

5 A' H': onbekende.
6 Slut: eig. hetzelfde als slet, maar evenals dat woord soms in een niet ongunstige betekenis gebruikt voor een vrolijk en niet al te degelijk meisje.
7 balie: tobbe.
8 booren: beslapen.
9 treên: bespringen.
10 drillen: copuleren.

Huy[11] *by Karnemelk:*
Stront by zijn Broer:
Vylen by Vylen:
Zot by mal:
Huyg by Haag:[12]
Zuyer[13] *by zijn maet:*
Garibos[14] *by Spektakel:*
D'een bescheeten, d'aer met Stront besmeert:

En noch 1000 diergelijke, die hier meê wel zoude voegen, tenzy het overvloedig waer; want, na my dunkt zoo krijg ik verlofs genoeg van deeze 8, om U, die vol drollen steekt, het byvoegsel van drollig, zonder arg of afterdocht, met eerbiedigheyd toe te passen, en mijn drollen op te draegen.

Met verlof dan drollige Slut.

Sluyt uw' oogen doch niet toe! spalkze liever wijd open, en zie hem eens door en door, die hier voor U staet. Gy hebt hem wel van buyten gezien, maer nooyt van binnen. Hy is 't niet dien gy meent. Gy houd hem voor u vyand; hy is u vriend. Gy hebt hem vyandschap verkoft; hy komt U met vriendschap betalen. Gy hebt hem onteert; hy koomt U eeren. Gy hebt hem schade gedaen; hy koomt U voordeel doen. Gy hebt hem bedroeft; hy koomt U verblijden. Hoe! ontsluyt uw' oogen doch, en zie hem eens aen! Of wilt gy dat ik zeg wie 't is? Wel-aen! hoe wel gy 't zelf wel weet, ik zal 't U zeggen. Het is een die met uytdrukkelijke genegentheyd U koomt op offren zijn tijdverdrijf, dat drollen zijn; zijn drollen, die boert zijn; zijn boert, die eernst is; zijn eernst, die ver-

11 Huy: wei, vloeistof die overblijft als de kaasstof aan de melk onttrokken is.
12 Huyg bij Haag: al in de 16de eeuw in gebruik, in dezelfde betekenis van ‘soort zoekt soort’ die alle acht de hier opgesomde zegswijzen hebben.
13 Zuyer: Zuider?
14 Garibos:?

makelijk is: wiens vermaekelijkheyd bestaet in een *Klucht*, dien hy gerijmt heeft *van Frik in't Veur-huys*; die U buyten twijfel, meê vermaeken moet. Dees zoekt hy te beveelen onder uw'[15] bescherming; wel wetende, zoo gy hem beschermen wilt, dat hy van niemand beschadight kan worden. 't Is wel waer, dat 'er hier en gins al wat weyds[16], en van St An[17] in sluypt: slae dat over, of lees het liever twee-drie-mael; ik ben verzeekert, dat het u al meer, als het ander, verblijden zal. Ik beken wel, datmen, om dees tijd 'sjaers, zoo troetelende Venus behoorde te bezoeken met nieuwe, en zappige Zomervruchten, als aspergies, artisokken, en andre lief-kruyden[18]; of met een ruykertje van frisse roozen, rosmarijn, thijm, matelief, en diergelijke; al bloemen, dien Cypris[19] bemint en afkeer hebben te staen in 't oog van een belachchelijke Narciss': Maer also ik wel wist, dat deeze drollige vrucht U (die in een hof van zoodanige vruchten woont) de meeste vruchten op brengen zou; en dat de meeste vruchten U aengenaemst zoude zijn: zoo heb ik (alle bloemen, en kruyden ongeplukt latende) my vrypostig gemaekt, om deezen vrucht uw aerdigheyd, en waerdigheyd op te dragen. Ai! tree niet te rug. Al noem ik het wederom drollen, 't zijn daerom geen drollen; of ten minsten geen drollen, die een eedlen lucht bedwelmen: want, hadden't diergelijke drollen geweest, zijt verzeekert, ik zou mijn geschaemt hebben daer meê in uw' gezicht te komen.

15 uw', tekst: nw'.
16 weyds: ernstigs.
17 van St An: over buitenechtelijke geslachtsgemeenschap. Tuinman, 1 p 61 bij *Daar loopt wat van Sint Anne onder:* ‘Dit zegt men van een beproefde maagd’.
18 liefkruiden: eig. kruiden waarvan liefdesdranken gebrouwen worden.
19 Cypris: bijnaam van Venus. De genoemde bloemen werden met de liefde in verband gebracht, hetgeen bijvoorbeeld duidelijk uitkomt in de herderspoëzie van deze periode. Narcissus hield slechts van zichzelf.

Daervoor was den Eerweerdigen *Klaes de Flink*[20], heer van de korte warmoestraet, tegen over de handboogs doelen; die daer goud uyt puurt, en met zijn gevolg van vrienden, en vreemden 's nachts al zingende (zonder banquet[21] t' huys te brengen) in te bruyloft gaet. Deezen man haddenze toegekomen: maer alzoo ik wel wist, dat hy in deeze drollen geen smaek zoude hebben, maer in d'andre wel; en ghy in d'andre niet, maer in deeze wel; zoo zal ik als 't tijd is hem op d'andre noden, en U jegenwoordig op deez. Ai! versmaeze niet. Geefze toch een lonkjen, en knikze eens vriendelijk toe! Heb medoogen met den tegenwoordigen stand van mijn *Frik in't Veurhuys!* Zie eens hoe stijf, en onbeweeglijk dat hy staet! Slae dêr doch een verquikkende hand aen! Troost hem in zijn nood! Help hem in zijn bangheyd! Zet hem neer! Zijn krop is vol, ai laetz' hem tegen U uytschudden[22]! Ontlast hem doch, dat bid ik! En of hy zich verbergen moest, om een mislag, een onnoozle kindermaekery of twee, zoo berg hem t' uwent, daer ik weet dat hy wel onthaelt zal worden. Zijn kostgeld wil ik garen betalen: en, om 't goeds wille, dat hem geschieden zal, en gy doen zult, wil ik U al mijn leven dienen; indien 't U aengenaem zal zijn met lust gedient te worden van

Frikjes meester, en *Slutjes* dienaer.
M.G. Tengnagel.

In *Amsterdam* den 28 van Wiedemaend,[23]
in 't Iaer 1642.

20 Klaes de Flink:? mogelijk familie van Govert Flinck, wiens (later levende) zoon ook Nicolaes heette? Ook in de *Clitie* komt een schilder Flink voor (zie p 592).
21 banquet: kan 'lekkernijen' betekenen. Door de onduidelijke toespeling op een ws. bestaande persoon is het geheel moeilijk te begrijpen.
22 de krop uytschudden: het hart uitstorten.
23 Wiedemaand: juni.

Inhoud.

Frik in't Veurhuys een jongman, de Bruygom zijnde, zend zijn Moer, om hemden, en beffen[24] te doen maeken, met een narm[25] vol linnen, naer den Nayster. De Nayster, alles wel verstaen hebbende hoe zy 't gaeren hadde, vraegt of het Bruygoms goed zou zijn, en wie de Bruygom was. De goede oude vrou, onnoozel en nergens van wetende, zeyd ja, en dat de Bruygom was heur oudste Zeun *Frik, & c*. Waer op de nayster, die een kraemvrou van zes weeken was, met een barst opstuift, jaegt al de kindren uyt school, en vliegt den Moer in 't aengezicht. De oude vrou, in nood wezende, schreeut om hulp. Een buurwijf, op het geschreeu aenkomende, ontzet d'een en vraegt wat d'ander lette. Waer op zy zeyde, dat het kind, daerze nu van inde kraem gelegen had, het kind was van dit oude wijfs zoon *Frik, & c*; die aen haer verlooft was; daerze een stuk gouds van op trou[26] had; die nu de Bruygom wezen zou met een ander: en loopt met een naer binnen, om den troupenning uyt heur kas te halen. D'oude vrou, terwijl d'ander in huys was, loopt verbaest[27] wech. De Nayster, wederom uytkomende, meendenze den Moer te laeten zien: maer ziende datze wech was, valt in onmagt; en wederom wat by zich zelven komende, zend het buurwijf tot een van'er kornuytjens, een stijfster, die een huys 8 of 10 daervan daen op een kamer woonde: deezen verteltze al heur wedervaeren, en openbaert'er den ganschen zaek. De stijfster, dit alles met verdrag[28] aengehoort hebbende, begint eyndlijk uyt te spatten, ja zo slim, of slimmer als de Nayster; en zeyd datze aen den zelven al verlooft is geweest over anderhalfjaer; datze schrift van zijn hand had, 'tgeen met zijn

24 beffen: platte kragen.
25 narm: arm.
26 op trou: als onderpand voor een huwelijk.
27 verbaest: ontsteld.
28 met verdrag: geduldig.

bloed onderteikent was; datz' een kind van hem had, dat nu al over 'tjaer oud was, en andre dingen meer: zoo dat zy de naeste zoude zijn. De Nayster, dit hoorende, begint te schreyen. De stijfster, alles overdenkende, schreyt meê. Het buurwijf, daer by staende, zoektze te vreeden te stellen. Zy laeten haer gezeggen; scheyen uyt het huylen; maer stuyven met een opstaende zeyl gelijkkerhand naer het huys van den ouden, (daer de Bruygom, door 'tgeraes van zijn Moer, al uytgevlugt was) en maeken geen kleyne buuregerucht: dan ziende dat'er heul noch hulp te haelen was, en dat de deur geslooten bleef, gaen wech, en ontbieden hem, door den Koster[29], voor Commissarisen van huwelijxe zaeken. Twee kittebroers[30], al dit werkjen aengehoort hebbende, lachchen'er om, en wenschen'er een klucht af te zien. Mit koomt Meester Pieter de Poëet; deezen deelen zy t' meê. Hy belooft het in't werk te stellen, en gaen 't zaemen wech.

29 door den Koster: de commissarissen van huwelijkse zaken, die dergelijke kwesties af moesten doen, kwamen bijeen in de Oude Kerk. De koster van de Oude Kerk trad als hun bode op.

30 kittebroers: dronkelappen.

Spreekende Personagien.

GRIETIE *van Buuren, een* Matres[31].
LYSBET. } Vijf Speldewerksters.
KNIERTIE. } Vijf Speldewerksters.
JOZYNTIE. } Vijf Speldewerksters[32].
TEUNTIE. } Vijf Speldewerksters.
ZUZANNE. } Vijf Speldewerksters.
FRIK in't Veurhuys.
DIEWERTIE *Moer van* Frik in't Veur-huys.
Mr. JAN, *een* Poëet.
TRYNTIE, *een buur-wijf van Grietje van Buuren*.
SAARTIE Iakobs, *een Stijfster*.
ROODNEUS. } *twee Kittebroers*.
BLIEKVYST. } *twee Kittebroers*.
DE KOSTER
Mr PIETER *een* Poëet.
ZWIJGENDE.
Het heele School van Naysters, en Speldewerksters.
Een hoop Rappalje.

31 Matres: schooljuffrouw, hier in het bijzonder van een naai- en speldewerksters school.
32 Speldewerkster: kantwerkster met de speld.

[Frik in 't veur-huys]

Grietje met een flep[33] voor'er hoofd als kraemvrou, en een tien[34] in'er hand als Matres, stelt ordre onder heur School-kinderen. De wieg met het kind staet meê op het Tooneel.

Hemme! hemme! hemme[35] daer! mit je snappen[36] en je klappen dit goore goed.

Lijsbet al grijnzende.

Matres, Kniertje quelt me!

Grietje.

'k Zurg[37] dat ikje daer al weer by komen moet.

Ey jy meê lijmstront! al langenoeg te dutten, en te droomen!

In elken uur ien leletje[38]! Wat of'er noch van jou zel komen!

't Is hier het poppetje pas van 18 klossen, je hoord in elken uur een zestiendel[39] te doen.

En jy gaepster, wat heb jy'er na te luystren? Wat! deuze kyeren zouwen ien mensch wel mal broên[40].

Wel! wat of dit aenzicht[41] nou schort! hoe staeje dus en trantelt[42]?

Kniertje staet veur de Matres.

Matres, moet ik wel ereys gaen kakken?

Grietje.

Ia: maer koom me daetelijk weer. Zietz'er neers iens na 'er haelen[43]. 'k zurg 't zel'er noch ontzakken.

Iozijntje staet al wringende op.

Oei! oei! oei! Matres moet ik meê gaen, 'k heb ook zukken nood?

33 flep: hoofddoek.
34 tien: teen, rietje.
35 Hemme! hemme! hemme: kwek kwek kwek! (zegt Grietje tegen een paar kletsende leerlingen).
36 snappen: kletsen.
37 zurg: vrees.
38 leletje: lelietje, een bepaald kant-patroon, evenals poppetje in de volgende regel.
39 zestiendel: een zestiende gedeelte van een el.
40 broên: maken (eig. broeden).
41 aenzicht: individu, wezen.
42 hoe staeje dus en trantelt: wat sta jij daar te trappelen.
43 'er neers na 'er haelen: haar achterwerk (aars) vasthouden.

Grietje.

Loop, schijtwiek loop! wat, deuze kijeren schijten of men maer ien duyt gaf voor ien hiel roggenbrood[44].

Waer of deuze sloftoffel[45] van daen komt? de klok is lang kartier over ienen.

Sleep! sleep![46] kruyptze op 'er neers[47], of koomtze op 'er bienen!

Teuntje school komende.

Gen dag Matres! daer is ien briefjen, ik moet te drie uuren weer t' huys gaen.

Grietje.

Of te zessen! Hoe nae om datje dus vroeg school koomt?

Iou Pangt[48]! waerkomje nou van daen?

Teuntje.

Matres ik heb veur mijn Moeder tot de Bliekster eweest.

Grietje.

Al logen!

Iou verbrangtste Meer[49] as je bint, je hebtme al dickwijls zoo bedroogen.

Voort! voort! op je gat[50], jou onzoete korst! verstaeje dat wel?

Of ik zel'er mit ien excellente gard op komen, jou ongeschikte zwijnsvel.

Zietze daer nou iens heen druypen, die rechte malle Webbe.

Zuzanne school komende.

Gen dag Matres! men Peetje zeyt ik moet ien nuw parkement[51] hebbe'.

Grietje slaet' er.

Iuyst datte! hoe na hebje[51a] mit Teun dus lang in de bogt eweest?

44 of men maer ien duyt gaf voor ien hiel roggenbrood, modern equivalent: alsof het geen geld kost.
45 sloftoffel: traag lopend individu.
46 sleep! sleep!: slof, slof!
47 neers: achterwerk.
48 Pangt, eig.: pand, dus individu.
49 Meer: eig. merrie, equivalent bij ons: teef.
50 op je gat: zitten!
51 parkement: het perkament waarop de speldewerksters werken.
51a hoe na (hebje): (ben je) soms.

Ik hebje gisteren zoo egiesselt[52]: 't is wongder datje nou niet vreest
Dat ikje doodslae. Iou Vuylikje! 't is daer half twie eslagen,
En nou komje ierst school.

Zuzanne al huylende.

Matres, laet het dat meysje vry loopen vragen,
Ik heb veur mijn Peetjen om ien boodschap eweest.

Grietje.

Dat's kakken: dat konse zelf wel doen.
Heer! is't meugelijk datter menschen binnen, die de kyeren dus onhebbelijk opvoên!
Daer's ien parkement! flux uyt mijn oogen, en gaetme stil sitten werken!
'k Wed ik zel ien aer register in mijn school trekken[53]; daer zelme onse lieve heer in sterkken.
Wat, wat, wat! ik zwiet[54]'er of. Ik bin noch zukken zwakken kraemvrou, en mijn hooft doetme zoo zeer.
Wel te recht hangt M. Hendrik Kaldekerk over de Zuyer
Kerk uyt *Het gekroonde Hooft-zweer*[55],
En hy zit zelf in't uythang-bord mit al zijn razende scholieren,
En ien kroon boven zijn hoofd. Holla! holla daer! mit benieren[56].

Zuzanne.

Matres, Neel neemt mijn Steekertje van mijn kussen.

Grietje.

Ia wel ik zweer

52 egiesselt: geslagen, lett. gegeseld.
53 ik zel ien aer register trekken: ik zal een ander regime gaan voeren.
54 zwiet: zweet.
55 Het gekroonde Hooft-zweer: volgens Van Lennep en Ter Gouw (deel 1, pag 96) het klassieke uithangbord, waarmee de schoolmeesters de zware zorgen van hun beroep aanduidden. De interpretatie van J.Z. Kannegieter, die in deze passage een schimpscheut ziet op Kaldekerk, en zijn conclusie uit het woord 'meester' in het begin van *De geest* dat Tengnagel zèlf schoolmeester zou zijn geweest, lijken mij beide onjuist.
56 mit benieren: eig. met manieren, h. rustig aan! 'Meester' heeft verder veel meer betekenissen dan alleen 'schoolmeester.

Ie zelter veur hebben. Daer! daer! daer! daer! daer! doet het nu noch iens weer!

Zuzanne.

Ha ha ha ha! zoo ziet[57]!

Grietje.

Lach jy'er om as ien aer word esmeten?
Iou Teuterquaed[58], asje bint: of is het jou alries vergeten
Datje strax me[59] wat kreeg?

Zuzanne meenter te verantwoorden, maer word belet.

Ma'[60].

Grietje met een grauw.

Kort! houme de bek, zooje me verstaen hebt!
Ook niet lang te pruylen! repje wat! en as je dit morsige parkement afedaen hebt,
Zoo zelje of snijen[61]; en het Italiaens vloertje, het tulpje, het doodshoofje, of het weyertje op zetten.
Hoe werkje dus vuil, of 't in't koudste van de winter waer? Wat zouje letten
Datje niet zo wit zoud werken as ien aer? ziet Elsjes werk iens aen;
Dat is zoo wit as ien hagel, en 't jou zoo geel as ien taen[62].
Sluyt het ook wat beeter[63]: 'tzieter uyt of 't eschift was. Hoorje me wel?

Zuzanne.

Ia! Matres.

Grietje.

Spreek dan! je mond zel zoo lang duuren, as je gat zel.
Wat! ien mensch het zoo veul te doen mit deuze vijf zes bezete klappaysters[64],

57 zoo ziet!: lekker! net goed! (cf. voilà).
58 Teuterquaed: klikspaan.
59 me: ook (nl. mee).
60 Ma': Maar (half afgebroken omdat Grietje haar niet uit laat spreken).
61 of snijen: afhechten en los maken van het perkament.
62 taen: uit eikenschors gekookte stof waarmee bv. visnetten geel gemaakt werden.
63 Sluyt het ook wat beeter: houd het patroon wat meer gesloten, werk wat minder 'los'.
64 klappaysters: kletskousen.

Die noch veur 'er zelve speldewerken ook, as mit al de Naysters,
Die veur my werken; Waer van zommige noch geld toegeven mee.
Maer ik zweer van deus tijd af; zoo dêr iemand is, die d'aer niet laet in zijn vree,
Op zijn dingen past, by tijd school komt, stil zit, en laet zijn snappen[65],
Die zel ik zoo ongenadig gieslen, al zoum' 'er[66] 't bloed mit ien kraen uyt den neers tappen.
Daerom waerschouw ik nou elk ien, 't zy wie 't ook is; Want as ik kom, dat weetje wel, zoo koom ik gewis.
Letter vry op: die 'k op zijn huyd val, die zel het wel voelen.
En isser iemand die een lege klos het, die brengze, 'k zelze spoelen.
En die zijn slag[67] vergeten het, of iet aers ontbreek,
Dat die mit beleeftheyd, en manieren koom, en nijg, en doe zijn kinnebakken op, en spreek.

Grietje neemt het kind uyt de wieg, en spreekt voort.

Nou! nou! nou! mijn kleynje. Hoe zoume dus krijten! sus! sus! sus, mijn lammetje.
Heer! dus gemelijk uyt zijn sleepje[68] te komen! het het dorst? wil het kijntje ien prammetje[69]?
Geef Memmetje dan ien zoen. Hoe is het dus bezwiet? is het te warm edekt eweest, of is het van 't huylen so moe?
Och! och! och! ik weet het wel, jy hebt gebrek eleden.
Daer mijn schaepje. Gaep[70]. Haestje wat, gaep; of de borst valt toe.
Lurk nou jou buikje vol. Iy hebt gien ongelijk ehad, mijn hart. Zoo rementen[71] die eereloose Teven,
Datmen om 't kijnd niet en denkt: en versteuren een

65 snappen: geklets.
66 al zoum' 'er: al moest men haar.
67 slag: onderstand van weefsel e.d.
68 sleepje: slaapje.
69 prammetje: borst.
70 Gaep: hap dan (naar de borst).
71 rementen: te keer gaan.

mensch datmen 't schier schreumt ien mammetje te geven[72].

Maer ieder pas nou op. Ik heb ien generale les egeven.

Zoo daer ook iemand teugen verbreukt;

Ik meen dat hy an 't klouwen wel voelen zel, of 't hem veur of after jeukt.

Frik in't veur-huys al dansende, en schreeuwende uyt.

Bruyloft! by den akkermenten! bruyloft! wel hey! wat doet al dit Haromminus[73] hier?

Maets, mienje datmer spullen speulen[74] zel? neen! daer gaet ien are pot te vier[75].

Frik in't veur-huis is de Bruygom, en dat bin ikke.

Iillis neef, ik neus je daer meê wel onger den hoop[76]: egut! hoe willenwe slikken[77]!

Ie zelt me an de veest snuyven[78]. Waerom zouje niet? je bint me neef.

Al binj' een bastaerd, dat roert niemand: je moer was noch gien bikstien-teef[79],

Gien kalverstraets hoer, gien Beurs-smots[80], gien damzwijn, als pronkende Lubbers moer was;

Die eerze'r 18 jaerige kous droeg, een uytghesleten hoer was.

Neen begort! je bint van een aere ras: je moer was mijn eygen vleyselijke peet;

Die mitter deegelijke ouwers uyt Mechchelen most; niet om 't kattelijke geloof, datje 't weet;

Maer, tussen onze vier ooren ezeyt, om zukke dingen,

72 dat men 't schier schreumt een mammetje te geven: dat men haast het kind niet de borst durft te geven (omdat de melk bij een opgewonden stemming niet goed zou zijn).

73 Haromminus: gepeupelte.

74 spullen speulen: een toneelstuk opvoeren.

75 ien are pot te vier: een andere pot boven het vuur.

76 ik neus je onger den hoop: ik zie je tussen de menigte staan.

77 slikken: brassen.

78 Ie zelt me an de veest snuyven; denk hierbij: en dat is alles wat je er van mee zult krijgen.

79 bikstienteef: ‘pekel-teef’ (bikstien is eig. een bepaalde steensoort, voor gladschuren gebruikt).

80 smots: hoer.

Die wel eer een vroom man, in zijn eygen deur, deden *Vyt den diepten o Heere* zingen.

Ze speulden bankerot, op zijn gewoonlijk Amsterdams recht uyt verbreyt[81].

En wat's dat al mee? de Middelburgse koopman, tot het goddelooze waerdje in de 3 gezellen van Rozendael, zeyd

Dat het Godvruchtig edaen is zijn huys veur te staen[82], hoe 't dan valt al zoumen schoon faljeren[83];

Asmen slechts gien weeuwen of weezen bedriegt, die van'er magre rentjes moeten smeeren;

Gelijk duykende Marten edaen het, die om zukke luy 'er geld

Zijn drie snotkalven[84] zocht te besteen; maer na den eersten wierden 'er wel ras een aer speldjen veur espelt.

De luy zijn langer zoo zot niet (zoo ze 't eweest zijn) datze'r neus mit een aveger[85] laten deur booren.

En waer iens van vryen erept word, daer grijpen d'ouwers 't hoofd van *Atgus* by beyde ooren[86],

Zoo kunnenze zien, en hooren al wat men zeyd en doet;

Want de dood en de bruyd brengen alles uyt, quaed en goed:

En as 't dat niet waer, de menschen zouwen een hielen uytstrengen[87] dag mekaer zonder eersgat beschijten[88].

Dan wat roert het my ook? die den drek lust, (niet waer graegerd?) die mag'er in bijten.

Aldangenoch dan van dat afteruytvaerende[89] gespuys.

'T is best dat ik mijn eygen gat klou[90]; daer leyd mee wel wat schurfts t' huys.

81 recht uyt verbreyt: zonder omslag gezegd.
82 zijn huys veur staen: de belangen van zijn familie goed behartigen.
83 faljeren: bankroet gaan.
84 snotkalven: jonge zoons.
85 aveger: boor.
86 daer grijpen d'ouwers 't hoofd van *Argus* (in tekst onjuist) by beyde ooren: daar leggen de ouders het oor goed te luisteren, vragen overal inlichtingen.
87 uytstrengen: godsganselijke.
88 zonder eersgat beschijten: bedriegen.
89 afteruytvaerend: bankroet.
90 mijn eygen gat klou (d.i. krab): mijn eigen zaken behartig.

Maer 't schijnt dat de weereld langer so schalk[91] is,
Dat men een aers splinter wel kan zien, en niet waer zijn eygen balk is.
Dan dat 's tot daerentoe. Wat bin ik ook een eelen geest!
Wat heb ik in mijn tijd al aengerecht! Heer! wat bin ik een drievoetige haen onger de duykende hennen[92] eweest!
Ik kan onze lieven Heer mit een opgetrokken broek, en neergestreken kousen niet danx genoeg geven,
Dat hy my deur dit heylijk verlost het van al dat wilde, wulpse en achtelooze leven.
Ging 'er wel ien dag in 't hiele jaer verby dat ick niet van
Aeltgen zong[92a] van 's morgens tot 's avonds toe?
Wat heb ik al Danieltjes, Ionasjes, en donkertjes[93] emaekt? en nimmer was ik het moe.
En wat nood was 't eweest had ik het noch by de bierboom allien ehouwen?
Maer neen! als 't gat vol was[94], dan most ik de meyd noch mit een blind oog[95] van binnen beschouwen.
Dan was 't hoerhuys uyt hoerhuys in, van 't iene bordiel in 't aer:
En as ik nergens na mijn zin te gaet kon raeken, dan na mijn Grietje, of na mijn Saar;
Die vond' ik altoos klaer, die waeren altijd te vreede.
Het stak 'er zoo nau niet of ik het 5 of 6 mael in ien nacht deede.
O bloed! ze wisten'er leden zoo te voegen nae de man.
Ze hebben me wel in eernst of evraegt, of'er wel iemand is van al deuze Iuffertjes, die 't verbeteren kon;

91 langer so schalk: hoe langer hoe slechter.
92 drievoetige haen onger de duykende hennen: een geliefde minnaar (haan met drie voeten...) bij de meisjes die willig zijn.
92a van Aeltgen zong: dronk.
93 Danieltjes, Ionasjes en donkertjes maken: drie uitdrukkingen voor: ergens lang blijven (drinken). Tuinman 1, 5 en Van Moerkerken, *Kluchtspel*, woordenlijst.
94 als 't gat vol was: als ik dronken was (gat is keelgat).
95 een blind oog: de top van de penis.

Dan zeyd ik neen; maer ik docht op *klaer en vuyl*[96], die 'er nou inwendig beziert[97] het,
Om datze Lontjes stinkende keers, daer den dief in zat[98], in 'er smeerige kandelaer zoo dikwils om ekiert het.
Dat verken is nou zoo op eheemelt mit klieren, stienen, parlen, zilver, en goud;
Dat 'er de Hal, en de Vismarkt, die 'er niet kent, veur Iuffer le Grand aenschout:
Maer ze had het dus briet niet, toenze veur Morsebel woonde
Op een plaets, daerze veur 1400 guldens an speldewerk op de nevelkar[99] mit'er troonde:
Daerom was 't nutter datze de ringen an 'er neus droeg, dieze an 'er vinger draegt, die snoo pry,
Zo mogtmenze kennen; men doet het de boere verkens wel, die veur een Ieud[100] beter binnen als zy.
Trouwes, daer zijn 'er wel mier, zeggen die van Amsterdam, die van dat diefachtig euvel ziek zijn,
En niet iens te bed liggen, jae die niet iens bliek zijn:
Gelijk droezige Sijbrich, die in de krommenelleboog-steeg ewoont het.
't Is wongder dat kleyne Kaat, dat pittige ding, 'er noch zoo lang verschoont het;
Nademaelze'r zoo leelijk ontdragen[101] het by nacht en onty,
En kofter in de Nes 4 stuyvers bistaytjes[102] veur, of are snoepery.
Wat dunkje! en noch Margriet de Quakzalfster dat zwijn ingenomen met bey'er klap-ooren:
Maer 'k wed, eerze wech is, dat men wel weer van 'er

96 'klaer en vuyl': onbekende persoon.
97 beziert: bezeerd.
98 daer den dief in zat: die (geslachts)ziek was.
99 (met de) nevelkar (vertrekken): met de noorderzon vertrekken ('Klaer en vuyl' gaat er dus met een flink bedrag aan andermans kant vandoor).
100 Ieud: eig. Jood. Het betreft hier ws. een zegswijze, die betekent: de boerevarkens die een beter karakter hebben dan zij.
101 ontdragen: bestolen.
102 bistaytjes: pasteitjes.

kromme vingers en lange nagels zel hooren.

Dan je meugt zeggen, waerom zouze haer niet zo wel pikplaysters[103] leggen, als Antonette,

En'er Zuster Lijsbet dat bochcheltje, die verrotte heuzer[104] hoeren, die zoo menigen onger-aenzicht een druypende neus anzetten[105].

Of wat aers, na dat 'er 'tmilde geluk dan dienen wil.

Hey! ik prijs noch de Mutsianen[106]; die houwen'er fris; doenze wat, ze doenen 't stil:

Trouwens! ze hebben Hans de Koppelaer van Naerden, die deur onnozel zien[107] de duyvel zou bepraten,

Dat hy by 'er te kooy ging; en al moestenze te Haerlem de Stad verlaten,

't Was om gien dievery altoos: neen zeeker! maer om de zuyvre en waere leer

Van Ian Symesen Torentius[108]; 't gat gunt[109] hem een zoen daer hy is die goe heer.

Haddenz' hem toch te Haerlem, in plaets van pijnigen, aen 1000 stukken doen knotten[110],

103 pikplaysters: trekpleisters met pek bestreken.

104 heuzer: heuse, echte.

105 die zoo menigen onger-aenzicht een druypende neus anzetten: op zichzelf duidelijk genoeg, al kan men het interpreteren als: die met menigeen naar bed geweest zijn, of (waarschijnlijker): die menig man een geslachtsziekte bezorgd hebben.

106 Mutsianen: ?

107 deur onnozel zien: omdat hij er zo onschuldig uitziet.

108 Ian Symesen Torentius: De schilder Johannes Simonsz Torrentius (1589-1644) die in 1629 te Haarlem wegens godslastering gepijnigd en tot 20 jaar tuchthuis veroordeeld werd. Na lang aandringen van de Engelse koning (via Frederik Hendrik) kreeg hij tenslotte gratie, in zoverre dat hem toegestaan werd, naar Engeland te gaan. Uit de verhoren blijkt dat Torrentius rozekruiser was, en aan alchemistische praktijken deed, althans daarvan verdacht werd. Blijkens deze tekst van Tengnagel, had hij volgelingen, die na zijn veroordeling uit Haarlem verbannen werden. Zijn losbandige levenswijze, die met zijn opvattingen over de godsdienst samenhing, schokte in Engeland evenzeer als in ons land; in 1641, vermoedelijk, heeft hij zich weer in Amsterdam gevestigd, hetgeen Tengnagel blijkbaar niet wist. Bredius vindt deze passage uit *Frik* spottend; ik geloof dat men hem minder negatief moet lezen. Er is geen reden, de woorden ‘zuyvre en waere leer’ ironisch op te vatten. Eerder lijkt het waarschijnlijk dat Tengnagel voor de opvattingen van Torrentius gevoeld heeft (mogelijk had zijn vader met deze collega die uit Amsterdam kwam, contact gehad).

109 't gat gunt: verbastering van God gunt.

110 knotten: hakken.

Zoo had hy in Engeland niet leevendig hoeven te verrotten,

Gelijk men zeyd dat hy doet, want de tanden en 't gehemelte vallen hem uyt de mond.

Somma de Mutsianen Hester, en Lijsbet zijn wel; maer magre Lijn maekt het nou te geweldige bont:

Ze mach wel klagen dat het heur mans schuld is, datze van mekaer zijn,

Die 't slechs gelooven wou. Egut! Lijntje! Lijntje! hoe hard trek jy an die lijn,

Daer Dirkje op de binnen Emster[111] an trek, eerze mit

Gerritje van Haerlem aen de dans raekte!

Ia noch harder; want zy van'er eygen vleysch en bloed gien hoer maekte,

Gelijk jy doet: en is'er Geertruy nou een lichtekooy eworden, dat hetze'er zelve zoo bestelt:

Maer jy verkocht je dochter Ariaentjes maegdom, toenze 12 jaer oud was, veur geld;

Daer het onnoozle schaep een schelling van kreeg, dien'er de schelm vereerde.

En ten waer je kijnd noch niet mit getroude, en ongetroude boeleerde,

Waer van zouje't hebben? want daer was gien ien maeltijd veur een aerdmuys in je hiele broodkist:

En toenmen Robberts kijnd nou onlangs begraven zou wistmen gien raed tot het geld van de dood-kist.

Sommirum Sommarum[113]! Ariaentjen is pas wijs, datz' 'er laet besteken[114], en jou de lovertjes komt geven:

Trouwes! j'hebt zelf ook noch een basterd een jong kapelletje, dat moet mee leven:

En dat's nog te jong, en jy te oud om zelf te winnen: wel eertijds waren de luy op je verwildert,

111 binnen Emster: ?

113 Sommirum Sommarum: verbastering van Summa Summarum = kortom.

114 ze laat zich besteken: eig. bestikken, dus: beslapen. lovertjes: de profijten (nl. eig. de versiering die het meisje ‘op zich laat stikken’).

Maer nou op je dochter, die mooy is; daerom isze ook zoo mooy uytgeschuldert

Mitter bloote borsjes, 'thaer om 'thoofd, de kleeding en 'tlinnen los leegbaer[115a] en net:

't Is niet of 't Klaes de Flink[116] edaen had, die mannetjes en peerdjes van playsterwerk teugens de muur plakt daer hy de kaers in zet.

Neen zeeker! ik ken hem wel: hy hiet gien Klaes: 'tis al een aer puyk konterfeyter die dat emaelt het:

Maer 'tis jammer dat zijn eerlijke hand een trek aen dat oneerlijke hoerebakkes ehaelt het:

Niet om 't werx zalve, dat is dubbeld ongdiefte[117] wel,

Maer om die hoers wille, diemen noch mit een strontquast uytschilderen zel.

Foey! ik word'er qualijk af. 'tIs best dat ik het zeyl strijk,

Eer ik an de bort raek[118], dat is schijten en spuwen gelijk.

Al langenoch dan daer van. Nou wat aers. Maets, naedemael ik trouwen zel, en treen in een aer leven,

Zoo mien ikje ellek, om dat ikje niet altemael te bruyloft noden kan, een Bruyloft-stuk te geven:

Dat zel een vermaening wezen in't generael; daerje jou altemael, terwijlje noch hiet en loops bent, na regeleren moet

Voor ierst zoo letter op datje 't quaed laet, en 't goed doet.

Daer is 't al in begrepen, en daerom recommandeer ikje dat boven allen.

Daer nae moetje onderscheyd maeken tussen de tijd van stemmigheyd, en de tijd van mallen.

Ik weet wel de boog kan altijd niet even stijf espannen staen:

115a leegbaer, eig.: bedaard. Hier ws. eenvoudig.
116 Klaes de Flink: cf. p 328 noot 20. Evenals in *Clitie* gaat het over een schilder.
117 ongdiefte: mooi.
118 an de bort raek: lett. op een klip loop.

Daerom zeyd de Poëet hiel wel, *Dat nimmer rust dat moet vergaen*.

Voort zoo hoef je mijn leven zoo hiel net niet na te bootsen, want dat was al veeltijds op hollen:

Dan evenwel of je de Meert[119] overviel, en datje woud uyt krollen,
Zoo doet as de Zeeuse Vrybuyter; houd ien kat, of twie binnens huys,
En zetze veur 't tresoor[120], zo bin jy van't lopen vry, en je kost van de Muys.
Of laetje't om 't geld, en datje 't aer mee niet keunt laten,
Zoo wachtj' altoos veur 12 derley soort van hoeren: voor die 's avonds loopen op straten:
Voor de ongezonde, die mit pokken, of lemten[121] zijn belaen:
Voor klappayen; voor die dronke te bed gaan, en onbenochterd opstaen:
Voor ander mans wijven: voor die lichtelijk in'er eer eraekt zijn:
Voor die stinkende naesemen hebben; voor die mismaekt zijn:
Voor diefeggen: voor ontijge[122]: voor kostelijke[123], die staeg zitten en loeren op het kruys[124]:
En inzonderheyd voor de meysjens inje ouwers, of inje eygen huys;
Want die zijn eygen nest beschijt, of are schijters niet uyt kan drijven,
Die moetmer mit zijn neus, gelijkmen de honden doet, wel ter deegen inwrijven;
Ia al was't de malle strontstamper zelf. Holla! dat's nou een getrout man:

119 Meert: maart (dus wellustige stemming).
120 tresoor: voorraadkast.
121 lemten: ‘leemte’, venerische ziekte.
122 ontijge: vieze.
123 kostelijke: dure.
124 kruys: geld.

Hy mag mijn slachten, en hebben berou: dat's immers van de quaedste slag niet die zich bedenken kan.

Hem dan over eslagen. Maets, ik hebje nou ezeyt wat verkens datje moet schouwen[125];

Nou dienje ook te weten van wat verkes schotten[126] datje je allermiest moet onthouwen:

Onthoudje dan inzonderheyd van Im in Emaus, die in't Spinhuys ezeten het, de twiede Kazewaris;

Daer nae de Koning van Bemen, in de huydestraet tot Domine Docter Casparis;

Dan d'Orange-boom after de Beurs, daer vallen de verkens van de graet;

Voort de spelonk van desperatie, in de driehoek, tot de boerins in de dijk-straet;

Buyten de Sint Teunis poort de Modder-meulen; binnen de Stad Roeland van Bremen;

Waer peete Wijntje woont dat weet ik niet, daer plegtenze wel een mantel te vervreemen;

Wachtje ook voor Marri de Toebak verkoopster in de

Vijzelstraet, daer Karsteman een kijnd in huys is,

En daer hy aere getroude luy brengt, dat'er wijven wel een kruys is;

Gaet ook niet op de Deventer hout-markt tot madame Coudrieers in de Keysers kroon;

Noch tot Tobyas de Francoys daerze by 25 komen[127], gelijk de Pijngster-bloem; al schoon! al schoon!

Ook niet tot Leepoogjes by de Luyterse kerk; noch op de Zee-dijk tot May gaet leggen, die valse prooy;

Noch tot Brammen in't Hongkje; noch tot Paulisen over d'ouwe convoy;

En op 100 andre plaetsen, die 'k nou niet bedenken kan,

In d' Heremijt; in de vuyle vaetdoek; after d'ouwe

125 schouwen: vermijden (schuwen).

126 verkes schotten: varkenskotten, bordelen.

127 daerze by 25 komen: waar er wel 25 tegelijk zijn? (nl. hoeren), zoals kinderen bij het rondgaan van de Pinksterbruid?

kerk; op de Kolk; wat! ik kooker schier van.

Al langenoch van dat gebruy[128], 'k zou zoo doende mijn eygen bruyloft wel vergeten.

'k Slacht de ouwers die'r kijeren vast voeren[129], en verzuymen'er eygen eeten.

Holla! daer vergeet ik'er evenwel noch drie douzijn en een koppeltje tot stootkanten[130], vande zelleveg of esneên, al ien slag[131];

Die 'k maer mit naemen noemen zel, elk so hy my veurkoomt, of zoo hy dan in de laeg lag.

O bloed! 'tbenne zukke *Dijk-duyfjens*[132] mit witte kuyfjens. 'k Mien niet, jy *Doffertjes*, of je zeltze allegaer wel kennen:

Maer wacht'er je wat veur, want je zoudze mit ien kop hennepzaed, zooje wat mooy fluyten keunt, altemael wel wennen:

En alsz' ewent zijn ontwentze dan iens weer: 'tis al te overgeven goedje, dat nergens op en past;

Dat mit de Paep mooy weer speelt, by de duyvel te biegt gaet, en zijn Moer verrast:

Let'er iens op, 'k zel 't hiele zootjen iens by mekaer in ien vlootje schieten[133]: daer is voor ierst mager Martijntje;

d'Okkertjens, lange Kaat; kleyne Kaat; Trijn de Wees-meyd; slordige Harmijntje;

Diewer Willems; kleyne trijn buyten in de tuyn; Dingena de Klop; Pieternel; Marri Frans;

Brabantse Margriet; Reuteltje; kleyne Diewer; Marri Joris, Marri Stinkvis, Griet Ians:[133a]

128 gebruy: gezanik (van: gebruid, waar hier een woordspeling op gemaakt wordt).
129 vast voeren: stevig te eten geven.
130 tot stootkanten: als losse stroken (linnen bv.), dus: die niet bij een stuk horen (d.i. die niet in een bordeel zitten).
131 vande zelleveg of esneên, al ien slag: van het zelfde laken een pak, van het zelfde soort.
132 Dijk-duyfjens: straatduifjes, dus: ‘tippels’.
133 in ien vlootjen schieten: in dezelfde pot gooien.
133a Er is een prent van een Griet Ians, van Salomon Savry, serie *Siet t'verwarde Gaerens ent*.

Aeltje Kroegers; zwart Iannetje; bruyne Trijn de Nayster; Anne van Heuzen: 'tHaerlems Buysje;

Engelse An: Marrie met 't rood haer; Lobbesje Govers; Aal de Boerin; pokputtige en kreewende[134] Vuysje:

Mooy Elsje; Lydia; scheele Saar; 't kind van Israël; Poulijntje mit'er Suster; sprootige Stijn;

Zwarte Neel; Dalida; bruyne Lijsbet; en dat ouwe lebbige verken, die brabantse Katelijn.

Wat dunkje Breetveugels[135]? jy luy weet ook wel hoe 't behoort; mocht dat niet met recht de doodceel wezen,

Die Oom de Boer, als aenspreeker, met zijn bloote hoofd ordentlijk behoorde op te lezen,

Als Anna Tomas de grootste, en goddelooste Koppelaerster, diemen ter wereld vond,

Het lichaem nae de Voolewijk[136], en heur ziel aen den duyvel zond?

My dunkt 't behoorde zoo: dan wat roert het my hoez' het klaeren? 't kan my ook niet baten.

Ik mienme mit dat volk niet mier te moeyen, al zag ikze op straet liggen sterven, en dat'er de honden half levendig opaten.

Maer laet zien! 't was ezeyt, dat ik Besjen[137] hier wachten zou. Ai! kijk, daer koomtze juyst aen.

Diewertje uyt met een narm vol linnen, en een huyk op' er hoofd. Frik in't Veur-huys treed naer' er toe en spreekt.

Dag Moertje!

Diewertje.

Dag kijnd!

134 kreewende: krijtende, schreeuwende.

135 Breetveugels: Van Moerkerken, Woordenlijst, Braetveugel: iemand die een lui leventje leidt. Ws. moet ook aan veugelen = copuleren gedacht worden, dus ws. 'hoerelopers'.

136 Voolewijk: het galgenveld over het IJ. Deze Anna Tomas is dus opgehangen, en Frik vindt dat al de door hem genoemde hoeren op de 'doodceel' (de door de aanspreker opgelezen lijst van tot de begrafenis uitgenodigden) hadden moeten compareren.

137 Besjen: moeder.

Frik & c.
Maer hebje hier het linnen om tot de Naysters te gaen?

Dieuwertje.
Iae 'k vaer. Maer 'k had wat te doen: is je de tijd hier niet al wat lang evallen?

Frik & c.
Neen, och neen! ik heb een praetje mit dit volk ehad.

Diewertje.
Ik loof datje an mekaer hangt van praeten, van labben[138], en van kallen.
Alweer, denk ik, d'ien of d'aer by de neers op ehaelt[139]; dat's toch je hart en zin, en daerje al je vreucht uyt schept.

Frik & c.
Altijd koomje daer me veur den dag. En of'er nou al wat ezeyt was, daer is van gien ien degelijk mensch erept.

Diewertje.
Nou, nou! al langenoeg. Zeg maer hoeje 't linnen gaeren zoud willen hebben.

Frik & c.
Heer! dit's al reyn.

Dieuwertje.
Dat loof ik wel. 'tIs eygen rietsel[140]. Het puyk uyt al mijn webben[141].
Mooy geslooten linnetje, vaer, van 4 schellingen d'el.

Frik, & c.
En dit?

Diewertje.
Dat's wel van 3 gulden en een oord: maer 't is hiel wit en fijn: 't zel ook tot beffen wezen. Wat dunkje? is dat ook niet wel?

138 labben: kletsen, kwaadspreken.
139 by de neers op ehaelt: belasterd.
140 eygen rietsel: eigengereid linnen.
141 webben: eig. weefsel, dus: linnengoed.

Frik & c.
Iae't Moertje.

Dieuwertje.
Ik docht oft'je niet vanje zin zou wezen.

Frik & c.
En as't nou al niet van mijn zin was?

Diewertje.
Zo zoum'er wel ien groen kruytje na leezen[142].
Nou! nou! niet baldadig, noch brooddronken! toen ik de bruyd was mitje zal. Vaer[143],
Haddewe't toen zoo ehad: maer neen vriend, we kropen wel zonger hemden by mekaer,
En binnen noch all mee dus veer[144] deur de weereld ekomen, en hebben de kost ekregen.

Frik, & c.
Maer Moertje! waerom grauje dus? wie zeyt'er wat teugen? 'tis dubbeld ongdieft te degen.

Dieuwertje.
Wel zoo dan! nou spreek, hoe wilje de hemden hebben? de tijd loopt vast t' zoek.

Frik, & c.
Maer, niet te lang; ze hangen aers ien hielen uytstrengen dag mit slippen uyt mijn broek.
Laet'er ook ien kangkjen[145] of ien nayseltjen an de borst zetten, en ien binnewerk op de mouwen.

Diewertje.
Nettum zoo! zeg nu slechts zooje't hebben wilt: maer laet hetje daer nae niet berouwen.
Want het zel dan doch niet verandert worden, dat zeg ikje nou iens veur al.
Wat veur kangkjes wilj' 'er aen hebben? Waer hebje zin in, briet of smal?

142 ien groen kruytje na leezen: iets heel anders zeggen (d.i. boos worden)?
143 zal. Vaer: vader zaliger.
144 veer: ver.
145 kangkjen: kantje, stukje kantwerk.

Frik, & c.

Zoo passelijk[146]. Wat verstangt hebben de verkens van saffraen te eeten?
Heb ik verstangt van kangkjens?

Diewertje.

Je wilt immers wijs wezen, en over al van weten.

Frik, & c.

Ia van mannewerk daer wijsheyd in gelegen is: oordeel te geven van bier, en wijn,
Van Ferinis[147] toebak, van ien varsch oestertje, van ien frisse Trijn,
Van ien dobbelwerkje, van klossen[148], van schuyven, van kaerten, van tiktakken, en verkeeren[149].

Diewertje.

Al hadje dat mannewerk ien aer man veur jou laeten lieren, 't zouje anje heylijk niet ien kruymel deeren.

Frik, & c.

't Kan ook niet schaden datmen 't kan. Ik kan't ook wel laeten as ik wil.
Ik heb'er al vast meenigmael vry lapis[150] deur ehad.

Diewertje.

Wilje wel doen zoo zwijg dat stil.
't Zelje mier eer geven. Wat mach dit eerlijke volk mienen?

Frik, & c.

Eerlijke volk! jae mijn lieve Moertje, 'k mien'er zoo meenig onger den hoop slim staet[151] op bey zijn bienen;
Die van dat werk een ambacht maekt, en wel vijf schoft daegs[152] werkt. O bloed!

146 Zoo passelijk: zoals het hoort.
147 Ferinis: varinas.
148 klossen: met een klos werpen, een spel dat met het belgische 'bakspel' vergeleken kan worden; eveneens hieraan verwant is 'schuiven', iets als ons sjoelbakken.
149 tiktakken en verkeeren: verschillende spelen, die op het triktrakbord gespeeld worden.
150 lapis: ws. drank. Ik neem aan dat dit een komische latijnse vertaling van stenen = drinken is.
151 slim staen: scheef staan.
152 vijf schoft daegs: de hele dag (namelijk alle vijfde werkperioden van de dag).

Mogtmenze al noemen, diemen wel ziet en niet noemen moet:
Wat wou 't ien warp-net vol leveren, dat ongekruyst[153] was;
En recht water-zootjen[154] veur de duyvel, als hy verzeewt of verbuyst[155] was.

Diewertje.

Schaemje wat, zeg ikje noch iens, jy rechte Bedil-al, as je bent.
Beziet je zelf: verstaeje dat wel? isser wel iemand, denk ik, hier ontrent,
Of je weet 'er ien ditjen, of ien datjen op? 'k Zweer, zoo je die stront-likker niet wilt vast knoopen[156],
'k Zelje hier al moer allien laeten staen, en mit het linnen weer naer huys loopen,
Al zouje mee zongder hemd by de Bruyd te bed gaen.

Frik, & c.

Nou Moertje, versteurje dus niet[157]. Ik kan 't wel laten staen.

Diewertje.

Laet het dan ook!

Frik, & c.

Ik zel! ik zel! maer alle gekken laet vaeren:
Ik gae na Mr. Jan[158]: wil jy terwijl het werk tot de Naysters bewaeren[159]?
Schik het na je zin. Jy zelt het wel doen. Ik vertroutje hiel wel toe.

Diewertje.

Hoor! hoor! loop zo ras niet. Wat zelje tot zijnent doen?

153 ongekruyst: heidens, niet-christelijk?
154 water-zootjen: vis voor een vissoep.
155 verzeeuwt of verbuyst: katterig of stomdronken.
156 die stront-likker vast knoopen: je mond houden.
157 versteurje niet: maak je niet boos.
158 Mr. Jan: Jan Harmensz Krul, zoals even verderop blijkt, als er van zijn smidswinkel gesproken wordt.
159 bewaeren: ter bewerking brengen.

Frik, & c.

Maer Moertje, vraegje dat? wel hoe!
Moet 'er gien Bruylofts-gedicht wezen?

Diewertje.

Wat weet ik van die zaeken?
Moet hy dat doen?

Frik, & c.

Wie zou 't aers in de hiele Stad beter maeken?
Hy doet het immers veur elk ien schier alledaeg, en mit ien trou-heyligjen[160] veur an, om kleyn geld:
Ia zomtijds wel om niet, die hem maer ien lutjen an 't oor leyd en lelt[161];
Want hy het zellefs zukken bezeten sin in rijmen en rederijken,
Dat hy ien aer voort helpt, en laet het zijn hiele smitswinkel mit al 't gerietschap aenkijkken.[162]

Diewertje naer binnen gaende.

Wel nou, 't is my al wel. Doe jy dan dat: hadiuw! ik gae terwijl na de Nayster heen.

Frik, & c.

Gediuw Moertje! laet zien, ze gaet die weg. Gans bloed! zouze wel na Grietjes gaen? wat neen!
Ze ken Grietje niet. Ze willen daer ergens, denk ik, ien boodschap bestellen.
Zy het 'er eygen Naysters al op 'er hand, die dat wel veur 'er af-hakken zellen.
En ouwe luy veranderen niet gaeren. 'k Heb daer gien bedenken aen.
Laet zien! waer woont de Poëet ook? ja 'k weet, dit straetjen moet ik inslaen.

160 trou-heyligjen: prentje (oorspronkelijk van een heilige).
161 ien lutjen an 't oor leyd en lelt: een beetje aan blijft houden.
162 Krul had door zijn avontuur met de Musyk-kamer (zie *D'onbekende voerman*, waar een hele passage aan deze geschiedenis gewijd wordt) zijn smidswinkel verspeeld.

Frik in't Veur-huys binnen. Diewertje uyt en spreekt.

Goe luy, weetje niet iemand van je al, waer hier ergens ien Nayster zou woonachtig wezen?

Och! de gang valtme zoo zuur, Ziet ik bin oud, en zou teugen 't uytgaen schier vreezen.

Ay spreek! hoe binje dus ongerieffelijk[163]? of weetje 't zeper zelf niet?

Hey! wat mag ik de luy al moeyelijk vallen! ik bin noch niet blind, al bril ik: ay! ziet,

Hier denk ik zelze zelf veur deur zitten, mit al'er jonge kabouters.

Dag kijnd!

Grietje.

Dag Moer!

Diewertje.

Maer mit verlof, is je naem gien Grietje?

Grietje.

Stil deuze stouters!

Wat zegje Bestemoer?

Diewertje.

Ik vraeg of je gien Grietje hiet.

Grietje.

Ia: hoe dat?

Diewertje,

Maer je bint me van ien goed vriend erecommandeert.

Grietje.

Wouje dan wel wat?

Diewertje.

Ia, 'k heb hier linnen: en ik wou wel wat mans hemden, beffen, en neusdoeken laeten maeken.

Grietje.

Zit wat neer. Lijsbet hael iens ien warme stoof veur Bestemoer.

163 ongerieffelijk: onaardig.

Lysbet koomt met de stoof, en Diewertje zeyt.

Zoo, zoo! die zel niet qualijk smaeken.

't Is van daeg ien guure dag: dan binnen ouwe luy al gemeenlijk verkleumt: 't koomt ook met die noorde wijnd.

Grietje.

Dat's waer. Maer 't linnen, datje hebt, wilje dat iens laten kijkken?

Diewertje.

Ia kijnd.

Zie daer: daer is 27 ellen tot 6 hembden. Wilje dat veur ierst iens vasthouwen?

Dat is vierdalf[164] ellen tot elken hemd, en ien el tot de mouwen:

Dan hebbenz' 'er volle briete gelijkmenze gemienlijk snijt.

Je zeltze mit boordjes om de hals maeken, en mit ien haekjen en een oogjen in de keel; zoo na deuze tijd.

Grietje.

Zeer wel. Maer nou, hoe zellenze genayt worden? dat most ik ook weten,

Diewertje.

Ja weet ik het zelf wel? ik bin oud, en heb het nayen schier hielendal vergeten.

Noemtmen iens ien nayseltjen twie of drie, tot ien behulpzaem oogmerk.

Grietje.

Gaeren Bestemoer. Let 'er op daer zijn schuynsjens, spaensjens, schuynse spaensjens, pissebedjens, gaetjeswerk,

Gesneen-werk, wit-werk, jeud-werk, 4 bientjens, 6 bientjens, 8 bientjens, spinnekopjens, en diergelijken.

164 vierdalf: drie en een half (dus zes maal drie en een half el plus zes el voor de mouwen).

Diewertje.

Houd, houd, houd! ien rond zoomtjen mit 3 schuynsjens op de borst zel wel wezen, dat doen de rijken.

Nayt de naedjens van d'asseldoeken[165], en schouwerstikjens[166] wat effen en glad, 't Is al ien gemakkelijke pater, dieze dragen zel.

Grietje.

Dat zel wel gaen: vertrout ons dat.

't Lijkt goed doek: is 't Amsterdams, Alkmoerder, Vries, of Emder linnen?

Diewertje.

Neen degelijk; 't is eygen rietzel, zo goed as men 't veur die prijs in 't drijstalletje[167], of in de Schol zou kunnen vinnen.

Grietje.

Men houd aers het Alkmoerder veur sterk, en 't Emder veur fijn.

Diewertje.

't Is al nae de zind'lijkheyd[168] van de luy: 't Amsterdams, en 't Vries kan ook wel goed zijn.

Dit is nou Emder: maer 't is fijn veur zijn geld, gelijk je zegt: 't is ook tot de beffen[169].

Daer is twie ellen, dwars draeds esneen tot een zulken douzijn.

Grietje.

Dat is effen[169a].

Maer nou most 'er noch dardalf vierdeel[170] wezen tot de binneboordjens, en dan vallenze noch al wat smal.

165 asseldoek: okseldoek.
166 schouwerstikjens: schouderstukjes.
167 drijstalletje: eig. de driepoot, ws. naam van een winkel, naar het uithangbord, evenals ‘de Schol’ op dezelfde regel.
168 zind'lijkheid: smaak, ‘naar het hun zint’.
169 't is ook tot de beffen: het is dan ook voor de beffen bestemd.
169a Dat is effen: Dat komt precies uit.
170 vierdeel: een kwart el.

Diewertje.

Neen, neen! ze zellen wel wezen. Hy isze zoo gewent: en ik heb het hier me al[171].

Grietje.

De kangkjes, die 'er toe wezen zellen, hebje die ekoft, of zelje ze noch koopen?

Diewertje.

Die denk ik, zel jy wel hebben. Ay! laet iens wat verschiets[172] zien.

Grietje.

Zie daer, daer is 'er ien hoope.

Zoekter je gaeng[173] uyt. Zetje bril op, en bezietze vry in den dag.

Dat kangkje, datje daer nou in je hangd hebt, zou niet qualijk staen mit die duytse slag:

Of ien aer; daer is het Graef Mouris kangkje, het beusemkangkje, het poppetje het muyzetantje,

Het doodshoofje, het doodshoofje mit het pijltje, 't princesje, het ennetjes kantje,

Het tulpje, het weyertje, het Italiaens vloertje, 't dubbelde princesje, of zoo ien.

Zoek uyt, zoek uyt Bestemoer: daer is dubbeld over verschiets genoeg in de doos, zoo 'k wel mien.

Diewertje.

't Is waer: maer ik zel naer huys gaen, en noch ierst ereys in de gaeten zoeken

Of ik niet ergens wat vijn. Zie daer is voort het lapjen linnen tot de 12 neusdoeken:

4 Ellen, en ien vierendeel: dat vierendeel, Grietje lief, heb ik 'er by edaen,

Om datze aers niet recht vierkant zouwen vallen; en dat zou niet een beet Bruygom-achtig staen.

171 ik heb het hier me al: dat heb ik hier ook al (nl. het stuk linnen voor de binnenzomen).
172 verschiet: verschot, keuze.
173 gaeng: gading.

Hier heb ik ook het briefjen, daer de merken[174] op zijn eschreven.
De hemden, en beffen niet, maer merkt de neus doeken an weer zijden even schoon.

Grietje.

Wilje 't briefjen iens geven?
Laet zien! dit is ien F, mit ien I, mit ien V, Is 't zoo niet recht?

Diewertje.

'k Denk jae, zijn naem is *Frik in't Veur-huys*.

Grietje.

Hoe! *Frik in't Veur-huys*! hiet zoo de knecht?

Diewertje.

Ja.

Grietje met een smeeligheyd[174a].

Hiet jy dan Diewertje? en woonje niet by d' ouwe Kerrek?
En hebje gien vrienden op de nieuwen-dijk, in de Warmoes-straet, en op 't nuwe werrek[175]?

Diewertje.

Ook al.

Grietje.

O God! zoo bin ik de verachte ellendigheyd zelf. O heer! o heer! o heer!
Bruyd altemael voor den duyvel[176]! voort! voort! en komt je leven niet weer.
'k Hou gien school mier. En jy, jou eerlooze ouwe verken!
Zelje zeun de Bruygom wezen, en laetje mijn zijn linnen bewerken?

174 merken: de zakdoeken worden dus door de naaister gemerkt.
174a met een smeeligheid, h. iets als: op honende toon (det WNT leidt af van 'smalen').
175 't nuwe werrek: Het Nieuwe Werk was een dichtbevolkte stadswijk, die bij de uitleg van 1612 ontstond aan de Westzijde, tussen Prinsengracht en stadswallen. Zie Van Domselaer, p 222.
176 Bruyd altemael voor den duyvel: loop allemaal naar de hel (tegen de leerlingen gezegd).

Daer zelje de duyvel veur halen. Hou daer! hou daer! hou daer!

Diewertje.

Moord! brangd! moord! brangd! moord! moord!

Trijntje een Buur-wijf verbaest uyt, met een schrobber in'er hand.

Waer! waer is 't te doen? waer! waer!

Diewertje.

Hier! hier! och vroutje help! help! help! of ik raek om 't leven:

Trijntje koomt'er by.

Los! los! ay Grietje buur laet los! 't is ien ouwe vrou.
Wat hetze toch bedreven?

Grietje.

Bedreven! bedreven! maer ze koomt hier werk brengen van 'er zeun, die de Bruygom zel
Wezen mit ien aer en hy is an mijn verlooft. Wat dunkje? of is dat al wel?
Zie daer dat is zijn eygen kijnd, en dat ik verlost bin is van daeg 6 weeken eleden.
'k Heb trouw[177] van zijn hand! wacht maer wat, ik zel iens binnen treden,
En haelen de penning, en laetenze je veur je oogen zien.

Grietje in huys. Trijntje spreekt.

Loop! Bestemoer loop! of, komtze weeruyt, ze zelje noch iens zoo fel aenvlien.

Diewertje binnen. Grietje weer uyt, en spreekt.

Zie daer! daer is het goud, daer hy me veur God mee gehuwt het.

177 trouw: trouwbelofte (in dit geval in de vorm van een gouden penning).

Waer is de Duyvels moer nou, Trijn?

Trijntje.
Al wegh Grietje.

Grietje.
'k Denk, dat de Duyvel heur Zeun 'er wegh estuwt het.

Trijntje.
Zoo 'er zeun de Duyvel is, wensch[178] dan de duyvel tot je man?

Grietje.
'k Zou'er ien duyvelin teugen wezen: en wat zel hy doen, die aers niet kan?

Trijntje.
Bedaer, Grietje buur, bedaer!

Grietje al huylende.
Hoe zou ik my bedaeren?
'k Wou dat ik dien duyvel mit zijn Moer zag veur den duyvel vaeren.
O my! ik word zoo bang[178a]. Och! zetme toch wat neer.
Neemt mijn Neusdoek uyt mijn dieszak[179], en dooptze in wat eek[180], maer koomt doch daetlijk weer!

Trijntje met de neusdoek in, en uyt.
Maer Grietje buur, binje dus bang? snof, snof, hael op mijn moer, dat zelje wat verquikken.

Grietje.
Och! ontrijgme wat.

Trijntje.
Koom. Hoe is de veter nou juyst dus in de war?

Grietje.
Rukze vry aen stikken.
Och! och! och! ik zel sterven.

178 wensch: hier is het woord ‘jij’ ws. weggevallen: wens jij etc.
178a bang: benauwd.
179 dieszak: zak in de rok, aan de binnenzijde, waar men dingen in wegbergt die men liever niet aan anderen laat zien, zoals de beurs.
180 eek: azijn.

Trijntje.
Hou moed: het zel wel gaen.
Hoe is 't? hoe is 't mijn schaep!

Grietje.
A my!

Trijntje.
Och heer! binje 'r dus qualijk aen?

Grietje.
A my!

Trijntje
Hem[181] liever ereys: 't zelje mier moeds geven: 't zuchten zou 't overgaen beletten.

Grietje.
H a a a a a a a a a!

Trijntje.
Zoo! wat zoo ziet! nouje geeut, dat's ien teiken dat de dampjens 'er willen zetten.

Grietje.
H a a a a a a a!

Trijntje.
Gaet het daer mee niet wat over?

Grietje
Ia, God dank? 't is al miest edaen.
Dat ik dorst, ik zouje nou wel wat vergen[182],

Trijntje.
Doet dat vry.

Grietje.
Mag ik?

Trijntje.
Ia je.

Grietje.
Wilje dan iens ien huys 8 of 10 hier van daen gaen?

181 hem: kuch.
182 vergen: vragen.

Boven de ierste Bakker, an je rechter hand, woond een stijfster op die kamer,
Die Saartjen hiet: maer bijt het haer in 't oor, of zeg het wat bequamer
Als ik het jou doe; of ze iens daetelijk hier wil komen: ze zelme groote vriendschap doen.
En dat ik 'er nodig te spreeken heb van iets daer wel wat wonders uyt kan broen.
Ay! vlieg heen. Laetze doch strikstrax mitje komen, en scheyen zoo lang uyt 'er stijven[183].

Trijntje.
Dat's gang: maer zelje zoo lang wel allienig in huys durven blijven?

Grietje.
Ia! ja! genoeg! ga jy slehcs heen.

Trijntje.
Hadiuw dan! is ze nou slechs niet uyt.[184]

Trijntje gaet naer Saertje. Grietje gaet in huys.
Frik, & c. al schreeuwende uyt. Diewertje met een stok after aen, al slaende.
Och! help! help! help!

Diewertje.
Iou Vaere-beul! jou Moere-plaeg! jou geslacht-schender! jou eerdief! jou eereloozen Guyt!
Iou Radevryer[185]! jou galge-minner! jou Rave-lokker[186]! jou schuym van alle schuymen!

Frik, & c.
Houd! houd moertje! houd!

183 scheyen uyt 'er stijven: haar stijfwerk laten liggen.
184 is ze nou slechs niet uyt: als ze nu maar thuis is.
185 Radevryer: iemand die het Rad (waar misdadigers op ter dood gebracht werden) ‘vrijt’.
186 Rave-lokker: die de raven rond de galg aanlokt, dief.

Diewertje al slaende.

Durf je me noch Moer noemen? voort! voort! har uyt! je zelt toch het gat ruymen[187],
En je leven niet weer nau maeken. Har uyt! har uyt! har uyt! voort! voort! voort!
Zoo ziet! wech is hy. Zo zelme die deugnieten hebben.
Wel mannen is 't ook van zijn leven wel mier ehoort?
Ik loof niet dat het mier eschiet is, dat een Moer om 'er Zeuns wil zoo ekrabt word, en eschonden.
De rekel zou de Bruygom wezen mit een eerlijke dochter van Haerlem, en hy is hier an ien stront-nayster verbonden,
Die kael is, en van morsige Hollanders esproten, daer hy van klare Brabanders is eteelt.
Wel! is het wongder, dat die goe God die goddelooze dingen heelt!
Een weereld zou 'er om vergaen. Een Stad as Amsterdam zou 'er om verdrenken.
Ik geloof niet dat die van Sodoma en Gomorra zukke stukken zouwen hebben durven denken.
't Is gien mensche werk. Zou 't mijn kijnd al wezen! neen! 't is mijn kijnd niet; dat's wis:
Hy magme moer noemen; maer ik mien dat hy in 't doop-huysjen al verwisselt is:
Want ik, en mijn man zalr, waeren veul te eerlijke luy om zukke eerlooze eerdieven voort te teelen:
Dan wat zel ik doen? 'k bin 'er uyt estudeert. 'k Mag naer huys gaen, en sluyten mijn deur toe, en God de zaek bevelen.

Diewertje binnen. Frik, & c. ziet eerst eens om den hoek, en koomt dan uyt.

Isze al ewech? o bloemerharten! is dat van ien oud wijf slaen!

187 het gat ruymen: nl. het gat van de deur ruimen, dus: het huis uit gaan.

'k Wed ik morgen blond en blau bin: en wat nood was 't? maer wat raed gaet men aen?

't Heylik of[188]! uyt mijn ouwers huys! zongder geld! van elk veracht! schande veur de menschen!

Is 'er wel iemand van je allen, diemen quaêr[189] uyt ien goed hart zou kunnen wenschen:

'k Loof't niet: of het most de weerga wezen van Gerrit zalr. de man van Iuffrou mit de pluym;

Die mit ien dubbelde leer na den hemel klom; en, eer hy 20 sporten hoog was, ter zijen af viel in 't ruym,

En bleef juyst, tot zijn geluk, vast hangen in twie strikken,

Of aers had hy van boven neer elegen, en hals en hoofd an stikken:

Die mogtme[190] slimmer gunnen; want hy stond op de Vygendam, en mocht niet zien dat zijn eygen vaer,

Toen hy egiesselt worde, ien slag minder of zachter kreeg as ien aer:

Maer hy riep vast teugen de beul: raek wat! raek wat! 't schaed hem niet dien ouwen stront-ben[191].

Ay! wat mag ik ook al uyt-stooten! hoe kan ik noch op ien aer denken, die zelf zoo in den hond ben?

Ik word immers verschopt van elk ien. Mijn moer drijftmen uyt. Het huys sluyt zich toe. De stienen spatten teugen my aen.

De boomen giesslen my. De straeten zijn te nau. Och! och! och! waer zel ik gaen?

Zacht wat! wie komt 'er gins? 't is Saar mit noch ien Feex. 't Is best dat ik ga slippen;

Want weetze mee van 't loon, ze het de duyvel in, die zoume wel haest kippen[192].

188 't Heylik of: het huwelijk gaat niet door.
189 quaêr: kwader.
190 mogtme: zou men.
191 stront-ben: strontmand.
192 kippen: te pakken nemen.

Frik in't Veur-huys binnen. Saartje, en Trijntje uyt.

Maer degelijke deeg[193]! weetje zeeper niet watze van my hebben wil?

Trijntje.

Neen toch. Ze hetme aers niet belast as dat ikje dit zeggen zou, gelijk ik edaen heb, hiel stil.

Saartje.

Ay! wilje dan wat hard veur uyt treen, en zeggen dat ik koom?

Trijntje treed voor uyt. Saartje spreekt voort.

't Het denk ik, weer een stront te beduyen.

Ze steekt ien hiele tijd vol blauwe bloempjes[194]. Mijn werk blijfter om ongedaen. Wat gort zegen ons voor al dit bruyen!

Mijn lieve *Frickje* hetme daer ook linnen te stijven ebrocht, door een vrou, die al onze doen weet;

Dat t' avond edaen moet wezen: daer is noch gien stijfsel ehaelt, en alle ding leyd noch ongereed:

Hy zou op ien veur-bruyloft[195] gaen: dan brengt hy me gemienlijk wat mee; dat dien ik immers niet te verpruylen[196].

Grietje in' er deur staende ziet Saartjen aen koomen, en loopt 'er schielijk tegen. Trijntje volgt zoetjens after aen.

Och Saartje! Saartje och! wat raed! wat raed, wat raed!

Saartje.

Wat letje dus te huylen[197]?

Sus! sus! houdop. Zwijg stil. 't Is schande voor de luy.

Grietje.

Ja wel is 't schangde!

Saartje.

't Zel wel over waeyen, 'k denk 't is ien meertse buy.

193 degelijke deeg: waarachtig nog aan toe.
194 blauwe bloempjes: grillen.
195 veur-bruyloft: feest bij ondertrouw.
196 verpruylen: verknoeien.
197 Wat letje dus te huylen: wat mankeert je dat je zo huilt.

Laet hooren watje zeggen wilt: 'k heb niet lang tijd.

Grietje.

Gaet altoos ierst zitten.

Jy mee Buurwijf. Maer Saartje, daer ikje om ontboden heb, dat is ditte:

Ik bin ien kraemvrou van 6 weken, gelijk je ook zelf wel weet:

En dat ik ongetrout, en ondertrout ben, en niet trouwen zel mit de vaer van 't kind, dat is het leed

Dat me drukt; want zijn Moer koomt hier datelijk mit ien stoute statigheyd aendrayen,

En brengtme linnen, om hemden, beffen, en neusdoeken te doen nayen,

Teugen 'er Zeuns Bruyloft, die mit ien aer trouwen zel, tot spijt van my:

En aen het briefjen, daer de letters op stingen om te merken, merkten ik al de schelmery:

En ik vraegden haer of zy zoo hiete, en 'er zeun zoo, waer op ze daetlijk ja zeyde;

Daer ik zoo boos om wierd, dat ikze aenvloog, en louter of-smeerde[198], en is zoo gescheyden

Wat dunkje van dat spulletje? is dat niet de pijne waerd[199] om je iens te ontbien?

En, alzoo we secrete[200] vrienden binnen, je raed te hooren wat hier in moet geschien?

Saartje.

Maer deuze eerelooze bedrieger, mach men zijn eerlijke naem niet weten?

Grietje.

Ja. Waerom zouje niet? daerom ontbied ik je. Hy is *Frik, & c.* geheeten.

Saartje met een smeeligheyd.

Wat zegje daer? *Frik, & c.*? Diewertjes Zeun? daer

198 of-smeerde: een pak slag gaf.
199 de pijne waerd: de moeite waard.
200 secrete: die elkaar vertrouwen kunnen.

koom jy niet iens aen te pas!

Jou proper[201] ontbiedje me daerom? zoo dat zoo is, zoo wod[202] ik dat *Frik, & c.* inje stak, en datje zoo mit hem voor den duyvel was!

Jou hoer! jou verken! jou karonje! jou aenhouster[203]! jou ritse teef! jou sletvink! jou kolreyster[204]!

Jou valse prooy! jou vunse pry[205]! jou tochtzwijn! jou hongden aes! jou bescheete Nayster!

Jou duyvels-kop! 't Is wonder dat ikje dat Duyvel gezicht niet uyt jou oogen hael.

Jy an hem verlooft! dat liegje! verstaeje dat wel?

Trijntje.

Jaze, 't is goe Nederduytse tael.

Saartje.

En zoo 't al waer was, je zelt hem evenwel niet hebben. Doetje best, jou hoer der hoeren!

Ik zel hem hebben! 'kheb Schrift van zijn hand, mit bloed onderteykend; dat hem de duyvel levendig moet voeren,

Zoo hy mijn verlaet: en daer en boven noch een kijnd van ien jaer

Onze Abramtje, dat hem zoo gelijkt, of't uyt zijn vaers aenzicht esneen waer.

Wech! wech! deuze fleers[206]. Je zelt an zijn gat niet iens ruyken.

Grietje al huylende.

O god! nou bin ik immers de ellendigste van de weereld, en moet over al mijn wangen laten hangen en mijn oogen duyken.

O God! o God! o God! wat zal my noch overkomen! waer zal ik gaen!

201 proper: fraaie madam.
202 wod: wilde.
203 aenhouster: verleidster.
204 kolreyster: heks.
205 pry, eig.: kadaver, h. snol; tochtzwijn: hitsig varken.
206 fleers: eig. koeienvla.

Saartje mee huylende.

Lieven Heer! as 't al overdacht is, wat ging mijn arme kattijf ook aen,
Zoo 't waer was dat hy te Haerlem zou trouwen? want rijke luyden
Hebben in 't pleyten altijd voordiel: ziet, ze kunnen 't d'advokaten, uyt wiens naem de rechter oordeelen moet, beter beduyden,
Als d'arme, die geld, noch goed, noch vrienden hebben tot faveur.

Trijntje.

d' Avekaten, en procureurs slachten my: ik luyster ook zoo nau niet na ien zeezieke stinkebuyl, as na ien overgevende sinjeur.
Veur 't geld koopmen de wil van de weereld. Die gelt heeft is eerlijk, en kan niet doolen.

Saartje en Grietje al huylende.

Hoey! hoey! hoey! och Heer! och heer! och heer!

Trijntje

Hoe weynig waeyt het, en hoe gongst jou die watermoolen[207]!
Sus! sus! deuze mallooten, Schaemje niet, je bint gien kyeren van een jaer. Zwijgt stil.
Je zelt het noch deur je balken[208] straetgemeen maken: zoo wijzen je de luy met vingers na: hebje dan je wil?
Wech! wech! al langenoch egrijnst[209]! je weet noch niet iens hoe 't af zel loopen.
Je meucht ellek een honderd pond of twie in je hangd krijgen. Mijn lieve kyeren je moet hoopen.
Hoop is lijdens troost zeyd het ouwe spreekwoord: hoopt slechs mêe.
'k Mien 'er zoo meenig daer boven zit, die 'er daer veur

207 Hoe weynig waeyt het, en hoe gongst jou die watermoolen: wat een storm in een glas water!
208 balken: huilen.
209 egrijnst: gegriend.

wel ereys, *je ziet mijn wel*[210], en wezen al wel te vreen:

Dat noch al Juffren[211] ook (God zegen den Adel) na'er eygen reekening[212] wezen willen.

Zouwent 't juyst al hoeren zijn, die deur gedienstigheyd van bey 'er billen.

Zegen en welvaert verkrijgen, zoo waer ik 'er al mee ien: want dat kaffa[213] jakje, datje daer veur je oogen ziet,

Heb ik noch onlangs mit die consciencieuse neering[214] ewonnen van dorstige Gerrit, de zeun van manke Griet;

Die zonger ope winkel allerhande ouwe klieren langs de huyzen plag te verhandlen.

Loop! loop! het naut de vleys-hal niet of'er wat menschen deur wandlen[215].

Een enkle pos[216] reekent Marri Korrens veur gien hiele zoo, al was hy van elf duym.

En al hebje ook schots't[217] ien reys mee espeult: mienje dat daerom eschent bent? wech! wech! niet een kruym.

De beste van de stad doenent wel, of ze schoon niet luyd roepen.

Weetje wel dat het de lekkerste beetjens binnen, diemen snoepen?

Denkt datje mee wat esnoept hebt, datje nou opbreekt.

Neen zeeker! je binter zoo qualijk niet aen.

Nou weetje altoos datje goed bint, en hoe 't smaekt. Je keunt beytegaer[218] voor moye jonge weeuwen gaen.

210 je ziet mijn wel: je-weet-wel (nl. laten beslapen).
211 Juffren: deftige joffers.
212 na'er eygen reekening: in hun eigen ogen.
213 kaffa: geciseleerd fluweel.
214 die conscienscieuse neering, namelijk: het copuleren.
215 het naut de vleys-hal niet of'er wat menschen deur wandlen: het maakt niets uit of je eens een keertje met iemand naar bed gaat.
216 pos: post (vissoort); hele zin: Mari Korrens rekent één post nog niet voor een volledige portie voor een waterzoo, al was hij elf duim lang (de lengte van een mannelijk geslachtsorgaan...), dus fig. hetzelfde als de vorige zin. In de serie *Siet t'verwarde Gaerens ent* van Sal. Savry komt een ets van een ‘Marij koorens’ voor.
217 schots: eig. scheef, dus anders dan het behoort.
218 beytegaer: allebei.

Je bint twie wakkre tassen[219]; je zelt 'er knoopen[220] genoeg toe krijgen van fluxxe weenaers, en frisse gezellen,
Zoo 't je daerom te doen is.

Saartje met een barst.
Griet willewe 't dan ook iens licht stellen?

Grietje mee met een barst.
Wat brust het my Saar! zoo jy doet, zoo doe ik mee.
Maer gaenwe ierst iens naer hem toe: Trijntje zel wel me gaen.

Trijntje.
Ik ben te vree.

Saartje.
Ik ook.

Grietje.
Dat's je dan veur. We zellen 'er iens louter boel-huys[221] houwen.

Saartje.
Egut! krijgen we hem mit ons drien onger de nagels hoe onzacht willen w' hem klouwen!

Grietje.
Wacht wat, ik zel ierst mijn yzere ellen meê nemen: en we moet veur by jouwent gaen, neem jy dan ook wat met,

Saartje.
Ik zel de standert van 't bord haelen, daer ik mijn kraegen op zet;
Dat's moytjes zwaer.

Trijntje.
En ik mien d' ienen schrobber mit d'aer t' ontmoeten[222].

Grietje.

219 tassen: meiden.
220 knoopen: huwelijksaanzoeken (de letterlijke betekenis van tas en knoop wordt nog wel gevoeld, blijkbaar).
221 boel-huys: veiling van de inboedel (dus: we zullen de boel op stelten zetten).
222 ik mien d'ienen schrobber mit d'aer t' ontmoeten: ik ben van plan de ene bezem (die in mijn hand) met de andere in aanraking te brengen (Frik wordt ook een schrobber genoemd).

'k Wod dat we 'r slechs waeren.

Saartje.

Egut! hoe vriendelijk willen w'hem groeten!

Grietje.

Hier Saar; deuze straet deur. Ay! Tree wat an. Hoe meugje nou dus zacht gaen?

Grietje, Saartje, en Trijntje gaen d'eene scherm in, en komen d'andre weer uyt. Diewertje, veur deur zijnde om'er stoep uyt te vegen, en deeze drie daer na ziende aenkoomen, loopt schielijk in huys, en smijt de deur met een slagh toe.

Diewertje al vegende.

Heer! wat leyd hier een bayerd[223] in deuze stoep! men zou de hiele buurt schier versmaen
Om die onguure kyeren, die hier ien hielen dagh komen bikklen, en poppen[224].
Maer laet 'er iens iemand weer inkoomen: 'k zel'er hem mit voeten uytschoppen,
Dat zweer ik al zou'er de hiele buurt om over eynd raeken: ik pas 'er niet op:
Hebben d'Ouwers een quaed hoofd, ik heb ien quae kop;
Dieme rechte voort kroes[225] genog staet, en lichtelijk raekt op hollen.
Holla! daer komt de Duyvel in schijn van een Hoer mit noch twie helsche snollen.
Ik wachtze (beloo!) niet in. Hadiuw!

Grietje.

Daer liep de Moer in huys.

Saartje.

Ik zag het wel. Klop dat het rammelt.

Grietje klopt. Diewertje roept van binnen.

Wie maekt daer zuk gedruys?

223 een bayerd: een troep, een beesteboel.
224 poppen: met poppen spelen.
225 kroes: driftig.

Grietje al kloppende.

Doet op en ziet het! doet op! wat binnen dit veur dingen,
By hoog schoon dag te vragen wie 't is? 'k zeg noch iens doet op!

Diewertje van binnen.

'k Wil niet. Zel jy me dwingen?

Grietje al kloppende.

Doet op, jou rimpelbakhuys, doet op!

Diewertje kijkt boven uyt het Venster.

Wel fruwiele[226] Juffer, ben jy dat? hoe staetje mijn gevel al aen?

Saartje.

Druypneus, we zeggen dat je op doet.

Diewertje.

Zoo 'k op doe, zoo zel ik na de Schout gaen.
'k Zeg datje je hier van daen pakt, jou kamer-katten, jou kakhuys-koeyen.

Grietje.

Wel! wat laet'er deuze leepoog veur staen! wel zou 't ien eerlijk mensch niet moeyen[227]!
Jou Bazeliskus[228] as je bint! ik vraeg noch iens of je de de deur op wilt doen, of niet.

Het Rappalje begint veur de deur te vergaeren. Diewertje spreekt.

Neen ik jou bremstige merri! al hietenje noch 10 mael over Griet.

Grietje. Noch meer Rappalje.

Ja Griet hiet ik! wat hebj' op Griet te zeggen? spreek op jou verken!
Hoe na mienje[229] datje Griet Hang-kous veur hebt mit 'er nachthalsdoeken vol kant en binnewerken,

226 fruwiel: fluweel (dit wordt ws. tegen Trijntje, met haar kaffa jakje aan, gezegd).
227 wel zou 't ien eerlijk mensch niet moeyen: wel! zou een fatsoenlijk mens er niet kwaad om worden.
228 Bazeliskus: eig. een mythologisch, monster.
229 Hoe na mienje: denkje soms.

Die niet weer spreeken durf? neen begut! ik suf niet veurje[230]. 'k Ben zonger vrees:
'k Slacht de Kappiteyns dochter, daer in Oostinjen een hiel schip om of eloopen is, die mondige Lukrees[231].
Daerom zeg ik datje op doet, of de hiele Fruwiele burgwal[232] zel'er of wagen[232a].

Diewertje. Noch meer Rappalje.
'k Zeg datje van mijn deur gaet, of ik zel kracht en geweld over je klagen[233].

Grietje. Noch meer Rappalje.
Klagen! jy klagen! jou Baviaen, hoe na koomtje noch geld in je hand? och ja wis!

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Dat's een backhuys as een kackhuys, daer gien dexel op de bril is.
Wech! wech! jou stront-balie[234]. Ruym op, of de dienaers doenje strax opruymen:
Zoo mach[235] een ambachts-man de twiede schoftijd op een zaterdag om jouwent wille mit eeren verzuymen.

Grietje. Noch meer Rappalje.
Jou sakkrementse tovernaerster! jou kolreyster! jou ouwe verlebde hoer!

Saartje. Noch meer Rappalje.
Klop, of ik klop.

Grietje loopt met voeten op de deur.
Op! op! op! je zelt toch op doen, al waerje de duyvel mit zijn moer.
Op! zeg ik. Op! of ik rinkink met mijn ellen deur al de ruyten.

230 ik suf niet veurje: ik laat mij door jou niet uit het veld slaan.
231 die mondige Lukrees: onbekende persoon; mondig betekent ‘die haar woordje wel weet te doen’, en een Lucretia wordt algemeen gebruikt voor een kuise vrouw.
232 Fruwiele (Fluwelen) burgwal: O.Z. Voorburgwal.
232a wagen: in rep en roer zijn (zie p 83 noot 5).
233 kracht en geweld over je klagen: je aanklagen wegens gebruik van geweld.
234 stront-balie: strontkuip.
235 Zoo mach: en dan kan.

Je Zeun zel 'er toch uyt! die schellem as hy is! die bedrieger! die veurloop van alle guyten[236]!

Op! op! op! zeg ikje; of dat gaet deur de parken heen[237].

Trijntje. Noch meer Rappalje.

Nou Bestemoer, doe jy liever iens op: je ziet wel, ze worden toch niet eer te vreen.

Diewertje. Noch meer Rappalje.

Dat's waer, Reutel-kut! konje mit zukken praetjen binnen mijn deur komen!

Trijntje. Noch meer Rappalje.

Wat heb jy te Reutel-kutten? jy Zee-monster! jy draek! ziet teugen wie je spreekt! ik bin van de vroomen!

Diewertje. Noch meer Rappalje.

Zoo slachtje de Klooster-stronten[238]: meugje die wel?

Trijntje. Noch meer Rappalje.

Dat's goed vret veur my, jy zelter jou tanden niet op breeken, jou tandeloose Paddevel.

Jy strontvlieg! jy vulleshoop! jy steursrug[239]! jy bullebak! jy halfgebakken.

Dieuwertje. Noch meer Rappalje.

Dat 's een tronitje om onger Dirk van Assesbrugh veur de Stadts drukkery te plakken![240]

Dat 's een beeld as een duyvel! dat 's een bakoven mit een tong! jou pokkige hoer; j'ebt gien eer vanje spreken, zwijg stil.

Saartje. Noch meer Rappalje.

236 veurloop van alle guyten: de eerste van alle nietsnutten.

237 of dat gaet deur de parken heen: of wij slaan de ruiten kapot (Cf. Van Moerkerken, Woordenlijst, i.v. spiegelparck).

238 Zoo slachtje de Klooster-stronten: deel van een bekend gezegde: Hij is van de vromen, hij slacht (lijkt op) de kloosterstronten. 'Van de vromen' kan betekenen: behorend tot de vromen, of: afkomstig van de vromen.

239 steur: vis.

240 'Stadsdrukker' was Gerrit Janz (Doelensluis) of Broer Jansz (Nwe Zijds Voorburgwal). Onder de brug waren de privaten, en dat zal dan ook wel bedoeld zijn met 'stadsdrukkerij'. Werden onder de Dirk van Hasseltbrug prenten aangeplakt?

Ze zel niet zwijgen! veur wie zouze zwijgen? veur jou schoone kevelkin[241]? jou kokkedril

Lachje noch mit ons? had ikje hier, ik zouje iens lieren lachchen en spotten.

Diewertje. Noch meer Rappalje.

Wat wod jy me doen, jou ondier asje bint, jou stinkende bunxem[242]-kreng an 't verrotten?

Je mogt mijn Brabantse kanjert iens kussen! verstaeje dat wel, jou rechte helhond?

Voort! voort! van hier jou vullesschuyt, of de kyeren vullenje vol stront.

Kijk het volk lacht je uyt. De hongden zellenje strax bepissen:

En krijgt de duyvel die stank in zijn neus, zo zel hy zijn gat anje wissen.

Lustigh jongens! roep Lello een gat in de kan[243]; daer 's toch niet an verbeurt: 't is volkje van die stof,

Daer Gees de huyk of had[244]. Loop! loop! ik sluyt mijn venster toe: dan evenwel vroutjes mit verlof.

Grietje. Noch meer Rappalje.

Scheerje noch de gek mit ons? daer zelje de duyvel veur op Marken voeren!

Loopen wy de deur op de vloer!

Zy loopen op de deur. Diewertje heur venster weer open, en zeyd.

241 kevelkin: iemand met een spitse kin.

242 bunxem: bunsing.

243 Lello een gat in de kan: Het WNT schrijft bij Lello dat dit zoiets als ‘domkop’ betekent. Van Moerkerken (Woordenlijst) denkt aan: praatjesmaker. Uit het zinsverband echter mag men opmaken dat hier een bestaand persoon bedoeld wordt; ‘een gat in de kan’ zal wel slaan op een uitroep waar die persoon om bekend stond.

244 't is volkje van die stof, Daer Gees de huik of had: de verklaring in het WNT onder ‘huik’ (namelijk als: van hetzelfde laken een pak) is zeker te onschuldig. Men sprak bv. van ‘onder de huik trouwen’ als een vrouw al een kind had, dat zij verborgen mee kon voeren. Dus hier ws.: het zijn vrouwen die al een kind hebben maar nog niet getrouwd zijn.

Is 't noch niet langenoeg, jou eerelooze, en oorelooze[255] Hoeren?

Saartje. Noch meer Rappalje.

Wat zegje daer? dat leg ik in kennis[256]! dat zelje bewijzen! jou adderstong! jou scorpioen!

Diewertje. Noch meer Rappalje.

Loop! loop! ik steur men an gien geutgat[257]. Ik woon op ien kamer, (hadiuw!) 'k heb mit gien slijk te doen.

Diewertje sluyt'er Venster. Zy loopen alle drie op de deur. Diewertje doet het Venster weer open. Zy strijken alle drie heur kappen af, en laeten'er ooren zien.

Saartje spreekt.

Zie daer, jou zeeltesnuyt! je zegt datwe geen ooren hebben, binnen dat gien ooren?

Diewertje. Noch meer Rappalje.

Ja, nou beken ik het: maer ze staen evenwel niet op de rechte plaets daerze behooren.

Grietje. Noch meer Rappalje.

Waer wod jyze dan hebben daerze beter stonden, jou duyveldwingster?

Diewertje. Noch meer Rappalje.

Maer aen de kaek[258].

Grietje van boosheyd huylende.

Ja wel mensche-kyeren, is 't niet een droevige zaek!
Lievenheer, kenje dit veurje oogen zien, en wilje 't niet verhinderen?

Diewertje. Noch meer Rappalje.

Ja! Ja! onze lievenheer achtje niet; je bint maer een diel uytzuypsters, en aenhousters[259] van goeluy'er kinderen.

255 ooreloos: waarvan de oren (wegens prostitutie) afgesneden zijn.
256 dat leg ik in kennis: daar zijn jullie getuigen van!
257 geutgat: gootgat, gat waardoor het vuile water wegloopt.
258 de kaek: de schandpaal, waar vaak oren van een veroordeelde (hoer bv.) aangeslagen werden.
259 aenhouster (zie ook noot 203): verleidster, vrouw die met iemand een relatie aanknoopt zonder te trouwen.

Grietje. Noch meer Rappalje.

Dat meug jy wezen, jou Lel by de neers? wat rijdme deuze rogshuyd! deuk iens wat een egels-vel!

Laet je zeun liever in je gat kruypen, zoo weet je waer hy is.

Diewertje. Noch meer Rappalje.

Jou lelijke, en ongeschikte[260] mond van de Hel!

Grietje. Noch meer Rappalje.

Ik zweer, ik barst van spijt.

Diewertje. Noch meer Rappalje.

Ja wel ik loof niet aers of deuze weereld is op 't varste.

Doet liever een band om je middel, gelijk Pieter oom als hy uyt windbreeken[261] gaet, zoo hebje gien nood van barsten.

Grietje. Noch meer Rappalje.

Doe jy liever een band om je keel; je bint hoog genoch, jou hayevel, maekje slechs vast.

'k Wed, as je hangt, datje eygen zeun zeyd dat jou de band beter om je keel, as my om mijn middel past.

Diewertje. Noch meer Rapalje.

Ik steurme niet anje. Goe luy je moeter je ook niet an steuren; 't zijn hoereknikkers, die niet veul stuyten,

Kakhuyzen onger de bruggen, en sluyzen zonger schutdeuren voor alle modder-schuyten.

Trijntje. Noch meer Rappalje.

Wat bin jy, jou brabantse, ouwe, en uytgerede schans-teef[262]?

Wat was je vaer, die te Mechchelen bankerot speulde? wat was je man? wat is je Beniste[263] Jillis neef?

Wat is je zeun nou? wat is je hiele geslagt? waren wy daer boven by je, gansch wongden!

260 ongeschikt: ongemanierd.
261 windbreeken: de grote Hans uithangen.
262 uytgerede schans-teef: afgereden walletjes-hoer (op de schans liepen vooral de tippels).
263 Benist: mennist.

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Je hoeft hier boven niet te wezen; daer zijn gien geutstienen van doen, wy hebben gien pissende hongden.
Wilje 'n pot vol mensche pis op je hoofd hebben, dat krijgje wel licht goed koop:
En loopt 'er dan ien brok of twie onger, die heb je toe; daerom pakje by tijds op ter loop.
Deur! deur ik raedje 't best; 'k sluyt doch mijn venster toe en doe ze niet weer open.

Grietje. Noch meer Rappalje.
Heb jy dat hart ereys, jou karonje! zoo je 't doet, we zellen weer met voeten op de deur loopen.

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Wat wilje dan van mijn hebben, jou rechte geweldenaersters as je bint?

Grietje. Noch meer Rappalje.
Datje beneen koomt, en doet je deur op.

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Ja ja! ik kan de trap niet vinden, 'k bin oud, en blind.

Grietje. Noch meer Rappalje.
Laet het je zeun dan doen: om hem koomen we: we willen hem toch spreeken.

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Zoo gaet daer hy is.

Grietje. Noch meer Rappalje.
Waer is hy dan?

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Heb ik hem in mijn dieszak[264] esteken?
Je most hem zoeken. hy is niet t' huys.

Grietje. Noch meer Rappalje.
Dat heb ik al evreest.

Saartje. Noch meer Rappalje.
Ik wil evenwel mijn eer verbetert hebben!

264 dieszak: verborgen zak binnen in de rok.

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Ho, ho! bin jy al me an 't reutjen vast eweest[265]?

Saartje. Noch meer Rappalje.
Wat zegje daer, jou schurfde teef? zie j' ons dan an veur honden?

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Wat weet ik wat je bint!

Saartjen, en Grietjen gelijk.
We waeren eerlijke luy, maer je Zeun het ons eschonden.

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Zo zeeker je waert eerlijke luy: maer die tijd over, je bint het dan nou niet,

Saartje al huylende.
Nou al zoo wel, as toen: maer je Zeuns duure beloften brogten ons in dit verdriet!

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Al zoetjes al zachjes kijnd! wilje wel doen spaert je tranen, want ze zullen hier toch niet veul beschieten[266].

Saartje. Noch meer Rappalje.
Ja wel Grietje, binnen we dan zoo onse eer quijt?

Grietje. Noch meer Rappalje.
't Schijnt ja.

Saartje. Noch meer Rappalje.
Wat nood was 't, mogten w' 'er wat veur genieten?

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Ho! ho! binje van dat volk, die 't geld liever hebben, als de eer.

Saartje. Noch meer Rappalje.
Ja, waerom niet zoo wel as jy? 'k mien hier zijnder noch wel 100 diergelijke meer.
Gaet ook iens mit je eer te markt, en neemt gien geld mee, om de waer te betaelen,

265 bin jy al me an 't reutjen vast eweest: heb jij ook al aan de reu vastgezeten.
266 beschieten: baten.

Wat zelt wezen? wijnd. 'k Zie wel dat de eerlijke harten lyen moeten dat hoeren en maek'laers 't lekkerst van de marct veur geld halen.

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Ziet dan dat je mee gelt krijgt.

Grietje. Noch meer Rappalje.
Is dat genoch? ik heb een kijnd by hem van 6 weeken, en een troupenning tot een pand.

Saartje. Noch meer Rappalje.
Mijn kijnd is al over 't jaer, en ik heb schriften van zijn eygen hand.

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Daer meugje je gat an vegen.

Saartje. Noch meer Rappalje.
Dat woord (let 'er op) dat zelje rouwen.

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Loop! gek loop! je meugt op ien aer tijd je gerietschappen uyt mekaer houwen[267].
Hy had 'er niet in verlooren[268]: wat had hy 'er dan in te doen?

Grietje. Noch meer Rappalje.
Wat had je man in jou te doen, toenje zukken meneedigen bedrieger maekte? jy leelijke fatsoen!

Diewertje. Noch meer Rappalje.
Wech! wech! 't is langenoch. Ik schaemme dat ikje langer hoor spreeken.

Diewertje doet de venster op. Trijntje spreekt.
Ja wel vrienden, je zelt evenveul op doen, al sting je hier den hielen nacht te prevlen en te preken.
Niet beter as dat j' hem veur Commissarisen[269] ontbiet, zoo raekje an of van mekaer.

267 je meugt op ien aer tijd je gerietschappen uyt mekaer houwen: een volgende keer mag je wel beter je ‘gereedschap’ (i.e. geslachtsorganen) uit elkaar houden.
268 Hy had 'er niet in verlooren: hij had er (nl. in jouw ‘gereedschap’) niets verloren.
269 Commissarisen, namelijk: van huwelijkse zaken. Zie noot 29.

Grietje.

Dat's goed. Koom gaenwe dan ook daetelijk naer de Koster. Wat dunkt jou Saartje.

Saartje.

Ik bin Saar[270].

Zy gaen alle drie naer binnen. Het Rappalje roept hoer! hoer! De jongens trekken'er de kappen af. Zy slaen de jongens, en raeken zoo met horten en storten altemael binnen: behalven Roodneus en Bliekvijst[271].

Roodneus al lachchende.

Ha, ha, ha, hay! wel ik zeg datter wat om gaet. Wech! wech! nou mit Pieter Schut[272], en al zijn lamme kuuren. 't Lijken 'er wel verhoetelde[273] Arions, en Andromedaetjes[274] by. Dit was een deuntjen uyt een are toon: een recht confertyfje[275] voor nydige buuren.

Wat dunkje volkje? dat waeren drie duyveljaegsters! die waren hoofd veur hoofd bemond!

Ho! Bliekvijst, heb ik jou daer ook? hoe is 't al maet?

Bliekvijst.

Kaal[276] en gezont.

Hoe vaer jy al?

Roodneus.

Al in die zelve schuyt. Maer weetje wat ik denk? 't schynt, Bliekvijst, als hem een aer gesont, of ziek drinkt.

Dat het daer mit ons hiel aers gaet; want me dunkt dat hem d'ien rood, en d'aer bliek drinkt.

270 Ik bin Saar: het WNT geeft voor Saar alleen maar: ongunstige aanduiding van vrouw. Betekenis h. ws.: ik zit nu eenmaal in het schuitje.

271 Bliekvijst: zoals ook Roodneus, heeft deze naam een letterlijke betekenis die het moderne 'bleekscheet' dekt (vijst = veest).

272 Pieter Schut:? Een mogelijkheid is dat de graveur P.H. Schut, die stadgezichten met groepjes figuren maakte, bedoeld wordt.

273 verhoeteld: verbroddeld.

274 Arions en Andromedaetjes:? Arion kan slaan op het wilde paard uit de Griekse mythologie, of op de dichter 'die met zijn lier de dolfijnen bedwong'. De mededeling is even onduidelijk als wat met 'Andromedaetjes' uitgedrukt wordt.

275 confertijfje: opstootje of klucht, beide betekenissen zijn mogelijk.

276 kaal: zonder geld.

Bliekvijst.

't Is weynig enoch, Roodneus, zellen we 'r ook wat veur hebben. An de klieren van de knechs kan men huydendaegs zien wie de miester zy:

Zoo is 't ook mit ons, wy dienen Bacchus, en onze aenzichten dragen zijn aenzienlyke[277] livry.

Bliekvijst.

Maer iens voort epraet. Hoe gaet het toch mit de bier-narm[278]? houdze noch al wat van oplichten, van hiele en van halve bieren?

Roodneus.

Vraegje dat? of mienje, daerze 20 jaer over eliert het, datze dat zoo in ien ommezien weer kan ontlieren?

Bliekvijst.

Het pijpje het dat me noch wat trex?

Roodneus.

Dat hebje immers onlangs wel ezien,

Toenwe daer over in 't Meuletjen waeren, daerwe dat ambacht bey te gaer wel konnen, zoo 'k mien.

Bliekvijst.

Egut! Roodneus, daer kreegje ook je diel wel van die tien vaen[279].

Roodneus.

Neen zeeker! we hoeven dat mekaer niet te verwijten. d'Ien zel mit d'aer zijn bier niet licht na de tobbe loopen. we houwe bey te gaer veul te veul van dat vochtig ontbijten.

Dan dat 's tot daerentoe. Maer zonger alven[280] of boerten. Wat dochtje strax van die drollige klucht?

Bliekvijst.

Noem jy dat een klucht? mijn dunkt het was wel te deeg een schandelijk buuregerucht.

277 aenzienlyk: luisterrijk. Verder ws. woordspeling met ‘aensien’ = gelaat.
278 bier-narm: bier-arm, de arm waarmee men het bierglas heft.
279 vaen: hoeveelheid van twee stopen (of acht pinten).
280 alven: schertsen.

Het klootjes volk in 't hol[281], of in de strontsteeg[282] zouwen 't 'er zeker wel schamen
Zulken geweld veur 'er deur te haelen.

Roodneus.

Ja vriend rijke luy mienen dat 'er alle dingen betamen.
Dorst *Frik, & c*. (daer al dit rejement[283] om was) die slinger-lijf, die lange Guyl[284], die rechte lompe boer,
De huysvrou van goe Gerrit nou noch onlanx niet uytslitsen[285] veur een openbare hoer,
Die'r mans winst verlarijt, verassevijst[286], verwaerloost, vermooyt[287], en ten besten geeft an'er pollen[288],
Daer hy zelf wel wist hoe veer en diep hy verzeylt was mit zijn twie vuyge snollen.

Bliekvijst.

Daerom steldenz' hem mit zijn hiele geslacht ook zoo schandelijk ten toon,
Dat 'er de hiele Haerlemmerdijk zich in spiegelen kan.

Roodneus.

Zoo komen d' Heyligen om 'er was, en de daghuerders om 'r loon.
'k Gunt hem geweldig wel, die quaedspreeker, die ophaler[289], die courantier van alle menschen.

Bliekvijst.

Als ik het liegen sparen moet, 'k zou hem ook niet veul beter wenschen.
Maer weetje wat ik noch wel wod? 'k wod datter iens een Poëet op de baen quam,
Die 'er een klucht af rijmde voor de Schouburg, ten

281 't Hol: steeg achter de Nieuwe Kerk.
282 strontsteeg: ws. bijnaam van een bestaande steeg.
283 rejement: herrie (van regiment).
284 Guyl: eig. (oud) paard.
285 uytslitsen: uitsliepen?
286 verassevijst, van: assevijster dat huismus òf assepoester betekent. Het werkwoord betekent h. zoiets als verslonsen.
287 vermooyt: verkwist.
288 pol: minnaar van een getrouwde vrouw.
289 ophaler: lasteraar, roddelaar.

profijt van 't Wees-huys[290], en ouw Mannen huys van Amsterdam.
'k Wodder noch wel 4 stuyvertjes an verloeren, al zou 't de biersnurf verveelen[291],
En inzonderheyd as 'er aerdige Dirk[292] mit de zijne mee in zouwen speelen.

De Koster uyt. Bliekvijst spreekt voort.

Maer kijk! wat wil dit wezen? gins koomt de Koster mit een briefjen in zijn hand.

Roodneus.

Dat gaet verzeker na zijnent toe.

Bliekvijst.

Daer moet ik iens op letten. Och ja! daer houd hy stand.

Roodneus.

Hy klopt. Ay! stap wat aen, en laet het ons iens hooren.

Diewertje roept, op het kloppen van de Koster van binnen.

Wie klopter an mijn deur? wie koomt me weer verstooren?

Koster.

Al vriend Bestemoer. Doet vryelijk op. Ik koom van hoger last.

Diewertje heur deur open doende.

'k Zel iens zien wie je bent. Wacht wat. Wel! wat binje veur ien gast?

Koster.

Dat zie je wel buurwijf. Ik ben de Koster, en koom uyt den naem van Grietje van Buuren,
Om je Seun *Frik, & c*. te verdagvaerden, tegen morgen nochtend te negen uuren,

290 ten profijt van 't Weeshuys, en ouw Mannen huys: de inkomsten van de Schouburg gingen immers naar deze instellingen.

291 al zou 't de biersnurf verveelen: ws. vaste uitdrukking die betekent: al zou ik er een biertje minder om moeten drinken.

292 aerdige Dirk: misschien Dirk Csz. Houthaeck, zoals Unger veronderstelt, a.w. p 18 noot 38. Deze uitgever heeft inderdaad een enkele maal op de Schouwburg gespeeld. Zie Kossmann, *Nieuwe bijdragen*. p 92.

Veur Commissarissen in d'ouwe Kerk, op de gewoonlijke boet zoo hy verzuymt, veur die ierste mael.

Dan noch iens, ter zelver tijd en plaets, op de zelve verbeurt, uyt den naem van Saartje Jakobs by de Wael.

Ay! wilje de boodschoppen eens an nemen, en, as hy t' huys koomt, aendienen?

Diewertje.

Neen ik! hy woont hier niet! je meugt het hem zelf zeggen! wat duyvel of deuze bezete hoeren mienen!

Diewertje loopt binnen, en lapt de deur toe. De Koster spreekt.

Grautje verzoorde[293] gat toe! wat rijdme deuze bezuchte[294] pry?

Hebje jou leven onreedelijker woud-aep beleeft? ze het het op een aer elaen, en ze lost het op my.

Ze moet dronken, of dol wezen die schijnheyligh, datze zoo aengaet. Wat heb ik mit 'er te schaffen?

Dan of ze baert[295], of niet, ik acht het zoo veul, of ik mijn eygen hond, dieme niet byten zel, hoor blaffen.

De Koster binnen. Roodneus spreekt.

Noch egaelder[296] as te vooren. Wat zegje Bliekvijst, is 't niet waer?

Bliekvijst.

Wat zou ik zeggen? 'k wod werentig wel dat ik zelf wat rijmen kon!

Mr. Pieter[297] uyt. Roodneus spreekt.

Wod je' 'er dan zoo gaeren een klucht af zien? zie daer

Daer komt Mr. Pieter; die zelje dat schaepsvoetje wel, uyt een peper en eekje klaeren[298].

293 verzoord: verdord.
294 bezucht: (van de duivel) bezocht; minder ws. is de betekenis: aan de pest lijdend (= bezukt).
295 baert: tekeer gaat.
296 egaelder, van egaal: mooier?
297 Mr. Pieter: hiermee wordt Pieter van den Broeck bedoeld, getuige de hele volgende passage.
298 die zelje dat schaepsvoetje wel, uyt een peper en eekje klaeren: die zal dat potje voor je gaar stoven, dat zaakje voor je opknappen (eek, eig.: azijn).

Bliekvijst.

Dat's beloo waer. Ay! laeten w' hem iens gaen tyen aen zijn gaeren[299].

Zij groeten M. Pieter gelijk. Bliekvijst spreekt.

Bonjour mon Maistre! hoe dus fantastijk[300] allien? waer na toe, en waer van daen?

Mr. Pieter.

Van huys: en ik zou iens tot Aeltjens Verwous, vader Abrams, Joost Hartgers, of Jacotten[301] om een nu tijnkje[302] gaen.

Bliekvijst.

Al't nuw, dat 'er in Amsterdam is, of 't best altoos, moetje uyt ongze mongd smaeken.

Mr. Pieter.

Ay! wat's dat?

Bliekvijst.

We willentje wel zeggen; maer je most ons ierst belooven dat je'r ook wat nuws op zelt maeken:

Want dat Sinter Klaes Boekjen[303], datje liet in druk gaen over twie jaer,

(hoewel 't eerloos was) stond me hier en daer zoo aen, dat me docht dat het niet te verbeteren waer.

Mr. Pieter.

Dat loof ik wel! toen had ik mijn kameraed Jacob noch byme, die looze Vallek[304];

En nou[305] bin ik allien.

299 tyen aen zijn gaeren: aan zijn jasje trekken.
300 fantastijk: h. somber.
301 Aeltjen Verwous, vader Abrams, Joost Hartgers, Jacotten: Amsterdamse uitgevers, namelijk: Aaltje Verwou, weduwe van Balthasar van Dorsten en later met Jacob Lescailje getrouwd; Abraham de Wees, onder meer uitgever van Vondel (putjesdrukken); Joost Hartgers, die bv. de *Amsterdamsche Sonne-schyn* en de *Grove Roffel* liet drukken; Johannes Jacot, uitgever van *Frik* en van *Konstance* en *De Spaensche heidin*.
302 nu tijnkje: krant (nieuwstijdinkje).
303 Sinter Klaes Boekjen: *St. Nicolaes milde gaven*, zie p 23 vlg. en p 139 vlgg.
304 Jacob die looze Vallek: Jacob Valck, mede-auteur van *St. Nicolaes* (zie p 28).
305 nou, tekst: jou.

Roodneus.

Al spuls genoch om een onnozel mensch te bedriegen an ien schallek[306].

Je moet denken datje nou ook mier tijds hebt asje toen had; vermits het tijdverslijtend Juffre geslacht

Zoo niet mitje verkuyst[307] is als het plag, om datjer Serviteurs in dat Sinter Klaesje uyt jalouzy te zeer veracht.

Bliekvijst.

't Was ook guytewerk eerlijke luy, ja de principaelste van de Stad, zoo diefachtig[308] uyt te strijken[309].

As je ummers wat schimpen wilt, zoo schimt, op schelmen en dieven, hoeren en snoeren en diergelijke;

Aen dat gorle-gooy is toch gien verbeuren an maer laet eerlijke en groote luy altijd in 'er vree, want dat volk is teer:

En as je al wat van 'er maeken[310] wilt, zoo maekt altijd ten minsten wat van 'er eer,

En dat noch al met discretie mee; want je moet denken dat elk ien zoo niet verzien[311] is

Hier in een Almanak, daer in een liedboekjen te staen, dat zoo wel op 't kakhuys as in de Kerk gemien is;

Want op d'iene plaets veegtmer zijn neers an en op d'are plaets verstrekt het een klucht,

Als men in de winter-avonden mit mekaer wandlen gaet onder 't orgel-gerucht.

Roodneus.

Daerenboven hadj 'er die gratie by, datje 'r een aer me bekliekte[312] eer 't je vraegt worde; en maekte,

Dat, die onschuldig was, door jou schult, in groote moeyte, en diepe wangunst raekte

306 Al spuls genoch om een onnozel mensch te bedriegen an ien schallek: Dat is al genoeg wanneer je een onschuldige uit wil laten maken voor een bedrieger (zoals Tengnagel gebeurde n.a.v. *St. Nicolaes*).

307 verkuyst: ingenomen.

308 diefachtig: schurkachtig.

309 uyt te strijken: eig. op te poetsen, dus: te kijk te zetten.

310 van 'er maeken: over hen schrijven.

311 verzien: er op gesteld.

312 bekliekte: bevuilde.

Van zijn overheyd, dien hy schuldig was te eeren, en zijn schult jongelingachtig[313] had voldaen.

Bliekvijst.

Mr. Pieter! Mr. Pieter! gedenkt 'er Bliekvijst by, het zel'er je na gaen[314].

Roodneus.

Na gaen! dat's wis genoch. 't Is ook de grootste dievery iemand in zijn eer te raeken.
Je keunter je niet veur hoeden, en veur are dieven keunje sluyten en waeken.

Bliekvijst.

Of ze mosten van Kovalents[315] wezen, gelijk Hendrik de knecht in 't*Hof van Holland* tot lange Trijn;
Die, terwijl zijn Meester en vrou van huys was, mee van huys voer mit al 't magazijn
Van zilver en goud, gemunt en ongemunt. zoo 't dan viel, al onder een.

Mr. Pieter.

Vrienden schiet ik 'er over[316]?

Roodneus.

Wel Mr. Pieter wortje 'r quaed om? wy praeten toch zoo wat heen.

Bliekvijst.

Maer evenwel, ik wedje wel wenschte om 't overschot van je kin datje dat werk had laten vaeren,
Een een aer stofje verhandelt, dat schae noch schande geeft gelijk wy je daetlijk zellen openbaeren.
Koom, gaet slechs mee tot Frans de Gekken[317] op 't

313 jongelingachtig: de straf die Tengnagel opgelegd kreeg voor het schrijven van de *Mane-schyn* en de *Sonne-schyn* was huisarrest (zie p 24), een straf die hij zelf blijkbaar kinderachtig vond.
314 het zel'er je nae gaen: daar zul je plezier van hebben.
315 Kovalents: Koblenz?
316 schiet ik 'er over: wordt er nog iets van me heel gelaten?
317 Frans de Geleken: zeker dezelfde als 'Frans, de gek in 't spelen' (De geest van Tengnagel, regel 519, p 548), volgens Worp in *Drama en toneel*, III, p 31, ws. Frans(ois) Schuyling(h). Kossmann deelt mee dat deze Frans de Geck waard was in de herberg 'Hangkocks dicke Joosten', en dat dit een comediantenherberg genoemd wordt in een *St. Nicolaesgift t' Amsterdam*, van 1653.

hoekje van de wortelmarkt[318], by de hal;
Daer is goed wijn en bier; en over natte lippen het de tong ongelijk beter val.
Holla! Roodneus, je most niet achterblijven: je moet mee gaen.

Roodneus.

'k Heb dit volk ierst wat te zeggen. Stap veur uyt. Ik zel zeeker strax komen.

Bliekvijst, en Mr. Pieter binnen. Roodneus bedankt de Liefhebbers zoo voor'er aendachtige tegenwoordigheyd, als goede gunst tot den Armen, en volgt 'er na.

Lief-hebbers, *die de konst met toomelooze toomen*[319]
Zoo gaeren tomm'len[320] *ziet op Schouwburg en Tooneel*,
Hier zaegt gy Eernst *en* Boert *van ellex evenveel:*
Het Eernst *was uyt het* Boert, *het* Boert *uyt* Eernst *genomen*.
Al zijn de veerzen niet gespoelt in zuyvre stroomen
Van Nektar van Ambroos; al heeft Apol zijn keel
Aen 't neurjen niet gehuwt met leydende[321] *gequeel;*
Het zal (hoe[322] *'t is) den nijd noch evenwel niet schroomen*.
Daer woelden onder schijn van menschen, liefde, haet.
Tucht, strafheyd, kinderklap, benautheyd, leering, raed,
Bewustheyd[323], gunst, ongunst, onkuysheydkommer, weelde,
Vreugd, droefheyd, trou, ontrou, onnozelheid, wys, zot,

318 wortelmarkt: aan de Oude Zijds Voorburgwal, tegenover de Prinsenhof. Er was daar in 1642 geen hal, maar wel vond men er nog de Halsteeg, wat hier dus wel bedoeld zal worden.
319 Wat nu volgt is een sonnet.
320 tomm'len: h. in de weer zijn.
321 leydende: alles beheersend? (dus: al heeft Apollo er geen grote kunst van gemaakt).
322 hoe, tekst: hoet, wat ws. een drukfout is, al bestaat de kleine mogelijkheid dat het zinnetje betekent: probeer dat maar eens te voorkomen!
323 Bewustheyd: kwaad geweten?

Geveynstheyd, schelden, list, gelach, gehuyl, en spot:
Die U *bedanken en voor* * dubbelde kinsheyd *speelde*

* Oude mannen, en Weezen.[324]

EYNDE.

324 Oude mannen, en Wezen: de spelers treden voor deze twee kategorieën op, omdat de revenuen van de Schouwburg naar Oudemannenhuis en Weeshuis gaan.

Het leven van Konstance: Waer af volgt het Tooneelspel, De Spaensche heidin: Door M, G, T.[aant.]

Aus. epig. 141
Fortuna nunquam sistit in eodem statu:
Semper movetur, variat, et mutat vices,
Et summa in imum vertit, ac versa erigit.

Vertaling van verzen van (Decimus Magnus) Ausonius, uit diens *Epigrammata:*
Het Lot blijft nooit in dezelfde staat:
Altijd is Het in beweging, verandert en wisselt van plaats,
En het hoogste verkeert Het in het laagste, om het dan wederom op te heffen.

Het leven van Konstance.

Konstance, een adelijke spaensche dochter, was het eenig, en wettig gebooren kind van Don Ferdinando d'Assevedo, ridder van Kalatrava, landdrost van Murcia, welk is een landsdeel in Spangien: heur moeder was Donna Giomara di Minezez landdrostin. Deeze, noch zuigeling zijnde, wierd van heur ouders by een aenzienelijke[1] Mem ter zog bestelt binnen Madril. Hier bedreef de wispeltuurige Fortuin heur eerste bedrijf. 'T gebeurde dikwijls, als de Voedster zich, door een wandeling, wat vertrêen wilde, dat zy eerst het naubevolen[2], en welbezorgde kind, om met 'er te nemen, zoo rijklijk in juweelen, als kostelijk in kleeding opschikte. Een rot Heidenen[3], of dienmen zoo noemt, uit tweederlei kunne bestaende, en by toeval daer zwevende, zag deezen pracht; die hen lichtelijk bekoorde. Daer wierden veel listen geleid om dit kind te vervoeren. Een onder het rot, genaemt Majombe, een stokoude Hex, wel afgericht op allerlei schellemstukken, loos en listig om het begonnen uit te voeren, verliet zich tenemael op de behendigheid van heure dievery. Deeze stelde dien besloten aenslag, en dusdaenig in 't werk: zy schikte het overig gezelschap van 'er af[4]. Omtrent een mijl buyten Madril springt een fontein, Minerve toegewijd, rondom beschaduwt van oliboomen: hier zou het rot liggen, en legeren, terwijl henner oudste in de stad op 'er luimen lag[5]; die na lang, en listig loeren (door dien de onachtzaeme, of, hoe men zeggen zal, ongelukkige Voedster het kind, dat nu omtrent twee jaeren oud was, door een zorgelooze buurepraet, van 'er hand had laeten loopen) eindelijck tot 'er voornemen gekomen was, en hijgende

1 aanzienlijk: van goede naam.
2 naubevolen: zojuist (of: met klem?) aan haar zorgen toevertrouwd.
3 Heidenen: zigeuners.
4 schikte af: stuurde weg.
5 op 'er luimen lag: op de loer lag.

met den verlakten[6] buit aldaer aenquam. Deeze dievery veroirzaekte twee heftige, en tegenstrijdende hartstogten; want de blijdschap van de Heidenen, en de droefheid van de ouders, beide om het gestolen kind, waren in onmaetigheid evenmaetig. By den blijden wierd beraedslaegt (het kind van kleeding en juweelen ontbloot, en op een gemeenen weg, als vondeling, nedergeleit zijnde) in aller yl te vlugten: 't welk geschiet zoude zijn, ten waer[7] het onzalig wicht dien wreeden Majombe vermurwt had door een lachchende kus; wiens onnozele vriendelijkheyd, in dat onvriendelijke wijf, meer liefde verwekte tot het leven, als tot het geen het leven vercierde. Men besloot derhalven met kind met al datelik te vlugten: 't welk, na dat zy 't van naem en kleeding verandert, en in plaets van Konstance Pretioze genaemt hadden, zonder tukken[8] geschiede. De droeve deden, met hulp van bloedverwanten, vrienden, naebuuren, en eigen dienaeren, hun best wel om het vervoerde te vinden: maer (laes!) vergeefs; nademael dat vuil gespuis zich naer Vrankrijk begeven had; en te meer, alzoo niemand op hen iets quaeds vermoede. Denkt eens wat verandering dat jong, en zachtopgequeekte kind overrompelde! Het wierd[8a] verrukt[9] van hoogheid tot laegheid, van rijkdom tot armoed, van verzaedheid tot honger, van kleeding tot naektheid, van zuiverheid tot vuyligheid, en (om al gelijk te zeggen) van een heerlijk overvloedig tot een slaefs gebreekelick leven. Dit duurde dartien jaeren lang. Toen quaemen de jaeren van meerder, die, te vooren, met minder kennis[10], niet te min gansch eerlijk, leerlijk[11] en (dat wonder is) onder dat goddelooze gezelschap godvreezende, en, elk in deugd voorgaende, versleten waren. Heur zucht strekte geenszins tot booze nukken. Zy was oprecht in handel en wandel. Zy

6 verlakt: verschalkt.
7 ten waer: als niet.
8 tukken: dralen.
8a de droeve, tegenover eerder de(n) blijde(n).
9 verrukt: plotseling gebracht.
10 Toen quaemen de jaeren van meerder, die, te vooren, met minder kennis: Toen kwamen de jaren van grotere kennis, voorafgegaan door die van minder kennis, die niettemin etc.
11 leerlijk: leerzaam.

mijde niet alleen het quaed, maer belette het ook andre te doen; zoo dat zy, onder heur gezelschap, een noodige schrik, en, nae de weereld te oordeelen, in alles volmaekt, ja den Hemel behaegelijk uitgeroepen mogt worden. Tusschen God en haer blonk onderlinge liefde; dien zy bewees door kinderlijke gehoorzaemheid aen hem; dien hy bewees door vaderlijke weldaeden aen haer. Aldus heeft deeze Pretioze dien dartien jaerigen tijd, niet anders wetende dan dat zy meê natuurlijke Heidinne was, met dit gezelschap in Vrankrijk versleten. Nu geviel 't ('t welk was in den jaere 1608, onder regeringe van dien grooten Hendrik van Bourbon, de vierde van dien naem, Koning van Vrankrijk en Navarre) dat dit driftig volk zich uit dat vrije rijk wederom naer Murcia begaf. In Murcia groeit een wildernis, dicht van hout, duister door 't loof, naer door stilte, ysselijk door eenzaemheid; derhalven vol van allerlei grof en smal[12] wild. Hier moesten zy door: en ten halven zijnde, wierd van vermoeidheid beslooten aldaer te legeren; om, door eenen voedzaemen nachtrust, nieuwe krachten te gaeren tegen de aenstaenden dag. Elk stemde dit toe, uytgezeid Pretioze, die in deeze schrikkelijke eenzaemheid anxtig was; waer door zy de deugd der zachtmoedigheid, in 't aenzien van dat verharde volk, boven heur lichamelijke schoonheid, in dat heilig aengezicht te pronk stelde. 'T is ook zeeker dat een eenvoudige maegd meer schrix, en benaeutheids heeft, in wildernissen, voor het verslindende gediert, dan die geene, die de wildernissen, en dat gedierte van aerd gelijk zijn. Nu yverde Majombe heur best om Pretioze deezen bekommerende vervaertheyd af te nemen. Zy onderging haer[13] op veel wijzen: inzonderheid dat Diane heur reynigheid wel behoeden zou; vermids zy een reine Godes was, magt hebbende over wild, en wildernissen: en zoo Diane zulx niet dede, dat zy zelf (Majombe meen ik) door tovery

12 grof en smal: klein en groot.
13 Zy onderging haer: Zij sprak haar weloverwogen toe.

alles konde ter wege brengen. Hier gebruikte Pretioze, nu omtrent vijftien jaeren oud wezende, in't wederleggen van deeze onredenen, alrêe de redelijke gaven van een bejaerd, wakker, en welrechtschaepen verstand. Eerstelijk wederstreef zy haer met verzierde[14] geschiedenissen, dien zy in heur tijd al mêe gelezen had; om dat dat valsche wijf haer met verzierselen zocht te stillen. Daer na bewees zy een grouwel te hebben voor God-lasterende tovery. Eindelijk betoonde zy, met waerachtige voorbeelden, wat vreezelijke straffen heure God, zijnde de waere rechtvaerdige God, die valsche Goden, toveraeren, en dier aenklevers, in voortijden, en nu noch doen kan, aengedaen heeft. Door welke stand van redenen Majombe, eenigzins verschrikt zijnde, de voorige onredenen afterliet; en, den huik na de wind hangende, om haer te stillen, met geveinstheid noch voortbragt de zorgvuldigheid Gods over Ionas, en Daniel. Pretioze, die Godlievende maegd, dit hoorende, hoewel van een Godhaetende vrou, stelde zich evenwel terstont in alles te vrede; en, hem gedankt gebeden hebbende, ging neffens het gezelschap in schaduw nederhukken, en offerde zich tenemael den Hemel op.

14 verzierde: verzonnen.

Een staetig Edelman, genaemt Don Ian, eenige zoone van Don Philippo, nu noch rou draegende over de onlijdelijke[15] dood zijns moeders, zocht (zoo veel het mogelijk waer) zijn diepe droefheid met een eerlijke tijdkortinge, als zijnde de jagt, te slijten. Nu was 't op zeekren tijd, dat deeze Don Ian van zijn mede-weiluyden[16], en knechten, door 't vervolgen van een stuk wilds in deeze wildernis afgedwaelt zijnde, ter juister steê geraekte, alwaer dit Heydens rot zich, after het geboomte nedergeslaegen had. Deeze verdwaelde, van hen niet wetende, meende het steeken van de zon (terwijl hy zijn gezelschap, dat daer voorby koomen moest, verwachte) onder het zelve loof wat te ontschuilen, dan daerwaert gaende vernam henner geluid; waer door hy verschrikkende te rugge trad; en wederom wat by zich zelve komende stuxweegs op hen aenging. Al bevende gluurde hy door de takken. Nu eerzelde hy, dan trad hy toe. Nu rees zijn moed, dan zonkze weer, Nu twijfelde hy, dan ging hy vast. Eindelijk vernam hy dit leelijk, zwart, vuil, en ongehavend gespuis; daer die zuivre Pretioze, dat schoone beeld, in witte kleederen, daer blaeu doorscheen, sneeuwit, en blaeu beadert in 't midden zat. Och! hoe gevaerlijk zag hy op[17]! hoe geduldeloos wrong hy zijn narmen[18]! hoe bang zuchte hy! Niet anders wetende als dat zijn lieve Iagtgoddin Diane gevangen was; want hy verbeelde zich dat Pluto Prozerpine verstoten, en eenige duivelen uitgezonden hadde, om heur halve zuster by hem in heur plaets te haelen. Hy weende jammerlijk. Hy wierd weenende stom: en stom zijnde wierp zijn gezicht noch eens op haer, en zag door het klaer drijvende kristal (zijn oogen stonden vol traenen) hoe gekkelijk hy bedroogen was; want hy bekende toen dat het Heidenen waeren. Wat was 't nu? verlichte dit zijn hart? geenzins, maer het bezwaerde hem noch veel meer dan te vooren; vermids die magtige maegd, door heur wonder-

15 onlijdelijke: ondragelijke.
16 weiluyden: jagers.
17 hoe gevaerlijk zag hy op: hoe vreselijke blikken wierp hij ten hemel.
18 narmen: armen.

lijke schoonheid, schoone glans, en blinkende bevallijkheid, in hem meerder, maer aengenaemer quellingen stichte, dan de quellende gedachten, wegen zijn lieve Iagtgoddin, gesticht hadden. Zy onderwijlen (Pretioze meen ik) zat bezig, en weefde kransjens van veelerlei schoone welriekende bloemen; wier kleur, en geur, by den weefster te gelijken, vuile verw, ja stank waeren. Wat wil ik meer zeggen! zy was van alles zoo begaeft, dat het geen wonder was, dat hy 'er aenzag voor de dochter van Iupiter. Daer na brak zy uit in eenen goddelijken zang; wiens stelend geluid met zijn gestolen ziel staeg ten Hemel wou. Wat raed ging hem aen? hy luisterde, hy lette, hy loerde, hy loofde, hy lilde[19], hy lonkte, hy lokte, hy lachte, hem luste, en om al in een te smelten, hy leefde en liefde zoo innerlijk, als nooit Orpheus Eurydice, nooit Protezilaüs Laodamia, nooit Perikles Aspazia, nooit Antimachus Lisidice, nooit Plautius Orestilla, noch ooit Antonius Faustina (die nochtans altezaemen overwegende proefstukken van liefde getoont hebben) gelieft heeft. Wat doet deeze verliefde jongeling? Hy wierd weder spraekzaem, en dreigt haer elke mael aen te spreeken, om zijn liefde uit te spreken: en ziet! de vrees van zijn vaders gunst te verliezen, en de ingebooren grootsheid[20] stooten hem al weer terug. O bedenkelijke werking tusschen ouders gunst, grootsheid, en liefde! Hier op passen deeze drie vraegstukken: ten eersten, of een vader, ofte moeder zal geoirloft zijn om een houwelijk, ongelijk van afkoomst en middelen, niet te min eerlijk, en van Gode voorzien, anders een gehoorzaem kind zijn gunst of zegen t'ontrekken? Ik oordeel, neen: ten andren, of ingebooren grootsheid zoodaenigen houwelijk zal mogen beletten? Ik oordeel wederom, neen: ten lesten, of zuivre liefde van wederzijden, de bovenste vraegen aldus by zich zelven beantwoord hebbende geen houwelijk zal mogen oprichten, dat eerlijk, en van Gode voorzien is? Ik oordeel, volkomentlijk ja. En dus

19 lilde: beefde, trilde.
20 grootsheid: eergevoel, (familie)trots.

overwoeg Don Ian de zaek mede; en heeft derhalven, de twee eerste gerechtelijk[21] voorby gaende, het leste met een heilige meening aldus in 't werk gestelt. Hy ging vrypostig op hen aen, en wenschteze met stemmig gebaer, en innerlijke genegentheid altezamen veel gelux. Zy vlogen verbaest[21a], en schichtig op, niet wetende wie het wezen mogt, die hen dus onverwacht, in dit eenzaem', en aekelige woud overviel. Majombe, hier door schrikkig uit heur slaep opschietende, gebood met haestige moede hem daetelijk te vertrekken. Een van 'er allen dreigde hem te slaen. Een ander stiet hem. Hy daerentegen, alle oplopenheid[22] van henlieden verdragende, verzocht eerbiedelijk wat gehoors: 't geen hem naulix toegelaten wierd. Toen keerde hy zijn vriendelijk gezicht naer dien volmaekten Pretioze, dat aentrekkelijke beeld, haer ontkledende zijn zuivre, en ongeveinsde liefde; en verzocht daer op, met schreiende oogen, heur wederlievende gunst: dien zy hem eerst met anxt, daer na met beleeftheid weigerde, hoewel zy 't meer voor spot, als eernst aennam. Hy liet niet af zijn vrijery gevoeglijk te vervolgen. Zy liet niet af zijn vervolg gevoeglijk af te slaen. Dit liep lange wijl, met voorzichtige woorden van wederzijden, gins en weer. Majombe, alles aendachtig aenhoorende, viel 'er eindelijk met deeze redenen tusschen: dat hy van afkoomst te hoog was, en zy te laeg: dat hy te rijk was, en zy te arm: dat hy te zeer gezien was, en zy te weinig: dat hy zijn bequaeme jaeren hadde, dat zy te jong was: en daer zy zich, boven andre bekommeringen, meest aenstieten, was dit, dat zy vreesden dat zijn hart niet meende 't geen zijn tong sprak. Waer op hy een kostelijke diamant van zijn afterste vinger trok, dien hy haer aenbood, verzeekerende met duizend kostelijker eeden, dat het lichaem van deezen steen eer buigzaem, dan de stantvaste stand van zijn gezette liefde verwikkelijk[23] zoude zijn. Dit

21 gerechtelijk: terecht.
21a verbaest: angstig.
22 oplopenheid: driftig gedrag.
23 verwikkelijk: te verwikken.

namen zy met bedenken redelijk in: en, van hem ter zijden wat afwijkende, overleiden alle zijn zeggen, en doen wel scherpelijk. Overleid hebbende beslooten zy het houwelijk aen te gaen; mids dat hy proef zoude doen van zijn getrouheid; dien zy hem, wederom by hem koomende, in deezer manieren, voorwierpen, hy moest eerst zijn Vader, vaders hof, hofgezin, land, zand, eer, afkoomst, staet, en wat dier meer aenklevende was, twee aftervolgende jaeren lang verlaten; en doolen met genegentheid, en genoegen, als henlieden in alles gelijk zijnde, met haer in heur gezelschap; ook zonder ooit van min, of mins tokkelingen te mogen kikken. Hier stond hy dapper in de war. Wat zal hy doen? De heftige beweeging tot natuurlijke verzaemeling met haer, die geoirloft was[24], verbood hem zulx aen te nemen: maer de zuivre liefde, die noch veel heftiger was, en zonder dit in te willigen niet uitgevoert konde worden, belaste hem zulx te doen: dies nam hy deeze voorwaerde, als anders niet kunnende, en zy den trougaef, als anders niet willende, beide blymoedig aen. Zijn jagt onderwijlen aenkomende ontdekte zich van veer door 't hoorngeblaes; derhalven verzocht hy, om aen zijn volk geen afterdocht te geven, van zijn Pretioze (hy kende nu den naem) en heur gezelschap minnelijk verlof; en zou binnen een uur, ook ter zelver stede wederom by haer zijn: waer op zy hem vertoefde[25]. Nu was alles tot hierentoe wel besteken[26]: derhalven liep hy op het weigeluid haestig aen, en by henlieden koomende veinsde zich quansuis verstoort over hun lang afterdraelen: 't welk zy, door 't vertellen van een hisch[27], dien zy op een ontloopen haes gehad hadden, ontschuldigden. Onderwijlen drong de avond dapper aen; derhalven begaf hy

24 De heftige beweeging tot natuurlijke verzaemeling met haer, die geoirloft was: De sterke drang tot voldoening van zijn natuurlijke verlangens ten aanzien van haar, die hem toegezegd was.
25 waer op zy hem vertoefde: waar zij op hem zou wachten.
26 besteken: geregeld.
27 hisch: drijfjacht.

zich met zijn knaepen daetelijk naer huys. T'huys zijnde schreef hy in aller yl een klein briefken van zijn heimelijk vertrek, ook dat zy in alles gerust zoude zijn, alzoo de oirzaek noodig was, en voor dien tijd moest verborgen blijven. Dit leide hy in 't bedde van zijn eenige zuster Leonora; op dat zy het zelven, daer in gaende, vinden, en zijn oude suffe vader, dien hy zeer lief hadde, met alle gevoeglijkheid gemeen maeken zoude: en is voorts, wel voorzien van geld, als andre nooddruftigheden, stil en zonder iemands kennisse, alleen vertrokken. Zijn bruid met heur gezelschap (als verhaelt is) verwachte hem ter bestemder plaetse; daer hy verbaest[28] op 'er aenquam; en, van naem en kleeding verwisselt zijnde, daetelijk met smeken verzocht t'ontvlugten zijn vaders huisknechten, en opgemaekte dienaeren, om[29] hem te zoeken, en gevonden hebbende t'huis te brengen: 't welk onbedenkelijk gehoorzaemt wierd. Nu is die welbekende naem van Don Ian verandert in eenen onbekenden Andreas.

28 verbaest: haastig, gejaagd.
29 opgemaekte dienaeren, om: dienaren die op de been gebracht waren om.

Leonora, zoo gezeit is, eenige zuster van deezen vernoemden Edelman, niet kunnende bedenken wat d'oirzaek was van heur broeders verzuim ter huisavondmael, wenschte met uitterlijk bly gelaet heur oude Vader een gerusten nacht; en ging zelf met innerlijke verslagentheid naer heur slaepkamer. Hier zat zy eenzaem, en weende bitter; ook te meer, alzoo zy zulx van hem, die een geregelt leven leide, nooit gewoon was: doch, alles in Godes handen bevolen hebbende, ontkleed zijnde, begaf zich ten troostelijken slaep. O troostelijke slaep, hoe schielijk wierd gy verjaegt! ja zelfs eer gy 'er waert. Hoe onlijdelijk beklede de droevige wacht[30] uw plaets! O droevige wacht, ten waer niet onnatuurlijk geweest dat de dood u wederom verstooten had, gelijk gy dien slaep verstiet! Want wien overviel ooit vinniger schrik als deezen Leonora? Wien bragt de vinnige schrik ooit schielijker verandering als deezen Leonora? Wien wierp ook de schielijke verandering in dieper droefheid als deezen Leonora? 'K weet niemand. 'T was ook geen wonder; want zy achte heur ziel te bestaen in vier deelen: waer van zy een deel onlanx verlooren had door het sterven van heur lieve Moeder: noch een deel, nae alle voorschijn (vermids hy afgeleeft was) haest verliezen moest door het sterven van heur lieve Vader: en het darde deel nu verloor door het vlugten van heur lieve Broeder; daer zy alle hoop en troost op gezet had; en die nu zoo klakkeloos, alleen een brief, dien zy in heur bedde vond, afterlaetende vertrok; en haer, die het leste en minste deel (zoo zy 't zelf schatte) van 'er ziel was, dus onbeweeglijk[30a], en zonder trek of teeken van liefde, in alle droefheid, en quellingen liet wroeten. O al te wreeden slag voor zoo zwakken maegd! Wat gaet 'er aen? Zy springt schielijk uit 'er bedde, schud'er nachtgewaed om, en vliegt onverduldig met den halfgelezen brief naer heur Vader; die noch op zijnde meê bezig was in 't herkau-

30 de wacht: het waken.

30a onbeweeglijk: zonder bewogen te kunnen worden.

wen van al zijn aerdsche tegenspoeden; daer zy met deezen onverdraegelijken ramp noch by quam. Dat welbezochte grijze hoofd, zijn lieve dochter dus ontstelt ziende aenkomen, vraegde wat haer deerde. Zy meende t'andwoorden, maer bleef 'er in steeken: Waer door hy, in 't eerst haer vertroostende, meende dat het maegdelijke zwakheid was, of dat een inval van heur Moeders dood haer in heur bedde beanxt hadde: maer den brief daer na ziende, en den inhoud overlopen hebbende, bleef met zijn lichaem onbeweeglijk staen, vloog met zijn gedacht ten Hemel, en, God om hulp aengeroepen hebbende, stelde het gansche huis in oproer. Elk was by der hand. De voorbygaende vreemdelingen drongen op het gekarm in. De naebuuren vielen op het gerucht aen. De dorpkinderen stonden verbaest: en wie daer ook omtrent was, of woonde wierd deezen droefheid deelachtig. De oude man, alle meêwaerigheid, en vry willige bystand van 't huisgezin, vreemden, als naebuuren ziende, verzocht met gevouwen handen, en smeekende lippen, datmen door hulp van huisluyden en landdienaeren alle wegen daetlijk bezetten, trouwelijk wacht houden, en zijn vlugtige zoon vervolgen zou, om hem (waer 't doenlijk) in te haelen, en t'huis te brengen: 't welk naulix verzocht zijnde geschiede. Leonora (ach armen!) heel uitzinnig zijnde liep meê wind breeken; en als[31] een ingetrokken maegd, wien bospaden of veldwegen onbewust waren, verdoolde daetelijk in 't hout: alwaer zy op heur klagten de wederklagten vernam van dien droevigen Nimf[32], die door versmaetheid van Narcissus t'haerwaert gansch verdweenen was, en, alleen stem overblijvende, deezen eenzaemheid voor heur treurplaets, en woning uitverkooren had. Deezen porde zy te helpen zoeken; want zy meende in 't eerst

31 wind breken, h. iets als: druk zoeken.

32 dien droevigen Nimf: zinspeling op de mythe van de nymf Echo, die, door haar geliefde Narcissus afgewezen, zozeer verkwijnde, dat slechts haar stem overbleef.

toen zy haer hoorde, dat het boshoeders, houthakkers, of diergelijkke volk zoude zijn: maer gewaer wordende dat het Echo was, nu meê een orakel geworden zijnde, ondervraegde haer hoe dit werk afloopen, en ofmen heur broeder weêr vinden zou of niet: daer daetelijk op geandwoord is, neen. Waer op Leonora, als van de waerheid verzeekert zijnde, naer den weg vraegde; en, mistroostig te rug keerende, met duizend hoopelooze klagten het mindst, en overgebleven deel heurs bedroefde ziels, 't welk zy zelfwas, ten nausten[33] by heur stijfzittende, en staeroogende Vader t'huis bragt. Het uitgeloopen Hofgezin, en afgeschikte volk, den ganschen nacht gezocht, alle wegen bezet, en geen uit noch inkomelingen vernomen hebbende, quamen al meê met neergeslagen halzen een voor een mismoedig aendruipen. Ieders snelheid viel te loom, elx yver te koud, en alle moeite, hoewelz' hun best deden, verlooren: dies gingen zy elk naer zijn eigen huis, en lieten den ouden Vader met zijn jonge dochter, die doch niet te troosten waeren, in alle droefheid, en verdriet, ellendig en beklaeglijk zitten.

33 ten nausten: tenauwernood.

Het heidens rot, om meerder veiligheid, en minder gevaer te hebben van betraept te worden, had den ganschen nacht, alle gemeene wegen afslaende[34], alle ongemeene wegen inslaende, door sluipen en kruipen, langs hout en heggen, met veel anxt en verschrikkinge, ten einde gebragt; en quam nu, als in vryheid zijnde, den blijden daegeraed blymoedig tegen. Andreas met zijn lieve Mingenood, den vertrekkende nacht bedankt hebbende veur'er dienstwillige duisterheid, dien zy genoten hadden, wenschtenze met een geluk op reis; en, den jonggeboren dag met minnelijke zeden verwelkoomt hebbende, dankten God voor zijn genade; en vleiden[35] hem dat het licht, en zijn heilige Engel hen in alle voorspoed geleiden wilden, gelijk de duisterheid hen van alle tegenspoed geleid hadde: en zijn voort het bosch een weinig ingeweken; alwaer zy zich op het verhoort gebed vertrouwende, zoo door de staege vlugt, als moeielijke weg vry vermoeit zijnde, neffens het ruw gezelschap hun deekenen op 't bedaude aerdrijk, en zich zelven op hun deekenen, in 't streelen van de morgezon nederspreiden. Ter zelver kontreie (in Murcia meen ik) was een jonge Iuffer genaemt Gohanne, onopspreekelijk in veelen[36], eerber van leven, magtig van middelen, mild van vriendelijkheid, klein van ommegang[37], en groot van adelijk geslacht; welx aeloude stamhuis zy, als een aengesturven dochter, zelf bewoonde. Deeze, op een hofedelman van Madril degelijk verlieft, en van hem ondegelijk ('t geen zy och armen! noch zelf niet wist) aengehouden, en op den tuil gezet[38] zijnde, was (elaes!) voor 't krieken van den dag al opgestaen, en stil uitgeloopen, om heur minnebode, dien zy met een brief naer hem toegezonden had, waer op zy vast andwoord verwachte, met brandende gedachten tegen te stappen. Terwijl zy hem al brandende, al zuchtende, al haeken-

34 afslaende: mijdende.
35 vleiden: smeekten.
36 onopspreekelijk in veelen: onberispelijk in vele opzichten.
37 klein van ommegang: ws. met weinig personeel, een kleine staat voerend.
38 op den tuil gezet: aan het lijntje gehouden.

de, al staeroogende tegen stapt, ontdekt zich van ver een scheemering, dien zy gelijk een schim al hijgende te moet vliegt; en naeder koomende was 't heur eige en getrouwe dienaer, dien zy verwachte. Zy verwelkoomt hem vriendelijk, ja, indien 't heur knecht niet waer geweest, zy had hem verwellekoomt met een kus; weinig wetende van wat inhoud de brief was, dien hy haer bragt. Doch zy vertrout alles goeds, en zend hem naer huis; op dat zy in eenzaemheid heur minnekuurtjens, in 't lezen van den brief, het bewerken mogt. Hy gaet, en zucht om 't ongeval zijner vrou onderwegen dikwijls: ziet hy liefde[38a] haer als een trouw knecht; en wist van al 't bedrog, vermids die eedbreekende bedrieger hem alles, zonder schaemte, gezeit had. Nu was zy eenzaem in 't eenzaeme woud, en oeffende vreuchd; en 't minste vogeltje, hoe zacht en lieffelijk het ook queelde, scheen haer te steuren. Maer laes! hoe schielijk veranderde die blijdschap in droefheid! want, eer zy den brief half doorlesen had, wierd zy als razende, en kante zich in die razery, al schuimbekkende en stampvoetende, tegens God en 't geval[38b]. Zy trok 'er vlechten uit; zy krabde 't aengezicht; zy beet op'er lippen; zy knarste op'er tanden; zy kneep'er wangen; zy neep'er vuisten; zy scheurde heur klederen, en reet'er borsten; ja (waer 't doenlijk geweest) zy had het hart uit'er boezem gerukt, en, in spijt van God, tegens den Hemel aengeworpen. O schrikkelijke inwilliging van boosheid, strijdende, in dienst der helle, tegens hemel en aerd'! O schadelijke brosheid des vleesch, hoe bitter is uw' nasmaek! Dan 't schijnt dat alle aerdsche dingen onstandvastigheid onderworpen zijn; maer inzonderheid de mensch; 't welk blijkt in deeze verdoolde maegd. 'T is wel waer dat de slag, ten aenzien van zoo tengren schepsel, te wreed was: maer wie wierd ooit zoo geslagen[39], dat hy den artz verwierp, en, in plaets van geneesdranken, zich zelf vergif mengde; gelijk zy door 't lasteren van heuren God

38a liefde: hield van.
38b geval: lot.
39 geslagen, nl. door waanzin.

doet? En noch bleeft daer niet by; want zy yverde staeg aen om zich zelven te verkorten[40]; en ten lesten bezich zijnde om dat duivels opzet uit te voeren, wierd in'er voornemen verhindert door dat voorgenoemde rot Heidenen, dat juist daer omtrent lag, en baekerde zich in de zon; 't welk zy zag, en meende dat zy meê gezien wierd. Wat doet zy nu? Zy neemt geveinsdelijk aen het wezen van een bezaedigde maegd; en treed, als ofze zachtzinnig waer, op dat gezelschap aen. By hen koomende vraegde ofze toekomende dingen voorzeggen konde; waer op geandwoord is, ja. Derhalven gaf zy henluiden een stuk gelds om deezen kunst in 't werk te stellen. Majombe (als de doortraptste, en die best geleek afgericht te zijn op duiveljagery, alzooze 't een oud, lelijk, verrimpelt, zwart, en grijs vel[41] was, en dit werk langst gepleegt had) verzocht heur rechter hand om in te kijkken; dien zy gewillig gaf. Hier schoot al het andre gezelschap rondom. Toen hief zy op van veelerlei zaeken, weinig van belang, en geenzins aenroerende den rechten stof, daer op 't gemunt was. Doch Gohanne, die zoo veel te doen had met loeren en lonken op de uitmuntende gestaltenis, besneden aenzicht, en zedige manieren van Andreas (anders genaemt Don Ian) luisterde niet eens nae die beuzelingen; want ze wierd zoo geweldig overweldigt van liefde, datze (niet eens denkende op 'er eerste vrijer) hem durfde van al zijn volk afroepen, en openbaeren heur brandende genegentheid, verzoekende zijn wederliefde; dien hy (haer bedankende voor'er nedrigheid) beleefdelijk weigerde; zeggende dat het onmogelijk was, vermids hy alreê verlooft was; en, al waer 't dat niet geweest, dat hun wetten meê bragten niemand van henluiden te mogen trouwen, als aen hens gelijk, dat is aen ofte onder hun eigen volk. Waer op Gohanne, schichtig van hem afwijkende, vol spijts naer huis liep, ingenomen zijnde met grooter haet, als te vooren

40 zich zelven te verkorten: een eind aan haar leven te maken.
41 vel: kwaadaardige (oude) vrouw.

liefde. 'T huis wezende roept zy heur dienaer, belast hem een parrelsnoer te haelen van'er slaepkamer, en, zich eenvoudig veinzende, daer meê te gaen onder dit Heidens rot, om het zelven behendelijk te steken in den mael[42] van deezen Andreas, en, gedaen zijnde, haer daetelijk te komen verwittigen: 't welk zoo geschiede. Gohanne verwittigt zijnde dat alles klaer was, vliegt als verbaest voor deur, en schreeut met luyder stemme, buuren helpt! dieven, dieven, dieven! ziet, door deezen middel zocht zy hem aen een galg te helpen, en zich zelven zoo te wreeken. Voorts schoten op dit geschreeu al de buuren toe; de boeren raekten op de been; de Rooroe[43], die daer ontrent zat en dronk, viel uyt[44]; en het huisgezin voegde zich by den hoop. Men zocht om, en binnens huis, in alle hoeken en winkelen, wijd en zijd, en waer men ook zocht, men vond niemand, die verdacht was. Derhalven vielen zy met geweld op het Heidens rot, en (als een volk daer weinig aen verbeurt word, en veeltijds op dievery uit is) betichten het terstond met knijpen en knevelen van deeze parlen. Niemand wist'er af; elk ontschuldigde zich[45], en inzonderheid Andreas met zijn lieve mingenood, die diergelijke dingen beide wel beletten, geenzins plegen zouden. Gohanne, daer meê niet te vrede zijnde, verzocht datmen hen altemael uittrekken[46], en wel bezoeken[47] zoude. Elk sprak moedig, en toonde zich bereit. Andreas, als de veerdigste, bezocht zich, in hen aller tegenwoordigheid, zelf; en, zijn mael uitschuddende, schudde het parlesnoer daer meê uit: waer door hem, schoon hy onnozel[48] was, de schrik zoo vatte, dat hy bedeest en spraekeloos bleef staen. Een vande dienaers dit ziende sloeg hem met een vuist in 't aengezicht. Hy, niet denkende op den geveinsden staet, daer hy tegenwoordig in was, maer op zijn echte staet en afkoomst, liet het bloed opwellen, schoot toe, greep het ge-

42 mael: reiszak.
43 Rooroe: schout (namelijk: die als teken van zijn waardigheid een rode staf, roede, draagt).
44 viel uyt: kwam naar buiten gelopen.
45 ontschuldigde zich: verklaarde zich onschuldig.
46 uittrekken: uitkleden.
47 bezoeken: fouilleren.
48 onnozel: onschuldig.

weer, en stak den dienaer met zijn eigen wapenen dood: waer op hy daetelijk gevat, en, als een moordenaer en dief, gebonden naer het slot van den Landdrost geleit wierd: en de gansche sleep volgde na.

Don Ferdinando (als verhaelt is) Landdrost van Murcia, verwittigt zijnde van deezen gevangen, besloot (alzoo daer omtrent onlanx veel doodslagen, en dieverijen in zwang gegaen hadden) een merkelijk[49], en niet anders weetende als een rechtvaerdig voorbeeld van straf aen deezen misdaedigen, zonder uitstel, te vestigen. Liet hem derhalven daetelijk ontsluiten, en ter verhooringe stellen. Verhoort zijnde metter haest, en zonder pijnigen, alzoo de daed daer was, beval hem zich te bereiden, en zeid' hem den jongsten dag aen. Pretioze, dit gewaer wordende, schreide en zuchte jammerlijk; en scheen als ofze zich op het aerdrijk in'er traenen verdrenken wilde, en stervende heur ziel door 't gezucht naer den Hemel te zenden, om 'er lieve Bruidegom aldaer te verwachten, en met blijdschap in te haelen. Majombe, alleen weetende dat Don Ferdinando en Donna Giomara, Drost en Drostin, natuurlijke vader en moeder waeren van deezen Pretioze; en merkende dat dit begonnen werk, door 't aendrijven van Gohanne, een slechten uitgang zoude neemen, begon heur noodige personagie[50] te speelen. Zy verzocht beleefdelijk aen den Drostin of't haer geliefde dien maegd, als bedroefde bruid van deezen veroordeelden Andreas, eens te hooren; by nae verzeekert zijnde dat zy door dien middel genaê zoude verwerven; 't zy dan door de beweeglijke welspreekendheid van een onbekende dochter, of door bloedkennis van een onbekende moeder. Dit wierd haer toegelaten. Toen viel Pretioze op 'er aengezicht; en, heur voeten gekust hebbende, verzocht met overwonnen gelaet, en onoverwinnelijke redenen heur hulp, en bystand in Godes naem. Giomara, verwondert zijnde wegen 't verstand, en des zelfs uitvoeren van zoo jongen slechten Heidin, en niet weetende dat het heur eige kind was, wierd armhartig[51], en schreide traenen. Don Ferdinando, hier op aenkoomende, wierd ook met dierge-

49 merkelijk: duidelijk.
50 heur noodige personagie: haar noodzakelijke rol, de rol die alleen zij kon spelen.
51 wierd armhartig: raakte van streek.

lijke redelijkheid inwendig zoo van 'er aengetast, dat hy niet laeten kon uitwendige teikenen daer van te geven, want hy schreide meê; en, als verversing hier door krijgende van[51a] zijn Konstance (niet denkende dat dit Konstance was) zag zijn treurigen gemaelin treurig aen. Doch, alle vrouwelijke eigenschap met mannelijke magt tegenstaende, verpijnde zich eindelijk, bewees zijn aerd, betrachte zijn schuldige plicht, en sprak aldus: O schoone, beleefde, wijze, droeve, en beklaeglijke maegd! 'T is wel waer dat uw' treffelijk ongeval, en zielroerende gebeden my bewogen hebben zoo wel tot innerlijke, als uitterlijke traenen; en lichtelijk (waer 't dat mijn gemoed het toeliet) my voorts vervoeren zouden tot vryscheldinge van uwen Bruidegom: maer, vermids 't goddelijke recht, in tegenwoordigheid van zoo moordaedigen doodslag, en zoo moedwilligen dievery, mijn teer geweeten aenstoot, is 't ook billijk dat ik het heilig recht gehoorzaem, en hy strafwaerdig sterf; derhalven troost u zelven in God, hy zal sterven: wendende hier meê zijn bedwongen oogen wederom weenende van 'er af, en ging met zijn gemaelin beide weemoedig weg. Majombe, ziende dat die aenslag mislukt was, en voorziende dat deeze onverwachte toeval mislijk afloopen wilde, moedigde zich zelven, en ving het uitterst' aen. Wat doetze dan? Zy wijst Pretioze van 'er af, en stapt den Drostin alleenig na. By haer komende verzoekt 'er ook alleenig te spreeken van iets, daer 'er dapper veel aen gelegen was, ja daer al 'er lustig leven aen hing. Giomara, dit vreemd dunkende, staet'er daetelijk te woord. Mit viel zy voor'er voeten neer, haer smeekende om vergiffenis van 't geen, daer in zy aen haer misdaen had, en riep niet dan genae! genae! Giomara, dit ziende, gebood 'er op te staen, en vraegde waer in zy aen haer misdaen had. Waer door zy oprees, en viel in deeze rede. Mevrou, zijt verzeekert dat ik, 't geen by my voorgenomen is u tegenwoordig t'openbaeren, heel

51a verversing (= ‘nieuwe toevoer’) krijgend van: herinnerd aan.

wel verbergen zou; of, niet willende verbergen, ten minsten gestaedig zoude aenhouden om genaê by u te verwerven, eer ik mijn overladen krop voor u uitschudde[52]: maer vast vertrouwende, ja by nae weetende dat zoo onuitspreekelijke blijdschap, waer meê ik u koom bezoeken, geenzins zonder dankbaerheid kan volvoert worden; zoo wil ik my vrypostig maeken, en vangen aen. Weet het dan Mevrou, dat ik, uw' onwaerdige slavin, d'oirsprong van al uw' betraende treurkreuken[53], dien gy in dartien jaeren herwaerts gezet hebt, doch nu haest geëffent zullen worden, zoo wel als gy geweten heb[53a]; ja d'oirsprong daer van zelf geweest ben. Want die beklemde dochter, wiens doorgaende ongeval u, en uw' lieve gemael zoo diep in 't hart taste, was uw eyge, eenige, en alwaerdige kind; 't geen ik zelf in 't jaer 1595, 's morgens t'elf uuren, op hemelvaerts dag, binnen Madril, opgenomen, en vervoert heb. En, tot een teiken dat ik in waerheid zy, zie daer het gewapend'[54] goud, beneffens eenige andre juweelen, daer 't meê verciert was; en dien ik (om of't te pas quam[55]) tot noch toe wel, en wijslijk bewaert heb. Giomara, dit naulix uithoorende, vliegt, zonder omgezicht, naer Pretioze toe; en, heur borst ontbloot hebbende, vond ontrent den slinken tepel een geboorteneep, en aen die zelfde zy' de twee leste voetteenen zonder scheidsel: waer aen zy, heur kind zeeker kennende, met wonderlijk gebaer om den hals viel, en, met zoo een moederlijke genegentheid, haer duizend mael kussende, aen 'er lippen besturf, en bleef een langen wijl stijf besturven aen 'er hals hangen. Don Ferdinando, op het gerucht toeschietende, en deezen blijden maer[56] ontfangende, bewees al wat een oprecht vaderlijk hart op zulken uur bewijzen kan; doch, van zoo grooten geluk bezocht, scheen noch evenwel bekommert. Pretioze, die bedrukte maegd, niet

52 eer ik mijn overladen krop voor u uitschudde: eer ik mijn hart voor U zou uitstorten.
53 treurkreuken: rimpels van verdriet,
53a heb, tekst: hebt.
54 gewapend': van het familiewapen voorzien.
55 om of't te pas quam: voor het geval dat het te pas kwam.
56 maer: mare, bericht.

weetende wat van deezen zaek was, vraegde wat het beduide. Men onderrichte haer dienstwillig; en zeide dat deeze heur eige vader en moeder waeren; dat zy geen Pretioze, maer Konstance heete; dat Majombe haer, omtrent twee jaeren oud wezende, opgenomen, vervoert, en tot dit leven gebragt had; en datze dit alles gelooven moest, vermids het waerachtig was, ja zoo waerachtig als God leeft. Waer op zy (elaes!) jammerlijk begon te schreien; en al nokkende[57] te betoonen wat bloedtrekking en zucht van eerlijke kinderen, inzonderheid van zulke kinderen, tot hun ouderen vermag. Waer ter weereld word ook de liefde beter en blijer geplaetst, als op de geknochte grond tusschen ouders en kinderen? En zoo dat waer is, hoe waer 't mogelijk datze hier niet uitmunten zou, daer 't magtige geval haer zoo vroomelijk bystaet? Konstance, nu gestilt zijnde, en ziende dat het geluk d'overhand, en de vreugd heur schoot en handen vol had, vraegde heur Vader (die, in zoo vrolijken zonneschijn, alleen nevelachtig scheen) wat oirzaek hy daer toe hadde. Waer op hy andwoorde, dat hy God niet genoeg bedanken kon voor zijn goedertieren genade; en dat hy boven maeten verblijd was om dat hy, door dien genade, zijn lief, en langverlooren kind gevonden had: maer dat hy ook zoo bedroeft als verblijd was, om dat zijn gevonden kind met zoo haetelijken landlooper, en vuigen Heiden ondertrout waer. Toen opende zy heur heusche mond, en sprak, met 'er Vaders verlof, eerbiedig deeze woorden: O Vader, hoe wonderbaerlijk, en al tot zijn eer, en onzer zaligheid, schikt God de zaeken deezer weereld! Gy ziet hem aen voor een heiden. Hy is een heiden, als ik een heidin was. Ik ben uw dochter; hy is de zoon van Don Philippo; en genaemt Don Ian. Gisteren avond zag ik hem d'eerste mael, en hy my ook. Dat ik alreê aen hem verlooft zy, (ik ben eerlijk) ai! duid dat geen lichtvaerdigheid toe, maer 't goddelijk bestier. Dat hy meê eerlijk, en in 't minnen op-

57 nokkende: snikkende.

recht zy, blijkt klaerlijk; alzoo hy, alle weereldsche staeten verlaetende, aengenomen heeft, in heidens gewaed, twee jaeren lang, met my onder dit gezelschap te doolen, zonder ooit van min, of mins tokkelingen te mogen kikken. Dit was gistren avond (als gezeit is) aengevangen; en juist koomt (God dank!) dit ongeluk, tot ons beider geluk, hier op. Wat aengaet de parlen, daer hy meê beschuldigt word, is baere valsheid, en louter doorsteeken werk; en de manslag, daer uit gesprooten, niet zonder groote rede geschiet. De dienaer sloeg hem verachtelijk tot zijn onschuld[58]; 't welk voor een edelman van zoo frissen jeugd, en trots gemoed, onverdraeglijk scheen. Wat belangt deezen Iuffer, diemen onder weeg' Gohanne noemde, laet ik[59], om eerbaerheids wil, in 'er wezen. Onderzoek vry naerstig 't geen ik gezeit heb. Ik ben oprecht, en doodvyandin van logentael; en al 't geen ik verhaelt heb is god en waer. Don Ferdinando, hier door van alle droefheid en bekommering' ontlast, liet hem daetelijk ontsluiten, losbinden, en in alle vryigheid vrymoedig te voorschijn koomen: 't geen daetelijk bestelt wierd. Don Ian, verlost, en van deeze tijding al zeeker gemaekt zijnde, quam vaerdig toeloopen, smeet de deekenen van zich af, en viel zijn te-moetloopende schoonvader, en schoonmoeder om den hals; die hem kussende blymoedig hunnen dochter overgaven, aen malkanderen trouden, en beide voor lieve kinderen, en eenige erfgenaemen ontfingen. Men zond daetlijk een post naer Don Philippo, vader van den Bruidegom; die, voorts daer op met zijn dochter overkoomende, en dit alles verstaen hebbende, even bly waeren. Alle droeve wolken, en benaeude dampen waren verdwenen. De vrienden van wederzijden wierden als opgenomen[60]. De hofgezinnen toonden zich daer in begrepen. De buurten[61] scheenen verblijd. De boeren trokken 't zich

58 tot zijn onschuld: terwijl hij onschuldig was.
59 laet ik (...) in 'er wezen: die laat ik voor wat ze is, daar spreek ik verder niet over.
60 opgenomen: vervoerd, verrukt.
61 buurten: omwonenden.

aen. Ia 't gansche land waegde[62] van zulken vreugd. Voorts wierd 'er, met die bruiloft, veel oneffenheids in 't landschap geslecht. De vervoering van Majombe vergeven. De kleinigheid van 't heidens rot verheerlijkt. De valsche betichting van Gohanne over 't hoofd gezien. De vrou van d'overledene gestilt. 'T onwettelijk vervolgen van de Rooroe onbestraft. En om datter, in zoo volmaekten blijdschap, immers geen droefheid zoude zijn, wierden de klokken alom getrokken. Betaemelijke dankbaerheiden bezorgt. Aelmossen uitgedeelt. En alle gevangenen, op belofte van beterschap, ontslagen; uitgezeit een, die zich grootelix vergrepen had tegens den kroon van Spangjen. En hier meê eindigde, op deezen dag, het vijftienjaerige leven van Konstance: welke dag de dag was heurer *geboorte, bekentwerding*, en *trouwing* te gelijk.

62 waegde: was in rep en roer. (zie p 83 noot 5, en p 372 noot 232a)

De Spaensche heidin.
Bly-spel.

Aen de verstandige liefhebbers.

Verstandige, en deshalven by my ontziglijke[1] *Liefhebbers: 't voegt niet onhebbelijk dat een oordeel te post loopt*[2], *als het vooroordeel daer af den weg eerst al kruipende gebaent heeft: daerom zeit Publius Syrus*[3] *heel wel*,

Grave est judicium, quod praejudicium non habet.

In duits gezeit,

Het is een zwaer oordeel, dat geen vooroordeel heeft.

Als of hy zeggen wilde dat het gevaerlijk is een oordeel te vellen van iets, daer geen voorgaende gelijkkenissen van zijn. VVelke voorgaende gelijkkenissen ik nu gelijk by[4] *het inwendig zoeken en doorzoeken, gronden en doorgronden, denken en doordenken van een zaek, eermen daer af het uitterlijke vonnis vel. Dit is den verstandigen eige, en het tegendeel ('t welk is haestig, onbedachtelijk, en derhalven qualijk oordeelen) den onverstandigen een aengebooren wezen. Dies wil ik die breinelooze hoofden verachtelijk, en zonder aenzien voorby loopen, en (als een oud, quastig, en weerdraedig hout, dat doch niet te beschaeven is, en nergens toe deugt als om op 't vuur te werpen, en spijkers uit te branden, om zulke onwaerdige, onweetende oordelaers hunnen tong vast te slaen) over 't hoofd zien, denkende met Horatius*,

Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret.

'T welk van deeze zin is,

Jaegt vry den quaeden aerd met vorken uit 'er nest;
Ze zit 'er strax[5] weer in, en guigelt[6] al 'er best.

Zoo dat 'er (volgens 't oude, en waere spreekwoord) geen zalf aen dat volk te strijken[7], *noch iets goeds immermeer van te verwachten is. Maer gy, (o verstandige lief-hebbers!) die uw' spijs kort, ook*

1 ontziglijk: eerbiedwekkend.
2 te post lopen: eig. per postpaard gaan, dus snel gaan.
3 Publilius (!) Syrus: librettodichter uit de tijd van Caesar, die een aantal spreuken naliet.
4 gelijk by: vergelijk met.
5 strax: dadelijk.
6 guigelt: lacht spottend.
7 er is geen zalf aan te strijken: het is niet te verbeteren.

niet al te kort kaut eer gyze inzwelgt: uw' achtbaere ontziglijkheid wil ik gebeden hebben met u allen een lichaem uit te maeken, en my een meester te verstrekken. VVie kan ik doch beter, en bequaemer tot mijn meester uitkiezen als een, die, uit veelen bestaende, het al weet? Niemand: en derhalven verzoek ik met aenhouden UL[8]*. Let vry op alle dingen dapper. Ziet doch geen faelen, hoe min zy zijn, door de vingeren. Bestraft, en onderwijst vrijmoedig uwen leerling; die zoodaenigen bestraffing, en onderwyzing, met gheen kleine dankbaerheid, aennemen, en, in alle naerstigheid beoeffenen zal. Maer of't gebeurde ('t welk den wysten wel ghebeurt is) dat uw verstand stil stond, en slaepen wilde; zoo bid ik laet uw' oordeel meê slaepen, en legtze t'zaemen te bed. Ai lieve, ziet toch niet zonder oogen! hoort toch niet zonder ooren! smaekt toch niet zonder tong! voelt toch niet zonder handen! of ruikt ook niet zonder harsenen! Maer wakker zijnde, en deeze vijf wel te werk gestelt hebbende, zoo beveel ik u ziet scherp; luistert nau; proeft lekker; tast diep; snoffelt door; en, dat gedaen hebbende, oordeelt dan met volmaekte byzinnigheid*[9]*, en zonder omzien*[10]*, over dit goedgunstig ABC van*

Uwen vriend, en dienstwilligen leerling
M' G' TENGNAGEL.

Het tooneel is 't Landschap van Murcia, 'tHof van Don Philippo, en het Slot van den Landdrost.

Het spel speelt in den bloeimaend. 'T begint, tegens den avond, omtrent ten zessen, en eindigt 's anderdags recht op den middag.

8 UL: Ulieden, U.
9 byzinnigheid: verstand (met alle zinnen ingeschakeld).
10 omzien: terughouding (cf. duits Rücksicht).

Rol der personagien.

Spreekende.

Pretioze, *recht genaemt* Konstance.
Majombe, *een Heidin*.
Francisco, *een Heiden*.
Don Jan, *bygenaemt* Andreas.
Jager.
Valkenier.
Jonge *van* Don Jan.
Don Philippo, *vader van* Don Jan.
Leonora, *dochter van* Don Philippo.
Kamerling *van* Don Philippo.
Jonge *van* Don Philippo.
Djego, *minnebode van* Gohanne.
Gohanne, *een adelijke juffer in Murcia*.
Windbreeker, | *drie boeren*.
Snoever, | *drie boeren*.
Manshart, | *drie boeren*.
Kapitein *van de* Rooroe.
Grabbel, *dienaer van de* Kapitein.
Giomara, *Drostin van Murcia, en moeder van* Konstance.
Karel, *kamerling van* Don Ferdinando.
Don Ferdinando, *Drost van Murcia, en vader van* Konstance.
Antonette, *weduwe van* Grabbel.

Zwijgende.

Het Heidens rot.
Het hofgezin, en naebuuren van Don Philippo.
Een deel boeren.
Het huisgezin van Gohanne.
Dienaeren van de Rooroe.

De Spaensche heidin. Bly-spel.
Het eerste bedryf.

Pretioze. Majombe. Francisco. 'T gevolg van Heidenen.

Bejaerde moeder: zeg, wat maekt ons doch genegen
Meer, dan het andre volk, de buitewegse wegen
Te vinden langs het veld, door bosch, op berg, in dal;
Dat ons nooit voordeel gaf, maer wees op 't ongeval;
Dat mijn benaeutheid dreigt, vermids de dappre dieren;
Die, brandende ten roof, hier wijd en zijd gaen zwieren;[6]
En, dol van honger, niet verlaten ongescheurt,
Schoon was 't een heilig lam, voor priesters uytgekeurt?
Hoe zou een felle leeuw in mijn gebeente woelen!
Hoe zou een vinnig zwijn zijn heete houwers koelen![10]
Hoe zou een graege wolf my rijten met zijn tand,
En slaen zijn klauwen in 't ellendig ingewand!
Och gaenwe hier van daen! de vryheid roept ons verder!

Majombe.

Mijn dochter heb geduld. Hoe menig eenzaem' herder
Dwaelt met onweerbaer vee, in 't allernaerste woud,
Van dat de rijke zon zijn schaemlen hut aenschout,
Tot dat de avondstar hem raed zijn witte vachten
Te stuuwen stalwaert aen, bewaert voor guure nachten,
Geen uur, geen dag, geen week, geen maend, maer jaren lang?

Pretioze.

Dien 't lukt, dien lukt het; maer dien 't mislukt valt het lang.

Majombe.

Daer 's geen mislukken aen. Schoon dat de vorst der leeuwen,
Hoe vreeslijk hy ook zy, met zijn vervaerlijk schreeuwen,

6 brandende ten: vurig verlangend naar.
10 houwers: slagtanden.

Den donder dreef te rug, en datter nimmer quam,
Te neus en oogen uit, als eenkel rook en vlam,
Waer voor 'er blixem neeg, en zoo ons quam t'ontmoeten,
Ik wed hy quispelstaert, en streelt uw tedre voeten.
Geen luipaerd droef van schijn, geen tyger fel van aerd,
Of die zou vriendlijk zijn, en deeze strax bedaert,
Zoo flux een zwimxel slechs, vol lieffelijk vermogen,[29]
Hun zeden overstrael, door opslag van uw oogen.
Daer is in 't wild gediert, dat zonder reden leeft,
Vaek meer bescheids, als in het dier dat reden heeft.

Pretioze.

Dat bleek aen Limon wel! wiens wondre schoonheids gaven,[33]
Door eigen vaders last, zijn in een heingst begraven;
Die op 't geknaegde been zoo kraftich was verhit,
Dat hy meer schuimen schoot als op 't vergulde bit.

Majombe.

Dat was verdiende straf. Gy moet uw groene jaeren
Met geen verwelkte tijd, uw eer met schand niet paeren;
Want zy was geil van aerd; en gy zijt kuisch. O neen!
De geilheid strafte haer; de kuischeid zal uw leên
Behoeden.

Pretioze.

Sloeg dan 't wild op schoon, noch kuischeid oogen?

Majombe.

Daer leeft Diane voor, die zal het niet gedogen.

29 zwimxel: blik, lonk (dimunitief van swing, swenk); Zoo flux: zodra.

33 Limon: ? Ik heb geen Leimoon of Limon, of (bij zetfout vanuit manuscript) Idmon kunnen vinden waarvan een dergelijk verhaal bekend is. Ook Ovidius' Metamorfosen, de bron waar Tengnagel vaak uit put, noemt hem niet.

Pretioze.
Dat zeit Actaeon niet, die van zijn eigen jagt,[43]
Verandert in een hart, wierd schendig omgebragt.

Majombe.
Dat wijt hy vry zijn oog, dat roekeloos liep dwaelen.

Pretioze.
Moest dan het gansche lijf den schuld voor 't oog betalen,
Dat noch onschuldig is, slechs schuldig word genoemt?
De Roomers wierden t'zaem om Sextus niet gedoemt,[48]
Toen hy Lukrees, het puik en kuisheid zelf van Rome,
Daer zy zoo lang voor streed, had met geweld ontnome.

Majombe.
'T schijnt dat de goddelijkheid zoo teer, en heilig is,
Dat zelf d'onnozelheid zich vaek daer aen vergis.

Pretioze.
'T moet zijn, om dat ik zie Eurydice verlaeten;[53]
Wiens gaeve zuiverheid in 't vlugten niet mogt baeten;
Wel baeten voor 'er eer, niet voor de bleeke dood;
Vermids 't vertreden kruid een koude slang ontschoot,
Die in 'er enkel beet, en zoog de blaeuwe aeren;
Dat heur besneeude ziel ter helle deede vaeren.

Majombe.
Die was gehuwt: Diane moeit zich met geen echt.

Pretioze.
Zoo gaet de maegde-eer dan boven 't vrouwe-recht.

Majombe.
Ook die 'er volgde was een van 'er broeders zoonen.

43 Actaeon: jonge jager, die toevallig Diana zag baden, en daarna door de godin in een hert veranderd werd omdat zij vreesde dat hij verder zou vertellen, dat hij haar naakt gezien had (Diana is ook de godin van de kuisheid, de maan). Actaeon werd door de jachthonden verscheurd.

48 De Roomers etc.: De Romeinen moesten toch ook niet collectief boeten voor (de misdaad van) Sextus (Tarquinius) toen hij Lucretia onteerde.

53 Eurydice: vrouw van Orpheus, die door Aristaeus belaagd werd, maar vluchtte. Bij haar vlucht trapte zij op een slang en stierf aan de verwonding.

Pretioze.
Hoe! straftze vreemden dan, en wilz' er bloed verschoonen?

Majombe.
'T schijnt ja: maer wie 'er viert, dien achtz' er bloedverwant.

Pretioze.
Waerom dan Hyas niet geboon een trouwer hand?[64]
Die vierde steets de jagt: maer neen! ze sloot' er ooren,
Zoo dra de leeuw hem greep, en wou geen smeeken hooren.

Majombe.
Om dat zijn vaders brein heur gang doorsnuffelt heeft.

Pretioze.
Dat raekt Adonis niet, de schoonste die 'er leeft:[68]
Wien Venus liefde droeg met wonderlijk behagen.
Hy minde meê de jagt, en was, voor dau voor dagen,
Met knechten op het veld, met honden zonder tal,
Op hoope dat Diaen daer vreugd uit rapen zal.

Majombe.
Wel! hoe verging 't hem dan?

Pretioze.
Laet dat Anemon tuigen,
Een bloem van purpre verw, hoe dat die hals moest buigen,
Wanneer het hortig zwijn zijn starcke houwers zet,
En sloopt den ganschen buik, en sleept de darmen met.

64 Hyas: held, die op de jacht door een ever of leeuw gedood werd. Zijn zuster, de Hyaden of Pleiaden, werden in sterren veranderd.

68 Adonis: jonge man, befaamd om zijn schoonheid, op wie Venus verliefd was. Hij werd door Apollo, die zich in een wild zwijn veranderd had, gedood. Een andere versie van het verhaal (die Ovidius geeft), luidt dat Adonis, tegen Venus' raad in, op jacht gaat, en daarbij door een ever gedood wordt. Zijn bloed wordt tot een bloem, Anemon, de anemoon. Deze versie volgt ook Tengnagel, gezien regel 73.

Zoo zou 't my meê vergaen. Het woud heeft geen gedachten.
Het kent Diane niet. Het weet niet van 'er magten:
En, durfd' ik zeggen, 'k zeid heur magten zijn te klein,
Om ons te hoeden voor het onmeewaerig brein
Van 't woedende gediert. Koom! schoon ze had vermogen
De kuisheid voor te staen, en geen geweld te doogen;
Zoo voegd' het ook heur magt, toen Daphne smeekend' riep,[83]
(Als Phoebus after haer, en zy voor Phoebus liep)
Peneus! vader! help! den grijzen man te helpen,
Die in zijn zetel lag van goud, en zilvre schelpen,
En zag zijn lieve kroost verandren in een boom;
Die metter schaduw speelt noch heden in zijn stroom,
Om dat' er droevig loof nooit dorren zal, of quijnen,
Zoo lang de geile zon zal op 'er bladren schijnen.
Was dat 'er groote magt? och gaenwe hier van daen!
Mijn hoop word hoopeloos! mijn vrees neemt vreeslijk aen!
De schrik verschriktme staeg! ik kan geen traenen weeren!

Majombe.
Zacht! Pretioze, zacht! hier zal ons niemand deeren.
Geef reden d'overhand. Steun op geen ydle schrik.
Vertrout gy 't haer niet toe; doet zy 't niet, zoo leef ik.
Ik zal mijn krachten dan doen blijken voor de goden;
Dien ik met dwang zal tot mijn groote daeden nooden,
En wenken hen beneên: en niemand zal 'er zijn,
Die niet terstond zijn wil zal werpen onder mijn'.
Ik zal den zon doen staen, en doen de maene nijgen
Met onderdaenigheid, ja voor mijn voeten zijgen.

83 Daphne: een bergnymf, door Apollo belaagd, wist met behulp van haar vader Peneus (er zijn andere versies hiervan) te ontkomen. Op de plaats waar zij stond, groeide een laurierstruik (of: zij veranderde in een laurier).

Wie zal my tegens zijn wanneer ik maer eens spreek?
En zoo 'k mijn gunst ontrok dees kristalijne beek;
Hy zou van stonden aen zijn spiegelglas verzaeken,
En niet dan vuilen slijk, in plaets van parlen, maeken;
Waer meê zoo meenig nimf heur vlugge vlechten çiert;
In wier gezwadder 't oog zijn ziel te grazen stiert.[108]
Hy zou van stonden aen zijn modderige stroomen
Omrukken tegens 't hoog; en troosten noch zijn zoomen
Met slijmerig gekus; en zeggen dit 's de mond,
Dien ik wel eer, bezaeit met duizend roozen, vond.
Dat zou 't geboomt' aenzien, dat bezig is in 't bloeien;
En ik niet hindren wil; maer zegenen het groeien,
Alleen om 't pluimgediert, dat op 'er telgen springt,
En al mijn wonderheên met hooge toonen zingt.
Laet dan een trotse leeuw zijn bakhuis eens opspeeren,
Ik zal zijn krullend' hair flux in een das verkeeren.[118]
Laet dan een borstlig zwijn zijn heete houwers biên,
Hy zal zich in een re terstond verandert zien.
Laet dan een oope wolf zijn kiezen laten schijnen,
Ik zal hem daetelijk doen in een lam verdwijnen.
Daer 's niet in 't groote rond, al waer 't het wreedste dier,[123]
Of 't word, wanneer ik wil, de allerzachtste pier.
'K heb alles in bedwang. De Hemel moet my luistren.
Ik blaes zijn fakkels uit. Ik doe de starren duistren.
Ik baer verandering. 'K ruk alles van zijn stee;
Zoo wel als Circes drank Ulyssis knaepen deê.
Als ik het al gebie, wie kan u dan bedroeven?

***Pretioze*.**
Och! beste moeder zwijg. Gy prangt mijn ziel met schroeven.

108 gezwadder: gezwier.
118 das: het knaagdier, niet de halsdoek. Betekenis van de hele zin: ik zal de leeuw met zijn krullende manen, onmiddellijk in een das veranderen.
123 niet: niets.

Majombe.
Ik zweer, benaude maegd, u niemand hindren kan,
Al quam de dondergod, vervorremt in een zwan.[132]

Pretioze.
Ai! toom uw' losse tong. Gy zult my eer vervaeren
Met zulke grouwelen, als brengen tot bedaeren.

Majombe.
Het zijn geen grouwelen.

Pretioze.
De wet zeit nochtans ja.

Majombe.
Het is een wetenschap.

Pretioze.
Ze koomt gods eer te nae.

Majombe.
Gods eer blijft ongequetst.

Pretioze.
Dat kan niet mooglijk wezen;
Want waer men dienst bekoomt, door heileloos belezen,
Van eenig helsch gespuis, of door vervloekt bezweer,
Daer krijgt de duivel lof, tot schennis van gods eer.

Majombe.
Mijn kind, 't gaet zoo niet toe. 'T zijn toegelaeten kunsten,
Dien ik, door goede dienst, doch meest uit loutre gunsten,
Kreeg van een godsgezél, een oud, een heilig man;
En dien uw jeugdig brein noch niet wel vatten kan.

Pretioze.
'T is waer, men kan het quaed met waen van goed bekleden:
Maer hy, die 't al doorziet, is met geen schijn te vreden.
Hy mint een zuiveren meer dan een vollen hand.
Dat tuigt ons Izraël; wiens zaed hy gansch verbant;

132 de dondergod: Jupiter, die zich om Leda te benaderen in een zwaan veranderde.

En van zijn aenschijn werpt; en stootz' in roovers handen;
En dringtze uit hun steên; en drijftz' in verre landen;
Daer hy hen leeuwen zend tot vreezelijke straf,
Om dat hun valsche hart week van zijn schepper af;
Om dat hun valsche hart, geneigt tot valsche goden,
Zijn waeren god verliet; die hen zoo bly quam nooden;
En, door zijn sterken hand, van slaverny bevrijt,
Bragt in 't gezegend' land, dat over langen tijd
Den vadren was belooft. Maer (laes!) wat dankbaerheden
Ontfing zijn goedigheid? moedwillig overtreden
Van zijn geboden, nijd, afgodery, en haet,
Ja lastring op zijn naem, dat 't al te boven gaet.
Ze gingen op 't geschrei. Ze dienden de planeeten.
Ze zochten meê hun heul aen weerelds wijsheids weten
Van schraele toveraers, waerzeggers, hels gedrogt:
Wier wetenschappen haest tot dwaesheid zijn gebrogt,
Wanneer gods toornig vuur viel op hun krachtloos roemen.
Ze wisten meê hun vuil met schijnsel te verbloemen:
Maer, lieve bestemoer, die hen geschapen had,
Die zag ook in het hart, dat in zijn schepsel zat.
Hy 's[a] eigenbaetig, sterk, en lijd niet dat wy menschen
Naer iemands gunst of hulp, als naer den zijnen wenschen;
Dien hy uit liefde schenkt, maer wil ook zijn geëert,
En niemand neffens hem.

[a] *Ialours*.

Majombe.

Dit blad dient omgekeert![172]
Dat 's mijn gevoelen meê. Hoop slechs op zijn genaden:
En, schoon wy zijn in 't bosch, betree zijn heilge paden;
Daer is geen twijffel aen, hy, die den jongeling
Verloste uit den kuil, en met zijn geest omving,
En Jonas hoeder was in 't midden van de baeren,
Zal uit meedogentheid uw' tedre jeugd bewaeren.

172 Dit blad dient omgekeert: dit onderwerp is afgedaan (eig. deze bladzijde moet omgeslagen worden.

Wie klopte immer aen, dien niet geopent werd.

Pretioze.
Dat 's voedsel voor mijn ziel. Dat sterkt mijn flaeuwe hert
Nu ben ik weer gerust; en niemand kan my hindren.
Zijt groote god gelooft! bescherm dijn lieve kindren!
Mijn ziele leeft in u. Volbreng uw' wil in my,
Op dat mijn wil, en uw', een zelve wille zy!
Majombe 't is genoeg. Wat mag 't gezelschap denken,
Dat wy dus eenzaem zijn?

Majombe.
My dunkt dat zy ons wenken.

Pretioze.
Kijk hoeze zijn verlaên met bloemtjens, en met kruid!

Majombe.
'T mag wel een voorspook zijn dat ons een frisse bruid
Eerlang opluiken zal.

Pretioze.
En wie zou dat doch wezen?

Majombe.
Wie? vraegt gy dat? gy.

Pretioze.
Had ik anders niet te vreezen?
'T schijnt dat gy met my deunt. Koom, gaenwe ginswaert aen.[192]
De avond rijst.

Majombe.
Zacht wat. Daer koomt Francisco gaen.
Wat of zijn boodschap is.

Francisco.
Majombe, 'k zou u vraegen
Of 't volk zich neer zal slaen.

Majombe.
Zeg ja, aen ginse haegen,
Daer is 't mooi luw, en hoog. Ons dreigt een vriendlijk weer.

192 deunt: Schertst.

Pretioze.
Als 't doet.

Majombe.
Gaet t'zaem voor uit, en strooit vast bladren neer

Pretioze.
Ai! daer 's de nachtegael.[197]

Majombe.
Die schijnt wil u geleien.
Hoort toch dat lieve beest! hoe kan 't uw schoonheid vleien!

Pretioze treed wat naer den nachtegael, en, haer aengesproken hebbende, gaet met Francisco voor uit.
Mijn zoete beest, hoe dus verblijd!
Ik weet gy nochtans droevig zijt.
Uw bekje baert genuchten,
Maer 't hartje droeve zuchten.
Uw hertje, dat veel zuchten baert,
Getuigt des Koninx wreeden aerd.
Uw bekje leert ons peinzen
Hoe dat het hof kan veinzen.
Het veinzen van het geile hof
Trapt menig bloemtjen in het stof:
Dat moetje zellef zeggen,
Al zweefje door de heggen.
Of leerje, met geveinsde schijn,
(Dat 's zeeker dubbel droevig zijn)
'T opmerken aen de vrouwen?
Ik zalje les onthouwen.

197 de nachtegael: in het volgende wordt gezinspeeld op het verhaal van Philomela. Deze werd door koning Tereus verleid, nadat hij haar voorgelogen had dat zijn vrouw (haar eigen zuster Procne) gestorven was. Hij had haar echter in het slavenkwartier opgesloten, en uit voorzorg haar tong uitgesneden. Procne doodde, door Philomela (die het bedrog ontdekte en hevig misbaar maakte) bevrijd, haar zoontje Itis, en gaf het vader Tereus te eten. Procne en Philomela werden in vogels veranderd, de eerste in een hop (die steeds Itis! Itis! riep), de ander in een nachtegaal.

Majombe.

Daer gaet het schoonste beeld, dat ooit het aerdrijk teelde.
Daer gaet de liefste maegd, die niemand ooit verveelde.[216]
Daer gaet de wijste ziel, die nooit 'er weergaê zag.
Daer gaet de rechte zon, waer uit de blijdste dag
Zijn heldre straelen trekt. Daer gaet de glimp der vroomen,
Die ieders min ontsteekt, en kan 'er eigen toomen.
Ga Pretioze! ga! ga goddelijke maegd,
Die vreugd op deugde bout, en schoonheid eerlijk draegt.
Laet zien, hoe lang is 't nu dat ik de spaensche steeden
Rondom bewandelde? 'T is nu omtrent geleden
Een rek van dartien jaer. Toen was ik te Madriel,
Daer ik my by geval een ruimen tijd verhiel
Om zeeker vrolik wicht, dat menigmael liep spelen
In rijkkelijk gewaed, doch rijker in juweelen;
Waer van het aertig kind door 't glinstren wierd gevleit.
Dit zag mijn gretig oog, en flux vol blijdschaps zeit
Het mijn bekoorlijk hart; dat dagen lag te loeren,[231]
Om 't kostelijke kind met listen te vervoeren:
Dat eindlijk zoo geviel; hoewel 't was veeltijds mis;
Ik dacht die haezen vangt staet dikwijls op den his.[234]
Ik stond meê op den his, terwijl mijn brakken dreven,[235]
En stieten 't haesjen op, dat op de vlakt' quam streven,
Daer ik het daetlijk ving, want 't was noch jong en teer;
En die 't beschermen zou was (leider!) al te veer,
En met een speelgenood zoo bezig in het praeten,
Dat zy 't onnozle dier had van 'er hand gelaten,
Dat voort wildweiigh liep, en naer my toe quam gaen,
Als of ik kennis waer. Ik greep het schielijk aen,
En stak het metter yl hier onder zulken deeken,
En ben van stonden aen ter poorten uit gestreeken,

216 verveelde: tot ergernis was.
231 bekoorlijk: gemakkelijk in verleiding te brengen.
234 op den his staen: op de loer liggen (eig. tijdens een drijfjacht).
235 brakken: jachthonden.

Niet zonder groote vrees; die my tot lopen dwong,
Meer dan een ruimen mijl, tot daer de zilvre sprong,[246]
Minerve toegewijd, met kristalijne straelen
D'olyven steets besproeit, die dus heur voedsel haelen.
Daer lag 't gezelschap neer gedoken in een schaeu,
Gedommelt in de slaep. Ik, die vermoeit, ja flaeu
Was door d'ontrouwe zon, en 't ademlooze draven,
Liep voort naer 't water toe om 't laffe hart te laven.
'T geruis wekt' ieder op. Zy wierden my gewaer,
En vlogen op my aen met wonderlijk gebaer.
Geen geeuwen vont 'er stee: maer ellek snelt te vraegen
Of 't luk, of ongeluk Majombe had gedragen.
Zy haekt', ik hijgde vast; doch, na een koelen dronk,[257]
Ontbloot ik het juweel, dat als de Hemel blonk,
Wanneer hy opgeciert zijn zuster zou gaen vryen.
En ieder schrikt', en scheen zich efter te verblyen,[260]
Om 't dartele gesteent met zedig goud gepaert;
Maer wenscht het kind te zijn by die het had gebaert.
Des sloeg ik daetlijk voor, men zou de edle steenen,
En wat tot ciersel dient het edle wicht ontleenen,
En zetten 't op een weg, daer 't ellek huisman vint;
Zoo helpt 't gerucht wel haest den moeder aen 'er kind.
Voort vraegtmen of dat wel, en voeglijk kan geschieden.
De mening andwoord ja; maer raed ons haest te vlieden
Naer eenig vremd gewest, dat ons gezelschap zal,
Met meerder veiligheid, behoên voor ongeval.
Mit was het schaep berooft van al het oogs vermaeken;
Met vodden opgepronkt, in plaets van goude laeken;
En op de tedre borst een briefje, dat ontleed
Wie dat de vader is, en hoe de moeder heet.
Dus lag 't onnozle schaep gewenteld in de sletten.[275]
Ik nam het op om zoo voor vondling uit te zetten.

246 sprong: bron.
257 haekt', d.i. haekten: drongen nieuwsgierig aan.
260 efter: vervolgens.
275 sletten: vodden.

Let op d'onnozelheid: ik had het (och!) vervoert,
En 't gaf my noch een kus; een kus die my beroerd';
Een kus die heftig was; en die mijn wreede zinnen
Tot minzaemheid verwon; en 't staele hart van binnen
In traenen smelten dee; ja die mijn ziel haest dwong,
Die naer de gulligheid schier uit 'er woonplaets sprong:
Een kus die heilig was, om dat mijn trots vermogen,
Waer op nooit trots vermogt, zich stelde tot meedogen.[283-284]
'K geloofde nimmermeer, toen zag ik dat geweld
Veel eer door vriendlijkheid, als krachten, word gevelt.
Ik leid' het schaep weer neer, versteken van de luister.
Beneffens lag 't cieraet, dat in het donkre duister,
Als duizend toortsen, blonk. Nu keek ik op 't juweel,
Dan op het lieve kind; nu op het hel gespeel
Van snelle diamant, dan weder op de lonken,[291]
Wier tintelende glans my al de starren schonken;
Nu op het blinkend goud, dan op het blindend' hair;
Nu op een blaeu turkois, dan op een blaeuwen aêr,
Die door het zuivre vel heur zwijmend blaeu liet vallen,
Gelijk een flaeuwe lucht door willige kristallen.
Ik zag aen d'eene zy, daer 't schittrend' tooisel lag,
Den nacht vol starren aen; aen d'andre zy den dag,
Gemijtert met een krans van duizend zonnestraelen.
Noch iets, dat godlijk was, scheen haer om 't lijf te dwalen,
Dat ik niet zeggen kan: dus hoe ik meerder keek,
Hoe 't rijkgeschapen wicht meer op mijn wensch geleek.
Dies nam ik het weer op, en eigend' ons te zaemen
Zoo lang het vlugten toe, tot dat wy alle quamen
In 't vrije Vrankrijk; daer Antonis groote zoon[305]

283-284 om dat mijn trots vermogen, Waer op nooit trots vermogt, zich stelde tot meedogen: omdat mijn fier gemoed, waar (andermans) fierheid nooit de overwinning op behaalde, tot medelijden neigde.

291 lonken: blikken (van het kind).

305 Antonis groote zoon: Hendrik IV van Frankrijk, zoon van Anton van Navarre. Deze koning gold in de eerste helft van de zeventiende eeuw in ons land als een model-vorst.

Den wijzen scepter zwaeit op zijn gewijde troon.
Daer smolt ik met het kind een tijd van dartien jaeren.[307]
Ik hoede 't als mijn ziel voor allerlei gevaeren.
'T wierd groot, maer groeide meest door deugd in schoonigheid;
Zoo dat de bloem van 't hof daer voor gedooken leit,[310]
Hoewelz' 'er weeldepruik beurt uit vergulde bladen,
En zou om aerdse spoed den Hemel wel versmaden:[312]
En dat is deeze maegd; wiens ongekreukte jeugd
Den ganschen weereld strekt een spiegel tot de deugd.
'K mag naer 'er toe gaen treên. Mijn loome leden haken,
In 't zuizen van 't geboomt, een zachten rust te smaeken.
De zon krijgt meê al vaek, en zweeft ter avonddisch.[317]
'T schijnt dat de rust het zout van al 't geschaepen is

307 smolt: bracht door.
310 gedooken leit: onder moet doen.
312 spoed: voorspoed, rijkdom.
317 vaek: slaap.

Het tweede bedrijf

Don Jan.

'T Vermaekelijxte kan ons altijd niet vermaeken.
Wat moet de zoete jagt al zuure beeten smaeken,
Eer dat de hoop en vrees door't vangen zijn verjaegt!
Nu wordmen van de kou, dan van de hit' geplaegt,
Dat vocht of droogte geeft: nu van de noorder buien,
Die hagel, wind, en stof doen stormen tegen 't zuien,
Op vreezelijk gedruis van donderende trom,
Dat bosschen beven doet, en schud de bergen om:
En diergelijke meer zijn jagers moeilijkheden.
Hier sta ik nu verzelt met zweeterige leden,
En van mijn volk gedwaelt. Maer zacht! wat hoor ik daer!
Mijn brakken slaen vast aen. De looper loopt gevaer,[330]
Indien de weilui slechs mijn keurelijke winden[331]
Wel hebben aengezet: of hy moest ruigte vinden,
Daer 't wel t'ontsteelen is, dat ik wel eerder zag;[333]
Want anders op de duurt geen haes 't ontleggen mag.
Hoor! hoor! daer gaet het aen! 'k mag onder deeze boomen
Zoo lang wat rusten, want zy zullen dit opkomen,
Indien hy bukken moet: maer 't is noch niet gedaen,
My dunkt ze drijven noch. O! gunstige Diaen,
Zeg uwen broeder doch dat hy 't zich niet moet belgen,[339]
Als ik zijn vriendelijk oog, hier onder deeze telgen,
Een ommezien ontschuil. Help god! 't geboomte leeft:
En 't leven van 't geboomt maekt dat mijn leven beeft.
Hoe nu! wat 's dit Don Jan! zal 't ruisschen van de takken
Uw hoog gestegen hart doen in uw zoolen zakken?
Hoe! zal uw trotse moed, onwinnelijk en jongk,

330 looper: haas.
331 keurelijke winden: uitgelezen windhonden.
333 ontsteelen: ontkomen.
339 uwen broeder: Apollo, de zon, broeder van Diana, de maan- en jachtgodin.

Die vaek, in 't oorlogs veld, gelijk een blixem blonk,
Nu sidderen van anxt door 't ritslen van de bladen?
Dat duld ik nimmermeer. Wie zal my kunnen schaden?
Geen god, al waer 't Jupijn, daer ellek god voor yst.
Zijn hoogheid daelt te laeg, wanneer mijn tooren rijst.
Hy weet het zellef wel. Hy koomt voor niet niet vryen
Dus daeglijx door zijn kind Diaen. Maer dat ter zyen.
'K moet zien wat dat hier schuilt. Daer ligt weer al de moed!
Wel hoe Don Jan! gy zijt van vroom, en edel bloed.
Uw' vader strekt ten hoov' een spiegel voor de grooten.
Uw' moeder was een rank uit ridders stam gesprooten.
Voldoe uw braef geslacht. Of meld het spaenschen aerd,
By blooden stout te zijn, by stouten weer vervaert?
Daer hoor ik weer geraes! 'k zou my wel elders wenschen!
Nae dat ik luistren kan, het is geluid van menschen.
'T is mogelijk een rei van harders, die hun zin
Verlusten met een dans, tot voedsel van de min;
Terwijl het vee, in tym en klaver, gaet te graezen.
Zal dan een harders vreugd een krijgsmans hart verbaezen?
'K zal op hen aen gaen treên ('t is langenoeg gedruilt)
Om zien wie dat het is, die zich in 't bosch verschuilt.
Och! 't is mijn jagtgoddin, van duivels dicht besloten.[367]
Heur oom, geloof ik, heeft Prozerpine verstooten;
Dat hy nu in de plaets 'er halve zuster zoekt.
O goden, duld het niet, dat dit gespuis, vervloekt,
Verbannen van het licht, dit lieve licht koom haelen!
Want zoo gy 't niet belet, heur broeder zal zijn straelen
Bezwalken door 't gezucht, en naer zijn zuster gaen:[373]
Dan is de weereld blind, berooft van zon en maen,
Die bei 'er oogen zijn. 'K moet noch wat naeder treden;

367 mijn jagtgoddin: Diana, dochter van Jupiter en Latona. Haar oom Pluto heeft Proserpina uit de onderwereld verstoten. Proserpina, dochter van Jupiter en Ceres, is dus een halfzuster van Diana.

373 Bezwalken: verduisteren.

Want waer de liefde woont word anxt noch vrees geleden;
En z' is my lief en waerd. Ik heb, door hulp van haer,
Zoo menigmael, in 't woud, het uitterste gevaer
Ontworstelt, als ik joeg op wolven en op beeren:
En dien het goed geschiet, moet ook het goed-doen leeren.
'K zal zien of haer mijn dienst ook ergens goed kan doen.
Maer hemel, wat ik zie! dit 's buiten mijn vermoên!
Het is een heidens rot van mannen en van vrouwen!
Men woelt 'er roozenhoên! men moet 'er bruiloft houwen![384]
Of 't zal een voorspook zijn van diergelijke feest.
En is 'er een getrouwt, zoo is het die geweest,
Die met 'er wit gewaed in 't midden zit te pronken.
'K wensch dat z'eens ommezag! daer zietze om! wat vonken,
Wat vlammen werpt 'er oog! laet het geen wonder zijn,
Dat ik 'er aenzag voor de dochter van Jupijn:
Zy is van hooger kracht. Kan ik 'er niet ontwimplen,[391]
Mijn aenschijn scheurt, en schrookt tot honderd duizend rimplen.[392]
Ik deis wat afterwaert, maer wil 'er niet ontvliên.
Ik moet 'er zuivre glans eens door de takken zien
Van zijdelinx, zoo zal 'er oog my minder schaden.
Zoo schaed de avondzon, die door de lindebladen
Heur schichten schiet voorby, op datze schamplend' raekt,
Wanneer een frisse maegd 'er lusten wat vermaekt,
In koele schaduw, met het puik der hovelingen.
Maer stil! ze neurit vast: dat word gemeenlijk zingen.

384 men woelt 'er roozenhoên: zij vlechten rozekransen (hetgeen in de zeventiende eeuwse herderspoëzie betekent: er moet een huwelijk gesloten worden).
391 ontwimplen: ontlopen, zich onttrekken.
392 schrookt: schroeit.

+

Pretioze, met een bloem in' er hand, zingt in het bosch.

O Rome, vol onredlijkheid!
Waer was 't verstand al heên geleit,
Toen gy, van 't eerloos goud gevleit,[403]
Zoo vuilen hoer schiep tot goddesse?
Schiep tot godés van zulken bloem,
Die door 'er geur en kleur den roem
Verdient, datmenze heilig noem,
En veel te waerdig voor princesse'?

O heilig bloemtje, mild van geur!
Dat wit, en purperrijke kleur
Doet in uw zalig aenzicht veur;
Twee verwen van geen klein bedenken.[412]
Het wit wijst op uw zuiverheên,
En leert my in 'er stappen treên:
Het purper op uw schaemt' ik meen,
Zoo 't knikken kon, het zou my wenken.

O wijze verwen, nimmer laf!
Al zag een mensch, van wieg tot graf,
Geen andren spiegel, en hy gaf
Zijn schepper lof met volle maeten:
Wat deed hy meer als schuld voldoen?
Voor my, ik koos dit ope groen,
Om hem te dienen met fatsoen,
En al dat Roomsche goud te haeten.

+ Cursiefregel boven het lied: De bloem van Pretioze is ws. een roos. Deze kan staan voor Venus, maar ook voor Aurora, de met witte en rode rozen behangen dageraad. Beiden hebben, zoals het lied zegt, ontelbare minnaars gehad. Van het lied zijn in de oorspr. uitgave twee melodieën gegeven.

403 van 't eerloos goud gevleit: niet duidelijk als zinspeling op Aurora of Venus,

412 Twee verwen van geen klein bedenken: Twee kleuren die rijk aan (symbolische) inhoud zijn.

***Don Jan*.**

Waer zoumen haers gelijk, 'k laet staen noch schooner, vinnen?
Die my van buiten trof, die treftme nu van binnen.
De blixem van 'er oog, die op mijn aenschijn viel,
Valt los door 't buitenst' heen, en blakert nu den ziel,
Dien zy geknevelt houd met zoo veel duizend banden,
Als om 'er godlijk hoofd gezielde vonken branden.
Och waer z'in mijn geweld, gelijk ik ben in haer!
'K zweer hemel, hel, noch dood ons scheurde van malkaer!
Holla! ik mis. Zou ik, zoo stout, zoo ongemeten,
Mijn vaders ouderdom, zijn stam, zijn staet vergeten,
En gaen tot zulken maegd? neen, neen! dat waer te straf.
Dat waer zijn grijzen baerd gestoten in het graf.
Gelijk zoekt zijns gelijk: ik gae naer mijns gelijkken.
De armen by malkaêr. De rijkken by de rijkken.
Vaer wel! ik ga van hier. Ik kan niet. Och! wat 's dit?
Heur schoonheid schijnt een slot, daer ik gekluistert zit.
Heur vryheid is mijn boei. Heur leven doet my sterven.
Ik sterf, en vlie den dood; en zal het dood-zijn derven,
Zoo lang 'er oog my voed. Dus goden, ik beken,
Dat ik, door uw bestier, dees' maegds gevangen ben.
Maer, als ik my bedenk, wie zou ook niet verlangen
Van zulken maegd te zijn een eeuwige gevangen?
'T is waer de weereld wijst mijn oog op 't onderscheid:
Maer waer een maegd de grond wel vast in deugden leit,
Mag daer de rijke jeugd geen gouden tooren bouwen?
'K zeg ja, zeit ieder neen: en 't zalme niet berouwen,
Ik hebme wel bedacht. Maer jongling, weet gy al
Of deugd 'er hart bezit? of zy u willen zal?
Of zy niet is verlooft? wel aen! ik zal 't beproeven.
En ofze waer verlooft aen iemand van die boeven:
Hy zal afstaen, of raekt wel lichtelijk aen kant;
Want waer de arend koomt, daer ruimt de krai het land.

Ik ga zoo naer 'er toe met hulpe van de goden.
O zoon van Jupiter, en aller goden bode![458]
Besnoei mijn tong te recht! maek toch 'er loomheid ras!
En paerze met gelaet, gelijk de uwe was,
Toen gy uw zuster ving in strikken van de weelde!
En gy godin, die toenmaels met uw' broeder teelde
Een zoon gelijk een rots, die niet vermurven wou,
Maer, by Salmacis vuur, verstijfde van de kou,
Ontdood dit sneeuwit beeld, zoo veer het is bevroozen!
En zooze liefde haet, of stuurs word door mijn koozen,
(Dat ik nau denken wil) zoo stel ons bei ten toon,[467]
Als eertijds stond de nimf met uw verstaelde zoon,
Die zich verzetten liet door schoonheid, noch gebede'!
Daer gaen de heem'len op, de dard', en ook de twede;[470]
Dat 's teiken van 'er gunst. Hier dient het op gewaegt.
De goden zijn met u!

De heidenen springen verbaest op, en komen veur op het tooneel.

Pretioze spreekt.
Mijn god bescherm uw' maegd!
Dit heb ik lang gespelt! waerwaert zal ik nu vlieden?

Don Jan.
Naer my, mijn hart; daer u zal min, en eer geschieden.

Majombe oprijzende.
Wie steurt mijn zachte slaep? wie maekt 'er zulk getier?
Wat hebt gy hier te doen?

458 zoon van Jupiter: Mercurius, die bij zijn zuster Venus een kind kreeg, Hermaphrodiet (een dubbelgeslachtelijk wezen). Venus maakte de riviergodin Salmacis verliefd op Hermaphrodiet, die echter niets van haar weten wilde. Terwijl hij zich in de rivier baadde, omklemde Salmacis hem, en bad de goden hen één te maken, hetgeen gebeurde.

467 ten toon stellen: eig. aan de kaak stellen, aan de publieke minachting overgeven, h. echter zeker: voor altijd samen laten staan.

470 Daer gaen de heem'len op: deze uitdrukking en wat er volgt, houdt verband met de Ptolemaeische opvattingen omtrent het heelal: de ruimte boven het uitspansel word onderscheiden in steeds heerlijker verdiepingen. De derde (tegenwoordig nog: zevende) hemel wordt vaak genoemd in verband met de liefde.

Don Jan.
Die maget trekt my hier.

Pretioze.
Majombe 't is niet waer! 'k heb van hem niet geweten!

Don Jan.
Uw schoonheid, schoonste beeld, waer van ik ben bezeten,
Die is het die my trekt.

Majombe.
Pak u hier flux van daen!

Francisco.
En dat ook niet te traeg, of koom ik aen het slaen!

Don Jan.
Ik bid u wacht noch wat! ik koom hier om geen slagen.

Francisco.
Licht raekj' een been aen twee![482]

Don Jan.
Zoo moetje my weg draegen.

Majombe.
Voort! voort! 't is lang genoeg! dit gaet vry buiten streek.

Don Jan.
Ai moeder laetme toe dat ik een woordjen spreek!

Majombe.
Spreek dan; en maek het kort; en wil gehoorzaem wezen.

Don Jan.
Wel. Let maer op mijn woord. O waerdste, wilt niet vreezen!
Ik koom niet tot uw schaê, om voordeel af te zien;
Maer om mijn trouwe min uw waerdigheid te biên,
Zoo gy my waerdig maek.

Majombe.
Dat is al ydel praeten.

Don Jan.
Och bestemoêr! ik meent.

482 Licht raekj' een been aen twee: dadelijk loop je nog een gebroken been op.

Majombe.
Dat mogtje nutter laeten.

Francisco.
Hy drijft de spot met ons. Wel dit koomt zeeker schoon!

Don Jan.
Wen ik geen waerheid spreek, zoo wensch ik dat de gôôn
Mijn naem uit 's levens boek, door ongenade, wissen,
En smijten dan de ziel in naere duisternissen,
Daer logentael, tot schrik van ellek, ligt en steent!

Pretioze.
O god, vergeef het hem, indien 't zijn hart niet meent!

Don Jan.
Ik meen al 't geen ik zeg, al luid mijn eed vry vinnig.
'T gemoed, dat deftig is, is nimmer dubbelzinnig.[498]

Pretioze.
Een voerman mijd het spoor, wanneer 't de weg gebiet.

Don Jan.
Dat ik dat meê zou doen, mijn liefde duld het niet.
Bedroef mijn hart niet meer, dat pijnlijk ligt bedoven![501]

Pretioze.
Waer pijn of droefheid is, daer moetmen niet geloven.

Don Jan.
Mijn droefheid rijst uit u. Gy doet de pijn my aen.

Pretioze.
Wat raed om dan de pijn, en droefheid weer t' ontgaen?

Don Jan.
Dat gy my weer genees, die my zoo krachtig wonde.

Pretioze.
Dat zou ik gaeren doen: ik deed' 't, indien ik konde.

Don Jan.
Zalf my met liefde slechs, die my met schoonheid sloeg,
En draeg het lichaem heên, daer gy de zinnen droeg!

498 deftig: verstandig, bezadigd.
501 bedoven: bedekt, bedolven, dus: onder een zware last.

Majombe.
Mijn heer, 't is schand. Z' is jong, en weet van min noch banden.

Don Jan.
'T is eere voor de jeugd, voor oude luiden schande.

Majombe.
Gy maekt my dat ik lach.

Pretioze.
Maer my van schaemte rood.

Don Jan andwoortze beide.
Wanneer een oud wijf lacht zoo kitteltze de dood.
En gy, waer liefde woont, sluit zulken schaemt' daer buiten.

Pretioze.
Zoo moest ik met de schaemt' mijn eer ook buiten sluiten.
Waer die is, daer is deez', zy zijn altoos een paer.

Don Jan.
Dat wenscht mijn lijf en ziel dat ik met u ook waer.

Francisco.
Wat koost de slokker al? of is de vriend niet schrander?[517]

Don Jan.
De wijsheid en de min gaen zelden met malkander:
Gy vraegt met goed verstand.

Majombe.
Houd gy dien snater staen!

Don Jan.
Ai laet hem vry wat toe! ik trek het my niet aen.
Ik wil, om deezen maegd, u aller smaed wel draegen,
En goed, en bloed, ja ziel, tot heur behouding, wagen;
En eisch geen loon daer voor, als datze weerliefd toont.

Majombe.
Hoe! kanze liefde biên, in wien geen liefde woont?

Don Jan.
Vraeg haer dat eens, ik wed ze zal u beter leeren.

517 koost: praat, kletst; niet schrander: niet goed wijs.

Pretioze.
Dien liefde, dien ik draeg, draeg ik mijn god ter eeren.

Don Jan.
Dien liefde draeg ik meê, dus voegen wy te zaem;[527]
Want waer 'er twee, door liefd', vergaert zijn in zijn naem,
Daer is zijn liefde meê, en zet zich zelf in 't midden.
'K bid wederstreef my niet! omhels mijn vriendlijk bidden!

Majombe.
Zijn rede is geciert met degelijke schijn.

Pretioze.
De allerschoonste tong kleed vaek het vuilst' venijn.

Don Jan.
Hoe zou mijn rein gemoed aen die besmetheid raeken?

Pretioze.
Een naulix zichtbaer hair kan wel een schaduw maeken.

Don Jan.
Zoo! zoo! beproefme vry! 't is spijze voor mijn hoop.

Pretioze.
Och neen! dat doe ik niet; 't en zy g' u veilt te koop?

Don Jan.
Te koop, my Engel? neen. Waer toe zou dat behoeven?
Ik schenk my zelven u.

Pretioze.
Dan moest ik nauwer proeven;
Want dat men wech geeft, vriend, is dikwijls niet veel waerd.

Don Jan.
Of waent gy dat ik ben van diergelijken aerd?
O neen! ik ben oprecht; en haet bedrog en liegen.

Pretioze.
Het schenden van een maegd acht menig geen bedriegen.
Men ziet het dagelix: maer wee hen, die het doen!

527 voegen wy te zaem: passen wij bij elkaar.

Don Jan.
Gy hoort mijn zeggen slechs, maer wistge mijn vermoên,
Gy zoud met zulken woord dit vroom gemoed niet krenken.

Pretioze.
De schelle nachtegael doet my noch meerder denken,[546]
Die flus, hier in 't geboomt, geveinsdelijk heur leed,
En 's koninx wreedheid zong, dat gy misschien wel weet.

Don Jan
Ik weet het wel; en noem 't een godvergeten boosheid.

Pretioze.
De doenders schelden 't quaed, dat is hun grootste loosheid.

Don Jan.
Ai quelme doch zoo niet! ik bid, verzacht mijn pijn!

Pretioze.
Indien 't mijn eer toeliet, ik zou beweeglijk zijn.[552]

Don Jan.
Uw eer zit op het spits van mijn gepeins te blaeken.[553]

Pretioze.
Dat 's niet genoeg: men moet het veelen paslijk maeken.[554]

Don Jan.
Dat 's u niet mogelijk, die zonder luister leeft.

Pretioze.
Nooit was de eer bedekt, die licht in duister geeft.

Don Jan.
Dat licht licht allerlichst in 't licht van princen hoven.
Mijn hof is princelijk. Gy zult het zellef loven.

Pretioze.
Gy word ook meer benijd, als een die sober leeft.

546 De schelle nachtegael: Philomeel, zie noot bij regel 197.
552 beweeglijk: te bewegen, te ontroeren.
553 Uw eer zit op het spits van mijn gepeins te blaeken: Ik denk vóór alles aan Uw eer.
554 paslijk maeken: waarde doen hebben.

Don Jan.
Het is een slechte staet, die geen benijders heeft
Gy zult verheven zijn, en voor benijders veilig.

Pretioze.
Maer zelden zoo gerust, en nummermeer zoo heilig.

Don Jan.
In 't arme leven speelt de dood 'er treurig spel.

Pretioze.
De rijkdom is de dood, het hof de mond van d'hel.

Don Jan.
Dat's voor de quaeden, maer een hemel voor de vroomen;
Waer in mijn engel zal als een godinne komen,
Bewelkoomt, en bevriend van menig aersche god;
Die met begeerte zal ten dienst staen heur gebod:
Dus zal 'er hoogheid zijn van ellek aengebeden.

Pretioze.
Ik tracht naer hoogheid niet. Ik ben heel wel te vreden,
Bevriend met mijn gemoed: als ik dat werp ter neer,[571]
Bekoom ik rijker buit, als eenig prins of heer,
Die land en steden dwong, of voorstond met den degen.

Don Jan.
Kan dan het mild geluk uw schoonheid niet bewegen?

Pretioze.
'T is waer 't geluk is mild, maer vol lichtvaerdigheid.

Don Jan.
Dien, die 't wat strookt, is gunstig om zijn aerdigheid.[576]

Pretioze.
Heur gunst geeft al te leen. 'T geleende blijft 'er eige.[577]
Van vooren lacht z'ons toe. Van aftren koomtz'ons dreige'.
Ze maekt ons zwaer van goud, op dat de droeve val,
Wanneerz' ons vallen laet, te wisser treffen zal.

571 werp terneer: in de schaal werp.
576 Dien, die 't wat strookt, is gunstig om zijn aerdigheid: Wie het geluk wat tegemoet komt, die is zij welgezind om zijn vriendelijk gedrag.
577 geeft al te leen: is ongestadig (nl. geeft alles wat zij geeft alleen maar te leen).

Don Jan.
Laet dan mijn sterke beê tot uw beweging dringen!

Pretioze.
Noemt gy dit noch een beê? ai! noem het beter dwingen.

Don Jan.
De min verhoort geen dwang. Zy luister naer de min.
Maer gy viert my den toom, en kortz' u zelven in.
Gy spant u al te kort. Het breekt uw lieve leven.

Pretioze.
Een boog door 't spannen breekt, een maegd door bot te geven.[586]

Don Jan.
Een maegd blijft reine maegd, wanneer de reine trou
Twee reine zielen paert, en schepze man en vrou.
De hemel kan 't u niet, gelijk ik zal, betaelen.

Pretioze.
Gy stelt uw zang te hoog. De waerheid zal 't niet haelen.
Daer volgt te weinig na. Beloften van 't gevry
Zijn meest al mank, of lam.

Don Jan.
Wel aen. Zoo wensch ik my

Pretioze.
Ik bid u vloek toch niet! het zal u gansch niet baeten,
Maer lichtlijk hinder zijn.

Don Jan.
Mijn hart! ik zal 't dan laten:
Maer neem ook in de plaets met uw sneeuwitte hand,
Tot ons verbintenis, deez' heilge diamant;
Wiens vaste zuiverheid moet voor mijn trouheid strijken.
Wat deist gy afterwaert? doet liefde liefde wijken?
Tre toe! aenvaerd mijn trou, die u toelacht in 't goud![599]

Pretioze.
Ik ben mijn vrydom quijt, zoo dra ik ben getrouwt.

586 bot te geven: aan haar gevoelens toe te geven.
599 trou: pand van trouwbelofte.

Don Jan.
Hoe! quijt, mijn engel? neen! uw vrydom zal vermeeren,
Vermids mijn vrydom zal tot uwen vrydom keeren.
Hoe staetg', en twantelt dus? daer! daer! ai neem het aen![603]

Pretioze.
Van 't geen maer eens geschiet moetmen zich lang beraên.
Die langzaemheid wint tijd. Gy zoud u meê beraden.

Don Jan.
Dat heb ik al gedaen; en vind my, zonder schaden,
Gewentelt in 't geluk, dat my de Hemel schenkt.

Pretioze.
Peins wat uw tong al spreekt, niet wat uw hart al denkt.

Don Jan.
Ik denk al 't geen ik spreek. Mijn tong zal zich wel wachten
Te treden buiten 't spoor van heilige gedachten.
'K wensch dat gy zeeker waert van mijn stantvastigheid.
Neem proef, zoo 't mooglijk is; uw dienaer staet bereit.

Majombe.
Wat zegtze? toef. Ik heb haer iets alleen te spreeken.

Don Jan.
Och! ga slechs heen. God dank! dit schijnt een gunstig teeken.
Ik word als opgevoert. O goddelijke geest![615]
Gy zijt zoo vaek de tong van uwen knecht geweest,
Weest nu zijn voorspraek doch, en opent hem heur zinnen!
Daer koomtze wederom. Heur aenschijn tuyght het minnen.
Mijn hert!

Pretioze.
Mijn heer!

Majombe.
De proef, is u dat wel bewust?

603 twantelt: weifelt.
615 opgevoert: lett. in de lucht getild.

Don Jan.
Zou 't niet! z' aenvaerd mijn trouw, en doe vry wat 'er lust.

Pretioze.
Wel aen. Ik ben te vreên; en neem hier op uw' reden,
En trougift dankbaer aen: maer wil niet eer mijn leden
Opoffren aen de min, voor dat ons trouverbond,
Door 't proefstuk van mijn lief, rust op een trouwe grond.
Dit werd uw proef: *Gy zult uw hof, en hoofsche staeten*,
En wat aen 't hof meer hangt, twee jaeren lang verlaten,
En doolen met dit volk, als hoeder van mijn eer;
Die, na verloop dies tijds, zich voegt nae uw begeer.

Don Jan.
Mijn ziel ik sterf terwijl. Die tijd kan niet omraeken.

Pretioze.
Neen, neen! het lijd geen last. Hy moet den dop eerst kraeken,
Wie 't pitjen eeten wil. Maer wie of daer zoo raest!

Don Jan.
Mijn jagers lief. Blijf staen. Hou moed. Word niet verbaest.[632]
Ik ga, en brengt hen t'huis. Verschuil hier zonder vreezen.
'K zal eer een uur verloop hier wed'rom by u wezen,
Bereit om met mijn Zelf te vlieden waerze vlied.
Mijn lichaem was onnut, indien 't zijn ziel verliet.

De Iagers. Don Ian.
Zie daer! daer is mijn heer! hy koomt ons naeder treden.
Mijn dunkt hy schud zijn hoofd. Hy schijnt niet wel te vreden.

Don Jan.
Wel! mag 't u beuren? zeg! gy brengt het noch al aen![639]

Jager.
Mijn heer wy hischten zoo.

632 verbaest: bang.
639 gy brengt het aen!: jullie maakt het bont!

***Don Jan*.**
Hoe is 't 'er meê vergaen?
My dunkt ik heb 't gehoort. Hebt gy het wild gevangen?

***Jager*.**
Zoo wijd mijn heer kan zien, ginsch daer die bergen hangen,[642]
Stond d'haes in 't wagespoor. Wy bragten metter vlugt
De brakken op de voet. Ze kregen daetlijk lucht,
En yverden 'er best, tot datz' aen 't leger quaemen,
Daer hy zich veilig docht. Zoo draeze hem vernamen,
Vernam de haes 'er mee, en raekte schielijk roer,[647]
En koos het vlakke veld. Ai! hoor eens hoemen voer.
Hy streek, drong by ons heên, de winden onder d'oogen;[649]
Die daetlijk uit den strik, niet anders ofze vlogen,[650]
Den vlugter stakken na. Zy hadden altezaem[651]
Eerlang hem ingehaelt. Hy moest 'er raem op raem[652]
Afwerpen tegens dank; en kampte niet om 't leven,
Maer om 't verlangen slechs. Nu scheen hy 't gansch te geven,
Vermids hy was benart; dan nam hy weer een schoot:[655]
Dus worstelden een wijl het leven, en de dood.
Wy stonden op 't gebergt, en zagen in de dallen
Hoe dat de redder hem, die voorliep, in kon vallen
Als een gezwinde schim; en hapt' elk oogenblik,
En won op 't lest de wol. Dat gaf de voorst' een schrik,[660]

642 Zoo wijd etc.: de jacht die in het volgende beschreven wordt is de zgn. lange jacht. De haas wordt door drijvers of door brakken opgejaagd en tenslotte door windhonden gevangen. Een apart afgerichte windhond, de beschutter (bij Tengnagel: redder) moet er voor zorgen dat de prooi niet verscheurd wordt maar liefst levend bij de jager gebracht wordt. hangen: oprijzen.
647 roer raken: het leger verlaten, in beweging raken.
649 streek: liep in zigzaglijn; drong bij: vlak langs; de winden: de windhonden (die op zicht jagen en niet op reuk).
650 strik: de windhonden worden door de jager aan een lus gehouden totdat de haas in zicht is.
651 stakken na, van nasteken: achterna gaan.
652 Hy moest 'er raem op raem/Afwerpen: Hij moest het ene na het andere (ontsnappings)plan opgeven.
655 schoot: sprong naar voren.
660 wol: haar (jagersterm).

Die hem meer snelheids bragt. Ons docht wy hadden 't ende;
Maer neen! de looper lei zijn lepels in de lende',[662]
En streek hem uit 't gezicht. De hond stond als verbaest.
Geen zwaluw scheert zoo voort, wanneer de sparwer aest.
'K weet Mithridatis is nooit vreemder wedervaeren;
Hoewel hem dak noch dek besloeg in zeven jaeren,
Op 't veld, of in een stad, by duister, of by dag,
Maer was altoos ter jagt: noch Arethuza zag[668]
Geen loop als deeze was. 'K had moed hem noch te vangen,[669]
Zoo 't niet te spade was: doch heeft mijn Heer verlangen,
'T verzoeken is ons 't naest.[671]

Don Jan.
Ik jaeg een ander dier.

Jager.
Wat zeit mijn Heer?

Don Jan.
'K zeg niet. 'K vraeg naer den Valkenier.

Jager.
Die is op ginsche kamp; daer hoord' hy 't veldhoen schreien.[673]
Het garen is gestelt. Hy koert tot datze weien;[674]
En meent de kudde t'zaem te drijven in de zak.
Zy zijn noch niet verschild. Daer zijn 'er veel, en mak.[676]
Hy heeftze vaek gezien.

Don Jan.
Waer is mijn jong gebleven?

662 looper: haas (jagersterm); lepels: oren (jagersterm).
668 Arethuza: griekse stroomgodin.
669 moed: vertrouwen, hoop.
671 'T verzoeken is ons 't naest: Wij willen niets zo graag als het proberen.
673 Die is etc.: Nu volgt de beschrijving van de vangst van veldhoenderen (patrijs, fazant, kwartel en berkhoen). Er zijn veel methoden om deze dieren te vangen, met allerlei soorten netten. kamp: veld (bij patrijzenjacht meestal een stoppelveld, zoals hier).
674 het garen is gestelt: de netten zijn uitgezet; koert: blaast op het lokfluitje; weien: voedsel zoeken.
676 verschild: getekend (voordat het verenpak de voor het ras kenmerkende tekening vertoont, blijven de vogels bijeen).

Jager.
Dien zonden wy naer huis de valken aes te geven.

Don Jan.
'T is wel. Koom, gaenwe meê. Mijn lust is al gerieft.[679]
Het veld geeft geen meer lucht.[680]

Iager.
Alzoo 't mijn Heer
gelieft. *Binnen*

Valkenier.
Ik had zoo dra den zak, en vleugels niet gesteken,[681]
Of moest met ongeduld de netten weer opbreeken.
'T hoen rees wel daetelijk. Wat was 't? ze kenden 't schild.[683]
Ik meen het was heel mak; maer neen, het was zoo wild,
Daer was geen drijven aen. 'T ging op'er wieken strijken,
Zoo veer ik oogen kon, en lietme na staen kijkken.
Nu sukkel ik naer huys. 'T steekgaeren liet ik staen.
Die zich acht vry te zijn, is dikwijls eerst gevaên.
Mijn Heer is al voor uit; ik speur 't aen deeze voeten.

Ionge van Don Jan.
Dit wil ook zeeker zijn, dat wy malkaer ontmoeten.
Maer 'k bid u, zegme doch, mijn Heer schijnt heel ontstelt,
Wat is 'er gaens?

Valkenier.
'K weet niet. 'K heb gins op 't stoppelveld
Alleen geweest, en ben allang van hem gescheiden.

Jonge.
Hebt gy wat opgedaen?

Valkenier.
Het hoen zocht niet te weiden.

679 Mijn lust is al gerieft: ik heb geen zin meer.
680 Het veld geeft geen meer lucht: 1) De brakken kunnen het wild niet meer ruiken (lucht = geur), 2) (minder ws.) Het is te donker (lucht = licht).
681 zak en vleugels steken: het grote middennet en de zijnetten uitzetten.
683 rees: vloog op; schild: het raam met de afbeelding van een veldhoen, waarmee de dieren genaderd worden, en naar de netten toe gedreven.

De zon was onder, en dan koomt het schild te laet.

Jonge.
'T is ons ook heel mislukt.

Valkenier.
Hy 's mooglijk daerom quaed.

Jonge.
Het is dan zoo het is, ik zag nooit zulk misnoegen.

Valkenier.
Koom gaenwe t'huis. 'K ben moe. Het zal zich zelf wel voegen.

Don Ian.
Melanion, van min afkeerig, en 'er vlaegen,[699]
Had aen de jagt alleen zijn zoete jeugd gedraegen.
Hippolytus deed 't ook: dan deeze was bevreest:[701]
Maer had zijn vaders wijf van die gestalt geweest,
Als is mijn mingenood, de voedster van mijn leven,
Hy had zijn vruchtb're tijd aen pees, noch pijl gegeven;
Of moest gevoeleloos geschapen zijn alreê,
Gelijk de hardste klip in onze spaense zee.
Hoe! Tithons bruid ging wel heur gryzaerds bed versmaden,[707]
En paerd' er safferaen met frisse lauwrebladen
Van Titan, de den zweep der dart'le dagen zwengt:[709]
Voor wien zy 't hek opsluit. Eens had z' 'er pruik gezengt
Aen 't vuur van Cephalus, die bezig was met jagen.
Zy schonk hem jagers tuig, op datz' hem mogt behagen,

699 Melanion: deze, echtgenoot van de snelle Atalanta, werd door Jupiter in een leeuw veranderd, omdat hij met haar paarde in het heiligdom van de god.
701 Hippolytus: zoon van Theseus, die door diens jonge vrouw Phaedra belaagd werd, maar niet op haar avances inging.
707 Tithons bruid: Aurora, de in saffraankleurige kleren gehulde, die gehuwd was met Tithonus, voor wie zij wel de onsterfelijkheid maar niet de eeuwige jeugd had afgesmeekt. Zij had ook een verhouding met Apollo (‘Titan’), die met een laurierkrans getooid was. Aurora opent iedere dag de poorten voor Apollo, de zon, die dus ‘de zweep der dart'le dagen zwengt’. Aurora was bovendien verliefd op Cephalus, die met Procris getrouwd was. Deze liep uit jalouzie eens in vermomming haar man achterna, en werd toen door zijn pijlen gedood.
709 de: die.

Die haer behaeglijk was. My heugt noch hoe zijn vrou
Hem naging in het woud, om datz' eens weeten wou
Of hy 'er weerliefd' bood. Heeft zelf Diane mede,
Mijn kuische jagtgoddin, geen minnekoorts gelede',
Toen zy Endymion had in de slaep gesust,[717]
Op 't spits van Latmius, daerz' hem noch daeglix kust,
Die, wakker wezende, haer lichtlijk zou ontslippen?
Zy is my vaek ontmoet, dat ik wel aen 'er lippen
Kon zien hoe datz' 'er brand met kusjens had geslist:[721]
Ze zag ook wel aen my dat ik 'er handel wist;
En heeft, om dat ik niet zou aen 'er nimfen klappen,
My op den jongsten jagt doen zulken buit betrappen,
Daer ik mijn glans uit trek, als zy uit febus schijn:
Waer voor ik eindeloos heur gunst zal dankbaer zijn.
Waer of mijn zon zich schuilt? ze zou hier immers draelen,
Tot dat ik wederquam. Z' is hier ontrent; heur straelen
Beflonkeren mijn oog. Waer mart gy? koom toch aen!
Daer koomt mijn leven zelf! ik mag het scheppen gaen.[730]

Don Ian. Majombe.
Pretioze. Francisco.
't Gevolg van Heidenen.
Mijn ziel! ik vlugt tot u, en heb het al begeven.[731]

Majombe.
Zijt gy dan wel getroost om ongeveinst te leven
Met dit verachte volk, dat staeg naer vrede wend,
En afkeer heeft van twist, die waere liefde schent,
Waer in wy zijn van zin te leven, en te sterven?

Don Jan.
Daer twijffel doch niet aen! het licht zal eer bederven
Het wezen van den dag, het duister van den nacht,

717 Endymion: zoon van Jupiter en de nymf Calyce, die in een grot van de berg Latmus lag te slapen, en in zijn slaap door Diana (de maan) gekust werd, waardoor hij niet meer ontwaakte en nooit ouder werd.
721 geslist: geblust.
730 scheppen: putten.
731 heb het al begeven: heb alles in de steek gelaten.

Dan ik den minsten geur der wetten, dien gy acht,
Verstikken zal door stank van reukelooze zeden.[739]
Ik koom hier niet, door dwang, tot uw gezelschap treden,
Daer in ik my begeef, maer met begeerlijkheid,
En heb, al eer ik quam, uw wet my aengezeit.

Majombe.
Gaf gy u zelf dien wet, zoo leefze met vernoegen.

Don Jan.
Ik zal my naer den tijd heel onberisp'lijk voegen.

Majombe.
Wie zich naer deezen voegt, leeft eerlijk, en bequaem,
En dient een deftig Heer.

Don Jan.
Hy is my aengenaem.
Ik zal hem ook door dienst, dat zweer ik, zoo gevallen,
Dat hy my gunstig zy, trots iemand van u allen;[748]
Hy dien dan hoe hy wil, of zoo hy is gewoon.

Majombe.
Daer op neem ik u aen, en noem u voorts mijn zoon.

Don Jan.
Ik u mijn moeder, u mijn zusters, u mijn broeder,
Maer u mijn eigen zelf.

Pretioze.
Ik u, naest god, mijn hoeder;
Dien ik meê hoeden zal zoo lang dit lichaem waekt.
Maer, 'k bid u, zeg my eens, hoe hebt gy 't t'huis gemaekt?

Don Jan.
Niet al te wel![755]

Pretioze.
Hoe dat?

Don Jan.
Och was 't doch wel besteken!

739 reukeloos: roekeloos, lichtzinnig.
748 trots: niet minder dan.
755 besteken: geregeld.

Pretioze.
Hoe na zijt gy gevlugt, ook zonder eenig teeken[756]
Van uw vertrek?

Don Jan.
Holla! dat waer beloo te stout!
Ik laet een vader t'huis, die suf is, week, en oud;
En die mijn moeder (laes!) noch onlanx moest behoeven.[759]
Zou ik dien ouden man zoo achteloos bedroeven?
Neen zeeker! 'k ben zijn kind. Hy heeft my opgevoed;
'T is billijk dat ik hem ook als een zoon ontmoet:
Hy gaf my menigmael zijn vaderlijke zegen.

Pretioze.
Uw kinderlijke plicht doet dit gemoed bewegen.
Hoe was 't u mogelijk dat gy hem noch begaf?[765]

Don Jan.
De liefde tot mijn lief die trokme van hem af.

Pretioze.
Zijt gy een enig kind?

Don Jan.
Behalven noch een zuster,
Die meê by vader woont: dat zet mijn hart geruster,
Als 't anders wezen zou, wanneer het zulx niet dacht.[769]

Pretioze
Hoe na hebt gy, door haer, 't voornemen dus volbragt?

Don Jan.
Zy weten 't geen van bei: maer 'k heb een brief geschreven,
Wiens inhoud mijn vertrek wel zal te kennen geven;
Dien zy dra vinden zal, wanneerze slaepen gaet:
Dat 's nu omtrent de tijd; nadien de zon, verzaed
Van al dit aerds gekriel, 'er geurig hoofd, en hairen
Van zweet heeft afgespoelt in 't bad van Thetis baeren,[776]

756 Hoe na zijt gy: Zijt gij soms...
759 behoeven: ontberen (Don Jans moeder is immers kort geleden gestorven).
765 begaf: in de steek liet.
769 Als 't anders wezen zou: Dan het zou zijn.
776 Thetis: zeegodin.

En ligt gerust te bed ter plaetse daerze plag,
Tot datze morgen rijs, en breng den zelven dag.
Nu word zy 't dra gewaer, en deelt het vader mede:
Dus laet ons daetelijk, indien gy zijt te vrede,
Ons snellen hier van daen, eer datwe zijn verrast;
Want elk zal zich ter been begeven door zijn last,[782]
En yvren wijd en zijd, op streek van alle winden,
Om, of't noch mooglijk waer, my vlugteling te vinden;
'T welk hen gedyen zou tot vreugd, maer ons gewis
Tot droefheid. Voort, ai voort! eer 't al in reppen is:
Wie word toch niet beweegt door oude luy' 'er traenen?

Pretioze.
Zoo moedig voert een heingst, met uitgevlogen maenen,
Zijn ruiter uit het veld, wanneer hy vlugten moet,
Als gy nu, brave borst, u en ons allen doet.
'T sa! laet ons daetlijk vliên. Uw spelling doetme vreezen.[791]

Majombe.
Met zinnen! eerwe vliên, zal 't, dunkme, noodig wezen,[792]
Dat hy zich wat verkleed'; want die verandering
Liet vaek gevangens los, dien 't anders mislijk ging.
Daer, slae dien deken om, en laetz' u niet mishagen.
En gy, ontgesp uw mael, en geefze hem te dragen.

Francisco.
Daer isse.

Majombe.
Bie toch hulp, hy zal verlegen staen.

Francisco.
Koom, gaeren!

Don Jan.
'T 'hoeft niet broer. 'K bedank u! 't is gedaen.
Klaer ben ik.

Majombe.
Dat 's nu wel. Maer hoe zijt gy geheten?

782 door zijn last: op zijn bevel.
791 spelling: voorspelling.
792 Met zinnen!: Laten wij niet overhaast handelen!

Don Jan.
Mijn naem is Jan.

Majombe.
Jan?

Don Jan.
Ja.

Majombe.
Gy zult dien naem vergeten,
En voorts Andreas zijn.

Don Jan.
Wel moeder. 'K ben te vreên.

Majombe.
Zoo zijnwe vaerdig.

Pretioze.
Koom. Ai gaenwe dan ook heên!
Dat hy noch leeren moet, zal hem de tijd wel leeren.

Andreas.
Het lichaem staet al ree, maer 't bloed zoekt weer te keeren;
Dan 't zy wat werking win, het moet 'er nu meê door.[805]
Vaert wel dan vaderlief, en lieve Leonoor!
Vertroost malkanderen met goddelijke reden.
Laet onverduldigheid nooit in die rede treden.
Weest lijdzaem in uw leed; een leed, dat wel gewis
Van God, tot ons behoud, zijn eer, bezorregt is.
Ik schrei, elaes! ik schrei. 't Gezucht zal voor mijn traenen
Den weg, tot vaderlief en Leonora, baenen.
Ai zuchten, zweeft dan heên op mijn betraende bee!
Gaet, troost, ai troostze toch, maer neemt mijn onschuld meê!
En gy, begrijnsde mom, gebreklijk en vol lusten,[815]

805 Dan 't zy wat werking win, het moet 'er nu meê door: Maar, welke neiging (vertrekken of teruggaan) zich het sterkst zal uiten, er is nu geen terug meer.
815 mom: masker, h. maskerade.

Staetzuchtig waifelhof, vaer wel! 'k zal beter rusten,[816]
Als onder 't heilloos dak van uwe veinzery.
Uw' goud is klatergoud. Van rach is al uw zy'.
De hovling is uw schim. Vaert wel dan hoofsche schimmen,
Die van de trappen rolt, zoo dra ge zijt aen 't klimmen,
Om dat uw vuist niet vat, uw voet niet stevig staet;
En waer het lichaem wil, daer zijtge strax versmaet,[822]
Vermids het u vervormt. Vaer wel ô ydel wezen,
Van niemand immer, als van ydele, geprezen!
Vaer wel! groet al het vals fernis van juffreprael.
Ik ruil voor deeze zon, uw sterren altemael.

816 Staetzuchtig waifelhof: onstandvastig hof, door eerzucht verteerd.
822 En waer het lichaem wil, daer zijtge strax versmaet,/Vermids het u vervormt: En wanneer Uw lichaam de dienst niet weigert, dan wordt gij onmiddellijk versmaad, omdat het u (de ‘hoofsche schimmen’) misvormt (?).

Het darde bedryf.

Don Philippo.
Gelijk een dwarrelwind zijn speelziekt' boet, en bluscht[827]
Aen pluimen, die hy jaegt, of draegt al waer 't hem lust,
Zoo leeft het slinx geval met mijn verdrietig leven.[829]
Wat of mijn' traegen ziel nu op een nieu doet beven?
Gewis een nakend quaed; want zulk een bang gemoed,
Als ik nu by my heb, voorzeide my nooit goed:
En heb ik ooit gevreest, my is iets wedervaeren.
Indien ik al 't verdriet van mijn begonnen jaeren
Eens tellen kon, ik weet 't ontelb're tal verwon
Het tallelooze stof, dat griemelt in de zon.
Doch 'k heb (god weet het wel) tot noch mijn zwaere slagen,
Ook zonder tegenstrijd, als 't billijk is, gedraegen;[838]
Ja dankbaer lof gezeit die my zoo vaek beproeft.

Leonora. Don Philippo.
Och! vaderlief, wat raed?

Don Philippo.
Mijn kind, hoe dus bedroeft?
Betreurtge noch het lijk van uw gesturven moeder?

Leonora.
Een verscher rou verwekt dien rou.

Don Philippo.
Om wien?

Leonora.
Om broeder.

Don Philippo.
Die my in rou vertroost, strekt hy u dan tot rou?

Leonora.
Geenzins, indien hy bleef, die my wel troosten zou.

827 boet: uitviert.
829 het slinx geval: het ongunstig lot.
838 als 't billijk is: zoals het behoort.

Don Philippo.
Hy blijft, en zou ons bei om geenerlei begeven.

Leonora.
Ik zou 't gelooven, had hy anders niet geschreven.

Don Philippo.
Mijn kind, gy droomt: hy heeft zijn vader veel te lief,
Zijn zuster neffens my.

Leonora.
Doorloop eerst deezen brief.

Don Philippo.
Wat brief? mijn geest bezwijkt. Wat zal ons hier gebeuren?

Leonora.
Elaes! 't geen ik betreur, dat moetge meê betreuren.

Don Philippo.
Vergun my dat ik leez', en zwijg een weinig stil.

Don Philippo leest den brief in zich, of overluyt, en spreekt daer na voort.

ZUSTER. Indien mijn tegenwoordig geluk een bequamer middel getroffen had om uitgevoert te worden, wat al dankbaerheids waer ik dien Goedertieren gever (dien ik doch evenwel bedank) al schuldig! Dan 't schijnt dat de mensch voorstelt, 't geen God bestiert. Ik ben, na 't schrijven van deezen brief, daetelijk vertrokken; van mening zijnde twee volle jaeren uit te blijven, om mijn geluk te vervullen. De oorzaek, 't welk het geluk is, moet verborgen blijven. Weet voorzeker dat ik het middel wel anders gewenscht had: maer het blijkt daer aen, dat de menschelijke wensch in goddelijke zaeken weinig te zeggen heeft. Zijt derhalven gerust. Troost u zelven; en openbaert het mijn lieven vader met alle voorbereiding gevoeglijk, want hy is oud, en zwak. Vaer wel! weest gegroet en heb geduld. God blijf by u, en gelei evenwel -

uwen broeder DON JAN!

O god! o groote god! geschiet dit met uw' wil;
Zoo wil ik williglijk, het geen gy wilt, ook willen.
Of heeft uw wijze raed, die nimmer kan verschillen,[854]
Uw schepsel, eer 't noch was, dit lijden opgeleit,
Ik voer het gaeren uit met mijn ellendigheid;
Op dat het noodlot my van onwil nooit verklage:[857]
Maer zoo het mooglijk is, gelijk het is, de plage,
Die noch toekomend' is, door vierige gebeên
'T ontgaen, zoo sla het oog eens goedig naer beneên
Op dit verslagen hart, dat naulix meer kan spreeken,
En evenwel noch koomt om uw genade smeeken!
Genade, groote God! genae, genae, genae!
Reik toch uw' zwakken knecht een sterken hand! ik ga,
Ik sta, ik sterf. Laet toch mijn sterven niet verlooren![865]
Heer, 't is onmogelijk dat gy my niet zoud hooren!
'T geloof is al te sterk! de hoop trekt veel te zeer!
De liefde tot mijn God brant daeglix meer en meer!
Dat ook geen wonder is; want waer een lichaem dorde,
Zou daer 't onsteken vuur ook niet te feller worde',
'T waer onnatuurelijk. Neen Heer, 'k ben dor en af,
En brand in u, en kruip al brandend' naer mijn graf,
En heb noch pas een uur of zal 'er al in wezen.
Ai laetme toch dat uur besterven zonder vreezen!
De vrees mogt anders 't hart verjagen van zijn plicht.
En waer de plicht verzuim, daer went gy uw gezicht,
Dat ik niet missen kan. Ik kan 't gezicht niet missen!
Het is mijn star in 't oost. Ik mag 'er, zonder gissen,
Te vast op t'zeil gaen, door de ongestuimde zee
Des weerelds, naer den luwt des Hemels; 't welk de ree
Der uitverkoornen is. 'K ben immers meê verkooren!
Zou 'k niet! God heeftme vast. Hy laetme niet verlooren.
Hy 's te voldoenig dien, die aen zijn tafel treet:[888]
Ja dwingt hem menigmael, die niet van zellef eet.

854 verschillen: het doel missen.
857 verklage: moge beschuldigen.
865 verlooren: onopgemerkt.
888 voldoenig: gastvrij.

En nu ik honger, Heer, ai weiger toch geen spijze!
Schaf louter voor uw' gast! onthael uw' trouwe gryze!
Gy kent uw' ouden knecht: beproef hem dan niet meer!
Hy 's immers arm van vleesch, maer niet van geest. O Heer,
Wilt in mijn laetste uur uw' zegen niet vermindren!
Gy hebt mijn lieve vrou. Ik heb mijn lieve kindren.
En, zoo 't geen zonde waer te wenschen, 'k wensch uw' wil
Dien noch wat missen wou, en ikze wat behil.[897]
Zy zijn hun vaders stut. En, zoo mijn zoon wil dwalen,
Stop, waer hy ga, zijn deur, op dat z' hem afterhalen![899]
Dit smeekt uw evenbeeld, dat voor zijn god koomt staen,
En spreekt hem, in der nood, op zijn beloften aen.
Amy! ik zijg in flaeut'. Ach! Leonoor koom naeder.

Leonora.
Hoe is het vaderlief?

Don Philippo.
Mijn kind, bid voor uw' vader:
Hy sterft, en kan niet meer.

Leonora.
O hemel, keer dien ramp!
O aerdrijk, sta ons by!

Don Philippo.
Uw karmen is maer damp.
Mijn kaers is uit. De bloem is af. Het glas verlopen.
De ziel verhuist, en wacht den snik, die 't huis zet open.
Amy! daer isze. Haaaaaa!

Leonora.
O sterren straelt gy noch,
En staert van boven neer? koomt af, en helptme toch!
Gy ziet ik ben in nood. Maer neen! gy slacht de vrinden,
Die aen den disch gereed, voor 't bed niet zijn te vinden.
Waer blijft het hofgezin? och buuren koomt te baet!

897 behil: behield.
899 deur: doorgang.

Het hofgezin, en buuren loopen van alle hoeken op het gekarm aen.

De Kamerling van Don Philippo spreekt.
Wat is 'er gaens, mevrou?

Leonora.
Uw koomen koomt te laet.
Ziet hier het zuivre lijk. Mijn vader is gesturven.

Jonge van Don Philippo.
Gesturven! och wat raeds! zoo ben ik heel bedurven.

Kamerling.
Hoe baert die bengel dus!

Jonge.
Dat 'loof ik wel, hy 's dood!

Kamerling.
Hy 's niet!

Leonora.
Wat zegt gy daer?

Kamerling.
Mevrou, 't is noch geen nood.
Mijn Heer is flaeu. Heb moed. Hy zal wel weer bekomen.
Zie daer, daer rept hy zich.[919]

Leonora.
O wonder, boven droomen!
Zoud 't waerheid zijn, of schijn?

Kamerling.
Hy knikt u immers toe.

Leonora.
Hoe is 't mijn Vaderlief? ai spreek!

Kamerling.
Hy 's noch te moê.

Don Philippo.
Amy!

919 rept hy zich: beweegt hij zich.

Leonora.
Mijn bange ziel! koom, laet ik toch uw' oogen,
Dat vaderlijk gezicht met kindrelippen droogen.

Don Philippo.
Amy! wie doetme deugd?

Leonora.
Uw' dochter, die u mint.

Don Philippo.
Zijt gy 't, mijn Leonoor?

Leonora.
Ja vaderlief.

Don Philippo.
Mijn kind!
God help u wederom, en laet u nooit verlegen!

Leonora.
'K ben 't plichtig, en bedank mijn vader voor dien zegen.

Don Philippo.
Maer gy mijn vrienden, zegt, hoe wierd gy inder nacht
Mijn ongeval gewaer?

Kamerling.
Door Leonoraes klagt.

Don Philippo.
Och heer, zy heeftme lief! Maer wat 's 't een groot bezwaeren
Het zilver van een pruik, al bevende, te gaeren,[930]
Gelijk ik heb gedaen? ik heb mijn ouderdom
Door anxt, en zorg getobt; en nu ik arme kom
Tot rijper jaeren, om gerustelijk te leven,
Sterft mijn beminde vrou; dan daer 's niet aen bedreven,
'T was Gods beminder wil: maer 't vlugten van mijn zoon
Zend my 't ontelb're tal van levendige doôn.
Ik sterf, terwijl ik spreek, wel honderdduizend dooden.
O god! wanneer mijn bril nastaeroogt dien gevloden,

930 Het zilver van een pruik, al bevende, te gaeren: bevend oud te worden (nl. grijze haren te verzamelen).

Indien 't uw' lijdzaemheid kon lijden, 'k liet mijn rust
Om d'onverduldigheid te dulden in 'er lust,[940]
Zoo prikkelt my de moed. Dan dat 's te ongemeten[941]
Het lichtgeraekte recht van u en mijn geweten
Mishandelt met gedacht, hoewel de daed noch zwijgt.
Bescherm mijn zwakheid dan, die naer uw' sterkheid hijgt,
Langmoedig goedig God, voor onverduldigheden!
Ik bid, en weet nau hoe. Vervul doch mijn gebeden
Door uw alwetenheid! mijn ouderdom, mijn leed,
En droefheid doen (ô heer!) dat ik mijn plicht vergeet.
Maer 'k bid vergeet gy 't meê! of, zoo 't u koomt vermaenen,
Dood mijn vergetelheid door scherpte van mijn traenen,
En drijfze door mijn zucht uw heugenis voorby,
Op dat, door zulken straf, mijn ziel gezaligt zy!
En gy mijn vrienden, wier van zelfs meewaerigheiden[953]
Zich toonen t'mywaert (ach!) al t' onverdient bescheiden:
Vermids uw wilge dienst my dan vrypostig maek,
Zoo bid ik u, ai helpt! helpt toch in deezen zaek!
Laet zulken grijzen baerd vol traenen nooit verlegen!
Gaet heen, ai gaet! bezet de land en waterwegen
Met wachten om en om, op dat hy 't niet ontkoom!

Kamerling.
Hoe! is Don Jan gevlugt?

Don Philippo.
Och ja!

Kamerling.
Dit lijkt wel droom.

Don Philippo.
Het zy dan droom of niet, het is gelijk wy zeggen.

940 onverduldigheid: wanhoop (hele zin: om mij aan mijn wanhoop over te geven).
941 moed: gemoed; ongemeten: mateloos (hele zin: ik geef mij te buitensporig over aan gedachten die aantasten wat u en ik als de kwetsbare gerechtigheid kennen, al kom ik dan nog niet tot daden).
953 van zelfs: spontaan.

Derhalven noch eenmael, ai wilt toch onderleggen[962]
Het geen ik u ontsmeek! mijn hofgezin staet ree.
De huislui gaen, ten dienst van droefheid, gaeren meê.
Prest hen slechs uit mijn naem. En, als g'hem zult ontmoeten,
Bekoort hem daetlijk hier. Ik zal hem vriendlijk groeten,[966]
Hoewel hy zich vergrijp aen mijnen ouden dag,
Die in zoo lieven zoon nooit voorig hartzeer zag.
Ai voort! versloft geen tijd! laet u mijn nok ontfarmen![969]
En toont voortvaerentheid op mijn verdronken karmen![970]

De Kamerling spreekt.
Al het volk toont teekenen van willigheid, en gaet voort heên.
Dat 's gang. Wy vaeren voort, en yvren onze best.

Don Philippo.
Ai doet dat! helptme toch! 't is mogelijk het lest
Dat gy my helpen zult.

Leonora.
Zy zullen 't wel beschikken:
Gaen wy slechs binnen.

Don Philippo.
Zacht. Ik val. Mijn knieën knikken.

Leonora.
Leun op mijn schouderen. 'T zijn d'uwe. Neem gemak.

Don Philippo al gaende.
O god! wat ben ik ook?

Leonora.
Zijn schepsel.

Don Philippo.
Maer hoe zwak?

Leonora.
Ik ben te sterker weer. Mijn rug zal uw bewallen.
Zoo lang mijn beenen staen, hebt gy geen nood van vallen.

962 onderleggen (hetgeen ik u ontsmeek): (mijn smeekbede) inwilligen.
966 Bekoort hem: ‘Brengt hem op’, dus: Brengt hem.
969 nok: verdriet (lett. snik).
970 verdronken: rijkelijk betraand.

Leonora geleit 'er vader naer binnen, en koomt met verbaestheid daetelijk weer uit.

O onbekreunbre Maen! hoe kan 't uw' aenschijn lijden?
'T schijnt dat gy uit mijn druk schept aesem tot verblijden.
Uw aenzicht staet en lacht om dat het mijne schreit.
O dubbel hartewee! o spijtig onderscheid!
Gy plagt wel eer den loop des Oceaens te schrijven:
Maer 't hof is uit, mevrou. Ik kan hem beter drijven[984]
Als gy, wien, hoog en droog, geen damp of wolk omvangt,
Daer mijn benaude borst vol zoute stroomen hangt.
Doch klagten zijn vergeefs. Het zoeken moet doen vinden.
'K mag meê gaen zoeken, en mijn moed zoo lang verbinden:[988]
Ik raep doch niet dan leed of ik hier langer sta!

Echo.
Sta!

Leonora.
Hoe staen! wie doetme staen? ly dat ick voorder ga.
Of wilt gy dat ik toev', op datwe t'zaemen zoeken?

Echo.
Zoeken?

Leonora.
Ja zoeken! zoektge meê, zoo moest gy u verkloeken,
En stappen rustig aen. Maer hoe! 'k zie geen gewagh![993]

Echo.
Ach!

Leonora.
'T beklagen ben ik moê, is 't anders geen belach.[994]
Zacht! zou 't de maegd wel zijn, die in een stem verkeerde,[995]

(*Cursiefregel bovenaan*) met verbaestheid: geheel ontsteld.
984 't hof is uit: Uw heerschappij is voorbij.
988 mijn moed (...) verbinden: mijn gemoed in bedwang houden.
993 gewagh: beweging.
994 is 't anders geen belach: als het tenminste geen spot (van Echo) is.
995 de maegd: nl. de nymf (Echo), die, afgewezen door Narcissus, van verdriet wegkwijnde, zodat tenslotte slechts haar stem overbleef.

Door droefheid dat Narcis 'er schoonheid niet begeerde?
Zijt gy 't bedroefde, ly dat ik bedroeft dan vraeg'.

Echo.
Vraeg.

Leonora.
'K zal 't doen, en maeken 't kort, op dat het u behaeg.
Maer 'k bid u recht my af, en schroom geen volx vergaeren.[999]

Echo.
Gaeren.

Leonora.
Hoor dan. Ik zoek mijn broêr, die vlugtig is vervaeren
Van avond. Vind ik hem? zeg zuiver ja of neen.

Echo.
Neen.

Leonora.
Zoo zal 't verlooren zijn noch veerder voort te treên.
Maer eer ik ruglinx keer, heb ik uw woord voorwaerlijk?

Echo.
Waerlijk.

Leonora.
Zoo valt de waerheid my voor dees tijd te bezwaarlijk.
Dan evenwel 'k bedank, en wensch u voort goê nacht!

Echo.
Goê nacht!

Leonora.
Fy noodlot zonder ziel, vol dwanghs, en doof voor klagt!
Uw rijk staet wankelbaer. Waer zagmen zulke heeren,
Die, door hun eigen gal, niet stikten in 't regeeren?
Gestrengheid zonder peil word over al versmaet.[1009]
En gy mijn broeder, keer, ai keer, eer 't keeren schaed!

999 recht my af: vonnis mij; schroom geen volx vergaeren: wees niet bang dat er een menigte zal zijn.
1009 peil: maat.

Denk op uw vader toch! denk op uw trouwe zuster!
Ik weet gy hebt berou. Keer dan, en leef geruster!
Wijk van uw misverstand! zoo niet, zie toe, zie toe!
Al zijn mijn klagten af, gods hand is nimmer moê.[1014]

1014 af: uit.

Het vierde bedryf.

Andreas. Pretioze. Majombe. Francisco. 't Gevolg van Heidenen.

Wy zijn, door groot gevaer, in veiligheid gekomen.
Dank heb, getrouwe nacht, die over land en stroomen
Uw donkre deken sloeg, en ging, op 't romplig spoor,
Ons bang en vlugtig volk met duisent oogen voor.
Wy wenschen u goê reis, nu gy ons gaet ontglippen!

Pretioze.

Weest welkoom lieve zon, die met uw zuivre lippen
Den dau zoo sober lept, daer u 't gewas op nood,[1021]
En volgt in staetigheid het staetig morgenrood.
Wou god dijn heilzaem licht tot ons geluk bescheeren!

Majombe.

Wy zijn nu altezaem, daer niemand ons kan deeren.

Francisco.

De duisterheid des nachts heeft tydig dienst gedaen.

Majombe.

Dat 's wis; want zonder haer wy waeren lang verraên.

Andreas.

My sloeg nooit grooter schrik, als toen mijn vaders knechten
My drieschten met geweld, ik zoud hen onderrechten;[1028]
Zy vraegden naer Don Jan.

Pretioze.

Niet waer? toen kromp mijn bloed.

Majombe.

En ik bezweek niet eens in zulken tegenspoed;
Maer gaf hen stout bescheid. Ik zei ze mogten 't zoeken,
De weg was nergens toe.

1021 lept: oplikt; nood, van: nooden = uitnodigen, h. tracteren.
1028 drieschten: dreigden; onderrechten: inlichtingen verstrekken.

Andreas.
Zy gingen ook met vloeken.

Majombe.
Zy gingen efter wech.

Pretioze.
God zy alleen de eer,
Die ons beschermer was, en wezen zal noch meer!
Maer (och!) ik ben vermoeit.

Andreas.
Mijn engel, dat 's geen wonder,
Den ganschen nacht te vliên, en dikwijls schrik daer onder:
De schrik vermoeit alleen, 'k laet staen de staege vlugt.
Koom slaenwe boswaert in, daer 't luchje lieflijk zucht;
Wiens bolle adem baert in bloem, en kruiden 't leven;
Het zal ons, inden slaep, ook nieuwe krachten geven.

Binnen.

Djego.
De min is maer een droom van een die wakker is.
Mevrou heeft menigmael heur ziels geheimenis
Voor my geopenbaert. Zy ging my lest ontbinde'[1043]
Hoe datz' een edelman met hart en ziel beminde,
Op dat mijn trouwe dienst haer bieden zou de hand.
Het booswicht veinsde zich ontsteken aen 'er brand;
Vermids hy brief op brief haer zend, in plaets van spreken;
En wist, met stom papier, 'er zinnen zoo te breken,
Als of hy zellef quam. Hy kuste ieder brief:
Zy zoogz' 'er weder uit als kusjens van 'er lief,
Tot dat 'er 't bloed ontstak, en dreef, my stille poozen,[1051]
De vlaegjens voor den dag, in schijn van purpre roozen,[1052]
Verdreven op albast. 'K bedroefme, jonge maegd,[1053]

1043 ontbinde': uiteenzetten.
1051 my stille poozen, moet zeker zijn: by stille poozen.
1052 vlaegjens: blosjes.
1053 Verdreven op albast: gedreven (in de betekenis van: gebijteld) in albast.

Dat gy uw' tedre ziel zoo dikwijls hebt geplaegt;
Dat gy uw zuchjens blies, uit overtraende kaeken,
Tot hem, die in 't gezucht en traenen schept vermaeken,
En spartelt in de vreugd, wanneerge droevig zijt,
En is aen 't hart bedroeft, wanneerge zijt verblijd.
Hoe deerlijk heeft uw' min op ydle hoop gedreven!
Inbeelding gaf u moed. Gy noemd' hem steets uw Leven,
Uw Hart, uw eigen Zelf, uw Lust, uw Lief, uw Zon
Met uw beleefde pen, die naulix schrijven kon,[1062]
Vermidsze staeg verdroogt was in uw lieve handen,
Die, onder 't sneeu bedekt, in heete koortsen branden.
Maer laes vergeefs! 't gezucht is wech! de traentjes meê!
De norse noordewind vervoertze bei naer zee:
Daer zalz' een blinde klip uit al de golven vinde',
Eer hy u minnen zal, dien gy zoo vruchtloos minde.
Doch 'k heb hier weer een brief, dien ik 'er brengen zal:
Maer hoez' er vrijt, ik denk als roet en bittre gal[1070]
'T gehemelt in den mond van hen, die dartel smaeken.
Men kan, van 't geen men ziet, vry meer dan gissing maeken.
Ook heb ik, in het hof, van andre knechts verstaen,
Dat hy zich heeft verlooft, en is met haer begaen,
Gelijk een havix klau met 't piepen van de duiven,
Wanneer hy rukt, en plukt, en laet 'er pluimen stuiven.
Zoo veel acht hy 'er meê, dat zy (elaes!) niet ziet.
Z' is wakker, en ze droomt, daer zy niet uit en schiet:
Maer deeze stille[a] boo zal haer wel haest opwekken,
En lichten 't dikke vlies, en heur gezicht ontdekken:
En alsze wakker is, en ziet wat haer gebeurt,
O goden! 'k zie alreê hoe datz' er borsten scheurt,
Den blonden pruik vertreet, ik zie 't gezicht gereten,
De oogen uitgekrabt, en tegens d'aerd' gesmeten,

[a] *Brief*.

1062 beleefde: liefderijke.
1070 Maer hoez' er vrijt etc.: ws. Maar wat zij er zich ook van voorstelt, ik denk dat het gehemelte als roet en bittere gal (smaakt) in de mond van hen die op liefdesbetuigingen gespitst zijn (lett. van wellustigheid houden).

En hoe 't verslenst cieraed heur sterven na zal gaen.[1085]
Zacht! is 't geen scheemering, gins koomtze zellef aen.
Och ja! zy is 't. Ik weet ze trantelt met verlangen.

Gohanne. Djego.
De snoggre dageraed, met heiligdom behangen[1088]
Van roozen rood en wit, is al een wijl voor heên,
En Titan volgt het spoor met even snelle schreên.
Wat leeft koomt tot zijn plicht op 't lichten van die straelen:
Mijn knaep blijft daer hy is. Waer mag hy jou juist draelen?[1092]
Hy weet wel dat ik haek, ja brand naer 't geen hy brengt.

Djego.
Hier is hy al, mevrou.

Gohanne.
Daer is hy! goden mengt
Geen bitter nu in 't zoet, noch laet mijn groene jaeren
Geen wrange vruchten toch in hunnen lente gaeren!
Wel, hoe verging 't u al?

Djego.
Heel wel mevrou.

Gohanne.
Heeft hy
U niet met al belast, dat gy nu weer aen my
Zoud zeggen?

Djego.
Neen hy.

Gohanne.
Neen! brengt gy dan tael noch teeken?
Of was 'er pen noch inkt? of kon zijn tong niet spreken?
Zeg op. Wat deerde hem? gy heelt.[1101]

1085 verslenst: verwelkt (ook van bv. vrouwelijke schoonheid; het verslenst cieraed is Gohanne zelf); na (...) gaen: volgen.
1088 snoggre: zelfde woord als snugger; heiligdom: de attributen van haar goddelijkheid.
1092 jou: ws. drukfout voor nou.
1101 heelt: verbergt iets.

Djego.
Och neen!

Gohanne.
Hoe! zou
Een edelman, als hy, van zijn beminde vrou,
Of die het wezen zal, een letter slechs ontfangen,
Dien hy niet duizendmael zou, op papier, herlangen;[1104]
Dat waer onredelijk.

Djego.
Mevrou, ik heb een brief.

Gohanne.
Wat wachtge dan? geef hier! o lippen van mijn lief!
Hoe meenig lekkre kus hebt gy dit blad gegeven,[1107]
Daer ik een geur van krijg, die dooden zou doen leven!
O blad! hoe meenig traen viel op uw blanke borst,
Dien gy zoo gulzig zoop, daer ik schier smacht van dorst!
O traen! hoe meenig zucht quaem u al vryend' tegen,[1111]
Die niet alleenig my, maer rotsen zou bewegen!
Dees' lekkerny, mijn brief, hebt gy alleen gehad:
Ten waer misschien een vlieg, uit al dat lekkre nat,
Had, met een grooten dorst, een kleinen dronk gezogen,
En is onsterfelijk voort van u wech gevlogen,
Dat hebt gy niet alleen genoten. Had ik meê
Een vliegedronk gehad, ja minder noch; ik deê
Mijn sterflijkheid te niet, en zou wel zalig wezen.
Maer dit is al vergeefs. Ik mag u eens doorleezen,
En zien of in den zin ook iets begraven leit,
Dat ik opdelven kan tot mijn onsterflijkheid.
Ga gy terwijl naer huis, en queek u trouwe bode:[1123]
Maer blijf toch by der hand, of ik u kreeg van node.

Djego.
Wel aen mevrou, ik ga. O goden stuit den val,

1104 herlangen: teruggeven.
1107 lekker: eig. wellustig, h. iets als: heerlijk.
1111 vryend': vol betuigingen van liefde.
1123 queek u: doe je tegoed (de toegesproken ‘trouwe bode’ is natuurlijk Djego).

Die onder wegen is, en daetlijk ploffen zal,
Zoo draeze d'inhoud ziet zoo eereloos geschreven!

Gohanne.
'K heb my hier in het bosch al veer genoeg begeven.
Het schijnt hier veilig. 'K zie geen menschen hier omtrent.
En zien 't de goden aen, die zijn wel vreugd gewent;
Ik koom toch met een luim, om eens mijn vreugd te uiten.
[+]Ai zoete beesje, zwijg! staek toch zoo lang uw fluiten,
Tot dat ik meerder stof uit deeze reglen vang
Tot blijdschap, dien ik dan zal paeren met uw zang!
Uw deuntje zou my nu, in 't lezen, licht verhindren.
Amy! wat speur ik hier? kan zelf de min vermindren?
Dit 's onvergult papier! geen strikjens nae mijn zin
Van heilig wit en groen, tot gunsjens van de min!
Maer zoet! ik zou mijn luim, zoo doende, wel bedwelmen.

[+]*Daer slaet een nachtegael*

Zij leest den brief.

Wellustige[a] Juffer,

de wulpsche, en lichtverleide jeugd hippelt vaek onbedachtelijk in minneknippen[b]; doch veeler gevangenis duurt ook veeltijds niet, of weinig langer als 't waeken van den Cippier: dat is, zoo lang als de gelieven by malkandren zijn en malkandren zien; want, elk afgezondert zijnde, word het spreekwoord lichtelijk waer, 't welk al zuchtende zeit, *uit het oog uit het hart*! Ik ben al mee van uwe listige laegen verrast geweest: maer 't zorgeloos afwezen van uw zoodaenig opzicht hulp my gemakkelijk uitbreeken; zoo dat ik nu (god lof!) dien kalvrendans ontsprongen, en (wat dat belangt) vol blyheids in vryheid ben. Maer wat baet het, moogt gy zeggen, den eenen dranger op te dringen[c], als u d'andre boven 't hoofd

a Wellustige: schone.
b knip: val, klem.
c den eenen dranger op te dringen: de ene val open te duwen.

toevalt? Ganschlijk niet. Ik beken 't, ten zy 't onderscheid der gevangenis den gevangen, in zijn gevangenhuis, met lekkerder onthaeling verlustig: en dus word ik onthaelt. Ik ben dan uwe listigheden heel klakkeloos, doch manierlijk[d] ontkomen, met opzet om[e] vry te zijn, maer niet om vry te blijven; want, naulix vry van u zijnde, heb ik mijn vryheid weer verschonken, ja opgedrongen aen eenen, zonder wiens opzicht ik geenzins vlugten, maer zeeker sterven moest; zoo lekker smaekt my de minnelijke, en voedzaeme onthaeling aldaer. Kort af, ik minde, ik min, 'k heb mijn min verplant, zuur voor zoet verruilt, en lief voor leed ontfangen.

Dit is dan, *Wellustige Juffer*, mijn meening. Ga daer vry vast op, en bedrieg u zelven met geen andre inbeelding. Derhalven zoo gy zijt als ik, zoo doe als ik, ik heb mijn min gevordert, vordert gy (zoo 't u noch lust) den uwen, en vaer wel.

Zij scheurt den brief, en word, door onverduldigheid, als razende.

Ha trouweloos bedrog! ha schuim van alle schelmen!
Wat slang heeft u gebaert? wat stank heeft u gebroet?
Wie heeft u opgequeekt? waer zijtge meê gevoet?
Met moeders borsten? ja, maer helsche moeders borsten,
Die naer den ondergang van heure kindren dorsten,
Daer gy 'er een van zijt. Ga dan vervloekte, ga,
En boots den naeren galm van zoo veel zielen na,
Die in uw vaders rijk rechtveerdiglijke branden,
Om snoo bedriegery, en diergelijke schanden,
Als gy, o artse boef! aen my nu hebt begaen.[1149]
Waer heeft verwate mensch eerloozer stuk bestaen?

d manierlijk: op behoorlijke wijze.
e met opzet om: met de bedoeling om.
1149 artse: aarts-.

Een maegd, gelijk ik ben, dus om den tuin te brengen!
'T is wonder hoe de hel uw daeden kan gehengen,[1152]
Hoewelze grouwlijk is, en nimmer brouwt dan quaed.
Maer laes! waer doofheid woont, daer doen geen klagten baet.
Dus heeft Demophoön zijn Phyllis meê verlaten.[1155]
Dus quaem de trouwe nymph Oenone meê ter maeten.[1156]
Dit wierd Medea meê van AEsons zoon gewaer.[1157]
En waerom zou Fortuin my voller doen dan haer?
Waerom? om dat ik vaek quaem bei 'er handen proppen[1159]
Met smeken, dat den wel mijns ongevals zou stoppen,
Niet denkende dat heur verwaende godheid zou
Zich draien van my af, en lachenen in mijn rou,
Gelijk zy zeeker doet. Nu merk ik hoe gebeden
Vermogen by de goôn. Zy zijn maer ydelheden,
En woorden onverhoort. Heur wezen is maer schijn.
Men smeekt het doove oor van hen, die raedslui zijn,
Ja vinders van het quaed. Laet Ariadne zeggen,[1167]
Hoe dat die dronke god het schelmstuk kon beleggen,
Toen Theseus haer verliet, en ging naer Phaedra toe.
Maer waer toe dit verhaelt? gy maekt u zelfs slechs moê.
Zwijg toch Gohanne, zwijg! uw karmen kan niet baeten.
Wat hadg' u op den hulp dier goden te verlaten,
Die, in lichtvaerdigheid, voldoen hun hartewensch,
En luistren, met den nek, naer 't jamren van den mensch?

1152 gehengen: gedogen.
1155 Demophoön: deze Athener huwde met de prinses Phyllis, en werd koning van Thracië. Op een dag verliet hij land en vrouw, onder het voorwendsel dat hij Athene terug wilde zien, en keerde nooit terug. Phyllis, die dit had zien aankomen, doodde zichzelf uit verdriet.
1156 Oenone: deze nymf, geliefde van Paris, werd door hem verlaten toen hij naar Griekenland vertrok; ter maeten: eig. aan haar trekken.
1157 Medea: deze werd door haar echtgenoot Jason, zoon van Aeson, verlaten.
1159 proppen: lett. volstoppen (nl. met smeekbeden).
1167 Ariadne: Theseus huwde Ariadne, nadat zij hem geholpen had, de Minotaurus te verslaan, maar kort daarna liet hij haar op Naxos achter, en trouwde met Phaedra. Jupiter zond Bacchus op de weeklagende Ariadne af, die haar tot echtgenote nam.

'T is zotheid datmen zich gaet aen de goôn verbinden.
Men moet zomwijlen hulp ook in zich zelven vinden.
Wie dat zich zelven helpt blijft nergens dank te quaed.
Wel wijslijk spreekt de spreuk, *Ga by u zelf te raed*.
Wel aen! dat zal ik doen, ik zal my zelven raeden,
Al wist ik dat die raed my duizend mael zou schaeden,
Die my niet schaeden kan, vermids ik arme vrou
Het al verlooren heb, daer schaed' op vatten zou;
En naulix adem hiel tot dit ellendig leven,
Dat ik zoo gaeren zou den dood ten beste geven.
Wat uitkoomst is 'er doch, die op mijn lijden ziet?
De zon, die ellek streelt, strekt my maer tot verdriet:
En zoo de blijde dag mijn ziel dus kan ontroeren,
Wat wil de droeve nacht al moeilijkheids toevoeren?
Als ik het overdenk, 't is wonder dat ik spreek.
Hoe vaek heb ik mijn vreugd geplengt in deezen beek,
Daer ik een schim in zag met blybetraende wangen,
Gelijkmen zach den dau aen nuchtre roozen hangen!
Hoe vaek hielt gy, o beek! uw vallend' water staen,
En lonkte, met vermaek, mijn minnelonkjens aen!
Hoe vaek sloeg ik 't hier neer, en sleet mijn tijd met leezen
Van brieven, dien ik zie zoo valsch verdicht te wezen!
'T is al om u geschiet, o godvergeten guit!
En trof het my alleen, wat nood was 't? maer dit kruid,
Dat ik, om u te wil, vertreên heb, en doen smooren,
Valt van den Hemel af, om dat die goôn niet hooren,
En schreeut om helsche wraek met neergeslagen hoofd.
Uw valscheid heeft dit woud van al zijn vreugd berooft:
En wat is doch uw loon? gy zult zoo haetlijk leven,[1203]
Als ik besmetlijk ben, dat veelen zal bekleven,

1203 gy zult zoo haetlijk leven,/Als ik besmetlijk ben, dat veelen zal bekleven: gij zult gehaat worden in die zelfde mate als ik (nl. door mijn verdriet) invloed op anderen zal uitoefenen.

Want wie mijn droefheid ziet, dien hangtze vaerdig aen.
Let, zoo 't uw' wreedheid dult, eens op deez' jonge blaên.
Let hoe dit lieve loof moet in 'er bloeimaend quijnen,
En word niet eens verquikt door dau en zonneschijnen.
Waer is de vrolijkheid van Nymphen? waer 't geluit
Van Satyrs? waer is Pan nu met zijn hemelfluit?
Al wech elaes! neen! niet! zy zitten diep te pruilen,
Om dat hun lusthof dort. Waer mag 't gevogelt schuilen,
Dat ik om stilte bad? koom nu, o nachtegael,[1213]
En strook mijn bange ziel met uw geleerde tael![1214]
Of leit mijn zwaerigheid uw eigen ramp voor oogen?
Ai koom doch evenwel, op datwe t'zaemen mogen
Betreuren ons ellend! breng vry uw Neefjen meê,[1217]
Die zoo onnozelijk zijn moeders woestheid lee.
Ai koomt doch bei te gaer! wy zullen t'zaemen weenen,
En d'een zal d'anders hart vertroosten met 'er stenen,
Tot Atropos hier koom, en troost ons alle drie.[1221]
Of toeft zy u te lang, daer ik al meê op zie?
Tsa! laet ons, hand aen hand, heur traegheid tegen stappen;
Zoo magze, met een sneê, den draed driedubbel kappen,
En geven elk een end: en is 't niet met 'er zin,
Zoo vat ik zelf het mes, en sny 'er lachchend' in.
Maer zacht Gohanne, zacht! eer gy u koomt aen 't leven,
Zoo kies voor al een dood, die geen vermaek kan geven
Den hemel, die toch in uw' rampen zich verheugt.
Dat 's waer. Wat wil ik dan? de nood noemt zich een deugd.
Wil ik my in den stroom van boven neder storten?
Of wil ik met dit stael mijn droevig leven korten?

1213 nachtegael: zie p 431 regel 197.
1214 strook: streel.
1217 uw Neefjen: Itys, door zijn moeder Procne gedood, en aan de trouweloze vader Tereus te eten gegeven.
1221 Atropos: een der schikgodinnen, die het menselijk lot bepaalt door de levensdraad door te snijden.

Of liever aen een boom my wurgen met een band?
Geen dood, die zich toch schaemt, als 't leven strek tot schand.
Wat wil ik? 'K weet niet wat; want zoo 'k my ga ontlijven
In 't water, en het lijf laet met de winden drijven,
Zoo geeft die geile Snol, en wijdbekende teef[1237]
(Die nu den min verlaet, daer zy my eerst toe dreef)
Mijn ingewand en vleesch, tot voedsel, aen 'er zwaenen.
Dies zal het beter zijn een ruimen weg te baenen,
Tot uitvaert voor de ziel, met deeze gladde punt:
Maer dan is 't weer geen deeg: Apollo, die 't my gunt,[1242]
(Hy ziet doch 't ongelijk, en straft het met gedoogen)
Zent daetelijk zijn raev, die d'ingevallen oogen
Zal pikken uit het hoofd, en graven 't snikkend hert
Ten gaende boezem uit, die niet begraven werd,
Maer als een kreng in 't bosch zou liggen voor de slangen.
Daerom is 't best dat ik my zelven ga verhangen
Hier ergens aen een eik, zoo strekt mijn laetste rou
Hem (die den blixem werpt, en nimmer werpen wou[1250]
Op dat verduivelt hoofd, dat hy veel eer bevryde)[1251]
Tot oneer, als ik koom onteeren het gewijde
Met mijn oneerbre dood: men houd toch voor gewis
Dat deeze boom dien god van ouds geheiligt is.
Maer hoe! zijn arend zou my daetlijk weer ontbinden,
Afstooten in het slijk, en voor een prooi verslinden;
Hy dient zijn meester trou. Zacht! 'k heb een andre vond.
Ik wil Pelasgus zoon gaen loopen in de mond,[1258]
Die hier, in wolveschijn, moet door de bosschen zwieren.
Ik wil zijn hongers nood gaen nooden op mijn spieren;

1237 die geile Snol: Venus.
1242 't is geen deeg: het biedt geen oplossing.
1250 Hem etc.: Jupiter.
1251 verduivelt: door de duivel bezeten.
1258 Pelasgus zoon: Lykaon, door Jupiter in een wolf veranderd.

Zijn dorst op wat'rig bloed; en voên hem zoo tot spijt
Van Jupiter, die hem zijn voedsel dus benijt.
Dat is de naeste weg, en allerbeste wijze.
Waer of de graegaerd is? Lykaon! oude grijze!
Wat huilt gy door het woud? koom daetlijk herwaert aen.
Uw honger neemt een end. Gy zult uw dorst verzaên.
Ik zal u spijs en drank, die levendig zijn, voeren;
Dat's toch uw liefste kost. Al zacht! gins liggen boeren.
'T is raedzaem dat ik zwijg, en sla een byweg in.
Ai zie! 't zijn Heidenen. Daer dringt iets in mijn zin.
'K heb menigmael gehoort dat deeze soort van lieden,
Met waerheid, zeggen kan het geen 'er zal geschieden,
Geschiet, en is geschiet; dies zal ik met fatsoen
Hen aengaen, en bezien of zy dat kunnen doen:
En, zoo zy 't doen, het zal my lichtlijk dienst verstrekken;
Zoo niet, 't opzet is daer, ik kan 't altijd voltrekken.
Zie daer. Ze staen vast op. Ze koomen herwaert heên.
Ik wacht hun koomst hier in.

Majombe. Gohanne. Andreas. Pretioze. Francisco. 'T gevolg van Heidenen.
Jonkvrou, hoe dus alleen?
Wat jaegt uw suf gelaet op ongemeene wegen?

Gohanne.
Vriendin, daer 'k u ontmoet, daer koomtge my meê tegen.

Majombe.
Dat 's waer, dan niet alleen, maer met gezelschap, dat
Zich hier en dus onthout, en zelden in een stad,[1282]
Of op een heerlijk huis, dat buiten ligt. Ook mede
Zoo zijn wy altezaem met onzen staet te vrede,

1282 zich onthout: zich ophoudt.

En gunnen al dien pracht het adelijke bloed,
Of burgers, dient 't geluk bezocht met overvloed,
Of die in rijkdom viel door vond van aerdigheden,
Gelijkmen daglix ziet. Wy, als w'eens in de steden,
Of zulke huizen zien, zijn hart geparst van nood,[1289]
Die ons vrypostig maekt te bidden om wat brood,
Indien 't 'er niet verveelt te geven zonder hinder;
Zoo al, wy gaen daer naest, daer woont zomtijds een minder,
Die minder heeft van doen, dees spijst, om gods wil, graeg,
Uit zijn genoegzaemheid, een hongerigen maeg,
En overtreft, in gunst tot armen, veer de rijken.[1295]
Wil jufvrou nu 'er deugd by deezer deugd gelijkken,
Ze toon 'er milden hand aen deez' behoefte liên,
En overdenk het loon.

Gohanne.
Och ja! dat zal geschiên.
Zie daer. Daer is mijn gunst, van armen vaek gezegent.
Maer, 'k bid u, zeg: is 't waer, dat my van u bejegent?[1300]
Men zegt uw' vollek heeft een geest van over al,
Die spellen kan dat is, dat was, en wezen zal.
Is 't waer, zoo breng dien geest toch daetlijk hier te voorschijn.

Majombe.
'T is waer. Gelieft u proef, zoo laet 'er slechs gehoor zijn,
En reik uw' rechter hand.

Gohanne.
Daer is ze.

Majombe.
Luister wel.
De teeknen, dien in speur, zijn van een vreemde stel,

1289 zijn hart geparst van nood: worden door onze nood in het nauw gebracht.
1295 veer: verre.
1300 dat my van u bejegent: wat ik over u gehoord heb.

Zoo zijnz' in 't aenzicht ook: dan evenwel de klaerheid
Moet aen den dag. Let scherp, en straf my in d'onwaerheid.
Ze melden dat gy zijt van edlen stam gebooren.
Dat gy uw oudren bei', en onlangs, hebt verlooren.
Dat gy van 't sterfhuis zijt het eenig wettig kind.
Dat gy, gansch ongeveinst, een veinzer hebt bemint,
Die uwen eernst bespot, en spotswijs heeft verlaten:
Waer door de volle moed u dwingt u zelf te haeten,
En d'haet u tart en tergt u zelf te kort te doen.[1315]

Pretioze.
Och! quets uw' lichaem niet, of wis de ziel zou bloên.

Gohanne staeroogende op Andreas.
O min! wat mensch is dit? wat kuisheid zou niet minnen?

Majombe.
Voorts melt my deeze streep uw lichtverleide zinnen;
'K meen d'ongestaedigheid, die wipt van 't een op 't aêr.
Maer zacht! hier dwaelt een trek, wiens dwarsheid, naekt en klaer,
Past op den tallikkleur van uw' verbaesde wezen;[1321]
Twe teeknen, die my schier voor uwen aerd doen vreezen;
Vermids 'er eigenschap is heete toornigheid
En onverzoenb're wraek, en beide vol beleid;
Waer door gy, naer uw' wensch, die togten uit zoud voeren,
Ten waer de redlijkheid u dikwijls konde snoeren.
Dit is, dat ik mevrou vermonden kan.

Gohanne, nu verliefd op Andreas, barst schielijk van Majombe af.
Ik brand!
O Min, o Min, o Min! hoe zet gy my ter hand!

1315 u zelf te kort te doen: zelfmoord te plegen.
1321 tallikkleur: kleur van talk, lakenwit; verbaesde: h. ontzinde; wezen: gezicht.

Hoe tommelt gy my om! hoe slingert gy mijn dagen!
Ik brand! amy, ik brand, en smelt in maegdevlaegen!
Wat raeds? o Min, geef raed! Hoe nu! roept gy om raed,
Welwetend' datze niet dan in u zelf bestaet?
Wat ydelheid is dit? wech wech! betoon u schrander.[1333]
Ontwar uw' eigen pruik, en slof niet op een ander,[1334]
Die war voor onwar zoekt, en rukt 'er hairen uit.[1335]
Laet loopen dat gedrogt, dien overkoomen guit,[1336]
Dat rechte hoerekind, dat ellek weet te drijven,
En, alsze zijn verleit, laet in de pekel blijven,[1338]
Gelijk hy my nu doet. Wel magmen zeggen, dat
In 't gallig basterdbloed nooit eer of schaemte zat.
Dan 't is zoo 't is: ik steek in nood tot aen de lippen,
En, zoo 'k my zelf niet red, ik zal 'er onderslippen.
Wat vang ik dan best aen, dat eerlijk zy en kuis?
Zal ik d'aeloude roem van Vaders treflijk huis
Vast schaek'len, door den trou, aen 't haetelijke leven
Van Heidenen, die bet om lijf als eere geven?
Dat waer van weinig lof. Hoe weinig lof! 't waer eer.
Om dat ik juist een slaef verkies tot mijnen Heer?
Wie geeft my ongelijk? ik ben noch nooit bedroge'
Van laege staeten, en wel meer dan eens van hooge.
De hoogheid voert een grijns, vol oogen boos en snood,
Daer laegheid goedig ziet, en draegt 'er aenzicht bloot.
Wat is 'er ook verscheel in gulligheid en veinzen![1353]
Ai ziet hem daer eens staen! Wat mag hy nu al peinzen!
Hoe speelziek zweeft de deugd in 't zedige gebaer!
Hoe eerlijk duikt de schaemt' in schaduw van bruin hair!
Hoe drel en wel gemaekt is 't lichaem, rijk van zeden![1357]
Wat schoonheid schenkt Natuur, die niet, in deeze leden,
Uitmunten boven al, 't geen zon en maen bestreelt,

1333 ydelheid: nutteloze gedachten.
1334 slof: wacht.
1335 Die war voor onwar zoekt: Die geen orde op zaken stelt.
1336 dien overkoomen guit: die nietsnut wiens rol uitgespeeld is, namelijk Amor, zoon van Venus.
1338 pekel: toespeling op tranen.
1353 verscheel: verschil.
1357 drel (dril): h. soepel; rijk van zeden: elegant.

Ja zellef boven 't geen, daer godlijkheid in speelt
Met al 'er geestigheids? O wonderlijke wezen!
Wat schrookt gy my een wond, die nimmer kan genezen,
Als door een wederwond. Ai, leen my dan een hand,
En trek my, door uw brand, al brandend' uit den brand!
Maer hoe! of ik hier sta, en smeek hem duizend dagen
Van vers; hoe weet hy dat zijn hulp my zal behagen?[1366]
Dat kan hy zwaerlijk raên; dies zal het oirber zijn,
Dat ik hem naeder stap, en openbaer mijn pijn;
En kus zijn hand, op hoop dat mijne vlam zal stijgen,
Door d'adren, in zijn borst, en daer de long doen hijgen
Op 't hijgen van mijn long, die hart en zin ontstelt,
Ter tijd twe zielen zijn, door 't vuur, aen een gewelt.[1372]
Dat gaet 'er dan op aen. De liefde lijd geen suffer.
Jongman, zoo 't u belieft, een woordje.

Andreas stapt naeder by Gohanne.
My, me juffer?

Gohanne.
Ik zeg zoo 't u belieft.

Andreas.
'T belieftme. Wat 's 'er voor?

Gohanne.
Ai treên w' een weinig af, op dat ons niemand hoor.
Zeg, dat 'er hier een was, die u dit lompe leven
Afnemen kon, en strax een heerelijker geven,
Zou die u vriendschap doen?

Andreas.
Mevrou, ik ben vernoegt,
En, nae mijn lekkre zin, aen 't geen ik heb, gevoegt.

Gohanne.
Ge zijt zoo niet vernoegt, of zoud wel meerder wenschen.
Zeg, datmen wrocht, dat gy zoo boven andre menschen,

1366 van vers: uit de verte.
1372 aen een gewelt: aaneengeklonken.

In rijkdom staet en eer, uitstak gelijk een boom,
Die naer de wolken steekt, en spiegelt in den stroom
Aen d'een, aen d'andre zy' omnarremt arme looten,
Dien zy met druiplen laeft, die haer zijn overschooten:
Zou 't u niet welkoom zijn?

Andreas.
Mevrou, al heersch ik niet,
Ik leef weer vry en bly, en onder geen gebied,[1388]
Als dat het al regeert; dies laet ik onbekommert
Mijn dag ten avond spoên. Ik bid![1390]

Gohanne.
Maer dus beslommert
Te leven zonder glans, of zin, of onderscheid,
Past geen zoo wakkren held met zulken waerdigheid:
Dies laet u raên, en doe u zellef doch geen schaden.

Andreas.
Indien ik my liet raên, wat zoud gy my dan raeden?
Zeg op, ik haek 'er na.

Gohanne.
Ik kan 't niet langer voên.
Ik moet, voor hem en my, mijn boezem open doen.

Andreas.
Wat zegt mevrou?

Gohanne.
'K zeg niet, maer kus uw koele handen,
Dien 'k hoop, in eenen vuur, met my te zullen branden.

Andreas.
Wel hoe! wat zal dit zijn?

Gohanne.
Een teeken van mijn min,
Dien ik u offren koom met volle ziel en zin.

Andreas
Hoe! zet gy my ten tuil? wat onbeschofter dingen![1401]

1388 gebied: heerschappij.
1390 Ik bid, nl. verlof (om weg te gaan, het gesprek te beëindigen).
1401 ten tuil zetten: voor de gek houden.

Gohanne al zuchtende.
Mijn Lief, dat zuchje tuigt.

Andreas.
Ga, spot met hovelingen;
Dat 's volkje van uw' doen, die spotten nacht en dag,
En passen op hun beurt, en levren slag om slag.

Gohanne.
Zoo moet ik 't aerds geluk, in all' ellende, derven,
En namaels 't hemels ook, en, rood van schaemt, beërven,
Het helsche tegendeel met al 'er yslijkheid,
Dat, tot een eeuwig loon, den spotter is bereid,
Indien ik kreuken zet in 't kleed van mijn gewisse![1409]

Andreas.
'K geloof u by my zelf, en kan niet anders gissen,
Of zoo een eed ga recht: Maer zulken grooten vrou
Zich wech te werpen door een ongelijke trou,
Dat gaet de kroon te nae.[1413]

Gohanne.
Mijn hart, wie wil 'er treden
In 't zorgelijke diep van gods verborgentheden?
Dit 's zijn verborgen wil. Ai wederstreefze niet,
Noch weiger mijn verzoek!

Andreas.
Indien men 't wel beziet,
Zoo weigert gy 't u zelf. Gy zijt tot fruit genegen,
Die niet te krijgen is.

Gohanne.
Mijn ziel, laet u bewegen!
Het zal, en wil toch zijn. Of veinst gy om 't welstaen?

Andreas.
Hoe! meent zy dat ik veins, zoo moet ik ope gaen.

1409 gewisse: geweten.
1413 Dat gaet de kroon te nae: Dat tast de (maatschappelijke) eer aan, dat is niet in overeenstemming met Uw stand.

Neen Juffrou, 'k stap recht uit, en schrik voor slinxe straeten.
'K weet van geen veinzen. Hoor. Hier moogt g'u op verlaten.
Dit volk ('t is waer) is arm, en over al veracht
Om dat het arrem is; dan evenwel 't geslacht
Van Abram telt het meê. Wy leven nae de wetten,
Dien Mozes kreeg van God om Izrêl voor te zetten.
Wy schoppen 't goude kalf. Wy weten van geen Baal,
Die hupplend' word gedient met zangerige tael,
Dat al te groulijk klinkt. Wy volgen de geboden,
Die ons tot God alleen, en niet tot afgoôn noden.
Dit 's daerwe vast op staen. Voorts gaf ons de natuur
Een wet, dien wy voldoen op 't huidendagsche uur:
Dat is, dat geen van ons, 't zy van de mans of vrouwen
Zich zelf verzuimen mag met buiten 't volk te trouwen,
Op breuk van zwaere straf. En schoon die wet waer stom,
Zoo koomt gy evenwel te leur.

Gohanne.
Helaes! waerom?

Andreas.
Om dat ik ben verlooft aen iemand van 'er allen;
Dien ik te zwaer verzwoer mijn leven af te vallen.[1438]
Ik spreek rond uit, en acht den straxen weigering
Een billijk deel te zijn van 't stoutverzochte ding;
Dat ik, uw' eer te wil, zoo lang ik leef, zal zwijgen.
Vaer wel, en leef op hoop: gy zult wel andre krijgen
Als my, die u al geeft, wat hy u geven kan.

Gohanne.
Een woord mijn engel!

Andreas.
Neen!

1438 Dien ik te zwaer verzwoer mijn leven af te vallen: Die ik met te grote aandrang bezworen heb, mij niet te verwerpen.

Gohanne.
Vaer voor den duivel dan!
Wel aen! kan ik, die rijk en weelig ben gebooren,
Door min, tot wedermin geen bedelaer bekooren;
Daer zal de grootse wraek ten minst 'er lust aen zien.

Pretioze by Andreas komende.
Ik schrik schier. Wat 's 'er gaens, dat haer dus vreemd doet vliên?
Gins blijftze staen. Ze peinst. Daer schuilt iets.

Andreas.
Beuzelingen!
'T brein schokt. Ze mijmert vast, en rammelt ydle dingen.

Pretioze.
Dan isz' 'er niet wel aen.

Majombe.
Haer quelt, dat ons niet raekt.
Koom, gaenw' aen ginse sprong. De graege vroegtijd naekt.[1452]
Mijn maeg ontwervelt zich, en togt vast naer 't inbijten.[1453]

Francisco.
Daer zijn 'er meer dan gy: mijn buik zou meê wel krijten.

Majombe.
Zoo volgme, dat 's u voor.

Het Heidens rot slaet boswaert in.

Gohanne besluyt by zich zelf, en roept daer op heur knecht.
Dat 's wel bedacht. Volvoer.
Hou! Djego! hou!

Djego andwoord van binnen.
Ik koom.

Gohanne roept hem wederom toe.
Hael eerst mijn parlesnoer,

1452 sprong: bron; vroegtijd: tijd voor het ontbijt.
1453 ontwervelt zich: gaat open; togt: verlangt; vast: zeer, hevig; inbijten: ontbijt.

En breng het vaerdig hier. 't Hangt boven, in mijn koffer,
Aen 't dexel; dat staet op. Ai ras, en help uw' joffer!
Nu zal ik iets bestaen, mijn wraekzucht te geval,[1459]
Daer al, wat eeuwig leeft, mijs aen gedenken zal.[1460]

Djego. Gohanne.
Mevrou, hier is uw knaep, daer 't snoer.

Gohanne.
Bedien mijn laegen.[1461]
Gins zweeft een heidens rot: dien gy een muts ziet dragen,
Hem steek het in zijn mael, met een knaphandigheid,
En loop voorts after om: 'k wacht binnen op bescheid.

Djego alleen.
Wel magmen zeggen, dat de vrouwelijke zinnen
Niet anders uiteren als haeten of beminnen;
En altoos een van twee, ten zyze ledig zijn;
Zoo dat een darde zaek voor haer ondoenlijk schijn:
Doch 't is zoo 't is, ik dien, en dienen moet believen,
'K belief dan dien ik dien, en ga.

Gohanne, van Djego vernomen hebbende dat alles klaer was, vliegt met hem verbaest uit, en roept.
Help! dieven! dieven!
Och buuren! buuren helpt! och helpt, ik ben in nood!

Windbreeker[a]. Snoever. Manshart. Een deel boeren met verrejagers[b], gaffels, en greepen in de hand. Gohanne. Djego. Het huisgezin van Gohanne.

Windbreeker, met een vlegel in de hand, roept.
Waer zijnze?

Gohanne.
Hier! och hier!

1459 mijn wraekzucht te geval: om mijn wraakzucht te bevredigen.
1460 mijs (mijns) aen gedenken zal: zich mij daardoor zal herinneren.
1461 Bedien mijn laegen: voer mijn plannen uit.
a Windbreeker: deze naam betekent ‘pocher’.
b verrejager: stok met ijzeren haak.

Windbreeker.
Sla dood, (de brui) sla dood![1472]

Gohanne.
Ai zoekt het huis toch door! ai lieve maets!

Windbreeker.
Gans wonden!
Nu noch te zoeken! 'k meen ze lagen al gebonden.
Dan 't is geen nood. Gy twee blijft hier op schildwacht staen.
Wy zullen 't middlerwijl rondom doorsnufflen gaen.
Past op. Laet niemand door. En zooz' 'er tegens zeggen,
Of reppen zich, looi toe, en laetz' als honden leggen,[1478]
Tot dat ik wederkoom, en dorschze voorts tot meel.
Daer zy 'er een of tien, 't is nu al' lijkeveel.[1480]
'T gelt my de wagevracht. Waek wel, dat gaet 'er heenen.[1481]

Windbreeker. Met noch twee of drie boeren binnen. Snoever, en Manshart blijven voor deur op schildwacht. Gohanne, Djego, en 't Huisgezin zien 't van veers aen.

Snoever spreekt.
Daer koom 'er eens een uit! ik meen ik zal hem meenen.[1482]
Ik wed ik jaeg hem deur, en draeg hem over schoft.[1483]

Manshart.
Dan loopt hy geen gevaer, aen galg of staek verkoft,[1484]
Te stikken in zijn bloed.

Snoever.
Scheer niet, of 't zelje rouwen.[1485]

Manshart.
Ik scheer je niet. Neen toch. Ik wou hem noch wel houwen,

1472 de brui: verdraaid nog aan toe.
1478 reppen zich: vluchten; looi toe: sla er op.
1480 al lijkeveel: allemaal om het even.
1481 'T gelt my de wagevracht: Ik zal ze wel wegkarren.
1482 meenen: op het oog hebben, dus: te pakken nemen.
1483 deurjagen: over de kling jagen; over schoft dragen: lett. op de rug nemen.
1484 verkoft: eig. verkocht, dus: (tot de galg of de brandstapel) veroordeeld.
1485 Scheer niet: Maak geen grapjes.

Gelijk men d'ossen doet, om dat hy schoon zou staen.

Snoever.
Jy schijtebroek? wech, wech! je zou 't aen 't loopen slaen.
Je bent hem niet. Zwijg, zwijg! my is het aengebooren.[1489]
Mijn Vaer heeft, in zijn tijd, al meen'gen slag verlooren.[1490]
Holla!

Snoever, gerucht hoorende, loopt wech.

Manshart bied punt[a], en vraegt.
Wie daer?

Windbreeker, met d'andre boeren weer uitkoomende, andwoord.
Al vriend. Wel hei! waer loopt die bloed?[1491]

Manshart.
Hier kaekelaer, hou stal: 't zijn vrienden.[1492]

Snoever.
Dan is 't goed.

Manshart.
Wat drommel jaegtje wech?

Snoever.
'T was slechs om eens te proeven,
Of gy ook, in der nood, geen vrienden zoud behoeven.

Manshart.
Ja, mooi ekalt.

Windbreeker stapt naer Gohanne, en zeit.
Juffrou, 'k vind niemand in uw huis:
Maer gins zijn Heidenen.

Gohanne.
'K bekent, dat 's vuil gespuis.

1489 Je bent hem niet: Je hebt daar de ware aanleg niet voor.
1490 al meen'gen slag verlooren: al menige klap laten vallen (met een tweede betekenis die in het kader van dit komische intermezzo past: al menig gevecht verloren).
a bied punt: steekt zijn wapen met de punt vooruit.
1491 die bloed, namelijk de weglopende Snoever.
1492 hou stal: blijf staan.

***Djego*.**
Daer koomt de Roderoe, die zal niet quaelijk slagen.

***Kapitein van de Rooroe. Windbreeker. Gohanne. Pretioze. Andreas. Majombe. Grabbel. Francisco. Het Heidens rot. Dienaers van de Kapitein. Djego. Het Huisgezin van Gohanne. Snoever. Manshart. Een boer of twee*.**
Zeg op. Wat 's hier te doen?

***Windbreeker*.**
Is 't nou een tijd van vraegen?
Je ziet het wel. De buurt is op, en in 't geweer.

***Kapitein*.**
Wat is 'er dan in til?

Windbreeker met een barst*[a]*.
We gaen op dieven!

***Gohanne*.**
Heer,
Met oorlof dat ik spreek. Zie my. Ik ben bestolen:
Doch waer de dieven zijn, of 't goed, is noch verholen.
'K geef niemand schuld: maer 't volk verdenkt een heidens rot.

***Kapitein*.**
Waer is het?

***Windbreeker*.**
Waer zou 't zijn! zeg.

***Kapitein*.**
Graut je gat toe, zot,[1504]
Zoo maekje 't hembd niet vuil.

***Windbreeker*.**
Hoe! spreekje dan voor dieven,
Dien boozen pest en stank, die land en landslui grieven?

***Kapitein*.**
Ik knelze, die dat doen.[1507]

a met een barst: heftig (eig. onverwacht, plotseling).
1504 Graut je gat toe: hou je kop (maar *gat* kan zowel mond als aars betekenen, vandaar de volgende zin).
1507 knellen: in de boeien slaan, opsluiten.

Windbreeker.
Zoo knel die schelmen dan.
Hier 's niemand aêrs ontrent. Ze zijn gewis de man.

Kapitein.
Mist gy wat?

Windbreeker.
Ja 'k al meê; en 't staetme niet te dulden.

Kapitein.
Ik denk gy slacht 'er veel, gy mist ruim duizend gulden.[1510]
'K zie 't aen de noppen wel.[1511]

Windbreeker.
Die zijn dan zooze zijn.
'T is gnap, en gnut, en klaer, en is het kael, 't is 't mijn.[1512]
'K heb lorsch noch beedelgoed, en mag 't met eeren dragen.
Wat bruidme jou ook!

Gohanne.
Heer, het volk heeft recht te klagen.
Ze laeten nau een pot voor op 'er werref staen,
Een lap een leur op 't rad, of 't is 'er strax van daen.[1516]
'T is ook verdrietelijk voor die 't zoo zuur moet schraepen.

Kapitein.
Wat wilt gy dat ik doe?

Windbreeker met een barst.
Het dievenest betraepen!

Kapitein.
Zoo wijs het.

1510 Ik denk gy slacht 'er veel, gy mist ruim duizend gulden: Ik denk dat het met jou is zoals met zoveel anderen; je zou best duizend gulden kunnen gebruiken (dubbele betekenis van ‘missen’).
1511 noppen: ruwe knopen in ongereid laken (van de kleren in dit geval).
1512 gnap en gnut: keurig netjes; klaer: zindelijk.
1516 leur: vod (lappen en leuren is een vaste verbinding); rad: ws. wagen of een wiel dat bv. bij het karnen gebruikt word?; strax: meteen.

Windbreeker.
Volg me slechs. Wy zijn 'er dronge by.[1519]
Zie daer, daer zijn de guits. Die hebben 't. Vatze vry.

Kapitein.
Wat mist Juffrou?

Gohanne.
Ik weet het noch niet al.

Kapitein.
By gissen.

Gohanne.
Een parrelsnoer voor eerst, maer dat ik meer zal missen
Gaet zeeker.

Windbreeker.
Spuls genoeg!

Zy vallen op de Heidenen in.
Kapitein spreekt.
Tsa tsa! geeft u gevaên.

De Heidenen worden voor op het tooneel gerukt.
Pretioze spreekt.
Och! vrienden, wat 's uw wil? wat hebben wy misdaen?

Andreas.
Gy zijt hier averechts, en zult u licht vergrijpen.

Majombe al dreigende.
Ziet voor u watge doet.

Grabbel.
Voort, voort!

Francisco.
Niet veel te knijpen,
Of 't wordje beurt wel weer.

Kapitein.
Hoe spreekt de schelm noch stout,
Zoo leg 'er peper op.

1519 dronge by: vlakbij.

Grabbel slaet Francisco.
Je meent een vuist vol hout.
Hou daer!

Francisco.
Wat let je lui?

Grabbel.
Geef weer! geef weer!

Pretioze.
Ai lieve!
G' hebt onrecht vollek voor.[1530]

Kapitein.
Dat 's wis, wy hebben dieve':
Dat volk gaet zelden recht. Hier, hier! schaf op de buit![1531]

Pretioze.
Wy zijn onnozel, heer.

Kapitein.
Tsa dienaers! schud dan uit.

Gohanne.
Men onderzoek vry nau, 't moet hier of elders schorten.

Andreas.
Dat doet vry. Toef. Ik zal mijn mael wel zelf uitstorten.
Zie daer.

Gohanne met een schrik.
Daer valt het snoer! Hier blijkt de dievery.

Kapitein.
Wel guit, wat zegt gy nu?

Andreas.
Ik ken my noch al vry.[1536]

Grabbel slaet Andreas.
Dat zou de duivel doen. Hou daer gy onvertsaegde!

Andreas grijpt het geweer[a] van Grabbel, en steekt hem dood.
Daer weer! dat is een loon, dat gy u zelf bejaegde.

1530 onrecht vollek: de verkeerde mensen.
1531 schaf op: geef hier.
1536 Ik ken my noch al vry: Ik verklaar dat ik onschuldig ben.
a geweer: degen.

Kapitein.
Tsa! vat hem. Volgme na. Voort, voort gy moorder, voort!

Pretioze.
O god! is dit een deel, dat ons al toebehoort?

Majombe.
Hou moed, mijn kind, hou moed: ik heb uw heil verborgen.

Gohanne, den sleep after aen volgende.
Zoo moetmen voor de wraek, met lust en liefde zorgen.
Zoo koomt geleden spijt allengskens tot verhael.
Nu gaet het na mijn zin. Dit troost het altemael.

Het vyfde bedryf.

Giomara.

Hoe godlijk schreit de Deugd om 't menschelijk geslacht!
Hoe godloos lacht de mensch, die zulken traen belacht!
O mensch, hoe bitter wil de bange weerstuit wezen!
Dan 't schijnt wie vreeslijk is weet zellef van geen vreezen;
Ja d'ondeugd beeld zich in der deugden god te zijn.
Wat gaet 'er niet in zwang? wat lucht blaest geen fenijn?
Men hoort nau anders dan van grouwelijke daeden,
Van oorlog zonder wet, van land en volk verraden,
Van staetzucht nimmer zat, van vorstelijk verscheel,
Van burgerlijke twist, van kerkelijk krakeel,
Van stedeplundering, van branden, braeden, villen,
Van vrouweschendery, van moord, van bloed verspillen,
Van dievery, bedrog, en duizend zulke meer;
Dat god aen 't schreien helpt, en rukt zijn traenen neer:
Zijn traenen, die, zoo lang gesart getart tot tooren,
Op 't lest al d'ondeugd met een arren moed versmooren,[1560]
Ter liefde van de deugd dat heiligdom; en wis
Om dat hy zelf de Deugd der deugden vader is.

Karel. Giomara.

Mevrou, gins koomt d'Heidin met heur gezelschap treden.
Ze zoekt 'er heul aen u.

Giomara.

Ellendige gebeden
(Elaes!) voor my gestort, die haer niet helpen kan,
Is niet dan tijdverlies. Ze koom al 'lijkwel an:
Ik kan een bange ziel wel licht eens hooren stenen.

1560 met een arren moed: in toorn.

Karel.
Daer zijnz' al.

Giomara.
Hier. Blijf staen.

Majombe. Pretioze. Giomara. Karel. Francisco. Het rot Heidenen.
Heb moed, en cier uw weenen
Met een welspreekentheid, die haer het hart bebloed.

Pretioze valt Giomara te voet, niet wetende dat het heur moeder, noch Giomara dat het heur dochter was.
Mevrou, hier glijt een maegd langs traenen u te voet.
Ai recht 'er weder op, door uw meewaerigheiden!
Ik ben van uwe deugd, vol goedheids, hier bescheiden.[1572]
Gy weet voor wien ik koom: voor geen gebooren fiel,
Maer voor mijn bruidegom, dien al t'onnozlen ziel;
Daer ik voor sterven wil, indien hy slechs mag leven.
En dat mijn wil geschiê kan my Mevrou wel geven,
Indien 't 'er slechs gelieft. Ai werk dan, by uw' Gae,
Dat zijn vrykentenis uit mijnen val ontsta![1578]
Of zoo 't niet wezen kan, dat ik voor hem mag lijden,
Zoo laet de wil voor 't werk hem van den dood bevrijden;[1580]
Op dat het rechts genaê zoo veel te grooter zy.
Dit smeekt d'ootmoedigheid, die grondig is in ly,[1582]
En nau losrukken kan heur t'zaem gegroeide handen.
Heeft ooit een heilge vrucht de eerelijke banden
Van uwen kuischen schoot ontbonden door geboort',
Zoo denk eens hoe een kind zijn moeder toebehoort;
En dat ik meê een vrucht zy van een vrou gebooren.
Indienge my niet hoort, de steenen moeten 't hooren,
En spatten uit de vloer tot inden Hemel toe,
En haelen daer verlof. De wanden zijn 't al moe'.

1572 bescheiden: uitgenodigd (hele zin: uw deugd doet mij hierheen komen).
1578 vrykentenis: onschuldig-verklaring; val: knieval.
1580 de wil voor 't werk: (mijn) wil i.p.v. daad.
1582 in ly: in moeilijkheden.

Dat uitgehouwen beeld besterft, en schijnt verlegen.
En zoo ik steen beweeg, zoo laet ik vleesch bewegen.
Neem dat gy moeder waert, en ik uw eige kroost,
Hoe haestig zou mijn traen en zuchten zijn getroost!

Majombe.
Wat zoo ziet! dat heeft klem. Dat zijn gezonde reden.
Zoo dat geen hart kan kneên, zoo is 't ook niet te kneden.

Giomara.
Mijn lichaem lilt en beeft. Mijn zinnen staen bedeest.
Och och Konstance! kind! hoe roert uw geest mijn geest!

Pretioze.
Gy noemt uw dochter daer: indienz' al is begraven,
Zoo zie uw borsten aen, daer zy 'er dorst ging laven
Met zuiver zog, en help om dien gedachtenis,
Ten zy ze van een min hofswijs gezooget is.

Giomara.
Dat isze juist. Ze moogt geen moedermellek slokken:
Maer dat het anders waer, ze waer my niet onttrokken
Op zulken slechten wijs. O vroeg verrukte loot!
Wiens wortel in mijn ziel een vasten naween schoot.

Don Ferdinando. Giomara. Pretioze. Antonette. Gohanne. Majombe. Karel. Francisco. Het rot Heidenen.
Mijn hart, wat gaet u aen? hoe zijtge dus bewoogen?

Giomara.
Och och! 'k zie staeg mijn kind Konstance voor mijn oogen.

Don Ferdinando.
Dat's maer zwaermoedigheid, mijn lief. 'T zal wel vergaen.

Pretioze.
Neen Heer! niet voor uw hulp mijn karmen by zal staen;
Niet voor uw strengheid en genade zijn verdragen,[1611]

1611 Niet voor uw strengheid en genade zijn verdragen: Niet voordat uw strengheid en uw genade zich met elkaar verzoend hebben (en daardoor mijn rechtschapen Andreas uit de gevangenschap vrijgelaten is).

En dat dat vroom verdrag mijn vroomen heb ontslagen.

Don Ferdinando.
Zoo noemt gy vroomheid dan de snoodste schelmery.

Pretioze.
Geenzins: 'k noem vroomheid, die van schelmery is vry:
En dat 's mijn vroome pand, die 't al de deugd zou geven.

Don Ferdinando.
De doodslag melt zijn deugd, de diefstal tuigt zijn leven.

Pretioze.
D'onnozelheid van 't lest heeft hem tot 't eerst gebrogt.[1617]

Don Ferdinando.
Neen, neen! hy heeft dat werk al meermaels zoo gewrocht.

Pretioze.
Dat's quaed vermoên. Ai wilt geen overladen drukken!

Don Ferdinando.
De pijnbank zwijgt, maer bei, ze weet van andre stukken.[1620]

Pretioze.
Onlijdelijke pijn gaf vaek d'onnoz'len schuld.

Don Ferdinando.
Ho, ho! daer hebt gy 't niet. Men tart maer mijn geduld.[1622]

Pretioze.
Dat hoop ik nooit te doen. Ik bid slechs om genaden.

Don Ferdinando.
Die naer genade staen, zijn dat dan vroome daeden?

Pretioze.
Al waer 't hier noch zoo vroom, zoo moet het onvroom zijn.

Don Ferdinando.
Wel aen. Dat zalme zien. Hy zal zoo strax te pijn.

Pretioze.
Ai laet de rede doch uw haestigheid belezen!

1617 D'onnozelheid etc.: onschuld aan de diefstal bracht hem tot de doodslag.
1620 bei: wacht af.
1622 daer hebt gy 't niet: dat is niet juist.

Don Ferdinando.
Men kan voor zulken volk niet al te haestig wezen.

Pretioze.
De haestigheid, waer 't zy, misstelt 'er eigen doen.

Don Ferdinando.
De langzaemheid, in straf der quaeden, schaed de goên.

Pretioze.
Geen grooter schaê voor dien, dan dat de deugd moet springen.

Don Ferdinando.
Dat woord toont geen berou. 'T berou moest voor hem dingen.

Pretioze.
Ik ben 't berou. My rout zijn trefflijk ongeval.

Don Ferdinando.
Wis trefflijk: het treft ons, maer deezen boven al.

Antonette al schreiende.
Och ja! mijn lieve man zoo godloos te vermoorde'!

Pretioze.
'T waer billijk dat mijn heer dat woord onachtzaem hoorde,
En mijn verslagentheid omhelsde met zijn vreê.

Gohanne schimpswijs.
Ai ras! voor zulken dief en moorder staetz' al ree.

Don Ferdinando.
Zacht Juffrou. 'K zal mijn eer en eed, met god, betrachten.

Pretioze.
Hebt gy dien weegschael voor, zo weeg mijn zwaere klagten.

Don Ferdinando.
Dien weeg ik al; maer 't recht gaet evenwel zijn gang.

Pretioze.
Door tijdig veinzen duurt het recht vaek wel zoo lang.

Don Ferdinando.
Neen. 'T grout voor veinzery, hoewel 't het vaek moet lijden.
Hij veins wie wil: ik zal dat grouwlijk beest wel mijden.

Pretioze.
Zie datge 't zoo niet mijd, dat g'onbescheiden word.[1645]

Gohanne.
Ja wel ik zeg! ze leert, dien 't aen geen weten schort.[1646]
Ai Heer! ze reutelt vast, en zou u licht verstooren.
'K bid laetze buiten staen.

Giomara.
Holla! men moet 'er hooren.[1648]
Het koomt den rechter toe te luistren naer den rou,
En 't heusch verzoeken van een moeder, of een vrou,
Die voor het valsch beticht van mans of kindren spreeken:
Want zoo hy anders doet, en vuil is tegens 't smeeken,
(Waer hoofd!) het opperrecht, gods goê rechtvaerdigheid,[1653]
Vint zulken rechter wel: ze straft het onbescheid,
En laet hem lust noch vreugd, in vrou of kind, bekleden.
Is 't hier niet wel gezien?

Pretioze.
'K bedank mijn moeders reden!
Ik noem u moeder: ai vergeef mijn stout bestaen![1657]
Het hart, dat gy my draegt, heeft my 'er toe geraên.
Heer, zoo zy moeder strek, zoo toon u ook als vader.

Don Ferdinando.
O god! wat raeds?

Pretioze.
Wat raeds! erbarm u, en stap naeder.

Don Ferdinando.
Wat is 't, dat gy verzoekt?

1645 onbescheiden word: Uw vermogen tot oordelen verliest.
1646 leert: leest de les (aan hem die).
1648 men, tekst: met.
1653 Waer hoofd: Bedenk dat wel?
1657 stout bestaen: vermetel optreden.

Pretioze.
Verlossing van mijn ziel,
Die zoo onnozel (laes!) tot zulken ramp verviel.

Don Ferdinando met een zucht.
Ik wil, maer kan 't niet doen! het hart is wel genegen,
Maer 't nau bezet gemoed valt af, en is 'er tegen.
En zoo 'er winst op is, 't gemoed gaet billijk voor.

Pretioze.
Heer, geef mijn bangheid, om uw' zielswil, doch gehoor!

Don Ferdinando.
Zoo doende zou de zond wel licht een zede worde'.
Laet af, en zwijg 'er van.

Pretioze.
'K geloof dat God u porde,
Gy sloegt zijn smeken af.

Don Ferdinando.
God port my tot het recht.

Pretioze.
Zoo slaek mijn bruigom dan, ik trou gods eigen knecht.

Don Ferdinando.
Dat luit te grof. Niet meer. Gods geestelijk believen
Schrikt voor den dienstbaerheid van moordenaers, en dieven.

Pretioze.
Hy is het geen van bei'.

Don Ferdinando.
Dat zalmen strax verstaen.

Pretioze.
Och laet mijn hartezucht zoo troosteloos niet gaen!

Don Ferdinando. Pretioze. Majombe. Giomara. Antonette. Gohanne. Karel. Francisco. Het Heidens rot. De Rechters. Kapitein van de Rooroe. Djego. Windbreeker. Snoever.

Manshart. Het huisgezin van Gohanne. Dienaeren van de Rooroe. Een deel boeren.

Daer zijn de rechters al. Reis op, en spaer uw traenen;
Of laetze 't Hemels recht den weg tot vrede baenen.
Blijft gy, mijn lief? ik ga, eer ik mijn tijd vergis.

Don Ferdinando gaet met de Rechters aen tafel zitten. Het volk wijkt ter zyden af.

Pretioze, by Giomara en Majombe staende, ziet den Drost na, en spreekt.

Hy word vergeefs gesmeekt, die onbeweeglijk is.
O Zon! alziende Zon, laet doch uw goedheid daelen,
En stuur dit aerdsche recht met uw oprechte straelen!

Majombe.

Mevrou, zoo 't mooglijk waer, 'k sprak u, in eenzaemheid,
Wel eens een treflijk woord, daer al uw vreugd aen leit.

Giomara.

'T is mooglijk. Spreek vry op.

Majombe wijst Pretioze ter zijden, en valt Giomara te voet.

Gy dochter, wijk ter zijden.
Vly u terwijl tot vreugd, ik zal u haest verblijden.
Mevrou, ik uw Slavin zijg voor uw voeten neer,
En ben niet waerds genoeg dat ik uw zoolen eer:
Dan evenwel de vreugd, waer meê 'k u koom bezoeken,
Kan zonder vreê niet zijn: dit zal mijn tong verkloeken.
Weet dan dat deeze maegd, die u en uw gemael
Zoo innerlijk bewoog door uitterlijke tael,
Uw' dochter is; dien ik, nu dartien jaer verleden,
Om 't kostelijk gewaed, en andre rijklijkheden,
Waer meê zy was geciert, vervoert heb uit Madriel,
Dien dag dat men het feest van Hemelvaert onthiel,
Een uur voor middagzon; en zijn zoo t'zaem geweken,
Met dit onschuldig rot, dat ik wel vry durf spreeken,
Naer Vrankrijk; daermen ons liet vrank en veilig gaen;
En daer uw kind den deugd en godsdienst zoo trok aen,

Dat z' ons, en wie 'er zag, een heilig voorbeeld strekte.
'T is waer, en ongeveinst al 't geen ik u ontdekte.
En zooge twijffel slaet, of eenigzins mistrout,
Hier is getuigenis; zie daer 't gewapend goud,
Dat ik 'er kindsheid (och ik schaem my!) heb ontstreeken.

Giomara, den ring ziende, vliegt verbaest naer Pretioze, en de teekenen aen 'er borst en teenen gespeurt hebbende, kende heur dochter, en vloogze, met wonderlijke genegentheid, om den hals.
Dit is mijn eige goud. Amy! ik kan nau spreeken.
Mijn kind, mijn kind, mijn kind!

Don Ferdinando, dit ziende, staet van den tafel op, en stapt naer Giomara.
Holla! wat 's daer te doen?
Mijn lief, wat gaet u aen? o god, wil ons behoên!
Zacht, zacht mijn hart! hou op! ai wil dit mallen laeten!

Giomara over schouwer.
Stoor doch mijn blijdschap niet, want z' is te uittermaeten.

Don Ferdinando.
Wat vordert u hier toe?

Giomara.
Zie daer uw' eigen kind.

Don Ferdinando.
Mijn ziel, waer wil dit heên? hoe koomtge dus verblint?

Giomara toont Don Ferdinando de teekenen aen 'er lichaem.
Verblint! let op 'er borst. Zie daer. Nu op 'er teenen.

Don Ferdinando.
Waer 't geen Heidin, ik zweer by God, ik zou het meenen

Giomara.
Dan twijffelt gy noch al?

Don Ferdinando.
Met reên.

Giomara.
Zie deezen ring.

Don Ferdinando.
Dit 's 't wapen van mijn stam, dat aen den keten hing,
Dien z' op 'er boezem droeg. Nu moet ik het geloven.
'T gemoed beëedigt het, en welt van vreugde boven.
Mijn kind, mijn lieve kroost, ik kus u wellekoom!

Pretioze.
Hoe! ben ik wakker, (och!) of zweef ik in een droom?
Mijn heer, wat zal 't toch zijn? verklaer my dit wat naeder.

Giomara.
Ik ben uw moeder, kind, en deeze is uw vader.
Gy zijt geen heidens zaed, als ghy u wel verbeelt.
Wy beide hebben u, na wet en eer, geteelt.
Die hex, die daer noch ligt geknielt, zal 't u betuigen.
Zy zelf heeft u vervoert, en onder haer doen buigen,
Toen gy een engel waert ontrent twee jaeren oud.
Daer ligt dat wreede beest, dat vast genaê vertrout:
Maer toef, men zal 'er straf (dat zweer ik) niet vergeten.
Voorts, zoog' u zelf niet kent, vermids ge zijt verheten,
Konstance was uw naem eer gy het onheil leed,
Dat u herschiep, en ons van kommer quijnen deed.

Pretioze.
'T is immer zuiver waer al 't geen my koomt te vooren?[1731]
Is 't niet?

Giomara.
Zoo waer als God, uw schepper, ons kan hooren.

Pretioze, nu wederom Konstance, begint, van blijdschap, al nokkende[a] te schreien.

Giomara spreekt voort.
Och! schrei niet, zoo mijn beê by u ontfangen werd.
Uw traenen zijn te vol. Ze plassen my op 't hart.

1731 immer: toch wel.
a nokkende: snikkend.

Don Ferdinando.
Ai laet z' 'er nok voldoen! mijn liefste, 't is geen wonder.
Wy zijn al uitgeschreit, aêrs schreiden wy 'er onder.[1736]

Konstance.
Mijn lieve vaderlief en moeder bei te gaer,
Aenziet uw zalig kroost, dat gaeren, voor en naer,
God yvrig danken zal voor zijn genaê; ja vlyen
Zich stadig naer zijn wil; en, klevend aen uw zyen,
Zich dragen zal by u als een godzuchtig kind.
Ik min u meer als my: maer, zooge my weer mint,
Laet my, dat bid ik doch, een beê van u verwerven!

Don Ferdinando.
Eer ik 't u weigren zou, wil ik veel liever sterven.

Giomara.
Uw vader stemt het toe. Spreek dan.

Don Ferdinando met een vriendelijkheid.
Wat is uw beê?

Konstance.
Dat gy dit gansche rot onthaelen wil met vreê!
Dat gy den weduw stil voor heuren overleden!
Dat gy het wild vervolg uws volx niet poog t'ontleden![1748]
Dat gy het valsch betigt, met wil, bezijden ga!
Maer dat gy, boven al, mijn Bruidegom ontsla!
Mijn Bruidegom, dien my de Hemel heeft gegeven,
En zonder wien mijn ziel noch sterven kan, noch leven.
Maer hoe! mijn Vader dut.

Don Ferdinando al zuchtende.
Wis dut ik![1753]

Konstance.
Hoe kan 't zijn
Dat gy noch nevlig zijt in zulken zonneschijn?

1736 aêrs schreiden wy 'er onder: anders zouden wij ook huilen.
1748 ontleden: onderzoeken (hele zin: dat gij niet nader onderzoekt, waarom uw volk ‘Andreas’ zo verwoed vervolgt).
1753 dut: is verdrietig.

Don Ferdinando.
Mijn kind, dunkt u dat vreemd? 'T is waer, mijn geesten zweefden
In uitgebrooken vreugd, als of ze eeuwig leefden,
Zoo haest ik wierd gewaer dat gy mijn dochter zijt:
Maer God, die alles weet, en stuurt, en nimmer lijd
Dat zijn verkooren schaer zich ergens zal vergeten,
Heeft my dien vreugd bepaelt, en maetig toegemeten,[1760]
Getempert met een saus van zael'ge tegenspoed.

Konstance.
Waer in?

Don Ferdinando.
In knaging, (och!) die my schier mym'ren doet.

Konstance.
Waerom?

Don Ferdinando.
Om dat g'uw jeugd, en welgebooren jaeren
Zoekt met het grove bloed van Heidens tuk te paeren.[1764]

Konstance.
Hoe listig word de mensch ook van de waen verleit!
Neen Vader! (b'houdens 't recht van uwen red'lijkheid)
Hy is 't niet dien gy meent. Neen! uit een ander wezen,
Als dit rampzalig volk, is hy in 't licht gerezen.
De borst tuigt vroomer stof. Ze melt geen heidens aerd.
Nooit naemelooze vrou heeft zulken vrucht gebaert.
Don Jan is hy benaemt. Don Phlippo is zijn Vader,
Een heer niet wijd van hier, en u gewislijk naeder
In kennis, als my zelf; want ik zijn zoon eerst zag
In 't gunstig westerlicht van den voorleden dag,
Dat 's gisteravond laet: toen zijn wy ook bevredigt,[1775]
Getrout, en hand aen hand, voor God, in 't groen, bëeedigt;

1760 bepaelt: aan grenzen gebonden.
1764 Heidens tuk: onbetrouwbare zigeuners.
1775 bevredigt: met elkaar eens geworden.

Waer op hy, tot de vlugt, verkoos een heidens schijn.
Moet dit geen loutre liefd, en gods bestiering zijn?
Voorts wat de rest belangt, de Parlen, het Doorstooten,[1779]
Onnozel was het eerst, en 't een uit 't aêr gesprooten.

Don Ferdinando.
Is 't wis al 't geen gy zegt?

Konstance.
Indien men my doorgront,
Ik schrik voor logentael, en dien een waeren mond.

Don Ferdinando.
Tsa dienaers! sluit hem los, en laet hem voort verschijnen.
Mijn god, wat vreugd is dit? ik zal 'er in verdwijnen.
De geesten smelten wech. Ik peins op leet noch rou.
Och dat die blijde vloed slechs nimmer ebben wou!

Andreas, nu wederom Don Jan, ontslooten, en deezen tijding al verstaen hebbende, koomt schielijk aenloopen, en smijt de dekenen van zich af.
Giomara spreekt.
Zie daer uw bruidegom.

Konstance.
Mijn ziel!

Don Jan.
Mijn lieve Engel!

Giomara.
Ai let toch hoe de vreugd en vroomheid zich verstrengel.

Don Ferdinando troutze.
Koom mijn verkooren Paer, en neem, op Gods besluit,
Gy uwen Bruidegom, gy uwen lieven Bruid.
Denk wie u t'zaemen voeg, en zoek hem te behagen.
Zijn geest bebaen uw weg, en vorder al uw laegen![1792]
Zijt vruchtbaer, en leef lang. Ik wensch u vreugd, en vreê,
Voorts wat u zalig is!

1779 het Dootstooten: het doodsteken (van Grabbel).
1792 vorder al uw laegen: steune al uw plannen.

Giomara.
Dit wenscht uw moeder meê.

Konstance nygt.
Don Jan buigt zich, en spreekt.
Wy danken God, en u. Maer och!

Konstance.
Die zucht dringt naeder.

Don Ferdinando.
Men schik nu ook een post naer zijn verlegen Vader,
Op dat hy, noch getroost voor zijnen dood, gansch bly,
Ons aller oppervreugd, met recht, deelachtig zy.

Don Jan.
Och ja! dat dat geschiê, ook zonder lang te duchten!
Ik weet zijn ziel beschreit mijn onbeschreilijk vluchten,
En rolt de traenen langs den boezem van zijn kroost
Mijn zuster Leonoor, die hem met traenen troost.
Ai laet zoo blijde maer' hun droeve kaeken droogen!

Don Ferdinando.
Uw vroome zucht beweegt mijn innerlijke oogen.
'T zal vaerdig ook geschiên. Mijn zoon, zijt wel te vreên.
Hier Karel, tsa te paerd! stoot daetlijk derwaert heên.
Begroet den ouden Heer eerbiedig voor ons allen.
Zalf zijn verslagenheid met 't geen is voorgevallen,
Daer gy van spreeken kunt; op dat hy, vlot van geest,
Met zijnen dochter koom, en zegen onzen feest.

Karel gaet heen.
Don Ferdinando spreekt voort.
O god wat is u gunst en goedheid menigvuldig!

Giomara.
Wat maekt die goedheid ons al dankbaerheiden schuldig!

Don Jan.
Och die slechs dankbaer waer, en zijnen schuld onthiel!

Konstance.
Ik dank mijn lieven God voor blijdschap van mijn ziel!

Majombe noch op 'er knie liggende.
Wat is het los geval van wonderlijk vermoogen!

Francisco.
Niet waer? D'een krijgt het blind, en d'aêr kan 't nau beoogen.

Antonette.
Dat tuigt heur bruiloft, en mijn weduwlijke staet.

Kapitein.
'K zeg dat het met den mensch al vry hobbollig gaet.[1818]

Gohanne.
Het ga zoo 't ga, maer dit raekt schandelijk te slagen.

Djego.
Dat koomt van overmoed, en ongezonde vlaegen:
Daerom wie veilig vaer, die bind een reefjen in.[1821]

Gohanne.
Dat gaet wel zoo in zee, maer zelden in de min.

Don Ferdinando doetze altemaelen zwijgen, ontschuldigt zich by den Rechter, heet Majombe op staen, en noodze 't zaemen binnen.
Al lang genoeg. Zwijgt stil, en elk zet zich te vreden.
Gy Heeren, die bestemt ter rechtbank zijt getreden
Op mijn ontbod, ai belgt u des vergeefsheids niet,
Vermids uw red'lijkheid den rede hoort en ziet.
En gy, rijs op. Ik ga. Koomt volgt my altemaelen,
Op dat ik, wie 't ook zy, met vriendschap mag onthaelen:
'T is toch geen tijd van druk, vermids dit uur begon
Met blijdschap, die in top zit met den middagzon.[1830]

UIT.

1818 hobbollig: merkwaardig, zonderling (zelfde woord als oubollig).
1821 die bind een reefjen in: die reeft het zeil wat, die doet wat rustig aan.
1830 Na het woord UIT volgt in notenschrift een ‘Wijze’ van het op p 439 afgedrukte lied *O Rome, vol onredlijkheid*, en daarna zelfs een ‘Andere wijze’. Deze melodie (van Gerrit Bolhamer, zoals op p 520 gezegd wordt), is hier niet opgenomen.

Opdragt, met verlof der ovrigheid, aen Daniël Mostart, raeds secretaris der stad Aemsterdam.

Edele, grootachtbaere, hooggeleerde, wijze, voorzienige, en vvelbescheide Heeren,

MYNE HEEREN,

De stand, en stantvastige gezontheid van een voortreffelijke Stad en Staet, als deeze is, hangt, mijns geringen oordeels, (buiten ongeluk) meerendeel, of misschien tenemael aen drie ed'le plichten: naementlijk 't stellen en handhaven van wijze wetten, 't zuiver oeffenen der waere godsdienst, en 't eendragtig gehoorzaemen der gemeente: onder welken gemeente begrepen zijn niet min d'Ovrigheid, en Godsgeleerde, als zelf de schaere van laeger hoedanigheid. Wat belangt den eersten, daer toe is U.E. van God verkooren; en ik wensch dat de geestelijke, en wereldlijke wijsheid gestaedig UE. leidsvrou zy. Wat belangt den andren, daer over zet UE (zoo veel het mooglijk is) onopspreekelijke godgeleerde mannen, en wend (niet zonder groote voorzichtigheid) het opzicht altoos naer den dienst van henluiden, zijnde een volk, dat veel by den volke vermag, en blijklijk zoo wel doolen kan als andre. Wat belangt den lesten en gewightigsten, daer aen zijn wy (behoudens VE grootachtbaerheid) altezaemen, en niemand uitgezondert, onstrikbaer verbonden: doch 't zwaerd der gerechtigheid, tot vervolg der moedwillige overtreders, zwaeit VE, als eenig Opperhoofd onder zoo grooten meenigte, lieftallig, straf, scherpziende, blind[1], rechtvaerdig, en noodzaekelijk over

1 blind: zonder aanzien des persoons.

't hoofd. Deeze zijn dan de drie ed'le pligten, en der zelver eigenschappen, dienende (zoo gezeit is) tot stand, en standvastige gezontheid van een voortreffelijke Stad, en staet, als deeze is. Om nu te betoonen dat ik, onder VE onderdaenen een van den nederigsten, wel den hoogsten genegentheid heb tot welvaert des Vaderlands, en voornaemelijk deezer mijner geboorte-stad: zoo wil ik ook alle deelen, strekkende tot deszelfs qualijkvaert, niet alleen als een pest schuwen, maer de tegendeelen daer van, als een levendigmaekende lucht, intrekken, en uitwerken; ja zelfs van dit oogenblik af (ieder zijn eygen plicht vertrouwende) my onder VE rechtschaepen regeering, als onder een licht, lieflijk, en heilzaem juk, tenemael, en van harten nederwerpen[2]. Op dat ik dan voor eerst een onderdaenig kennisdragend' beginsel[3] van mijn voornemen in 't licht stel: zoo gun my dat ik eerbiedig met VE, zonder byzijn, geestelijkerwijs mag spreeken. Dit is my, buiten twijffel, van VE heusheid ongeweigert. Derhalven verzoek ik ootmoedelijk, dat VE my gelieve toe te staen den vrypostigheid te gebruiken, om den Heere DANIEL MOSTART, Secretaris van VE hoogloffelijken Raed, met eenige van mijn papieren, te mogen bezoeken; 't welk ik (als vooren) ongeweigert acht, vermids het[4] ganschelijk staeroogt op zijn lekkre onderwijzing, en geenszins wit ziet op[5] 't verzuim van iets wigtigs, of hindernis van 't gemeen. Maer zacht! ik voel inwendige prikkelingen. Wat zal dit zijn? ja 'k weet! 't gemoed baert teekenen van VE goedgunstigheid, verzeekering dat ik verhoort ben, en getuigenis van mijn verlof. Hier ga ik dan vry en blymoedig op aen. Dit was mijn oog-

2 my onder VE (...) regeering (...) nederwerpen: het is mij niet duidelijk wat Tengnagel hier vraagt. Hij moet allang poortersrecht gehad hebben. Hij was zelfs op dit moment ‘steekint’, onder stadscuratele gestelde.
3 kennisdragend' beginsel: duidelijk begin.
4 vermids het etc.: aangezien dit werk (dat ik Daniel Mostaert wil opdragen) er geheel op ingericht is, hem aangenaam en nuttig bezig te houden.
5 wit ziet op: doelt op.

merk, en dusdaenig zal ook 't begonnen, in alle naerstigheid, en zonder verdriet, uitgevoert worden van VE allerdienstwilligste, en onderdaenigste dienaer, en onderdaen *Mattheüs Ganzneb Tengnagel*; die zich,

Edele, grootachtbaere, hooggeleerde, wijze, voorzienige, en vvelbescheide Heeren,

gans, en gaeren op VE bescherming vertrout, en, onder alle dankbaerlijke erkentenis, den eerwaerdigen Secretaris, met verlof, aldus aenspreekt.

HEER SECRETARIS,

Alhoewel 't jegenwoordig, in zoo schrijfzuchtigen eeuw, gansch gemeen is dat luiden van lichte wetenschap, ja zelfs de schraelste neurhouders[6], zich by mannen van zwaere wijsheid (die hun waerdige werken groote, of ten minste waerdige personagien waerdig opdragen) vermetelijk gelijkken darren[7]; en, boven dien, noch het opgeblazen woord *VVy* in plaets van *Ik* gebruiken, of, om wel te zeggen, belachchelijk, en zonder daer over bestraft te worden, misbruiken: Zoo zoud' ik evenwel (hoe schroomachtig, en langs der aerde mijn veder zweeft) hun voorgangen geenszins nagevolgt, en u met toëeigening gemoeit[8] hebben, ten waer een kraftig verlof dien beschroomden moed naer uw eerwaerdigheid gedrongen, en tot toe-eigening van iets aen den zelven gekloekmoedigt had; ja zoo gekloekmoedigt dat ik voorgenomen heb dezen toeeigening te bestaen zelfs buiten voorkennis van uw persoon; wiens wisse woorden nochtans (mijns welwetens) de diesgelijkheid van stilzwijgend toeeigenen (in 't byzijn, of tegens mijnen trouwen vriend) overlang mishaegde.

Hier hebt gy dan onverwacht, en met verlof van onze

6 neurhouders: liedjeszangers of -dichters.
7 gelijkken darren: vergelijken durven.
8 gemoeit: lastig gevallen.

Ed. grootachtbare Heeren uwe meesters, het *Leven van Konstance*, beneffens het *Tooneelspel* daer uit gemaekt. De geschiedenis, en in wat land het geschiet zy, was u, buiten twijffel, lang voor deezen niet onbekent. Verscheide redelijke belgzieke[9] zullen rechtvaerdig verhael zoeken op mijn al te gemeenmaeking met henluiden, ten zy 't werk hun krankheid genees. Deeze dan zijn de Spaensche artsenymeester Pozo[10], de Heer Iakob Kats, en juff. Katalina Verwers[11]; van de welke de eerste het zelven beschreven, de andere gerijmt, de leste tot een spel te brengen, en op het tooneel te vertoonen, gepoogt heeft. De waerachtigheid van dit wonderlijk geval, daer ik de poëzy onder gemengt heb, verzeeker ik u uit de geloofwaerdige monden eens Ioods, en Christens, welke zijn de gestorven Sacutus Lusitanus[12], en de levendige Adriaen van der Tocq[13]. Deeze waerachtigheid, beneffens de bekoorlijke aert, dien ik daer by speurde, hebben my dus verre gebragt. De schaften van mijn Vaders penceelen[14], (die, na zijn schadelijke dood, noch profijtelijk leefden) versneden zijnde tot schrijfpennen, hebben my, hunnen meesters zoon, niet weinig gehulpen: of' er noch iets ingesteken heeft, 't geen schilders en poëten dienstig was, kan ik zelfs niet zeggen. Dit durf ik zeggen, dat goed gereetschap tot het werken geenzins schadelijk is. Wat nu belangt het werk zelf, daer over stel ik het vonnis aen u, dien ik daer toe volmaekt acht. Om dit aen u te stellen, heb ik zulk verlof als gy wel weet. De broederlijke kennis, ('t geen my noch heugt) tusschen U en Vader Zal^{r}, heeft mijn verlof gesterkt. De smaekelijke lessen,

9 redelijk belgzieke: terecht gekwetsten.
10 Pozo: ook Cats schrijft in *Trou-ringh:* 'Den vermaerden schrijver *Pozzo* wort geseyt in 't Spaens dese historie beschreven te hebben' (uitgave van 1637). Inderdaad noemt Cervantes een Poço, maar dit is vermoedelijk een fictieve figuur.
11 *Spaensche heidin* van Catharina (Verwers-) Dusart werd pas in 1644 gedrukt maar blijkbaar eerder gespeeld.
12 Zacuto Lusitano: portugese arts, gestorven in 1644 in Amsterdam.
13 Adriaen van der Tocq:?
14 mijn Vaders penceelen: Jan Tengnagel was schilder.

dien ik genooten heb uit uwen *Sendbriefschryver*[15], en noch dagelix geniet, hebben mijn sterkte gevoet, en 't geen ik aen u doe, zonder tegenspreken, gewilt. Dit doe ik dan door aengenaeme dwang, en ken het voor mijn plicht. Zoo 't mijn plicht is, ai belg u dan ook niet over d'onwaerdigheid van my of't mijne, maer let altoos op den dankbaerlijken wil! Zijn wy onwaerdig, maek gy ons om dien wilswil[16] waerdig. Deel ons van uwen overvloedigen waerdigheid wat meê. De milde beleeftheid vermag veel, en deezen waert gy van ouds geen vyand. Indien 't u belemmert dat de toëeigening ongewoonlijker wijze after aen staet, mijns oordeels kan ik niemand iets toëeigenen voor ik het heb. Ook eigen ik u dit toe tot voordeel van my zelven, om daer in bestraft en onderrecht te worden; en niet (gelijk andre doen) om u het zelven in bewaering te geven tegens den Nijd. O neen! Ik weet al te wel dat de Nijd, die Duivelin zal zoeken te beschadigen zelfs die dingen, die God onder zijn bescherming heeft, 'k laet staen de mensch. Indien ik dan met zulken verkeerden oogmerk u ontmoete, het zou staen even al eens of ik by u uit nood quam, en haer vreesde; daer ik nochtans met begeerte koom, en al heur listigheid en laegen uitlach. Om nu waer te maeken dat ik haer ganschelijk niet acht, derhalven nood ik 'er, (zoo 't u belieft haer t' onthaelen) op 't geen ik u hier overlever, openhartig te gast. Ze spaer 'er eigen brood, ze gaer vry honger, en smul 'er best. Hier in (zoo ze koomt) zal ik my geweldig verblijden, dat is, dat de redelijkheid, hoeze ook van de onredelijkheid bekliekt[17] is, evenwel van de redelijke, in spijt van de onredelijke, met smaek genuttigt word: of dan de Nijd al iets timmert, de Liefde zal 't onder den voet stooten: en hier ga ik vast op. Voorts

15 Sendbriefschryver: Daniel Mostaert schreef *Nederduytsche secretaris oft zendbriefschryver* (1637), een boek met gevarieerde voorbeelden van formele brieven.
16 om dien wilswil: om wille van mijn bedoelingen.
17 bekliekt: beklad.

de teekeningen, dien gy speuren zult, zijn gemaekt van den voortreffelijken natuurschilder Simon de Vlieger[18], van den geestigen[19] Pieter Quast[20], en den voldoenden[21] Izak Izaksoon[22]. Het etsen is van Pieter Nolpe[23], de Muzijk van Gerret Bolhamer[24], beide uitmuntende, doch elk in 't zijn'.

Maer hoe! wat schrik verzet my daer? Och! och! de onuitspreekelijke droefheid van mijn Moeders dood valt my wederom op 't hart. Heur zalige geest schijnt noch al zorg te dragen. Zy lijd niet dat ik haer zoo vroeg vergeet, en my zelven dus verwar in aerdsche beuzelingen. Daer zweeftze voor my! Ik zieze klaerlijk. Ai rust, en laet God zorgen, want uwe zorg is uit! Ook kunt gy door 't zorgen niet meer krijgen als gy hebt; derhalven vertrek, ik bid vertrek! Groet Vaders zalige ziel, en neem, in dankbaerheid van alles goeds, dit welverdiende *Grafschrift*, van uwen oudsten zoon, en eerstgebooren kind, vrolijk en vrymoedig meê.

Hier rust van zorg een vrouw, die deeglijk was, en schrander,
Twee gaeven, in een mensch, te zelden by malkander.

Wech isze. Amy, amy, amy! Hoe yslijk blijft mijn hart beklemt door dit verschijnen! Hoe anxtig schud mijn lijf, en ingewand! Hoe zwijmt mijn tong! Hoe flaeut mijn spraek! Hoe bang ben ik! O god, waer vlugt ik heên!

18 Simon de Vlieger: zeeschilder, geboren omstr. 1600 in Rotterdam, overleden in 1653.
19 geestigen: geestrijke, met geest begiftigde.
20 Pieter Quast: schilder, 1606-1647.
21 voldoend: voldoening schenkend.
22 Isaksoon, Isaäc Isaäcsz, 1598-1649, schilder van vooral genrestukken.
23 Pieter Nolpe: graveur en tekenaar, geboren in 1601 (?), sterfjaar onbekend.
24 Gerret Bolhamer: Onbekend. In het Biographisch-Bibliographisch Quellen Lexicon, Band I, p 101, 2de kolom, wordt de naam vermeld, maar dit gebeurt juist op grond van deze uitgave van *De Spaensche Heidin*. Verder nergens genoemd.

Heer Secretaris,

Aenzie mijn nood. Verschoon mijn zwakken yver. Neem mijn gulligheid, na uw gewoonte, gulhartig aen. Ik kan niet meer, en stik in 't nokken. Oorlof my tot schreven, op dat mijn ziel verlicht word, en vaer wel!

In Aemsterdam den 14 *van*
Hooimaend des jaers 1643.

U.E. eer, en dankschuldige, doch nu bedroefde Dienaer, en vriend,

MATTHEÜS GANZNEB TENGNAGEL.

De geest van Matthaeus Gansneb Tengnagel, In d'andere werelt by de verstorvene Poëten. Anoniem[aant.]

De geest van M.G. Tengnagel, In d'andere werelt by de verstorvene Poëten.

Voel ik niet een ander wezen,
Nu ik uyt'et leven ben,
Dat my zo geviel voor dezen,
Zo my nu nog heugen ken!
'k Leefde meest in zond' en schande,
'k Heb zo weynig nut gedaen.
Och! waer zal ik nu belande
Langs dees onbekende paên?

Bleek gebeent bespreyt hier d'aerde,
Is 't van menschen of gediert?
't Zijn van mijn gekochte paerde;
'k Ben in Gelderlandt gestiert;[12]
Daer ik met mijn spitsbroêrs streefde,
Op dat ik, in dit geval,
Hoe ik met de Meesters leefde,[15]
Eeuwiglijk gedenken zal.

'k Ben vol schrikken, 'k ben vol beven.
't Herte siddert in mijn lijf.
Ach wat heb ik al bedreven!
'K weet van anxt nau waer ik blijf.
Dat ik, in de tijt, nooyt dachte
Denk ik nu, laes! uyt de tijt;
Dat my nooyt te knagen plachte,
Knaegt my nu; ja, 'k was verblijt,

12 gestiert: gestuurd.
15 Hoe ik met de Meesters leefde: Hoe ik met de eigenaars (van de paarden) omging.

Als ik, in mijn schelmerijen,
Vuyle vonden aerdig von,
En die vonden wist te vlijen,
Dat 'et in de konst beston.
Voerman die de Schouburgs wagen[29]
Aefrechts mende, weet gy 't niet,
Hoe dat ik voor dou en dagen,
Pleeg te zingen aen uw liet?

't Waart nu alles voor mijn oogen,
Wie was niet, als ik, in ly?[34]
Wie ik immer heb bedrogen,
Of belogen, staet voor my.
'k Zie hier Waerden, en Waerdinnen,
Die my deden goede cier,
Om haer nooderuft te winnen,[39]
Die van daer, en dees van hier.

Elck dringt my, om betalen,
Woort dat my in 't herte snee,
Met een schrik, die 'k niet kon malen,
Wat een yver dat ick dee:[44]
Maer als ik het kon ontspringen,
't Was met hantschrift, eed, of list,[46]
'k Paste niet op zulke dingen,
Mits ik van geen naween wist.

29 Voerman die etc.: deze regels hebben betrekking op het gedicht *D'onbekende voerman*, hierachter afgedrukt op p 554 vlgg.
34 in ly: in de narigheid.
39 nooderuft: levensonderhoud.
44 Wat een yver dat ick dee: Hoe zeer ik ook mijn best zou doen.
46 hantschrift: schuldbekentenis.

Datze noch uyt Woerden quamen,
Uyt den Haeg, of Rotterdam,
Of uyt Haerlem, 't was te ramen,
Mits ik daer zo dikwils quam;
Ia uyt Geldre, 'k zou 't verschoonen,
En uyt Zeelant, 'k nam 't in best,
Maer ik zie'er zich vertoonen,
Buyten ons vereent gewest.

d'Antwerps Leeuw brant in zijn oogen.
'k Stelde 't huys in rep en roer.
'k Heb met hantschrift hem bedrogen.
Mager loon voor kost en voer.
Londenaren dringen mede
Om betaling, die hen mist,[62]
Franschen uyt wel twintig steden,
Die ik eer te vinden wist.

Vaderstadse drinkverkoopers,
Die my schromen, in mijn pijn,[66]
Stiertse van my, dese lopers;
'k Zal aen u verschuldigt zijn.[68]
Want mijn Broêr zal u gedenken;
Niet die naer Vyanen trekt:[70]
Maer wien zijn gedachten wenken,[71]
Hem die uyt den dooden wekt.

62 die hen mist: die hun ontbreekt, dus: die zij niet kregen.
66 schromen: afschrikken.
68 verschuldigt zijn, t.w.: dank.
70 die naer Vyanen trekt: die bankroet is. Dit slaat op Jan Gansneb Tengnagel, 1618-1682, de latere baljuw van Naarden, die inderdaad op 9 april 1652 failliet verklaard werd; het is begrijpelijk dat de hier sprekend opgevoerde Mattheus Tengnagel bij deze broer niet veel voor zijn eigen schuldeisers te halen zag. Jan Tengnagel schreef een treurspel, *De Verwoesting des stadts Naerden* (1660).
71 wien zijn gedachten wenken etc.: 'Tengnagel' verwijst zijn schuldeisers dus naar zijn andere broer, Simon (1626-1685), die predikant was (wien zijn gedachten wenken, Hem die uyt den dooden wekt, namelijk Christus).

Wat mijn erfdeel op kan halen,
Zal hy, die goê blijken doet,
Met een goet gemoet betalen:
Daerom, die wat hebben moet,
Steurt my nu niet, uyt genade,
In mijn pijnelijke gang,
Op dees onbekende Paden,
Die my heden zijn te bang.

Ia te stromplig en te bange,
Voor mijn afgepijnt gedacht.
Welck een plaets zal my Bevangen?
Waer of ik nu wort verwacht?
Zou ik noch wel mogen hopen,
Dat ik, gunstig door 't geval,[86]
Zulk een plaets zal vinden open,
Daer ik gaeren wezen zal?

Ziet ik ben als ingenomen,
Dat ik iewers hier of daer,[90]
Noch by zulk een volk zal komen,
Daer ik eertijts wel by waer.
'K waer niet qualijk by Poëten.
'K was dan in mijn hooftstof ook.
'K moet het immers nu haest weten.
Zie of hoor ik geen gespook?

86 geval: lot. De hele zin betekent: Dat ik zo gelukkig zal zijn een plaats te vinden waar...
90 iewers: ergens.

Want my naekt daer iets van varre.
'T zijn ook geesten, naer ik zie.
Zou ik hen wel naken darren?
Ik ken deze, ik ken die.
Daer is Ian van Arp, die blaser,[101]
Die eer Prixus Helvaert maakt',
O! wat is hy daer een razer!
Wat heeft hy al uytgebraakt!

Van het Tarters rijk, en blaken;
Van het branden, van het braên;
Van het knerssen, van het kraken,
Dat een 't hair te berg moet staen.
Deze, daer hy zich zou geven,[109]
Daer de leste hoop op ziet,
Op de oever van sijn leven,
Zich op 't Schouburg slepen liet;

Om die eygen eyss'lijkheden,
Voor zijn lest, te zien verbeelt.
Daer is Moors, zijn makker, mede,[115]
Die niet min van Duyvels speelt,
Die met Duyvels Duyvels çierde,
En hoe d'ene d'ander vat,
En zijn redens daer na stierde,
En niet anders aertigs had.

101 Jan van Arp, auteur van ouder meer *Hel-Vaert van Ino* (1631; op de titelpagina staat ten onrechte Ivno), een drama waarvan de tweede druk in 1640 verscheen onder de titel *Prixus*, met wederom een spelfout in de naam, want de betreffende figuur heet in het stuk Phrixus.
109 daer hy zich zou geven etc.: toen hij zich zou begeven naar etc., dus: toen hij op sterven lag.
115 Moors: dit zal Hendrik Moor zijn, die in verschillende van zijn toneelstukken duivels, draken, tovenaars e.d. optreden liet.

'K sie Byron daer, 'k meen sijn maker
Roelants, die hem buldren doet:[122]
Wat's dat ook een duyvelbraker!
'K krijg een grilling in mijn bloed,
Die mijn hair te berg doet rijzen,
Als ik my 't gedacht verbeel.
Keyzer, dee'er duyzent yzen[127]
Als 't gespeeld wiert op 't tooneel.

Daer is Pels ook, die van prachen,[129]
En van schennis altijt sprak;
Maer wie zou'er niet om lachen,
Dat de nijdigheyt hem stak,
Toen, om Voskuyls Hillebranden,[133]
('K denk dat die hier mede treet)
Men zijn Trineus zo verbande,
Dat'er niemant nu van weet.

Hillebrant moest herss'loos heeten,
Sonder lip of tant daer by.
Hoofden waren zonder weten,[139]
In de goude Poësy.
'T moest ook d'arme Schouburg gelden,
Die geen oorzaek was geweest;
Mits hy deze veersen melden,[143]
Daetlijck door zijn vlugge geest.

122 Roelants: H. Roelandt, die het in zijn tijd zeer populaire stuk *Biron* schreef (1629).
127 Keyzer: de beroemde toneelspeler Th. de Keyser, die nog herhaaldelijk genoemd zal worden.
129 Pels: de achtergrond van het schandaal dat hier verhaald wordt, is niet bekend. Te Winkel veronderstelt in zijn *Geschiedenis* (deel II, p 234) dat het gaat om Evert of Nicolaas Pels, waar wij verder niets over weten. Ook het stuk *Trineus*, als het althans die titel droeg, is niet bewaard gebleven; prachen: h. goede sier maken.
133 Voskuyl: Meynert Voskuyl, schreef onder meer *Den Ouden ende Jonghen Hillebrant* (1639).
139 Hoofden: de schouwburg-hoofden.
143 Mits hy deze veersen melden: Want onmiddellijk kwam hij (nl. Pels) met deze versregels voor de dag (nl. de volgende strofe).

'T is een tempel van de guyten,[145]
Opghebout met weeseduyten,[146]
Dieze prachen by de buurt,[147]
Daer met schennis en met logen,
Wort de Kerck haer recht ontogen,[149]
Door een volck om gelt ghehuurt.

'T bleef hem ook niet onvergolden,
Want de Vos, die loze gast,[152]
Die, zo 't scheen, dit weynig bolden,[153]
Heeft'er strax weer opgepast.[154]

Pels, een stijl van alle guyten,
Wenscht noch wel om weeseduyten,
Als hy in vrou Venus buurt,
Zijn verdroogde keel gaet logen,
Met de Rotterdamse toogen,
Daer zijn wijf haer buyk verhuurt.

145 guyten: leeglopers, nietsnutten.
146 Opghebout met weeseduyten: de nieuwe Schouwburg, in 1638 geopend met Vondels *Gijsbrecht*, was gebouwd met gelden die gefourneerd werden door de regenten van het weeshuis en die van het oudemannenhuis.
147 prachen: h. bedelen.
149 ontogen: ontnomen.
152 de Vos: ws. Jan Vos, die in 1647 voor het eerst als regent van de Schouwburg genoemd wordt, maar wie blijkbaar tevoren al het lot van het instituut ter harte ging. Men kan uit deze passage opmaken dat hij zich met de rel rond Pels bemoeide, en dat de gevolgen daarvan voor de laatste onaangenaam zijn geweest.
153 bolden, van bollen: aanstaan, bevallen (bolden is enkelvoud).
154 strax: onmiddellijk; 'er opgepast: hem van repliek gediend.
De regels 151-154 staan merkwaardig in het gedicht geplaatst. Vóór regel 151 en na 154 zijn witregels ingevoegd, in afwijking van de wijze waarop de rest van het gedicht (in gesloten octaven immers) gedrukt is, zoals ook het feit dat er géén witregel na regel 152 staat als een afwijking beschouwd moet worden. Het is duidelijk waar het om gaat: regel 145-150 vormen een gesloten geheel (wat Pels zegt namelijk, of waarschijnlijk zelfs een door hem rondgegeven gedichtje) waarin ook het rijmschema afwijkt van het gekruiste rijm dat verder in het gedicht steeds gebruikt wordt. Regel 155-160 vormen het, in dezelfde wendingen en rijmwoorden gehouden antwoord van Vos, - de inhoud is echter nogal afwijkend...

Maer wie zie ik daer zo eeren,
Yder, 't schijnt, draegt voor hem zorg,
Wil zijn byzijn niet ontbeeren.
'T is de Ridder Rodenborg,
Die in vierenveertig uren,
'T spel, als tweepaer spellen, maakt',
'Twelk ook wis geen eeuw zal duren,
Om dat het geen sant-aâr raakt;

En gebout is, zonder palen,
Dies het werk niet kan bestaen,
Vlug van geest, en rijk van talen,
Arm van rijmen wel ghedaen.
Even op alzulck een wijze
Maekt' hy ook zijn Isabel
Tegens Kosters, waert om prijzen,[175]
Die om wel schreef, niet om snel.

175 Tegens Kosters: De beroemde Samuel Coster had een stuk, *Isabella*, geschreven dat op de Duytsche Academie gespeeld zou worden. Ongetwijfeld om hem een hak te zetten, produceerde zijn tegenstander Rodenburg een stuk *Rodomont en Isabella*, waarvan de stof aan Ariosto ontleend was, evenals bij Coster.

Nu om 't oordeel kort te vellen,
Lust het iemant dat ik 't vel,
Al zijn zesentwintig spellen
Zijn niet waerdig eene spel.[180]
Neffens hem de Minnestichter,
Die met roos en lely pronkt,[182]
Dat is Krul, die zoete dichter,[183]
Die zo menig ziel ontfonkt:

Met van liefd' en min te spreken
By zijn kruytjes in het groen,
By zijn lomren, by zijn beken,
Daer de liefde min kan voên.
Dit gelif laf zult gy vinde
In Heleen, en in Diaen,
Celion en zijn Belinde,
Uyt Astreas minneblaên.

180 Zijn niet waerdig eene spel: zijn geen sier waard (spel: eig. speld).

182 Die met roos en lely pronkt - onbegrijpelijke toespeling. Slaat dit op een (onbekend) blazoen, op een gevelsteen, of op de zinnelijke liefde (symbool de roos) en de onschuld (symbool de lelie), die beide een rol spelen in het werk van Jan Hermansz. Krul waar deze regel betrekking op heeft?

183 Krul: Jan Hermansz Krul, de smid-dichter, die een grote rol heeft gespeeld in de strijd om de verschillende schouwburgen, die zich in de dertiger jaren afspeelde. Hij was de oprichter van een aparte ‘kamer’, de Musyk-kamer (zie het gedicht *D'onbekende voerman* hierna). In de nu volgende strofen wordt gezinspeeld op zijn stukken: *Helena* (1629), *Dianaes treurbly-eyndig spel* (1623), *Celion en Bellinde* (1639) waarvan de stof ontleend was aan de *Astrée* van Honoré d'Urfé, *Juliana en Claudiaen* (1634), *Theodorus en Dianira* (1634), *Rosilion en Rosaniere* (1641), *Tirannige Liefde* (1647), *Cloris en Philida* (1631), *Rosemondt en Raniclis* (1632), *Alcip en Amarillis* (1639), *De Hellevaert van Rodomond* (1645). Arjodant is de naam van een figuur in het laatst genoemde stuk, zoals vele spelen van die jaren gebaseerd op stof uit *Orlando Furioso*.

Claudian en Juliane,
Dyanier wien Theodoor,
Wou tot nieuwe liefd' vermanen,
Wijl hy d'oud' door ramp verloor.
Hoe de blinde Minnaer minde,
Rosonire Rosiljon.
Tiradates, die ontzinde,
Die tirannig lieven kon.

Philidaatje met haer Cloris,
Cloris met zyn Philida,
Daer het liefde na en voor is,
Daer het min is, voor en na.
Ranicles mint Rosemonde,
En Alcip om Amril brant;
Mits de liefd' en min haer wonde:
Rodomont, en Arjodant.

In zijn zangen, in zijn dichten,
Van de min en van 't gevry,
Minnebeelden, Minneplichten,
Min en zinnekosery.
Wie zou zulx niet gaende maken?
Wie zou naer de min niet gaen?
Wie zou niet van liefde blaken,
Door het lezen van zijn blaên?

Daer op volgt een vol gepeynsen.
Jacob Struys is 't! lieve maet,[218]
Wat heeft toch uw noodlots veynsen,
By uw Ariaem' gebaet?
Gy moest haer met schande laten.
Ouseels dochter was begunst
Van 't gheval, dat u toen hate,
Des was al uw doen om sunst.[224]

'K sou zijn vonnis schier versloffen:
Gy hoeft niet van Proserpijn,
Styrus, Romeo te stoffen
Wijl zy 't niet meer weerdig zijn.
'T zijn gelijk na Paeschen vijgen:[229]
Het is nu een ander tijt.
Die veel beter lijdt het zwijgen,
Dan hy zulcke sprekers lijd.

218 In deze strofe wordt duidelijk gesuggereerd dat het stuk *Styrus en Ariame* (1631) van Jacob Struys een autobiografische grond heeft. Inderdaad is Styrus een anagram van Struys; de vader van 'Ariame', bij wie Styrus belasterd wordt, heet Selous, en, gezien regel 222 van onze tekst, mag men ook dat een anagram achten, namelijk van Ouseels. Wie deze Ouseels was, is onbekend. Het model van Ariame zal wel Maria geheten hebben. De concurrent van Styrus heet Helrano, model onbekend. Andere stukken van Struys, waarop hier gezinspeeld wordt, zijn *Ontschakingh van Proserpina* en *Romeo en Juliette* (beide omstreeks 1630).

224 om sunst: tevergeefs.

229 'T sijn gelijk na Paeschen vijgen: het is mosterd na de maaltijd (Tuinman I, p 25).

Men staet op een woort te stippen;[233]
Hoe op volle redens dan?
Och daer zijn zo blinde klippen!
Hoej'er mijt, je raekt'er an.
'K zie de groote bruylofs Hymen,[237]
Starter meen ik, die de maet[238]
Van zyn staet verloor door rijmen,
En moest sterven als Soldaet.

Hy is yverig in rede,
Want daer is noch eene by,
'T schijnt een man vol geestigheden,
'K zou haest ramen wie het zy,
Naer ick aen 't gelaet bemerke.
'K zag hem nimmer, dat ik weet;
Maer dat my daer in kan sterken,
Is dat hy by Starter treet.

Niemant is 't dan Brederode,[249]
Fenix in de boertery,
Die de menschen, die de Goden,
Streelde met de Poësy.
Starter was zijn vrint in 't leven.
'T bleek ook aen zijn Angeniet,
Die hy, onvolent gebleven,
Door zijn Starter enden liet.

233 stippen: scanderen?
237 Hymen: eig. de klassieke god van het huwelijk.
238 Starter: J.J. Starter, de bekende dichter van *De Friesche lusthof* (1621), die na een niet al te degelijk leven van ‘bohemien’ rond het jaar 1628 als soldaat in Duitsland het leven liet.
249 Brederode: G.A. Bredero. Zijn onvoltooide stuk *Angeniet* werd door zijn vriend Starter afgemaakt.

Wie zie ik zo hoflijk groeten,
'T is Man-groot, 'k meen Hogendorp,[258]
Met zijn Prins moort zonder voeten.
O wat wist die vent een slorp[260]
Uit de hengstebron te strijken!
Hy zet 't een voor 't aêr, dien baes,
Wijst my daer in zijns gelijken,
'K schenk u louter sinter Klaes.[264]

Konstantinus, Konstantijntje,
Of verzin ik my Margriet?
Is 't een man, een maegt, of kijntje,
Zijt gy 't al, of zijt gy niet?
Drolger grepen in het rijmen,
Zag men nimmer, was hy dol?
Zou stapjan daer van niet zwijmen?[271]
Weetje wie ik meen? van Zwol.[272]

Jephtas vader, Abram Koning,[273]
Die het goude Bybel stof
Pleeg te stellen ten vertoning,
Op het Schouburg, of hy 't hof
Voor had van de grote, wijze,
Rijke Koning Salomon,
Die het wil, die mag het prijzen,
'K zou niet willen, schoon ik kon.

258 Man-groot: waarom Hogendorp zo genoemd wordt, is niet duidelijk. Opvallend is dat hij in een ‘klinck-vaers’ van Bredero aangesproken wordt als ‘groot-moedigh man’. Hij was een hooggeplaatst militair. Hogendorp: Gijsbert van Hoghendorp schreef onder meer *Treur-spel van de Moordt, begaen aen Wilhem by der Gratie Gods, prince van Oraengien* (1617). Waarom dit stuk ‘zonder voeten’ genoemd wordt is onduidelijk, aangezien het stuk wel degelijk in ‘voeten’ geschreven is.
260 O wat wist die vent etc.: Wat had die vent een talent (ongetwijfeld ironisch).
264 sinter Klaes: (sinterklaas) geschenken of in het bijzonder speculaas.
271 stapjan: onduidelijk; mogelijk de bijnaam van een toneelspeler?
272 van Zwol: Jan van Swol, schreef onder meer *Margrietje* (1634) en *Constantinus* (1637). Beide stukken werden reeds in 1630 opgevoerd.
273 Abram Koning: auteur van *Jephtahs ende zijn eenighe dochters treurspel*.

Vondel durft zich onderwinden;[281]
Doch is onze tael gheweest,
Daer men zijns gelijk zou vinden?
Jammer dat die grote geest
Kan gedulden, in zijn harssen,
By zijn eedle Poësy,
Al de grillen, al de farcen
Van de malle Papery.

Daer komt Izak Vos aen hinken.[289]
'T podegra steekt daer noch in.
O wat heeft die gast al quinkken,[291]
In zyn Mof, en zijn Moffin?
In zijn niemant, in zijn iemant,
Daer hy niemandal geeft toe;
Maer deze iemant, storf als niemant
In het huys van Arremoê.

'K moet van lachen my bepissen,
Niet om dat ik Codde speur;[298]
Maer om zyn gelijkenissen,
Die hy met zo schonen kleur,
In Alfreda wist te malen,
En die Mulfert, docht, O dood![302]
Dat dit werk veel schoner stralen,
Dan die grote Velsen schoot.

281 Vondel durft zich onderwinden: Vondel houdt zich daarmee (met die bijbelse onderwerpen) bezig. (Sluit aan bij vorige strofe.)
289 Izak Vos: schreef onder meer *Klucht van de Moffin* (in 1642 voor het eerst onder de titel *Loome Lammert* verschenen), *Klucht van de Mof* (1643) en *Iemant en Niemant* (1645).
291 quinkken: grappen, kwinkslagen.
298 Codde: P.A. Codde, auteur van *Alfreda* (1641).
302 Mulfert: van mullen, zaniken? Of hetzelfde als murrewert = dwaas? (Cf. Bredero, *Griane* regel 4).

Daer is Noodmans, die de Basen[305]
Tarte met zijn rijmen uyt:
Maer hoe windig kon hy blasen,
Met het veelderley geluyt
Van de tromlen voor Pavyen;
En hoe zijn Ulisses dwaelt,
Die zijn twintig jarig lyen
By zijn Peneloop bepaelt.

'K zie drie Artzen van ter zijen;[313]
Barent, Klaes, en Ian Fonteyn,
Die wel eer de rijmerijen
Achten groot en maekten kleyn.
'T waren minnaers in haer darmen
Van de Poësy: maer, Ach!
Zouj'er over niet ontfarmen,
Datz'er by in Armoe lag?

Z'hadden haer, eylaes! ontogen,
Al haer glants, en al 't cieraed,
Datze als naakt stont voor diens oogen,
Die'er kon in het gewaet:
Daerze Hooft wel eer in kleden,
Daerze Huygens mee verrijkt;
Daerze Vondel in doet treden,
En daer zy door Kats in prijkt.

305 Noodmans: Pieter Nootmans, auteur van *Van den bloedigen slach van Pavyen* (1627), *Ulysses* (1629) en *Borias* (1635); het laatste stuk bevat in de opdracht aan Van der Kisten een aanval op de eis van de eenheid van tijd. Dit zal het 'tarten' van de 'Basen' (hoofden van de Duytsche Academie) zijn waarop hier gezinspeeld wordt.

313 drie Artzen: Johan Fonteyn, de vader (die waarschijnlijk een verloren gegaan spel schreef, *Het verloren schaap* getiteld), enige tijd arts van Vondel. Verder de zoons Barend (schrijver van *Fortunatus Beurs en wens-Hoedt* en *Fortunatus Soonen*, beide in 1643) en Nicolaas.

'K moet'er ietwes af verhalen.
d'Oudst wist van 't verloren schaep.
Dat belachlijk spel te malen.[331]
d'Heer noemt zijn Discipels knaep:
Zy den Baes hem weder, even
Of't een Mets'laer was, de Heer.
Vraegt hy naer des volcks leven,
Zonder beet'ring, zy dan weer.

Het is al verloren fluyten,[337]
Als het paert niet pissen wil,
D'Heer daer op; loopt dat niet buyten?[339]
't Euangely zwijgt dat stil?
Klaes dee my zo vaakmael zwijmen,
Als ik in zijn huys moest treên,
Door het lezen van zijn rijmen;
Was ik niet, hy was te vreên.

Barent droeg zig wat bedachter,
Rijmd' ook niet in overdaed.
't Dokterschap maekt hem gheachter,
Dan d'onnoosle Fortunaet.
Hy bespringt wel twintig Steden,
In zijn speeltijt op zijn reys.
'T was een lamte in 't spel zijn leden;
Schoon het anders had zijn eysch.

331 belachlijk spel: in het volgende wordt beweerd dat, in het stuk van Fonteyn Sr., Jezus tegen zijn discipelen ‘knaap’ zegt, en zij ‘baas’ tegen hem (alsofJezus een metselaar was).
337 Dit zeggen de discipelen in antwoord op de vraag van Jezus ‘naer des volcks leven’; verloren: tevergeefs.
339 loopt dat niet buyten, waarschijnlijk: is dat niet te gek?

De verovering van Rhodes,
Danst zoo mee wat op die trant,
Dat een misslag al te snood is,
Voor die Schipper op het lant.[356]
Daer is Kemp, die met zyn Osman,[357]
Meent dat hy veel wonders zeyt.
Is'et zo, ik seg dan los an:
'T werk is vol onnoselheyt.

Ysselijker rijmer zag me
Ooyt Toneelspel brengen voort,
Als daer Kollem, of belagme,[363]
Zooje beter weet of hoort.
Daer komt lif-laf nochte lijmer;
Maer een grofsmit in zijn stof:
'T is de schrikkelijke rijmer
Herkmans, die het Zeevaerts lof,[368]

Met dat van de Kaelkops dichte:
D'ondergang van Tyrus schreef:
En de slag van Vlaendren stichte;
Daer Prins Maurits winnaer bleef.
'K loof dat alles kraakt' en knarste
In dit ysselijke werk,
Ja de drukpars zelve barste;
Borst hy niet zo was hy sterk.

356 die Schipper op het lant: de bekende drukker Jan Jacobsz. Schipper, die ook enkele stukken vertaalde of schreef, zoals *Verovering van Rhodes* (1639). Van zijn hand is de *Toe-eygeningh*, hierachter afgedrukt (p 580).
357 Kemp: Ambrosius Kemp, auteur van *De moort van Sultan Osman* (1623).
363 Kollem: Jan Siewertsz. Kolm, wiens bekendste stuk *Malle Jan Tots boerdige vryery* was (1633); belagme: lach me maar uit.
368 Herkmans: Elias Herckmans, een schrijvende zeeman die de grote gedichten *Encomium Calvitii ofte Lof der Kael-koppen* (1635) en *Der Zeevaert Lof* (1634) schreef, en verder de toneelstukken *De slach in Vlaenderen* (1624) en *Tyrus belegeringhe en ondergang* (1627).

Daer zie ik noch vier gelijken:
'K doolde, noemd' ik, wie daer van
Hoord' Apolloos prijs te strijken.
Wilj'er weten, 'k noemer dan.
Meyndert Voskuyl met zijn spellen,[381]
Daer zo weynig pit in is,
Dat ik 't oordeel niet kan vellen,
Waer in meer, waer in min is.

Maer zo Marten oom van Rossen
Was volmaekt, wat spel had hy
Van 't toneel niet konnen bossen?[387]
Wraek en weerwraek moest aen zy.
Duurkant met zijn Sestiljane,[389]
Mildert met Virginia.[390]
Leest'er, kont gy, zonder tranen,
Of de slecht' Harcilia:

Rijgse vry aen ene veter,
Met ons Koolvelts Hertogin,[394]
En zijn Velsen, ook niet beter,
Want daer steekt geen Hooftstof in.[396]
Hy pleeg nochtans veel te gelden,
Mogt zo slecht zijn als hy wou:
Maer een kender gaf geen spelde,[399]
Die 't om gelt naau lezen zou.

381 Meyndert Voskuyl: zie noot bij regel 133. Schreef hij een verloren gegaan stuk over Maarten van Rossum? De toespeling in deze strofen zou zo uitgelegd kunnen worden.
387 bossen: verdringen, verdrijven.
389 Duurkant: G. Andriesz. Duirkant, schreef *Sistiliaen* (1628).
390 Mildert: Abraham van Mildert, schrijver van *Virginias treurspel* en *Harcilia*, opgevoerd in resp. 1618 en 1622.
394 Koolvelt: Jacob Jansz. Colevelt, auteur van *De hartoginne van Savoyen* (opgevoerd 1622, uitgegeven 1634) en *Graef Floris en Gerrit van Velsen* (1628).
396 geen Hooftstof: slaat op het feit dat Colevelt zich waagde aan hetzelfde onderwerp als Hooft, namelijk Geeraert van Velsen. Bovendien kan men de zin nog lezen als: het stuk is onbelangrijk.
399 Een kender gaf geen spelde: een kenner geeft er niets om.

'K zie daer noch een deftig treden,
Op het voetpat van die vier;
Die kon ook zijn breyn besteden:
Het is Salomon Questier,[404]
Die de griexe Amadis dichte;
Die van Soudan Sair schreef,
Die zo 't out Toneel verlichte,[407]
Dat'et hem verschuldigt bleef.

'K zie Bodecher aen d'een zijde[409]
Met zijn Dido afgedwaelt,
En zijn Munt-Godin, O lijden!
Heeft ook ramp zijn tijt bepaelt:
Zy storf om Eneas wille,
Vol van wanhoop in de Zee,
Hy van razerny'er grillen,
Was haer lot quaet, 't zijne mee.

Daer's de snaek van alle snaken,
Roemer Visscher, meen ik, die
Quik, en quakken wist te maken,[419]
Daer ik Ann' noch Tessel zie.[420]
'K loof zy zijn op hooger salen,
By van Baerle, en de Drost,[422]
Daer de Poësy'er stralen,
Naer den eysch, van leenen kost.

404 Questier: Salomon Davidsz. Questiers, auteur van *Den Griecxen Amadis*, waarvan de ‘soudaen van Niquee’ een der hoofdpersonen is.
407 't out Toneel: de Academie.
409 Bodecher: J. Bodecher Benningh schreef een gedicht getiteld *Goude Munt-godin* dat handelt over geldzucht. Munt-godin is een letterlijke vertaling van Moneta, d.i. Juno. Verder schreef hij een stuk *Dido* (1634).
419 quik, en quakken: quick (kwinkslag) is het woord dat Roemer Visscher gebruikte voor sneldicht; quak: grap of onnozel verhaaltje.
420 Ann' noch Tessel: de dochters van Roemer Visscher, Anna en Maria (Tesselschade), die hier gerekend worden tot de dichters die ‘op hooger salen’ thuishoren.
422 de Drost: Hooft.

Mostaert moet daer mede wezen;[425]
Want hy hier aêrs wezen most.
'T was een man, die ook voor dezen
Zeer ghezien was by den Drost.
'T oordeel om een spel te stichten
Was niet kleyn, maer groot by hem;
'T rijmen most voor Vondel swichten,
Niet het uyten door de stem.

'K loof zy mê by hen verwachte',
Die Sybil, die nu zo dicht,[434]
Dat haer voor en nageslachte,
Zelf de Roemers, voor haer zwicht.
'K wijck van 't spoor af, buyten reden,
Ja ik zeker, 't mag niet gaen;
'K moet te met wat naerder treden,
'K raek dan weder op de baen.

'T past niet dat ik zo verander.
'K zie daer weer een, wie of 't is?
'K merk het, Karel van der Mander.[443]
'K ken hem door zijn beeldenis.
Nieulant volgt hem, bly van herte,[445]
Die eer zeven spellen maekt,
Daer noch Brabant op kan tarte,
Mitsz'er nimmer zijn gelaakt.

425 Mostaert: Daniel Mostart. Aan hem droeg Tengnagel zijn *Konstance* en *Spaensche heidin* op.
434 die Sybil: Sybille van Griethuysen?
443 Karel van der Mander: Karel van Mander, de schrijver van het beroemde *Schilderboeck* (1604).
445 Nieulant: Guiliam van Nieuwelandt, de antwerpse schilder die een reeks bijbelse treurspelen dichtte.

Neffens hem staet van den Branden,[449]
Die ik t'Antwerp zag ter plaets,
Daer 'k hem als een os, met banden,
Binden wou, mits hy zoo vaets[452]
D'eygen Spaens Heydin dorst rijmen,
Die ik rijmde lang voor hem.
Och! ik moest'er voor bezwijmen,
En verloor de geest en stem.

'K moet'et nu wat kortjes maken,
'T is te walglijk zo veel snap.
'K zou'er qualijk uyt geraken,
Best dat ik naer 't eynde stap;
Daer's Stribee dan; daer's van Santen,[461]
Met een ander telloos tal,
En ontelbre Comeedjanten,[463]
Daer van ik wat noemen zal.

449 van den Branden: Geeraerdt van den Brande, auteur van *La Gitanilla, ghenaemt het Spaens heidinneken* (1649), dezelfde stof betreffend als Tengnagels prozaverhaal en toneelstuk van 1643.

452 vaets: 1) slap, zouteloos, 2) lomp, onbeschoft. Beide betekenissen zijn hier mogelijk. Waarschijnlijker is echter nog dat de oorspr. betekenis van ‘naar het vat smakend’, dus ‘oudbakken’, hier vooral aanwezig is.

461 Stribee: mogelijk Cornelis Stribee? Diens *Chaos ofte verwarde Clomp* verscheen echter pas in 1698 (Zie Van der Aa, III, p. 210); Van Santen: ws. G. van Santen, auteur van *Lichte Wigger* (1617) en *Snappende Siitgen* (1620).

463 Comeedjanten: van de toneelspelers die in het volgende gedeelte van de tekst genoemd worden, is vaak nauwelijks meer bekend dan wat juist bij ‘Tengnagel’ vermeld wordt. Voor verdere feiten verwijs ik naar Kossmann, *Nieuwe Bijdragen*, p 91 vlgg., met de restrictie dat ook deze schrijver vaak *De geest* als bron gebruikt heeft.

Daer 's de Bray, die 't al verbeelde,
Ioffer, Hoer of Koningin,
Trots als Keyzer Keyzer speelde,
Speelde hy voor Keyzerin.
Pieter Aertz', en Zacharyas,[469]
Jan de Harp, en Harripoen,[470]
Nieuwen Haen die al, die'r by was,[471]
Streelde met zijn gecx caproen.[472]

Daer's van Ilt, die van geen bingel,[473]
Maer een man wou zyn genood,[474]
En hy zag gelijk een ingel,
Als ik somtijts hem ontbood:
Nu eens buyten, dan eens binnen.
Nu eens daer, en dan weer hier;
Sildermint hy kon zo ninnen,[479]
'T was dan wijn, of 't was dan bier.

'T ciersel onzer eeuw toneelen,
Tomas Keyzer, meen ik, die
Ziel en zinnen pleeg te streelen,
Ik, als Keyzer naadren zie.
Die de werelt zo verbeelde,
Stem noch uytspraeks weerga had,
Zelf ook met zijn wesen speelde,
Als hy maer 't toneel betrad.

469 Zacharyas: Zacharias Jansz. de Veau, acteur en bediende van de Schouwburg; hij wordt ook in *D'onbekende voerman* genoemd (p 560).
470 Harripoen: Worps veronderstelling dat hiermee Jan de Heripon bedoeld wordt (*Drama en toneel*, 11, p 32) is aanvechtbaar, aangezien volgens dezelfde schrijver (ibidem) deze in 1658 nog leefde. Kossmann denkt aan Pieter de Heripon (of Harpon), die tot juli 1644 op de Schouwburg speelde.
471 Nieuwen Haen:? In Bredero's *Rodd'rick ende Alphonsus* komt een knecht van die naam voor.
472 gecx caproen: narrekap. Inderdaad draagt Nieuwen Haan bij Bredero een zonderlinge kleedij.
473 binggel: bijvorm van bengel.
474 genood: (tot een drinkpartij) uitgenodigd.
479 sildermint: bastaard- vloek, van ‘sacrement’; ninnen: drinken.

Jan van Sanen, die vermaerde[489]
Speelder op 't toneel geweest.
Jammer dat zijn stem veraerde:
Want hy speelde zo de beest,
Dat op 't lest de spaanse mieren,[493]
Schriklijk spookten in zijn keel;
Noch kon hy 't toneel verçieren,
Maer het schort' aen 't beste deel.[496]

Daer's de grote Vrouvertoner,
Die tot ouderdom zijn baert
Scheeren liet, wiert hij niet schoner,
Hy wiert leelijk uyt'er aert.
Zoo door outheyt, als blanketten,
Evenwel hy liet'et niet,
Voor de dood het laten zette.
Denk dat gy Ian Bos daer ziet.[504]

Willem Ruyter, die Presbyter,[505]
Die in Amstels proef, in 't top[506]
Van zijn outheyt, zey, voor myter,
Zet my nu de strontpot op:
Want hy zal niet qualijk voegen,
Volgd' hy, op 't gezalfde hooft.
Dat dit Vondel kon genoegen,
Die het hoord', is nooit gelooft.

489 Jan van Sanen:? Kossmann veronderstelt dat dit Jan Lemmers kan zijn (*Nieuwe bijdragen* p 94).
493 de spaanse mieren: de geslachtsziekte.
496 het schort' aen 't beste deel: mogelijk wordt hier de stem bedoeld, maar waarschijnlijker is een minder onschuldige betekenis: die van geslachtsorgaan.
504 Ian Bos: onbekend.
505 Presbyter: presbyteriaan? In de kerk op het Begijnhof was in deze periode een niet onaanzienlijke presbyteriaanse gemeente. Het lijkt wat zonderling dat in dat milieu een toneelspeler te vinden zou zijn. In ieder geval was deze Willem Ruyter duidelijk anti-rooms.
506 Amstels proef: dit slaat op Vondels *Gijsbrecht*, en zal wel betekenen: (het stuk over Gijsbrecht van) Amstels beproevingen; ws. niet te lezen als: op de ‘generale repetitie’. Ruyter speelde blijkbaar de rol van Gozewyn.

Van den Bergs Adriaentje,[513]
Die 'k zoo vaakmael heb gestreelt;
Als ik, in haer minnebaentje,
Heb het minnespel gespeelt:
En zy kon 't zoo lijdig veelen;
'K schild'er weynig wie 't haer dee,[518]
Na dat Frans, de gek in 't spelen,[519]
Eerst zijn mes stak in haer schee.

Z'is nu by geen vreemde klanten;
Maer by zulcke daerse hoort,
En dat zijn Comedianten,
Daerse vaeck van is geboort:[524]
Zy is ook van zulck geslachte,
Want haer Zus speelt noch met vlijt,
En haer Vaêr, die hooggeachte
Speelder in zijn jonge tijt.

513 Van den Bergs Adriaentje: onbekend. Door verschillende auteurs wordt verondersteld dat dit Ariana Noseman zou zijn, maar daar is geen enkel bewijs voor. Er staat in de hier afgedrukte tekst zelfs niet dat het om een toneelspeelster gaat, alleen dat deze ‘Adriaentje’ de dochter is van de beroemde acteur Adriaan van den Bergh, en dat zij met ettelijke personen uit de theaterwereld intieme relaties heeft gehad. Kossmann, *Nieuwe Bijdragen*, p 107, veronderstelt dat het hier gaat om een musicienne, Adriana van den Bergh.

518 'K schild'er weynig wie 't haer dee: onduidelijk. Mogelijk iets als: ik kan nauwelijks uitmaken wie het allemaal met haar gedaan hebben. Ook de eigentijdse lezer had met deze zin blijkbaar moeite, want latere drukken wijken af. Een variant als: ‘'t Scheeld’ haer weinigh wie 't haer dee' is natuurlijk direct duidelijk. (Deze variant is de gewone in latere drukken).

519 Frans, de gek in 't spelen: de veronderstelling van Worp dat het misschien gaat om Frans Schuyling(h) (*Drama en toneel* 11, p 31) wordt alleen gesteund door de voornaam. Er zijn meer Fransen op de spelersrollen van die jaren. Overigens wordt door Tengnagel zelf ook een Frans de Gekken genoemd (herbergier), namelijk in *Frik* (zie p 387 noot 335).

524 geboort: sexueel gebruikt.

Die Jeronimo van Spanje,[529]
En de jonge Polidoor;
En Andronicus, waer vanje
Lichtlijk mee iets staet te voor;
Eerst op 't duyts toneel dee leven;[533]
En beschimpt' in gramme schijn,
Die 't veel beter verf kon geven,[535]
Datmen stoffen nam van zijn.[536]

Maer wat komt my al te voren?
'K zie de hinkende Vulkaen,[538]
Die ik zo lang had verlooren,
En die na Guinee moest gaen.
W'hebben Geldre deurgelopen:
Van die spitsbroêrs was hy een,
Die my hulp de paerden koopen,
Daer 't gebeent my van verscheen.

Zeker ik had geen gedachten
Hem te vinden daer hy treet;
'T was het minst dat ik verwachte,
Hy is speelder noch Poeët.
'K loof het is van Wasnaers wegen,[549]
Die zo sterk in yver is,
Dat hy Vaêrs Kantoor zal vegen,
En dat die hier schrijver is.

529 Jeronimo etc.: Adriaen van den Bergh schreef de stukken over later door anderen behandelde thema's, getiteld *Jeronimo* en *Polidoor*. ‘Tengnagel’ suggereert hier nog het bestaan van een verloren gegaan stuk *Andronicus*.
533 Eerst: Voor het eerst; 't duyts toneel: het nederlandse toneel (in het algemeen; niet, zoals men zou kunnen denken, de Academie).
535 Die 't veel beter verf kon geven: diegenen die er een veel betere versie van geschreven hebben.
536 Datmen stoffen nam van zijn: Dat men zijn onderwerpen gebruikte.
538 de hinkende Vulkaen: zie regel 553.
549 Wasnaer: onbekend. Daardoor wordt de hele passage onduidelijk.

Klaas van Harten zie 'k daer hinken,[553]
Harman Keyzer, Robberts Jan,[554]
Koolvelt met zijn oogje pinken,[555]
Met noch vele, die ik kan,
En nooyt kon by mijn gedenken.
Z'hebben my al in 't verzicht;[558]
Iaze zeker, want zy wenken,
'K voel derhalven my verplicht,

Om dat schoon getal te groeten.
Vreugt ziet hen ten oogen uyt;
Elck voegt zich om my t'ontmoeten,
Daarom was 't niet mis geduyt,
Dat ik ergens plaets zou vinden,
Daer ik wel zou zijn gemoet.[566]
'K nader daer mee tot die vrinden.
Vrinden, weest van my gegroet.

553 Klaas van Harten: waarschijnlijk dezelfde als ‘de hinkende Vulkaan’ in regel 538, en wel Claes van Hartten, of Claesje van Hart.
554 Harman Keyzer: Harmen de Keyser, die ook aan enkele liedboekjes meewerkte, evenals Jan Robbertsz, die in dezelfde regel genoemd wordt.
555 Koolvelt: Dirk Colevelt.
558 verzicht: vizier.
566 gemoet: ontvangen.

De andere Geesten der Poëten, hem kennende, roepen gelijkerhant.

Welkom, welkom Tengenagel.
Welkom moet gy Gansneb zijn.
Welkom Heerschap van Ian Hagel.
Welkom Zon en Maneschijn.
Welkom, welkom Lindeblader,
Frik in 't voor en achterhuys,
Aller schelmerijen vader,
Broeder van het Rode Kruys.[576]

Welkom, welkom Frik in 't donker,
Stooker van de gayle min.
Welkom stateloze Ionker,[579]
Maker van de Spaensch Heydin.
Welkom meester in het schrijven,
Dat Dyane schamen dee;[582]
Zet u nu, om hier te blijven,
En verhaelt ons op dees stee:

576 Broeder van het Rode Kruys: toespeling op het soldatenberoep, tenzij het betekent dat Tengnagel lid was van het geheime genootschap der Rozekruizers. Zie Inleiding, p 21.

579 stateloze Ionker: jonker die zijn staat niet voert. Dit zou een bevestiging kunnen inhouden van Tengnagels afstamming van de Gansneb Tengnagels, Gelderse adel, een afstamming die door Wagner (zie inleiding p 16) bestreden wordt, maar door Tengnagel zelf waarschijnlijk volgehouden.

582 Dat Dyane schamen dee: Dat de maan ten schande maakte (slaat natuurlijk op de ‘Maan’-boekjes die van Tengnagel verschenen of aan hem toegeschreven werden).

Al uw rijmen, al uw dichten,
Al uw klucht' en guytery,
Daerge mee de jeugt ontstichten,
Schoon't haer een vermaking zy.
Zetje dan om op te lezen,
Wees voor ons hier niet beschaemt.
Gy pleegt nooit beschaemt te wezen,
Daer 't u somtijts had betaemt.

Hier's ook niemant van deez' Helden,
Die 't zich immer heeft geschroomt.
Als hy al zyn daên vertelde,
Schooner zo wat vuyls in koomt.
Wat gy wilt van Brero lezen,
Of van Starter, Rodenborg,
Of van wie dat het mag wezen,
'T isser, lees dan zonder zorg.

Ook moogt gy 't ons niet ontzeggen.
'T is dan quaet, of't is dan goet.
Mits de wetten hier zo leggen,
Dat elk 't zijn vertogen moet.
En wy hebben een Register,
Daer tot nu onz' werken staen;
Ziet'et door, niet eene mist'er,
Uwe moeten ook daer aen.

De Geest van Tengnagel.

Vrinden leggen zo uw wetten,
Recht dat ikm'er onder ken.[610]
'K wilm'er ook niet tegen setten.
'K dank u, dat ik welkom ben.
'K zal u williglijk genoegen.
'K hebse byme. Zetje dan.
Wilt u maer tot luystren voegen.
Hoor, de Voerman komt voor an.

610 Recht dat ikm'er onder ken: dan leg ik mij daar natuurlijk bij neer.

D'onbekende voerman van 't schou-burgh.

Wonder, wonder, noch eens wonder!
't Gat leyt boven, 't hoofd leyt onder,
En het gaetter wel verkeert
Daer de knecht sijn meester leert.
Onse wagen die sou hollen,
Stont zy maer op rat, of rollen:[6]
Want mijn Ezels gaender voor,[7]
Sonder wetenschap van spoor.
D'eerste draeft vry wat hooveerdigh,
En de tweede gantsch oneerdigh,
Doch de derde valt so goet,
Dat ick d'Ezel prijsen moet.
'K ben met 't vierde heel bedroogen,
't Arme beest heeft glaesen-oogen,[14]

Al bij vluchtige kennismaking is het duidelijk dat dit gedicht vol zit met toespelingen op bestaande personen en toestanden. Behalve Unger, in zijn reeds herhaaldelijk genoemde studie, heeft Worp zich diepgaand met *D'onbekende voerman* bezig gehouden (Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, deel 34, Leiden 1915-16, p 83 vlgg.). Unger zegt weinig over de algemene interpretatie, en wat hij zegt is aantoonbaar onjuist. Worp probeert de bedoelingen tot in details na te speuren. Ik meen echter dat hij al in een vroeg stadium op een dwaalspoor is geraakt. Daardoor wordt zijn interpretatie grotendeels onhoudbaar. Tegenover de meningen van Worp stel ik in dit boek de mijne. Daar echter op enkele punten het feitenmateriaal niet geheel voldoende is om tot een volledig bewijs te komen, heb ik er de voorkeur aan gegeven, mijn interpretatie in een afzonderlijke analyse vast te leggen, die in de bijlagen opgenomen is (p 596 vlgg). De annotatie bij de tekst zelf is hoofdzakelijk niet-interpreterend, al is het een enkele maal onvermijdelijk geweest dat een conjectuur omtrent de gehele samenhang doorwerkt in de weergave van de betekenis van een detail. In die gevallen heb ik aan het eind van mijn notitie het teken [?] geplaatst.

6 regel 6 rat: wiel; rollen: rolbalken.
7 mijn Ezels: de hoofden, regenten, van de Schouwburg.
14 glaesen-oogen: ws. toespeling op een bril.

En het kijckter niet meer uyt
Als een Vinck doet inde muyt:[16]
Maer het vijfde moest ick hebben,
Want de haver inde krebben
Wou aen 't wassen met gewelt[19]
Ofse stond op 't open velt,
Daerse swelt van dauw en regen,
Had ick Slock-op niet gekregen
'k Was nou al aen 't dorsen vast,
Daer ick nu van ben ontlast.
Maer wat dunckje van de leste?
't Is al vry wat veer van 't beste,
Daerom loopt hy oock voor speck
Sonder bitjen in sijn beck.
Yemant sou hier konnen vragen:
Kan een Ezel so hart jagen,
Dat hy met sijn snelle gangh
Kar en Voerman valt te bangh?
Daer de luyaert niet wil roeren,
Of men moet hem eerst soo voeren[34]
Met een hout dat wacker kleeft,
Dat hy bult of strepen heeft:
Hier op segh ick met de waerheyt,
Ondervindingh die maeckt klaerheyt.
Nodeloos word het bediet[39]
Datmen voor sijn oogen siet.
Heughtje noch wel Kameristen,[41]
Hoe sint Jacob plagh te twisten?[42]

16 muyt: kooi.
19 wassen: groeien.
34 voeren met een hout: met een stuk hout slaan.
39 het bediet: de uitleg (hele zin: een evidentie hoeft men niet nader uit te leggen).
41 Kameristen: leden van de Oude Kamer, die in 1632 met de Academie verenigd werd. Dit gaf in 1634 Jan Harmensz Krul aanleiding tot het stichten van een nieuwe organisatie, de zgn. Musyk-kamer. Een van zijn bentgenoten was Mr. Jacob Dielefsz Block.
42 sint Jacob: ongetwijfeld Mr. Jacob Dsz Block, zie vorige noot.

En hy had niet eene Schulp[43]
Die sijn vrome Meester hulp:
Iuyst quam Jantje met sijn Krullen[45]
Om sint Iacobs kap te vullen,[46]
En hy gaf hem sulcken hert,[47]
Dat de stumpert lachend' wert.
't Is geen nood, bedwinght jou klagen,
Moetje van de oude wagen,[50]
Seyde Iantje, ick weet raet
Dat het jou wat beter gaet:
Siet wy sullen t'samen lopen,
En een eygen wagen kopen,
Peerden heb ick al besteet,
Was de wagen maer gereet.
Yser-werrick heb ick mede,[57]
Benje sleghjes wel te vreden,
En wy sullen, soo ick meyn,
Dichjes by de Lombert zijn,[60]
Dat kan oock voor al niet schaden,
Vind' jy 't oock soo niet geraden
Iacob Oom? wat dunckjer van?
Wel dat gaetter dan op an.

43 hy had niet eene Schulp: St. Jacob Major wordt steeds afgebeeld met een mantelschelp. Op het attribuut van deze heilige kon des te gemakkelijker gezinspeeld worden waar ook in ons land zijn populariteit steeds zeer groot geweest is. St. Jacob Major is de heilige die in Santiago de Compostela zijn heiligdom had, een plaats waar de beroemdste middeleeuwse pelgrimsroute heen leidde.
45 Jantje met sijn Krullen: Jan Hsz Krul (zie noot bij regel 41).
46 de kap vullen: iets op de mouw spelden.
47 sulcken hert: zoveel moed.
50 Moetje van de oude wagen: wil je de oude kamer verlaten.
57 Yser-werrick heb ick mede (nl. voor ‘de wagen’): slaat op de smidswinkel, die Krul in deze jaren dreef, naar men algemeen aanneemt. Zie ook *Frik*, p 351, noot 158.
60 Dichjes by de Lombert: dit slaat ws. op de localisering van de Musyk-kamer, de ‘eigen wagen’ van Krul en Block. De bank van Lening bevond zich aan de Oude Zijds Voorburgwal, waar nu nog de Stads-kredietbank voor roerende zaken staat.

Daer mee gingh het op een bouwen,[65]
Op een hacken, op een houwen,
Datmen in een korten tijt
Al het yser raeckten quijt.[68]
En het gelt was mee te soecken,
Arme Iacob weer aen 't vloecken,
En de peerden opter loop.
Daer lagh 't alles overhoop.
Hadden die luy sulcken sotheyt,
En haer peerden sulcken botheyt;
Hoe sal 't met mijn wagen gaen,[75]
Daer maer Ezels trecken aen?
Maer dat wil ick wel bekennen,
Dat mijn wagen niet sal rennen,
Want hy is van Camper-hout[79]
Al te groot, en swaer gebout,
En met kalck en steen geladen,
Sonder rollen, sonder raden,
Soo men ergens rollen vont,
Die staen opwaerts in de gront:[84]
Dus en hoef ick niet te duchten
Om het hollen: maer ick suchte
Dat mijn Ezels g'lijckerhandt
Sullen met haer onverstandt,

65 bouwen: ws. aan de ‘wagen’, het gebouw van de nieuwe kamer. Of moet men er eerder iets in lezen van ‘tekeer gaan’, waardoor ook de betekenis van ‘hacken’ en ‘houwen’ anders wordt?

68 Al het yser raeckten quijt: inderdaad heeft Krul zich in 1637 als makelaar laten inschrijven; zijn smidswinkel was aan het experiment ten offer gevallen. Ook in *Frik* wordt hierop gezinspeeld.

75 mijn wagen: de in 1637 opgerichte Schouwburg, die op 3 januari 1638 officieel geopend werd met Vondel's *Gijsbrecht van Aemstel*. De rest van het gedicht gaat over deze nieuwe Schouwburg en zijn hoofden.

79 hy is van Camper-hout: dit kan zowel betrekking hebben op Nicolaas als op Jacob van Campen. De eerste had namelijk het opzicht over de bouw van de Schouwburg, en wordt vaak de bouwmeester genoemd, de ordonnantie is echter van de tweede.

84 Die staen opwaerts in de gront: Die rollen (= palen) staan rechtop in de grond, namelijk als heipalen.

Daer geen reden is te scherpen,
Al mijn Wagen ommewerpen,
En als 't onderst boven leyt,
Dan is al mijn werck bekayt:[92]
En ick kan hem niet oprechten,
Want ick heb geen hulp van knechten:
Of ick schoon na Ioosje loop,[95]
Die en krijgh ick niet goet koop:
Want doe hy sijn dienst my gonde,
Hebben s'hem naer huys gesonden,
D'eerste Ezel van de ses
Wou niet luyst'ren na sijn les;
En de andere balckten Amen,
Want sy hoorden al te samen
Meer na d'Ezels bot gebrem,
Als na Ioosjes sweep of stem;
Die doe meed' de Wagen mende,
Doe hy noch stond over-ende;
Doch hy leyt noch niet heel neer:
Maer ick zie hem al omveer.
Och ick mach'er niet op dencken!
Want ick sou mijn sinnen krencken,
En ick ben mijn niet gelijck,
Als ick op mijn Ezels kijck;
Die in schijn van menschen trecken,
En mijn oogen soude decken,[114]
Seyde niet haer buyten schijn,[115]
Datse binnen Ezels zijn,
Op een nieuw fatsoen gebooren,
Sonder lange steyle ooren;
En 't is seker, want haer daet,
En haer woorden houden maet;

92 bekayt: bedorven.
95 Ioosje: ws. (Joost van den) Vondel.
114 de ogen decken: lett. de ogen bedekken, h. het oog bedriegen.
115 niet, tekst: nier.

En men kan in Ezels wercken
Sulcken plompheyt niet vermercken,
Als in dese ses haer doen,
Diemen menschen zou vermoen.
Want het beest, recht beest geschapen,
Is gemaeckt nu om te slapen,[126]
Dan te wercken na den eysch,
Anders krijght hy harde spijs.
Maer mijn Plompaerts moet ik voeren,
Beter als Moer Claters hoeren.[130]
Die wel lecker in 't gemeen[131]
Waren, maer oock licht te vreen,
En noch yemant voordeel deden,
Al was 't maer met open leden;
Maer myn Luyaerts wercken niet,
Als aen 't geen mijn schade biet:
En sy willen echter hebben
Suyver stroy, en volle krebben,
Ja in sulcken overvloet,
Dat myn blaes weer roocken moet;[140]
Die ick uyt de Schoorsteen haelde,
Want ick dacht niet dat ick dwaelde,
Maer ick meende, heel verblijt,
Hem te proppen metter tijt;[144]
En met duyten vol te garen,
Die ick nou begost te sparen,
En mijn jonckheyt vaeck ontnam,
Of de oude dagh eens quam,
Die soo menigh na laet jancken,
Alsser niet en is te bancken;[150]

126 nu: in tegenstelling tot *Dan* in de volgende regel, dus: nu eens (te slapen) dan weer (te werken).
130 Moer Clater: ws. een bekende koppelaarster of bordeelhoudster.
131 lecker: h. gulzig.
140 Dat myn blaes weer roocken moet: Dat ik mijn geld er weer bij in schiet?
144 te, tekst: re.
150 niet: niets; bancken: feestvieren, goed eten en drinken.

Luye Ezels waer je 't vroe,[151]
Hoe een out man is te moe,
Die wat leckers heeft te smullen;
'k Meen niet datje soo sout pullen,[154]
En de Pachters loopen aen,[155]
Die Zach'rias heten gaen,
Sonder eenigh Cijns te langen,
Wantje maekten 't haer soo bange,
Alsje lickte met malkaer[159]
Vaetjen voor, en vaetjen naer,
Doe Vrou Mari met haer Papen[161]
Alleman joegh in de Wapen:
Dan je klaerden 't doe so moy,
Dat je haver kreeght voor hoy:
Maer je ginghse haest misbruycken
Door de veelheyt van de kruycken,
Dat ick menighmalen dacht,
Dat het nutter was gebracht
In mijn blaes, en die te hopen,[169]
Om hier na te mogen kopen,
In een eygen stille kluys,
Warme kost in 't Mannen-huys;[172]

151 waer je 't vroe: als je er enig benul van had.
154 pullen: drinken.
155 En de Pachters etc.: deze regel en de twee volgende zijn niet duidelijk. Zach'rias, d.i. Zacharias Jansz. (de Veau) was acteur en tevens knecht van de Schouwburg. Hebben de pachters de hoofden zonder betaling te drinken gegeven? Of betekent ‘Cijns’ accijns?
159 lickte: dronk.
161 Doe Vrou Mari met haer Papen/Alleman joegh in de Wapen: zinspeling op de Gijsbrecht? Blijkbaar is er dan flink gedronken ter gelegenheid van de opening van de Schouwburg. Minder waarschijnlijk maar niet geheel onmogelijk is het dat hier gedoeld wordt op het bezoek van Maria de Medicis aan Amsterdam (1638). De festiviteiten waren niet gering, en de schouwburghoofden zullen er op hun eigen manier wel aan deel genomen hebben, - voorzover hier niet louter roddelpraat verkondigd wordt.
169 en die te hopen: om zo te sparen.
172 't Mannen-huys: het Oudemannenhuis, een van de twee instellingen die van de inkomsten van de Schouwburg profiteerden. De voerman spreekt blijkens deze en andere regels namens de oude mannen (hij wil graag zijn eigen plaats in hun inrichting).

En het overschot te senden
Na jou Meesters bonte bende,[174]
Daer jy Ezels selfs wel weet
Dattet beter is besteet.
Als jou holle Iaepse basten[177]
Met haer brockjes t'overlasten,
Die je dickwils overgaf,
Als een Vercken geeft sijn draf.[180]
Wijse Floris, sonder weten,[181]
Of die wijs wil zijn geheten,
Iy behoorde sulcken doen
Met oogh-luyckingh niet te voen,[184]
Maer veel eerder uyt te royen,[185]
Dan ick denck het klockend' poyen[186]
Had met jou oock sulcken val,
Als met yemand van haer al:
En het is oock vaeck gebleken
Door je droncken Hoofsche streken,[190]
Als de swarte Leeu sijn vat[191]
Seyde Hopmans Seun is nat:[192]
Maer hy is weer wel gewapend,
Want hy heeft mijn kracht al gapend',
En mijn vochtigh ingewant
Door sijn toogjens over-mant.[196]

174 jou Meesters bonte bende: de wezen, met hun rood-zwarte kleding (het Weeshuis was de andere instelling waar het geld van de opvoeringen heenging).
177 holle Iaepse basten: bevat zeker een toespeling op de naam van schouwburghoofd Jacob Bas Cornelisz.
180 sijn, tekst: fijn.
181 Wijse Floris: de enige Floris die in aanmerking kan komen is Floris Soop, hoofd vanaf 1638, evenals Bas.
184 voen: voeden.
185 royen: roeien.
186 Dan: Maar; poyen: drinken.
190 Hoofsche: ongetwijfeld toespeling op de naam van Willem Dirksz Hooft, regent vanaf 1637, al gaat dit fragment in de eerste plaats over Soop.
191 de swarte Leeu sijn vat: mogelijk een zinspeling op de herberg Het Luipaard, aan de Oude Zijds Achterburgwal, waar een groot vat met een inhoud van 112 okshoofden in stond, dat als kamer was ingericht.
192 Hopmans Seun: Soops vader was bij de schutterij, zij het volgens Worp niet als Hopman.
196 toogjens: teugen, slokken.

Wel wat nood was 't dat jou sinnen
Buyten bierigh, en van binnen
Maelden als een Water-wiel,
Als je 't soopje binnen hiel:[200]
Maer je moet je kracht stracks uyten,
En je hoovaerdy ontsluyten,
Die met sulcken bottigheyt
Al je malle doen beschyt,
Dat je knechten t'samen rotten,
En je Heerschappy bespotten,
En een yeder, die het hoord
Barst van lachen, en schreeuw moord!
En men acht het voor een wonder
Somer-Vorst, en Winter-donder;
Maer dit wonder is noch meer,
Want de knecht gebiedt sijn Heer:
En de Meester die moet letten[213]
Op het kind zijn arme wetten:
Kloecke Schipper sonder schuyt:[215]
Heer je munt te bijster uyt!
Maer je gieter sel verderven,[217]
Siet hy rot al in de kerven:[218]
Want daer is niet eene dagh,
Dat hy eens weer drogen magh:

200 soopje: wat je gedronken hebt (bovendien zinspeling op de naam van Soop).

213 de Meester die moet letten / Op het kind zijn arme wetten: deze passage slaat op Willem van Campen [?], en in de geciteerde regels mag men ws. een zinspeling lezen op het feit dat Van Campen regent van het weeshuis was.

215 Schipper sonder schuyt: de gissing van Unger dat dit slaat op J.J. Schipper snijdt geen hout: Schipper had niets met de Schouwburg te maken. De veronderstelling van Worp in zijn analyse van *D'onbekende voerman* dat bedoeld wordt: ongetrouwd man, lijkt mij echter heel goed te verdedigen. Vooral omdat in het volgende Van Campen te horen krijgt dat hij iets met een weesmeisje gehad heeft! Hij vaart wel maar heeft geen ‘schuit’ (deze beeldspraak is alles behalve ongewoon). Overigens betrekt Worp deze passage zeker op de verkeerde persoon (zie Bijlagen p 597).

217 gieter: geslachtsorgaan; het is niet duidelijk of hier op een geslachtsziekte gezinspeeld wordt of op het feit dat Van Campen zijn ‘gieter’ teveel gebruikt.

218 kerven: naden.

Wou de steen van 't graf eens wijcken,
Dat zijn Maecker op mocht kijcken,[222]
Die belaen was met de surgh[223]
Van zijn opgeboude Burgh.[224]
'K meen hy zou zijn borst verscheuren,
En het arm gewelf betreuren,
Dat zijn maexsel ongescherpt,
Schandelijck te gronde werpt.[228]
Lieve Claes het is verkeecken,[229]
(Soo 't geoorloft is te spreecken
Metje schim die altijdt maeld,
En ontrent het Wees-huys dwaelt,
Daerje eertijts in je leven
Goede ordre plagh te geven,
Met een muer, wel hoogh en sterck,
Tusschen 't doeck en 't binne-werck,[236]
Dat malkander soo genaeckte,
Dat het kleyne kapjens maeckte;
Kapjens, die men met de kost
Wt de Pap-pot voeden most)
Had je doe jou eygen kater[241]
Oock een hockjen over 't water

222 zijn Maecker: vader Nicolaas van Campen, die in april 1638 stierf.
223 surgh: zorg.
224 zijn opgeboude Burgh: kan zowel het Weeshuis zijn, als, waarschijnlijker, de Schouwburg. Nicolaas was regent van het eerste, en had het opzicht bij de verbouwing ervan in 1634, maar ook bij de bouw van de Schouwburg.
228 te gronde werpt: te gronde richt; Willem (het ‘maexsel’ van Nicolaas) maakt ongedaan wat zijn vader opbouwde, en wel ‘ongescherpt’ (zonder werktuigen te gebruiken).
229 Claes: Nicolaas.
236 doeck: vrouw(volk), dus h. ws. meisjesafdeling. Na 1634 lag deze aan de buitenzijde (St. Luciënsteeg), zodat de jongens-afdeling ‘binne-werck’ genoemd kon worden. Nicolaas scheidde de twee afdelingen blijkbaar door een hoge muur, omdat zij ‘malkander soo genaeckte(n)’ dat er kleine ‘kapjes’ kwamen (pars pro toto voor weeskindertjes?). ‘Kap’ is ook het punt waar twee gewelven elkaar raken. De bouwkundige beeldspraak wordt dus volgehouden. De maatregel hield zoon Willem blijkbaar toch niet van de weesmeisjes af, maar die woonde dan ook elders; zie regel 241 vlgg.
241 doe: toen; kater: zoon Willem, die h. tenslotte aangevallen wordt.

Achter jouwent opgebout,
(Dat jou koud gebeent nu rout)
Daer de Dick-kop sat bedwongen,[245]
Soo was 't Puysjen niet besprongen;[246]
En hy had oock, soo men gist,
In jou Schouburgh niet gepist,
Doe hy lagh by 't vat te dromen.
  Maer wat sel ons hier opkomen?
Sacht wat! 't is de best van al
Die de uytspraeck geven sal;
Siet sy soecken al te malen
't Haerlems kind wat moy t'onthalen,[254]
Want dat is haer ooghmerck wis,
Dat hy Vaêr van 't broot-huys is,[256]
En hy kan haer schier of margen,[257]
Als s' hem om een lootjen vergen,[258]
Wel een vrientschap doen, soo 'k meen.
Datse dobbeld zijn te vreen.
  Nou aen 't loopen sonder schromen,
Of het blinde beest sal komen,[262]
Jongens, segh ick, maeckt ruym stee,
Of hy neemtje daetlijck mee;
Voort na school toe! of de pocken
Selje halen, sonder jocken,

245 de Dick-kop: weer Willem.
246 't Puysjen: eig. het poesje, dus: het meisje (vooral als sexuele partner). Het woord staat hier tegenover ‘kater’.
254 't Haerlems kind: Jacob Bas [?], wiens vader kort na zijn geboorte naar Haarlem verhuisde.
256 Vaêr van 't broot-huys: Bas was regent van het aalmoezeniersweeshuis, en had in die functie ws. zeggenschap over de broodloodjes, waarmee tegen een gereduceerd bedrag graan gekocht kon worden. In het volgende zou dan geïnsinueerd worden dat de andere hoofden van zijn positie zouden profiteren.
257 schier of margen: vroeg of laat, als het zo te pas komt.
258 vergen: vragen (met het oog op het rijm is het beter om ‘vargen’ te lezen, wat hetzelfde betekent).
262 het blinde beest: Willem Dirksz Hooft [?]; tevoren werd al van ‘glazen ogen’ gesproken. Mooi schijnt deze halfblinde brildrager niet geweest te zijn want hij wordt hier beschreven als een bietebauw, waar men de kinderen mee dreigt.

Gut hy heeft soo grooten mont;
En daer by niet ongesont;
Wel! je meughter dan op letten,
'k Sweer hy selje heel opvretten:
Want hy komt wel op het spul,[271]
En hy maeckt het daer soo dul
Met sijn suypen, en sijn swelgen,
Daer de Wesen haer aen belgen,[274]
En 't Ouw-mannen-huys om knort,
Seker! 't kompter by te kort.
Maer die daer komt moet ick loven,[277]
Want hy gaetse al te boven:
'K bidje siet hem doch eens aen,
Lijckt het niet de volle Maen?
Die de heele zee kan dwingen:
Want hy treckt te sonderlinge
Wt het Rotterdamsche vat
Heele stroomen in sijn gat;
Daer hy wacker by kan smoocken,
Schijten, spouwen, grouw'lijck roken:
Letter op, jy holle vraet:
Dattet mee met jou niet gaet
Alsje broêr, die lest verdroncken
In 's Stadts-Herbergh sat te proncken;

271 het spul: de Schouwburg.

274 Daer de Wesen haer aen belgen: de wezen (en de oude mannen in de volgende regel) lijden schade van al dit geld verkwisten.

277 die daer komt: Tobias van Domselaer. In *Maneschyn* regel 265 vlgg. (p 54) wordt ongetwijfeld op dezelfde persoon gedoeld als er gesproken wordt van ‘de volle Maen’. Ook daar wordt iets gezegd over een broer die ‘gezeten’ heeft, zoals hier in regel 289 vlgg. Met Worp neem ik aan dat Loevestein in regel 292 niet slaat op de staats-gevangenis, maar een uitdrukking is voor een van de Amsterdamse gevangenissen, mogelijk het Rasphuis, want de straf wordt volgens de Mane-schyn gegeven voor dronkenschap. In de lijst van Amsterdamse dichters in de *Lindebladen* wordt gesproken van ‘de Domselaeren’; dit slaat ws. op Tobias en zijn broer Eduard, die in het bovenstaande ook wel bedoeld zal zijn. Tobias werd ws. in 1612 geboren, Eduard in 1616. Over een jongere broer die er wel geweest moet zijn, is verder niets bekend (zie Worp, Voerman, p 103). Tobias was de bekende geschiedschrijver van Amsterdam.

En in plaets van daer te zijn,
Was hy eerst te Loevesteyn.
Kom jy binnen, sonder blijven,[293]
Ick en wil op jou niet kyven:
David buyr jy bent een man,
Die geen zonden doen en kan:
Maer ick wilje eer verschoonen;
Want je ginght jou goetheyt toonen,
Doe je lest na Wtrecht voer
Op de Hof-stee by jou moer,
Om het staegh verwijt te mijen
Datje 't Bataviersche vrijen[302]
Liever op 't Toneel liet sien,
Als het Spel van Messalien.
Holla! 'k zou my hier verpraten,
Maer ick magh het hier by laten,
En bevelen 't voort de tijt:
Die het harde yser slijt.
'K zie de Son is vast aen 't dalen,
En hy schiet zijn goude stralen
In het peeckel van de zee,
En zijn zuster komt in stee[312]
Met haer staet van Hof-gesinden:
'K mach mijn kooy in 't hoy gaen vinden;

293 Kom jy binnen: bedoeld wordt David Ces.

302 't Bataviersche vrijen: Rodenburg's *Batavierse Vrijagiespel*. Deze passage slaat op een bekend schandaal: In 1638 zou een stuk van Vondel, *Messalina*, in de schouwburg opgevoerd worden, maar toen bleek dat de spelers er toespelingen op Frederik Hendrik in zagen (en dat duidelijk lieten uitkomen ook!), verklaarden de hoofden zich tegen opvoering. Vondel zelf is trouwens van die interpretatie blijkbaar ook geschrokken, want hij heeft het stuk vernietigd. Wat wij er over weten, stamt van Vondel's levensbeschrijver Geeraerdt Brandt. Toen *Messalina* teruggetrokken werd, is in plaats daarvan Rodenburg's stuk opgevoerd (16 september 1638), in 1616 al in druk verschenen. Het belangwekkende van deze passage uit *D'onbekende voerman* is, dat men er uit zou kunnen opmaken dat de zaak niet zo met algemeen goedvinden is geschikt, als doorgaans aangenomen wordt. Ces zou zelfs de stad uitgegaan zijn om het verwijt te ontlopen dat hij er medeverantwoordelijk voor was dat Vondels stuk niet opgevoerd werd.

312 zijn zuster: de maan (met de sterren).

'T is koud weer, en ik ben moe.
Goeden nacht, tot morgen toe!

Nou aen 't lachen.

Aen de Voerman.

'K Helpje lachen, weytse Voerman
'K docht in 't eerst, hoe gaet die boer an?
Doe ick hoorde dat jou sweep
Elcken Ezel gaf een streep
Over rugh en langes lenden;
Maer doen ick mijn zinnen wenden
Naer de oorsaeck, en het stof
Riep ick bruytse, hebj' verlof:[324]
Sla zo lang tot dat het wel is.
Waer 's een Leerlingh van Apellis,[326]
Die zoo kunstigh schild'ren ken,
Als dees Voerman met zijn pen?
Schilders kunnent uyterst raken,[329]
En een tronys omtreck maken,
Maer s'en hebben geen verstant
Van een levend' ingewant.
En jy Voerman kunt van binnen
't Breyn met alle drie de sinnen,
En 't verstant, al ister niet,
Duyd'lijck schild'ren dat men 't siet.
Ja wel Voerman, get hoe kenje?
Hiet je Keesje? seght wie benje?
Dat ick jou naer d'oude wijs
Met een lof, of Klinck-dicht prijs?
Holla! dat was oock te olick,
Die je meld dat is een molick,[342]

324 bruytse: geef ze slaag! (namelijk: de ezels).
326 Apellis: Apelles, de Griekse schilder waar de overlevering van spreekt.
329 't uyterst: de buitenkant.
342 molick: pop, ook wel stroman.

Daerom laet ick j' in je vree,
Lach maer louter,
Ick lach mee.

Die wijse Wetten soeckt in 't herseloose breyn,
Die maeckt de gecken groot, of acht de wijsheyt kleyn.

M.G. Tengnagel - Losse gedichten[aant.]

(Op J.J. Schipper)

Twee Geesten zijn verplicht aen 't loffelijke Leven
Van Hem, wiens beeldenis hier in uwe oogen straelt,
Want d'een heeft *Ariaen*' in smaeklijk duits geschreven,
Na dat 'er d'ander had uit lekker frans vertaelt.

M.G. Tengnagel.
in 't Iaer 1641

Dit gedichtje staat onder het portret van J.J. Schipper in diens *Ariane*, Amsterdam 1644.
Voor een titelbeschrijving van het boek, zie *Tekstverantwoording* p 606.

[Ach Laura]

Stemme: O Kersnacht, &c.

Ach Laura / die door u gefloncker /
Maeckt Cloris luyster doof en doncker /
En door u schitterend gesicht
Verzenght de bloemen / en de kruyden /
En Fackel-licht dat daelt in 't Zuyden /
Als Delos voor u Toortsen swicht.

2 Ach Bron / wiens Kristalijne stroompjes
Bevocht de struyck van Elze-boompjes /
Tuygh hoe ick om mijn Laura ween:
Tuygh Vleugel-beesjens op te telgen /
Hoe Thirsis 't leet niet kan verzwelgen /
Dat hy om Laura heeft geleen.

3 Dwael / dwaelt dan mijn onnoz'le Lammeren /
En wilt om Thirsis misval jammeren:
Knaeut 't voedtsel met een volle toom /
'k Sal u de teugel nimmer snoeren /
Noch oyt van 't Klaver-grasje voeren /
Besproeyd u vacht in Lauraes stroom.

Dit gedicht komt in verschillende liedboekjes voor. Zie voor de keuze van de afgedrukte tekst p 606-607 van de Tekstverantwoording. In de gebruikte uitgave is de tekst gothisch gedrukt.

En Fackel-licht: ws. de zon, want *Delos* moet wel op de zonnegod Apollo betrekking hebben, die op het eiland Delos een belangrijk heiligdom had. Dat de zon ‘in 't Zuyden’ daalt (d.i.: minder sterk licht geeft in zijn hoogste stand), is een sterk staaltje van Laura's straalkracht. In het liedboekje *Aemstels vreugde-beeckje* staat: 't Fackel-licht, hetgeen juister lijkt.

Vleugel-beesjens: vogeltjes; op te (moet zijn: de) telgen: op de takken.

4 Laura / wiens wreede hert derf trotsen
Het bars gemoet van klip / of rotsen /
Aensiet hoe Thyrsis om u quijnt /
Met wien 't geluck volhert te schimpen /[22]
Terwijl hy teert door Lauraes glimpen /
En als het Was voor 't vyer verdwijnt.[24]

5 Ick voel mijn Ader-tochten flaeuwen /
De duysternis mijn riff beschaeuwen:[26]
Mijn zieltje doelt nu na haer rust.
Vaert wel dan Laura mijn beminde /
En als gy Thyrsis doodt sult vinden /
Segh dan: 'k heb mijn volkomen lust.

M. Tengnagel.

22 volhert: volhardt, doorgaat met.
24 vyer: vuur.
26 riff: algemene betiteling van inwendige organen, h. zoals vaak als zetel van het leven beschouwd; beschaeuwen: beschaduwen.

[Het aertrijck en de zee]

Stemme: Ghy heyligheytjes, &c.

Het aertrijck en de zee / visschen in de stroomen /[1]
Het ongetemde vee / dat door de bosschen swiert /
En 't tedere ghediert
Betreurt mijn droeve staet / waer in ick ben gekomen.

2 Geen Satyr op het velt in sijne lust-prieelen
Ons eenigh deuntjen schenkt // en Pan dor mijn verdriet /[6]
Beweeght / vergeet sijn Liedt /
Mijn Laura sit alleen om mijn verdriet te queelen.

3 De schichten die mijn borst verstoppen / en versmoren /
Die loos is sonder hulp / in haer bewuste stoep /[10]
Dies of ick smeeckend' roep /
Sy stiert mijn klachten wegh / en stopt haer wreede ooren.

Voor keuze van afgedrukte versie zie p 606-607, Tekstverantwoording. In de gebruikte uitgave is de tekst gothisch gedrukt. De *Stemme* heeft ongetwijfeld betrekking op een *Sang* van Hooft (Leendertz-Stoett, I, p 100).

1 In *Aemstels Vreugde-beeckje* staat een versie van dit gedicht, waarvan de eerste regel '*de* visschen in de stroomen' heeft, hetgeen ongetwijfeld juist is.

6 andere versie terecht: door.

10 Die loos h. ws.: de long; in haer bewuste stoep: ? Misschien: in haar vaste gang? loos kan natuurlijk ook 'leeg' betekenen.

4 Haer overstaelde hart / met wreetheijdt gantsch bevangen
Aenschout mijn drofheyt wel / en siet het lijden aen[14]
Maer sonder acht te slaen /
Keert hare preutsche tret / en volght haar oude ganghen.

5 Ach Laura onbevleckt / soo'k ongetroost moet blyven /
Doorsteeckt mijn teder hart / dan is mijn smart gedaen /
En als ghy 't hebt bestaen /
Laet op mijn nare Graft dees droeve veersen schrijven.

6 Hier leydt de Minnaers proef / die 't jonghgejaerde leven
Op offerde de Goon / dat vrye wil gheboodt
En liever sagh de doodt.
Als dat het ene hart het ander sou begeven.

Tengnagel.

14 andere versie heeft terecht: droefheyt.

[Gods woord schiep al wat is]

Fide carens injustus moritur.

Gods woord schiep al wat is; bout vry op zulke gronden
Een tempel daarmen straft der weyfelaeren zonden:
Ontziet hen, tijd, noch plaats, in spijt van kap of stool;
En wie dit anders wil, bericht die in Gods School.

M.G. Tengnagel.

7. Decemb. 1651.

Dit gedichtje staat afgedrukt in het bekende liber amicorum van de rector Heiblocq. Voor een titelbeschrijving van het hele boek zie *Tekstverantwoording* p 607.
Latijns citaat: wie het geloof ontbeert, sterft als een onrechtvaardige.

[Bijlagen]

Bijlage I De geest van M. Tengnagel.

Hier kom ick dond'ren op uyt d'Afgrondt, om t'aenschouwen
Gelyck ick eertijts plach, d'Amstelsche landouwen
De plaetsen, die ick door myn guijtery, wel eer
Ontroert heb, daer in waart myn *Geest* nu heen en weer
Op 't gruwelijckst mis-maeckt, verselt met yselijck steenen,
Doen ick ter Hellen quam, is myn int eerst verscheenen
Den grooten *Bredero*. Verselschapt met een Rey
Poëten die ter stont my onder haer geley
Genomen hebben, en na volghender ceremonie
Soo heeft een *Vos-en-start*, met opgeheven tronie[10]
Syn uyt-spraack dus gedaen: Zijt welkom snoode Fielt,
Wiens boesem altijt heeft van fieltery gekrielt.
Naem-roover, eere-loos, uyt-suyper, Mensche-plager,
Een schant-vleck uws Geslachts, en grootsten Hoere-jagher
Die oyt op aerden was, een algemeenen Vaar
Der Bastaarden, met recht vermaerden Leugenaer.
Der Fielten Opper-hooft, het schuym van alle schuymen,
Doe niet als gal en gift, sooght uyt u helsche duymen;
En Vrindt noch Maaght ontsach int smetten van haer eer,
Maer met een nijdich hert, ontsiend' geen teghen-weer.
Scheld, lastert, schimpt en spot, om zoo uw lust te zaden,[21]
Die naemt een groot vermaeck in lommer *Linde Blaaden*,
En zuyv're *Maane-Schijn*, wiens silver peerlich vocht,
En Christalijne glants ind'blaauw Azuure locht
Ghy met een bitter nat, en vuyle swarte plecken
Gepoocht hebt op het snoodst, en schandichst te bevlecken.

Dit scheldgedicht van een anonymus is te vinden in de Koninklijke Bibliotheek, onder nummer ‘Pamflet 7916’. Het is bij mijn weten het enige exemplaar dat bewaard gebleven is. In de oude verzameling die bekend staat als Bibliotheca Duncanniana, was dit blad gebonden op het jaar 1651, - een vergissing, aangezien het duidelijk is dat de auteur het in 1652 verschenen *De geest van Mattheus Gansneb Tengnagel* reeds kende. Over het werk van Tengnagel wist hij overigens niet meer dan de leek die er pas in 1652 mee kennis maakte; alle toeschrijvingen handhaaft hij bijvoorbeeld. Uit dit gedicht blijkt ten overvloede dat het meer de *persoon* van Tengnagel geweest is, die zoveel haat opwekte als hier zichtbaar wordt, dan het werk.

10 Vos-en-start: slaat dit op (Izaak) Vos? Jan Vos leefde nog. Wordt ook Starter mee-bedoeld?

21 zaden: verzadigen.

De vuyle hoerery, en goddeloose Min,
Heeft al te veel geleert de Zoon van u *Heydin*.[28]
En schoon dat *Frick* van u noch jongh was wech gesonden;[29]
Soo wiert de heele Stadt, daer echter door geschonden.
En wat doch rester meer, de smet van mensch of huys
Sondt ghy aen ieder een, als tot een *Klaas-gift* t'huys
Maer t'branden was voor hem, en nu salt voor u wesen,
Soo hoeft geen eerlijk mensch voor Schelmen meer te vresen.
Dan zijn de Meysjes vry, soo konnense met rust
Gaen draghen haer gebraat, oft als sy zijn gekust,
En salmense niet meer, of in het water smijten,
Of dat noch vuylder is, met eenen dreck beschijten
En duysent and're meer, waer voor, doort helsche Recht
U tot verdiende straf, van ons wert opghelecht,[40]
Op maet te zijn geprickt, gepriemt, gegispt, geschonden,
Om suyvertjes op Rijm te huylen als de Honden.
Uyt had hy, en hier meed' gaen ick van daer ick quam,[43]
By Nickers sonder tal, in d'eeuwighe Helsche vlam.[44]

Graf-schrift

Hy, die hier onder leyt ontsielt,
Was d'afgherechten Fielten Fielt.[2]
Een lasteraer, selfs van sijn Vader.
Sijn Tongh hingh in een Schelm, syn Mondt
Die leughens sprack, en t'aller stondt
By u was Vriendt, van u Verrader.

28 de Zoon: waar dit op slaat, is onduidelijk. Men mag uit deze opmerking misschien vooral afleiden, dat de auteur het stuk niet kende.
29 noch jongh: als hiermee bedoeld wordt dat *Frik* tot Tengnagels vroege werk behoorde, is dit weer onjuist. Het is zijn een-na-laatste publicatie.
40 wert: wordt.
43 hy: nl. Vos-en-start.
44 Nickers: duivels.
2 In Graf-schrift, regel 2: afgherecht: doortrapt.

Bijlage II W. Schellinks Graft-dicht op Matthaeus Ganezneb Tengnagel.

Hier leit de schrandre GANZENEB,
Die in des werelds spinneweb,
Helaas, zo licht'lijck wierd gevangen,
En bleef moetwillens daar in hangen;

Tot dat de Doot hem met een slagh,
Uit mede lij, smeet uit dat rach;
Van vreugd kost d'Amstel, 't Y, noch 't Spaaren.
Noch Sein, noch Teems, noch Rijn, bedaaren.

In hem herleefde Plautus geest.
Hy schoiden op Terentjus leest.[10]
Hy was een Satyr in zijn leven;
Die Momus niet te goe wou geven.[12]

Lees, gaa voorbij in stiligheit;[13]
Dankt Godt, dat die hier onder leit
U noit en kon, of zo wel kenden,[15]
Dat hy u niet vermocht te schenden.

Dit gedicht is te vinden in: Klioos Kraam vol verscheiden gedichten. De tweede opening. Leeuwarden 1657. (p 253-254)

10 schoiden: schoeide.
12 Momus: griekse god van de spotzucht. Hele zin: die voor Momus niet onder wilde doen.
13 stiligheid: stilte.
15 kon: kende.

Bijlage III *Toe-eygeningh. Aen de Amsterdamse minnaers.*[1]

Lief-Koosers,

Of, om beter te zegghen; gevangenen van zulcke ghevangenhuyzen daerghe nimmer de Vensteren van ontsluyten wilt, dat 'er de Zonne van uw' rede heur stralen in kan schieten: gheknevelde van zulcke banden, wier strikken u zoo lieffelik duncken, datge nimmer yets, ja de minste wensch, in 't werk stelt, om 'er van ontbonden te sijn; achtende uw gevangenhuyzen heerlijker dan de doorluchtighe ghebouwen, die de voornaemste van de werelt ooit op 't aenzicht der aerde bouden: uw' banden, van een beter deught dan *Ariadnes* draet, die *Theseus* weer uit *Minos* hof tot zijn begeerte hielp: prijsers van de ketenen die u gesloten houden, beminners der netten die uw' zinnen in de war helpen, en die nimmer de wapenen daer ge door verwonnen wordt, zoekt te verstompen, maer daeglijx meer, en meer op u te wetten, door de lust die u heur wonden geeft, ziet hier de Hoofse *Clitie*, die, als ghy, 't gevangen-huys der liefde, zijn banden, yzeren, netten, en wonden beminnende, in de zelve zoetheden is geraekt daer uw inbeeldingh u de overdaet zoo hoogh van prijst: zy heeft lang getoeft niet om middelen te zoeken, die u mogten raden, uw' ghevangen-huys, en banden te verbreken, en u de yzeren, netten, en wonden te doen verachten: Maer, in 't tegendeel, d'eene allengs te doen versterken, en d'andere meer, en meer te doen lieven, brenghende tot dit voorneem al heur gespeeltjes mee, daer een deel van een schoonder schoont vertoonen dan die van de Griexse *Helena*, die de Troyaense Vesten kon ontsteken, een ander schoonder hayren dan die van *Danaé* diemen zeyde in glants de Zon te tarten; weer een ander een heerlijker Majesteyt, dan die, die *Cleopatra* eer vertoonde, diemen zeyde een Godin ghelijk te wezen: dat deel een beter gelaet dan dat van de Coninginne *Semiramus*, dat men zeyde de gantsche Wereldt door heur waerdigheydt te verdienen, dit, andere vercierende gaven dan die van *Penelope*, diemen zeyde al te hebben dat ooit Natuur heur schepselen gaf: deze overtreffen met heur aenlockentheden dien vermaerden *Dido*, die heele Schepen, ja gantsche Vlooten in 'er Haven van Cartago lokten, op dat men Autaren tot heur lof oprichten, en endelijk voor de rest, heur deughden bereyken die van de Roomse *Lucretia*, die de beste geesten des werelts zoo veel tijdts heeft doen verspillen, om er[2] lof te schryven. Zodanighe, zeg ik, zijn 't dieze mede brenght, om u te vangen, binden, sluyten, en te wonden, op

1 *Toe-eygeningh* etc.: dit is het voorwoord van *De hoofse Clitie*, een werk van P. de la Serre, in een vertaling van J.J. Schipper (‘Schipper Jan’) verschenen te Amsterdam, in 1642. Het gebruikte exemplaar is dat uit de Amsterdamse Universiteits Bibliotheek, 355 H 1, 2. De tekst is uitermate slordig gezet. Vaak is bv. de apostrophe bij woorden als 't, 'k etc. geheel of gedeeltelijk weggevallen. Ik heb deze in die gevallen wel gezet. Noten bij de proza gedeelten van de nu volgende tekst zijn met *cursieve* cijfers genummerd.

2 er: haar.

dat ghy u zonder op-houden over heur schoonheyt, Majesteyt, wezen, aenlokkentheydt, en deught verwondert, zy was 't die deze tot heur gespelen koos, zy is 't ook die nu komt, nu zy 'er de zoetheydt van ghesmaackt heeft, om uyt u alle zulcke te kiezen, die zich, door getrouwe diensten, de gunsten, en de waerde van dese waerde konnen waerdig maken: Voegt u vast in 't ront, 'k zie datse heur lieve mondt wil openen om ons door heur uytspraeck te doen hooren, wien zy[3]

Voor heur Minnaers zal verklaren,
Ziet, zy noems', ik stels' op maat
Rijkert: *Six*: *twee Hasselaren*:
Renst: *Hoefslager*: *Mits*: *de raat*:
Teuling: *Ionker*: *Gillis*: *Kromhout*:
Schoonhoof: *Papenbroek*: *Sohier*:
Van der Hoeven: *Roeters*: *Rombout*:
Bikker: *Bekker*: *Buys*: *VVuitier*:

Coning: *Hudde*: *VVerrikhoven*:
Boudewijn: *Tengnagel*: *Kloek*:
Bontemantel: *Kerrikhoven*:
Hulft: *van Basse*: *van den Broek*:
Helt: *van VVaevren*: *Kalandrijne*:
Houwens: *Daeflaer*: *Schuyt*: *Reael*:
Schryver: *Veenman*: *Smout*: *Kolpyne*:
De Marees: *de VVilm*: *de VVaal*:

3 Het hierna volgende gedeelte bevat een lijst van ‘Amsterdamse minnaars’. Van ieder van hen wordt later in kwatrijntjes meer gezegd (p 582 vlgg.). Een vergelijking van dit materiaal met Tengnagels befaamde lijst van ‘Amsterdamse poëten’ (*Lindebladen*, p 266 vlgg.) is zeer interessant. Schipper noemt weliswaar meer de ‘jeunesse dorée’ (velen van hen maken een jaar of tien later deel uit van de stadsregering!), maar niet zelden compareren dezelfde personen ook onder de dichters van Tengnagel, omdat deze nogal liberaal in zijn opvattingen over het dichterschap geweest is. Zijn lijst omvat iedereen die aan de liedboekjes meegewerkt had, voorzover hij de namen achterhalen kon, en ook nogal wat lieden die hem door anderen als dichters genoemd waren, zonder verder argument. Hierover staat het een en ander te lezen in de door Prins gepubliceerde processtukken.
Het *Register van persoonsnamen* (p 627 vlgg.) bevat ook de door Schipper genoemde personen, onder de aanduiding Clitie I en II (I: de lijst die nu volgt, II: de kwatrijnen. Beide zijn in regels verdeeld die in het register opgegeven worden). Noten bij deze gedeelten van de tekst zijn op regel genummerd.

Moniks: *Valkenburg*: *van Buren*:
VVtten Bogert: *van der Voort*:
Sweers: *van Balk*: *van Loon*: *van Duren*:
Teller: *van de Pol*: *Ryzoort*:
Limburg: *Goverts*: *Iut*: *Dablyne*:
Duysent daalders: *Noorman*: *Nuyts*:
Domsler: *Hobbezak*: *Godijne*:
Lansman: *Vlasvat*: *Stadlant*: *Duyts*:

Schaep: *van Keulen: Gragt*: *Viktrinus*:
Nieuwenhoven: *Zeep*: *Camay*:
Van den Heuvel: *Strik*: *de Flinus*:
Bartels Ian: *van Ryzen*: *Klay*:
Vos: *van Zoest*: *van* R*yn*: *Persyne*:
Born: *van Os*: *van Geel*: *de Bara*:
Ruyten: *Flink*: *Colijn*: R*obijne*:
Duyvendrecht: *en Feytema*:

Zy zwijgt, en ik bevin, heur genoemdt getal getelt hebbende, dat 'er een meer is dan zy ghespeelen heeft, zou 't oock zijn dat 'er een, die door de gulle zoetigheden te gulsigh te zullen smaken, van zoetigheydt zal sterven? Het zal geen bittere dood zijn; of zou 't een andere Hylas[4] wezen, daer de liefde geen vat op heeft, en datse die, in gebreke blijvende, in sijn plaets wil voegen? 't schijnt schijn te hebben. Maer hou, wie zie ik daer de leste? Ho! 't is *Iacob Feytema*,[5] die zal 'er voorzeker overschieten; of 't is dat hy door zijn koelheydt een, die al te heet mocht vallen, zal matigen, of een die te zwak is, uyt medoog, alzo hy zeer medogende is, te baet zal komen, is my onbewust, doch 't zy hoe 't zy, ick acht het zonder oorzaek niet; hy is een quant die 'er de Minste gunst niet van begeert, mits zy in zijn gedacht voor dooden gaen: maer 't zal best zijn dat ik my aen deze verborgenheyd niet veel laet ghelegen wezen, en u altsamen eens overzie, om te speuren, wat 'er ghezeght dient, om u aen deze schoonen bekent te maken.

Rijkert, dien ik *Rijkert* noemde
Met zyn weytsheyd, doch in schyn,
Maer die myn *Lucretie* roemde[3]
Van een goeden aerdt te zyn.

Six, om datje in uw leven
Niet dan waerdigheden toont,
Kon ik my gants niet begeven,
Datje hier zout zyn verschoont.

4 Hylas, vriend van Hercules die door een verliefde bronnymf meegesleurd werd in een put.
5 Over de geringe interesse van deze Jacob Feytama, of Feytema, voor het vrouwelijk geslacht, zie ook Tengnagels opdracht van de *Lindebladen* aan hem, p 207.
3 *Kwatrijnen*. 3 Lucretie: slaat ws. op *D' onvergelijkelijke Ariane*, een vertaling naar Desmarets door Schipper, in 1641 voor het eerst verschenen.

En ghy, vroome *Hasselaren*,
Ik bemin u, en myn breyn,
Zoud u klaerlijk hier verklaren,
Was de plaets niet veel te kleyn.

'k Hoef van *Renst* hier niet te zeggen,
Want de waerheydt, hy staat schoon,
Weet zyn deughden uyt te leggen,
Op een ongemene thoon.

Hoeveslager, niet ter zyde
't Vryen staet u 't beste aen,
Ghy hoord op een *Piramijde*
Boven al de rest te staen

Schoone *Mits*, en zoete vryer,
Daer de schoonte zoo van daeght,
Waerje niet een goet bedyer,[23]
Datje kreegh de schoonste maeght?

Raet, hoe zal 't geluk u treffen,
Als u lof zich door die schoon
Aen de wolken zal verheffen,
Op een Goddelijke toon?

Teulingh, laet de zon 'er stralen
Maer verschieten op de vloet,
Ghy zult wis noch Lauren halen,
Die met Mirthen zyn gevoet.[32]

Lieve *Ionkker*, 'k moetje pryzen
Wantje dee dat ik te eer
Zal myn dienst aen die bewyzen
Dien ik 't toezeyde, en nu weer.

Gillis, ghy voor alle zaken
Hier niet buyten, 'k hebt gezien,
Datje Leeuwtjes keunt vermaken,
'k Moet u steeds myn dienst aenbiên.

Konje zoo de herten stieren
Van de Iuffers: *Kromhout*, Heer,
Alsje keunt het Vaendel zwieren,
'k Wed zy offerd' aen uw eer.

23 bedyer, van bedyen: succes hebben. Het woord kan overigens ook ‘advocaat’ betekenen.
32 Mirthen: de mirt is een altijd groene plant, h. waarschijnlijk als symbool van de liefde gebruikt, evenals in regel 52.

Schoonehoven, die uw zeden
Zoo goedaerdighlijk vertoont,
Als de schoon 'er schoonigheden
Daer het beelt van in u woont.

Papenbroek, die geene bazen
In beleefdigheydt bezwijkt,
Hoe zal die zich konnen asen
Die van u de Mirthen strijkt.

Kon ik, 'k zou de eer-boom planten
Voor *Sohier*, dien braven geest,
Een der beste Musikanten
Van die zijn, of zijn geweest.

V*an der Hoeven*, fijn in 't spreken,
Doch daer yder een van zeyd
Dat geen deughden u gebreken
Om te raken aen de meyd.

Uw geluck magh niet ter zyen,
Roeters, 't is al reedlijk hoogh,
Zy magh u te wonder lyen
In de stralen van 'er oogh:

Rombout, ghy weet wel uw leven
Te beleven naer een maat,
Die, door yver aengedreven,
Geeft de wel-standt van uw staat.

Bikker, vol beleefde zeden,
Waerde Telgh van een stam
Die door hare waerdigheden
Ciert het maghtig Amsterdam.

Bekker, die uw licht doet dagen
In die geene die ghy vryt,
'k Loof je zult 'er noch behagen
Alse wis weet watje zyt.

Wil ik oogen op u zeden.
En uw deugden, waerde *Buys*,
'k Zouse graeg voor u ontleden,
Maer ik ben daer niet in t' huys.

'k Weet niet dat ik u zou kennen
Heer VVuittier, maer zo ik hoor
'k zou 'er al myn werk mee schennen
Stelde ik u niet mede voor.

'k Zweer, o *Coning*, 'k zweer 't behaegt'er
Datje zijt in deze drom,
't Is ook reedlik, doch je draegt 'er
Noch geen maagre kaken om.

Hudde, die niet zyt de minste
In geluk, te meer zoo die,
Diem' in-gaf, houd de bezindste
Van 'er ziel, ghy denkt wel wie.

VVerrikhoven, die zwaermoedig,
Van de meengen wort gezeyd,
Maer u sprekent speurde spoedigh
Datje zyt de vrolijkheyd.

Fardenand, uw deugt moet blinkken,
Want ik zie, de vlugge F*aam*,
Doet 'er lof tot d'Hemel klinkken,
In uw Kaizerlijke naam.

Tengenagel, die, verschooven,
Door een ontrou, noch gewis,
In geluk, zal gaen te boven,
Die 'er van de oorzaek is.

Kloek, men zal u kloekert heten,
Als ghy u met uw gevry
Eens zo kloeklik gequeten
Datj' een Leeuwtje kryght aen zy.

Hansje, die 'er niet had tegen,
Zoom' uw naam een Iuffer brocht
Maer ik hebse niet gekregen,
Niemant heeft op jou gedocht.

Deze plaets dient ook niet ledigh,
Wel, naar wie zal ik toch gaen?
Kerrikhoven, die is zedigh,
Zedigheydt zal hier wel staen.

Hulft, die uw trou kon toonen
Aen u zusters, dat ik vry,
Zoo ik haer maer wou verschoonen,
U moght zetten in dees ry.

Ghy van *Basse*, die zoo louter
Van het kouten weet de kunst,
Noch waert ghy een zoeter kouter
Kreeghje van uw zon 'er gunst.

Broek, die tuygt, hoe d'Aemstel pronkte[125]
Met de roem die Grieken kreegh
Van die Troye eer ontvonkte
Toen 'er vuur in Paris zeegh.

Zou ik zulck een helt vergeten,
Die, als 't pas geeft, zich zoo quijt
'k Moght dan wel vergeetlik heeten
Neem uw plaets, *Helt*, 't is tydt.

Ghy verdient door uwe waerde,
Heer van W*averen*, een van die,
Die ons C*litie* eer vergaerde,
En die 'k een der schoonste zie.

Ieremie, kon ik de lieden,
Die ons *Ieremie* eer zongh
Voor u zingen, 't zou geschieden,
Maer niet kennend, hou myn tongh.

Houwens vrint, ik acht geen dreygen.
'k Weet je van de beste zijt,
Voor de beste wil ik neygen,
Mits ik daer myn plicht mee quijt:

Marten Daeflaer was de gene,
Daer ik hier van spreken zou,
Nu mooght ghy 'er *Ian* mee mene,
Want de aêr heeft al een vrou.

Schuyt vryt vreemt op vreemde wijzen,
Nu op die, dan deze zin,
En hy werpt 'er, wilt niet yzen,
Zomtijdts wel een vloekje in.

Ghy *Reael*, 't zou niet gelijken,
Datje niet myn C*litie* zoud,
Met u eedlen aerd verrijken
Mits zy veel van 't eedel houd.

Schryver, kon ik hier beschryven,
Wat men van u schryven moet,
'k Zou hier by zoo kort niet blyven,
Mits 't uw waerde niet voldoet:

125 Broek: ws. Pieter van den Broeck, een van de twee auteurs van *St. Nicolaes*, al wordt er juist in dat gedicht, regel 1201, ook van een andere ‘Broeckje’ gerept (maar dat hoeft geen dichter te zijn). Waar in dit kwatrijn op gezinspeeld wordt is niet duidelijk. Vergelijk echter *Sonneschyn* regel 206 vlgg. (p 95), waarin ‘de broeklui’ met ‘Heleen’ in verband gebracht worden.

Wat doet ghy een daegraedt dagen,
Veneman, het is een lust,
Iuffren, stont aen u het vragen;
Wiert hem 't vraegje niet bewust?

Wijsheydt is ons nu van nooden:
Schoone woorden staet nu by;
Hier wordt *Smout* ons aen gebooden,
Och! hoe ciert hy onze ry.

'k Docht niet datje hier zoud schijne
Kollepijn, maer doe 'k u docht
Voor een vrint van *Kalandryne*,
Heb ik u mee by gebrocht.

'k Docht van u myn reen te staken,
De Marees, maer toenje my
Zeyde, 'k zou het schaplik maken,
Kon ik 't zeker niet voorby.

'k Hou wat by, wie komt ons tegen
Die zich op doet als een Reus?
't Is *de VVilm*, zyt niet verlegen
Hy's niet quaet, onthaelt hem heus.

Vrind, die m'acht, een wijl voor dezen
Heel verkeerlijk, doch ik smaal
Noch verneem hoe ghy moogt wezen,
Dies schrijf ik u maer *de* W*aal*.

MONIKS, ik had u vergeten
Maer dat speurend was begaen
'k Bid my dat niet zy verweten
'k Doe u weer te beter staen.

Valkenburgh, gaeu in 't spreken
Zeggen zommigen, tot u spijt,
Doch aen my is klaer gebleken
Datje heel manierlijk zyt.

Zeker 'k kon niet langer duren,
't Was met my te bang gestelt,
Voor van *Buuren* by zyn Buuren
Op 'er order was verzelt.

U*yttenbogert*, 't kon niet wezen
Dat ik u voor by zou gaen;
'k Weet zy hier noch vreugt uyt lezen
Alse uw naam hier vinden staen.

Kluchtig spreken, staet nu achter,
Hier komt *Vander Voort*; ey ziet:
Stelt zyn veersjen wat bedachter,
Want hy houdt van boerten niet.

Zweers, ik loof u yemant porde
Want je hieltje dapper quaat
't Was geen zaek om quaat te worden,
'K zoek maar vrindtschap, en geen haat.

Ik moet tot uw lof wat spreken
't Vryen, *Balk*, daerje veel
Juffers herten mee wilt breken,
Eyscht u hier uw rechte deel.

Ghy, *van Loon*, kost ghy verkrygen,
d'Aller beste Mirthe Kroon,
Zouje wel naer hooger stygen,
Of u wenschen beter loon?

'K wist niet wat ik best van Duren
Aen, *van Duren*, schencken wou,
'k Doe hem buren by deez buren,
'k Docht het duursaemst wezen zou.

Zooje zulck een moght verzellen,
Teller, als ik 't puykje gis,
Zouje niet wel jaren tellen
Aen een tal dat telloos is?

Van de Pol, die d'ons laet varen,
En de Wtrechts vryen gaet
'k Twijffel, komend tot bedaren,
Of 't al recht is, datj' hier staet.

Ghy, *Rijzoort*, dien ik verbeyde
'k Ken uw wezen noch u aerd,
Doch ik kense die my zeyde
Datje zijt een Leeutje waard.

Limburgh, zou ik jou vergeeten,
Daer ik jou zo smeekend vond?
Neen, het knaaghde myn geweten,
Datje hier niet onder stondt.

Govers lof zal zoo noch schaatren
Dat 'er *Venus* zelf van preekt
Want hy doet ons tanden waatren
Als hy van zyn vryen spreekt.

Wel, wie komt ons hier ontmoeten?
Ho! 't is *Iut*, hy wil 'er aen:
'k Zie het aen zijn schoorrevoeten,
Vrindt, ik wensch 't u wel te gaen.

't Weer wordt droef en doet my stillen
Met een grillingh; wat magh 't zyn?
Zou het ook wel reegenen willen?
Iae 't; och neen, 't komt van *Dablijn*.

Duyzendt-daelders, 'k lietj' in vrede,
Mits ghy zijt vol geestlykheên,
Deeje zoo de Iuffers mede;
Nu moet ghy dees plaets bekleên.

Hier komt *Noorman* ons ontmoeten,
Die in 't groeten niemant wijkt;
'k Wed hy zal noch anders groeten
Als hy eens de Mirthen strijkt.

Nuyts, wat zal ik u best zeggen
'k Weet ik zie wel yets aen jou:
Maer ik weet 't niet uyt te leggen,
Best ik dan myn rust nu hou.

Domlser, ik moetje vlyen
Want ik weet, je vlyd u mee
Alsje zyt in 't wuftste vryen;
Daer je vryen krygt 'er stee.

Hobbezak, weet ghy de zinnen
Van de Iuffers door uw dicht
Tot uw liefde niet te winnen
Zoo en windze niemant licht.

'k Zal van u uyt zessen spreken
Peeter, en van d'andre vyf,
Zal ik 't zoo by laten steken;
Steurje niet om myn bedryf.

Lansman, Lansman, ghy hebt vrienden
By het stuk, koom hier te gast;
Koom, ey koom, diem' u aendienden
Hebben 't my wel hoogh belast.

Vlasvat, die de goede zeden,
Dat een dappere deugt beduyt,
Met beleefdigheyd, en rede
Munten klaer ten oogen uyt,

Stadtland, die niet wou vervreemen
Van beleefheydt, toen 't zoo schoon
Quam, om met uw twee te nemen
't Eerlik af-scheyd, Weldaens loon.

'k Zou met *Duyts*, wat duyts gaen handlen
Voor ons kennis, maer wat is 't?
Dit 's te kort een wegh te wandlen
'k Wou dat ik een beter wist.

Schaep, in dienje by de schapen
Die zoo menig voên met pyn,
Uw begeerde lust moght rapen,
'k Wedje dan geen schaep zoud zyn.

Ghy van *Keulen*, wilt verschoonen
Myn bestaen, om dat ik wou[294]
In vier Regels hier vertoonen
't Geen ik in geen hondert zou.

Gracht, wel eertyds heet in 't vryen,
Maer die 't nu zoo koel laet staen,
Datje, daerje eer pleeg te ryen,
Nu niet eens te voet wilt gaen.

Zoo uw Vaders goede zeden
Met de uwe zyn vergaert
O *Viktrijn* had ik geen rede,
Datje hier zoud zyn gespaert.

Nieuwen Hoven, geef geen kommer
Onverdacht, zal 't licht geschiên,[306]
Dat wel haest een andere lommer
U een beter luwt zal biên.

Klaesje Zeep, ik laetse praten
't Praten dat niet veel en stuyt,
Schoonse tuygen dats' u haten,
'k Lach met u heur haten uyt:

Sta, *Camay*, sta vast, ik kuyer
Op de trant van uw gevry,
Wantje zyt een droll'ge bruyer[315]
In het stuk van kozery.

294 bestaen: poging.
306 onverdacht: ws. onnadenkend.
315 bruyer, van bruyen, een woord met een vrij vage betekenis. Hier iets als: handelen, te werk gaan. Hele passage betekent dan: Want op het gebied van de liefde haal je gekke dingen uit.

Van den Heuvel, van geen Heuvel,[317]
Maer gestooten van een schuyt,
Kreunje toch niet om dit euvel,
Hoop noch op een andere bruyt.

Strik, in dien je uw strikken schikte
Op een heel bedreven voet,
'k Wedje dan wel Iuffers strikte
In uw strik, daerj' u nu doet.

Voeghtge niet te wel by dezen[325]
O *Deflines*, denck met my,
Dat 'er wat verschiedts moet wesen,[327]
In een ongemene ry.

Maer hoe kan *Ian Bartels* spreken
Van het vryen? 't heeft een klem;
Zou een Meyt 'er een gaen smeken
Van u al, zy smeekte hem.

Hoe! van *Gijzen*, zijtge een koozer
In het koozen van de Meyd?
't Kan wel datje zijt vry loozer
Als ik meen, ik laet 't gezeyd.

Klay, ik moest myn plichten schennen,
Die uw vrindtschap van my troont,
Zou 'k u voor geen Minnaer kennen,
Daer 't uw doen zoo Maer vertoont.

Vos, die niet naer d'aerd der vossen,
Gissen keunt op u gety,
Maer die zijt van deze lossen
Die niet weten van 't gevry:

Ghy, van *Rijn*, gaf ons de Rijn,
Zulcke hachjes, 'k zou vertrouwen,
Dat 'er elders Leeuwtjes zyn
Die de Ryn bevaren zouwen.

Kon ik met myn wenschen wenschen
Uw vernoegingh, waerde *Zoest*,
'k Zweer dat geen van al de menschen,
Hadde, 't geen ghy hebben moest.

317 Van den Heuvel: over een relatie van deze Van den Heuvel tot een meisje Schuyt kan men ook het een en ander lezen (of liever gissen) in St. Nicolaes, p 161, regel 419 vlgg. en in Lindebladen, p 255, regel 1067.
325 niet, tekst: nies.
327 verschiedt: keuze.

Ghy *Persijn*, zoo 'k uw vernoegen
Met myn wil vernoegen kon
'k Zou my daetlijk daer toe voegen,
Op dat ik uw vrindtschap won.

Dat de *Faam* met koopre koonen.
Blaes op een Metale trant,
Dat zich *Born* hier vertoone
Met zyn veersen vol verstant.

Iuffers, deze plaets blyft open,[361]
Dieje noemt, wil hier niet in,
Die het is mag dan gaen loopen,
'K doe het tegen niemants zin:

'k Weet u naam, want ziet ik schrijf' er
Ian van Geel, en wiltje 't niet,
Acht het voor een O in 't cijfer,[367]
'k Wil dat niemant leedt geschied.

'k Had uw naam wel uyt gaen wissen
Mits ik u niet ken, *Bara*
Maer ik mogtse niet wel missen
Wijlse spelt op *Feytema*.

Ghy meent in de Min te duyken
Ruyte, wel, zijt dan te vreen
Die zich in deez zaek gebruyken
Worden hier wel best geleen.

Flink, die aertig al de stralen,
Van het schoonste Leeutje zou
Levendig, naer 't leven malen,
Zoo zy 't u maer vergen wou.

Zoo belofte ons Maakt schuldigh,
'k Quyt my dan aen u, *Colijn*,
Want ik zeyde, wees geduldigh,
Ghy zult een van d'hondert zyn:

Mits ik eer uw Zuster stelde,
O *Robijn*, by 't eel geslacht,
Vreesde ik datje my zout schelde,
Zoo ik u niet mee gedacht.

Duyvendrecht, heel boven alle
Had ik zeker u gezet:
Maer wat is 't, het wou niet valle
D'andere hebbend my belet.

361 Volgens de opsomming hierboven, zou deze strofe over een zekere Van Os gaan.
367 cijfer, tekst: cijf'er.

Feytema van 't ander leven,
Want je slaet uw hooft ter zy
Zieje een Juffer, ja maer even,
En ghy gaet 'er stil voor by,
**
Doch ik kan uw doen niet laken
Heur verkeeringh is een ragh
Daer men naeu weet uyt te raken,
Ia de vryheydt, diemen plagh
Lief te hebben, voeltme krenkken,
Is dat niet ons waerdste schat?
Zoumen daer niet meer op denkken?
Ja, ofm' is van 't rechte pat.

Zietm' op 't geen men in dit leven,
Voor het aller beste acht,
Daer *Paree* van heeft geschreven,
Dat men, zoomen niet 't geacht,
Of de zin te diep liet weyden,
Op de wellust, diem'er houd
In te wezen, 'k wed wy vleyden
(Dat 'er menigh na beroudt)

Ons niet met die vieze dingen;
Want dieze heeft naer d' aerd bezocht
Hoort men wel een liedtje zingen,
't Is zoo veel niet als ik docht.
'k Acht uw leven dan geruster,
Want ghy zijt van d'onrust vry,
Die de meengen voor een luster
Voor hen houden; wisten zy,

Met 'er oogen, te bespeuren,
Al de viesheydt die hun doen
Aen hen zellif doet gebeuren,
'k Wed het zou hen warsheyd voen.
'k Meen dit leven bet te schuwen
Als ik heb een wijl gedaen,
En my weer aen u te huwen;
'k Had ook zeker zoo veel schaên

Niet geleden, als ik lede,
En de schae bestaet in tijd,
Dien ik zoo vergeefs bestede
Dat me nu wel dapper spijt.
Zoudme zeker ook niet spijten,
Mits ik zoo heb door gebrocht
Dien ik moght met u verslijten
In de zoetheydt, die 'k eer zocht:

Toen wy vrindlijk quamen schuylen,
d'Eene onder d'anders luwt,
En malkander strekte zuylen
Tot ons steunen, 'k hebt geschuwt,
Ia ik zeker, 'k moet bekennen
Dat ik onze vrindtschaps band
Van my zelve heb gaen schennen,
En my roofde van dat pand.

'k Zoum' ook wel te veer vergrypen;
'k Weet niet of het hier al voeght,
Dat ik gae myn zinnen slijpen,
(Boven al of 't u genoeght)
Om te spreken van ons zaken,
Daer een ander praetje dient;
'k Zal hier by myn reed'nen staken
Vaer dan wel, myn waerde vrient.

Want ik zie de tijdt my nooden
Om te komen tot die geen
Die my *Clitie* heeft geboden
Hier te stellen achter een:
Die meer houden van het vryen,
Dan het geen 'er tegen is,
't Is ook reen, mits hun verblyen
Hier meest aen gelegen is.

Lieve-koozers, die in 't koozen
Van de Bloemen, die u oogh
Toonen Lelyen, en Roozen
En een andre Hemels boogh,
Daer men ziet twee Zonnen schijnen,
Daer de grootst maer eehe heeft,
Die uw quellingh doen verdwijnen
Als heur licht uw luyster geeft.

Steurt u niet an al de reden
Van het geen uw doen betreft,
Of zoo zy de deftigheden,
Van het geen ghy 't hoogst verheft,
Niet genoegsaem hier vertoonen,
Maer, ay! ziet myn onmacht aen:
Wilt toch myn bedryf verschoonen,
'k Zweer 't om 't best wil is gedaen.

Koost u liefjes naer behagen
Zijt haer dienstigh, is 't uw wil,
Dats'er nooit zich van beklagen,
Hout te veele vryheydt stil
Diege moght van haer genieten,
Op dat ghy niet, te onverdacht,
Raekt in 't aller grootst verdrieten,
Daer ooit Koozer wiert gebracht.

Zedigh zyn van aerd, en zinnen,
Ons by veele heerlijk maekt:
En gestadigheydt in 't minnen,
Is van niemandt ooit gelaekt.
Wat hier meer by is te achten,
Zeyd de rede ons genoegh
Die zich daer in wil betrachten,
Zich vry vlijtigh by haer voegh.

Zoo is 't dat ick my hede meêdoe; maar de raet dieze my op mijn vraghen geeft, is dat ik u met malkanderen zal laten om springen, en alle heyl, en welvaert wenschen terwijl ik blyf

Vw E. allertoegenegenste Dienaer
J.J. Schipper.

Bijlage IV Korte analyse van d'onbekende voerman*

Behalve Unger, in zijn studie over persoon en werk van Tengnagel heeft J.A. Worp zich met dit gedicht bezig gehouden.** Unger zegt nauwelijks iets over de details van de inhoud, Worp daarentegen doet een poging tot verklaring van het *hele* gedicht. Wij zullen zijn betoog op de voet volgen. Worp gaat uit van de bekende lijst van regenten der Schouwburg, die Wybrands in *Het Amsterdamsche tooneel* publiceerde. Nadat hij, met Unger, vastgesteld heeft dat een incident uit 1638 (de niet-opvoering van Vondels Messalina) vermeld wordt, poogt hij te achterhalen, welke personen in dit kryptische gedicht ter sprake komen.

Op de eerste pagina komt onmiddellijk al een lijst van zes voor. Worp meent in de vijfde (regel 17 vlgg.) Hereman Dircksz. Coorenkind te mogen zien, op grond van het woord ‘haver’ blijkbaar. Deze wordt door Wybrands (p 227) genoemd als regent in het eerste jaar (1637-1638), en in zijn lijstje komt Coorenkind als vijfde, net als bij Tengnagel dus. Op deze identificatie berust in feite het hele betoog van Worp. Hij volgt nu het gedicht regel voor regel, hier en daar een ‘minder kiesche’ passage overslaand. Nu nr 5 van de lijst van Wybrands klopt met nr 5 van Tengnagels eerste rijtje identificeert hij de anderen in dezelfde volgorde, daarbij, m.i. zonder reden, aannemend dat er een vaste volgorde bestond, waar zowel Tengnagel als de bron van Wybrands zich aan houden moesten. De eerste ezel, die ‘vrij wat hooveerdigh’ draaft wordt dan Willem Dircksz. Hooft, nr. 6, die ‘Sonder bitjen in sijn beck’ voor spek en bonen meeloopt, is Simon Engelbrecht, want in latere polemieken (dertig jaar later!) wordt iets gezegd over zijn ‘slagtanden’ e.d. De identificatie van Hooft heeft nog wel een redelijke grond in het woord ‘hooveerdigh’, die van Engelbrecht echter lijkt mij even weinig waarschijnlijk als die van Coorenkind. Zo goed als haver geen koren is, zo is ‘sonder bitjen’ moeilijk te lezen als ‘met uitstekende tanden’. Deze karakteristiek wil op het eerste oog niet anders zeggen dan dat nr 6 ‘er los bij loopt’. Nummer 2 moet nu David Ces (of Cens etc.) zijn. Hij wordt later nog eens genoemd, en dat komt omdat hij in 1638-1639 weer regent was, zegt Worp. Waarom hij de eerste maal ‘gantsch oneerdigh’ genoemd wordt maar later helemaal niet zo negatief behandeld wordt, verklaart hij niet. Nummer 3 (de beste van allemaal blijkbaar), moet dan Steven Vennekool zijn, en nr 4, met de ‘glaesen-oogen’ (bril) Mr Jacob Dielefsz. Block.

Hierna gaat Worp over op een bespreking van de andere genoemden, aannemende dat in het vervolg de regenten van het tweede jaar genoemd worden. Eerst wordt nogmaals Block vermeld. Zijn contacten met Jan Harmensz. Krul en diens Musyk-kamer (in 1634 gesticht uit protest tegen de gang van zaken bij de in 1632 ontstane combinatie van ‘Oude Kamer’

* Zie voor een gedetailleerde analyse van dit gedicht het tds. Merlyn jg. IV, nr 2 (Amsterdam, 1966). Regel 230 vlgg. van het gedicht zijn daar echter ws. niet juist geïnterpreteerd. Zie voor die regels dit boek, p 563, noot bij regel 236.

** In het Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, XXXIV, Leiden 1915/1916, p 83-106.

en Academie) komen ter sprake. Hier lijkt mij Worps verklaring juist, maar hij integreert dit fragment niet in het geheel. Zonder verklaring gaat hij nu, na behandeling van het conflict dat Vondel volgens hem blijkbaar had met Hooft (de eerste ezel immers!), over op de regenten van 1638-1639. Daar wordt over gesproken vanaf regel 177, waar met de woorden ‘holle Iaepse basten’ op Jacob Bas Cornelisz. gezinspeeld wordt. In 181 wordt ‘Wijse Floris’ genoemd, duidelijk Floris Soop, evenals Bas hoofd in 1638-1639. Later wordt nogmaals op Soops naam gezinspeeld: regel 200, 't soopje. Weliswaar wordt hij ten onrechte ‘Hopmans zeun’ genoemd, maar zijn vader was in ieder geval schutter, en een broer was kapitein bij de landsmilitie, dus verklaarbaar is de opmerking wel.

Dan komt de passage ter sprake waarbinnen Nicolaes van Campen toegesproken wordt, beginnend met regel 221. Al eerder is iets gezegd over de bedoelde figuur, namelijk als hij ‘Schipper sonder schuyt’ genoem dwordt. Na de mogelijkheid dat Schipper Jan bedoeld wordt (terecht) verworpen te hebben, stelt Worp dat nog steeds Soop bedoeld wordt. ‘Schipper sonder schuyt’ wil zeggen: ongetrouwd man, en Soop was ongetrouwd, tenminste in 1631... Nicolaes van Campen wordt nu als opzichter bij de bouw van de Schouwburg en als regent van het weeshuis, uit het graf opgeroepen (hij stierf op 6 april 1638), om te zien hoe ‘zijn’ schouwburg door deze krolse Soop ontwijd wordt.

Het lijkt mij duidelijk dat Worp hier helemaal ontspoort. Daarna is er geen redden aan. Volgens de logica van het regel voor regel lezen gaat hij nu de andere hoofden van 1638-1639 eenvoudigweg opzoeken, op kleine aanwijzingen. Dat ‘David buyr’ slaat op David Ces is natuurlijk heel aannemelijk, maar waarom zou Willem van Campen het ‘Haarlems kind’ genoemd worden (regel 254), terwijl Worp zelf vaststelt dat er niets bekend is van een geboorte in Haarlem van deze pure Amsterdammer? Deze identificatie, en de zelfs onjuiste verdere adstructie ervan (Van Campen zou misschien als klerk of zoiets gewerkt hebben bij de Diaconie en daardoor iets te maken hebben met de loodjes, waarvoor brood afgehaald kon worden; in werkelijkheid wordt op een heel wat ernstiger corruptie gezinspeeld, zie de annotatie van de tekst) heeft niets met de woorden van het gedicht te maken, maar alleen met de eenmaal aanvaarde verklaring. Willem Dircksz. Hooft is volgens Worp het blinde beest. Vreemd genoeg brengt Worp dit niet in verband met de ‘glaesen-oogen’ in regel 14 die hij immers aan Block toeschrijft (zonder bewijs). Degeen die ‘allen te boven gaat’ (regel 178) zal volgens Worp wel Tobias van Domselaer zijn, en hier is zijn betoog weer hechter. Immers: de broer van de bedoelde figuur heeft blijkbaar gevangen gezeten (en terecht neemt Worp aan dat ‘Loevesteyn’ hier niet op de staatsgevangenis slaat maar op een spottend zo genoemd detentiehuis). Ook in de *Mane-schyn*, regel 265 vlgg., wordt gesproken over ‘de volle Maen’ en zijn broer, zoals hier in regel 280 en 289. De omstandigheden zijn zo gelijk dat dezelfde lieden bedoeld *moeten* zijn. Verder wordt in de *Lindebladen* niet één Domselaer genoemd maar ‘de Domselaeren’. Het betoog dat de ‘volle Maen’ op Tobias van Domselaer slaat, is dus wel sluitend. Dat ‘David buyr’ een aanduiding van Ce(n)s is, is eveneens aannemelijk.

Worp heeft dus enkele personen op redelijke wijze geïdentificeerd, maar op andere punten kan aangetoond worden dat hij faalt en dat is te wijten aan de wijze waarop hij te werk gaat. In de eerste plaats houdt hij geen rekening met de duidelijk aangebrachte geleding van het ge-

dicht (een aantal regels springen in), in de tweede plaats begint hij zijn identificatie van de ‘eerste zes’ op een wankele grondslag, en in de derde plaats wringt hij de ‘tweede zes’ in een schema. De passage over de ‘kater’ van Claes van Campen bv. slaat evident niet op een willekeurig hoofd (Soop, zegt Worp) maar op de *zoon* van Nicolaes van Campen, Willem. Daarop wijzen een hele reeks toespelingen.

Ik zal nu langs een volkomen andere weg de betekenis van dit gedicht proberen vast te stellen, en ga daarbij in de eerste plaats uit van de samenhang die er in het geheel zit.

Om te beginnen: er zijn enkele aanduidingen dat de hoofden van 1638-1639 bedoeld worden, namelijk Soop, Bas, Van Campen en Van Domselaer. David Ces wordt ook duidelijk bedoeld, maar die was hoofd in 1637-1638 èn in 1638-1639. Dat Willem Dircksz. Hooft bedoeld wordt mogen wij aannemen, maar te bewijzen valt het niet. Ook hij was overigens hoofd in beide jaren.

Voor het uitgangspunt dat zowel de hoofden van het eerste jaar als die van het tweede bedoeld worden, zie ik geen enkele reden. De identificatie van Vennekool wordt niet bewezen; die van Coorenkind wordt geheel onvoldoende geadstrueerd, evenals die van Engelbrecht. Rest uit dat eerste jaar: Hooft (niet bewezen) en Sens die alle twee ook in het tweede jaar regent waren. Block wordt niet als schouwburghoofd maar als lid van de Musyk-kamer vermeld. Nergens wordt in het gedicht gesproken over een ander getal dan *zes* hoofden. Het meest voor de hand liggend zou dus zijn om aan te nemen dat het steeds over dezelfde zes gaat. En dat wil zeggen: over de hoofden van het tweede jaar.

De voerman heeft zijn verhaal precies ingedeeld. Wie hij zelf is, wordt niet gezegd, of liever: hij is een ‘molick’, een pop of stroman. Heel duidelijk wordt echter vermeld dat hij een oud man is die een rustige oude dag gehad zou hebben wanneer de zes hoofden niet zo gebrast hadden. Hij treedt, kort gezegd, op als woordvoerder voor het oudemannenhuis, een van de twee instanties die de teugels van de zes ‘ezels’ in handen hebben en van hun werk moeten profiteren. Zie bv. regel 135-173. In regel 173 wordt verder gezegd dat wat er over is wanneer de oude mannen hun deel gehad hebben, voor de wezen bestemd is, dus voor de andere instantie die het toezicht over de Schouwburg heeft.

Hoe is het gedicht ingedeeld? Ik volg de door inspringen aangegeven inhoudsverdeling.

Regel	1-4	introductie van de situatie.
	5-8	algemene opmerking over de zes ezels.
	9-28	opsomming van de zes ezels met algemene karakteristiek. Geen enkele daarvan geeft op zich zelf argumenten voor een identificatie.

29-40	hoe is het mogelijk dat de zaak er zo slecht voor staat? Dat doet er niet toe; het *is* zo, luister maar:
41-64	de geschiedenis van de Musyk-kamer. Alleen in dit verband wordt Jacob Dielefsz. Block genoemd, evenals Krul. Het is als het ware een afschrikwekkend voorbeeld, want:
65-176	de Musyk-kamer, ‘door paarden getrokken’, liep mis. Hoe verkeerd moet het dan gaan met de volgende poging om de impasse te doorbreken waarin

		het toneel verkeert, namelijk de Schouwburg, door ezels geleid? Ze maken al het geld op zodat er niets voor wezen en oudemannen over blijft, en willen niet naar de wijze raad van iemand als Vondel luisteren.
Regel	177-196	de ezels worden samen rechtstreeks aangesproken. Toespelingen, zo te zien, op de naam van Jacob Bas (regel 177), Hooft (regel 190), Soop (181), waarbij de laatste de scherpste aanmerking krijgt.
	197-249	Soop krijgt eerst de volle laag. Zonder inspringen (dit is de enige plaats waar een inhoudsgeleding niet in de vorm aangegeven wordt) gaat echter al gauw het betoog overstag naar Willem van Campen, in regel 211. De manier waarop dit gebeurt maakt dat de passage over Soop een inleiding tot de aanval op Van Campen wordt. In bouwkundige termen wordt daarin verteld hoe de losbol Van Campen een weesmeisje zwanger heeft gemaakt.
	250-260	over ‘het Haerlems kind’, ‘Vaer van het broot-huys’, ‘de best van al’ - die zijn collega's wel een dienst wil bewijzen met een (graan-)loodje.
	261-276	‘het blinde beest’, zuipt, zwelgt etc.

277-292	‘de volle Maen’, ook weer een holle vraat; broer heeft ‘gezeten’.
293-304	‘David buyr’, die de stad heeft verlaten na het Messalinaschandaal.
305-308	de voerman zegt: zo is het genoeg.
309-316	afscheid van de voerman.
317-344	toespraak tot de voerman, die een pop blijkt te zijn.

Uit dit overzicht wordt onmiddellijk duidelijk dat van de twee problematische passages, die om identificatie van de bedoelde personen vragen, de eerste (regel 9-28) onoplosbaar is zonder feiten van buiten. Om inzicht in het geheel te krijgen moeten blijkbaar vóór alles de zes uit de tweede passage geïdentificeerd worden: regel 177-304, bijna de helft van het gedicht.

Vast staan daarvan: Bas (zij het alleen in een algemene toespeling), Soop, Willem van Campen, Van Domselaer (want dat is wel waarschijnlijk gemaakt door Worp) en Ces. De combinatie van deze vijf heeft alleen in 1638-1639 bestaan. In dat jaar was er verder nog Willem Dircksz. Hooft.

Er zijn nu nog twee raadselachtige passages in dat middendeel: regel 250-260 en regel 261-276. Een daarvan zal wel op Hooft slaan, de andere op Bas, die immers nog geen privé-wasbeurt heeft gekregen.

Hooft was geen Haarlemmer, en had niets met loodjes te maken (hij was glasschrijver). Maar met Jacob Bas staat het anders. Kort na zijn geboorte vestigde zijn vader zich in Haarlem; later kwam hij zelf in de stad terug, en werd onder meer regent van het aalmoezeniers weeshuis, een van de instellingen die met graanloodjes te maken hadden. Men mag hem dus wel met het Haarlems kind identificeren. Hooft moet dus ‘het blinde beest’ zijn, - slechte ogen en een bril lijken geen ongewoon verschijnsel bij iemand die al zowat twintig jaar het beroep van glas-

graveur uitoefent. Helaas bestaat er geen portret van hem. Hoe het zij - want dit is natuurlijk louter giswerk - er is niemand anders die voor deze rol in aanmerking komt.

Rest de eerste opsomming. Kunnen dat dezelfde zes zijn? Dat zou het meest voor de hand liggen.

De eerste: hooveerdigh. Het zelfde woord wordt voor Soop gebruikt, in regel 202.
De tweede: oneerdigh.
De derde: goet.
De vierde: glaesen-oogen. Dat lijkt dezelfde als ‘het blinde beest’.
De vijfde: Slock-op.
De zesde: doet voor spek en bonen mee.

Zou men dezelfde volgorde aanhouden als bij de latere gedetailleerde passages, dan moeten dit zijn: nr 1 Soop (klopt), nr 2 Van Campen (kan heel goed), nr 3 Bas (waar inderdaad in regel 251 van gezegd wordt dat hij ‘de best van al’ is), nr 4 Hooft (klopt), nr 5 Van Domselaer (volle Maen etc., klopt) en nr 6 David Ces (die na de Messalina zaak de stad verlaat om zijn verantwoordelijkheid te ontlopen, en dus heel goed van bijloperschap beschuldigd kan worden; hij is na dit jaar geen regent meer geweest).

Ik zie dus geen tegenspraak tussen de twee passages, daarentegen in bijna alle gevallen een expliciete parallellie.

Op deze gronden neem ik aan dat alleen over de hoofden van 1638-1639 gesproken wordt, en dat Worps identificaties voor een groot de e onjuist zijn.

Tekstverantwoording

Algemeen over tekstkeuze

Het doel van deze uitgave is, de teksten van Tengnagel en enkele tijdgenoten te presenteren in de vorm waarin zij tijdens het leven van de auteur gefungeerd hebben. Een tekstcritische uitgave (een uitgave die zo volledig mogelijk de bedoelingen van de auteur achterhaalt) ligt niet in de bedoeling. Wanneer meer dan één druk uit de levensperiode van de auteur dateert, moet vastgesteld worden van welke daarvan men mag aannemen dat de auteur er de hand in gehad heeft. Bestaat de mogelijkheid dat meer dan één druk door de auteur zelf verzorgd is, dan moet de keuze met andere argumenten gerechtvaardigd worden.

De werken van Tengnagel en consorten vallen in beginsel in twee afdelingen uiteen, wat betreft de problematiek van de tekstkeuze: de anonieme (en zelfs illegale) paskwillen, en de onder Tengnagels naam op de markt gebrachte werken. Bij de tweede groep zal niet zonder meer gezocht kunnen worden naar de oudste druk. Wanneer in een bepaald geval bijvoorbeeld twee drukken door de auteur zelf verzorgd zijn, zou de laatste daarvan gekozen worden. Dit is mogelijk bij de *Lindebladen, Frik* en (*Konstance* plus) *Heidin*. Bij de eerste categorie, de anonieme werken dus, ligt de zaak fundamenteel anders. Uit de processtukken van 1640 (zie Inleiding) weten wij dat de drukkers en uitgevers het belastende materiaal (en daarbij hoorde het handschrift) vernietigden zodra de tekst gedrukt was. Ook als wij daar geen expliciete aanwijzingen voor hadden, zouden wij een dergelijke gang van zaken wel mogen aannemen. Bij dit soort boekjes gaat het geheel om het vaststellen van de oudste druk, wat vaak problemen geeft omdat niet zelden in een herdruk de datering van de eerste druk aangehouden werd. Het vaststellen van de oudste druk gebeurt met allerlei interne en externe middelen, bepaald door het materiaal dat voor het betreffende geval ter beschikking is.

Is de tekst die de beste lijkt, eenmaal gekozen, dan wordt hij integraal afgedrukt. Alleen evidente zetfouten, als letters die op de kop staan of een enkele bladzijden lang zonder reden cursief gedrukte letter, worden stilzwijgend hersteld. Bij onbetwijfelbare zetfouten, die echter sterke afwijkingen geven (zoals *her* voor *het* in *Grove-Roffel*) wordt in de tekst de fout hersteld, maar dit wordt in de noten verantwoord.

Wanneer een latere druk een meer plausibele versie lijkt te bieden, wordt deze in de noten vermeld. Nooit wordt een dergelijke versie in de tekst zelf afgedrukt, tenzij het gaat om de evidente vergissingen die in het bovenstaande genoemd werden.

De interpunctie van deze teksten is, vooral bij de paskwillen, doorgaans heel zonderling. Punten of andere pauzetekens midden in de regel zijn gewoon. Om mogelijke interpretatie van de zijde van de verzorger te voorkomen, wordt ook in die gevallen de tekst precies zo afgedrukt als hij in de gekozen druk te vinden is; de lezer ziet zelf wel wanneer hij met zo'n geval te maken heeft, en als er bijzondere moeilijkheden ontstaan, wordt daar in een noot over gehandeld. Hetzelfde geldt ten aanzien van de spaties tussen de woorden. Deze werden vaak niet aangebracht waar wij dat wel zouden doen; ook dan volg ik de tekst. Bij twijfelgevallen, die veel

voorkomen, heb ik natuurlijk moeten kiezen. Als er ook maar enige kans lijkt te zijn dat dit gevolgen voor de betekenis heeft, wordt de keuze verantwoord in de noten.

Fundamenteel uitgangspunt is dus geweest: een zo weinig mogelijk geïnterpreteerde tekst aan te bieden. Twee kleine afwijkingen van de oorspronkelijke teksten die regelmatig noodzakelijk bleken te zijn, moet ik tenslotte echter wel noemen. In de eerste plaats is bij het voorkomen van sierhoofdletters en een daaropvolgende kapitaal alleen de sierletter als kapitaal weergegeven. Twee kapitalen zouden storend werken, en bovendien een andere indruk wekken dan in het oorspronkelijk. De bedoeling van deze uitgave is niet om het visuele effect van de oorspronkelijke druk te imiteren, maar om de *tekst* te reproduceren, met de typografische middelen die ons vertrouwd zijn.

Verder zijn de titelpagina's niet een reproductie van de oorspronkelijke (met drukkersnaam en jaartal). Zij zijn opgesteld voor *deze* uitgave en moeten aan de daarvoor geldende eisen voldoen. Een beschrijving van de oorspronkelijke titelpagina's is te vinden in de *Lijst van belangrijkste exemplaren*, p 609 vlgg.

Tekstkeuze van de afzonderlijke werken

(De nummers verwijzen naar de *Lijst van belangrijkste exemplaren* op p 609 vlgg. Voor gebruikte tekens zie p 609).

Mane-schyn

(Rubriek A, I van Lijst, p 611 en Aanvulling, p 626).

Unger vermeldt als oudste druk een van 1639 (zie: Aanvulling), maar deze is mij niet onder ogen gekomen.

Van de mij bekende drukken komen in aanmerking: nrs 1, 2 en 3 van mijn lijst.

Nr 2 zou volgens Unger een nadruk zijn van de mij onbekende tekst. Dat het de eerste druk zou zijn is in ieder geval niet waarschijnlijk: de tekst is vol fouten die in de andere exemplaren niet te vinden zijn. De woorden *Nieuw kluchtigh* in de titel vormen bovendien een aanwijzing dat de uitgever deze druk voor een nieuw boekje heeft willen doen doorgaan, zoals zo vaak; deze woorden komen immers niet voor in de door Unger gegeven titel van de mij onbekende druk.

De resterende twee drukken die de eerste kunnen zijn, en dus voor ons in aanmerking komen, zijn nrs 1 en 3. Er zijn opvallend weinig verschillen in de tekst, behalve op spellingsgebied. De twee drukken hangen dus wel samen, of liever: de een is waarschijnlijk van de ander overgenomen. Een aanwijzing voor de prioriteit van nr 1 mag gevonden worden in het volgende: nr 3 heeft op B^2r het reklaam ‘Seecker’; de volgende pagina begint echter met ‘Seker’ (waardoor de regel op juiste lengte gebracht wordt). Dit woord staat in nr 1 niet op een pagina-overgang maar midden op een pagina, en daar luidt het ‘Seecker’. Aangenomen mag dus worden dat nr 3 op nr 1 gebaseerd is.

Er is ook een extern argument dat in dezelfde richting wijst. Uit de processtukken van 1640 is bekend dat Pieter Jansz. Slijp de geïncrimineerde (eerste) druk op zijn geweten heeft. Het vignet van nr 1 is een beertje tussen takken (Unger spreekt ten

onrechte van ‘vosje’). Dit vignet werd door vrij veel drukkers gebruikt (tien jaar later bv. door Paulus Matthijs) maar in de Slijp-druk van Jan Harmensz. Krul, *Eerlycke tytkorting* (1634) komt een hele reeks afdrukken voor die geheel gelijk zijn aan die van ons boekje evenals in Hendrick Moors *Ghemaeckten Geck* (1631), etc. Slijp beschikte dus ongeveer in die jaren over dit vignet, al

was hij niet de enige. Het is een vignet dat overigens uitzonderlijk geschikt is voor een illegale editie, want het vormt een gedeelte van een jachtscène, waarbij jagers en honden een verborgen beertje zoeken. De versie van Slijp geeft alleen het beertje.

Het meerman-meermin (Unger: 'nymphen') vignet van nr 3 komt bovendien voor in een serie Tengnagel edities waarvan ik aanneem dat zij niet van vóór 1653 zijn. Daarover wordt echter hieronder gehandeld (zie *Enkele opmerkingen over de latere drukken*, p 607 vlgg.).

Op grond van deze argumenten, en bij ontstentenis van de door Unger genoemde druk (Unger kende overigens weer ons nr 1 niet!) heb ik de druk met het beer-vignet gekozen voor deze uitgave.

Er is geen enkele aanwijzing dat het *Jonghe-dochters Nieuwe-Iaers Liedt*, dat als bladvulling aan nr 4 toegevoegd is, van Tengnagel zou zijn. Ik heb het dus niet opgenomen.

(Gebruikt ex.: in BM 11555 (41)

Sonne-Schyn

(Rubriek A, II van Lijst, p 612).

Slechts twee drukken die in aanmerking komen: nrs 1 en 2. Er is verwantschap, gezien bv. de fout in het voorwoord: 'dat beding van te vooren' i.p.v. 'dat beding *ik*', die bij beide voorkomt.

Nr 2 is weer een meerman-meermin druk. De andere, met het satyr-vignet, is volledi ger (het opdracht-gedicht van J.N. ontbreekt bv. in nr 2), omvat twee kathernen plus twee bladen, en is in één kolom gedrukt.

Nr 2 staat precies op één kathern, en is in twee kolommen gedrukt; het voorwoord is precies op één pagina gedrukt, ook dit in tegenstelling tot nr 1. De conclusie kan zijn dat nr 2 op grond van voorafgaande berekening opgemaakt kon worden (het opdrachtgedicht moest daarbij weg vallen) en dat nr 1 waarschijnlijk naar een handschrift werkte.

De tekst zelf levert verder geen argumenten op, behalve misschien dat in het voorwoord de meerman-meermin druk één keer de consistente spelling van *ie* voor *ee* doorbroken wordt: in het woord *heele*. Nr 1 heeft daar ook *hiele*, wat de boerentaal van de veronderstelde schrijver Melis kan weergeven. Een verandering gaat gewoonlijk uiteraard naar het normale taalgebruik toe.

(Gebruikt ex.: in LUB 1207 B 18)

Grove-Roffel

(Rubriek A, III van Lijst, p 612).

Twee drukken die in aanmerking komen: nrs 1 en 2.

Nr 1 heeft een beervignet, zij het anders dan de *Mane-schyn*, maar aangezien de drukker van de oorspronkelijke uitgave tijdens de processen van 1640 niet genoemd wordt, kan hier niets uit opgemaakt worden, behalve misschien dat de drukker door

het vignet de indruk probeert te wekken dat dit boekje uit dezelfde hoek komt als de Mane-schyn.

Nr 1 is achtereen doorgezet (dus niet in octaven), telt drie kathernen plus twee bladen, en is in één kolom gedrukt. Nr 2 telt precies twee kathernen, en is in twee kolommen gedrukt. Blijkbaar is nr. 2 aan de hand van een al bestaande druk gepland. De indeling in octaven van nr 2 is in overeenstemming met de wijze van drukken van alle meerman-meermin drukken.

Tekstvergelijking wijst eveneens in de richting van de prioriteit van nr 1. Een enkel voorbeeld: In nr 1 wordt aan het eind van een lettergreep

altijd de lange s gebruikt; de uitgang -je wordt vrijwel overal als -ie gespeld. Nr 2 heeft korte s en -je, behalve op enkele plaatsen. Zo staat er bv. in nr 2 het woord *kosie* ('kostje') hetgeen een sterke afwijking is van de daar gebruikelijke spelling. Voor nr 1 is deze spelling (en dan met lange s) de gewone. Het is dus waarschijnlijk dat de zetter van nr 2 systematisch de lange s binnen een woord heeft vervangen door een korte, en de -ie spelling door de -je spelling, maar bij het zonderling uitziende woord *kosie* de uitgang niet heeft herkend.

(Gebr. ex.: AUB br. Ge 25)

St. Nicolaes

(Rubriek A, IV van Lijst, p 613).

Er komen vier exemplaren in aanmerking, die op één na alle 1640 gedateerd zijn: nr 1, 2, 3 (ongedateerd) en 4. Zij zijn aan het vignet herkenbaar, dat bij alle vier verschillend is. Bij twee ervan loopt een zwaard, door een boek gestoken, recht door (nrs 1 en 2), bij de twee andere zit er een knik in. Dit doet al veronderstellen dat nrs 3 en 4 van een van de beide andere overgenomen zijn. Ook de wijze waarop de mantel van een der heiligen getekend is, wijst op overname door natekenen: wat in nrs 1 en 2 een door een staf in schijn afgesneden gedeelte van de mantel is (blijkens het doorlopen van de lijnen is het echter een bovenstuk van de mantel), wordt bij nrs. 3 en 4 een soort bef, die niet in overeenstemming met de rest van de mantel is. Nr 4 heeft op fA^{2}v het meerman-meermin vignet. Eén exemplaar van deze druk (zie Lijst) heeft op de plaats van de tweede kathern een B-kathern uit de meerman-meermin editie van *Lindebladen*, waarvan vaststaat dat hij ge-antedateerd is (zie hierna p 605). Die druk kan niet van vóór 1641 zijn. De kathernen-verwisseling zal wel plaats gevonden hebben tijdens het drogen van de vellen van deze ws. tegelijk gedrukte boekjes. Een argument te meer dat nr 4 niet de eerste druk is.

Nr 3 heeft dus het nagetekende vignet. Van welk jaar deze druk is, kan ik niet vaststellen, maar de eerste is het niet (titelblad: *tweede Editie*).

Rest: nr 1 en 2. Deze beide hebben een onregelmatigheid die in de andere twee opgeheven is (hetgeen weer op planning van nrs 3 en 4 op grond van een gedrukt voorbeeld wijst): de eerste pagina eindigt midden in een octaaf, na zes regels. Tekstvergelijking bewijst dat deze twee drukken zeer verwant zijn. De zaak wordt gecompliceerd doordat de twee exx. van nr 1 die mij bekend zijn, wel op hetzelfde zetsel gedrukt zijn, maar in zoverre afwijken dat de één een gecorrigeerde versie van de uitermate slordige andere is (het omgekeerde is ondenkbaar). Nu is er één plaats waar de gecorrigeerde versie juist een fout heeft die in de andere niet voorkomt: op B^{1}r staat in de ongecorrigeerde versie van nr 1: 'Als, sich selfs soo te achten', terwijl de gecorrigeerde heeft: 'Als, sich selfs soo achten', hetgeen alleen al metrisch onhoudbaar is. Nr 2 heeft hier de versie van de gecorrigeerde nr 1. Dit kan ik niet anders dan zó verklaren: de drukker van nr 2 werkte op de gecorrigeerde versie van nr 1, maar nam daar ook de fout van over. Als nr 2 de eerste druk zou zijn wordt de gang van zaken onbegrijpelijk: eerst wordt in de eerste versie van nr 1 (de slordige) de fout gecorrigeerd, en dan wordt hij opnieuw gemaakt in de tweede versie! Zo is het ook op andere plaatsen: bij de afwijkingen van de twee versies van nr 1 is nr 2

steeds gelijk aan de gecorrigeerde versie van nr 1. Conclusie mag dus zijn: nr 1 is de eerste druk, en de gecorrigeerde versie is de voor ons het meest in aanmerking komende.

(Gebr. ex. AUB 236 E 18)

Lindebladen

(Rubriek A, V van Lijst, p 614).

In aanmerking komen slechts nrs 1 en 2, de eerste gedateerd 1639, de tweede 1640.

Unger heeft reeds gewezen op het feit dat nr 1 ge-antedateerd was (er wordt gesproken van de dood van Bredero, 1618, 'twee maal elf jaar geleden'). Het argument dat hij gebruikt is m.i. niet voldoende, maar hij heeft zeker gelijk. In nr 1 komt namelijk een noot voor 'Een trouwe vriend: Zo ook op het 21 blad', die naar een niet-bestaande pagina verwijst. Deze noot is zonder meer ontleend aan nr. 2, een gepagineerd boekje, waar inderdaad de noot slaat op een woord op p 21. Er zijn meer argumenten (bv. dat kathern B van '1639' in een exemplaar van St. Nicolaes (gedateerd 1640) is meegebonden), maar het genoemde is al voldoende om de prioriteit van nr 2 vast te stellen. Onder meer op grond van deze letterlijke overname mag men bovendien aannemen dat het bij nr 1 niet gaat om een door de auteur verzorgde tweede druk.

Van nr 2, de tekst die ik afgedrukt heb, bleken twee licht verschillende versies te bestaan. In één ex. was bv. de zoëven geciteerde noot onvolledig. Een van de andere exx., duidelijk een gecorrigeerde versie van dezelfde druk, is daarom als basis genomen.

Het geval van de valse datering is belangrijk, omdat hier zonder tegenspraak kan worden bewezen dat een meerman-meermin druk (want dat is nr 1) ge-antedateerd is. Het is niet waarschijnlijk dat dit kort na de uitgave van de eerste druk gebeurde. Dat zou wel een heel zonderlinge vergissing zijn geweest, gezien de omstandigheden van de auteur; de verschijning van de eerste druk was uitgesteld omdat Tengnagel het met de politie aan de stok had! Vandaar dat het mij waarschijnlijk lijkt dat dit boekje, en alle andere meerman-meermin drukken, tegelijk met *De geest* verscheen, na de dood van Tengnagel naar men mag aannemen, en wel in 1652: de druk van *De geest* die op dat jaar gedateerd is (en een uitgeversnaam draagt) heeft het meerman-meermin vignet.

Aangezien de *Lindebladen* niet tot de illegale edities behoren, moet nog gerechtvaardigd worden dat geen van de andere, ongetwijfeld posthume, drukken gebruikt is. Het argument is eenvoudig: zij zijn alle onvolledig, vooral in de afdeling *Afgeslagen bloemsel*. Ook uit de *Lindebladen* zijn steeds regels verdwenen, hetgeen mogelijk was omdat de latere drukken geen octaaf-verdeling vertonen.

(Gebr. ex.: AUB 691 F 84)

Frik

(Rubriek A, VI van Lijst, p 615).

De keuze van nr 1 is hier bepaald door het feit dat *alle* andere drukken minder volledig zijn en bovendien uitermate slordig gedrukt. Nr 1 heeft wel een aantal fouten, maar het zijn kleinigheden, nooit fouten die de tekst aantasten. Bovendien is het de enige uitgave die niet het karakter van een spelers-editie heeft. Omdat niets er op wijst dat een van de andere drukken nog door de auteur verzorgd zou zijn, integendeel, en nr 1 de enige druk is die een uitgever vermeldt (en wel Iacott, die ook de *Konstance*

en Heidin zou drukken, een jaar later) ga ik er van uit dat nrs 2, 3 en 4, die ook het jaartal 1642 dragen, evenals al de andere (posthume) uitgaven, niet-geauthoriseerde spelers-edities zijn. Het is interessant dat juist die andere drukken van 1642 en een enkele latere de woorden ‘Gedruckt naer de Copye’ op het titelblad hebben staan. Wanneer dit wil

suggereren dat zij op het handschrift teruggaan, is dat op zichzelf al verdacht, terwijl de andere mogelijkheid: gedrukt naar de oorspronkelijke uitgave, regelrecht naar nr 1 wijst.

(Gebr. ex.: BN Yi; 1052)

Konstance en Spaensche heidin

(Rubriek A, VII in Lijst, p 618).

Nrs 5, 6 en 7 zijn Lescailje-uitgaven, die blijkens het voorwoord een radicaal gekuiste versie bevatten. Nrs 8 en 9 zijn vijfenzeventig en ruim honderdtien jaar na dato uitgegeven. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat zij betere versies zouden kunnen bevatten dan de nrs 1 t/m 4. Vluchtige controle toont al aan dat er bekortingen aangebracht zijn. Bovendien ontbreekt de *Konstance* steeds.

Nr 3 is gedateerd 1657, maar op de titelpagina na is hij geheel gelijk (wat het zetsel betreft ook) aan nr 1. Na een mislukte carrière als uitgever is Iacott, de uitgever van nrs I en 2 papiermakelaar geworden. Men mag aannemen dat hij de nog op zijn zolder liggende vellen van Tengnagels stuk aan Valckenier verkocht heeft, die er een titeluitgave van bracht. Hetzelfde geldt voor nr 4 t.o.v. nr 2.

De enige twee teksten die voor deze uitgave in aanmerking komen zijn dus nr 1 en nr 2. Op grond van de aanduiding ‘tweede druk’ in nr 2 zou men kunnen menen dat deze de voor ons meest geschikte tekst zou leveren. Bij vergelijking bleek mij echter dat de tekst geheel gelijk is aan die van nr 1. De uitgave is alleen minder fraai. Eerder zou ik dus in nr 1 de ‘officiële’, in nr 2 de tegelijk uitgebrachte ‘goedkope’ (of spel-)editie willen zien. Vandaar dat ik aan nr 1 de voorkeur heb gegeven.

(Gebr. ex.: AUB 687 H 5)

De geest van Tengnagel

(Rubriek A, VIII van Lijst, p 612).

Alleen de tekst van 1652 komt in aanmerking: de latere drukken zijn slordig en onvolledig. Verder is de tekst alleen op de laatste pagina in twee kolommen gedrukt: dit gebrek aan ‘planning’ wijst op werken naar een manuscript. De nrs 1 en 2 bevatten in feite hetzelfde werk (gelijk zetsel), met een verschillende titelpagina.

(Gebr. ex.: in LUB 1207 B 18)

Losse gedichten

(Voor tekens, bij de titelbeschrijving gebruikt, zie p 609).

Van het gedichtje op J.J. Schipper zijn geen verschillende versies bekend. Het is te vinden op het portret van Schipper in:

J.J. Schippers || ARIANE, || *Treurspel*. || Op d'Aemsteldamse Schouburg, in 't Iaer 1644, vertoont. || [mottogedicht en krulvignet] || t'AMSTELDAM, || Gedruckt by

Nicolaes van *Ravensteyn*, || [-] || Voor *Dirck Cornelisz Hout-haeck*, Boeckver- || koper op de Nieuwe-zijds Kolck, in 't Bour- || goens Kruys, Anno 1644 ||

De gedichten die beginnen met ‘Ach Laura’ en ‘Het aertrijck’ zijn te vinden in *'t Amsteldams minne-beeckie*, 7de druk, het tweede ook al in de eerste druk van 1638. Een derde gedichtje uit dit liedboekje is *Phillis Klacht* (p 187, 7de druk), dat echter ook in *Afgeslagen bloemsel* voorkomt op p 308, beginnend met *Mijn Schaepjens* etc. De versie in *'t Minne-beeckie* is slordig, aangepast aan het boekje. Er is geen enkele reden om aan te

nemen dat Tengnagel met deze versie iets te maken heeft; in 1645 was hij trouwens misschien niet eens in de stad, of zelfs in het land.

De andere twee gedichten staan behalve in *'t Minne-beeckie* ook in het minder bekende *Vreugde-beeckje*, dat ook in 1645 verscheen. Beide versies hebben voor- en nadelen, een prioriteit is niet vast te stellen. Ik heb de versie van *'t Minne-beeckie* aangehouden, met in de noten een verwijzing naar de andere versie als die beter lijkt.

Beschrijving van de twee boekjes:

't AMSTELDAMS || MINNE-BEECKIE, || *Op nieuws bestroomt* || (g) Met verscheyde Minne-deuntjes/en Nieuwe Gesanghen (g). || Den sevende Druck. || [vignet van twee duiven] || t'Amsterdam by *Paulus Matthysz.* gedruckt. || (g) Voor (g) Joost Hartgers, (g) inde Gasthuys-steegh/inde || Boeck-winckel/altijt wat nieuws. Anno (g) 1645. ||

(Gebruikt ex. KB 174 H 27, p 148 en 150)

AEMSTELS || VREUGDE-BEECKJE, || (g) Gestroomt uyt het Breyn van verscheyde (g) || soet-vloeyende Rijmers. || [vignet van wapen van Amsterdam met kroon en leeuwen] || t'AMSTERDAM, || [-] || Gedruckt by JOOST BROERSZ. woonende || in de Pijl-steegh, in de Boeck-druckerye 1645. ||

(Gebruikt ex. AUB 2766 G 1, p 46-47 en 51-52)

Het gedichtje, geschreven in het liber amicorum van rector Heiblocq tenslotte is te vinden op p 238 van dit boek waarvan de titel als volgt luidt:

JACOBI HEIBLOCQ || *Amstelodamensis* || FARRAGO || LATINO-BELGICA, || *Of* || Mengelmoes || Van || Latijnsche en Duitsche || GEDICHTEN, || *Gepast op allerhande gelegentheden en voor-* || *vallen*. [vignet] || t'AMSTELDAM, || By PIETER VAN DEN BERGE, op de Heere- || gracht, in de Berg Parnass. 1662. ||

(Gebruikt ex. BN Yc 9337, een ex. met persoonlijke opdracht van Heiblocq aan Nicolaas Opmeer.)

Enkele opmerkingen over de latere drukken

Na 1652 ontstaan een aantal bundelingen van ‘Tengnagels’ werk, die allemaal vrij of zeer slordig zijn. Iets over de samenhang van deze drukken wil ik nog opmerken, niet om een volledige drukgeschiedenis van deze boeken te geven, maar om enkele aspecten van Tengnagels posthume litteraire carrière toe te lichten.

Bij de bespreking van alle paskwillen afzonderlijk heb ik er reeds op gewezen dat de meerman-meermin edities steeds pretenderen een eerste druk te zijn, maar dat nooit zijn, behalve in het geval van *De geest*. Bij *Lindebladen* heb ik zelfs betoogd dat het om een sterk ge-antedateerde druk gaat. Het lijkt mij nu waarschijnlijk dat al deze boekjes gedrukt zijn toen *De geest* (voor het eerst) uitkwam. Daarvoor zijn de bewezen valse dateringen in enkele gevallen (*Lindebladen* en *St. Nicolaes*) een argument, maar niet minder het feit dat deze meerman-meermin boekjes heel vaak in één band voorkomen, echter in verschillende volgorde en met kleine variaties in de opgenomen titels (bv. KB 30 D 17, KB 10 G 34, KB 1350 B 122, LUB 1207 B

18). Zij zijn blijkbaar door particulieren bijeen gebonden; het zou bijzonder vreemd zijn als dit patroonmatig herhaalde bijeen-voorkomen aan toeval toe te schrijven was, en dat zou

het zijn als de boekjes inderdaad over een tijdsruimte van dertien jaar (tussen 1639 en 1652 namelijk) verschenen waren. Gelijktijdigheid is veel aannemelijker. Er is bovendien nog een argument voor gelijktijdige druk: de titelpagina's van de boekjes die pretenderen van 1639 te zijn, zijn van hetzelfde zetsel wat het vignet en de datering betreft (licht gebroken 9). Dit lijkt mij zelfs de verklaring voor de verkeerde datering van *Lindebladen*. Dat wil dus zeggen dat geen van deze drukken van vóór 1641 (verschijningsjaar eerste druk *Lindebladen*) kan zijn. Zij zijn dus *in ieder geval* allemaal ge-antedateerd. Vandaar dat ik aanneem dat de uitgever van *De geest* 1652 de kans heeft waargenomen en de pamfletten die Tengnagel zo'n slechte naam hebben bezorgd, heeft herdrukt, tegelijk met zijn nieuwe uitgave. Ge-antedateerd, voorzichtigheidshalve.

Met deze gekoppelde uitgave van alle paskwillen in 1652, toen Tengnagel blijkens *De geest*, dood was, begint dus een serie posthume uitgaven.

In 1653 komt de druk van Arent Pietersz. (nr B, I). Hij is blijkens de overgenomen fouten in het motto van *Grove-Roffel* en de noot van *Lindebladen* gebaseerd op de meerman-meermin druk, althans voor zover het deze twee werkjes betreft. Interessant is de volgorde op het eind: onder aparte signatuur *Frik* en *Bloemsel. Frik* werd inderdaad aan de verzameling toegevoegd (was niet in meerman-meermin editie verschenen); de ongewone volgorde waarbij *Bloemsel* van *Lindebladen* werd losgemaakt hangt zeker samen met de rekbaarheid van *Bloemsel:* om precies een eindkathern vol te maken kon de drukker weglaten wat hij wilde.

De druk van Jan Pietersz. (nr B, II) gaat weer op die van Arent Pietersz. terug, blijkens de fout in het motto van *Sonne-schyn*, en in dat van *Mane-schyn*. De fout in het motto van *Grove-Roffel* is nog verergerd.

Jan Pietersz. 1658 (B, III; gedeeltelijk 1654 gedateerd) heeft de *Grove-Roffel* fout van de voorgaande nog, en blijkt ook in andere opzichten een herdruk daarvan te zijn.

Ook Jan Pietersz. 1662 (B, V) past in deze reeks, met weer nieuwe fouten die ook in de Jan Pietersz. 1668 (B, VI) en in de Michiel de Groot zonder jaartal (B, VII) terugkeren. De Pietersz.-uitgaven vormen dus een reeks herdrukken, waarbij, niet vóór 1662, zich de editie De Groot aansluit. De druk van 1660-1661, Amsterdam (B, IV) sluit op allerlei punten, zoals fouten in motto's, aan bij Pietersz. 1658 (B, III), en is dus waarschijnlijk daarvan overgenomen.

Lijst van de belangrijkste exemplaren van de opgenomen werken

Afkortingen van de vindplaatsen

A U B	Universiteitsbibliotheek van Amsterdam
B M	British Museum, Londen
B N	Bibliothèque Nationale, Parijs
G U B	Universiteitsbibliotheek van Groningen
K B	Koninklijke Bibliotheek Den Haag
L C W	Library of Congress, Washington
L U B	Universiteitsbibliotheek van Leiden
P B L	Provinciale Bibliotheek, Leeuwarden
P L N Y	Public Library, New York
St B Antw	Stadsbibliotheek van Antwerpen
Ton Mus	Toneelmuseum te Amsterdam
Thys.	Bibliotheca Thysiana, Leiden
U B Gent	Universiteitsbibliotheek van Gent
U B Leu	Universiteitsbibliotheek van Leuven
U U B	Universiteitsbibliotheek van Utrecht
U U B Moltzer	idem, collectie Moltzer
U U B Te Winkel	idem, collectie Te Winkel
U U B Vooys	idem, Instituut De Vooys

In de scandinavische en duitse bibliotheken zijn Tengnagels aanwezig; bij een voorlopig onderzoek bleek het echter niet waarschijnlijk dat in deze landen exemplaren zijn van drukken die niet in deze lijst opgenomen werden. Daar opname slechts na autopsie mogelijk was, heb ik van een onderzoek verder afgezien. In de italiaanse bibliotheken zijn waarschijnlijk geen werken van Tengnagel te vinden.

Gebruikte tekens

(g)	vóór en ná een tekstgedeelte: gothisch gedrukt
||	nieuwe regel
/	leesteken in gothische teksten, dat in het oorspronkelijk eveneens zo voorkomt

[-]	horizontale lijn
f	blad (wanneer geen paginering maar wel signatuur aanwezig is)
r	voorzijde van blad
v	achterzijde van blad
&	ongesigneerd blad dat niet tot een gesigneerd kathern behoort
1/2	(vóór r of v:) halverwege (voor- of rugzijde)

***Enkele voorbeelden van signatuur-weergave*:**

A-B^4	twee volledige, gesigneerde kathernen van vier bladen
A-C^8, D^6	twee volledige, gesigneerde kathernen van acht bladen, met slechts zes gesigneerde bladen van de volgende kathern
A-D^{12}, &^{2}	vier kathernen van 12 gesigneerde bladen, en 2 ongesigneerde bladen daarna
^{2}A-^{2}C^4	drie kathernen van vier bladen met signatuur A t/m C in een boek waarin deze signatuur voor de tweede maal voorkomt.

Algemene opmerkingen

Bij iedere druk wordt vermeld of deze in de bibliografie van Unger voorkomt. Daar Unger abusievelijk zowel *Lindebladen* als *Frik* onder nr 11,5 opneemt, heb ik de laatste als 11,5′ geciteerd.

Ieder der boeken wordt in de categorie *Afzonderlijke werken* opgenomen onder dezelfde afgekorte titel, die dit hele boek door gebezigd is. Een enkele maal zijn twee afkortingen gebruikt, bv. *Frik* en *Frik in't veurhuys*. De afkorting van de titel boven de betreffende afdeling van de bibliografie luidt in dat geval: *Frik (in't veur-huys)*.

De volgorde waarin de drukken opgenomen zijn is die van het jaartal dat op de titelpagina staat, ook als ante-datering vaststaat. Dit laatste wordt in de voorkomende gevallen vermeld. Ongedateerd werk is achter alle andere drukken opgenomen.

A Afzonderlijke werken

I *(Amsterdamsche) Mane-schyn*

1 (g) Amsterdamsche (g) || MANE-SCHYN. || Met een || BECLAEGH-LIEDT. || HORAT. ART. || Ficta, voluptatis causâ, sint proxima veris. || [Beer-vignet] || Ghedruckt in 't Iaer ANNO 1639. || 16 ongen. pp., 4°, sign. A-B^4

Opmerkingen

Niet in Unger. Op fB^4v staat het Beclaegh-liedt, waarvan niet vast te stellen is of het van Tengnagel zelf is. Druk in twee kolommen.

Exemplaar

In: B M 11555 C 41

2 (g) Nieuw kluchtigh || Amsterdamsche Maneschijn. || Gerijmt tot vermaeck voor Jonge Lieden. (g) || HORAT. ART. || Ficta, voluptatis causa, sint proxima veris. || *Anno 1639*. ||

12 gen. pp., 4°, sign. &, A^2-A^5, & (twee één geheel vormende bladen om een kathern, A^2-A^5, heen).

Opmerkingen

Unger II,1,C. Volgens Unger een nadruk van zijn nummer II,1,A, waarvan ik geen exemplaar heb kunnen achterhalen. Het gehele boekje is in twee kolommen, met gothische letter, gedrukt.

Exemplaar

K B 489 D 23

3 (g) Amsterdamsche (g) || MANE-SCHIIN. || HORAT. ART. || *Ficta, voluptatis causâ, sint proxima veris*. || [Vignet meerman-meermin] || Ghedruckt in 't Iaer Anno 1639. ||

16 ongen. pp., 4°, sign. A-B^4

Opmerkingen

Unger II,1,B. Er is reden om aan te nemen dat deze druk van 1652 is; zie Tekstverantwoording, p 607 vlgg. Druk in twee kolommen.

Exemplaren

A U B z x 10; K B 489 D 21; in: K B 30 D 17; in: K B 10 G 34; in: K B 1350 B 122; in: L U B 1207 B 18; in: B M 11555 d 48

4 (g) Nieuwe Kluchtighe (g) || Amsterdamsche || MANE-SCHYN, || *Met het* || QVARTIER || der selver, || *Daer naer een duystere* || SONNE-SCHYN. || [vignet stralende zon] || Ghedruckt in 't Iaer M.DC.XL. ||

16 ongen. pp., 4°, sign. A-B^4

Opmerkingen

Unger II,1,D. Dit is ws. de druk van Van der Stichel, waar Hartgers tijdens de verhoren van 1640 over spreekt. Druk in twee kolommen. Op fB^4v staat: (g) Jonghe-Dochters (g) || Nieuwe-Iaers Liedt, || (g) Van de (g) || SVVEETSCHE KOECK. ||

Exemplaren
A U B 345 J 22; K B 759 D 11; in: L U B 1207 B 18; Thys. 2359
Zie verder onder *Verzamelbundels* hierna.

II *(Amsterdamsche) Sonne-schyn*

1 (g) Amsterdamsche (g) || SONNE-SCHYN. || Ovid. I. fast. || *Conscia mens recti famae mendacia ridet:* || *Sed nos in vitium credula turba sumus*. || [vignet satyrs] || Ghedruckt in 't Iaer CI□ I□ C XXXIX.||
20 ongen. pp., 4°, sign. A-B^4, C^2
Opmerkingen
Unger II,2,A. Druk in één kolom. Het gedicht van J.N. op fA^{1}v komt alleen in deze druk voor.
Exemplaren
In: B M 11555 C 41; in: L U B 1207 B 18; Thys. 2357

2 (g) Amsterdamsche (g) || SONNE-SCHIIN. || Ovid. I. fast. || *Conscia mens recti famae mendacia ridet:* || *Sed nos in vitium credula turba sumus*. || [vignet meerman-meermin] || Ghedruckt in 't Iaer Anno 1639. ||
8 ongen. pp., 4°, sign. A-A^4
Opmerkingen
Unger II,2,B. Druk in twee kolommen. Er is reden om aan te nemen dat deze druk in werkelijkheid van 1652 is; zie Tekstverantwoording p 607 vlgg.
Exemplaren
A U B Broch z x 9; in: B M 11555 d 48; K B 489 D 22; in: K B 30 D 17; in: K B 10 G 34; in: KB 1350 B 122; in: L U B 1207 B 18
Zie verder onder *Verzamelbundels* hierna.

III *Grove-Roffel*

1 Grove-Roffel || *ofte* || QVARTIER || *des* || Amsterdamsche Mane-Schijn. || Principijs opsta, Sero Medicina paratur || Cum mala, per longas invaluere moras. || [Beer-vignet] || Anno: 1639. || 28 ongen. pp., 4°, sign. A-C^4, D^2
Opmerkingen
Unger II,3,A. Druk in één kolom, achtereen doorgezet (dus zonder de verdeling in octaven). Beer-vignet niet hetzelfde als bij A, I, 1 (namelijk zonder voeten).
Exemplaren
A U B Br G e 25; in: B M 11555 C 41; K B 489 D 25; in: L U B 1207 B 18; Thys. 2358 (incompleet exemplaar, fD^1 en f D^2 ontbreken)

2 Grove Roffel || ofte || QVARTIER || des || Amsterdamsche Maneschijn. || Principijs opsta, Sero Medicina paratur || Cum mala, per longas invalnere moras. || [Vignet meerman-meermin] || Ghedruckt in 't Iaer Anno 1639. ||

16 ongen. pp., 4°, sign. A-B^{4}

Opmerkingen

Unger II,3,B. Druk in twee kolommen, in octaven. Er is reden om aan te nemen dat deze druk in werkelijkheid van 1652 is; zie Tekst-verantw. p 607 vlgg. Fout in motto (invalnere i.p.v. invaluere).

Exemplaren

In: B M 11555 d 48; K B 489 D 20; in: K B 30 D 17; in: K B 10 G 34; in: K B 1350 B 122; in L U B 1207 B 18

Zie verder onder *Verzamelbundels* hierna.

IV *St. Nicolaes*

1 S$^{t.}$ NICOLAES || MILDE GAVEN, || AEN || d'AMSTELSE || IONCKHEYT. || Ofte het laetste Quartier der Amsterdamsche || Mane-schijn. || [vignet twee heiligen, in enkele rand, met doorlopend, zwaard] || Gedruckt in 't Iaer, 1640. ||

24 ongen. pp., 4°, sign. A-C^{4}

Opmerkingen

Unger II,4,A. Druk in twee kolommen. Kenmerk: fA^{2}r eindigt met: uyt te (reklaam:) leggen/.

Unger heeft de variaties in het vignet niet opgemerkt. Deze zijn herkenbaar aan: enkele of dubbele rand rond het gehele vignet; het al dan niet doorlopend getekend zijn van het door een boek gestoken zwaard dat een der heiligen in de hand houdt; het al dan niet gearceerd getekend zijn van het gedeelte van het zwaard dat aan de andere zijde uit het boek steekt. De drukken die door verschillende vignetten gekenmerkt worden, verschillen ook wat de tekst betreft sterk. Zie hierover verder Tekstverantwoording p 604.

De hierboven beschreven druk is voor deze uitgave gebruikt. Er bestaan twee exemplaren van, die onderling sterk verschillen. De ene is duidelijk een latere drukgang van de andere; de latere is het ex. A U B 236 E 18.

Exemplaren

A U B 236 E 18; in: L U B 1207 B 18

2 S$^{t.}$ NICOLAES || MILDE GAVEN, || *AEN* || d'AMSTELSE || IONCKHEYT. || Ofte het laetste Quartier der Amsterdamsche || Mane schijn. || [vignet van twee heiligen, in dubbele rand, met doorlopend zwaard] || Gedruckt in 't Iaer, 1640. ||

24 ongen. pp., 4°, sign. A-C^{4}

Opmerkingen

Niet in Unger. Druk in twee kolommen. Kenmerk: fA^{2}r eindigt met: dingen noch (reklaam:) beter.

Exemplaren
A U B Broch. L.s. 14; in: B M 11555 C 41; Thys. 2360

3 S$^{T.}$ NICOLAES || MILDE GAVEN, || AEN || d'AMSTELSE || JONCKHEYT. || OFTE || Het laetste Quartier der Amsterdamsche || Mane-schijn. || [vignet van twee heiligen, in enkele rand, met niet-doorlopend zwaard, waarvan uiteinde wel gearceerd is] || De tweede Editie, verbetert. ||

24 ongen. pp., 4°, sign. A-C^{4}
Opmerkingen

Uitgave zonder jaartal. Niet in Unger. Kenmerk: fA^{2}r eindigt met: voorstelt/(reklaam:) sy.
Exemplaar
Thys. 2361

4 S$^{t.}$ NICOLAES || MILDE GAVEN, || AEN || d'AMSTELSE IONCKHEYT. || Ofte het laetste Quartier der Amsterdamsche || Mane-schijn. || [vignet van twee heiligen in enkele rand, met niet-doorlopend zwaard, waarvan uiteinde wit is] || Gedruckt in 't Iaer 1640. ||

24 ongen. pp., 4°, sign. A-C^{4}
Opmerkingen

Unger II,4,B. Druk in twee kolommen. Kenmerk: fA^{2}r eindigt met: op te mercken/(reklaam:) en. Op fA^{2}v staat het meerman-meermin vignet. Er is reden om aan te nemen dat deze druk van 1652 is; zie Tekstverantwoording p 607 vlgg.
Exemplaren
In: B M 11555 d 48; K B 448 L 218; KB 489 D 24; in: K B 30 D 17; in: K B 10 G 34; in K B 1350 B 122; in: L U B 1207 B 18 (tweede kathern van dit ex. vervangen door tweede kathern van ander werk, namelijk van *Lindebladen*, meerman-meermin editie, nr A, V, I van deze bibliografie. Zie Tekstverantwoording p 604.
Zie verder onder *Verzamelbundels* hierna.

V *Lindebladen en (Afgeslagen) bloemsel*

1 M.G. TENGNAGELS || Amsterdamsche || LINDEBLADEN. || *Gaudia post tantos oriuntur tanta dolores*.|| [vignet meerman-meermin] ||Ghedruckt in 't Iaer Anno 1639.||

24 ongen. pp., 4°, sign. A-C^{4}
Opmerkingen
Unger II,5,B. Deze editie is zeker ge-antedateerd (zie Tekstverantwoording p 605); vermoedelijk moet zij op 1652 gesteld worden. De opdracht en de lofdichten van de gebroeders Heerde, die in de eerste druk na p 73 (ongenummerde pagina) voorkomen, ontbreken in deze druk.

Exemplaren
A U B 2007 G 10; in: B M 11555 d 48; G U B E E e 56/1 nr1, K B 448 L 219; in: KB 30 D 17; in: KB 10 G 34; in: K B 1350 B 122; in: L U B 1207 B 18. In een uitgave van *St. Nicolaes* (nr A,IV,4 van deze bibliografie) is in één geval, t.w. in het ex. in L U B 1207 B 18, de tweede kathern van deze druk van de *Lindebladen* opgenomen.

2 *M: G: Tengnagels* || Aemsterdamsche || LINDEBLADEN. || *Gaudia post tantos oriuntur tanta dolores*. || [vignet wapen van Amsterdam met leeuwen] || t'AEMSTERDAM, || [-] || Gedrukt by *Nicolaes* van *Ravesteyn*, || in 't Jaer 1640. ||

73 genummerde pp., 1 ongen., 8°, sign. A-E^5
Afgeslagen || BLOEMSEL || Van de || Aemsterdamsche || LINDEBLADEN, || Al vvandelende in de Zomer op- || geleezen, zonder orden by een || verzaemelt, en in den Winter || uitgegeven door den || zelven. || [ruitvormig krulvignet] || t'AEMSTERDAM, || [-] || *Gedrukt in't jaer* 1641.

54 afzonderlijk genummerde pp., 8°, sign. E^6-H^8
Opmerkingen
Unger II,5,A.
Deze twee boekjes zijn weliswaar afzonderlijk gepagineerd, maar ondanks het verschil in datering, niet los van elkaar verschenen; de signatuur is dan ook doorlopend. Zie hierover verder de inleiding p 25 vlgg. Daar wordt ook betoogd dat het aannemelijk is, dat deze uitgave pas in voorjaar 1641 het licht zag.
Van de exemplaren die ik onder ogen heb gehad, is er één (t.w. L U B 1199 H 24), die een afwijkende noot op p 34 heeft, namelijk bij de naam Damon slechts: *Een trou-* || *we vriend*. || Bij de andere exemplaren zijn nog toegevoegd, met wijziging van de punt in een puntkomma, de woorden: *Zoo ook op* || *het* 21 *blad*. Het leidse exemplaar is ongetwijfeld een vroegere drukgang.
Exemplaren
A U B 691 F 84; B M 11555 bb 33; B N 8° Yi. 106; K B 8 B 36; K B 8 B 37; K B 174 D 56; L U B 1199 H 24
Zie verder onder *Verzamelbundels* hierna.

VI *Frik (in't veur-huys)*

1 M, G, Tengnagels. || KLUCHT || (g) van (g) || FRIK IN'T VEUR-HUYS. || [vignet wapen van Amsterdam met leeuwen] || *t'AMSTERDAM*. || [-] || Voor *Iohannes Iacott,* Boek-verkooper by de Beurs op 't Rokin inde || Vergulde Chronijk, || Anno 1642. ||

36 ongen. pp., 4° oblong, sign. A-D^4, E^2
Opmerkingen
Unger II,5′,A. De beschrijving van Unger is op grond van een veilingscatalogus. In zijn *Nalezing* bericht Unger dat het betreffende exemplaar nog bestaat en dat hij er een beschrijving van gemaakt of ontvangen heeft. Hij geeft dan een nieuwe beschrijving van het boekje.

De zin boven het gedichtje op fA[1]v: ‘Een verzoek in 't gemeen: maer inzonderherheid (sic) aen D'P'P', en zijn Zoonen:’ staat alleen in deze uitgave.
Exemplaar
B N Y i 1052

2 M.G. Tengnagels, || KLUCHT || VAN || (g) Frick in 't Veur-huys. (g). || [vignet vosje met vis op schouder] || [-] || Gedruckt naer de Copye, In 't Iaer M.VIC.XLII. ||
28 genumm. pp., 4°, sigh. A-Ciiii, &[2]
Opmerkingen
Unger II, 5′,C. Druk grotendeels in gothische letter.
Exemplaar
In: L U B 1207 B 18

3 M.G. Tengnagels, || KLUCHT || VAN | (g) Frick in 't Veur-huys. (g) || [vignet van boer en krijgsman] || [-] | Gedruckt naer de Copye, in 't Jaer M.VIC.XLII. ||
28 genumm. pp., 4°, sign. A-C[4], D[2]
Opmerkingen
Unger II, 5′, B. Druk grotendeels in gothische letter.
Exemplaren
A U B P.T. 45-24; in: B M 11555 d 48; B N 8° Yth 66621; K B 447 C 201

4 M.G. Tengnagels, || KLVCHT || VAN || FRIK IN'T VEVRHUYS. || [vignet van orde-keten met daarbinnen twee wapens onder kroon] || [-] || Gedruckt naer de Copye, In 't Iaer M.VIC.XLII. ||
28 genumm. pp., 4°, sign. A-Ciiii, &[2]
Opmerkingen
Niet in Unger. Druk grotendeels in gothische letter.
Exemplaren
A U B P.T. 45-25; in: K B 30 D 17

5 MATTHEUS GANSENEB || TENGNAGELS || KLUCHT, || Van Frick in 't | VEUR-HUYS, || [vignet van gezelschap in klassiek landschap] || Tot LEYDEN, || [-] || Voor Pieter Iansz. Anno 1654. || 48 ongen. pp., 12°, sign. A-B[12]
Opmerkingen
Bij Unger slechts bij de verzamelbundels vermeld, en wel als onvindbaar, onder I A. Deze tekst is ingebonden bij de verzamelbundel die onder nr B II in deze bibliografie is opgenomen. Daar hij echter afzonderlijk gesigneerd is, en bij het Harvard exemplaar (zie p 623) ontbreekt, heb ik hem ook onder de afzonderlijke uitgaven opgenomen. De andere teksten zijn doorlopend gesigneerd.
Exemplaar
In: B N Yi 1643-44

6 M.G. Tengnagels || KLUCHT || VAN || (g) Frick in 't Veur-huys. (g) || [vignet van man met vogel aan een stok over de rug] || [-] || Gedruckt naer de Copye, in 't Jaer M.VIC. LXI. ||

28 genumm. pp., 4°, sign. A-C^4, D^2
Opmerkingen
Unger II,5′,E en uitgebreider in *Nalezing*. Druk grotendeels in gothische letter.
Exemplaar
L U B 1091 B 114

7 M.G. Tengnagels || KLUCHT || VAN || (g) Frick in 't Veur-huys. (g) || [vignet van soldaat met geweer en geweervork] || [-] || Gedruckt naer de Copye, in 't Jaer M.DC.LXXXI. ||

28 genumm. pp., 4°, sign. A-C^4, D^2
Opmerkingen
Niet in Unger. Grotendeels in gothische letter gedrukt.
Exemplaren
A U B P.T. 59-7a; B N Yi 1053

8 M.G. Tengnagels || KLUCHT, || VAN || (g) Frick in 't Veur-huys. (g) || [vignet van feestvierenden op toneel] || (g) Gedruckt nae de Copye/in 't Jaer (g) 1686. ||

28 genumm. pp., 4°, sign. A-C^4, D^2
Opmerkingen
Unger II,5′,H. Grotendeels in gothische letter gedruckt.
Exemplaren
A U B P.T 92-23a; B M 11754 g 44; B N Yi 1054; K B 541 E 26; U U B Vooys L, x v i i , Teng, b, 1 (rar)

9 M.G. Tengnagels || KLUCHT || VAN || (g) Frick in 't Veur-huys || Die is den Bruygom // en dat ben ick. (g) || [Na het versje dat in andere uitgaven verderop in het boek te vinden is (‘Die de Dochters soeckt te booren’ etc.), volgt een vignet van man die hoed afneemt voor naaiende vrouw, met amortje in de hoek] || Gedruckt naer de Copye, in 't Jaer M.DC.LXXXVII. ||

24 genumm. pp., 4°, sign. A-C^4
Opmerkingen
Niet in Unger. Grotendeels in gothische letter gedrukt. Gedichtje ‘Ai! oordeelt’ en voorwoord ‘Aen A.H.’ zijn in deze uitgave weggelaten.
Exemplaar
B N Yi 1055

10 M.G. Tengnagels | KLUCHT || VAN || *Frik in 't Veurhuys*. || [kandelaber-vignet] || t'AMSTERDAM, || By JAN WINKEL, Boekverkooper in de || Lange-Brugsteeg 1731. ||

48 genumm. pp., 8°, sign. A-C^8

Opmerkingen
Unger II,5′,I en uitgebreider in *Nalezing*.
Exemplaren
A U B 691 C 88; B N 8° Yi 106; B N Yth 68752 (op groot papier); KB 448 L 19; L U B 1097 F 50; U B Gent B L 8139; U U B Te Winkel 790
Zie verder onder *Verzamelbundels* hierna.

VII *Konstance en Spaensche heidin*

1 *HET* || LEVEN || *VAN* || KONSTANCE: || *VVaer af volgt het* || TONEELSPEL, || *De* || SPAENSCHE HEIDIN: || *Door M,G,T.* || [vignet van tijdcirkel met rondom de woorden NOCH-TYT-NOCH-RVST, de cijfers I t/m XII, en in het midden een Fortuna-figuur] || t'AEMSTERDAM, *Gedrukt by* Nicolaes van Ravesteyn. || [-] || voor *Iohannes Iacott*, Boekverkoper by de Beurs, || Op 't Rockin inde vergulde Cronijck, 1643. ||
171 genumm. pp., groot 4°, sign. A-X^4, Y^2
Opmerkingen
Unger II,6,A. In dit boek behoort een zestal gravures te zitten, die natuurlijk in een aantal exx. geheel of gedeeltelijk ontbreken. *Konstance* is te vinden op p 5-44; de *Spaensche heidin* begint op p 47. De muziek van Gerrit Bolhamer is te vinden op p 157-158. Op p 161 begint de opdracht aan Daniël Mostart.
Exemplaren
A U B 687 H 5; B M 11755 f 33; B N Yi 810; K B 788 K 13; L U B 1089 B 44; St B Antw C 14979; U B Gent B L 5057; U U B Moltzer VI, A, 51

2 *HET* || LEVEN || *VAN* || KONSTANCE: || Waer af volgt het || TONEELSPEL, || *De* || SPAENSCHE HEIDIN: || *Door* M,G,T. || De tweede Druk. || [vignet van krulornament] || *t'Amsterdam*, gedrukt by *Nicolaes van Ravesteyn*. || [-] || Voor *Iohannes Iacott*, Boekverkoper by de Beurs, || op 't Rockin, inde vergulde Cronijck, 1643. ||
140 genumm. pp., 8°, sign. A-H^8, I^6
Opmerkingen
Niet in Unger. *Konstance* staat op p 3-41. Op p 43 begint de *Spaensche heidin*. Op p 131-140 de *Opdragt* aan Mostart.
Eerder dan een tweede druk in de moderne betekenis, zie ik in deze uitgave een ‘goedkope editie’ van de voorgaande. Zie Tekstverantwoording p 606.
Exemplaren
B M 11758 a 6; St B Antw C 144017

3 HET || LEVEN || VAN || KONSTANCE, || Waer af volght het || TOONEEL-SPEL || DE || SPAENSCHE HEIDIN: || *Door M,G,T.*

|| [vignet van gelauwerd hoofd] || t'AMSTERDAM, || [-] || Voor *Gillis Valckenier*, Boeck-verkooper op || 't Water, Anno 1657. || 171 genumm. pp., groot 4°, sign. A-X^{4}, Y^{2}

Opmerkingen

Unger II,6,B (a.d.h.v. notities van anderen, niet beschreven). Deze uitgave, voorzien van de zes gravures, is een titeluitgave van nr. 1. Zetsel en papier zijn identiek, behalve bij titelpagina. Blijkbaar waren er nog gedrukte vellen van Ravesteyn's uitgave over, die Valckenier veertien jaar later met een ander titelblad op de markt bracht.

Exemplaren

A U B 1047 B 12; K B 893 A 86; Ton Mus 3 B 17; U U B Z. oct. 2647; U U B Vooys L, XVII, Ten, b, 2 (rar)

4 *HET* || LEVEN || *VAN* || KONSTANCE: || *Waer of volgt het* || TOONEELSPEL, || *De* || SPAENSCHE HEIDIN: || *Door M.G.T.* || [vignet van zwaard met krans en paard daarboven, hoornen des overvloeds en verstrengelde handen] || Tot AMSTERDAM, || By GILLIS VALCKENIER, 1657. ||

140 genumm. pp., 8°, sign. A-H^{8}, I^{6}

Opmerkingen

Niet in Unger. Titeluitgave van nr 2, zonder twijfel, zoals nr 3 een titeluitgave van nr 1 is. Valckenier heeft dus ws. beide edities van 1643 in vellen gekocht.

Exemplaren

A U B P.T. 38,8; B N 8° Yi 106; B N Yi 2858

5 DE || SPAENSCHE || HEIDIN, || BLY-SPEL, || gerijmt door || M'G'TENGNAGEL. || *Vertoont op d'Amsterdamsche Schouwburg*. || [vignet van draak(?) in vlammen en zinspreuk PERSEVERANTER] || t'AMSTERDAM, || By *Jacob Lescailje*, Boekverkooper op de Middel- || dam, naest de Vismarkt, 1671.

68 genumm. pp. gevolgd door 3 ongen. pp., 8°, sign. A-D^{8}, E^{4}

Opmerkingen

Unger II,6,C. Ungers beschrijving is onvoldoende, al was het alleen omdat hij niet gezien heeft dat er *drie* drukken zijn, die alleen het titelblad gemeen hebben, met één kleine variatie in lettertype.

Het kenmerk van de eerste is: laatste twee regels van het voorwoordje 'Kunstlievende || LEZER' luiden: .....*Desen* || 12 *van Herfstmaant*, 1671. ||

De andere twee volgen hieronder.

Exemplaren

A U B P.T. 60-23; U U B Moltzer 6 F 49

6 Beschrijving titelpagina en samenstelling gelijk aan voorgaande.

Opmerkingen

Zie voorgaande nummer.

Kenmerk: laatste twee regels van het voorwoordje 'Kunstlievende || LEZER' luiden: .... *Dezen* 12. *van* || Herfstmaand, 1671. ||

Exemplaren
A U B P.T. XVI, 11 (op groot papier); B N Yi 2553; G U B E E h I, 1 nr 9; K B 448 K 71; U B Leu A. 31.152

7 Beschrijving titelpagina en samenstelling gelijk aan nr 5.
Opmerkingen
Zie nr 5.
Kenmerk: laatste twee regels van voorwoordje 'Kunstlievende || LEZER' luiden: .... *leest, en* || *Vaart wel. Dezen* 12. *van Herfstmaand*, 1671. ||
Exemplaren
A U B 691 F 84; G U B E E h VIII nr 3; K B 28 A 57; L U B 1095 D 20; St B Antw C 37524; Ton Mus 13 D 58; Ton Mus 13 A 21; U B Gent B L 5005; U U B Te Winkel 927
Of het ex., dat in de New Yorkse Public Library aanwezig is, déze druk is dan wel één van de twee voorgaande, heb ik niet meer kunnen nagaan

8 DE SPAANSCHE || HEIDIN || BLYSPEL. || Zo als het zelve op de Leidse en Haagse || Schouwburgen werd vertoond. || [vignet met wapens van Leiden, Holland, Den Haag en zinspreuk Nulla Quies; verder toneelattributen als masker, harp etc. Op voorgrond landschap met bloemen en bijen, op achtergrond Pegasus op Helikon met hengstebron] || TE LEYDEN, || Gedrukt voor de LEYDSE en HAAGSE || SCHOUWBURGEN, 1718. ||
67 genumm. pp., 8°, sign. A-D^{8}, E^{2}
Opmerkingen
Unger II,6,E. Slot: *Hier werd door een Spanjaard en een Spanjolet gedanst*. || EINDE. ||
Exemplaren
B N Yth 69633; L U B 1088 F 39; L U B 1096 B 32 (op groot papier); TonMus 13 E 32

9 De || SPAANSCHE || HEIDIN; || *BLYSPEL*. || Door M.G. TENGNAGEL || *Zo als het zelve op den Amsteldamschen Schouwburg* || vertoont word. || [vignet allegorische voorstelling met Faam, hengstebron, wapen van Amsterdam, bloemen met bijen] || TE AMSTELDAM, || By IZAAK DUIM, boekverkooper op den hoek van de || Voorburgwal en Stilsteeg, 1753. *Met privilegie*. ||
Opmerkingen
Unger II,6,F. Slot: *Dans van Heidens en Heidinnen*. || EINDE. ||
Exemplaren
A U B 689 E 28; L C W PT 5497, T 6, vol 27, no 1; B N Yi 2554; G U B EE f 216 nr 3; KB 848 D 15; L U B 1099 D 22; L U B 1096 B 33 (groot papier); TonMus 3 G 157; U U B Te Winkel 752
Zie verder onder *Verzamelbundels* hierna.

VIII *De geest (van Tengnagel)*

1 DE || GEEST || van || MATTHEUS GANSNEB TENGNAGEL, || In d'andere werelt by de verstorvene || Poëten. || [vignet meerman-meermin] || Tot ROTTERDAM, || By Iohan Neranus Boeckverkoper. 1652. ||

32 ongen. pp., 4°, sign. A-D^{4}

Opmerkingen

Unger II,7,A. Op fC^{4}r begint het gedicht D'ONBEKENDE || VOERMAN || VAN'T || SCHOU-BURGH. ||, dat een gesloten geheel vormt, maar als onderdeel van *De geest* fungeert. De *Voerman* wijkt af van de rest van de tekst, in zoverre dat hij niet in octaven verdeeld is. Het gehele boekje is in één kolom gedrukt, behalve de laatste pagina van de *Voerman*.

Exemplaren

In: B M 11555 d 48; K B 447 G 180; in: K B 10 G 34; in: K B 1350 B 122; in: L U B 1207 B 18

2 DE || GEEST || Van || MATTHEUS GANSNEB TENGNAGEL, || In d'andere wéreld by de ver- || storvene Poëten. || [maskervignet] || Tot AMSTERDAM, || [-] || By GERRIT JANSZ, Boek-verkooper in den Engel. 1652. ||

32 ongen. pp., 4°, sign. A-D^{4}

Opmerkingen

Niet in Unger. Deze uitgave is een titeluitgave van nr 1. Het zetsel is geheel hetzelfde.

Exemplaren

KB 447 G 179; in: KB 30 D 17

Zie verder onder *Verzamelbundels* hierna.

B Verzamelbundels

I DE || GEEST || Van || MATTHEUS GANSNEB || TENGNAGEL, || In d'andere Wereldt by de || Verstorvene Poëten. || *Als mede* || Alle zijn Boertige Poëtische Werc- || ken, van Hem selven, en verschey-||de andere Persoonen, haer || leven en bedrijf. || [vignet van typografische figuurtjes] || Tot HAERLEM, || Voor Arent Pietersz. 1653 || 240 ongen. pp., 12°, sign. A-G^{12}, ^{2}A-^{2}C^{12}

Samenstelling

Na fG^{12} begint de signatuur opnieuw. In dit tweede gedeelte van het boek dat er voor het overige integraal bij behoort, zijn *Frik* en *Bloemsel* opgenomen. Zie Tekstverantwoording p 608.

Opmerkingen Niet in Unger.

Opgenomen werken, met opmerkingen daarover

a titelgedicht (*Geest*) A^2-A^9

b DE ONBEKENDE || VOERMAN etc. A^{10}-B^2r. B^2v is blanco

c Amsterdamsche || SONNE-SCHYN etc. B^3-B^{10}r. B^{10}v is blanco
(Fout in motto: *Concia*. Vignet als bij *Geest*)

d Grove Roffel etc. B^{11}-C^9
(Fout in motto: invalnere. Vignet als bij *Geest*)

e Amsterdamsche || VOLLE || MANE-SCHYN. etc. C^{10}-D^9
(Fout in motto: HORART. Vignet als bij *Geest*)

f Amsterdamsche || LINDE-BLADEN etc. D^{10}-F^5
(Noot 'So oock op het 21 blad' opgenomen. Vignet als bij *Geest*)

g St. NICOLAES || MILDE-GAVEN, etc. F^6-G^{12}
(Vignet als bij *Geest*)

h KLUCHT || VAN || Frick etc. ^2A-$^2C^2$
(Vignet van figuurtjes, anders dan bij alle voorgaande titelpagina's)

i Afgeslagen || BLOEMSEL etc. $^2C^3$-$^2C^{12}$ (C^5 heeft sign. A^5)
(Acrostichon Ian Aldewereld derde regel *m*, zodat er staat Iam etc.)

Exemplaar
KB 5 D 42

II *DE* || GEEST || *VAN* || MATHAEUS || TENGNAGEL, || In d'andere Werelt by de ver- || storvene Poëten. || *Mitsgaders*, || Alle sijn Boertighe Poëtische || wercken. || [vignet gelauwerd hoofd] || TOT LEYDEN, || Voor Jan Pietersz. 1654,

180 ongen. pp., 12°, A-G^{12}, H^6 en ^2A-$^2B^{12}$

Samenstelling
Frik is afzonderlijk gesigneerd. De drukker is Pieter Jansz., terwijl alle andere teksten door Jan Pietersz. gedrukt zijn. Aangenomen mag dus worden dat *Frik* afzonderlijk (of later) bij de zoon gedrukt werd. Omdat op grond van het door Harvard gekochte exemplaar (zie p 623) aangenomen mag worden dat *Frik* niet integraal tot het boek behoort, heb ik deze titel zowel in het verband van deze verzamelbundel, als bij de afzonderlijke drukken (onder nr VI, 5) opgenomen. Er staan een aantal gravures in dit boek, die blijkens de datering uit een ander werk afkomstig zijn.

Opmerkingen
Door Unger als onvindbaar vermeld (IA)

Opgenomen werken met opmerkingen daarover

a Titelgedicht A^2-A^9

b D'ONBEKENDE || VOERMAN etc. A^{10}-B^2

c Amsterdamsche || SONNE-SCHYN etc. B^3-^{10}
(Fout in motto: *Concia*. Vignet etend gezelschap in landschap)

d GROVE ROFFEL etc. B^{11}-C^9
(Fout in motto: *invalncre*. Vignet dansend gezelschap)

e Amsterdamsche || VOLLE || MANE-SCHYN etc. C^{10}-D^9

(Fout in motto: Horart. Vignet jagend gezelschap in bos)

f Amsterdamsche || LINDE-BLADEN etc. D^{10}-F^5
(Noot '*so oock* || *op het* 21 *blad*.' opgenomen. Vignet als bij *Mane-schyn*)

g *Afgeslagen Bloemsel* etc. F^{6}-F^{11}
(wel nieuwe pagina, maar geen afzonderlijke titelpagina)

h SINTE || NICOLAES || MILDEGAVEN (sic) etc. F^{12}-H^{6}
(*Op* i.p.v. *Ofte het laetste Quartier* etc.)

i KLUCHT, || van Frick etc. ^{2}A-$^{2}B^{12}$
(zie ook Afzonderlijke werken, VI,5)

Exemplaren
BN Yi 1643-1644. In 1965 kocht de Harvard bibliotheek een exemplaar van deze uitgave, maar zonder *Frik*, bij een Nederlands antiquariaat; registratienummer mij onbekend.

III *DE* || GEEST || *VAN* || TENGNAGEL, || *Inde andere Wereldt by de* || *verstorvene* || POËTEN. || [vignet gelauwerd hoofd] || Tot LEYDEN, || [-] || Voor Ian Pietersz. Anno 1658. ||

282 ongen. pp., 12°, sign. A-L^{12}, M^{9}

Samenstelling
In veel opzichten sluit dit boekje aan bij het vorige (nr B II van deze bibliografie), maar er zijn sterke afwijkingen, zoals: andere volgorde, andere gravures, signatuur loopt door (dus *Frik* inbegrepen).

Opmerkingen
Unger I A. De vignetten zijn bij de diverse titelpagina's verschillend. *Lindebladen, St. Nicolaes* en *Frik* hebben echter hetzelfde vignet.

Opgenomen werken en opmerkingen daarover

a D'GEEST || VAN TENGNAGEL etc. &^{1}, A^{2}-A^{10}1/2v
(titel op ongesigneerde, tussengevoegde pagina met prent van vrouw aan kaptafel)

b D'ONBEKENDE || VOERMAN etc. A^{10}1/2v-B^{3}

c Amsterdamsche || SONNE-SCHYN etc. B^{4}-B^{11}

d GROVE ROFFEL etc. B^{12}-C^{12}
(Fout in motto: *invalncre*)

e Amsterdamsche || VOLLE || MANESCHYN etc. D^{1}-E^{3}
(Datering 1654)

f Amsterdamsche || LINDE-BLADEN etc. E^{4}-G^{4}1/2r
(Noot ‘so oock’ aanwezig)

g AFGESLAGEN BLOEMSEL etc. G^{4}1/2r-G^{12}
(Acrostichon Iam Aldewereld)

h SINTE || NICOLAAS || MILDEGAVEN etc. H^{1}-I^{12}
(*Op* i.p.v. *Ofte het laatste Quartier* etc.; Datering 1654)

i KLUCHT || VAN || Frik etc. K^{1}-M^{9}
(Datering 1654)

Exemplaren

P B L 2519 TL; U B Gent B-L 7418 (dit exemplaar wijkt in zoverre van het andere af, dat enkele prenten op andere plaatsen staan, en dat fK^{2} en fK^{3} gesigneerd zijn als A^{2} en A^{3}. Daarna volgt verder K^{4} etc.)

IV *DE* || GEEST || *VAN* || TENGNAGEL, || *In de andere Wereldt by de* || *verstorvene* || POËTEN. || [vignet van ramskop en vogels] || Tot AMSTERDAM. || [-] || Gedruckt in 't Jaer 1660. ||

312 ongen. pp., 12°, sign. A-N^{11}

Samenstelling
De *Frik* is in de signatuur opgenomen. In veel opzichten sluit dit boekje aan bij het vorige. Echter geen gravures. Vignet bij alle stukken gelijk.
Opmerkingen
Waarschijnlijk gelijk aan Unger I, B (Ungers beschrijving is zeer kort).
Opgenomen werken met opmerkingen daarover

a Titelgedicht A^{2}-A^{12}1/2r
b D'ONBEKENDE || VOERMAN etc. A^{12}1/2r-B^{5}
c Amsterdamsche || SONNE-SCHYN etc. (1660) B^{6}-C^{2}
(Fout in motto: *Concia*)
d GROVE ROFFEL etc. (1660) C^{3}-D^{4}
(Fouten in motto: *invalncre*)
e Amsterdamsche || VOLLE || MANESCHYN etc. (1661) D^{5}-E^{8}
f Amsterdamsche || LINDE-BLADEN etc. (1661) E^{9}-F^{10}1/2v
(*So oock* noot aanwezig)
g AFGESLAGEN BLOEMSEL etc. F^{10}1/2v-H^{7} (drukfout: A^{7})
(Acrostichon Iam Aldewereld)
h SINTE || NICOLAAS etc. (1661) H^{8}-K^{8}
(*Op* i.p.v. *Ofte het laatste Quartier*)
i KLUCHT || VAN || Frick in 't Veur-huys. || (1661) K^{9}-N^{11}

Exemplaar
U U B Moltzer 6 E 17

v De Geest van || TENGNAGEL || *Inde andere werrelt by de verstorven* || Poëten. 254 ongen. pp., 12°, sign. A-L^{10}
Samenstelling
Geheel doorgesigneerd, *Frik* inbegrepen. Geen gravures. *Frik* wijkt in zoverre af dat daar een complete titelpagina, met plaats en datum etc. aan voorafgaat; deze wordt hieronder volledig beschreven. Op grond van de titelpagina van *Frik* mag aangenomen worden dat hele boekje uit Leiden en van 1662 is.
Opmerkingen
Niet in Unger. Titelprent van figuur met fakkel bij glazen bol met dichters.
Opgenomen werken en opmerkingen daarover

a Titelgedicht A^{2}-A^{10}
b d'Onbekende || VOERMAN etc. A^{11}-B^{3}
c Amsterdamsche || SONNE-SCHYN etc. B^{4}-B^{11}v
(Fouten in motto: *Concina* en *recte*)
d GROVE ROFFEL etc. B^{11}v-C^{11}
(Fout in motto: *invalucre*)
e Amsterdamsche || VOLLE || MANE-SCHYN etc. C^{12}-E^{1}r
f Amsterdamsche || LINDE-BLADEN etc. E^{1}v-F^{11}
g AFGESLAGEN BLOEMSEL etc. F^{12}-G^{7}r
(wel nieuwe pagina, maar titel direct boven de tekst gedrukt i.p.v op afzonderlijke pagina)

h SINTE || NICOLAAS || MILDE GAVEN, etc. G^7v-I^4
(Waarschijnlijk *Op* i.p.v. *Ofte het laatste Quartier* etc.; het betreffende woord is door breuken in het zetsel zeer slecht te lezen.)
i M.G. TENGNAGELS || KLUCHT || VAN || Frik in't Veur-huys. || [Vignet van twee engeltjes met palmtakken] || TOT LEYDEN, || [-] || Voor Jan Pietersz. Anno 1662. || I^5-L^{10}

Exemplaar
B M 11555 aa 34

VI De Geest van || TENGNAGEL || *Inde andere werrelt by de verstorven* || Poëten. ||
264 ongen. pp., 12°, sign. A-L^{12}
Samenstelling
Geheel doorgesigneerd, *Frik* inbegrepen. Geen gravures. Alleen *Frik* heeft een gedateerde titelpagina (hieronder afgeschreven); op grond daarvan mag wel aangenomen worden dat het hele bundeltje te Leiden uitgegeven is, in 1668, al kan het zetsel gedeeltelijk ouder zijn.
Opmerkingen
Niet in Unger. Titelprent van figuur met fakkel bij glazen bol met dichters.
Opgenomen werken en opmerkingen daarover
a Titelgedicht, waarbij *d'Onbekende voer-man van 't schou-burgh* opgenomen is. A^2-B^4
b Amsterdamsche || SONNE-SCHYN etc. B^5-C^1r
(Fouten in motto: *Concina* en *recte*)
c GROVE ROFFEL etc. C^1v-D^1
(Fout in motto: *invalucre*)
d Amsterdamsche || VOLLE || MAENE-SCHYN etc. D^2-E^3r
e Amsterdamsche || LINDE-BLADEN etc. E^3v-G^2r
(Noot ‘so oock’)
f AFGESLAGEN BLOEMSEL etc. G^2v-G^7
g Sinte Nicolaes || MILDE GAVEN etc. G^8-I^3
(*Op* i.p.v. *Ofte* in ondertitel)
h M.G. TENGNAGELS || KLUCHT || VAN || Frik in't Veur-huys. || [vignet van twee engeltjes met palmtakken] || TOT LEYDEN, || [-] || Gedruckt door *Jan Pietersz.* Anno 1668. || I^4-L^{12}

Exemplaar
A U B 1150 H 20

VII De Geest van || TENGNAGEL || *Inde andere werrelt by de verstorven* || Poëten. ||
264 ongen. pp., 12° sign. A-L^{12}
Samenstelling

Geheel doorgesigneerd, *Frik* inbegrepen. Geen gravures. *Frik* heeft wel uitgebreide titelpagina die hieronder afgeschreven wordt, maar die is niet gedateerd. Waarschijnlijk overgenomen van nr VI hierboven.

Opmerkingen
Unger I,C. Titelprent van figuur met fakkel, naast glazen bol met dichters.
Opgenomen werken en opmerkingen daarover

a Titelgedicht A^2-A^{11}

b d'Onbekende VOERMAN etc. A^{12}-B^4

c AMSTERDAMSCHE || SONNE-SCHYN etc. B^5-B^{12}r
(Fouten in motto: *Concina* en *recte*)

d GROVE ROFFEL etc. B^{12}v-C^{12}
(Fout in motto: *invalucre*)

e AMSTERDAMSCHE || VOLLE || MANE-SCHYN etc. D^1-E^1

f Amsterdamsche || LINDE-BLADEN etc. E^2-G^2

g AFGESLAGEN BLOEMSEL etc. G^3-G^{10}
(In acrostichon Iam Aldewereld; geen afzonderlijke titelpagina)

h SINTE NICOLAES || MILDE GAVEN etc. G^{11}-I^6
(*Op* i.p.v. *Ofte het laatste Quartier* etc.)

i M.G. TENGNAGELS || KLUCHT || VAN || FRICK in 't VEUR-HUYS. || [vignet: PPP, wapen met liggende leeuwen] || *t'AMSTERDAM*, || [-] || By MICHIEL DE GROOT, Boek- || verkoper op de Nieuwe-dijk. || I^7-L^{12}

Exemplaren
A U B 1241 H 1; L U B 1199 H 22; L U B 1199 H 23

C Aanvulling

Unger vermeldt nog enkele drukken die mij niet onder ogen gekomen zijn. Daarvan zijn er twee (een van *Frik*, 1753 en een van *Heidin*, 1677) waarvan Unger de beschrijving zelf ook weer van anderen overneemt. Het bestaan ervan lijkt mij hoogst twijfelachtig; ik laat de niets zeggende beschrijving van Unger ervan weg. Alleen van het volgende werk heeft Unger blijkbaar zelf een exemplaar in handen gehad (ik volg zijn beschrijving letterlijk):

(Unger II, 1, A) Amsterdamsche || mane-schiin. || Horat. Art. || Ficta, voluptatis causâ, sint proxima veris. || x *Vinjet: ruitvormig krulornament* || Ghedruckt in 't Jaer Anno 1639. || 32 blz. in 4°.

Op blz. 6 staan 2 Latijnsche citaten uit Ovidius en Horatius.

Register van de in de opgenomen werken vermelde personen

Spellingsvarianten als aa-ae, ui-uy, d-dt, ck-kk etc. zijn niet afzonderlijk vermeld. Bij bekende namen is de gebruikelijke vorm aangehouden.

Als achter de voornaam een vraagteken staat, en deze zelf tussen haakjes geplaatst is, staat het niet vast dat deze juist is; de achternaam is echter een vaststaand gegeven. Staat het vraagteken achter de indicatie van werk en regel (of pagina), dan is het niet zeker dat de achternaam juist is. Het kan bv. gaan om een toespeling of om een sterk afwijkende spelling, zoals Liskali voor Lescaille (?).

Met de afkortingen worden de volgende werken aangegeven:

Man.	Amsterdamsche Mane-schyn
Rof.	Grove-Roffel
Lind.	Aemsterdamsche Lindebladen
Frik	Frik in't veur-huys
Geest	De geest van Tengnagel
Son.	Amsterdamsche Sonne-schyn
St. N.	St. Nicolaes milde gaven
Bl.	Afgeslagen bloemsel
Heid.	De Spaensche heidin
Voer.	D'onbekende voerman
Ged.	Losse gedichten
Cl. I	Lijst van namen, afgedrukt in De hoofse Clitie, p 581 vlgg.
Cl. II	Kwatrijnen uit hetzelfde werk, afgedrukt op p 582 vlg.

Verwezen wordt naar de (begin-)regel (van de passage) waarin de genoemde persoon voorkomt, niet naar de pagina, tenzij anders aangegeven.

Namen van latijnse auteurs waarvan bv. de citaten opgenomen zijn in de werken van Tengnagel e.a. zijn buiten dit register gehouden.

Abeel, (Elias?): St. N. 451
Ackersdijck (makelaar?): St. N. 99
Aertz, Pieter: Geest 469
Adrians, zie Zevenbergen
Aidan: Lind. 1358
Albertsen, Albert: Lind. 1359
Aldewe(e)reld, Jan: Bl. p 317
Arp, Jan van: Geest 101; Lind. 1317
As(se)lijn, (Thomas?): Lind. 1355 noot
Backer (Jacob? Joris?): St. N. 981

Baek, Jakob: Bl. p 312
Baerle, C. van: Geest 422; Lind. 1509
Balk, Van: Lind. 1348; Cl. I, 19; II, 209
Bara, (Jan?) de: Cl. I, 30 en II, 370
Barlaeus, zie Baerle, C. van
Bartels, Jan: Lind. 1320; Cl I, 28; II, 329
Bas, (Dr. Albert? Jacob Dircksz.?): St. N. 983
Bas, Jacob Cornelisz.: Voer 177, 250?
Basse, Van: St. N. 929 (advoc.) Cl. I, 12; II, 121
Beeringh: St. N. 1025
Bekker (David? Hendrik?): Cl. I, 8; II, 73
Berg(h), Adriaentje van den: Geest 513
Berg(h), Ariaen van den: Geest 527; Lind. 1328?

Beijerland, (A.W. van?): Lind. 1333
Bevers (advoc.): St. N. 929
Bicker, (Cornelis? Jac?): St. N. 986; Cl. I, 8, II, 69
Blaeu, (Dr. Joan?): Lind. 1349; St. N. 1058?
Blaeuwenhaen: Lind. 1354
Blauw(tje) (= Dr. Joan Blaeu?): St. N. 1057
Bleu, (François?) le: Lind. 1327
Block, (Mr. Jacob Dielefsz.?): Lind. 1346; Voer. 42
Bloemaert, Abraham: Man. 259?
Blon, (J?) le: Lind. 1343
Bloys: St. N. 1197
Bodecher Benningh, Joan: Geest 410
Bogert: St. N. 1057
Bolhamer, Gerrit: Heid. p 520
Bon, Van: St. N. 1022
Bontemantel, Frederik: St. N. 197, 1093
Bontemantel, Gerrit: St. N. 197, 1101
Bontemantel, Hans: Lind. 1345?; St. N. 197, 981?, 1113; Cl. I, 11 en II, 109
Bontemantel, Lammert: Lind. 1345?; St. N. 173?, 197, 1137; Son. 76?
Born, (J. van): Lind. 1362?; Cl. I, 30; II, 357
Borre, (Adriaen van den?): Lind. 1362
Borre, zie ook Born, J. van
Bos, Jan: Geest 504
Boudewijn, Ferdinand: Lind. 1094? Cl. I, 10: II, 97
Brande(n), Geeraerdt van den: Geest 449
Bray, Peter de: Geest 465
Bredero, G.A.: Geest 249, 597; Lind. 1214
Brentes: St. N. 1026
Breugel, (Gerrit Hendricx van?); Lind. 1329
Broeck, Pieter van den: Frik p 384; Son. 123? 206?; Rof. 103?; Lind. 1342; Cl. I, 12; II, 125
Broeck(je): St. N. 1201
Bruine, de (= Jan de Brune de Jonge?): Lind. 1317
Brul, De: Lind. 1320
Buil, (Willem?) van: Lind. 1333
Bu(u)ren, (R?) van: Lind. 1329; Cl. I, 17; II, 193
Buys, (Isaac?): Cl. I, 8; II, 78
Calanbryn, zie Calandrini
Calandrini (Jeremias?): St. N. 1270; Cl. I, 13; II, 137
Camay, (Sybrand?): St. N. 1050; Cl. I, 26; II, 313
Campen, Jacob van: Voer. 79?
Campen, Nicolaas van: Voer. 79?, 222
Campen, Willem van: Voer. 211; St. N. 982?
Cappit, (advoc.): St. N. 930
Cats, Jacob: Geest 328; St. N. 163; Heid. p 518
Ce(n)s, David: Lind. 1322; Voer. 293
Codde, P.A.: Geest 298; Lind. 1331

Coesveldt, (J?): Lind. 1331
Colevelt, Dirk: Geest 555, Lind. 1339
Colevelt, Jacob Jansz.: Geest 394; Lind. 1339
Collen, Jeremia van (ook: Van Keulen): Lind. 1325? Cl. I, 25; II, 293; St. N. 1057?
Colpyn: St. N. 1272; Cl. I, 15; II, 169
Coster, Samuel: Geest 175; Lind. 1511
Dablijn(e): Cl. I, 21; II, 245
Dalen, (Jan?) van: Lind. 1343
Dam, (Pieter?) van: Lind. 1330
Dankerts, (Cornelis?): Lind. 1321
Davelaar (advoc.;Jan?): St. N. 933
Davelaer, Jan: Cl. I, 14; II, 147; Lind. 1328; St. N. 933?
Davelaer, Marten: Cl. I, 14; II, 145
Diertwijk, Willem: Lind. 1337
Dommer: Lind. 1330
Domselaer, Tobias van: Lind. 1323?; Man. 266? Voer. 277?; Cl. I, 23; II, 261?
Domselaer, Eduard van:

Lind. 1323? Man. 266? Voer. 289?; Cl. I, 23; II, 261
Doodshooft: Lind. 1351
Duirkant, G. Andriesz. Geest: 389; Lind. 1330
Duizenddaelder(s), (Nicolaes?): Lind. 1332; Cl. I, 22; II, 249
Duren, Van: Cl. I, 19; II, 217
Duurkant, zie Duirkant
Duyts: Cl. I, 24; II, 285
Duyvendrecht: Cl. I, 32, II, 389
Eiken, Koert: Bl. p 319
Exalt': Lind. 1322
Everwyn: Lind. 1339
Felbier, C.: Man. 317?
Feytama, Jakob: Lind. p 207, 302?; Cl. I, 32; II, 393 en p 582
Flines, (Gilbert?) de: Cl. I, 27; II, 325
Flink, (Klaas de)?: Frik p 328, 343; Cl. I, 31; II, 377
Flinus, zie Flines, De
Fonteyn, Barend: Geest 314; Lind. 1334
Fonteyn, Gerrit: Lind. 1334
Fonteyn, Dr. Johan: Geest 314
Fonteyn, Nicolaes: Geest 314; Lind. 1334
Formentrouw: St. N. 1022
Galtero, zie Gualtheri, G.H.
Geel, Van: Lind. 1353; Cl. I, 30; II, 365
Geeraers: St. N. 1021
Geeraert (= Geeraers Jr?): St. N. 1049
Gelder, Karel van: Son. p 99 n; Bl. p 304, 314
Germez, Adam van: Lind. 1338; Bl. p 298
Gijsberts, Jacob: Lind. 1326
Gijsen, Van (Ryzen, Van?): Cl. I, 28; II, 333
Gillis: Cl. I, 5; II, 37
Godijn(e), Pieter: Cl. I, 23; II, 269; St. N. 1058?
Golstein, O. van: Bl. p 315
Gover(t)s: Cl. I, 21; II, 237
Gracht, Mr. Pieter van de: Cl. I, 25; II, 297?
Graef, Van de: St. N. 1049
Gragt, Simon de Rijk van der: Cl. I, 25; II, 297?
Griethuysen, Sybille van: Geest 434?
Grootenhuys, Pelgrom ten, zie Pelgrom
Gualtheri, G.H.: Lind. 1361?
Haas, De (makelaar): Rof. 98?; St. N. 65?; 204?; 1054
Haen (?): St. N. 139
Haen, Nieuwen: Geest 471
Hancock, Eduard: Man. 464?; St. N. 1230
Harp, Jan Jansz. (in de): Geest 470
Harripoen, zie Heripon, Pieter de
Harten, Klaas van, zie Hartten, Claes van
Hartgers, Joost: Frik p 385.

Hartten, Claes van: Geest 538, 553; St. N. 1277?
Hasselaer, (Gerrit Claesz.?): Cl. I, 3; II, 9
Hasselaer, (Pieter?): St. N. 982; Cl. I, 3; II, 9
Haverkamp: St. N. 1193
Heerde, Dominikus: Lind. p 277; Bl. p 292
Heerde, Jakob: Lind. p 277
Heerman(s), (Jacob?): Lind. 1340
Heiblocq, Jacob: Ged. p 575
Helt (Nicolaes de, alias Stokkade?): Cl. I, 13; II, 129
Hendrix, Jan, zie Ley, J.H.J.v.d.
Herckmans, Elias: Geest 368; Lind. 1356
Heripon, Pieter de: Geest 470
Herri, Scheele: Lind. 1208
Heusden, Van: Lind. 1346
Heuvel, Klaas van den: Lind. 1067? 1341?; St. N. 419; Cl. I, 27; II, 317? Son. 210?
Heuvel, Michiel van den: St. N. 421? Lind. 1341?
Heuvel, Willem van den: St. N. 433
Hobbezak: Cl. I, 23; II, 265
Hoeffijser, Hendrik: Rof. p 105? Lind. 1316
Hoefslager: Lind. 1359; Cl. I, 4; II, 17
Hoeven, Jan ten: Lind. 1351
Hoeven, Rob(b)ert van der: Bl. p 314

Hoeven, Van der: Cl. I, 7; II, 57
Hogendorp, Gijsbert van: Geest 258
Hommel, l': Lind. 1335
Hoofd, Willem, zie Hooft, Willem Dircksz.
Hooft, P.C.: Geest 325, 396, 422; Lind. 770, 1509; Bl. p 289 en 290
Hooft, Willem Dircksz.: Lind. 1358; Voer. 190, 261?
Houthaeck, Dirk Csz.: Frik p 383? Lind. 1354
Houwens: Lind 1351; St. N. 1245? Cl. I, 14; II, 141
Hovling, Dirck 't (= Dirck Tholinx?): St. N. 985
Hudde, (Mr. Hendrick? Rombout?): Lind. 1356; Cl. I, 9; II, 89
Huer, Jan: St. N. 1026, 1245?
Hulft (Jan?): Cl. I, 12; II, 117
Huygens, Constantijn: Geest 326; Lind. 448; Man. 60
Ilt, H. van: Geest 473
Ipelaer, zie Ypelaer
Isakson (Isaäc Isaäcsz): Heid. p 520
Izaksoon, Izak: zie vorige
Jacobs(?), Gijsbert: Lind. 1326
Jakob, Manke(?): Lind. 1355
Jacot, Johannes: Frik p 385
Jonker: Cl. I, 5; II, 33
Joosten, Krijn: Rof. 225
Joosten, Piet: Rof. 113
Jut: Lind. 1357; Cl. I, 21; II, 241
Kalandrijn, zie Calandrini
Kaldekerk, Hendrik: Frik p 334
Kastelein, (Johannes? Vincent?): Lind. 1336
Kater, De: Lind. 1363
Kemp, Ambrosius: Geest 357
Kerckhove, (Mr. Willem van den?): Cl. I, 11; II, 113
Kerckhoven, (Mr. Joh. Polyander van den?): Cl. I, 11; II, 113
Kerrikhoven, zie Kerckhove(n)
Ketel, Cornelis: Bl. p 299
Keulen (van Aeken?), (Joannes van?; zie ook Collen, J. van): Lind. 1325; St. N. 1057; Cl. I, 25; II, 293
Keuningh, zie Koning (advoc.)
Keyser, Harmen de: Geest 554
Keyser, Th. G. de: Geest 127, 467, 482
Kiskes: Lind. 1340
Kist: Lind. 1324
Klai (x), (F. Fsz.?): Lind. 1361; Cl. I, 28; II, 337
Klein Franckje, zie Meer, Dr. Franco van der
Kloeck, (Mr. Jan): Lind. 1344?; Cl. I, 10; II, 105?
Kloeck, (Mr. Pieter?): St. N. 933?; Cl. I, 10; II, 105?
Kloppenburg, (Evert Jansz.?): Lind. 1324
Koezaerd: Lind. 1350
Kolijn, (Mr. Jan?): Lind. 1347; Cl. I, 31; II, 381

Kollem, zie Kolm, Jan Sieuwertsz.
Kollepijn, zie Colpyn
Kolm, Jan Sieuwertsz.: Geest 363
Kolòm, (Jacob Aertsz?): Lind. 1349
Koning: Cl. I, 9; II, 85
Koning (advoc.): Man. 310
Koning, Pieter: Lind. 1319
Koning, Abraham de: Geest 273
Koolvelt, zie Colevelt, Dirk en J.J.
Korendrager, de: Lind. 1357
Kraen, (Andries Pietersz.?): Lind. 1356
Kromhout (Jacob?): Cl. I, 5; II, 41
Kroock, (Kornelis?): St. N. 1172
Krul, Jan Harmensz.: Geest 183; Frik p 351; Lind. 1318; Voer. 45
Labistraetje, zie Labistrate, Daniel de
Labistrate, Daniel de: St. N. 1297?
Lamberts(en), Pieter: Lind. 1342
Landskroon, Maria van: Bl. p 311
Lansman: Cl. I, 24; II, 273
Leeg(h)water, (Jan Adriaansz?): Lind. 1361
Lem, zie Lemmers, Jan
Lemmers, Jan (= Sanen, Jan van?): Lind. 1344?
Lescailje, Jacob: Lind. 1318?
Ley, Jan Hendrickx Jarichs van der: Lind. 1352?

Limburg(h), (Cornelis M. van?): Cl. I, 21; II, 233
Liskali, zie Lescailje, Jacob
Loefs: Lind. 1348
Loeven, Matthijs van: Lind. 1349
Loon, (Nicolaes?) van: Cl. I, 19; II, 213?
Loon, (Mr. Willem?) van: St. N. 933? Cl. I, 19; II, 213?
Luts: Lind. 1344
Luyt, Jacob: Rof. 128?; Lind. 1331
Machtich (makelaar?): St. N. 97
Mander, Karel van: Geest 443
Marees, de (= Marez, Jan de?): Cl. I, 16; II, 173
Marinus (ps. van Borre, Adriaen van der?): Lind. 1353
Medicis, Maria de: Lind. 1527
Meek'ren (Job van?): Lind. 1345
Meer, Dr. Franco van der: St. N. 1021?
Mersier, Tonis Bartelsen: Lind. 1364
Metsu Jr.: St. N. 1049
Metsu(w): St. N. 1025
Meurs, (Johan?): Lind. 1329
Miehil, Meester (?): Lind. 1360
Mildert, Abraham van: Geest 390
Mits, (Allard?): Cl. I, 4; II, 21
Mol, (Jan de? Johan van?): Lind. 1316
Molijn (advoc.?): Man. 310
Moniks: Cl. I, 7; II, 185
Monjeer: Lind. 1353
Montanier: Lind. 1362
Moor, Hendrik: Geest 115?; Lind. 1361; Man. 477? 482?
Moors, zie Moor, Hendrik
Most(a)(e)rt, Daniel: Geest 425; Lind. 1510; Heid. p 515
Nieulant, zie Nieuwelandt, Guiliam van
Nieuwelandt, Guiliam van: Geest 445
Nieuwenhoven, Jan van: Son. p 82? Lind. 1363; St. N. p 142; 21? 437, 929?; 1053? Cl. I, 26; II, 305
Nolpe, Pieter: Heid. p 520
Noodmans, zie Nootmans, Pieter
Noorman: Cl. I, 22; II, 253
Noord, Van: Lind. 1338
Nootmans, Pieter: Geest 305
Noozeman, Jan: Son. p 82?
Nuytse(n), de (= Elias en Denys Nuyts?): St. N. 1396
Nuyts, (Jan?): Cl. I, 22; II, 257
Oever: Lind. 1332
Onckelboer (makelaar?): St. N. 96
Oomse: St. N. 1050
Os, Van: Cl. I, 30; II, 361
Outgers: St. N. 985, 1053

Oyens, (Abraham?): St. N. 943, 1021
Panneel, (A.M.?): Lind. 1343
Papenbroek (Pieter van? Gerard van?): St. N. 1189; Cl. I, 6; II, 49
Par: Lind. 1343
Paree: Cl. II, 407
Pars, (Lambert?): Lind. 1324
Pas(se?), (Willem? Chrispijn?) van de: Lind. 1352
Pauw, Isaac: St. N. 639
Pels, Evert: Geest 129?; Lind. 1323; Man. 477?; 482?
Pels, Nicolaes: Geest 129?; Lind. 1357; Man. 477?, 482?
Pelt, (N?): Lind. 1350
Pelgrom (= Grootenhuys, Pelgrom ten?): St. N. 1061
Pers, Dirk Pietersz.: Frik p 324?
Persijn(e): Cl. I, 29; II, 353
Piepenfoye, jonker Jan van (= Pipenpoy?): St. N. 865
Pinten, Iacomo (del Pinto?): St. N. 1111
Poetz: Lind. 1352
Pol(l), (Jan van de?): Cl. I, 20; II, 225
Polyander van den Kerckhoven, zie Kerckhoven
Post: Lind. 1363
Quast, Pieter: Heid. p 520
Questier(s), Salomon Davidsz.: Geest 404
Raat, (Mr. Gualterus?) de: St. N. 937, 1380; Cl. I, 4; II, 25
Raephorst: Lind. 1362

Ras: Lind. 1350
Reael, (Reynier? Dr. Frans?): Cl. I, 14; II, 153
Rendorp, (Mr. Joachim?): St. N. 986
Renst, zie Reynst
Reynst, (Hendrik?): Cl. I, 4; II, 13
Rijkert (= Jacobus Ryckaert?): Cl. I, 3; II, 1
Rijn, Van: Cl. I, 29; II, 345
Robbertsz, Jan: Geest 554; Lind. 1360
Robijn(e): Cl. I, 31, II, 385
Rodenburg, Theodoor: Geest 164, 598; Voer. 302
Roelandt, H.: Geest 122
Roelants, zie Roelandt, H.
Roeters, (Ernst?): Cl. I, 7; II, 61
Roeters, (Mr. Jan?): St. N. 937
Rombout (Jacobsz.?, zie ook Rombouts): Cl. I, 7; II, 65
Rombouts: Cl. I, 7; II, 65?; St. N. 341
Romyn: St. N. 1022
Roos: Lind. 1337
Ruil, (Hendrik?): Lind. 1347
Ruyte(n): Cl. I, 31; II, 373
Ruyter, Willem Bartolsz.: Geest 505
Ryzen, Van (Gijsen, Van?): Cl. I, 28; II, 333
Ryzoort: Cl. I, 20; II, 229
Sammers, (Jan?): Lind. 1358
Sandrà, (Elias Sr.?): Lind. 1335
Sanen, Jan van: Geest 489
Santen, G. van: Geest 461
Sasborch (advoc): St. N. 930
Schaep, (Dr. Gerard Simonsz.? Mr. Gerard Pietersz.?): St. N. 1053; Cl. I, 25; II, 289
Scheep(e)ma(e)ker, (J.J.?): Lind. 1347
Schipper Jan, zie Schipper, J.Jzn.
Schipper, Jan Jacobsz.: Geest 356; Lind. 1316; Bl. p 320; St. N. 1112; Ged. p 570
Schoonhoof, zie Schoonhoven
Schoonhoven, (Geraerd van?): Cl. I, 6; II, 45
Schrijver, Pieter, zie Scriverius
Schut, Pieter (= P.H.): Frik p 380?
Schuyling(h), Frans(ois): Geest 519? Frik p 387?
Schuyt, (Arend Gijsbertsz.?): Cl. I, 14; II, 149
Scriverius, Petrus: Lind. 1509; Cl. I, 15; II, 157
Six, (Mr. Joan?): St. N. 854, 982; Cl. I, 3; II, 5
Sixtinus, (Suffridus?): Lind. 1355
Smient, (Otte Barentsz.?): Lind. 1330
Smout, (Adriaen Jorisz.? Daniel?): St. N. 174; Cl. I, 15; II, 165
Soest, (Abraham Jacquesz.?) van: Lind. 1325; Cl. I, 29; II, 349
Soet, Jan: Son. p 101; Lind. 299?, 931?, 1327; St. N. p 142

Sohier (= Sohier de Vermandois, Const.?): Cl. I, 6; II, 53
Soop, Floris: Lind. 1335?; Voer. 181; St. N. 981?
Spilde, Ter: Lind. 1333
Stadland(er): Lind. 1344; Cl. I, 24; II, 281
Stag: Lind. 1347
Stam, (Willem J.?): Lind. 1332
Starter, J.J.: Geest 238, 598
Stas, W.: Lind, 1355 (ook: Stat)
Stoffels, Jan: Lind. 1324
Stralen, (Jacob Theunisz.?) van: Lind. 1341
Stribee, (Cornelis?): Geest 461; Lind. 1355 noot
Strik: Cl. I, 27; II, 321
Struys, Jacob: Geest 218
Sweers, (Jeronimus?): Cl. I, 19; II, 205
Swol, Jan van: Geest 272
Teller: Cl. I, 20; II, 221
Tengnagel, Jan: Geest 70
Tengnagel, Jan-Sr: Heid. p 518
Tengnagel, Simon: Geest 69
Teuling (= Tholinx, Dirck?): Cl. I, 5; II, 29
Tholinx, Dirck: Cl. I, 5; II, 29?; St. N. 985?
Tocq, Adriaen van der: Heid. p 518
Torrentius, Johannes Simonsz.: Frik p 341
Trans: Lind. 1319

Uyttenbogaert, (Mr. Johannes?): Cl. I, 18; II, 197
Valck, Jacob: Frik p 385; Lind. 1346
Valckenburgch, (Nicolaes?): Cl. I, 17; II, 189
Veau, Zacharias Jansz. de: Geest 469; Voer. 156
Vechters, Joan: Lind. 1510; Cl. I, 25; II, 301
Veneman, (Dr. Jan?): Cl. I, 15; II, 161
Verduine: Lind. 1319
Verhaeren: Lind. 1321
Vermeulen: Lind. 1327
Verschuure: Lind. 1331
Verwers, Katalina, zie Verwers-Dusart
Verwers-Dusart, Catharina: Heid. p 518
Verwou, Aaltje: Frik p 385
Vet, Mons.(?): St. N. 1370
Vet (= 'Mons.' Vet?): Lind 1353
Vict(o)rijn, zie Vechters, Joan
Vinck: St. N. 983
Vinkel, (Kasper?): Lind. 1341
Visscher, Anna Roemersdr.: Geest 420, 436
Visscher, Maria Tesselschade: Geest 420, 436
Visscher, (Pieter Roemersz.?): Lind. 1336; Bl. p 299
Visscher, Roemer: Geest 418; Lind. 1436?
Vlak, (Cornelis? Michiel?): Lind. 1321
Vlaming van Oudshoorn, Dirck de: St. N. 985?
Vlasvat, (Pieter Jansz.): Lind. 1336; Cl. I, 24; II, 277
Vlieger, Simon de: Heid. p 520
Vlooswijk, (Jan Gijsbertsz. van?): Lind. 1321
Vogelzangh (Mr. Pieter?): St. N. 937
Voghel: St. N. 241?, 1058
Vondel, J. van den: Geest 281, 327, 431, 511; Lind. 1510; Voer. 95, 104, 161?, 304
Voort, (François?) van der: Lind. 1340; Cl. I, 18; II, 201
Vos, Isaak: Geest 289
Vos, Jan: Geest 152?; Lind. 1317; Cl. I, 29; II, 341?
Voskuyl, Meynert Pietersz.: Geest 133, 381; Lind. 1353
Voskuyl: St. N. 1050
Vries, De: Lind. 1348
Vries(je): St. N. 1058
Vrij, (Cornelis? Wessel?) de: Lind. 1329
Waal, De: Rof. 115?; Cl. I, 16; II, 181
Wachter: Lind. 1345
Waevren, Van, zie Waveren, Van
Wasnaer: Geest 549
Waveren, (Anthony Oetgens?) van: Cl. I, 13; II, 133
Waveren, (Jan?) van: Cl. I, 13; II, 133
Wees, Abraham de: Frik p 385
Welborch: St. N. 1026

Werckhoven, (Mr. Cornelis van?): Cl. I, 9; II, 93
Werrikhoven, zie Werckhoven
Wilde, De: Lind. 1335, Man. 310?
Wilde (advoc.): Man. 310; Lind. 1335?
Wilhem, (David?) de: Cl. I, 16; II, 177
Wilm, De, zie Wilhem, De
Winter: Lind. 1324
Wit: Lind. 1327
Wit, Jan de: Lind. 1350
Wittenoom, (Cornelis Dircksz.?): Lind. 1318
Wtten Bogert, zie Uyttenbogaert
Wuytiers (Simon Barchman?): Cl. I, 8; II, 81
Ypelaer (advoc.): St. N. 1025
Zacharyas, zie Veau
Zach'rias, zie Veau, Zacharias Jansz. de
Zeep, Klaas: Lind. 1320; St. N. 101?; Cl. I, 26; II 309
Zelde, Van: Lind. 1337
Zevenbergen, Hester van: Bl. p 317
Zevenbergen, Suzanna Adrians van: Bl. p 316
Zoest, Van: zie Soest, Van
Zoet, Jan, zie Soet, Jan
Zur'g, Van: Lind. 1322
Zwol, Van, zie Swol, Van

Litteratuuropgave

In deze lijst zijn slechts de titels verwerkt die expliciet vermeld of geciteerd zijn. Wanneer een werk meermalen aangehaald werd, en daarbij een afgekorte titel noodzakelijk was, is deze achter de volledige titel opgenomen.

Aa, A.J. van der, *Nieuw biografisch, anthologisch en critisch woordenboek van Nederlandsche dichters*, 3 dln, Amsterdam 1844-'46 (als Van der Aa).

(Anoniem), *Haerlemsche eerlycke uren*, eerste deel, Haarlem 1661.

(Anoniem), *Klioos kraam vol verscheiden gedichten, de tweede opening*, Leeuwarden 1657.

(Anoniem), *'t Amsteldams minne-beeckie, op nieuws bestroomt met verscheyde minne-deuntjes en nieuwe gesanghen*, Amsterdam 1645[7].

(Anoniem), *St. Niklaes-gift bestaende in bevallike kodderyen*, Amsterdam 1652.

(Anoniem), *Aemstels vreugde-beeckje, gestroomt uyt het Breyn van verscheyde soet-vloeyende Rymers*, Amsterdam 1645.

Bidloo, Lamb., *Panpoëticon Batavûm, Kabinet*, Amsterdam 1720.

Bontemantel, Hans, *De Regeeringe van Amsterdam, soo in 't civiel als crimineel en militaire* (1653-1672). Uitgegeven door Dr. G.W. Kernkamp, 2 dln, 's-Gravenhage 1897 (als: Bontemantel).

Bredius, A., *Johannes Torrentius*, 's-Gravenhage 1909 (als: Bredius).

Brink, Dr. Jan ten, *Gerbrand Adriaensen Brederoô*, Rotterdam 1871 (als: Ten Brink, Brederoô).

Brink, Dr. Jan ten, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, Amsterdam 1897.

Chomel, Noel, *Algemeen huishoudelijk-, natuur-, zedekundig- en konstwoordenboek* etc. (verbeterd en vermeerderd door J.A. de Chalmot enz.), 7 dln, Leiden-Leeuwarden 1778[2] (als: Chomel).

Domselaer, T. van, *Beschryving van Amsterdam*, derde boek etc., in: C. Commelin, *Beschryvinge van Amsterdam, deszelfs eerste oorspronck* etc., 2 dln, Amsterdam 1693.

Elias, Johan E., *De vroedschap van Amsterdam 1578-1795*, 2 dln, Haarlem 1903-1905 (als: Elias).

Es, Prof. Dr. G.A. van, *Locaal realisme*, in: *De letterkunde van Renaissance en Barok*, deel II (deel V van *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*), 's-Hertogenbosch-Antwerpen-Brussel, z.j., p 151 vlgg.

Jonckbloet, Dr. W.J.A., *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, derde en vierde deel, herzien door C. Honigh, Groningen z.j.[4]

Kalff, G., *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, vierde en vijfde deel, Groningen 1909-1910 (als: Kalff)

Kannegieter, J.Z., *Een zeventiende eeuwse Amsterdamse schoolmeester*, in: *Achtenvijftigste jaarboek van het genootschap Amstelodamum*, Amsterdam 1966, p 48 vlgg.

Kossmann, E.F., *Nieuwe bijdragen tot de geschiedenis van het Nederlandsche tooneel in de 17e en 18e eeuw*, Den Haag 1915 (als: Kossmann, Nieuwe bijdragen).

Lennep, Mr. J. van, en J. ter Gouw, *De uithangtekens*, 3 dln, Leiden z.j.

Loffelt, A.C., *Een toneelstudie*, in: *De Gids*, 38ste jaargang, derde deel, Amsterdam 1874 (als: Loffelt).
Moerkerken, P.H. van, *Het Nederlandsch kluchtspel in de 17de eeuw*, Sneek [1898] (als: Van Moerkerken Kluchtspel, of als: Van Moerkerken, Woordenlijst).
Noseman, J(elis), *Hans van Tongen, Razende-Liefdens-Eynd*, Amsterdam 1644.
Oudemans, A.C., *Taalkundig woordenboek op de werken van P.C. Hooft*, Leiden 1868.
Oudemans, A.C., *Woordenboek op de gedichten van G. Az. Bredero*, Leiden 1857.
Praag, J.A. van, *La comédie espagnole aux Pays-Bas au XVIIe et au XVIIIe siècle*, Amsterdam (1922).
Prins, Mr. Izak, *Amsterdamsche schimpdichters vervolgd*, in: *Dertigste jaarboek van het genootschap Amstelodamum*, Amsterdam 1933, p 186 vlgg. (als: Prins).
Rijnbach, A.A. van, *De kluchten van Gerbrand Adriaensz. Bredero*, Amsterdam 1926.
Rössing, J.H., *De eerste periode van het Amsterdamsche tooneel*, in: *De Tijdspiegel*, 's-Gravenhage 1874-1875.
Roever, Dr. N. de, *Uit onze Amstelstad*, 3 dln, Amsterdam 1890-1891 (als: De Roever).
Ruys, Mej. H.J.A., *Mattheus Gansneb Tengnagel*, in: *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*, tweede deel, Leiden 1912, kolom 1418-1419
Schotel, Dr. G.D.J., *Het Oud-Hollandsch huisgezin in de zeventiende eeuw*, Haarlem 1868 (als: Schotel).
Stoett, F.A., *Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*, 4 dln in 2 bdn, Zutphen 1923-1925 (als: Stoett)
Tuinman, Carolus, *De oorsprong en uitlegging van dagelijks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden*, 2 dln, Middelburg 1726-1727 (als: Tuinman).
Unger, J.H.W., *Mattheus Gansneb Tengnagel* (met een *Nalezing*), z.p. z.j., overdruk van artikel in: *Oud-Holland*, I, Amsterdam 1883 p 183 vlgg. en p 311 vlgg. (als: Unger).
Vries, Dr. M. de, en Dr. L.A. te Winkel e.a., *Woordenboek der Nederlandsche taal*, 's-Gravenhage etc. 1864-1969 (als WNT).
Wagner, J.D., *Gansneb gen. Tengnagel*, in: *Maandblad van het Genealogisch-Heraldisch Genootschap De Nederlandsche Leeuw*, 33ste jg. 1915, p 3 vlgg.
Winkel, Dr. J. te, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde van de Republiek der Vereenigde Nederlanden*, 3 dln, Haarlem 1923-1924 (als: Te Winkel).
Witsen Geysbeek, P.G., *Biografisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*, 6 delen, Amsterdam 1821-1827.
Worp, Dr. J.A., *Geschiedenis van het drama en van het tooneel in Nederland*, 2 dln, Groningen 1904-1908 (als: Worp, Drama en tooneel).
Worp, J.A., *D'onbekende voerman van 't Schou-burgh*, in: *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, 34ste deel, Leiden 1915-1916, p 83 vlgg. (als: Worp).
Wybrands, C.N., *Het Amsterdamsche tooneel van 1617-1772*, Utrecht 1873 (als: Wybrands).